GELU NEAMȚU

FAȚA NECUNOSCUTĂ A REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848-1849 DIN TRANSILVANIA

ARGONAUT

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

GELU NEAMȚU

FAȚA NECUNOSCUTĂ A REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848-1849 DIN TRANSILVANIA

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

GELU NEAMȚU

FAȚA NECUNOSCUTĂ A REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848-1849 DIN TRANSILVANIA

ARGONAUT
2004

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

SERIA
• DOCUMENTE • ISTORIE • MĂRTURII •

Lucrare apărută cu sprijinul
MINISTERULUI EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Coperta I: Iuliu Moga, *Marea Adunare Națională de pe Câmpul Libertății de la Blaj, 3/15 mai 1848* (În colecția Muzeului de Istorie din Blaj), reproducere după Corneliu Tatai-Baltă, *Iuliu Moga (1906-1976)*. Blaj, Astra, 2004.

© ARGONAUT, 2004

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEAMȚU, GELU
Fața necunoscută a revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania / Gelu Neamțu. Cluj-Napoca : Argonaut, 2004.
Bibliogr.
Index
ISBN 973-7710-48-7
94(498.4) "1848/1849"

Editura ARGONAUT, Cluj-Napoca
Tel./Fax: 0264-425626; 0740139984
E-mail: valiorga@yahoo.com

Consilier editorial atestat: Emil POP

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

CUPRINS

Cuvânt către cititor 7

I. Intelectualii – conducători fireşti ai revoluţiei democratice române de la 1848 din Transilvania 15

II. Ideile revoluţionare se răspândesc în Transilvania şi prin presa românească în pofida unei cenzuri fără egal în Europa 22

III. Zvonurile din primăvara anului 1848 prevestesc mari schimbări 34

IV. O analiză comparativă a documentelor oficiale ale Adunării Naţionale de la Blaj din 3/15 mai 1848 care reflectă programul revoluţiei 49

V. Revoluţia cuprinde şi părţile de nord ale Transilvaniei: Maramureşul 70

VI. Uniunea Transilvaniei la Ungaria se face peste voinţa românilor şi împotriva lor (30 mai 1848) 78

VII. Masacrul de la Mihalţ din vara anului 1848 – „botezul cu sânge al uniunii" 95

VIII. 18 iunie 1848 – „Duminica Sfintei Treimi" ziua *oficială* a desfiinţării iobăgiei 134

IX. Din activitatea regimentului bănăţean de graniţă Caransebeş în vara anului 1848 142

X. Măcelul de la Luna Arieşului din 12 septembrie 1848 anunţă războiul civil 152

XI. La a III-a Adunare Naţională de la Blaj (15-28 septembrie 1848) românii vin înarmaţi. Acum se reînnoieşte programul revoluţiei române 183

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XII. Ciucea, poarta Transilvaniei, forțată de trupele invadatoare 215

XIII. Personalități ale revoluției române:

1. Urmărirea lui Alexandru Papiu Ilarian ca „instigator" la 1848 231
2. Avram Iancu – temperament revoluționar 239
3. O autobiografie necunoscută până acum a lui Simion Balint 248
4. Din corespondența lui Simion Bărnuțiu (1848-1849) 267
5. Episcopul Andrei Șaguna „regele românilor" la 1848 ... 278
6. George Barițiu – un destin istoriografic împlinit 284
7. Nicolae Bălcescu și deputații români din dieta Ungariei (1849) 288
8. Sigismund Pop – prototipul renegatului român 300

XIV. Aspecte ale delațiunii în documentele revoluției de la 1848-1849 din Transilvania 323

XV. Un memoriu al generalului Lüders privitor la poziția românilor din Transilvania în revoluția de la 1848-1849 333

XVI. Simboluri naționale în timpul revoluției de la 1848 din Transilvania 347

Bibliografie 371

Lista bibliografică a lucrărilor publicate de autor și lista periodicelor abreviate 380

Indice de nume 413

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

CUVÂNT CĂTRE CITITOR

Drumul cercetării este lung, anevoios şi plin de surprize. Viaţa cercetătorului este şi ea anevoioasă şi plină de surprize plăcute şi neplăcute, însă este *scurtă*. De aceea e dificil să urmăreşti perioadele lungi. În studiul acestora, în afară de documente ai nevoie de multă, multă intuiţie şi imaginaţie.

Dar indiferent cât ar fi de lungă sau de scurtă perioada pe care o studiezi, dacă vrei să fie o lucrare serioasă atunci trebuie cercetată pe bază de documente. *Documentele* îţi oferă datele şi faptele certe, fără îndoială, dar *atmosfera* epocii eşti nevoit în mare parte să o intuieşti şi să ţi-o imaginezi. Aici vine în ajutorul cercetătorului faptul că natura umană, sentimentele omului au rămas neschimbate de-a lungul istoriei. Biblia, opera lui Shakespeare şi Balzac sunt poate cele mai peremptorii dovezi.

Mode şi curente au fost şi mai sunt în istoriografie o mulţime. Hârtia rabdă orice. Istoria este aceea pe care o scriu istoricii. Totul este istorie. Documentele nu respectă nici ele întotdeauna adevărul. Ce-i azi drept, mâine-i minciună. Şi uite aşa omul îşi construieşte nu numai un viitor, ci şi un trecut. Nu e un lucru simplu şi lesne să-ţi inventezi un trecut. Şi aici e nevoie de multă trudă şi imaginaţie.

Şi pentru că în cercetările mele privind revoluţia de la 1848 din Transilvania, mereu a trebuit să folosesc documente maghiare şi să mă raportez la istoriografia maghiară, am ajuns după patru decenii, să recunosc faptul că pentru *aceasta* inventarea trecutului este făcută cu o artă demnă de admirat. Este o adevărată artă să foloseşti numai acele documente care te avantajează şi te pun în valoare, este o artă să ştii minimaliza importanţa acelor documente care îţi contrazic teoria, dar mai ales este o artă să ignori acele documente care ar putea să-ţi răstoarne punctul de vedere. Şi este o şi mai mare artă să inventezi de aşa manieră istoria încât ea să răspundă necesităţilor imediate şi viitoare ale naţiunii tale, adică să răspundă la ceea ce se crede în acel moment că ar fi *interesul naţional*.

Istoriografia maghiară a suferit mult mai puţin de pe urma schimbărilor de regim politic decât cea românească.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Noi l-am avut pe Mihail Roller care a falsificat cât a putut. Dar noi am mai avut ceva, ce avem şi azi, în ceea ce priveşte istoriografia referitoare la revoluția paşoptistă din Transilvania, am avut şi avem o influență a istoriografiei maghiare, i-aş spune *remanentă* asupra propriei noastre istoriografii.

Adică am împrumutat *clişee* vechi impuse sau strecurate de-a lungul timpului în istoriografia noastră de către istoriografia maghiară şi de către istoriografia rolleriană. Istoricii români şi cei filomaghiari au preluat pe nemestecate aceste clişee şi datorită faptului că maghiarii au istorici extrem de bine pregătiți, clişeele par a fi verosimile, par corecte; şi atunci, clişeele lor se infiltrează şi mai adânc în istoriografia noastră şi se ajunge, mai ales în domeniul revoluției de la 1848, de exemplu, la o situație cel puțin uluitoare, aceea de a se susține că a fost o singură revoluție, cea maghiară, iar revoluția română n-a fost decât o *răscoală*, sau chiar o *contrarevoluție!*

Aceasta mă duce cu gândul la diversele reacții după evenimentele din 1989, când se auzeau de peste tot voci care cereau să se arunce peste bord toată istoria scrisă în timpul regimului comunist, ca falsă, să se rescrie totul şi să se spună adevărul pentru că la şcoală ei şi copiii lor au învățat numai minciuni.

Am văzut cu ochii mei cum la câteva zile după 21 decembrie 1989, aici la Cluj s-a încărcat un camion cu cărți românești din Librăria Universității (nici azi nu ştiu de către cine au fost selecționate acele cărți pentru că despre aceasta ziariştii n-au scris nimic) în care alături de câteva sute de volume din opera dictatorului, erau mii de cărți de istorie şi literatură românească. Ei bine, am fost şi eu curios ce titluri s-au epurat – trei cărți mi-au rămas săpate adânc în memorie: Silviu Dragomir, *Studii privind istoria revoluției române de la 1848*, (o carte care respingea categoric *clişeele* antiromâneşti) într-o excelentă ediție îngrijită de cunoscutul profesor Pompiliu Teodor, în Editura Dacia (o cumpărasem cu câteva săptămâni mai înainte. După revoluție, cartea mi-a fost cerută de Biblioteca Institutului nostru de Istorie pentru a fi xerografiată pentru că ea nu o avea); un volum despre *relațiile frățeşti ale românilor cu minoritatea maghiară* şi un număr (pe care nu-l pot preciza) din volumele masive ale operelor complete ale lui Mihai Eminescu. Ce este interesant că şi de la librăria („Romulus Guga") din

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Târgu Mureș (mi s-a spus) că au fost duse la topit volume din Mihai Eminescu, „Opere"!

Dar de atunci și până azi furia împotriva istoriei românilor s-a mai potolit, ea este acum subminată mult mai subtil.

Cert este că eu am aderat la părerile academicianului David Prodan care a spus că am avut și istorici serioși care au depus o muncă sârguincioasă și corectă pentru a lumina trecutul, nu erau toți „sub vremuri". Opera domniei sale stă de altfel mărturie de neclintit a celor declarate. Și să mai precizăm un fapt în ceea ce mă privește. Nu sunt și nu pot fi numit un istoric naționalist (în sens șovin). Am urât extremismul toată viața și „înțelepciunea" care am acumulat-o în cei 40 de ani de activitate istoriografică a constat în conștientizarea necesității menținerii *echilibrului* și în cercetare, nu numai în viață. Mi-au fost exemple în acest sens eminenții profesori și cercetători Camil Mureșanu, Pompiliu Teodor, Ștefan Pascu, descoperitorul și editorul unei cărți cheie în istoriografia pașoptului: *Schița tomului III* a lucrării lui Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară* peste care a dat în vara anului 1937 pe când cerceta manuscrisele referitoare la revoluția românilor ardeleni din 1848-49, într-unul din dosarele dăruite Academiei de către Nerva Hodoș care îl avea de la tatăl său, Iosif Hodoș (*Schița* ..., p. VI). Asistentul pe atunci, Șt. Pascu publică lucrarea în 1943, la Sibiu, unde se refugiase cu Universitatea „Regele Ferdinand I". Multe am învățat și de la „doamna istoriografiei românești" Cornelia Bodea, a cărei *Luptă a românilor pentru unitatea națională* ne-o recomanda cu insistență și căldură academicianul David Prodan pe când cercetam zi de zi ceea ce mai rămăsese din arhiva Blajului într-o clădire cenușie și dărăpănată de pe strada Kogălniceanu. În pauze, nouă tinerilor (pe vremea aceea) ne dădea neprețuite sfaturi, desfășurându-și totodată și cunoștințele enciclopedice pe marginea oricărui subiect ivit în discuție.

Sunt întru totul de acord să avem și o istorie de *convergență* în Transilvania, nu numai una care să consemneze doar *confruntările*, așa cum recomanda regretatul meu fost coleg și colaborator, prof. univ. dr. Pompiliu Teodor, însă cu condiția îndreptățită ca mai întâi să fie pusă la punct și lămurită corect aceasta din urmă, așa cum este logic și științific.

Și ca dovadă că am ținut cont de recomandările sale în domeniul istoriografiei de *convergență* am scris câteva studii ample pe care le voi publica separat, într-o carte la care tocmai lucrez.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Personal, din 1965 când am intrat în cercetare, instinctiv, am urmat calea pe care a mers Silviu Dragomir și Ioan Lupaș și nu aceea a șefului meu direct, Victor Cheresteșiu, format la școala istoriografiei maghiare. De aceea, pentru mine era firesc să înțeleg că românii au desfășurat propria lor revoluție. Înainte de 1986 aveam vaga impresie că și partea maghiară recunoștea existența a două revoluții: română și maghiară (avusesem o discuție în această problemă cu directorul meu de atunci, Șt. Pascu, care era membru în comisia de istorie româno-maghiară și îmi amintesc cu certitudine că dânsul a confirmat că istoricii maghiari sunt de acord cu existența a două revoluții) ca să vină anul 1986 și să constat că revoluția română din Transilvania, era tratată în celebra *Istorie a Transilvaniei* apărută la Budapesta, drept o răscoală de tipul celei din Vendéea.

Toate lucrările mele de până atunci, și de atunci încoace au demonstrat și argumentat punctul românesc de vedere că românii au avut o *revoluție*, iar revoluția lor a avut un *program*, a avut *conducători* și a avut un puternic *suport de masă*; în fine, *principiile democratice* erau cunoscute și înțelese de la vlădică până la opincă. Acestea sunt suficiente argumente pentru a nu fi de acord cu aserțiunea că românii ar fi făcut doar o răscoală așa cum susține vechea și noua istoriografie ungară și maghiară din Transilvania. Ele au susținut și susțin acele clișee de care vorbeam mai sus – clișeul (de fapt mitul) viteazului revoluționar Bem care-i iubea pe români, mitul generozității nobilimii maghiare din Transilvania care a eliberat din iobăgie pe români, mitul „reacționarului" Șaguna, mitul că românii au primit ca răsplată ceea ce ungurii au primit ca pedeapsă, mitul „instigării" românilor de către camarila austriacă și câte alte și alte *mituri-clișee* neconforme cu realitatea istorică.

Eu, în tot ce am scris despre '48 în Transilvania, am încercat științific, argumentat, pe bază de documente, să arăt cât de *false* erau acele clișee. Practic am făcut o muncă și am dus o luptă de demitizare a istoriei noastre pașoptiste transilvane, cu mult înainte de a deveni „demitizarea" o modă. Și folosită cu înțelepciune, cu măsură și cu onestitate, consider că „demitizarea" poate aduce multe foloase, mai ales istoriografiei noastre pașoptiste din Ardeal. Este ciudat că în istoriografia maghiară a revoluției de la '48 nu există nici un fel de mișcare de demitizare, nici măcar o adiere.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ajuns la o vârstă la care îți cam faci bilanțul, am adunat între coperțile acestei cărți o parte din articolele și studiile mele publicate și nepublicate, care demonstrează și argumentează punctul nostru de vedere cu toată știința, echilibrul și obiectivitatea de care omenește am putut fi capabil.

Lucrările adunate aici sunt de fapt coloana vertebrală a unei sinteze. Lucrările publicate anterior în diverse reviste de specialitate, le-am revizuit (uneori drastic) și adăugit în așa fel încât acum îmi exprimă întru totul punctul meu de vedere definitiv cristalizat. Mai trebuie să consemnez că aceste lucrări sunt expresia conștiinței mele de istoric, și că personal, am refuzat să fac parte din vreun partid, pentru a nu fi influențat de acesta în ceea ce scriu, apreciind că istoricul, ca și militarul nu are voie să facă politică pentru că așa cum ostașul apără prezentul națiunii, istoricul este dator, cu onestitate, să apere trecutul ei, fie că a fost glorios, fie că a fost catastrofal.

Am scris așa cum m-au învățat marii mei profesori și cum am învățat din lecturile mele, adică *sine ira et studio*. Și de-a lungul anilor am avut marea satisfacție ca pe direcția mea de cercetare „*real-istorică*", i-aș spune acum cu un termen oarecum insolit, să simt navigând alături de mine doi reputați istorici clujeni, profesori și remarcabili cercetători ai revoluției de la 1848 în Transilvania, dl. prof. univ. dr. Nicolae Bocșan și dl. prof. univ. dr. Liviu Maior, cu a sa excelentă carte *1848-1849 Români și unguri în revoluție*.

Iar astăzi am mulțumirea că un tânăr plin de energie cum este colegul și prietenul conf. univ. dr. Ioan Bolovan va duce mai departe, cu sensibilă și modernă înțelegere, cercetările privind pașoptul ardelean.

Trăim vremuri tulburi în care scena istoriografică este și ea agitată și în evidentă schimbare. Se lansează tot soiul de teorii care ar vrea să dea noi direcții cercetării și în special interpretării istorice acum debusolate pentru că și-a pierdut mai ales *reperele morale*.

Revista *Dilema* se înscrie între cei ce-și pun întrebări și lansează unele posibile răspunsuri. Nu prea demult mi-a atras atenția un interesant număr al ei în care se emitea părerea că din istorie nu se învață nimic. Dar să fim serioși – se vede cu ochiul liber cum omul ca individ învață cel mai adesea din greșelile sale, așa și popoarele învață cât de cât ceva din greșelile trecutului lor. Exemple sunt o mulțime.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Se mai spune acum că istoria nu are putere de predicție, ceea ce iarăși nu cred; poate noi nu suntem încă în stare să-i descifrăm mesajul. Un alt argument ar fi că pe baza *ei* se fac studiile de viitorologie după care se ghidează marile state civilizate urmând un anumit trend. De ce să nu ne impunem și noi să urmăm o tendință benefică?

Dar dincolo de aceste frământări și curente, cred stimate cititorule că vei fi de acord cu mine că în fond și la urma urmei există doar două categorii esențiale de istoriografie – una scrisă bine și interesant și alta scrisă prost și plictisitor.

Din ce categorie face parte cartea de față vei aprecia singur după ce o vei fi terminat de răsfoit sau, cine știe, poate chiar de citit.

Noi am dezbătut în aceste pagini și câteva teme care sunt încă în discuție între istorici și am căutat să punem întrebări și să dăm răspunsuri logice.

Cel mai important pentru mine este să știu că am reușit să ajung la mintea și inima cititorului și să-i trezesc interesul. Că se vor ridica unii și mă vor contrazice (și eu i-am contrazis pe alții), aceasta face parte din jocul științific al căutării adevărului.

În stadiul actual al cercetărilor, îmi place să cred că am prezentat argumente suficient de puternice pentru a *convinge* că punctul nostru de vedere este cel corect și moral.

În acest sens am încercat să militez pentru renunțarea la *clișeele-mituri* provenite din istoriografia maghiară, dar și la cele acreditate de istoriografia regimului trecut, încercând de exemplu să repun în drepturi rolul primordial al intelectualilor și al presei în declanșarea și desfășurarea revoluției române.

Am afirmat apoi și am argumentat de ce *revoluția română* a ieșit învingătoare; pentru că ea, de la început a urmărit trei obiective majore: 1) desființarea iobăgiei fără despăgubire din partea fostului iobag, 2) respingerea uniunii Transilvaniei la Ungaria și 3) stoparea maghiarizării, obiective pe care le-a și realizat cu mari sacrificii aduse mai ales în războiul civil. S-a blocat astfel timp de două decenii procesul de maghiarizare al românilor (până în 1867) ceea ce a însemnat un răgaz extrem de prețios pentru români și dezvoltarea lor națională.

Tot pentru prima dată, am constatat din cercetările mele că desființarea iobăgiei în Transilvania nu a fost tratată corect până acum. Istoriografia noastră mai veche și românii în epoca respectivă nu au

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

recunoscut meritele Dietei ardelene şi ale nobilimii maghiare în desființarea iobăgiei şi am arătat, contrar afirmațiilor istoriografiei maghiare mai vechi sau mai noi, care atribuie această cucerire socială exclusiv generozității nobilimii maghiare, că românii şi istoriografia din epocă (Al. Papiu Ilarian şi G. Bariţiu) au considerat că iobăgia a şters-o *Adunarea Națională de la Blaj, Împăratul, Andrei Şaguna* şi în ultimă analiză „spiritul timpului". Deci momentul desființării ei trebuie să-l privim într-o nouă lumină, ceea ce am şi făcut în capitolul VIII.

Am considerat apoi că unul dintre cele mai importante momente din istoria Transilvaniei a fost uniunea forțată a Transilvaniei *la** Ungaria, aceasta fiind şi cauza principală a războiului civil care a urmat.

Am analizat ştiințific şi acest eveniment, arătând că el a încălcat principiile democratice abia instaurate în Europa, spre deosebire de istoriografia maghiară contemporană care califică acest act de expansiune al Ungariei drept *„modernizare"* şi atunci, vezi drag - Doamne, românii s-au opus *„modernizării"* şi nu maghiarizării, ceea ce evident, este absurd.

În studii detaliate m-am ocupat şi de masacrele de la Mihalț şi Luna, care vor fi apoi matricea masacrelor din timpul războiului civil. Acest război, nu se mai poate ascunde, a constituit un adevărat genocid împotriva românilor, pentru că la acea vreme 40.000 din victime bărbați, bătrâni, femei şi copii nu putea însemna, din păcate, altceva. Cele două masacre alături de multe altele din epocă, au grăbit declanşarea războiului civil, chiar dacă istoriografia maghiară le ignoră.

Un alt eveniment important din istoria revoluției româneşti a fost cea de-a III-a Adunare Națională de la Blaj (15 – 28 septembrie 1848) pe care am tratat-o aşa cum merita, adică tot detaliat, comparându-i programul cu cel al Adunării Naționale din 3/15 Mai 1848 şi combătând aici unele afirmații nefondate ale istoriografiei maghiare contemporane, care consideră programul acestei adunări, drept un pas înapoi față de Adunarea Națională din 3/15 Mai.

---

* Nu spun *cu*, pentru că maghiarii kossuthişti au cerut *uniune* nu *fuziune*. Acesta a fost punctul de vedere şi al istoriografiei româneşti din epocă. Evoluția istorică ulterioară i-a dat dreptate, iar 1 Decembrie i-a confirmat corectitudinea. Unirea Transilvaniei *cu* România a fost fuziune pentru că aşa au dorit toți românii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Am trecut apoi în revistă, în articole mai scurte, personalitățile emblematice ale revoluției române ardelene: Al. Papiu Ilarian, Avram Iancu, Simion Balint, Simion Bărnuțiu, Andrei Șaguna, George Barițiu, Sigismund Pop, adăugând suitei și pe Nicolae Bălcescu de dincolo de munți, dar care s-a implicat direct în această revoluție. Nu am dorit să fie o descriere a personajelor, ceea ce ar fi dus la banale locuri comune și lucruri deja spuse, ci am căutat să prezint pentru fiecare, câte un aspect necunoscut din viața și activitatea sa.

În fine, pentru că în toate cercetările mele am dorit să aduc ceva nou, informație sau interpretare, sau și una și alta, pe baza unor cercetări, înainte de a fi la modă cercetarea mentalităților, am examinat și unele aspecte ale mentalității vremii, din care nu lipsește nici zvonul și delațiunea ca expresie a acestora.

Închei lucrarea cu o analiză a simbolurilor naționale la 1848, surprinzând momentul alcătuirii steagului românesc ardelean – roșu, alb, albastru.

Toate aceste aspecte, adunate în volumul de față formează un tot unitar, care credem, va stârni un interes deosebit în rândul specialiștilor și nespecialiștilor, a profesorilor de științe umaniste, a studenților și în general a iubitorilor de istorie, pentru că, aici în această carte, ne-am străduit să ridicăm cât am putut mai mult vălul de pe fața necunoscută și care uneori ne-a fost deliberat ascunsă a revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania.

12.VIII.2004

Autorul

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

I.
Intelectualii - conducătorii firești ai revoluției democratice române de la 1848-1849 din Transilvania

Într-un anumit fel, subiectul era tabu până nu demult. S-a mai scris, vag, despre intelectuali, dar se avea grijă ca de fiecare dată să se spună: *nu intelectualii au făcut revoluția, ci poporul, masele.* O spunea limpede Petre Constantinescu-Iași, la 1948: „Părerea veche a istoricilor politici sau liberali de la noi, asupra rolului primordial jucat de intelectuali în mișcarea de renaștere, trebuie amendată – căci era greșită"[1]. Cu alte cuvinte, dar cu același înțeles, într-un amalgam desăvârșit, o afirma și Victor Cheresteșiu în 1966[2]. În fine, o susține și mai clar nu cu mult înainte de revoluția noastră contemporană și un distins profesor universitar: „S-a afirmat de către istoriografia mai veche că revoluția română de la 1848 a fost opera intelectualilor. Afirmație eronată, firește"[3].

Acestea erau constrângerile, constituind, evident, imixtiunea politicului în știința istorică.

Desigur, rolul poporului a fost considerabil, dar, dacă cercetăm documentele și încercăm a le interpreta cât mai aproape de ceea ce Iorga ne-a învățat că este adevărul istoric, trebuie să recunoaștem meritul *primordial* al elitei intelectuale care, practic, a fost detonatoarea revoluției românești de la 1848, purtătoare a „spiritului vremii", mobilizatoarea mulțimilor și conducătoarea de necontestat a acestora.

Cea mai activă a elitei intelectuale românești a fost aripa ei mai tânără. Însă, un rol cu totul special în ridicarea acestor mulțimi, acum putem să o spunem liber, l-a jucat gruparea tinerilor *intelectuali dizidenți*

---

[1] P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și revoluția de la 1848 în Principatele române*, București, 1948, p. 6.

[2] V. Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, București, 1966, p. 250-255.

[3] N. Liu, *Intelectualii români în revoluția de la 1848*, în *Revista de Istorie*, t. 41, 1988, nr. 4, aprilie 1988, p. 405.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

(în frunte cu S. Bărnuțiu, care au fost înlăturați de la studii și din viața publică la 1843-1845, cu ocazia procesului național lemenian, în spatele nefericitului episcop greco-catolic Ioan Lemeni aflându-se forțele oculte antiromânești ale regimului.

Numărul intelectualității românești în general, la 1848, nu era mare și, mai trebuie să menționăm că o importantă parte a ei *șoma,* iar restul era tratată ca intelectualitate de categoria a doua, făcută să simtă din plin că era desconsiderată. Intelectualitatea bisericească se ridica la circa 2.500 de preoți greco-catolici și ortodocși[4], iar cea laică, dacă totaliza vreo câteva sute (în cel mai fericit caz până la 1.000) – o parte funcționari, iar alta studenți la școli mai înalte din Transilvania și din străinătate (în jur de vreo 500) ies la iveală dintre abonații *Gazetei de Transilvania*[5] și *Organul luminării*[6]; la aceștia îi putem adăuga pe cei din Brașov și din Sibiu. Chiar numărul știutorilor de carte români era, la 1848, foarte modest, circa 10.000, după cum afirma George Barițiu[7].

Tocmai de aceea, meritul elitei intelectualității românești nu a constat în *numărul* ei, ci în faptul că a dispus de capacitatea de a mobiliza mulțimile de români la lupta pentru înlăturarea iobăgiei, pentru recunoașterea românilor ca a IV-a națiune (respectiv, pentru independență națională) și pentru drepturile democratice conținute în „spiritul vremii", expresie ce am putea-o decodifica având ca înțeles răspândirea și asimilarea nu numai a conștiinței naționale, ci și a principiilor democratice europene.

La izbucnirea revoluției, pentru scurt timp, a dominat, însă, în Transilvania, Banat și Partium o confuzie atotcuprinzătoare: intelectualii români nu știau încă nimic despre pericolele ce le comporta punerea revoluției române la remorca celei ungare, precum și acceptarea uniunii. Din fericire însă, în foarte scurt timp, cam până prin 13-15 mai 1848, situația se cristalizează și majoritatea grupărilor de intelectuali români

---

[4] G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă,* II, Sibiu, 1890, p. 69. Cf. C. Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă,* Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 33-34.

[5] *Gazeta de Transilvania,* IX, nr. 99 din 1846, p. 396.

[6] *Organul luminării,* nr. 52 din 27 dec. 1847, p. 295-296.

[7] G. Barițiu, *op. cit.,* p. 70-71; 155.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

din Transilvania se vor alătura antiunioniștilor, în fruntea cărora stăteau Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian, Simion Bălint, Avram Iancu, Florian Micaș ș.a. Menționăm aici și principalele grupări de intelectuali, așa cum se configurează ele din documente: astfel, se disting cele din Blaj, Tg. Mureș, Brașov, Cluj, Munții Apuseni, Sibiu, precum și colonia românilor din Pesta; apoi, Oradea și Timișoara, iar un loc special l-au ocupat grupările intelectualilor din rețedințele regimentelor de graniță. Numărul fiecărui grup este, însă, destul de restrâns. Cel din Brașov, de exemplu, era format doar din 37 de persoane[8].

Munca lor de luminare și convingere a trebuit să fie deosebit de intensă, deoarece formația politică a românului obișnuit, a țăranului era, la 1848, extrem de scăzută. „Organul luminării" menționa unele păreri, după care românul era chiar „prost", înțelegând prin aceasta lipsit de drepturi politice. Adevărații români, însă, nu acceptau această părere și nedreapta situație, „afară de puțini, cari se rușinau de numele de român, carele în înțelesul politic era sinonim cu un om prost"[9].

Așa se scria în *aprilie!* După adunarea de la Blaj însă, în urma muncii stăruitoare a intelectualilor, progresul politic atins de popor a fost impresionant. Ni-l dezvăluie însuși baronul Wesselényi Miklós care nu poate fi suspectat de admirație pentru „prostime"; iată ce-i raporta, în acest sens, ministrul ungar al justiției: „în Transilvania, ca urmare a adunării de la Blaj, dar și ca o consecință a mașinațiunilor și agitațiilor, dorința românilor de a exista ca națiune aparte, este mai mare și mai răspândită în poporul de rând, decât în mijlocul slovacilor; această dorință, de o înflăcărare tinerească, este așa de fierbinte și de vie, încât putem fi siguri că fiecare român îndreptățit va lua parte la alegeri cu cel mai mare devotament și foc"[10].

Luați pe ansamblu, intelectualii români au rămas, totuși în parte, dezbinați, deoarece pe alocuri vor mai supraviețui câteva grupulețe de filomaghiari unioniști. Cel mai important era condus de episcopul Ioan Lemeni; în Banat exista o situație specială, deoarece guvernul maghiar a

---

[8] G. Bogdan-Duică, *Inteligența brașoveană la a. 1849*, în *Națiunea*, IV, nr. 87 din 17 aprilie 1930, p. 1.

[9] *Organul luminării*, nr. LXIX din 21 aprilie 1848, p. 391.

[10] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările române. C. Transilvania*, V, București, 1992, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

reușit să-l câștige de partea sa pe Eftimie Murgu, iar în Partium, filomaghiarii erau conduși de Ioan Dragoș și Sigismund Pop. Ei nu vor lupta alături de frații lor ardeleni antiunioniști pentru aceleiași idealuri, ci se vor plasa în umbra revoluției maghiare, mulțumindu-se cu câte libertăți le *promiseseră* vechii lor stăpâni. Dezbinarea între intelectualii români nu era numai în ceea ce privește uniunea; mai era, în plan general, și o dezbinare religioasă, aceea între greco-catolici și ortodocși, precum și între o minusculă, dar foarte activă, grupare de funcționari români, manipulată de Guberniu, și între majoritate. O altă dezbinare, din fericire mai puțin accentuată, a fost și între generația intelectualilor tineri și a celor bătrâni. Conflictul de generații, cu toate că a existat, el nu a cunoscut o formă acută, iar, în final, nu a împietat cu nimic asupra desfășurării evenimentelor de la 1848-1849. Dar această situație, subliniem, a putut avea loc doar datorită înțelepciunii tinerilor maturizați atât de rapid în zbuciumul revoluției. Două exemple sunt de această dată grăitoare: 1. momentul când va fi trimisă o delegație la Guberniu și când se cade de acord ca aceasta să fie alcătuită din oameni mai în vârstă și mai cumpătați, căci de se vor trimite tineri, se spunea, aceștia nu vor aștepta până când funcționarii de la Cluj le vor deschide ușile, iar al 2-lea, după evenimentele de la Mihalț, la începutul lunii iunie, când Avram Iancu, șocat de masacrarea iobagilor români, îl încunoștințează pe George Barițiu și Simion Bărnuțiu că el se retrage în munți unde-i va înarma pe moți și-i va răzbuna pe românii uciși fără de vină[11].

S. Bărnuțiu și G. Barițiu îi vor convinge cu greu, dar îl vor convinge totuși, să renunțe la acest proiect războinic, atrăgându-i atenția că românii nu erau încă suficient de pregătiți și de înarmați, ceea ce Iancu a înțeles până la urmă.

Atitudinea Guberniului Transilvaniei față de intelectualitatea românească antiunionistă a fost de două tipuri: pe de o parte, i se flutura pe la nas bucățica de zahăr, adică se încerca atragerea și coruperea ei – însă cu rezultate foarte limitate -, iar pe de altă parte, se agita biciul pentru a-i inspira frică și teroare. Se dezlănțuie arestările, se introduce statariul și se recurge la execuții pe scară largă, obținându-se însă

[11] G. Neamțu, *Avram Iancu și evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, XXXVII, nr. 1-2, 1992, p. 81-86.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

rezultate opuse celor scontate – în loc să-i sperie pe intelectuali și, în general, pe români, oficialitățile i-au îndârjit.

Orientarea, cu precădere a nobilimii și a autorităților, spre anihilarea sau decapitarea intelectualilor români, se explica prin faptul că, datorită experienței lor politice solide, aceștia cunoșteau perfect principiul că o națiune fără intelectualitate (sau cu intelectuali timorați ori corupți) va fi dezorientată rapid și asimilată ușor. Așa se explică și listele întocmite la Târgu Mureș, care cuprindeau circa 400 de intelectuali români care trebuiau lichidați[12].

Tot aici trebuie să subliniem și atitudinea oficialităților față de preoții români ortodocși și greco-catolici implicați în revoluție alături de intelectualii mireni. Pentru stăpânire, nici unii, nici alții nu erau vrednici, așa încât se preciza într-un document: „*toți* preoții români sunt buni de spânzurat"[13]. De vină pentru deșteptarea românilor era vlădica Șaguna, cu interminabilele sale discursuri de la Blaj, iar adevăratul „patriot" n-ar fi fost altul decât episcopul Lemeni.

Majoritatea intelectualității românești ardelene se regrupează sub propriul steag național roșu-alb-albastru, întărindu-și astfel propria identitate națională. Luptei lor li s-au alăturat și intelectuali moldoveni și munteni ce veniseră pentru a lua parte, alături de ei, la adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848.

Nu este lipsit de interes să ne aplecăm puțin și asupra „statutului" social al intelectualului român din timpul revoluției. Vom vedea că „domnii de români" erau extrem de iubiți și de ascultați. Facem și o constatare de care istoricii vor trebui să țină seama de aici înainte: organizarea Transilvaniei ca Țară Românească nu a început odată cu organizarea Munților Apuseni ca teritoriu românesc, ci mult mai devreme, încă din luna *aprilie* 1848, când erau alungați și destituiți din funcții notarii, uneltele cele mai odioase ale vechiului regim, și instalarea altora, a notarilor români (și aceștia știutori de carte), exponenți, însă, ai revoluției românești (fenomenul fiind mult mai larg decât ar părea la prima vedere).

---

[12] G. Barițiu, *op. cit.*, p. 179.

[13] Costin Feneșan, *Informații noi privind revoluția din Transilvania în vara anului 1848*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 382.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

După adunarea din 3/15 mai de la Blaj şi alegerea Comitetului de la Sibiu, se vorbea deja despre ilegalitatea Dietei şi instaurarea „Gobernului românesc". Acestui organ suprem de stat, românii au şi început să i se adreseze cu numeroase jalbe, una dintre ele începea aşa: „Mult onorate şi de crezătoriu vrednic Comitet Românesc! Mult milostivi şi sârguitori ai noştri de adgiutoriu Domni!"[14] Cât respect şi câtă dragoste transpare din această formulare!

De remarcat că acțiunea de românizare a organelor de conducere din administrația satelor ține până târziu în toamnă şi peste tot se desfăşura cu acelaşi entuziasm. Iată ce nota *Gazeta de Transilvania*: cu privire la alegerea funcționarilor din districtul Făgăraş: „inima românilor e scăldată de bucurie fiindcă „dreptatea ce fusă călcată secole în districtul Făgăraş învinse mai pre urmă şi se aleseră oficiali români cu limba oficială românească"[15]. Revoluția va decanta din sânul intelectualilor români şi un tip mai puțin obişnuit, acela de intelectual – comandant militar. Tineri, îndeobşte, fără experiență militară devin, după adunarea a III-a de la Blaj, centurioni, tribuni, căpitani, maiori în frunte cu ascultatul lor „ghinărar" Avram Iancu.

Sacrificiile materiale şi pierderile umane ale intelectualilor români ardeleni au fost imense în timpul revoluției, acestea adăugându-se, în fapt, la sacrificiile anterioare, îndurate pentru a face studii mai înalte.

În pofida tuturor acestor sacrificii şi a unui război având caracteristici de eliberare națională (aşa cum l-a numit încă mai demult Octavian Goga), intelectualitatea românească şi-a împlinit menirea istorică la 1848-1849, reuşind să anihileze uniunea Transilvaniei la Ungaria şi să stopeze deznaționalizarea începută în forță încă la 1842, reuşind, totodată, a trezi conştiința națională a românilor, salvându-le limba şi deci existența națională, pentru o bună bucată de vreme.

După 1848-1849. lupta intelectualității va continua tot atât de susținut. De data aceasta pentru ridicarea materială şi culturală a poporului român. Erau singurele obiective care în timp de pace le puteau

[14] Arhivele Naț. Magh., Budapesta, Fond. G.P. nr. 10.939/1848 ; 7677/1848.
[15] *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p. 406, col. II.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

opune deznaționalizării, conducându-i în acest fel pe românii ardeleni spre civilizația modernă europeană.

Modelul intelectualului român, în momentul istoric 1848-1849, trebuie imaginat și înțeles ca al unui militant tenace și neobosit, exponent de bază al revoluției rol ce i-a fost răpit pe nedrept, atâția amar de ani. Se destrăma atunci o lume guvernată prin forță de un regim feudal nemilos, agravat de o crâncenă oprimare națională. În acel moment, de profundă criză, intelectualii români patrioți, au fost capabili să ducă o luptă pe viață și pe moarte pentru a salva, nu numai legăturile exprimate în acel „uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri", ci și pentru a le deștepta românilor iubirea față de o Patrie românească pe care o vedeau deja mai mare decât Transilvania. Nu degeaba ministrul Schwarzenberg îi califica, în 9 decembrie 1850 față de episcopul Al. Șuluțiu, pe intelectualii români ca fiind „o inteligență periculoasă"[16]. Deșteptau astfel în mulțimi acel sentiment al forței pe care li-l dădea majoritatea, ajutându-le să-și întrezărească viitorul în perspectiva instaurării unui regim al libertăților democratice, așa cum a fost el reclamat în cele 16 puncte ale adunării din 3/15 mai de la Blaj. Aceasta însemna posibilitatea pe cale pașnică, de a-și întemeia propriul stat național independent, prin unire cu frații lor moldoveni și munteni, aspirație pe care intelectualii dar și oamenii de rând o purtau de pe atunci în suflet sub numele de Dacoromânia.

[16] G. Bogdan-Duică, *Notesul de însemnări al lui Simeon Bărnuțiu, 1849-1863*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II, 1823, București, 1924, p. 211.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

II.
Ideile revoluționare se răspândesc în Transilvania şi prin presa românească în pofida unei cenzuri fără egal în Europa*

În Transilvania, presa ca mijloc modern de informare a funcționat intens în timpul revoluției de la 1848-1849. Deşi restrânsă din punct de vedere numeric, ea a atins, un nivel deosebit de înalt în ceea ce priveşte calitatea materialului publicat.

Numărul gazetelor româneşti din Țara Românească, Moldova, Transilvania, Banat şi Bucovina era la 1848 doar de 15, dintre care, 3 în Transilvania: *Gazeta de Transilvania, Foaie pentru minte, inimă şi literatură* şi *Organul luminării* care îşi va schimba numele mai târziu în *Organul național.* Pe parcursul revoluției vor mai apărea pe teritoriul Transilvaniei *Învățătorul poporului,* la Blaj, ca supliment al Organului, şi *Espatriatul,* la Braşov. Acesta era tabloul modest al presei periodice româneşti ardelene. Tot în limba română, dar în Ungaria, la Pesta, au mai apărut *Amicul poporului* şi doar câteva numere din *Democrația.*

Gazetele româneşti sunt mai puțin numeroase decât ale altor popoare din zonele geografice învecinate, dar în ciuda acestui fapt statistic, importanța lor pentru istoria noastră politică şi culturală n-a fost prea adesea subliniată în suficientă măsură. Şi dacă sporadic despre această presă s-a mai scris, despre lupta anevoioasă pe care a desfăşurat-o redactorul George Barițiu pentru libertatea ei, mai restrânsă ori mai largă, cât va fi fost ea, nu s-a vorbit până acum. Întreprinderea de fapt nici nu e uşoară, având în vedere că granițele libertății presei înainte de 1848, în timpul revoluției şi după aceea, au fost foarte relative şi în permanentă schimbare.

---

* O variantă a acestui articol a fost publicată în: *Studia. Univ. Babeş-Bolyai, Historia,* XXXII, 1, 1987 sub titlul: *Din activitatea redacțională a lui George Barițiu la Gazeta de Transilvania în timpul revoluției de la 1848-1849.* Studiul a fost revizuit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Deși presa românilor ardeleni era relativ tânără, întemeiată doar de un deceniu, restrânsă numeric și fără o prea mare experiență, datorită faptului că apăra interesele iobagilor și intelectualilor români excluși de la viața politică a patriei lor, lovind într-o formă sau alta în dominația feudală a nobilimii maghiare de la cârma Transilvaniei, a fost de la început prigonită și pusă sub un control sever.

Cea mai importantă dintre gazetele românești era desigur *Gazeta de Transilvania*, după mărturia contemporanilor și cea mai „plină de înrâurire"[1]. Bărbatul care a militat cu toate forțele pentru afirmarea și redactarea ei în condiții cât mai bune, riscându-și averea, libertatea și chiar viața (mai ales în timpul revoluției), a fost George Barițiu, fondatorul și redactorul acesteia. Activitatea sa cu scopul asigurării unei libertăți cât mai mari pentru acest remarcabil mijloc de comunicare al românilor și modul cum a desfășurat-o, merită cu prisosință atenția istoriografiei noastre.

Pentru a putea aborda condiția de libertate a presei românești ardelene, trebuie să facem și o scurtă incursiune în ceea ce am putea numi „mentalitatea intelectualului" implicat în scris. Deoarece redactorul G. Barițiu a constituit tocmai tipul acestui fel de intelectual, se cuvine a evalua în primul rând părerile și aspirațiile sale privind libertatea presei în cadrul noilor idei democratice, iar apoi să examinăm în esența sa mecanismul cenzurii feudale maghiare care controla gazetele românești din Transilvania.

De la început se cuvine să accentuăm faptul că lupta presei românești în general, pentru propria-i libertate a fost adesea subtilă, iar idealul urmărit, abstract și inefabil, filosofic vorbind, niciodată atins în forma sa absolută: trebuia să se țină întotdeauna seama într-o formă sau alta, de anumite interese imperiale, guberniale, religioase, private, ori de altă natură[2]. Tot de la bun început mai trebuie să spunem că soarta presei românești din Transilvania a fost categoric dramatică și a stat în strânsă și directă legătură cu destinul poporului român de pe aceste meleaguri, care suferea aici o mai veche, mai îndelungată și mai crâncenă cenzură, politică, socială și națională, aspră și atotcuprinzătoare.

---

[1] *Bucovina*, nr. 18 din 10 iun. 1849, p. 93 (Supliment).

[2] Gerald Barry, *The Doubleday Pictorial Library of Communication and Language*, New York, 1965, p. 236.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Aspirația de a scrie liber a fost de o importanță istorică majoră, de o largă amploare, plasându-se între primele revendicări în cadrul tuturor programelor revoluționare ale vremii. Ea s-a oglindit clar și în mentalitatea intelectualului prepașoptist și pașoptist. Astfel, deși intelectualitatea românească și-a dovedit cutezanța atât înainte de revoluție cât mai ales în timpul ei, totuși *frica* a fost o componentă dominantă a mentalității sale, și ar fi o mare greșeală să o ignorăm; ea a fost o realitate istorică obiectivă. În fond, sentimentul era firesc și el se datora terorii despotice a dominanților, prezență vie și dureroasă mai ales în Transilvania. Denunțând-o, George Barițiu îi dezvăluie rădăcinile care nu erau altele decât „despoticele măsuri" care prigoneau pe „apărătorii adevărului până în fundul celor mai întunecoase temnițe". Și arătând că „Astăzi această frică nu mai are loc", cel puțin nu în măsura veche, în primăvara anului 1848, cu veşti încurajatoare pentru cei obidiți și cu cenzura dezorientată, tânărul redactor George Barițiu își ia îndrăzneala de a propune și a proclama renunțarea la frică făcând cunoscut că și alți prieteni ai săi, deci un cerc mai larg de intelectuali, sunt „una cu noi în privința aceasta"[3].

Spre cinstea lui Barițiu strădaniile sale pentru o presă liberă datează de la începutul apariției gazetelor sale. Mai direct, dezideratul străbate în paginile *Gazetei* în 1839 când mărturisea cu multă părere de rău: „Am spune noi multe dar nu ne este îngăduit de cenzură"[4]. În favoarea exprimării libere, Barițiu ia atitudine și din 1840[5], la fel în 1844[6], iar în 1845, prinzând mai mult curaj, este chemat la ordine și îndrumat de baronul Jósika Miklós să dea publicului român o lectură „inocentă și sănătoasă" deoarece, spunea cancelarul aulic al Transilvaniei, scrierile politice pot fi „periculoase"[7]!

Cam ce fel de presă ar fi dorit Jósika să citească românii, o descrie savuros Barițiu, arătând că ea ar fi asemenea cu cea din țările în care tiparul „zace sub jug de fier" (de parcă în Transilvania n-ar fi fost așa

[3] *Foaie pentru minte, inimă și literatură,* nr. 12 din 22 mart. 1848, p. 93-95.
[4] E. Boșca-Mălin, *Lupta presei transilvane,* București, 1945, p. 12.
[5] *Gazeta de Transilvania,* nr. 43 din 20 oct. 1848, p. 172.
[6] *Ibidem,* nr. 47 din 12 iunie 1844, p. 185-186.
[7] George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă,* Sibiu, 1889, I, p. 637-638.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

– însă acesta era un mod, să zicem disimulat de a spune totuși într-un fel ceea ce avea de spus), și unde" ... bietelor gazete nu le este iertat a-și umplea coloanele decât mai vârtos cu umblarea timpului, cu rodirea pământului, cu vânzări și cumpărări, cu fenomene de ale naturei și altele ca acestea, la care mai adaugă câteva știri din afară nici calde nici reci"[8].

Are ciocniri cu cenzura și în anii următori; viața foilor românești se afla mereu pe muchie de cuțit, iar jurnalistica devenise, după cum era nevoit să recunoască însuși Barițiu, „numai sarcină grea, iar uneori năpastă și izvor de prigoniri"[9].

Dar în ciuda vigilenței cenzurii, redactorul român găsește tot felul de expresii sofisticate prin care să revendice literalmente libertatea tiparului, așa cum face atunci când plasează acest drept printre drepturile naturale ale omului[10], punând într-o lumină cât se poate de defavorabilă argumentul suprem al guvernelor feudale retrograde ce refuzau popoarelor libertatea presei susținând că acestea nu sunt încă destul de mature pentru a o primi[11]. Și cu multă ironie, tânărul redactor cu idei democrat-revoluționare atât de progresiste, asigura cercurile dominante feudale că cenzura dacă va fi „încă pe atâta de aspră și neiertătoare, totuși, ceea ce este să se afle în public, se află negreșit", deoarece: „Interesul, curiozitatea și pofta de a ști, face pe oameni, ca dacă le este oprit a citi gazete tipărite, să se facă ei înșiși gazete, trimițând din gură în gură cele mai secrete planuri și întreprinderi ale gubernului" cu iuțimea fulgerului[12].

Pe măsură ce se apropia anul 1848, cenzura se înăsprea fiind prohibită mai ales discutarea în presă a situației grele în care se aflau țăranii iobagi[13]. Nemulțumirile creșteau de la o zi la alta, ele cuprinzând nu numai pe iobagi dar și pe intelectuali, negustori, meseriași ș.a.

Jurnalist cinstit, cunoscând starea de spirit reală a maselor și toate racilele feudalismului, Barițiu avertizase încă de la 1845: „Băgați de seamă" – se adresa el nemeșilor maghiari – „Liniștea ce se pare că domnește în întuneric e numai neorânduială mascată și pacea părută e

---

[8] *Foaie pentru minte...*, nr. 36 din 4 sept. 1844, p. 281-286.
[9] *Gazeta de Transilvania*, nr. 51 din 24 iun. 1846, p. 201-202.
[10] *Ibidem*, nr. 99 din 10 dec. 1845, p. 393-394.
[11] *Ibidem*, nr. 43 din 20 oct. 1840, p. 172.
[12] *Ibidem*, nr. 48 din 15 iun. 1844, p. 189-190.
[13] Victor Cheresteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, 1996, p. 149 în notă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

numai răscoală năduşită. Deci duşmanii culturii libere sunt duşmani ai păcii şi ai liniştii cerute de societatea omenească"[14].

Intrarea în anul revoluției se face fără noi teoretizări asupra libertății presei, ci direct, cu îndrăzneală, G. Bariţiu publică un fulminant articol antidespotic, lăudat şi neuitat nici mai târziu, în focul revoluției, de către Axente Sever ce se afla la Bucureşti. Articolul se intitula *Cultura*[15] şi sfida pe față cenzura, demascând hotărât metodele anacronice ale feudalismului asupritor de a se menține la putere.

Cu tot controlul asupra presei, cu toată cenzura înăsprită an de an, ştirea izbucnirii revoluției în capitala imperiului ajunge şi în Transilvania. Impactul cu revoluția a zguduit din temelii conştiința intelectualității româneşti. Este semnificativă în acest sens răbufnirea emoțională produsă de neaşteptata veste. G. Bariţiu udă cu lacrimi de fericire gazeta din care o aflase, deoarece, spune el, în viața sa de jurnalist, „lovită şi cutreierată de atâtea valuri de prigoniri nemeritate" nu cunoaşte o bucurie mai mare[16].

Profesorul Aron Pumnul, şi el spirit luminat al revoluției româneşti, împreună cu alți profesori, în aceeaşi zi în care *Gazeta de Transilvania* le aduce vestea cea mare la Blaj, mobilizează tineretul studios la discuții deschise, libere şi aprinse privind drepturile şi revendicările românilor din Transilvania[17].

Iată doar două exemple din multitudinea celor ce ar putea fi date, care atestă cu prisosință cum impactul cu revoluția a acționat asupra descătuşării aspirațiilor oprimate.

Revoluția odată declanşată, presa ajunge mai necesară ca oricând pentru români, devine vitală. În fond, ea era acum elementul de legătură, de osmoză al revendicărilor româneşti, liantul mişcării şi statul major provizoriu (până la alcătuirea Comitetului național permanent de la Sibiu), menit a apăra interesele naționale într-un moment de răscruce al istoriei celor trei milioane de români ardeleni.

Cenzura nu dispare însă la primele adieri ale revoluției, cel puțin nu în Transilvania. În acest sens este cât se poate de grăitor faptul că una

---

[14] *Gazeta de Transilvania*, nr. 99 din 10 dec. 1845, p. 393-394.

[15] *Ibidem*, nr. 1, p. 1-2; nr. 2, p. 5-6; nr. 3, p. 9-10 şi nr. 4 din 12 ian. 1848, p.13-14.

[16] *Ibidem*, nr. 22 din 15 mart. 1848, p. 90-91.

[17] Vezi scrisoarea lui T. Cipariu către G. Bariţiu, Blaj, 5/17 apr. 1848, în *George Bariț şi contemporanii săi*, IV, Bucureşti, 1978, p. 300.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

dintre primele griji ale cancelarului aulic de la Viena, Jósika Samu, este să-i recomande de urgență guvernatorului Teleki József încă la 18 martie 1848 o atenție specială asupra presei românești în condițiile imposibilității menționării pe mai departe a cenzurii în forma veche[18]. Și așa, după cum i s-a cerut, Teleki va avea „toată grija"[19]. Ca urmare, în ceea ce privește problema presantă a desființării cenzurii, acțiune revendicată pe drept cuvânt și de unii tineri maghiari, n-o va satisface din cauza „presei românești și presei germane" din Transilvania, care cereau același lucru[20]. E poate exemplul cel mai eclatant de egoism de clasă și național al aristocrației maghiare. Adică, e menținută cenzura asupra ziarelor maghiare numai pentru a putea ține sub control pe cele românești și germane!

Autoritățile feudale maghiare nu puteau însă ține piept multă vreme curentului general. Acesta nu mai putea fi stăvilit de odiosul aparat represiv al Guberniului Transilvaniei, așa încât sunt date unele dispoziții de îmblânzire a cenzurii existente la acea dată. De atunci încolo, cenzura trebuia să urmărească doar protejarea religiilor oficiale, a moralității și respectului față de persoana domnitorului. Și cu toate acestea, cu îndeletnicirea de cenzurare se ocupau tot vechii și compromișii cenzori. Respectatul editor german din Brașov, Johann Gött, prieten apropiat al lui George Barițiu, arăta guberniului că menținerea la cârma cenzurii a elementelor perimate, jignește demnitatea celor ce lucrează în domeniul presei dar ofensa este și mai gravă datorită faptului că deja în aprilie 1848, în toate provinciile Casei austriece, suspendarea cenzurii a intrat în vigoare, cu excepția Transilvaniei. Ba mai mult, în urma mișcării din Brașov, condusă de avocatul Ioan Bran, senatul orașului va da o proclamație în care românii sunt amenințați cu spânzurătoarea în caz de nesupunere față de vechile rânduieli. Redactorul G. Barițiu, chemat în fața autorităților, va fi admonestat să nu cuteze a publica nimic asupra măsurilor luate de senat; românii ce vor îndrăzni să mai facă demonstrații,

---

[18] *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania,* sub redacția lui Șt. Pascu și V. Cheresteșiu, I, București, 1977, p. 18-20.

[19] *Ibidem,* p. 68-69 (doc. din 24 mart. 1848)

[20] Pompiliu Teodor, Gelu Neamțu, *Din istoria presei revoluționare românești „Învățătorul poporului" (1848), Studii,* t. 21, nr. 3, p. 434-448.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

vor fi spânzurați de „stâlpii felinarelor"[21] din Brașov. În felul acesta se încerca să se reînvie frica de dinaintea revoluției și redactorul român să fie intimidat pentru a-l reduce la tăcere și astfel să se împiedice răspândirea ideilor revoluționare.

Puțin timp după acest incident, August Treboniu Laurian îl îndemna și-l certa pe Barițiu, scriindu-i din București în 20 aprilie 1848: „Frate, aveți libertatea de-a vorbi, a scrie și a vă aduna; vedeți de vă înțelegeți! [...] Publicați și cu gura și prin tipar cererile românilor [...] Fiți mai curajoși [...] Mulți se miră de ce d-ta cu foaia d-tale ești acum mai timid decât când era cenzura"[22]. Dar una era situația reală existentă în Transilvania și alta era perspectiva idealizată a evenimentelor văzută de departe! La data respectivă, când scria A.T. Laurian, G. Barițiu avea ordine clare să rămână la „obiceiul" de până atunci, trebuind să respecte, cu rigurozitatea cenzura preventivă[23]. Dieta de la Bratislava, votase în 11-12 aprilie Legea presei, nr. XVIII; ea proclama demagogic: „Se desființează pe veci cenzura și se restabilește libertatea presei"; în paragraful I se prevedea că: „Toată lumea își poate comunica și răspândi gândurile în mod liber pe calea presei"; alineatele următoare aplică însă cele mai drastice corective prevederilor generale din „preambul", enumerând tot soiul de pedepse sau măsuri îngrăditoare în nu mai puțin de 14 paragrafe; dieta din iunie de la Cluj se va ocupa și ea de presă exact în aceeași manieră[24].

Revoluția românilor înainta triumfătoare și nici o forță contrarevoluționară din Transilvania nu mai putea stăvili „spiritul timpului". Astfel, în intervalul de după Adunarea de la Blaj din 3/15 mai și până în 3 martie 1849, (când editarea *Gazetei* încetează pentru un timp), cenzorii n-au mai cutezat „a-și exercita profesiunea omorâtoare de drept, de libertate și lumină" (cum spunea Simion Bărnuțiu în marele său discurs). Cel ce va răsfoi *Gazeta* și *Foaia*... se pronunța redactorul însuși, „va cunoaște îndată diferența dintre n(ume)rii cenzurați și dintre

---

[21] George Barițiu, *Foi comemorative*, Sibiu, 1892, p. 19. Cf. *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, I, p. 440-442.

[22] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*, seria C. *Transilvania*, sub redacția lui Șt. Pascu și V. Cheresteșiu, II, București, 1979, p.193.

[23] *Revoluția de la 1848 –1849 din Transilvania*, I, p. 446-448.

[24] *Documente privind revoluția de la 1848* ...,II, p. 6-7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cei liberați de cenzura preventivă, redactați numai cu privire la împrejurările actuale de atunci, după cum adică se schimba situațiunea și precum cereau interesele națiunei"[25].

Pentru a consfinți starea de fapt, în luna iulie 1848, va dispare de pe frontispiciul *Gazetei* acea detestată inscripție, formula umilitoare care constituia simbolul cenzurii: „Apare cu preaînaltă voie"[26].

Dacă cenzura prealabilă nu mai îndrăznea să mai intervină, aceasta nu însemna însă că asupra *Gazetei* nu se exercitau presiuni. Anumite cercuri oficiale maghiare, care încercau cu disperare să se mențină la putere, vor acționa și pe alte căi pentru a lichida cucerirea libertății câștigată de presa românească. Astfel, în cursul lunii iunie, se declanșează cea mai brutală acțiune posibilă asupra *Gazetei de Transilvania* pentru a fi redusă la tăcere: este arsă în public[27]. I se aplica în acest mod poate cea mai dură și irațională cenzură, încercându-se prin această acțiune împiedicarea răspândirii și anihilarea ideilor politice revoluționare ale unei națiuni ce lupta pentru emancipare.

Forma barbară de suprimare a libertății presei, dădea *Gazetei,* constata redactorul ei „cel mai învederat testimoniu" despre justețea programului pe care îl urma.

Libertatea proaspăt câștigată de influenta gazetă românească era așadar și pe mai departe spin în ochii dominanților. În consecință, spre sfârșitul lunii iulie, baronul Vay Miklós, în calitatea sa de trimis al guvernului ungar, recurge și la o altă metodă. Văzând că intimidarea și teroarea nu dau rezultate, încearcă să-l mituiască pe redactorul George Barițiu, evident, fără nici un succes. Îi oferă acestuia din partea guvernului ungar „o tipografie nouă în preț de 6000 fl. m.c. numai să înceteze a face opoziținne incai [sau măcar – n.ns.] să se țină în rezervă"[28]. Acțiunea împuternicitului guvernului ungar a fost respinsă cu demnitate în numele voinței unanime a poporului român de a lupta pentru libertatea sa și de a avea și el un glas care să-i susțină revendicările. Neacceptarea ispititoarei oferte era încă o dovadă a caracterului integru al lui G. Barițiu, unul dintre marii creatori și

[25] G. Barițiu, *Foi comemorative,* p. 19-20.
[26] *Gazeta de Transilvania,* nr. 56 din 8 iul. 1848, p. 229.
[27] *Ibidem,* nr. 44 din 31 mai 1848, p. 181.
[28] G. Barițiu, *Op. cit.,* p. 21-22.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

modelatori ai opiniei publice românești, influențând-o întotdeauna pe drumul demnității, al libertății sociale și naționale.

Fără nici o îndoială, putem spune despre el și ceilalți câțiva redactori și jurnaliști români, T. Cipariu, G. Hurmuzaki, A. Pumnul și alții asemenea lor, citându-l pe Alexis de Tocqueville, că aceștia „nu și-au dăruit poporului care a făcut revoluția numai ideile, ci și temperamentul și dispoziția. Sub efectul îndelungatei lor acțiuni educative [...] întreaga națiune, citindu-i, a sfârșit prin a-și însuși instinctele, modul de a gândi, gusturile și până și defectele firești ale celor ce scriu"[29].

Subliniind învingerea fricii, opțiunea pentru libertate, nu trebuie să ignorăm și o altă trăsătură importantă a mentalității intelectualului pașoptist: antitarismul, determinat în principal de pericolul pe care-l prezenta politica conservatoare a regimului țarist și a tendințelor sale expansioniste. *Gazeta de Transilvania* a desfășurat în această direcție o activitate susținută care îi va aduce de altfel suspendarea temporară și înlăturarea definitivă de la redacție a lui G. Barițiu.

Nu e de mirare deci că articolele sale antițariste erau să-l coste viața pe Barițiu, atunci când refugiindu-se în Muntenia este arestat, iar generalul țarist Hasford care-l interoga, cunoscându-i bine activitatea, îl primește cu apostrofarea: „Așadar dumneata ești acel om care de opt ani combați politica înaltului gubern al imperiului Rusiei..." Datorită alianței celor doi împărați pentru a înăbuși revoluția ungară, Hasford nu ia măsuri prea aspre împotriva lui Barițiu, deși îl asigură el „te-am învăța noi pe d-ta a face opoziție gubernului nostru" ci se va limita să-l trimită doar la închisoare în Bucovina[30]. Acolo va scăpa însă destul de repede, la intervenția familiei Hurmuzaki.

Pedeapsa nu va întârzia însă prea mult să se abată asupra *Gazetei de Transilvania*. Un rol de frunte în suprimarea pentru un timp a *Gazetei* și înlăturarea definitivă a lui G. Barițiu de la redacția ei, îl va juca generalul Lüders, spre sfârșitul revoluției. Este un fapt dovedit că aceasta a scris autorităților de la Sibiu ca *Gazeta de Transilvania* <<să

[29] Alexis de Tocqueville, *Oeuvres complétes*, t. II, vol. I, Paris, 1952, p. 200. Apud Marshall Mc. Luhan, *Galaxia Gutemberg*, București, 1975, p. 354.

[30] G. Barițiu, *Op. cit.*, p. 28. Cf. *Bucovina*, nr. 18 din 10 iun. 1849, p. 93 (Supliment).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

fie sugrumată cu orice preț, pentru că: „în această criză europeană, citind românii de dincolo [din Țara Românească și Moldova – n.ns. G.N.] faptele naționale și bravurile transilvănenilor să nu-i ia ca exemplu foarte periculos pentru cel mai de aproape viitor">>[31].

Influența pe care o avea *Gazeta* în Principate era într-adevăr mare. Faptul reiese din anchetele făcute după înăbușirea revoluției în Muntenia, când unul dintre cei interogați, proprietarul Gh. Petrescu, declară că el personal nu cunoștea dinainte planul izbucnirii revoluției, dar că, un grup de trei cunoștințe ale sale din Pitești, Nicolae Nacșul, Nicolae Cuculescu și Conciu, citeau „adesea Gazeta Transilvaniei, erau foarte amatori de fapte revoluționare și ziceau că curând se va întâmpla și la noi"[32]; profesorul Ioan Penescu din București este declarat ca vinovat de a fi participat activ la revoluție, și pentru că întreținea relații strânse cu „acel exaltat redactor al jurnalului din Brașov"[33]; deci cu G. Barițiu.

După ce am relevat și această latură a mentalității intelectualului transilvănean al cărui prototip a fost fără îndoială G. Barițiu, să urmărim acum și câteva aspecte legate de principalul obstacol cu care avea de luptat el; obstacolul nu era altul decât mecanismul complicat al cenzurii.

Cenzura *Gazetei de Transilvania* se desfășura la trei nivele: în Brașov, în Cluj și în Viena (caz, credem, unic în Europa)[34]. Aici nu vorbim și despre autocenzură, importanța căreia, în condițiile vremii, bănuim că nu era deloc neglijabilă în alterarea autenticității comunicării.

Deci, prima cenzură avea loc la Brașov: din 1845, *Gazeta* va avea în localitatea ei de apariție, doi cenzori, unul maghiar și unul german. Cenzorul maghiar era preot romano-catolic, (deci de altă religie decât românii), se numea Kováts Antal și era extrem de antipatizat de mințile liberale, ceea ce a făcut ca în primăvara anului 1848 să fie în pericol de a i se sparge ferestrele în semn de nemulțumire pentru atitudinea sa rigidă[35].

---

[31] Biblioteca Academiei Române, *Fondul I. Maiorescu*, nr. 24.148. G. Barițiu către I. Maiorescu, 4 mart. 1850.

[32] *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, sub redacția lui Mihail Regleanu, București, 1962, p. 302: Arhivele Statului București, Dosar 4/1848, f. 1., 19 orig.

[33] *Ibidem*, p. 283.

[34] *Gazeta Transilvanei*, nr. 4 din 16 ian. 1850, p. 14.

[35] *Revoluția de 1848-1849 din Transilvania*, I, p. 446-448.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

El fusese numit de Guberniu şi avea titlul de preşedinte al cenzurii din Braşov. Cenzorul german Joseph Trausch era numit tot de Guberniu, cumulând şi funcţia de director al poliţiei din respectivul oraş şi având titulatura de cenzor responsabil. Redactorul G. Bariţiu îl învinuia pe Trausch că în martie-aprilie 1848, când vântul de libertate se intensificase, acesta, „cu mâini cu picioare" se agăţa de cenzură[36].

Al doilea nivel la care se cenzura *Gazeta de Transilvania* era la Guberniul din Cluj, unde un înalt funcţionar, Péterffy citea cu regularitate *Gazeta* şi cerea mereu suprimarea ei, argumentând că „Însăşi existenţa de foi periodice româneşti oricât de inocente" sunt „un pericol pentru noi" (adică pentru dominanţi)[37]. Celălalt cenzor de la Cluj era cancelarul gubernial Lázár László care avea o atitudine mai conciliantă faţă de gazeta românească.

În fine, cel de al treilea nivel la care se efectua cenzura era la Viena. Ea urmărea conţinutul şi orientarea *Gazetei* după apariţia ei, nefiind, din păcate, mai puţin riguroasă decât cenzura preventivă din Braşov. Operaţia de cenzurare se desfăşura la Cancelaria aulică a Transilvaniei de către consilierul aulic Somlyai János, care în 1845 a avut un conflict violent cu G. Bariţiu, acuzându-l de „liberalism" şi era cât pe aici să-i retragă concesiunea de apariţie a *Gazetei*[38]. Aceeaşi „muncă" o desfăşura şi directorul protocolului de la Cancelaria aulică, Tordai László numit „super revizor" al *Gazetei,* de la apariţie până în 1850. Şi deasupra tuturor celor ce examinau, cercetau, analizau şi raportau, stătea însuşi cancelarul aulic Jósika Samu, care pentru a fi şi mai sigur de tendinţa *Gazetei* „o citea şi o controla în persoană". Deci nu ne miră faptul că exasperat de atâta supraveghere şi control, G. Bariţiu îşi amintea cu oroare de cenzura de până la 1848, ca fiind „numai cu puţin mai blândă cât a fost cenzura" ţaristă[39].

Uneltele de lucru ale cenzurii nu erau prea numeroase: „ţerusa [creionul – n.ns.] roşie" şi foarfeca[40]. Cu creionul roşu se subliniau expresiile sau pasajele indezirabile, iar foarfeca era folosită cel mai

---

[36] G. Bariţiu, *Op. cit.,* p. 19.
[37] *Ibidem,* p. 17.
[38] *Ibidem,* p. 16. Cf. *Gazeta Transilvaniei,* nr. 11 din 9 febr. 1850, p. 41.
[39] G. Bariţiu, *Op. cit.,* p. 1.
[40] *Ibidem,* p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

adesea pentru ziarele care pătrundeau în Transilvania, şi din care se decupau articolele ce nu conveneau stăpânirii, înainte de a duce poşta ziarul la abonat.

Metodele de presiune asupra redactorului erau atât persuasive cât mai ales administrative: atenționarea, mustrarea redactorului pentru tendința gazetei sale, oprirea articolului de a vedea lumina tiparului, mergându-se până la retragerea concesiunii de apariție a gazetei. Tocmai din cauza şicanelor cenzurii şi autorităților nobiliare maghiare şi vieneze, ajunsese Bariţiu să se plângă că jurnalistica a ajuns pricină de mari necazuri şi suferințe. Dar oricât ar fi fost de atotputernică cenzura, spunea acelaşi Bariţiu, poporul o considera totuşi ca fiind şi ea supusă evenimentelor şi conjuncturilor mondiale privind-o ca pe un „steguleț de vânt" folosit pentru orientare, indicând – cum arăta atât de plastic redactorul, „dincotro bate vântul"[41].

Nu putem încheia fără să consemnăm că Simion Bărnuțiu, colaborator apropiat al lui George Bariţiu şi liderul ideologic al revoluției românești din Transilvania, a fost acela care a proclamat public libertatea presei, în marele său discurs de la Blaj din 3/15 mai 1848[42] fără să mai aştepte hotărârile dietei de la Cluj.

Cucerirea libertății presei româneşti transilvănene inaugurată cu acest discurs, deşi pentru o scurtă perioadă de vreme, rod al luptei stăruitoare şi curajoase în primul rând a redactorului George Bariţiu, (circa 10 luni – din mai 1848 până în 3 martie 1849, când apariția *Gazetei de Transilvania* va fi suspendată temporar) va rămâne totuşi un simbol şi o năzuință mereu vie în mintea şi inima intelectualilor români pentru că acum nu mai exista nici o piedică în răspândirea ideilor revoluționare în toată Transilvania, ba chiar şi la românii din Parţium şi Banat.

George Bariţiu, ctitor şi redactor al celei mai importante gazete politice româneşti din Transilvania în timpul revoluției din 1848-1849, neobosit luptător pentru neatârnarea şi propăşirea ei va rămâne în istoria presei româneşti un mare caracter ce a educat caractere, făclie aprinsă de sacrul elan al nobilei aspirații umane pentru o presă liberă.

---

[41] *Gazeta de Transilvania,* nr. 48 din 15 iun. 1844, p. 189-190.

[42] G. Bogdan-Duică, *Simion Bărnuțiu. Românii şi ungurii,* Cluj, 1924, p. 9-10.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

III.
Zvonurile din primăvara anului 1848 prevestesc mari schimbări*

Extinderea câmpului de investigare asupra unor probleme ale istoriei, abordându-le şi din punct de vedere interdisciplinar, va avea întotdeauna drept consecinţă lărgirea orizontului acestei ştiinţe, ameliorarea perspectivelor ei şi o mai utilă slujire a obiectivelor pe care le urmăreşte.

Materialul de faţă încearcă să se înscrie în acest gen de cercetare de graniţă luând în dezbatere aspecte aparent mărunte din cadrul relaţiilor interumane, în planul devenirii istorice, marcate de evenimentul revoluţionar 1848 din Transilvania, cât şi unele manifestări ale impactului informaţional, toate cu certe implicaţii de psihologie socială. Dată fiind interferenţa de planuri, problematica mai sus menţionată se cere examinată atât din punctul de vedere al istoriei cât şi din cel al psihologiei sociale şi sociologiei; în acest fel cercetarea devenind mai complexă e mult mai tentantă, iar concluziile se pot bucura de mai multe argumente.

Supuse unor astfel de analize, manifestările comportamentale ale unor persoane sau grupuri sociale, etnice ori culturale vieţuind în urmă cu mai bine de un secol şi jumătate a căror reacţii şi atitudini par surprinzător de exact consemnate în acte, rapoarte, articole de presă, scrisori oficiale sau particulare păstrate în fondurile arhivelor, dezvăluie faţete noi, mai nuanţate a realităţilor istorico-sociale existente la acea vreme.

Evident, pentru istoria noastră modernă nu este lipsit de interes să se cunoască mai detaliat modul în care au reacţionat, sub aspect comportamental, principalele clase şi pături sociale ale Transilvaniei (nobilimea proprietară, aparatul birocratic, ţărănimea iobagă şi intelectualitatea) din cea de-a doua jumătate a lunii martie, până la

---

* Studiul publicat în: *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A.D. Xenopol"*, Iaşi, XXV/1 din 1988 sub titlul: *Aspecte comportamentale în primăvara revoluţiei de la 1848 din Transilvania.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, care este etapa cheie, respectiv cea mai caracteristică pentru primăvara revoluției române.

Stările de spirit pot fi desigur, în general și intuite, dar atunci când ele sunt analizate pe document, intuiția capătă ratificarea certitudinii și ca urmare, consacrarea științifică. Privind problema stării de spirit în cadrul comunicării interumane, ea dobândește valențe noi dând la iveală aspecte interesante privind conținutul, dinamica și importanța propagării informațiilor derivate din aceasta. Astfel la 1848 se activează fără precedent vehicularea informațiilor de tot felul, dar mai ales se intensifică acel fenomen psiho-social ieșit din comun al informației false, adică al zvonurilor, care merită și el o analiză mai detaliată. Atât apariția cât și circulația zvonurilor n-au fost deloc întâmplătoare, ci determinate de cauze perfect identificabile istoricește; cât despre efectele lor, acestea au constituit o realitate istorică incontestabilă.

Canalele de comunicare pe care au circulat informațiile au fost puține și modeste, dar mulțimea rapoartelor oficiale, circularelor, a scrisorilor particulare, a manifestelor și proclamațiilor, atestă că au funcționat din plin. Credem că nu e de prisos să le enumerăm: 1) Presa românească, germană și maghiară; 2) ștafeta cu cai; 3) înștiințarea poporului prin baterea tobei or în adunări convocate special; 4) poșta obișnuită și poșta rapidă; 5) înștiințările scrise afișate; 6) înștiințarea verbală de la om la om. In cea din urmă se cuprinde și circulația informațiilor provenite de la călătorii ardeleni în țările străine.

Cu privire la răspândirea informațiilor în perioada revoluției de la 1848, George Barițiu, fondatorul presei românești din Transilvania, revoluționar de frunte al românilor, zugrăvea situația extrem de sugestiv, arătând că în pofida rigorii neîndurate a cenzurii și cu toată vigilența poliției de la graniță „... cărți și ziare, idei și teorii propagate în Franța pătrundeau" în Transilvania „ca prin aer". Librarii și alți negustori primesc amenzi, li se fac percheziții la domiciliu sau în prăvălii, li se confiscă ziarele și cărțile și unii chiar sunt pedepsiți cu închisoarea, dar, arată mai departe Barițiu, călătorilor cărora „li se confiscau cărțile la fruntarii, le rămâneau ideile în capetele lor, care nu se puteau confisca"[1].

[1] George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, II, Sibiu, 1890, p.6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Al. Papiu Ilarian, alt fruntaș al revoluției românilor, nota la 25 martie 1848, cu privire la viteza de propagare a informațiilor, următoarele: „faima întâmplărilor grandioase din toată Europa zburând cu iuțeală de fulger în toate părțile, aduse în vie mișcare și tinerimea de aici"[2]. Știrea se răspândește „fulgerător" după unele documente, ca o „epidemie" după altele. Transilvania intrând în noua epocă a transformărilor și timpul aproape imobil sau liniștit curgător în lungile secole de feudalism, respectând doar ritmul anotimpurilor, brusc își schimbă cadența, se accelerează; și de acest fapt oamenii sunt conștienți. Se exprimă clar în documente această nouă percepere a timpului. O face de pildă un notar din Transilvania într-o scrisoare către cancelarul Jósika de la Viena: „Vremurile s-au schimbat - spune el - săptămânile sunt acum decenii"[3].

Știrea izbucnirii revoluției franceze, vieneze și ungare a avut în Transilvania o traiectorie rapidă: practic, în câteva zile a cuprins concomitent, atât cercurile dominante, cât și masele. Starea de spirit provocată de aceste știri este foarte diversă și se manifestă diferențiat în cadrul principalelor grupuri sociale.

Starea de spirit a nobilimii feudale din Transilvania se înscrie de pe acum în întreg spectrul: de la neliniște la îngrijorare și apoi la frică. Comitele suprem al Târnavei, Haller Ignác, scria în acest sens guvernatorului Transilvaniei, Teleki Jósef, că: „...în afară de frica ce stăpânește nobilimea proprietară de moșii, nu raportez nimic neliniștitor". Cu o fină pătrundere a psihologiei umane, același comite descrie și mecanismul apariției sus-menționatei stări de spirit a nobilimii: „...proprietarii care locuiesc în apropiere și trec pe aici au obiceiul de a se înspăimânta unii pe alții cu situații imaginate, deduse din cele întâmplate, și cu știri false, aduse din toate părțile. Astfel, am observat nu o singură dată cum crește treptat frica acestor domni în timpul discuțiilor"[4]. Sentimentul de frică se accentuează transformându-se treptat într-un sentiment de groază mai cu seamă în două cazuri, când se vorbea despre

---

[2] *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania, sub redacția* lui Ștefan Pascu și V.Cheresteșiu, I, București, 1977, p.104.

[3] *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania.* sub redacția lui Ștefan Pascu și V.Cheresteșiu, II, București, 1979, documentul 82. Metiș, 18 aprilie 1848.

[4] *Ibidem*, I, doc.130. Târnăveni, 30 martie 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

comunism (despre comunismul egalitarist de sorginte țărănească, desigur) și despre înarmarea iobagilor. Cancelarul aulic Jósika Miklós scria guvernatorului Teleki încă la 23 martie 1848, că cei care cunosc mai bine împrejurările revoluției din Franța „prezic fie victoria comunismului, fie a dictaturii militare"[5]. Comitele suprem al comitatului Hunedoara, Vasile Nopcea, îi mărturisea și el aceluiași guvernator Teleki că îi stârnesc îngrijorare doar „ideile comunismului", al căror propagator la Deva, reședința comitatului, era evreul Svartz Zsigmond[6]. Aceeași îngrijorare se manifesta și la influentul grof Teleki Imre, care se plânge el, că „după acordarea unei concesii o să urmeze alta, iar la urmă, o să apară comunismul"[7].

Țărănimea avea clar această dorință, ca pământurile, pădurile, și alte bunuri ale nobilimii să fie împărțite în așa fel, încât nobilului să-i rămână exact atâta cât ar primi unul dintre ei[8]. Baronul Wesselényi Miklós constata și el că se manifesta o înclinare spre „comunism", pretinzându-se în unele părți din Transilvania împărțirea egală a pământurilor[9]. Și despre grănicerii secui din Turia se spunea că și-au „pierdut mințile" deoarece credeau că își vor împărți averile nobililor și că totul „va fi folosit în comun"[10].

Masa populației românești manifestă o gamă largă de reacții, sub aspect comportamental, la aflarea știrilor despre marile și pasibilele de înnoiri evenimente. Este un adevărat impact cu informațiile despre revoluția și evoluția ei. Astfel, în comitatul Arad, de exemplu, la început poporul abia îndrăznea să creadă în „îmbunătățirea de care se aude"[11]. Iar în Poiana din scaunul Arieș, țăranii nici nu voiau să creadă atunci când preotul le-a spus că „în zilele de vară se va întâmpla ceva bine pentru ei"[12]. Dar deja în 11 aprilie, un raport către guvernator arăta că

---

[5] *Ibidem*, I, doc.43. Viena, 23 martie 1848.
[6] *Ibidem*, I, doc.113. Zam, 29 martie 1848.
[7] *Ibidem*, I, doc.143. Satulung, 31 martie 1848.
[8] *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, sub redacția lui Ștefan Pascu, III, București, 1982, doc.139. Jibou, 5 mai 1848.
[9] *Ibidem*, III, doc.243. Șimleu Silvaniei, 9 mai 1848.
[10] *Ibidem*, IIII, doc.315. Turia, 13 mai 1848.
[11] *Ibidem*, I, doc.56. Arad, 24 martie 1848.
[12] *Ibidem*, II, doc.34. Poiana, 15 aprilie 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

„În general se poate observa pe fețele lor [ale iobagilor - n.ns.] că noile evenimente îi fac să nutrească în suflete mari speranțe" adăugând: „nu se poate nega că românii, prezenți ca și altădată cu prilejul târgurilor, sunt mai veseli ca de obicei"[13].

Speranța și veselia, sentimente tonice pentru poporul oprimat atâta amar de vreme, cuprind mulțimile și spontan acestea se grupează în jurul intelectualilor (studenți-fii de iobagi, preoți ce împărțeau greutățile cu țăranii, tineri profesori și avocați, câțiva publiciști, proveniți și aceștia din lumea satului), singura forță socială capabilă, în acel moment, să le călăuzească prin tumultul noilor evenimente, având alături de ei cultura și un ideal democratic incomparabil superior celui feudal.

Autoritățile din comitatul Zlatna raportau că aproape zilnic se țineau adunări populare „In fața bisericilor și crucilor", unde se cântau seara, „cântece naționale românești cu conținut instigator în locul celor evlavioase"[14] de până atunci.

După părerea altor reprezentanți ai autorităților „S-a obrăznicit mult de tot de acum țăranul, auzind de ici de colo că și el este om liber"[15]. Din Dej, se scrie cu vădită nemulțumire, tipică mentalității feudale intolerante, unui cunoscut baron, că acum (în 26 martie 1848), «Fiecare om are pe buze [cuvintele - n.ns.] „libertate" și „fericire"»[16].

În foarte scurt timp, de la speranță și veselie se ajunge la stări de tensiune. Țăranii nu mai pot fi siliți să iobăgească prin nici-o metodă, iar dacă o fac muncesc înadins prost. Documentele încep să confirme că țărănimea e „întărâtată"[17], „turbată" chiar. „trebuie lăsați în voia lor. Altfel se răscoală", aprecia administratorul proprietăților feudale ale familiei Jósika. Iar Wesselényi Ferenc califica starea de spirit a poporului, asemănătoare ierbii uscate; dintr-o scânteie putându-se aprinde tot câmpul[18]. Din Arad se relata: "Clasa țăranilor iobagi... este

[13] *Ibidem*, I, doc.267. Zalău, 11 aprilie 1848.
[14] *Ibidem*, I, doc.210. Zlatna, 7 aprilie 1848.
[15] *Ibidem*, II, doc. 65. Brănișca, 17 aprilie 1848.
[16] *Ibidem*, I, doc. 80. Dej, 26 martie 1848.
[17] *Ibidem*, II, doc. 65. Brănișca, 17 aprilie 1848.
[18] *Ibidem*, II, doc.112. Fără loc. 16-19 aprilie 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

întărâtată"[19]. Rapoartele asupra acestei stări de spirit se înmulțesc vertiginos. Iobagii încep să se elibereze cu de la sine putere, nu vor să mai lucreze nici pe bani. Poporul nu mai are nevoie decât de un îndemn şi un conducător. Autoritățile din Aiud sunt disperate; cerând armată, ele arată că orașul lor este vecin cu regiunile alpine care au fost întotdeauna „sâmburele neastâmpărării" şi unde a bântuit revolta populară numită „Vremea lui Horea"[20], ceea ce trebuie să apreciem ca fiind o veritabilă reînviere a tradițiilor locale.

Nu mai puțin iritați erau şi orășenii. Iată cum este descris Sibiul în 26 aprilie 1848: „În caz că ar veni un străin la Sibiu, ar zice că este liniştit. În realitate, jăraticul arde sub spuză... ciocnirile neplăcute, vocile tremurătoare, numeroasele zvonuri, patrulările sunt cu mult mai înspăimântătoare, decât desele şi zgomotoasele agitații de la Cluj"[21]. Nici Blajul nu făcea excepție. Cărturarul Timotei Cipariu scria redactorului George Barițiu în 21 aprilie, că în 19 şi 20 aprilie, în Blaj era „mai să fie revoluție" şi dacă tinerimea s-ar fi aflat în oraş, atunci revoluția „poate nici nu se încongiura"[22].

Ca fapt aparte, merită să consemnăm opinia unui orășan de vază, baronul Petrichevich Horvát, membru al clasei nobiliare, dar cu un evident simț al realității şi al nedreptăților generate de feudalism: „dacă sentimentele şi convingerile noastre cele mai intime n-ar suferi sub povara acestor evenimente apăsătoare, ar fi imposibil să nu te bucuri că se zguduie această birocrație care sufocă inițiativele cele mai nobile. Iar dacă umbli prin curtea Hofkriegsrath-ului, acolo totul se petrece cu viteza melcului, parcă am trăi în plină pace. Aceasta a ros monarhia"[23].

În tot acest vârtej amețitor ce demonstrează existența unor stări de spirit confuze, contradictorii, diametral opuse, rezultate din impactul ştirilor despre revoluție (externă şi internă), în sânul diverselor clase şi pături sociale din Transilvania, nu e de mirare că terenul a devenit deosebit de fertil pentru apariția şi răspândirea informațiilor politice, atât a celor adevărate, cât şi a celor false (adică a zvonurilor) şi aceasta cu

---

[19] *Ibidem*, I, doc.55. Arad, 24 martie 1848.
[20] *Ibidem*, II, doc.141. Aiud, 21 aprilie 1848.
[21] *Ibidem*, II, doc.238. Sibiu, 26 aprilie 1848.
[22] *Ibidem*, II, doc.146. Blaj, 21 aprilie 1848.
[23] *Ibidem*, I, doc.177. Viena, 3 aprilie 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

atât mai mult cu cât întreaga societate ardeleană era practic în fierbere, căci, așa cum bine observa și spunea Teleki Imre, din Satulung, „astăzi și precupețele fac politică"[24].

Pentru a depista mărturii directe privind mai ales conținutul, dinamica și importanța propagării informațiilor false am parcurs sursa documentară cea mai nouă, mai serioasă și mai adecvată în acest scop: colecția de documente a revoluției de la 1848 din Transilvania, ajunsă la al treilea volum, totalizând 940 de documente, selecționate cu grije, ca fiind cele mai semnificative[25]. Dintre acestea, circa 85 de documente relatează, descriu sau menționează zvonuri, reprezentând aproximativ 8% din totalul celor publicate.

Majoritatea zvonurilor figurează în volumul I de documente, ilustrând confuzia din primele săptămâni ale revoluției, având apoi tendința de a scădea treptat odată cu pozițiile care se limpezesc în preajma celei de-a doua adunări de la Blaj.

Din primele zile ale revoluției, autoritățile feudale își dau perfect de bine seama că „știrile eronate", adică zvonurile, constituiau un pericol ce trebuia neapărat combătut. Episcopul Pantelimon Zivkoviči își îndemna încă din 19 martie enoriașii să alunge „ispita" și să nu dea ascultare zvonurilor „agitatorilor"[26]. Primul ministru al Ungariei dă și el ordin comitatului Bihor (și altora) să ia măsuri pentru ca funcționarii plășilor să explice „conținutul real al evenimentelor" și să combată zvonurile false[27]. Dar în timp ce toate demersurile oficiale, circularele și înștiințările (comunicarea formală) rămâneau într-o jalnică stare de caducitate pentru mase, comunicarea prin viu grai de la om la om, prin intermediul căreia se transmiteau zvonurile „de jos" erau perfect receptate de acestea; nereceptive rămânând doar la știrile lansate de nobilime, mai mult, fiind de-a dreptul opuse presiunii comunicării oficiale[28]. Prezența acestui principiu enunțat de altfel de psihologia

[24] *Ibidem*, I, doc.143. Satulung, 31 martie 1848.

[25] Sub redacția lui Ștefan Pascu și C.Cheresteșiu. Volumul I apărut în 1977, volumul II, în 1979 și volumul III sub redacția lui Ștefan Pascu, în 1982.

[26] *Ibidem*, I, doc.17. Bratislava, 19 martie 1848.

[27] *Ibidem*, I, doc.31. Bratislava, 22 martie 1848.

[28] Ana Tucicov-Bogdan, *Psihologie generală și psihologie socială*, București, 1973, p.278.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

socială poate fi bogat ilustrat uzând de numeroase documente. Aci ne limităm însă doar la acel al preotului din Borșa, care voind să citească mulțimii adunate un ordin gubernial pentru liniștirea poporului este apostrofat de un țăran: „Lasă părinte, nu ne chinui cu citirea unor astfel de nimicuri, deoarece văd eu bine că acestea au venit de la Guberniu"[29]. Respingerea comunicării formale este permanentă. Țăranul nu are încredere în ea, ci doar în ce-i spun „craii de la Blaj" adică viitorii conducători ai revoluției române, intelectuali atașați de popor[30].

Atitudinea țărănimii iobage era nu numai explicabilă ci și pe deplin justificată din punct de vedere social-istoric și din instinct intuia perfect caracterul distructiv al comunicărilor oficiale care urmăreau, de fapt, împiedicarea și anularea tendințelor revoluționare.

Scopul urmărit de autorități era cât se poate de clar - să influențeze opiniile și convingerile țăranilor iobagi și să le dea o orientare favorabilă intereselor lor. Cu alte cuvinte să-i liniștească și să-i determine la respectarea proprietăților și privilegiilor nobiliare. Pe scurt, prin comunicarea instituționalizată aparatul nobiliar represiv intenționa să-i manipuleze și să-i domine[31].

Dar să vedem succint câte ceva despre informațiile adevărate și false. Teoretic, psihologia socială apreciază știrile sau anunțurile de tot felul ca fiind informații verosimile, intenționat răspândite de societate, urmărind scopuri precise, obiectivate în efecte de comportament la indivizi. Adesea ele se raportează la autoritatea sursei (în cazul nostru la împărat, guberniu, comitat etc.) care le permite sau le transmite. În ce privește cea de-a doua categorie de informații, respectiv zvonurile, transmit neadevăruri (specificăm că la 1848 poporul vorbea de „zvonuri mincinoase" și de „zvonuri adevărate"). G.A.Miller definește zvonul ca pe o falsă informație ce atinge un vast auditoriu și circulă de la persoană la persoană fără a manifesta o probă sigură despre evenimentul dat[32].

Zvonurile sunt foarte imprecise și adesea de nerecunoscut. De obicei, persoanele care le receptează nu-și dau seama decât

---

[29] *Op.cit.*, III, doc.128. Borșa, 5 mai 1848.

[30] *Ibidem*, III, doc.303. Obreja, 12 mai 1848.

[31] *Mai multe voci o singură lume*, Raport al comisiei internaționale pentru studiul problemelor comunicării, București, 1982, p.24.

[32] G.A.Miller, *Langage et comunication*, Paris, 1956, p.365.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

confuz de sursa și de forma lor. Cu toate acestea, pornirea zvonului poate avea și ea motive clare, mai ales la cei interesați de zvon, după cum poate fi clară și urmărirea ofertelor pe care acesta le produce la nivelul mulțimilor.

Cu privire la receptarea zvonurilor în epocă, de la început se impune constatarea baronului Petrichevich Horváth din Viena, valabilă pentru întreg imperiul habsburgic: „Cu cât este mai mică și mai îndepărtată provincia, cu atât ele [zvonurile - n.ns.] sunt receptate mai mult"[33]. Aceasta în sensul că din centrul imperiului până la periferie știrea ajunge atât de deformată și distorsionată încât zvonul este gata elaborat. Chiar și în cadrul provinciei acționa acest fenomen. Astfel, Tompa Imre, funcționar la Tezaurariat, afirma că nu se miră atunci când la Cluj ajung zvonuri idioate și fără temei, deoarece chiar în Sibiu, orașul în care se afla, situațiile locale erau denaturate[34].

O caracteristică a circulației zvonurilor era și aceea că ele nu întotdeauna puteau fi auzite liber, ci, cum scria studentul George Stanciu de la Blaj, „numai pe ascuns"[35].

În cazurile în care zvonurile porneau dintr-un comitat ele aveau un centru. In Solnocul de Mijloc, de exemplu, Ardusat. Aici se opreau toate zvonurile într-o formă exagerată și se răspândeau mai departe „pe neobservate, asemenea vântului, la fel ca dintr-o reședință"[36], prin intermediul „instigatorilor". De remarcat că la nivelul maselor țărănești colportorul zvonului ce nu convenea autorităților era calificat „instigator".

Printre centrele pe care autoritățile nobiliare le considerau extrem de nocive din punct de vedere al elaborării și răspândirii de zvonuri, Blajul se situa pe unul din primele locuri, de unde și afirmația vicecomitelui Inczédi Sigmond, că țăranii se vor întoarce de la Adunarea de la Blaj „cu o mulțime de zvonuri neîntemeiate"[37].

Astfel, fiecare țăran participant la Adunarea de la Blaj, va fi socotit de autoritățile nobiliare un potențial răspânditor de zvonuri. Și cum la adunare au participat 40.000 înseamnă că practic toate regiunile

[33] *Op.cit.*, I, doc.104. Viena, 28 martie 1848.
[34] *Ibidem*, I, doc.137. Sibiu, 30 martie 1848.
[35] *Ibidem*, I, doc.152. Blaj, 10 aprilie 1848.
[36] *Ibidem*, II, doc.84. Ardusat, 18 aprilie 1848.
[37] *Ibidem*, II, doc.206. Cluj, 8 mai 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Transilvaniei urmau să fie înțesate de „zvonuri". În această situație, acuzația că zvonurile sunt vehiculate doar de așa zișii „agitatori", devine un nonsens. Ceea ce nu înțelegeau autoritățile era că voința unui popor de a scutura lanțurile iobăgiei, lucru afirmat deschis la Adunarea din 3/15 Mai, nu mai era demult un „zvon" ori o dorință artificială stârnită de mult pomeniții „agitatori", ci era o știre pozitivă, adevărată.

Teama nobilimii de efectele zvonurilor era serioasă; de aceea ea încearcă să la afle din timp pentru a le combate sau pentru a lua măsuri împotriva lor.

Guvernatorul Transilvaniei este informat în acest sens că au fost trimise persoane oficiale în Munții Apuseni pentru a strânge informații despre zvonuri[38]. Un comisar este trimis să verifice zvonurile potrivit cărora românii ar fi adunați în piețele din Blaj și Mănărade, unde ar trage cu pușca[39].

Pentru a afla zvonurile direct de la sursă, din mijlocul poporului, autoritățile nu ezită să se folosească de hangii, ca de niște spioni. Astfel, bătrânul Bartha din Jibou, în a cărui casă se vindea băutură, îl informează pe administratorul domeniului lui Wesselényi Miklós că „în localitate se vorbesc multe lucruri fără noimă", denunțându-i pe cei ce agitau cel mai mult (printre care și pe propriul său ginere)[40]. La fel, cârciumarul din Gârbou îi destăinuie lui Nagy Lázár că „el fiind hangiu aude tot felul de lucruri îngrozitoare; de pildă că în ziua a doua a Paștilor s-ar ține o consfătuire a preoților la Gârbou și acolo s-ar discuta despre viitorul românilor"[41].

Se recurge desigur și direct la informatori. Dénes Péter, administratorul din Ciocmani este trimis la Gârbou travestit în călător pentru a sta și a dormi la han, deoarece circula zvonul că în noaptea respectivă se va ține acolo o mare consfătuire a unor preoți români în legătură cu o revoltă preconizată a avea loc după Paști[42].

Cercetând conținutul zvonurilor se poate lesne constata că ele sunt strâns legate de aspirațiile maselor. Or, aspirația majoră era eliberarea

---

[38] *Ibidem*, I, doc.234. Aiud, 9 aprilie 1848.
[39] *Ibidem*, II, doc.219. Aiud, 26 martie 1848.
[40] *Ibidem*, II, doc.66. Jibou, 17 aprilie 1848.
[41] *Ibidem*, II, doc.128. Jibou, 20 aprilie 1848.
[42] *Ibidem*, *loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

din iobăgie. În acest domeniu apar un număr copleşitor de zvonuri, căci aspiraţiile latente se acumulaseră în subteran. Ele se vor transforma imediat în revendicări, atunci când apare situaţia conflictuală.

Subliniem în acest context şi un fenomen sociologic legat de aspiraţia ţăranului român de a păşi pe o nouă treaptă a ierarhiei sociale; fenomenul fiind acela al „aspiraţiei la consideraţie" şi demnitate a iobagului, „nevoia de a nu fi desconsiderat"[43]. Pentru a supravieţui iobagii nu aveau nevoie numai de bunuri materiale (se ştie că unii dintre ei ajunseseră la situaţii materiale înfloritoare); simţeau însă de pe atunci o nevoie acută de a-şi exercita un rol social superior, acela de cetăţean liber cu toate drepturile. În acest sens este semnificativ strigătul unui iobag în faţa casei solgăbirăului [judelui nobiliar] Péterfy: „Io mi-s acum Balint nemeşu din Covăşinţ [...] Péterfy, nu eşti mai mult nemeş; de acuma aşa eşti ca io..."[44]. Nu mai puţin grăitoare este şi recunoaşterea lui Bánffy Miklós că: „Poporul român aspiră nu numai la eliberarea sa din robie, ci şi la reprezentarea politică"[45].

Să sintetizăm acum pe scurt, categoriile de zvonuri care circulau în societatea transilvană în cele două luni şi jumătate: 1. Cum am spus mai sus, principalul „zvon" eliberarea din iobăgie, apare în toate cele trei volume de documente şi cel mai adesea însoţit de afirmaţia că eliberarea a fost pronunţată cu 12 ani în urmă (sau oricum mai demult), dar că nemeşimea a fost aceea care a ascuns scrisoarea eliberatoare (uneori apare completarea că mârşăvia s-ar fi înfăptuit în înţelegere cu episcopul Ioan Lemeni)[46].

2. Un alt zvon era acela că tinerii cancelişti ce răspândeau vestea eliberării erau de fapt trimişi ai împăratului. Iată cum apare acesta consemnat într-un raport din Bucerdea Grânoasă: „în toate localităţile din plasa mea", spune judele nobiliar Szegedi Sámuel, poporul român crede că „agitatorii ar fi fost trimişi de împărat cu scopul de a ferici poporul"[47]. Dacă nu ar fi aşa, argumenta poporul, aceştia ar fi arestaţi imediat.

---

[43] P.H.Chombart de Lauwe, *Pentru o sociologie a aspiraţiilor*, Cluj, 1972, p.12

[44] *Op.cit.*, II, doc.193. Rodna, 25 aprilie 1848.

[45] *Ibidem*, III, doc. 330. Aiud, 31 mai 1848.

[46] *Ibidem*, II, doc. 66, 128, 246, 270 şi III, doc.103, 135, 139, 141, 243, 285.

[47] *Ibidem*, III, doc. 279. Bucerdea Grânoasă, 11 mai 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

3. În legătură cu zvonul de mai sus circula și acela că armata îi apără pe tinerii studioși și pe țărani. La Blaj de exemplu, armata „n-ar fi fost adusă contra iobagilor, ci pentru încurajarea lor împotriva nobililor"[48]. Iar în sânul iobagilor din Dragu, „s-a răspândit zvonul că armata nu ar avea un rol activ, ci numai de spectatori"; de asemenea, că „armata ar fi trimisă pentru încurajarea poporului, împotriva violenței" autorităților și nobililor[49].

4. Un zvon extrem de răspândit susținea că împăratul a fost îndepărtat și înlocuit cu un rege maghiar. Zvonul era alimentat de confuzia care se crea prin faptul că românii îl numeau pe monarh împăratul Ferdinand I, iar maghiarii îi spuneau regele Ferdinand V. Fără îndoială și acest zvon convenea iobagilor, deoarece ținând cu „împăratul" se puteau opune, în concepția lor, mai eficient nobilimii acuzată de „complot" ceea ce automat o situa pe cea din urmă în afara legii[50].

5. Zvonul care circula mai frecvent în rândul nobilimii era acela al eventualității intrării trupelor țariste în Transilvania. Țăranii români au fost acuzați (pe nedrept, desigur) de către groful Teleki Imre că „îi așteaptă pe muscali știind că aceștia au redus robota în Moldova și Țara Românească"[51]. La fel, secuii neliniștiți umpleau satele cu zvonuri asemănătoare[52]. La Brașov soseau știri că și în București, lumea se „teme de o invazie"[53].

În 26-27 aprilie au loc adevărate scene de panică atunci când civilii din Ozun nu i-au lăsat să plece pe militarii secui detașați la Sibiu și Sebeș, luându-le armele și convingându-i să nu mai plece, deoarece erau înspăimântați de zvonul unor atacuri „muscălești"[54]. Baronul Apor György vorbea și el despre masarea la frontierele Moldovei a 80.000 de ostași ai țarului[55].

---

[48] *Ibidem*, III, doc. 135. Biia, 5 mai 1848.
[49] *Ibidem*, III, doc. 184. Cluj, 7 mai 1848.
[50] *Ibidem*, III, doc. 227, 243 etc.
[51] *Ibidem*, I, doc. 143. Satulung, 31 martie 1848.
[52] *Ibidem*, I, doc. 185. Satulung, 4 aprilie 1848.
[53] *Ibidem*, I, doc. 239. Brașov, 9 aprilie 1848.
[54] *Ibidem*, II, doc. 295. Brețcu, 29 aprilie 1848.
[55] *Ibidem*, I, doc. 109. Brăduț, 29 martie 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

6. Împreună cu zvonul de mai sus, circula și unul cu totul fantezist, adică despre moartea țarului. Dar după știrile autentice din epocă el era atât de sănătos cum demult nu mai fusese, doar că „și-a închis țările ermetic". „Nu se știe ce pregătește, dar se pregătește tare"[56].

7. Multe zvonuri circulau apoi despre data la care se vor răscula românii, precum și despre aspirația lor la restaurarea „regatului dacoromân"[57].

8. Alte zvonuri menționau că: „niște spioni ruși ar fi voit să-l asasineze pe episcopul Lemeni"[58], că la Pesta s-ar fi instaurat republica și multe altele cu caracter în special local.

Dacă majoritatea zvonurilor erau în favoarea țărănimii iobage și răspândite de ea, dacă nobilimea și autoritățile au luptat împotriva acestora folosind toate mijloacele de comunicare și intimidare de care dispuneau, trebuie să menționăm că înțelegând rolul și forța zvonului, privilegiații au folosit la rândul lor această armă, dezvoltând o activitate susținută de manipulare a zvonurilor, care le-ar fi putut servi interesele. Astfel, pentru a-și atrage populația maghiară inspirându-i frică de români, autoritățile au lansat zvonul că românii din Cluj ar fi atacat orașul și ar fi omorât 50 de maghiari. (Asta în 15 aprilie 1848!)[59]. Și alți oficiali practică minciuna directă pentru a-i potoli pe iobagi; astfel, comisarul teritorial Szabó József, considerând că pentru iobagi „punga este mai presus decât pielea", lansează zvonul că ei vor plăti toate cheltuielile funcționarilor ce vor veni să-i pacifice „chiar fără dispoziția Guberniului"[60] (ceea ce pe vremea aceea ar fi constituit o ilegalitate de neimaginat).

O mare ofensivă era dusă împotriva opiniei țărănimii (alimentată de preoți și cancelișți), că împăratul le-a ușurat soarta, ștergând iobăgia. Nobilii reușesc pe alocuri să anihileze această opinie, ca și la Deva și în împrejurimile ei, unde răspândesc zvonul că nu nobilii ci împăratul a fost acela care a împiedicat ștergerea iobăgiei[61].

---

[56] *Ibidem*, I, doc. 104. [Viena], 28 martie 1848.
[57] *Ibidem*, I, doc. 210. Zlatna, 7 aprilie 1848.
[58] *Ibidem*, I, doc. 137. Sibiu, 30 martie 1848.
[59] *Ibidem*, II, doc. 33. Abrud, 15 aprilie 1848.
[60] *Ibidem*, III, doc. 257. Dragu, 10 mai 1848.
[61] *Ibidem*, I, doc. 119. Surduc, 29 martie 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Comitele suprem Kálnoky Dénes, considerând că o jumătate de escadron de cavalerie adus pentru restabilirea liniștii în Buia și în împrejurimi este insuficient, recurge la un zvon menit să-l scoată din încurcătură; „Am reușit - mărturisește contele - să-i aduc pe iobagi la supunere față de stăpânii lor, prin răspândirea zvonului că unități militare mai mari ar fi pe drum și că ele ar fi fost oprite numai în urma intervenției proprietarilor de moșii"[62].

Comentariile în fața acestei recunoașteri cinice sunt de prisos, subliniem doar că față de aria pe care circulau zvonurile lansate de țărănime, aria zvonurilor nobiliare era mult mai mică iar credibilitatea lor, relativ scăzută. În încheiere, mai consemnăm un fapt semnificativ: direcția de răspândire a zvonurilor privind mai ales desființarea iobăgiei se făcea de la vest către est.

În concluzie, examinând în cele de mai sus, zvonul ca fenomen social-istoric, în primele două luni și jumătate de la izbucnirea revoluției în Europa și mai apoi în Transilvania, putem spune că el a constituit o emanație a stării de spirit a principalelor straturi sociale, fiind strâns legat de aspirațiile și interesele proprii fiecăreia în parte. Având puterea de a aduce „poporul în pragul răzvrătirii", putem afirma că el a constituit, în fapt, o veritabilă armă de luptă de care nobilimea a fost realmente înfricoșată.

Constatarea impune necesitatea, cu totul justificată, ca istoricii mișcărilor țărănești, atât a celor din Transilvania, cât și ale altor teritorii să cuprindă și să examineze atent zvonurile încadrându-le printre armele de luptă reale și eficiente ale țărănimii. Această formă de luptă a trecut până azi neobservată, deși forța ei nu a fost neglijată de autorități la vremea ei, deoarece zvonurile neputând fi controlate și dirijate în întregime de oficialități aveau posibilitatea de a declanșa, cum s-a văzut, efecte mult mai puternice și neprevăzute decât am fi tentați să bănuim.

Cercetarea noastră demonstrează, credem fără echivoc, că zvonurile au adâncit incontestabil spiritul revoluționar impulsionând și accelerând evenimentele istorice în direcția prăbușirii societății feudale.

În ce privește surprinderea unor aspecte ale manifestărilor de ordin comportamental a unor reprezentanți ai principalelor clase și pături

[62] *Ibidem*, III, doc.32. Metiș, 1 mai 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

sociale din Transilvania la impactul lor cu informațiile vestind izbucnirea şi declanşarea rapidă a revoluției, am intenționat să constituie şi acesta un eseu bazat temeinic pe documente care să releve modul cum au reacționat respectivii reprezentanți într-un moment istoric limită, totul dintr-o perspectivă ce pune mai pregnant în relief complexitatea relațiilor interumane.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

IV.

O analiză comparativă a documentelor oficiale ale Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 Mai 1848 care reflectă programul revoluției*

Importanța Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 Mai 1848 pentru revoluția românilor din Transilvania, ca și pentru desfășurarea ei ulterioară este hotărâtoare.

Evenimentul constituie un moment istoric „limită", de cumpănă dar și de decizie. Pentru a cunoaște detaliat și obiectiv desfășurarea, conținutul programatic și spiritul Adunării dispunem de suficiente izvoare documentare. Acestea pot fi împărțite în următoarele categorii:

1. Documentele oficiale ale Adunării (în original sau nu; ciorne sau concepte).
2. Corespondențe particulare ale contemporanilor evenimentului (în care se cuprind informații despre Adunare).
3. Relatările presei (române și străine).
4. Memorii (ale participanților la Adunare) sau alte scrieri cu specific memorialistic.

Fiecare dintre aceste categorii de izvoare își are valoarea sa bine etalonată în contextul înțelegerii și cunoașterii depline a respectivului eveniment.

În istoriografia noastră, mai veche sau mai nouă, s-au corelat toate categoriile de izvoare enumerate, realizându-se sinteze remarcabile, ca și cele ale lui Al. Papiu Ilarian, George Barițiu, Silviu Dragomir, Victor Cheresteșiu ș.a. Într-o astfel de lucrare de amploare, autorul nu poate însă stărui prea mult doar asupra unei singure categorii de izvoare. Corelându-le așadar, pentru a obține cât mai grabnic o imagine atotcuprinzătoare a evenimentului, obiectiv ce primează într-o astfel de operă istorică, se trece uneori peste avantajele care s-ar putea obține din

---

* Studiul publicat în: *Transilvania între medieval și modern*. Coordonator: Prof. Univ. Camil Mureșanu, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1996. În varianta de față studiul a fost revizuit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

analiza mai minuțioasă a unei singure categorii de izvoare care *aparent* se rupe din context. Subliniem că această analiză este doar aparent izolată, datorită faptului că documentele sunt disecate totuși în lumina unei cunoașteri anterioare a cercetărilor privitoare la evenimentul în cauză.

Studiul documentelor oficiale ale Adunării, din unghiuri noi sau deosebite, îmbogățesc concluziile generale, iar unele pot fi chiar modificate. Timpul, la rândul său poate aduce la lumină noi documente, noi date ale problemei care oferă consistență celor cunoscute, sau dimpotrivă, impun corective.

În cele ce urmează, ne vom ocupa doar de documentele oficiale emanate de la Adunare. *Este cel mai important* izvor arhivistic, iar din analiza sa nemijlocită se pot formula concluziile cele mai apropiate de adevărul istoric. Scrisorile particulare, memoriile sau comentariile ziaristice, deși sunt foarte prețioase, ele dispun întotdeauna de o doză mai mică sau mare de subiectivism.

Nu vom stărui asupra aspectelor cunoscute ale acestor documente, ci vom încerca în cele câteva considerații pe marginea lor să relevăm ceea ce a fost neglijat sau trecut cu vederea, subliniind însă apăsat faptul că ele reflectă clar programul revoluției.

*

Documentele oficiale de care dispunem pentru a ilustra lucrările Adunării sunt:

1) Discursul lui S. Bărnuțiu. 2) Instrucțiunile comisarilor guberniali. 3) Moțiunea propusă de S. Bărnuțiu. 4) Formula jurământului depus de participanții la adunare. 5) Protocolul Adunării, conținând hotărârile acesteia în 16 puncte. 6) Ciorna protocolului Adunării. 7) Petiția către împărat și guberniu, conținând 16 puncte. 8) Rapoartele comisarilor cu privire la desfășurarea Adunării. 9) Circulara lui A. Șaguna și 10) Adeverința de bună purtare pentru participanții la Adunare.

Deși discursul lui S. Bărnuțiu nu este nici act al Adunării, nici nu a fost rostit în timpul Adunării, ci cu o zi înainte, în mod necesar îl socotim ca făcând totuși parte din documentele Adunării datorită importanței sale și a influenței exercitate asupra celorlalte documente.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

O primă observație: originalul cuvântării lui S. Bărnuțiu nu se păstrează! Ea a fost publicată însă în diverse locuri[1].

Cea mai folosită ediție este aceea îngrijită de G. Bogdan-Duică[2]. Textul ei este puțin modernizat, pentru a se putea citi mai ușor.

Am insistat (în notă) asupra editării discursului, deoarece lipsește originalul și desigur este de cel mai mare interes a ști dacă textul cunoscut de noi astăzi, este și cel autentic, citit de S. Bărnuțiu.

Broșura citată (1852) și Papiu Ilarian, dau fără îndoială textul dorit și acceptat de S. Bărnuțiu (poate chiar îngrijit și corectat de el). Credem aceasta, deoarece Bărnuțiu, în decursul anilor, nu a semnalat niciodată inadvertențe în textul cunoscut.

---

[1] A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II. Viena. 1852, p. 307-363: *„Discursul lui Bărnuțiu din 14/2 mai de relațiunile românilor cu ungurii, e de libertatea națională"*. O broșură tipărită la Viena în 1852 (tot în tipografia lui C. Gerold și fiul ca și cartea lui Papiu), cu titlul: *Raporturile românilor cu ungurii și principiile libertății naționale desfășurate de Simeone Bărnuțiu la 14/2 mai 1848 în ședința preliminară a adunării naționale în beserica catedrală din Blaj.* Ediținea II. Se păstrează la B.A.R., iar în fotocopie la Institutul de Istorie din Cluj-Napoca, nr. 27.809-27.833. Confruntând textul broșurii cu cel editat de Papiu Ilarian nu am constatat nici o deosebire de fond. G. Bogdan-Duică indică publicarea discursului (în ediția îngrijită de el, p. 5) ca broșură separată și anume, în anul al VI-lea din *Magazin istoric pentru Dacia.* Există o informație că *Discursul* a fost tipărit și pe foi volante. Vezi Paul Cornea, Mihail Zamfir, *Gândirea românească în epoca pașoptistă* (1830-1860), vol. I, București, 1969, p. 372, fără să se indice sursa. Discursul este reprodus, cu numeroase spații albe (cenzurat) de către Teodor V. Păcățianu în *Cartea de Aur*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1904, p. 275-323.

O altă ediție a discursului a apărut la București în 1909 îngrijită de Mihail Dragomirescu și Em. Gârleanu. Aceasta are avantajul că pune față în față cele două variante ale discursului, veche și modernizată. Astfel, cititorul are în față ambele texte care le poate compara singur. Cea mai completă și mai corect publicată variantă a discursului este în: *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române C. Transilvania,* IV, București, 1988, p. 1-33. După care, I. Chindriș, a scos ediția, *Simion Bărnuțiu, Discursul de la Blaj și scrieri de la 1848,* cu o prefață de I. Rațiu, Cluj-Napoca, 1990, p. 37-57.

[2] Simion Bărnuțiu, *Românii și ungurii. Discurs rostit în catedrala Blajului 2(14)mai 1848, cu introducere și comentar* de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Cu privire la desfășurarea adunării din 2/14 mai se ridică unele probleme.

Vasile Rațiu canonicul din Blaj a deschis adunarea preliminară din catedrală, grăind „puține cuvinte" ceea ce înseamnă că Bărnuțiu a urmat imediat la cuvânt.

S. Dragomir și ceilalți autori, pe baza informațiilor date de *Gazeta de Transilvania,* stabilesc că Bărnuțiu a vorbit patru ore[3].

Al. Papiu Ilarian, indică desfășurarea adunării preliminare din catedrală, timp de 5 ore (a început la 10 dimineața și s-a terminat la 3 după amiază)[4].

Dacă discursul a fost citit foarte rar, oratoric, cu pauze, cu intervenții din public, aplauze și urale etc., a ținut într-adevăr 4 ore (în acest caz, o pagină s-a citit în circa 7 minute – calculând după cele 38 p. tipărite, ediția G. Bogdan-Duică).

Intervalul de o oră care a rămas disponibil, impune două concluzii: prima, că textul inițial a fost mai lung, punctat și de unele paranteze care ulterior vor fi fost eliminate din textul oficial ca ne mai fiind oportune cu situația existentă după 1850, și a doua, că deși nu ni s-au păstrat luările de poziție ce exprimau aderența față de cele expuse în discurs, (printre care s-ar fi numărat Laurian și Barițiu, după consemnarea lui Papiu)[5], sunt o realitate. Afirmăm că informațiile lui Papiu sunt exacte, deoarece au fost puse nejustificat sub semnul întrebării[6].

---

[3] S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49,* Cluj, 1946, vol. V, p. 175.

[4] A. Papiu Ilarian, *o.c.,* p. 212 și 213 (bis) (greșit numerotată pagina din carte – ar fi trebuit să fie pagina 215).

[5] *Idem*, p. 213 (prima dintre paginile cu acest număr).

[6] V. Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj,* Buc., 1966, p. 426, în notă. „Din cele relatate de Papiu nu reiese clar contribuția lui Laurian și Barițiu. Nu avem nici o altă informație că în biserică ar fi vorbit și altcineva în afara de canonicul Rat, care a deschis adunarea, și Bărnuț, care și-a rostit discursul". Or tocmai acest decalaj de 1 oră dovedește că Papiu a fost exact indicând amintitele luări de poziție. La acestea mai adăugăm luarea decizici, cum anume să se desfășoare adunarea în ziua următoare. O altă luare de cuvânt a lui G. Barițiu este notată că a avut loc chiar în timpul discursului, când Bărnuțiu vorbea despre limba română care e limba oficioasă de sute de ani. Aici intervine Barițiu și adaugă: *„Și limbă politică în principatele române"* (Vezi S. Bărnuțiu, *o.c.,* p. 38).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Se poate deci accepta că în general, textul este identic sau se apropie mult de original. *Este însă neclar de ce nu a fost publicat discursul mai devreme.* Un răspuns l-ar fi putut da eventual foile volante dacă pe acestea ar fi fost tipărit discursul chiar în 1848; lucru care nu reiese din cele indicate în notă de P. Cornea și M. Zamfir[7].

Că discursul este cel mai important document, aceasta nu poate fi pus la îndoială, deoarece prin prevederile lor, celelalte acte ale Adunării cuprind numeroase puncte din ideile esențiale ale *Discursului.* Inițial, acesta a fost baza programului general revoluționar. Ulterior, programul a suferit moderațiuni, dar și îmbunătățiri. Ceea ce nu s-a elucidat în întregime, este modul în care au fost exercitate presiuni, și de către cine, pentru a accepta în actele ulterioare, unele formulări mai moderate. Deci influența discursului nu este totuși absolută, numeroase prevederi ulterioare, îmbogățesc acest program revoluționar. Mai corect spus, este o interdependență strânsă între documentele făcând parte din acest conglomerat. Nu se poate deci afirma că discursul lui Bărnuțiu este *exclusiv* „programul politic al generației sale"[8].

Asupra menirii sale, de a îndruma întâi elitele, care urmau apoi să-l aducă la cunoștința mulțimilor, s-a pronunțat într-o clară formulare istoricul C. Mureșan, în întâmpinările făcute *Adunării Naționale de la Blaj* de V. Cheresteșiu[9].

Discursul, ca moment de analiză istorică și de *decizie* la întrebarea crucială la care-și propune să răspundă, *uniune sau nu,* este un exemplu de cum a știut S. Bărnuțiu să tragă învățăminte din evenimentele trecutului.

Respingând uniunea, nu se refuză orice fel de colaborare. Constatăm în acest sens, că în rezumările făcute discursului, atât de către Papiu Ilarian[10], S. Dragomir[11], cât și de V. Cheresteșiu[12], trec într-un mod inexplicabil peste acest aspect, sau îl interpretează inadecvat.

---

[7] Vezi nota 1.

[8] S. Dragomir, *o.c.,* p. 175.

[9] Camil Mureșanu, *Adunarea Națională de la Blaj* (recenzie), în *Lupta* ..., nr. 10 din oct. 1966, p. 120.

[10] Al. Papiu Ilarian, *o.c.,* p. 213.

[11] S. Dragomir, *o.c.,* p. 179.

[12] V. Cheresteșiu ocolește cu totul această problemă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Pasajul referitor la această problemă sună în felul următor: „Numai după ce va fi constituită şi organizată şi naţiunea română pe temeiul libertăţii egale, atunci să facă federaţiune cu ungurii pentru apărarea comună, cum face o naţiune liberă cu altă naţiune liberă"[13]. Este cel mai bun exemplu de înţelegere a unor necesităţi istorice, care îl identifică aproape cu ideologia lui N. Bălcescu. A fost o ofertă de un realism politic extraordinar şi este clar pentru oricine că luată în serios această propunere de alianţă defensivă cu maghiarii, ar fi schimbat cu totul destinele celor două revoluţii.

Noi considerăm acest pasaj drept o serioasă ofertă de alianţă, de o valoare inestimabilă din punct de vedere istoric, neglijată azi de istoriografie, care nu vedea în discurs decât refuzul uniunii. Propunerea de federaţie de pe picior de egalitate, era serioasă şi vitală. Nu era câtuşi de puţin incompatibilă cu spiritul discursului, şi nu era nici o figură de stil. Spiritul liberal şi antidespotic nu avea nimic împotriva unei apărări comune în momentul în care aceasta s-ar fi tratat de la egal la egal. Este un gest care trebuie spus că precede celelalte încercări de înţelegere româno-maghiare, inclusiv aceea condusă de N. Bălcescu. Numai că, din păcate, mentalitatea feudală de stăpân a nobilimii maghiare nu s-a putut schimba peste noapte iar 15 Martie nu însemna libertate şi pentru valahi.

Discursul lui S. Bărnuţiu, se răsfrânge direct asupra programului revoluţionar în 16 puncte, influenţându-le conţinutul nu numai la începutul şi sfârşitul lor (punctul 1 şi 16) aşa cum apreciază istoricul S. Dragomir[14], el inspiră puternic şi punctul 7, privind cenzura pe care o şi considera desfiinţată.

Desigur era o revendicare veche a intelectualităţii (şi nu numai a celei româneşti), astfel că nu putea lipsi dintr-un adevărat program revoluţionar. Şi programul revoluţiei maghiare prevedea la punctul 1: „Libertatea tiparului şi desfiinţarea cezurei"[15]. S. Bărnuţiu, cu plasticitatea demnă de o pagină antologică, spunea la rândul său, vorbind în numele revoluţiei române: „Acum nu mai e cenzură: a perit amica întunericului dinaintea razelor libertăţei şi patroana despotismului s-a stins cu ruşine din împărăţie; de acum înainte nu va mai aştepta scriitorul cu lunile şi cu ani

[13] S. Bărnuţiu, *o.c.*, p. 41.
[14] S. Dragomir, *o.c.*, p. 199.
[15] T.V. Păcăţianu, *o.c.*, p. 200.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

întregi după oarecâte foi, care le dedese în mâna unui omorâtor de minte omenească"[16]; iar punctul prevedea: „Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără de nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărți, de jurnale și de altele, fără sarcina cea grea a cauțiunei, care să nu se ceară neci de la jurnaliști, neci de la tipografi"[17]. Aceste precizări și mai ales ultima, era de o mare însemnătate; ea depășea cu mult programul revoluției maghiare ale cărei ziare se știe câte greutăți au avut de întâmpinat din cauza existenței unor grele cauțiuni[18].

Apoi, trebuia luat în considerare că în discursul său își au obârșia directă două documente de cea mai mare însemnătate: moțiunea (decizia) adunării cu privire la independența națiunii române, precum și jurământul depus pe „Câmpul Libertății".

Cu privire la discursul și atitudinea sa față de revoluția maghiară este de remarcat că programul din 15 martie al acestei revoluții este amănunțit tratat tocmai în introducerea cuvântării (unde se face o trecere în revistă a lui) și față de care nutrește o sinceră admirație, și numai punctul ultim, 12, privind uniunea, este obiectivul unei polemici ascuțite. Iată ce spune Bărnuțiu enumerând libertățile revoluției din Ungaria: „Dar mai e încă un lucru minunat, de care și morții încă vor sălta de bucurie în morminte, când se va înființa și pe pământul Ardealului; ăst lucru e ștergerea iobăgiei. Libertățile aceste mari se vor scrie toate în cartea constituțiunei pentru mai mare tărie și pe constituțiune vor jura și ostașii"[19]. Este cât se poate de grăitor că aceste libertăți, S. Bărnuțiu le numește *„lucruri minunate"* (s.ns.-G.N.).

Practic vorbind programul revoluției maghiare își găsește interferențe cu cel al revoluției românilor din Transilvania, prin însăși analiza sa în discurs. Nu se poate deci spune despre Bărnuțiu că l-a „îngrozit" revoluția maghiară și cu atât mai puțin că „nu a înțeles-o"[20].

---

[16] S. Bărnuțiu, *o.c.*, p. 9.

[17] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 216.

[18] V. Cheresteșiu, *o.c.*, p. 173.

[19] S. Bărnuțiu, *o.c.*, p. 10.

[20] Trócsányi Zsolt, *Az Erdély parasztság története 1790-1849*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1956, p. 315.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

La aceste considerații am mai avea de adăugat un fapt asupra căruia nu s-a insistat până acum, deși s-a spus întotdeauna că discursul este o operă muncită îndelung. Este vorba de geneza discursului ca operă ce întrunea idei și deziderate din memoriile, petițiile și proclamațiile anterioare. Avem de a face așadar cu o monumentală sinteză ceea ce nu micșorează cu nimic valoarea sa ca operă de creație politică și oratorică.

Acest lucru îl ilustrăm cu o variantă a proiectului de petiție intitulat: *„Măria ta prealuminate Episcoape etc."*. documentul este redactat de avocații Buteanu și F. Micaș, împreună cu funcționarul de la guberniu I. Suciu, la consfătuirile din Cluj, în zilele de 27-28 martie. Era menit să servească drept bază de discuții în adunările populare care urmau să se țină în vederea înaintării unei cereri la Dietă[21].

Este o variantă a celui descoperit în Arhiva Bibliotecii Filialei Academiei Cluj-Napoca[22] având unele diferențe în formulări față de pasajele citate de V. Cheresteșiu.

Preambulul său este un nucleu de argumentație istorică, aproape identic cu cel al discursului bărnuțian, care desigur este mult dezvoltat în această privință.

În cele opt puncte pe care le are, accentul este pus pe restituirea drepturilor municipale.

Folosește termeni de „cerem" și „poftim" și se intenționa, ca în cazul în care nu va putea fi prezentată la proxima dietă petiția să fie îndreptată către împărat. Are un ton moderat și formularea ca „...măritele Staturi și Ordini transilvane să ne recunoască națiunea noastră română de parte constituante a corpului național transilvan în ordine cu celelalte trei națiuni" pare a fi influențat punctul „c" din moțiunea lui S. Bărnuțiu, care pe lângă faptul că proclamă națiunea „de sine stătătoare", adaugă acea formulă nouă, remarcată de S. Dragomir ca ne mai fiind identică cu ceea ce cerea S. Bărnuțiu în Discursul său. Adică, națiunea română se declara în moțiune de „parte integratoare a Transilvaniei". Asemănarea este evidentă. Nu avem nici un alt document în care această asemănare să fie mai apropiată de conținutul respectivei formulări din moțiune. Nici

[21] V. Cheresteșiu, *o.c.*, p. 198-200; fragmentele din document sunt citate după P. Teodor, *Ideologia revoluției din 1848 și opera istorică a lui S. Micu* (Comunicare științifică în mss.)

[22] *Idem*, p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Protocolul oficial al Adunării nu explică geneza acestei noi formulări, așa încât conținutul petiției a fost nu numai o sursă de inspirație pentru discurs, dar probabil și o bază de discuții pentru cele ce au avut loc în noaptea de 2/14 spre 3/15 mai.

Oricum, la alcătuirea actelor Adunării, proclamațiile și petițiile anterioare au avut un mare rol. Poate chiar faptul că petiția aceasta, a fost găsită împreună cu formula jurământului (și având același număr de înregistrare)[23], este o dovadă că actele de la Blaj au avut la bază prevederi formulate anterior. Astfel, în puntul 8, unde semnatarii se declară alături de ceilalți „adevărați patrioți", se prevedea și ca „la purtarea greutăților publice toți locuitorii țierani întru una formă să fie supuși", ceea ce se prevedea mai târziu în punctul 14 din hotărârile protocolului Adunării de la Blaj. Desființarea stării urbariale, care în protocol se prevedea în punctul 3, fără nici o despăgubire din partea iobagilor, în petiție este solicitată prin „răscumpărarea cu spesele statului", ceea ce demonstrează odată în plus că din martie și până în mai, ideile politico-sociale au evoluat rapid.

Un alt document este „instrucția"[24] făcută de comisarii guberniali Szabó Lajos și Bánffy Miklós, în vederea desfășurării Adunării naționale din 15 mai 1848 de la Blaj. Este un model de încercare a autorităților de a *controla adunarea* prin menținerea desfășurării ei în cadrele ordinii feudale existente.

„Instrucția" în sine, era o cucerire a mulțimilor; ea a fost smulsă prin presiunea exercitată de ele și nu a fost dată de bunăvoie. *Condițiile* puse (căci despre condiții era vorba) sunt edificatoare: 1) Participanții la adunare să nu piardă din vedere „fidelitatea față de monarh și patrie". 2) Mulțimile să nu fie „instigate", iar oratorii să le determine la supunere față de poruncile venite de sus. Iobagii să îndeplinească și pe mai departe obligațiile urbariale, până la abolirea oficială. La adunare *vor putea lua cuvântul numai cetățenii autohtoni.* Acest punct exprimă cu prisosință

[23] Magyar Ország Levéltár, Budapesta, fondul Gubernium Transilvanicum (in politicis), cu nr. 9012/1848. Documentul face parte dintre scriptele confiscate de Comisia gubernială „Kozma" care a efectuat o anchetă în jurul Abrudului. La colectivul 1848, documentul se păstrează în fotocopiile nr. 30.000-30.084/1848.

[24] Biblioteca Academiei Române, București, Mss. rom. nr. 984.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

frica de munteni și *moldoveni*, despre care guberniul și comisarii aveau informații că se află în Blaj.

Decretele guberniale privind adunarea erau mai aspre și prevedeau dizolvarea sau risipirea acesteia, cu forța armată în caz de necesitate. Comisarii n-au recurs la aceste soluții – au dat însă amintitele instrucțiuni, care au fost citite în 3/15 mai la ora 10 de comisari și *lămurite* apoi de A. Șaguna, după descrierea dată de Papiu: „Venind comisarii guberniali pentru deschiderea adunării e cu instrupțiunea acum descrisă, e cuprenși de către adunare cu cuveniință: în fienția lor de față s-au les [citit n.ns. – G.N.] acele decrete; iar puntele instrupțiunei le lese e le esplică episcopul Șaguna. Și așa se deschise adunarea"[25].

Despre moțiunea propusă de S. Bărnuțiu și jurământ, a căror valoare istorică este covârșitoare, acestea fiind cunoscute ca documente formale ale declarării independenței națiunii române din Transilvania, ne vom ocupa în paginile următoare.

Alt document emanat de la Adunare, este conceptul comisiei denumite în 14/2 mai 1848, în conferința pregătitoare și care trebuie să constituie petiția către guberniu pentru eliberarea avocatului Florian Micaș[26]. Această petiție a fost trimisă împreună cu o „comitiva" (scrisoare) a comisarilor. Tonul extrem de ferm al acestei „petiții", care se îndreaptă și împotriva statariului fac din acest document mai degrabă o scrisoare de amenințare pentru guberniu decât o umilă rugare. Aici se afirmă hotărât că: „Adunarea își exprimă convingerea că procedeul guberniului regesc față de noi, întrebuințarea unor metode teroristice nu vor da rezultate nici în ce privește păstrarea liniștii"[27].

Actul cel mai radical din punct de vedere social și național îl constituie *hotărârea care cuprinde cele 16 puncte* (în cadrul protocolului oficial al Adunării). Spunem *hotărâre* și nu *petiție*[28], deoarece aspectul de petiție l-a primit atunci când aceste hotărâri au fost reformulate și

[25] Biblioteca Academiei Române, București, Mss. rom. nr. 984.

[26] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 283-294 – Vezi și V. Cheresteșiu, *o.c.*, p. 448-449, unde se citează un fragment din această cerere.

[27] B.A.R., ms. 1060, f. 192-195 și ms. 1058, f. 12-13. Cópii identice ale petiției. Cf. V. Cheresteșiu, *o.c.*, p. 449.

[28] V. Cheresteșiu, *o.c.*, p. 459. S. Dragomir, numește aceste puncte „deziderate programatice", *o.c.*, p. 195 și 198.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

modificate într-un alt document, adresate prin deputăție împăratului și gubenului. Protocolul califică petiția drept „cererea națiunii".

Distincția pe care o facem între *hotărâre* și *petiție*, este logică. În Adunare, cele 16 puncte constituie *hotărâri* luate de comun acord, cu aclamațiile și aprobarea poporului, iar aduse la cunoștința împăratului și gubenului, sunt *cereri*. Acest lucru se poate constata și din compararea primului punct (unul dintre cele esențiale), în care, la Adunare (în protocol) se afirmă: „Națiunea română răzimată pe principiul libertatei, egalitatei și frățietatei, pretinde independența sa naționale în respectul politic ..."[29], pe când în petiția către împărat (care e similară cu cea adresată guberniului)[30] se spune: „*Națiunea română*, bazată pe principiul fundamental al libertății, egalității și frățietății, cere independență națională în privința politică ..."[31].

În general, considerându-se identice nu numai textul petiției către împărat cu cel către gubeniu, ci și cu cel al protocolului care cuprinde cele 16 puncte, o comparație între acestea nu s-a făcut până acum.

Însă din moment ce am stabilit că este vorba de două documente deosebite, să vedem în ce constau aceste deosebiri.

Cele 16 puncte au fost expuse de A. Treboniu Laurian în ședința a II-a din 16/4 mai și autentificate în ședința III-a din 17/5 mai 1848. Este semnificativă întârzierea ședinței a III-a, care n-a putut începe decât la ora 10, din cauza „preparării protocolului și petițiunilor"[32]. După autentificarea protocolului, președintele Șaguna anunță că: *punctele stabilite sunt conclusele Adunării națiunii*"[33].

Petiția, începe cu un preambul, care nu are nimic de a face cu cele 16 puncte din protocol. Aici i se aduc împăratului de fapt la cunoștință hotărârile luate și practic se solicită *ratificarea* acelora. Curtoazia cerea ca ceea ce s-a proclamat, să fie adus la cunoștința împăratului într-o formă de cerere a cărei îndeplinire nu venea de fapt de la el, ci primea doar o însemnătate sporită prin ratificarea sa. Un exemplu grăitor este adaosul de la punctul 1 din petiție (față de punctul 1

[29] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 294.
[30] T.V. Păcățianu, *o.c.*, p. 356 și 364.
[31] *Idem*, *o.c.*, p. 365.
[32] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 252.
[33] *Idem*, p. 365.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

al concluselor), care cerea ca pe lângă *adunarea generală națională anuală* (congres) să se dea și „un comitet permanent național"[34]. Un comitet permanent fusese deja ales pentru Sibiu (președinte A. Șaguna, vicepreședinte S. Bărnuțiu). Deci împăratul era pus în fața unor fapte împlinite, pe care el trebuie să le ratifice. Așa cum era situația și cu proclamarea independenței națiunii române din Transilvania, de care ne vom ocupa mai jos.

Punctul al 2-lea al petiției nu vorbește de „proclamarea" de către popor „a Mitropoliei române transilvane cu aplaus unanim"[35], așa cum se menționa în protocol.

La punctul 3 din petiție, cerându-se desființarea zeciuielii ca un mijloc de „contribuire impedecător economiei", se adaugă și „nedrept".

Din punctul 4 din concluse este scoasă formularea care se referă la ridicarea „piedecelor și stavilelor comerciului în țierile convecine, de care se ține desființarea vamelor la granițe" și se introduce în punctul 5 din petiție, în forma: „Cere desființarea vămilor și a tuturor celorlalte pedici puse comerciului cu țările vecine..." La punctul 5 din „concluse" se vorbește despre desființarea contribuției pentru vitele care pasc în țările vecine adică în „Principatele române", iar în petiție apar „Principatele dunărene" (amintindu-i împăratului de „Principatele române" i-ar fi sugerat oare tendințele centrifuge ale românilor de care erau acuzați încă de pe atunci?). Punctul 7 din petiție este mult condensat. În „Conclus" este mai amplu și mai detaliat.

La fel punctul 8 este condensat în petiție, la „Garantarea libertății personale, a dreptului de asociere și de întrunire", pe când în protocol se preciza „... nemine să nu se poată prinde sub vreun pretext politic ..." și „Cu acestea dimpreună cere libertatea adunărilor, ca oamenii să nu cadă la neci un prepus [bănuială n.ns. – G.N.] dacă se adună numai să vorbească și să se înțeleagă în pace" – deci amintește doar de dreptul de întrunire. Cel de asociere, lipsește categoric! Apare noul punct în petiție *„dreptul de asociere!"* care nu era prevăzut în protocol.

Punctul 10 diferă în formulări. În protocol se indică și scopul pentru care se cere înarmarea generală a poporului, sau gardă națională română „spre apărarea țării dinlontru și dinafară". Pe când în petiție, nu.

---

[34] T.V. Păcățianu, *o.c.*, p. 365.

[35] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 295.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

La fel, punctul 11 este mai detaliat în protocol, adăugându-i-se şi revendicările românilor de pe „pământul regesc" foarte lungi şi amănunțite. Netrecând acest pasaj în petiție, autorii nu voiau poate să apară în fața împăratului cu un atât de fulminant atac la adresa protejaților săi şaşi.

La punctul 12 din petiție se cere în plus față de protocol: „şi ridicarea de reşedințe episcopiceşti şi de biserici catedrale din vistieria statului". (Punct strecurat indiscutabil de cei doi episcopi). Punctul 13 din petiție este mai restrâns exprimat – în protocol se prevede nu numai în general, înființarea şcoalelor române, şi prevede *gimnazii* şi *institute militare,* care în petiție lipsesc, ca şi precizarea că românii au dreptul de a „sistematiza învețiaturele după un plan scolastic".

La punctul 16, în final, unde în petiție este formulată în latineşte *„de nobis* şi *sine nobis",* în protocol este în limba română şi în plus accentul aici e mai tare căci spune privitor la uniune: „atunci națiunea română protestează cu solenitate"[36], pe când în petiție este numai: „ea [națiunea română n.ns.-G.N.] *protestează* în contra oricărui conclus, care va fi adus *de nobis* şi *sine nobis"*[37].

Notăm că şi S. Dragomir, consideră ca fiind aceleaşi cele 16 puncte din protocol, cu petiția: <<În fine, păşi la tribună August Treboniu Laurian, care a formulat într-o „magistrală" cuvântare „punturile petițiunii" ce aveau să se prezinte atât Dietei cât şi împăratului.">>[38]

În concluzie, avem de a face fără nici o îndoială cu 2 documente deosebite, fapt care nu a fost remarcat până acum.

Ciorna protocolului[39], document inedit, este şi o variantă a protocolului oficial, fiind concepută probabil de un cleric, ea este pătrunsă de spirit legalist şi cuvântul lui Şaguna este considerat ca „plin de însemnătate"[40].

---

[36] Al. Papiu Ilarian, *o.c.,* p. 298.
[37] T.V. Păcățianu, *o.c.,* p. 367.
[38] S. Dragomir, *o.c.,* p. 194.
[39] Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei Academiei Române din Cluj, fond Blaj, dosar 1848, neinventariat. Azi în custodia Direcției Județene Cluj a Arhivelor Naționale.
[40] Cf. V. Cheresteşiu, *o.c.,* p. 214.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Pentru desfășurarea Adunării nu aduce lucruri mai deosebite. Un amănunt ce nu e înregistrat de protocolul oficial este că atât pentru invitarea generalului Schurter la Adunare, cât și „punerea la cale pentru darea salvelor s-au ales deputăciune în persoanele următoare: d. canonic Rațiu", iar următorii nu mai sunt notați.

Este important faptul că ciorna indică un fapt de cel mai mare interes, cu privire la problema desfășurării în fiecare an a unei Adunări naționale. Această dorință apare exprimată în punctul 1 al concluselor: „Ea [națiunea – n.ns.-G.N.] pretinde pe tot anul o adunare națională generale". Ciorna protocolului indică pe episcopul Șaguna ca fiind susținătorul acestui deziderat: „...Măria sa d. episcop are toată nădejdea, ba și asigură pe națiа română, că la cererea națiі române să va îngădui ca această generală Adunanță română-națională să se țiană în tot anul".

Ciorna indica la vicepreședinții și secretarii Adunării și funcțiile lor (ceea ce protocolul oficial nu o face).

Să vedem acum pe scurt cum se reflectă problema *uniunii* Transilvaniei la Ungaria în actele adunării.

Grupul moderat era fără discuție unionist (din oportunitate sau din convingere), gata să taie avântul național al conștiințelor românești trezite la o viață nouă. El era mai puternic decât îl zugrăvește Al. Papiu Ilarian dar nici chiar așa cum îl consideră istoriografia maghiară. Să nu uităm totuși că la porțile Blajului stăteau 40 de căruțe gata să între, și toate erau cu agitatori pentru uniune, ba chiar și cu „flamurile uniunii" [roșu, alb și verde – n.ns.-G.N.]. Dar aceia erau maghiari!

Această constatare o facem pe baza următoarele fapte: În economia discursului său Bărnuțiu folosește un spațiu deosebit de amplu pentru a-i convinge pe cei nehotărâți de pericolele uniunii.

Decizia luată în catedrală, după discursul lui S. Bărnuțiu, prevedea printre altele, ca a doua zi, în contextul sărbătoresc al declarării independenței naționale să se protesteze în contra „uniunii Transilvaniei cu țierea Ungurească"[41]. Dar din moțiunea solemnă de a doua zi, lipsește inexplicabil protestul privind uniunea. Și doar hotărârea fusese luată cu lacrimi în ochi, când fervoarea patriotică de după Discurs zguduise și cele mai nehotărâte conștiințe! Ce se va fi întâmplat? Ce considerente vor fi intervenit?

[41] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 252.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Protestul va fi totuși consfințit, în ultimul punct, în punctul 16 al hotărârilor înscrise în protocol. Este adevărat însă că el, nu apărea ca ultim punct datorită lipsei sale de importanță, ci pentru că, astfel conceput și dispus, putea fi considerat ca replica ultimului punct al programului ungar în 12 puncte.

Faptul că s-a amânat cu o zi protestul, și că poporul i-a strigat episcopului Lemeni: „să nu faceți unirea cu țiara ungurească ...[42], exercitând deci o presiune evidentă asupra copreședintelui precum și informația că în ședința III-a din 5/17 mai, când se verifica protocolul, Șaguna și vicarul Șuluțiu încearcă să *„moaie"* protestul, dovedesc că înfruntarea de opinii dintre unioniști și antiunioniști a fost de o amploare mai mare decât o lasă să se întrevadă Papiu. Poate de aceea tot el afirma: că *adunare numai de inteligenți ar fi fost periculoasă pentru cauza națională*[43]. Iată ce mai scria Papiu: „Singur la legerea [citirea – n.ns-G.N.] punctului 16 mai încercară unioniștii a încurcare lucrul cu protestul în contra uniunii; cu distincțiune episcopul Șaguna e vicarul Șuluțiu se încercară a mai muiare protestul cu alte cuvinte s.e. nu se *proteste* în contra uniunei, fără să i se *contradică*"[44].

Această situație istorică existentă la timpul respectiv, nu știrbește și nu umbrește cu nimic din meritele Adunării, deoarece ilustrează odată mai mult cu ce greutăți insurmontabile a avut de luptat revoluția română. Și faptul că s-a trecut peste ezitările unui grup politic influent, este tot o dovadă de forță a curentului revoluționar.

Parcurgerea comparativă a documentelor Adunării, ne permite să facem, și câteva considerații asupra chestiunii proclamării independenței naționale.

În Tratatul de Istoria României, vol. IV, se afirmă următoarele: „La Blaj nu s-a proclamat independența națională, cum a propus Bărnuțiu, ci s-au redactat petiții în care se cerea de la dietă și de la împărat recunoașterea națiunii române"[45].

---

[42] *Idem, o.c.,* p. 242.

[43] *Idem, o.c.,* p. 219 (titlu de subcapitol).

[44] *Idem, o.c.,* p. 252-253.

[45] *Istoria României,* București, 1964, IV, p. 138.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Subcapitolul „*Proclamarea de drepturi sau petiție?*"[46], estimează însemnătatea Adunării de la Blaj și se pune mai întâi problema dacă adunarea avea să proclame independența națiunii române din Transilvania sau să facă o petiție la împărat și dietă. În această problemă de bază s-a manifestat în decursul adunării orientarea diferită a intelectualității române: „Și mai jos se accentuează: „Alți conducători români, care se temeau că proclamarea independenței naționale ar putea duce la un război intern, pentru care îi considerau pe români nepregătiți, au impus însă renunțarea la formula proclamării independenței politice a națiunii române, a proclamării statului național român".

V. Cheresteșiu se prevalează de afirmațiile lui S. Dragomir: „Nu se face o declarație solemnă de drepturi ci se întocmește, o petiție către împărat și dietă, o cerere ale cărei puncte pot fi acceptate sau nu de către aceste foruri"[47].

Documentele care pot aduce lumină în această problemă sunt: 1) Discursul lui S. Bărnuțiu, 2) Decizia de după discurs; 3) *Moțiunea prezentată de S. Bărnuțiu* (care este adevărata declarație de independență); 4) Jurământul; 5) Punctul 1 din cele 16 hotărâri din protocolul Adunării; 6) Proclamația *Comitetului Permanent*; 7) Petiția în 16 puncte.

Să vedem acum ce mărturii directe aduc acestea, privind declararea independenței națiunii române:

1. *Discursul:*

„Fiindcă națiunea, adunându-se din toate părțile, la această sărbătoare a libertății, arată că nu mai va a fi supusă altor națiuni, mi se vede a fi de lipsă, ca conscienta și voea aceasta a națiunii, adunarea să o îmbrace în veșmântul cel mai sărbătoresc, adică *să proclame libertatea și independența națiunii române*"[48].

2. *Decizia:*

„Adunarea din 15 mai e adunare generală națională a gintei române din Transilvania; *adunarea generală națională română: în ziua de mâine să proclame sărbătorește libertatea e independența națiunii române;* să depună jurământul de credință împăratului e națiunei

[46] V. Cheresteșiu, *o.c.*, p. 495-499.
[47] *Idem*, *o.c.*, p. 497.
[48] S. Bărnuțiu, *o.c.*, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

române; să se şteargă iobăgia; românii să proteste în contra uniunei Transilvaniei cu ţiera Ungariei"[49].

3. *Moţiune*

„Naţiunea română se declară şi se proclamă de naţiune de sine stătătoare şi de parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertăţii ecare [egale – n.ns.-G.N.]. Se adaugă: „ – la mare sărbătoare face această prochemare a libertatei naţionale. Flamurile naţionali flutură: Miile strigă: Viia libera naţiune română! Viia![50]. [Când miile de ţărani aclamă libertatea proclamată a naţiunii – credem pe bună dreptate că acesta era un vot unanim acordat „independenţei naţiunii române"– oricât de ingenioase ar fi teoriile contrare]. Titlul capitolului CLXI în care S. Bărnuţiu prezintă solemn moţiunea: „Bărnuţiu proclamă libertatea naţională ..."[51]. Formularea de *„parte întregitoare a Transilvaniei"* s-a introdus ca să nu existe nici o posibilitate din partea autorităţilor de a interpreta această declaraţie sacră şi justă, drept o declaraţie de război faţă de naţionalităţile conlocuitoare. Respectă deci principiul „umanităţii" parte integrantă din spiritul vremii şi prezent în conţinutul documentelor. În ultimă analiză această formulare concordă şi cu explicaţia pe care o dă S. Bărnuţiu la declararea independenţei *aşa cum o înţelege el!* Câteva rânduri mai jos: „naţiunea română dă de ştire naţiunilor conlocuitoare, că voind a se constitui şi organiza pe temei naţional, *n-are cuget duşman în contra altor naţiuni şi cunoaşte acelaşi drept pentru toate, voieşte a-l respecta cu sinceritate, cerând respect împrumutat după dreptate; prin urmare naţiunea română nici voieşte a domni peste alte naţiuni nici va suferi a fi supusă altora, ci voieşte drept egal pentru toate*" [s.ns.-G.N.] ceea ce practic reflectă *esenţa democratică* a programului revoluţiei române în opoziţie cu programul liberalilor maghiari din Transilvania care militau pe toate căile să-şi menţină dominaţia etnică şi să-i topească pe români într-o singură naţiune ungară, ceea ce au şi pus în practică după 1867, prin forţa legilor de maghiarizare. Formulare care influenţează şi asupra conţinutului jurământului. Iată aşadar pe intransigentul Bărnuţiu a cărui atitudine a

[49] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 214.
[50] *Idem*, *o.c.*, p. 232.
[51] *Idem*, *o.c.*, p. 231.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

fost etichetată de către dominanți ca extremistă și agresivă – cum manifestă de fapt o *largă și umană* înțelegere față de toate naționalitățile din Transilvania.

Un ultim argument: mai târziu când S. Bărnuțiu, va explica formula națiune „de sine stătătoare" în *Dreptul public al românilor* el o va înțelege și de această dată ca națiune independentă, cu teritoriu propriu etc.

4. Jurământul

„Ca român voi susținea totdeauna națiunea română pe calea dreaptă e legiuită, și o *voi apăra cu toate puterile,* în contra oricărui atac și asupriri; nu voi lucra nece odată în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, ci voi ținea și voi apăra limba noastră românească precum și libertatea, egalitatea și frățietatea; pe aceste principii voi respecta toată națiunea ardeleană poftind egală respectare de la dânsele, nu voi încerca să asupresc pe nemine, dar neci nu voi suferi să ne asuprească neminea"[52]. Așa cum am arătat mai sus, conține indiscutabil atitudinea defensivă menționată de însuși S. Bărnuțiu în Discurs.

Despre jurământul acesta Proclamația Comitetului permanent spune: pe drept cuvânt că el nu este îndreptat împotriva nimănui și că este: *„jurământul toleranței celei mai depline, jurământ de dreptate și de frățietate"* [s.ns.-G.N.][53].

5. Punctul 1 al hotărârilor consemnate în protocol.

„Națiunea română răzimată pe principiul libertății, egalității și frățietății pretinde independența sa națională în respectul politic..."[54].

Se vede așadar limpede că nu se „cere" și deci nu poate fi o petiție obișnuită din moment ce *„pretinde"!*

6. Proclamația Comitetului permanent.

„... proclamarea națiunii române de națiune de sine stătătoare e document că românii în etern nu se vor lepăda de limba și naționalitatea română"[55].

---

[52] *Idem, o.c.,* p. 233-234.
[53] *Idem, o.c.,* p. 302.
[54] *Idem, o.c.,* p. 294.
[55] *Idem, o.c.,* p. 301.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

7. Petiția în 16 puncte

Împăratul este informat în preambul că națiunea română s-a proclamat de sine stătătoare: „...erklärte und proklamirte sich zu einer selbstständigen Nation..."[56].

Și doar mai jos când se enumeră punctele, din curtoazie, se cere ceea ce mai sus fusese proclamat: (națiunea română) „...cere independență națională în privință politică". De fapt formularea în petiție este un compromis. În fond se cerea ratificarea, sancționarea unui lucru deja proclamat, declarat solemn și aprobat de popor.

Citatele originale din documente suntem convinși că au fost mai grăitoare decât orice comentariu oricât de speculativ și abil confecționat. Oricum, declarația de independență *rămâne declarație* chiar dacă ea nu a fost sancționată de împărat! Și credem a fi evident că aspectul ei defensiv urmărea evitarea unor vărsări inutile de sânge.

Un alt document cunoscut este cel relatat de Papiu Ilarian (în românește și în limba maghiară), primul raport către guvernatorul Teleki, al comisarilor guberniali. Raportul este pozitiv, comisarii se declarau mulțumiți de ordinea care a domnit și în special de Șaguna. Ne reține atenția dorința lor de apropiere printr-un gest de „simpatie", adică numirea lui Șaguna în dietă drept deputat regalist. Iată cum se exprimă aceștia în traducerea lui Papiu: „Această denumire ar fi de mare moment pentru simpatia fiitoarei națiuni române către națiunea ungurească e secuiască" (15 mai 1848, Szabó Lajos și Bánffy Miklós[57]). Este remarcabil faptul că acești comisari aveau convingerea că participau la un *act* prin care lua *ființă* („fiitoare") o națiune.

Se amintește apoi că în 17/5 mai toți intelectualii români participanți la adunare și-au trecut numele într-un „alb" (un fel de listă de prezență), care a fost confiscat mai târziu de la A. Pumnul împreună cu alte hârtii[58]. Proclamația Comitetului permanent[59] este dată împreună cu Protocolul oficial. Un document la fel de cunoscut este scrisoarea lui Șaguna „sfatul său" din 4/16 mai în care, este adevărat cum afirmă Papiu

---

[56] N. Popa, *Memorialul episcopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna*, t. I, Sibiu, 1889, p. 132.

[57] Al. Papiu Ilarian, *o.c.*, p. 238-240 și originalul maghiar, p. 303-304.

[58] *Idem*, *o.c.*, p. 254.

[59] *Idem*, *o.c.*, p. 301-302.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ilarian că vorbind despre „înlesnirea iobăgiei" îi neliniștește pe țărani, dar el folosește și expresia de „ștergerea iobăgiei și încetarea robotelor"[60]. Oricum, el rămâne un „sfat" conciliant, menit să ajute la păstrarea ordinii.

Este semnificativă în fine, adeverința de bună purtare care s-a dat multor țărani ce plecau spre casă. Ea a fost tipărită în 16 mai și este o dovadă în plus că pentru oficialitățile din unele părți ale Transilvaniei, datorită mentalității lor feudale, participarea românilor la adunare constituia un *delict*[61]. În fine, ultimul document oficial al adunării este semnat la Aiud de aceiași comisari în 18 mai 1848 și constituie un raport la fel de favorabil ca și primul. Comisarii părăsiseră Blajul în 17 mai după masă[62].

*

Trecând în revistă documentele oficiale ale Adunării de la Blaj, ajungem la concluzia că ele în totalitatea lor reprezintă fără îndoială jaloanele programatice ale revoluției române, constituind dovada celei mai democratice concepții politico-ideologice a vremii pe plan european și care au însemnat totodată și o mână frățească întinsă revoluției din Ungaria.

Cercetările noastre privind aceste documente ne-au dus la unele clarificări și în ceea ce privește gradul și puterea de influență a unor cercuri moderate (unioniste chiar) pe care *Istoria* lui Papiu Ilarian, deși le amintește, nu le acordă importanța reală în desfășurarea momentului istoric respectiv, probabil neperceptându-le ca atare.

Printr-o comparație detaliată a unor acte reprezentative ale Adunării, am putut stabili și înlătura și unele erori de interpretare existente în istoriografia noastră. Astfel, am dovedit pe deplin că cele 16 puncte din Protocol și petiția către împărat care cuprinde și ea 16 puncte nu sunt identice cum s-a afirmat până acum, - ci două documente deosebite atât în conținut cât și în formă.

Privitor la cuvântarea cât și la discuțiile în care s-au stabilit cele 16 puncte putem afirma că S. Bărnuțiu și ceilalți fruntași politici români

[60] *Idem*, *o.c.*, p. 304-305.
[61] *Idem*, *o.c.*, p. 305.
[62] *Idem*, *o.c.*, p. 305-306.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

au lucrat pe baza proiectelor de petiție, a petițiilor, memoriilor și proclamațiilor elaborate până la acea dată. Așa se explică influența acestora atât asupra Discursului bărnuțian, cât și asupra actelor Adunării.

Considerațiile comparative pe marginea acestor importante documente ne-au dus și la demonstrarea clară a unui fapt istoric capital, pus la îndoială sau chiar negat până acum – problema dacă la această Adunare s-a proclamat independența națiunii române din Transilvania sau nu. Pe baza argumentelor oferite de aceleași documente revăzute cu multă atenție de noi, am dat un răspuns afirmativ indubitabil.

După cum se vede cercetările efectuate, ne-au dus la rezultatele înregistrate mai sus, rezultate care sperăm să constituie o contribuție reală la o și mai bună înțelegere și cunoaștere a decisivului eveniment reflectat nemijlocit în documentele sale fundamentale. În final trebuie să reiterăm că în pofida tuturor diferențelor de formulare constatate între documentele oficiale ale Adunării Naționale, nici un istoric obiectiv, nu ar putea să susțină că documentele nu ar reflecta pe deplin un *program închegat* al revoluției române din Transilvania*.

* O variantă a acestei cercetări a fost publicată în limba maghiară în: *1848 Arcok Eszmék Tettek*, București, 1974, p. 31-51, sub titlul: *Az 1848. május 3/15-5/17 bolázfalvi nemzeti gyülés forradalmi programjának alapdokumentumai.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

V.

Revoluția cuprinde și părțile de nord ale Transilvaniei: Maramureșul*

La izbucnirea revoluției din 1848, Maramureșul avea față de Transilvania o situație aparte.

Deși cu o mare majoritate românească, la jumătatea secolului al XVIII-lea el fusese înglobat în Ungaria ceea ce a dus la maghiarizarea administrației sale, îngreunând și împiedicând dezvoltarea și afirmarea intelectualității românești. Aceasta, dacă voia să supraviețuiască, ori se maghiariza, ori părăsea locurile natale, așa cum a făcut distinsul Gherman Vida din Iapa, traducătorul în românește a unei gramatici franceze și posesor al unui manuscris al Cronicii lui Șincai, achiziționat la o licitație în Viena, care a fost silit să se adăpostească în Moldova[1] sau eroul și martirul Maramureșului la 1849, prefectul Zarandului Ioan Buteanu.

Despărțit de trupul Transilvaniei, Maramureșul s-a găsit în primăvara anului 1848, alături de părțile vestice care s-a hotărât a fi anexate Ungariei alături de Banat. Toate erau regiuni cu majoritate românească, dar Pesta făcea presiuni încercând pe diverse căi să-i convingă pe români să accepte uniunea cu Ungaria. La fel au procedat și cu românii ardeleni, dar aceștia n-au acceptat odată cu capul tendințele expansioniste ale Ungariei și au luptat cu arma în mână împotriva lor.

La un apel în favoarea uniunii al unor intelectuali ungureni debusolați și a altora care credeau sincer în democratismul guvernului ungar, intelectualii ardeleni răspundeau: „au nu știați că țara voastră a Banatului și a voastră de la Criș și Maramureș forma odată [o] provincie de sine stătătoare sub strămunii voștri [Glad] și [Menumorut]? Au nu știați că Banatul, Crișana și Maramureșul până în ziua de astăzi se luau și se iau de provincii deosebite? Pentru ce dar nu protestați și voi și mai

---

* O variantă a fost publicată în: *Maramureș*, I, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1996. Articolul este revizuit.

[1] Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 185.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

aspru decât noi contra silirii [de] a vă târî peste Tisa?" Şi în final se adresa vitejilor maramureşeni a căror strămoşi la 1717 au ucis singuri 20.000 de tătari, arătându-le că uniunea cu Ungaria însemna în fapt răpirea naționalității şi a *limbii românilor,* aşa încât, bănățenii, crişenii şi maramureşenii să ceară uniunea cu Transilvania, căci acolo se aflau adevărații lor frați.

Iar Alexandru Papiu Ilarian, comentând cu regret acel apel, exclama: „O românime unită de 3 milioane putea să facă atunci a înceta războiul [...] Alta ar fi astăzi soarta românilor"[2].

Cei mai importanți intelectuali români din Maramureş la 1848 erau Gabriel Mihali, Iosif Saplonțai şi Iosif Man [Maniu]. Ei au păşit în viața politică, fiind aleşi deputați în dieta de la Pesta, unde românii cu mare greutate au reuşit să trimită doar 19 deputați în frunte cu Eftimie Murgu, dar a căror situație devenea pe zi ce trece tot mai grea, fiind puşi în imposibilitate de a-şi ajuta națiunea din care făceau parte, şi (unii) sfârşind cu sentinela la poartă pentru a i se împiedica orice libertate de mişcare[3].

Din Maramureş vor fi aleşi deputați tocmai cei trei intelectuali menționați mai sus. Primii doi, Mihali şi Saplonțai din păcate, nu vor face însă front comun cu ceilalți deputați români. Iosif Man va juca însă un rol însemnat mai târziu, după revoluție, când va deveni comite suprem şi preşedinte al Asociațiunii culturale din Maramureş[4].

Când în mai 1848, guvernul Ungariei va cere o listă a intelectualilor români ce sunt capabili a ocupa posturi mai înalte în ministere, episcopul greco-catolic Vasile Erdeli din Oradea îi recomandă din Maramureş pe Gabriel Mihali, vicecomite al comitatului Maramureş şi deputat dietal, pe Iosif Man [Maniu], prim-jude nobiliar şi el deputat dietal, precum şi pe avocatul Ioan Fabian[5].

---

[2] A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară,* schița tomului III, (publicată de Şt. Pascu), Sibiu, 1943, p. 33-34.

[3] Gelu Neamțu, *Deputații români în dieta de la Pesta, 1848-1849,* în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj,* XIII, 1970, p. 127-143.

[4] S. Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849,* V, 1946, p. 364-375.

[5] Documente 1848, IV, Bucureşti, 1988, p. 466-468.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Odată cu izbucnirea revoluției, vrând-nevrând, Gabriel Mihali ocupând un post atât de însemnat, trebuia să ia măsuri pentru a apăra vechea ordine nobiliară, trebuind a se declara de acord și cu cele 12 puncte de la Pesta, dintre care ultimul, conținea germenele războiului civil, căci ce altceva decât uniunea prevăzută la ultimul punct din cele 12 a constituit cauza războiului fratricid?[6]

La Baia Mare în 1848 se aflau doar un caporal și 6 soldați care erau trimiși din Sighet alternativ și periodic pentru păzirea depozitului de sare de aici.

În tot Maramureșul se aflau în martie 1848 doar 4 companii cantonate la: Sighet, Hust, Vișc și Bocicoiul Mare. Situația explică de ce autoritățile, în speță judele prim-locțiitor Srand Pal, se grăbesc să organizeze gărzile cetățenești care la Baia Mare numărau 100 de persoane (300 conscrise)[7] dintre cele mai avute. Desigur, ele erau îndreptate în primul rând împotriva țăranilor români, dar deoarece aici iobăgia a fost desființată mai devreme decât în Transilvania, vicecomitele Mihali spera ca în comitatul Maramureș să fie liniște, deși ca versat funcționar era suficient de prudent să declare primului ministru al Ungariei că „Nu pot fi totuși răspunzător pentru cele ce vor surveni în afara sferei mele de activitate", din partea „instigatorilor" sau a intriganților[8].

Un fapt cu totul neobișnuit se aduce la cunoștință din Maramureș cu ocazia desființării iobăgiei, care ori nu e adevărat, ori ilustrează până în ce grad era apăsat și abrutizat segmentul social al țărănimii iobage. Este vorba de raportul administratorului comitatului Szenpáli László, care informa din Sighet pe Batthyány Lajos, că iobagii fiscului, aflând că se apropie timpul care îi va elibera definitiv de robote, au „venit întristați din sate la administrația fiscului și au declarat că ei vor să rămână și pe mai departe iobagi, deoarece sunt convinși că nu vor putea viețui fără un ocrotitor și nu vor mai avea cui să înainteze plângerile". La fel s-ar fi exprimat și „iobagii mai multor nemeși care sunt cunoscuți pentru buna lor purtare față de țărani"[9].

---

[6] *Ibidem*, I., București, 1977, p. 78-79.
[7] *Ibidem*, I., p. 173-175.
[8] *Ibidem*, I., p. 117-119.
[9] *Ibidem*, I., p. 224-225 (31 martie 1848, Sighet).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Această situație dădea un motiv în plus să se creadă că în Maramureș nu vor fi mișcări țărănești. Cu chiu cu vai, nobilimea celor cinci orașe ale coroanei (Sighet, Câmpulung la Tisa, Vișeu, Hust și Teceu) se împăcaseră cu ideea că-și vor pierde iobagii. Nemulțumiți și furioși erau însă micii nobili pentru care legea a constituit o lovitură cu care s-au împăcat foarte greu.

Am afirmat că povestea cu iobagii este greu de crezut deoarece Szentpáli s-a dovedit a fi fost exponentul nemeșimii maghiare sau maghiarizate și nu al covârșitoarei majorități a populației maramureșene care era românească, dar despre ale cărei aspirații legitime nu sufla nici o vorbă[10].

Vicecomitele Mihali va avea cu adevărat probleme la începutul lui aprilie (2 aprilie 1848), dar nu cu românii ci cu cercurile coșutiste, care întreținеau o susținută agitație antihabsburgică pretinzând înlăturarea pajurei bicefale din comitat. Discret, o cere și Mihali de la Direcția Camerei regale, astfel că vestigiul imperial va fi înlăturat și de pe edificiile erariale din Maramureș[11].

Sub influența Transilvaniei românești aici în Maramureș (ca și în Banat și Partium) are loc un unic și ciudat caz de ruptură socială între intelectualitate și popor.

„Poporul – cum atât de plastic se exprima Al. Papiu Ilarian – pricepea mai bine decât învățații lui tiranismul stăpânilor" și „fugeau la Iancu în munte dinaintea prigonitorilor unguri, blestemând pe învățații lor, care nu-i povățuiesc și pe ei pentru cauza națională"[12]. Și într-adevăr, când Urban a pășit mai cu energie, a cucerit nu numai inimile ardelenilor ci și ale maramureșenilor care alergau și ei să se conscrie în armata îndreptată – știau ei – „împotriva domnilor" de pământ care tare ar mai fi vrut să reinstaureze iobăgia. Într-o lună se ajunse la mai bine de 100.000 de români înscriși în oastea sa[13]; aceasta în timp ce recrutarea în oastea ungară era constant și hotărât refuzată și de maramureșeni. Așa se explică de ce autoritățile din Maramureș n-au putut pune la dispoziția Ungariei decât un singur batalion de honvezi și acela alcătuit din

[10] *Ibidem*, I., p. 247-248.
[11] *Ibidem*, I., p. 247-248.
[12] Al. Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 33.
[13] *Idem*, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cetățenii orașelor regești și pus sub comanda maiorului Várady[14]. Restul militarilor au trebuit să rămână acasă pentru a-i înfrâna pe țăranii români și a-i împiedica să fugă în munți la Iancu.

Recrutarea era acțiunea cea mai antipopulară în rândul românilor, dar statul ungar avea nevoie de armată pentru a-și ține în frâu naționalitățile extrem de numeroase.

Datele cu privire la refuzul maramureșenilor de a se înrola în armata lui Kossuth le avem tot de la împătimitul istoric al Maramureșului Al Filipașcu[15] care relatează întâmplările din 30 septembrie 1848 de la Borșa, unde poporul, în frunte cu preotul Lupu, rupe însemnele ungare de pe primărie și alungă jandarmii din comună cu comisar cu tot (Ludovic Jura) ce avea tocmai misiunea de a recruta 23 moisieni și 58 borșeni.

Pentru represalii este trimisă o trupă din Teceu comandată de solgăbirăul Vasile Mihalca și președintele curții marțiale Ioan Săpânțan. La Borșa se adunară însă peste 1.000 de români înarmați cu unelte tradiționale ce puteau fi folosite și ca arme: furci, securi, coase și altele și care îi arătară lui Mihalca un document de la Urban în care se adeverea că ei depuseseră jurământul pentru a-l servi pe împărat; așa încât fură în zadar toate insistențele de a-i convinge că și ei sunt ai împăratului; ostașii au fost siliți să se retragă la Vișeu.

A doua zi Borșa a fost ocupată de grănicerii români în frunte cu căpitanul Binder care la un simplu apel a făcut să plece la Năsăud 300 de borșeni pentru a se înrola. Trupele ungurești se apropie, 1526 sosind la Vișeu pentru întărire, astfel se împlinea dorința comisarului Asztalos Pál exprimată față de ministrul de interne, care terorizat de asemănarea revoluției de la 1848 cu aceea din 1789, îi reamintea lui Szemere Bertalan: „Nu uita avertismentul meu privind Maramureșul. Mihali trebuie ajutat mai ales în timpul mișcărilor românești"[16]. Înțelegând că aceștia vor fi îndreptați asupra lor, locuitorii Borșei au scris lui Mihali că se vor supune, dar să nu fie obligați a-și călca jurământul către împărat prin recrutarea în trupele ungare. Totuși, la 28 octombrie 1848 Borșa a capitulat, deschizându-se aici o tabără de concentrare.

---

[14] Alexandru Filipașcu, *Op. cit.*, p. 186.

[15] *Op. cit.*, p. 186-187.

[16] Documente 1848, V, București, 1992, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Dorind să înlăture orice tulburări, Gabriel Mihali, ca un funcționar înțelept, dă ordin (presupunem că avea învoire de la guvern) ca față de români, în ceea ce privește recrutările, să se procedeze numai cu blândețe și cu vorba bună, așa încât românii de pe Valea Vișeului n-au mai fost supărați și deci n-au mai fost obligați a se înrola în armata ungară.

Potrivit datelor istorice de care mai dispunem, trebuie spus că în pofida condițiilor neprielnice, autoritățile au reușit totuși să înroleze în oastea ungară un număr de 4.475 de români, mai ales din Bihor, dar și din Crișana și Maramureș[17], români de care s-a făcut mare caz în istoriografia falsificată a lui Mihail Roller și Bányai Ladislau care-i elogiau pe acești nefericiți constrânși, care chipurile ar fi *„ales"* să lupte pentru libertate. Pentru care libertate? *Pentru libertatea de a fi maghiarizați!*

Simion Bărnuțiu arăta în acest sens la 11 martie 1849, cum românii erau adunați „cu puterea" pentru a-i înșira în oastea ungurească – a-i îmbrăca în veșminte ungurești și a-i pune în fruntea focului[18].

Desigur, vor fi fost și unii români care s-au înrolat de bunăvoie în oastea ungară, dar aceia erau de soiul lui Ioan Dragoș, educați în școli maghiare, în spirit maghiar și seduși de poleiala falsului liberalism și care, cum iarăși atât de sugestiv spunea tot Al. Papiu Ilarian, neputând scăpa, „făcea bravuri în oastea lui Bem, și pentru ce? Ca să mărească gloria ungurilor!"[19]

La începutul lui octombrie 1848 mai pleacă la Năsăud câteva sute de țărani români de pe Iza. Se iau în consecință măsuri mai aspre pentru a bloca trecătorile.

Se refuză contribuția cu recruți și la Dragomirești și Ieud unde conducătorul protestatarilor era Ionaș Chindriș[20].

Pentru restabilirea ordinei a fost trimis cunoscutul comandant Várady, care la 7 decembrie 1848 ocupă Bârsana, Strâmtura, Rozavlea și Șieul. Din ultima localitate cere învoirea superiorilor de a distruge Săcelul care a cutezat să-l înfrunte, dar nu a primit-o. Pe lângă opreliștea

---

[17] G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvania pe 200 de ani din urmă*, II, ed. 1892, p. 391.

[18] S. Dragomir, *Op. cit.*, II, p. 443-445.

[19] Al. Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 34.

[20] Alexandru Filipașcu, *Op. cit.*, p. 187-188.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

lui Mihali se pare că şi Urban a trimis vorbă că nu va rămâne piatră pe piatră în Maramureş dacă ţăranii români vor fi supuşi represaliilor.

În fine, se mai semnalizează tulburări în Mara şi Cosău, apoi în 5 decembrie 1848 la Petrova şi se iau măsuri ca nu cumva cei din Petrova uniţi cu cei din Rona de Jos să atace Sighetul.

La un moment dat, chiar locuitorii Sighetului au încercat să-i dezarmeze pe cei 1500 de ostaşi care menţineau ordinea în oraş.

Cu toate că intelectualitatea românească era obligată să ţină seama de stăpânirea ungară, totuşi nu i se poate reproşa că nu s-a străduit să-şi aducă şi ea serviciile sale poporului, atât cât i-a stat în putinţă. Astfel, G. Bariţiu, afirma pe bază de documente şi în cunoştinţă de cauză că în comitatul Maramureş, „locuitorii au scăpat relativ cu mai puţine calamităţi". Românii, rutenii şi evreii din acest comitat au avut însă noroc cu funcţionari ca Gabriel Mihali, Iosif Saplonţai, Iosif Man, deoarece aceştia, şi mai ales primul dintre ei, Mihali, au ieşit în faţa trupelor conjurând comandanţii să nu dea foc localităţilor populaţiilor respective, care nu le-au făcut nici un rău[21]. În acest sens avem un document valoros al oraşului Hust care i-a eliberat lui Mihali o adeverinţă că a fost ameninţat de comandantul Kazinczy că-l va executa la Sighet şi că jumătate din populaţia Maramureşului o va deferi execuţiei, deoarece cu toţii sunt „schwartzghelbi"[22].

Tot în acest mod, prin rugăminţi, a fost cruţată până la urmă şi localitatea Borşa, la care se începuse deja a i se da foc.

Tot în favoarea lui G. Mihali trebuie spus că el nu a executat nici ordinul ministrului de interne al Ungariei (12 iunie 1849)[23] de a trezi „fanatismul popular" şi a organiza răscoale împotriva ruşilor şi imperialilor care încercau să salveze de la genocid populaţia română şi săsească a Transilvaniei, dar şi să înăbuşe revoluţia din Ungaria.

De remarcat apoi o mare victorie a lui *Urban* şi Ciurileanu împotriva armatei lui Katona Miklós şi contele Teleki de 14.000 de oameni cu 16 tunuri şi care a pornit din Baia Mare. A fost bătută la Răsbuneni (Syuia). Ciurileanu a făcut 3.000 de prizonieri, dar cei mai mulţi dintre aceştia dovedindu-se a fi fost ruteni şi români din

[21] G. Bariţiu, *Op. cit.*, II, p. 621.
[22] Idem, *Op. cit.*, II, p. 779-780.
[23] Idem, *Op. cit.*, II, loc. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Maramureș încorporați cu forța, au fost doar dezarmați și *li s-a dat drumul*[24].

Nu este de prisos a mai aminti în încheiere, că „modelul voievozilor maramureșeni" a fost folosit la 1848 în Adunarea IV-a, ținută la Sibiu în 28/16 decembrie, când în programul ei de 13 puncte, apare în ultimul punct revendicarea: „13. Națiunea română să-și poată alege un cap național care să fie confirmat de către monarh. Adică așa precum îl aveau sașii aici în țară, precum au croații pe ban, precum își aleseseră sârbii pe unul și mai scurt, precum erau în veacurile anterioare voievozii din Marmația [Maramureș] și Biharia, banii în Banatul Timișoarei, etc."[25]

Și în fine, încheiem cu un omagiu adus eroului și martirului Ioan Buteanu, prefect de Zarand, nobil maramureșan de Șomcuta Mare care a murit pentru revoluția română, dezmoștenit și alungat pentru că n-a vrut să renunțe la dulcea sa limbă românească neezitând a-și da și viața pentru ea. Este poate cel mai elocvent exemplu de dragoste de neam și limbă al puținilor intelectuali maramureșeni care au rămas atașați de popor la 1848.

---

[24] Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848-1849, în Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania* (ediție de N. Bocșan și V. Leu), Cluj-Napoca, 1988, p. 218-219.

[25] G. Barițiu, *Părți alese* ..., Brașov, 1994 (îngrijită de Șt. Pascu și F. Salvan), p. 397.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

VI.
Uniunea Transilvaniei la Ungaria se face peste voința românilor și împotriva lor (30 mai 1848)*

În preajma anului 1848 Transilvania ca Mare Principat autonom față de Ungaria avea în structurile sale de conducere o majoritate nobiliară maghiară, în timp ce, din punct de vedere etnic maghiarii erau net minoritari.

O statistică din 1846 indica pentru Transilvania istorică numărul românilor la 1.200.000, a ungurilor 400.000, a secuilor 430.000 și a sașilor 200.000. Adăugând, cum este și firesc Banatul, Crișana și Maramureșul, în care românii se găseau în proporție de 80 %, numărul lor se ridica la 2.400.000. O majoritate covârșitoare.

Marcată de răscoala lui Horea (1784-1785) și de Supplex (1791), nobilimea maghiară constată la dieta feudală de la Cluj din 1836 și apoi la aceea din 1842, că înlăturarea românilor de la viața politică și campania de maghiarizare erau insuficiente pentru a se menține la putere, așa încât se vor țese proiecte și mai drastice de maghiarizare adăugându-li-se la dieta din 1847 și acel monstruos urbariu, menit a slei din punct de vedere economic pe români, dar care, din fericire pentru iobagi, n-a mai apucat să fie aplicat.

Mințile mai realiste ale unor fruntași maghiari, au realizat că, nici aceste măsuri nu-i vor îngenunchea pe români. Și atunci, nobilimea maghiară transilvană începe să comploteze pe față cu nobilimea ungară pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria, și astfel, a face din majoritatea românească, o minoritate în cadrul unui stat străin.

Din cuvântările dietale, din presa maghiară a celor două țări, ca și din corespondența fruntașilor unguri, acest fapt iese la iveală cu prisosință. Astfel, baronul gherlean Josinczi Josef îi scria în 20 noiembrie 1847 lui

---

* Studiul a fost publicat în: *Revoluția de la 1848-1849 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*. Coordonatori: Camil Mureșanu, Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000. O variantă a acestui studiu a fost publicată în limba engleză și în „Transylvania Review", VII, nr. 2, Summer, 1998. Textul prezentat aici este revizuit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Kossuth Lajos exprimându-şi convingerea că atunci când problema uniunii Ardealului cu Ungaria va ajunge pe tapet la dietă, cel din urmă să facă totul, dar „absolut totul în acest sens"[1], adică să sprijine uniunea – recomandare absolut superfluă pentru că el însuşi constituia expresia cea mai pură a aspirațiilor expansioniste ale Ungariei.

Erau însă şi voci, ca aceea a lui Bagossy Sándor din Crasna care scria aceluiaşi Kossuth la 24 decembrie 1847, că „Ardealul niciodată nu a fost mai departe de uniune ca în prezent, şi de aici încolo, numai Dumnezeu mai ştie pentru câtă vreme"[2]

Într-adevăr, sorocul uniunii nu putea să vină, dar a venit revoluția de la 1848 cu răsturnările aduse de „duhul timpului" şi iobăgia va fi spulberată nu din voința nobilimii, ci fiindcă i s-a „plinit vremea". Dar vremurile erau tulburi şi, ce e drept, pe români nu i-au găsit pregătiți de la început să le înfrunte. A urmat pentru ei un scurt moment de dezorientare. Primul care şi-a revenit în fire a fost Simion Bărnuțiu, la 3-4 zile după manifestările din 21 martie de la Cluj ale tinerimii maghiare ce aflase de evenimentele de la Pesta din 15 martie şi care a ieşit în piață cu 12 steaguri roşu-alb-verde pentru a-şi sublinia adeziunea la cele 12 puncte de la Pesta (se ştie că ultimul punct, al 12-lea, prevedea uniunea Transilvaniei la Ungaria). De atunci încolo culorile roşu-alb-verde s-au identificat în aşa măsură cu uniunea (în fapt o *anexare forțată*), încât maghiarii şi românii de o potrivă, aşa le-au şi numit: *„simbolul uniunii"*. În timpul războiului civil, secuii executau pe loc orice persoană care nu purta cocarda simbolică „roşu-alb-verde", considerând că respectivul se opune uniunii[3].

La Târgul-Mureş în 25 martie se încearcă atragerea canceliştilor români la mişcarea prounionistă; unii vor şovăi, dar în momentul în care vor fi totuşi de acord să semneze petiția pentru uniune *„ca români"* au fost refuzați şi izolați cu totul, iar cei mai mulți vor fi siliți să părăsească oraşul pentru a nu fi maltratați. Aceştia, imediat, vor fi dați în urmărire pe toată Transilvania de către autorități. Într-o scurtă luare de cuvânt Samoil Porutiu încearcă totuşi să mai potolească zelul filounionist al

---

[1] Waldapfel Eszter, *A Farradalom és szabadságharc levelestára*, Budapest, 1950, p. 32.

[2] *Idem*, p. 56.

[3] Gelu Neamțu, *Simboluri naționale în timpul Revoluției de la 1848 din Transilvania*, în *D. Prodan. Puterea modelului*, Cluj-Napoca, 1995, p. 173-189.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

canceliștilor maghiari din Târgu Mureș și vorbește în acest sens: „Fraților - ... pentru ce pretindeți că toate sunt numai ungurești? Pentru ce faceți chiar și pe Dumnezeu ungur? Haid' să zicem și să jurăm pe *Dumnezeul popoarelor!"* Aceste puține cuvinte fură respinse cu dispreț și zgomot teribil de unguri. Un tânăr, Urházy, șeful lor, se întoarse către Poruțiu cu cuvintele: „Dar, d-ta ai subscris uniunea, d-ta ești ungur acum, concetățene Poruțiu!"[4] Era o împrejurare din care se putea lesne înțelege ce-i va aștepta pe români dacă vor fi atât de naivi să accepte anexarea la Ungaria.

O minte luminată ca aceea a lui Simion Bărnuțiu analizează obiectiv evenimentele, și la Sibiu, în noaptea de 24/25 martie, dictează o proclamație către români, limpezind lucrurile și precizând poziția ce urma a fi adoptată de către aceștia.

În proclamație se cerea: congres național român, libertate națională, repunerea națiunii române în drepturile sale, deputați români în dieta Transilvaniei, proporțional cu numărul lor, declarând: „nici o uniune cu ungurii până ce românii nu vor pertracta ca națiune liberă cu națiune liberă". Și imediat, în 26 martie, S. Bărnuțiu redactează o a doua proclamație, mai hotărâtă decât prima, conjurând pe români să se unească în jurul principiului național: „aici să stați, de aici să porniți – spune el – acesta să-l pretindeți înainte de toate; chiar pentru aceea nici o uniune cu ungurii cari nu vreau să știe de acest principiu"[5].

Fruntașii maghiari nu s-au grăbit, ba nici n-au încercat să trateze sau să negocieze acest mare pas politic, cu românii, călcând astfel în picioare, de la bun început, noile principii democratice care impuneau și consultarea majorității populației Transilvaniei. În miopia lor exclusivistă ei vedeau numai atât: „Neamul maghiar nu e permis să aibă o patrie dublă (de parcă Transilvania nu ar fi fost și patria românilor majoritari! n.ns.-G.N.). Ar fi un anacronism a mai vorbi despre Ardeal ca despre o țară soră" sau cum spunea Wesselényi (orbul): „Noi maghiarii suntem puțini la număr și totuși avem două patrii. Asta nu mai poate rămâne așa. Legătura frățească e frumoasă, dar unde sunt legături, acolo și dezlegarea e cu putință. Ardealul trebuie *să se topească complet în Ungaria*[6]. Și totuși,

[4] Ilie Dăianu, *Cronica anului 1848*, [f.a.], p. 11-12.
[5] *Idem*, p. 11.
[6] *Idem*, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

dincolo de aceste voci fanatice au fost şi unele păreri mai lucide; ca aceea a ziarului *Marczius Tizenötödike*[7] în al cărui număr din 26 mai 1848 se spunea că rolul hotărâtor în înfăptuirea uniunii nu îl va avea dieta Transilvaniei, care nu înseamnă altceva decât câteva sute de aristocrați, ci românii care „sunt întreaga Transilvanie". „Guvernul nostru – se mai scria tot acolo – ar putea înfăptui uniunea şi fără dieta Transilvaniei, dar fără români, nici dieta, nici guvernul nostru" nu ar putea să o facă. Aşadar, „uniunea Transilvaniei fără consimțământul românilor ar fi o treabă de care nici să nu ne apucăm".

Până acum nu s-a remarcat, dar o putem face de data aceasta, pe baza unui document publicat deja, din care reiese clar că fruntaşii cei mai de seamă ai nobilimii liberale din Ardeal, aveau conştiința nedreptății istoric pe care erau hotărâți să o facă. Iată ce fel de raport pleacă în 20 mai 1848 de la Cluj către Consiliul ministerial de la Pesta, semnat de 10 nobili liberali, cei mai cunoscuți din Transilvania: „Noi suntem deplin convinşi că uniunea Transilvaniei cu Ungaria ori se va înfăptui la această Dietă, ori niciodată. Cine ştie când vor mai fi condițiile europene atât de favorabile ca acum? Noi ne dăm seama că dacă uniunea nu se va realiza cât se poate de repede, în scurt timp se va produce o asemenea dezvoltare a naționalității române încât ea va împiedica la o Dietă ulterioară uniunea"[8].

Românii ştiau deja ceea ce înseamnă „unio" – nu era nevoie să-i instige austriecii, respectiv saşii, cum cu obstinație se afirma în epocă şi mai târziu, de parcă românii nu şi-ar fi cunoscut interesele şi n-ar fi putut judeca independent, cu propriul lor cap. Ne mai punând la socoteală că numeroase documente consemnau starea de spirit reală a românilor; iată un exemplu: „Se vorbeşte că fără vărsare de sânge (românii) nu vor aceeapta uniunea". Cu sau fără denunțurile privind contactele româno-săseşti, românii ştiau foarte bine drumul pe care trebuiau să meargă, iar că au mers saşii alături de români (şi nu invers)[9], aceasta era firesc

---

[7] Melinda Mitu, *Revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania oglindită în gazeta „Márczius Tizenötödike"*, în Acta Musei Napocensis, 26-30, II, Istorie, 1989-1993, p. 557

[8] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, Bucureşti, 1988, IV, p. 287-289.

[9] Deák Imre, *1848. A szabadságharc története levelekben. Ahogyan a kortársak látták*, Budapest, [f.a.], p. 122-123.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

deoarece românii constituiau majoritatea în Principat. Şi unii şi alții voiau să-şi salveze ființa națională. Românii au strâns contactele cu saşii şi cu Austria constituțională atunci când au înțeles că toate încercările lor de a colabora cu revoluția ungară au dus la eşec.

În 26 martie, Ioan Puşcariu îi scria lui George Barițiu (deci la 11 zile după aflarea despre evenimentele de la Pesta, când era imposibil a se vorbi despre vreo „incitare" a românilor de către saşi) următoarele: „Eu nu sunt sas, nici ungur! De aceea nu sperez nici în ceia nici în ceştia, decât în *Naționalitatea română*, în *Congresu Național*, de unde şi noi să tractăm, ca români pentru uniunea cu Ungaria. Până atunci *voi numi uniunea pentru români numai silită, numai o robie, numai o schimbare a jugului din Aprobate cu un ham nou*" [s.ns.-G.N][10]. În acelaşi spirit se vorbea şi la Adunarea de la Blaj din 3/15 Mai, fapt oglindit şi în relatarea distinsului patriot moldovean Alecu Russo, acolo de față (şi care rezumă cuvântările lui Ioan Buteanu şi Avram Iancu): „Pe doi bărbați i-am auzit grăind româneşte, unul din cei doi zicea, ungurii vreau unio! Ştiți ce va să zică unio? Că până acum ne-au încălecat pe păr şi acum vor să ne pună şi şaua în spinare. Al doilea striga: Uitați-vă pe câmp, românilor, suntem mulți, ca cucuruzul brazilor, suntem mulți şi tari, că Dumnezeu e cu noi"[11]. S-a şi văzut că aşa a şi fost în cursul războiului civil, cu caracteristici de război de eliberare națională pentru români (este părerea lui Octavian Goga)[12] care au luptat împotriva unor trupe de invazie ale unei țări străine (Ungaria) şi împotriva unor formațiuni paramilitare ale nobilimii maghiare ardelene care trădase din interior autonomia Principatului, după lucida apreciere a lui George Barițiu[13]. Şi pentru a nu se putea spune că aceasta ar fi interpretarea istoricilor români de ieri şi de azi, să vedem cum este prezentată atmosfera din Cluj, nu mult după uniune. Iată ce ştiri primeşte *Gazeta de Transilvania* din Cluj în 25 august (st.v.). Întâi se vorbeşte despre două ziare (*Hiradó* şi *Vasárnapy Ujág*) care nu mai cer ca antiunioniştii să fie *spânzurați*, ci acum pretind să fie *traşi în țeapă*; şi comentariul are valoarea unui studiu amplu. Iată-l: „La foarte mulți adică

[10] *Revoluția de la 1848 din Transilvania*, I, 1977, p. 124.

[11] Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, 1968, p. 54-55.

[12] Octavian Goga, *Discursul de la centenarul naşterii lui Avram Iancu*, 1924: Revoluția de la 1848-49 a fost: „cea dintâi campanie ostăşească în războiul de neatârnare".

[13] *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, XII, nr. 10 din 5 dec. 1849, p. 78-79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

le vine prea dureros ca atâtea dicasteriuri şi departamente ale unei patrii ce fusese independentă să se steargă dintr-o dată, sau să se strămute la Buda Pesta şi o mulțime de amploaiați ardeleni să rămână peritori de foame; apoi unii ca aceştia pe unioniști îi strigă de *vânzători ai patriei*" [s.ns.-G.N.][13bis]. La uneltirile pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria şi-au dat mâna atât nobilimea liberală cât şi nobilimea conservatoare iar mobilul a fost, incontestabil acelaşi: *frica de democrație.*

Dar să revenim la un aspect foarte important al uniunii ca *act antidemocratic* şi să ne punem întrebarea: câți dintre locuitorii Transilvaniei doreau cu adevărat uniunea? Iată ce spun documentele autentice consecvent ignorate de cei interesați să falsifice istoria.

Contele Bethlen János senior, unul dintre liderii nobilimii liberale unioniste din Transilvania într-o scrisoare din Cluj, datată 12 iunie 1848, către Deák Ferenc ministrul ungar al justiției, recunoştea: „opt mii din zece mii de locuitori ai Transilvaniei sunt împotriva uniunii"[14]. Cam tot în acelaşi fel se exprimau şi patru fruntaşi ai universității săseşti într-un memoriu către împărat la 7 iunie 1848: „numai 2/7 a populației Ardealului doreşte uniunea menționată, iar celorlalte 5/7 ale acesteia nu i se va putea impune uniunea decât prin violențe regretabile"[15]. Aşa cum s-a şi întâmplat de altfel cu ocazia măcelului de la Mihalț din 2 iunie 1848 când au fost omorâți de către trupele secuieşti după unele izvoare 30 de români (şi 50 răniți), iar după cele oficiale, 12 morți şi 9 răniți[16]. George Barițiu a şi considerat acest reprobabil eveniment care a marcat o cotitură violentă în revoluția de la 1848 din Transilvania drept „*botezul cu sânge al uniunii*"[17] (s. ns. – G.N.).

Pentru cine vrea să se convingă cu adevărat că dieta de la Cluj din 29-30 mai care a proclamat uniunea, a fost în fond un for exclusiv feudal şi nereprezentativ din punct de vedere etnic şi social pentru Transilvania,

---

[13bis] *Gazeta de Transilvania,* XI, nr. 68 din 19 aug. 1848, p. 282.

[14] Victor Cheresteşiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, Bucureşti, 1965, p. 501.

[15] *Original.* Haus, Hof-und Staatsarchiv Wien. Fond Ministerrat, nr. 3156/1848. Institutul de Istorie „G. Barițˮ din Cluj-Napoca, „Colectivul 1848", Xerox: 14561-14567.

[16] Gelu Neamțu, *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848, în istoria României. Pagini Transilvane,* Cluj-Napoca, 1994, p. 244-281.

[17] George Barițiu, *Pagini alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă,* II, Sibiu, 1890, p. 157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

este suficient să arătăm că el era format din 161 de deputați unguri, 114 secui și doar 35 de sași, care erau supuși presiunilor de stradă[18]. Națiunea română din Transilvania nu era reprezentată *de nici un deputat*. Episcopul unit Ioan Lemeni fusese numit regalist și deci nu era deputat ales de români (aceasta în afară de faptul că jumătate era ungur și jumătate român). El a fost pe nedrept și abuziv considerat ca exponent al românilor. La dietă a fost, pur și simplu, împins în stradă cu un steag roșu-alb-verde în mână și constrâns să țină un discurs de acceptare a uniunii, chiar în mijlocul mulțimii maghiare fanatizate de pe străzile Clujului.

Pentru rostirea respectivului discurs ținut sub amenințare, ulterior, Ioan Lemeni și-a și cerut iertare de la români. Iată „democratismul" revoluționarilor aristocrați unguri (conservatori și liberali) care deveniseră perfect conștienți că dacă flamura libertăților naționale se va înălța victorioasă și dincoace de Piatra Craiului, Transilvania va fi iremediabil pierdută pentru Ungaria[19].

De altfel, până în ziua de azi (ne mai punând la socoteală și celebra istorie a Transilvaniei publicată la Budapesta în 1986), istoriografia maghiară își ia dorința drept realitate și prin interpușii ei susține aberația că „...majoritatea elitei intelectuale române din Ardeal ar fi acceptat până și uniunea cu Ungaria ..."[20]. Ne și mirăm în acest caz cum a putut avea loc rezistența populară față de uniune în Transilvania, în frunte cu cei mai valoroși intelectuali români?[21] Și odată cu rezistența la uniune, rezistența la recrutare într-o armată străină, comandată de la Pesta? Dar, iată ce spune și un important document descoperit de curând. Este o proclamație a unui membru al Deputației române de la Viena (1 septembrie 1849): „Românii din Ardeal, cunoscând periculoasele tendințe ale maghiarismului, s-au declarat încă din primăvara anului trecut *cu unanimă voință* (s. ns. – G.N.) în contra acestor tendințe, și fiindcă uniunea Transilvaniei cu Ungaria preparată de mai mulți ani de partida

[18] George Sion, *Proză. Suvenire contimporane*, București, 1915, p. 253.

[19] Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, 1924 (Introducere).

[20] Peter Weber, *Pași spre reconcilierea româno-maghiară ... acum un secol și jumătate*, în *Dialog interetnic*, V, nr. 3 (44), martie 1, 1998, p. 1-2.

[21] Liviu Maior, *Contribuții la istoria revoluției române de la 1848. Rezistența populară față de „uniune" în Transilvania*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, XXXIII, nr. 1, 1988, p. 36-45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

maghiarizatoare nu era altceva decât pasul cel din urmă spre stingerea naționalităților celor nemaghiare ..."[22] ei au protestat în Congresul de la Blaj în contra uniunii dacă aceea se va face fără voia românilor. Împotriva „voinței unanime" a românilor, în Transilvania se introduce *starea de asediu* (statariul), se ridică mii de spânzurători în mijlocul sau la marginea satelor, lansându-se lozinci: „Uniune sau moarte", „Jos cu dușmanii uniunii", „Uniune sau furci" (spânzurători – n.ns. – G.N.) și altele, care au contribuit la instaurarea unui climat de teroare în întreaga țară. Dar numai astfel se putea impune cu forța acest act antidemocratic și ilegal, numai astfel se putea înăbuși glasul și voința majorității. Duritatea și abilitatea clasei politice maghiare din Transilvania era remarcabilă, la teroare adăugând și o metodă extrem de modernă pentru a estompa imaginea opoziției la uniune. Iată cum descriu această „metodă" baronii Kemény Domokos și Bethlen Gábor, într-o scrisoare către guvernatorul suprem al Transilvaniei (Sibiu, 21 iunie 1848): „Ne-am adresat intelectualității române cu mult înainte de sosirea veștii aprobării uniunii, anume, să declare în presă adeziunea la uniune, pentru ca astfel, să se dezmintă antipatia propagată în toată țara"[23]. Din scrisoare, în continuare, se înțelege că o mare parte dintre intelectualii invitați să-și dea *„adeziunea"* au refuzat totuși să semneze acele liste.

Chiar înainte de dieta din 29 mai 1848, Simion Bărnuțiu, liderul ideologic al revoluției românești, lansează un celebru manifest menit a potoli pe kossuthiștii anexioniști și în care le amintea de punctul 16 al programului revoluționar al românilor de la Blaj din 3/15 mai, ce respingea discutarea uniunii avertizând că în caz contrar, dacă uniunea va fi proclamată, națiunea română va protesta solemn și nu o va recunoaște. Reamintim că și pe punctul 16 românii au depus jurământ. Din ordinul generalului Schurter care supraveghea Adunarea de la Blaj, armata a ratificat programul revoluției române prin mai multe salve de artilerie, motiv pentru care, autoritățile maghiare au și ordonat o anchetă severă asupra generalului, considerând și ele că salvele de tun ar fi putut

[22] Vasile Lechințan, *Un apel la unitate națională din septembrie 1849*, în *Iancule Mare*, nr. 8, 1998, p. 8.

[23] Arhiva Inst. de Istorie „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, „Colectivul 1848", Foto nr.: 25733-25736.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

constitui un semn de consfințire a respingerii uniunii[24]. În același manifest, în continuare, Simion Bărnuțiu, mai atrăgea atenția că fără învoirea românilor, cele câteva sute de aristocrați nu pot face această tocmeală „de nobis sine nobis", deoarece la aceasta nu le dă voie chiar legile minții sănătoase, avertizând: „Luați aminte, frați unguri și secui, ce faceți, că aceasta e o faptă care trebuie să o cunoască toate națiunile Europei, și noi le-o vom face cunoscută și văzându-o că e nedreaptă o vor reproba și vor conlucra spre desființarea ei"[25].

Avertismentul a fost în zadar. Anexarea samavolnică a Transilvaniei la Ungaria a fost proclamată în dieta feudală de la Cluj recurgându-se din plin la teroare. Pentru a înțelege și mai bine gradul pe care îl atinsese teroarea în luna iunie e suficient să citățm doar câteva rânduri din scrisoarea lui August Treboniu Laurian către Nicolae Bălcescu (Sibiu, 17 iunie 1848): *„În toată Ungaria s-a introdus metternichismul cu poliția lui secretă și cu celelalte mijloace abominabile ale despotismului"* după care urmează o secvență de imagologie care și ea explică reacția ulterioară a românilor: „Ungurului nu-i vei scoate din cap niciodată ambițiunea mârșavă de a domni absolut peste alții; libertate pentru dânșii (4 milioane) și servitute pentru celelalte națiuni din țară (10 milioane)[26]. Și nu numai românii se plângeau că uniunea a fost smulsă prin teroare, ci, în mai multe rânduri și sașii. Astfel, în 3, 4 și 6 iunie, informându-și delegația ce urma să plece la Viena, sașii declarau răspicat că uniunea s-a impus prin „măsuri teroriste care n-au permis dezbaterea liberă și lucidă și nici exprimarea fără oprelişti a deputaților sași la dietă"[27]. Se menționează și câteva dintre respectivele măsuri: în ziua când s-a „dezbătut" uniunea, din mulțimea de oameni cuprinsă de isterie unionistă, care a invadat străzile Clujului, o parte a intrat în sala dietei, cerând furioasă uniunea; apoi, pe străzi se purtau steaguri unioniste cu inscripția „Uniune sau moarte".

---

[24] *Ibidem*, Foto: nr. 716-721.

[25] Pompiliu Teodor, *O scrisoare - proclamație necunoscută a lui Simion Bărnuțiu redactată în numele națiunii române (15 mai-iunie 1848)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, 2/1970, p. 65-70.

[26] *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, I, 1902, p. 638-640.

[27] „Colectivul 1848", Foto nr.: 5575-5579.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Mai târziu, în anul 1865, şi mai insistent în 1880, istoriografia maghiară pentru a nu impieta asupra „legitimității" respectivului act, ştiindu-se că forța nu creează drept, Jakob Elek (participant la evenimente), declară în acest sens, că a citit şi el că, în ziua proclamării uniunii, cete de oameni strigau pe străzile Clujului „Uniune sau moarte", dar aceasta *nu este adevărat,* susține istoricul, subliniind că: „nici particulari, nici cete întregi nu au făcut aceasta" (*Gazeta Transilvaniei,* nr. 45/1880). Mai rafinați, istoricii contemporani maghiari, dându-şi seama că nu pot face să dispară documentele pe care se străduia să le ascundă Jakob Elek, au recurs la deformarea sensului lor, încercând a ne face să credem că, de fapt, în acea lozincă, evident compromițătoare, era vorba, chipurile, de „moartea politică a însăşi ungurimii din Transilvania" (!), deşi pentru acest sens se folosea o altă lozincă (atestată de documente): „Să ne unim că altminteri pierim!" deci, în mod normal, nu ar fi avut rost să se deturneze înțelesul şi sensul lozincii teroriste: „Uniune sau moarte!", numai în cazul în care cel ce a făcut-o a avut intenția care nu-l onorează, aceea de a ne induce în eroare prin acreditarea respectivului neadevăr. Căci, dacă ar fi fost aşa cum susținea Jakob Elek sau istoricii maghiari interesați, ce rost ar mai fi avut ca saşii şi românii să răspundă la acea lozincă teroristă cu contralozinca: „Keine Union (Fără uniune) – până la moarte!" şi „Mai bine moartea decât uniunea"[28].

Sensul mult discutatei lozinci „Uniune sau moarte!" s-a dovedit, de altfel, a fi fost cu adevărat terorist prin chiar evenimentele care au urmat, deoarece principala cauză pentru care au fost ucişi 40.000 de români a fost aceea că au respins uniunea şi au luptat cu arma în mână împotriva ei.

Mergând pe aceeaşi linie, a dezvăluirii metodelor teroriste de anexare forțată a Transilvaniei la Ungaria, ziarul *Wiener Zeitung* din 10 iunie 1848, consemna şi el: „în orice caz uniunea Transilvaniei, proclamată împotriva oricărui drept al omului, este lipsită de valabilitate, iar tribunalele întregii lumi trebuie să recunoască îndreptățirea protestului român"[29]. Iar Consiliul de Miniştri al Austriei constata că efectuarea grăbită şi fără condiții a uniunii nu respecta formalitățile obişnuite şi nu proteja în nici un fel naționalitatea saşilor şi a românilor. Românii din

[28] Deák Imre, *op. cit.,* p. 122-123.

[29] Cornelia Bodea, *1848 la români,* I, Bucureşti, 1982, p. 572-573.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Transilvania şi Bucovina – se mai sublinia – sunt foarte importanți, deoarece intenționau să întemeieze un imperiu daco-roman[30].

Era evident pentru toată lumea că anexarea forțată a Transilvaniei la Ungaria ducea direct, pe cel mai scurt drum, spre *războiul civil.* În iulie, George Barițiu nota sugrumat de indignare în *Gazeta de Transilvania*: „Tocmai acum primim şi următoarele din Ardeal: Aici ungurii pun în lucrare terorism nesuferit; solgăbiraele bat pe săteni cumplit dacă nu jură pe uniune. Nu pricepem unde vreau ei să iese cu terorismul acesta"[31]. Închisorile comitatelor erau pline cu intelectuali români, execuțiile militare ploau peste satele româneşti; în septembrie mai sunt omorâți vreo 20 de țărani la Luna, zeci de preoți sunt arestați. Ancheta Kozma din iunie-iulie în Munții Apuseni constata şi ea tensionarea relațiilor dintre cele două etnii – maghiară şi română.

Nimeni nu făcea însă nimic, nici o mână întinsă de nicăieri, cel mult un dialog al surzilor la care nimeni nici măcar nu mai era atent.

Toată lumea se înarma în Transilvania, fiecare declarând că o făcea pentru autoapărare şi că el nu va ataca pe nimeni. Că uniunea stătea la originea tuturor acestor evenimente nu mai poate fi negat de către nimeni. Cu acest fapt a fost de acord chiar şi istoricul Egyed Ákós, când afirma: „Dar punctul cu privire la uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără mențiunea consultării poporului român, majoritar în Transilvania, conținea virtual sâmburele conflictelor naționale"[32]. Marea greşeală a nobilimii maghiare ardelene şi a o oficialităților de la Pesta de unde se orchestrase anexarea a fost aceea că nu şi-au dat seama că românii deveniseră deja o națiune conştientă de sine şi gata să lupte şi ea pentru libertatea ei.

Aşa cum promiseseră în mai la Blaj, în punctul 16, românii nu au recunoscut nici un moment anexarea forțată a Transilvaniei la Ungaria şi au protestat solemn împotriva acesteia. După 30 mai românii declarau în toată țara: „Nu (mai) avem guvern; guvernul este nelegal, dieta nu este legală; nu vrem să ştim de hotărârile ei!"[33]

---

[30] „Colectivul 1848", Xerox nr.: 13075-13086.

[31] *Gazeta de Transilvania,* XI, nr. 51 din 23 iunie [st.v] 1848, p. 209-210.

[32] Ákós Egyed, *Începuturile revoluției burghezo-democratice din 1848 în Trei Scaune,* în *Studii de istorie a naționalității maghiare şi a înfrățirii ei cu națiunea română,* I, Bucureşti, 1976, p. 192.

[33] Deák Imre, *op. cit.,* p. 120-121.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Și așa, uniunea, acest act de ÎNALTĂ TRĂDARE, a fost pecetluit cu sângele a 40.000 de români căzuți în lupte dar, mai ales, în afara lor. Datorită acestor sacrificii „Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, decretată în anul 1848 fără liberul consimțământ al românilor și al sașilor, nu s-a înființat cu putere legală și, de fapt, îndată s-a și dizolvat"[34].

Este timpul să spulberăm aici un fals clișeu, alimentat copios de istoriografia ungară[35] (dar și de a noastră din lipsă de aprofundare – ca să nu zic din ignoranță – precum și din motive străine de istorie de către rollerienii și neorollerienii noștri), acela că revoluția română din Transilvania ar fi fost înfrântă. Nu este așa și o dovedesc documentele: românii au luptat cu arma în mână pentru a anula uniunea[36] și a-și salva ființa națională. Ambele obiective au fost atinse. Ei au pus astfel stavilă măsurilor de maghiarizare începute mai serios la 1836 și ajunse la apogeu în 1848. Prin *anularea uniunii* ei au obținut un răgaz, împiedicând tăvălugul maghiarizării până la 1867, timp prețios din perspectiva de azi a istoriei, pentru că în această perioadă românii s-au dezvoltat ca națiune modernă, atingând chiar o culme în Dieta românească de la Sibiu din 1863. De fapt, anularea uniunii Transilvaniei la Ungaria a constituit cea mai mare victorie a revoluției românești din Transilvania cu care, după cum scrie George Barițiu în *Foaie pentru minte* ... românii se pot „făli înaintea posterității", deoarece ei își apărară țara „libertatea națională", să nu fie prefăcuți în maghiari, își apărară țara, patria ca Mare principat, pentru ca aceea să nu fie desființată și *prefăcută în alt stat,* în care ei nu mai puteau spera vreun viitor"[37].

---

[34] Emil Micu, *Aurel Mureșianu și Memorandul,* în *Gazeta juridică a Transilvaniei,* II, nr. 5-10, 1944, p. 371.

[35] Istvan Deak, *The Revolution of 1848-1849 in Transylvania and the Polarization of National Destinies,* în *Transylvania the roots of ethnic conflict,* Budapest, 1983, p. 120-127.

[36] Biblioteca Academiei Române, București, Mss. rom., nr. 1059, f. 114-115. Aceasta se știa foarte bine în epocă. În acest sens, iată ce raporta maiorul Gáll superiorului său (5 noiembrie 1848): „După spusele prizonierilor maghiari eliberați și ale funcționarilor de frunte, scopul răscoalei românilor a fost să anuleze uniunea de până acum" (O picătură dintr-un ocean de documente ce atestă acest fapt firesc și normal, în spiritul întregii evoluții a evenimentelor).

[37] *Foaie pentru minte* ..., XII, nr. 10 din 5 decembrie 1849, p. 78-79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Şi Al. Papiu Ilarian în *Independența constituțională a Transilvaniei* enumeră mai multe cauze pentru care uniunea a fost considerată de români drept ilegală şi nejustificată; printre ele, la puntul 11 menționează că ar fi monstruos „şi ar fi o barbară deriziune a celui mai înalt principiu de justiție politică ce domnește astăzi la toate popoarele civilizate, ca minoritatea să impună legi majorității!"[38]

O concluzie tranşantă privind uniunea care a fost un eveniment cheie în revoluția de la 1848 şi peste care s-a trecut prea uşor până acum, o trage tocmai George Barițiu, participant şi istoric al revoluției române în organul său de presă, *Gazeta de Transilvania,* unde a definit evenimentul pentru eternitate: „Va să zică uniunea cu Ungaria va rămâne înscrisă în istoria ce o vom lăsa fiilor şi nepoților noştri, ca o faptă a silei, a terorismului, a tiraniei"[39].

Ca o ultimă constatare de data aceasta cu privire la sensul cuvântului „unio" folosit la 1848, trebuie să se ştie că în epocă nu se întrebuințau cuvintele *unire, unificare* sau unitate națională, nu se folosea nici măcar cuvântul maghiar egyesülés (unire) decât rarism şi întâmplător, ci acela cu rezonanță feudală din latina medievală, *unio* care sugerează doar o *legătură,* nu şi o fuziune cum a fost de exemplu unirea Basarabiei cu România sau unirea Transilvaniei cu România la 1918.

Era evident că acest „unio" din 1848 îl perpetua prin transfer, pe acel *unio* de la feudalul „Unio trium nationum", tot o *uniune* îndreptată împotriva românilor pentru a-i exclude de la drepturile ce le reveneau ca națiune de sine stătătoare. În esență, acelaşi conținut semantic al cuvântului *unio* avea aceeaşi rezonanță artificială şi acelaşi scop *exclusivist* față de români atât la 1437 cât şi la 1848[40].

Poate tot aici şi tot acum este momentul să atragem atenția cercetătorilor şi specialiştilor că un alt *fals clişeu* al revoluției de la 1848-1849 din Transilvania a fost deja neantizat şi el. Acela al reacționismului majorității saşilor care au respins uniunea. Pentru unii maghiari în epocă şi apoi pentru unii istorici unguri, a respinge uniunea ... a însemnat a fi „reacționar"; aceasta pentru că numai astfel cutezau a demonstra „rolul de

[38] *Federațiunea,* I, nr. 164 din 10/22 nov. 1848, p. 648.

[39] *Gazeta de Transilvania,* nr. 38 din 9 mai 1848, p. 156-160.

[40] Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849,* Cluj-Napoca, 1996, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

unelte ale reacțiunii habsburgice" al sașilor precum și al românilor, ba chiar etichetându-i drept „contrarevoluționari" (!) (iobagi români = *contrarevoluționari* – pentru ce? pentru că doreau eliberarea din iobăgie și drepturi naționale; nobilii feudali unguri = *progresiști* pentru că doreau refacerea regatului feudal al Sf. Ștefan și maghiarizarea românilor). Ce aberație (la care dl. Spira György îi spune „paradox" – „istoria iubește paradoxurile" – dreptul d-sale să-și spună părerea), însă noi avem altă părere; aceea că uniunea a fost nedreaptă, *antidemocratică* și îndreptată împotriva românilor cu scopul de a-i deznaționaliza. Cu privire la colaborarea româno-săsească în luptele de apărare, se mai poate spune că ea izvora din „dreptul la suveranitate al popoarelor, afirmat cu tărie la 1848 ca unul dintre principiile ideologiei democratice și liberale ale revoluției europene"[41]. Culmea e că *falsul clișeu* despre sași l-au introdus unii și alții și în istoriografia românească. În ceea ce privește poziția „contrarevoluționară" a românilor ea a fost spulberată fără posibilitate de ripostă, de către regretatul academician David Prodan[42].

Dar încă înainte de el, a făcut-o într-o formă extrem de clară și cu intuiția unui adevărat istoric, Alexandru Vaida-Voevod, în *Memoriile* sale, care însă au fost publicate abia târziu, în 1998. Acest alt *fals* clișeu, cu rece cumpănire și irefutabilă obiectivitate, marele politician Alexandru Vaida-Voevod îl demonta, pronunțându-se: Kossuth a urmărit până la sfârșit „realizarea libertății pentru maghiari, a libertății pe seama oligarhiei maghiare, de a putea maghiariza majoritatea nemaghiară a Ungariei". Formula sa era „Egala libertate cetățenească pentru toți cetățenii maghiari, nu însă recunoașterea acelorași libertăți și nemaghiarilor". Deci, nerecunoașterea existenței naționale a altor etnii dădea posibilitatea ca toată politica internă a Ungariei să fie pusă în slujba maghiarizării.

Această perfidă „șarlatanie", adăuga Al. Vaida-Voevod, n-a înțeles-o Nicolae Bălcescu, și până la 1918, ba și ulterior, n-au înțeles-o nici chiar unii mari diplomați ai lumii.

---

[41] Ela Cosma, *Liberalism și conservatorism la sași la 1848-1849*, în *Transilvania între medieval și modern*, Cluj-Napoca, 1996, p. 62-68.

[42] David Prodan, *Transilvania și iarăși Transilvania*, Ed. Enciclopedică, București, 1992, 200 p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

„Astfel Kossuth, (potrivit *„legendei"* – cum o numea Al. Vaida-Voevod – dar care de fapt era nimic mai mult decât un *fals și superficial clișeu* – n.ns. G.N.) a putut trece în istorie ca un erou al libertății, un martir al progresului.

A putut străluci ca un contrar consecvent al lui Metternich. În același timp, Iancu este prezentat lumii ca un naiv – ca să nu zic ca un prost – care s-a lăsat înșelat de „Viena". Adică, de o parte „drăgutul de împărat", era excesiv de iubit de români, de altă parte, intrigile Habsburgilor, au izbutit să-i ademenească pe români să se aservească tacticii *divide et impera,* să se încreadă în făgăduințele mincinoase, ca apoi să fie abandonați.

Totuși, adevărul a fost chiar contrariul! Condusă de Kossuth, oligarhia maghiară a detronat, pentru a treia oară, dinastia Habsburgilor, cu intenția ca după înlăturarea singurei forțe care se opunea maghiarizării Ungariei, să facă cea mai destrăbălată și reacționară politică, în numele și cu lozincile ideilor democratice. Cât de lipsiți erau conducătorii românilor în privința judecății politice și – vai – cât de puțini cei clarvăzători, s-a dovedit în anii 1849-1863 și de atunci încoace, până în ziua de astăzi. Legenda nu a dispărut – datorită școlii maghiare – din simplismul istoriografiei române"[43].

Iată cum acest adevăr istoric simplu a fost sesizat de Alexandru Vaida-Voevod, artizanul *Declarației de independență a Transilvaniei* din 18 octombrie 1918, omul politic care a pus în practică *Declarația de independență* a românilor din Transilvania din 3/15 mai 1848 de la Blaj, gândită de Simion Bărnuțiu.

Despre raționamentele academicianului David Prodan, apărute nu prea demult, mai trebuie să precizăm că ele nu au putut fi combătute încă sub nici o formă și de către nimeni. S-au perceput doar câteva mârâituri prudente și discrete ale câtorva neorollerieni însoțite de o abilă încercare de a goli de substanță națională adevărata sa gândire istorică și de a deforma spiritul marii sale cărți *Transilvania și iarăși Transilvania,* afirmându-se că ea este doar *„o stare de spirit"* pe când noi cei care l-am cunoscut și l-am stimat știm foarte bine că ea este un autentic *testament istoriografic.*

---

[43] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii,* IV, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 169. Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Pigmeii neorollerieni nu au avut curajul să-l înfrunte pe față pe savant. Istoricii unguri au fost și mai circumspecți – l-au ignorat complet[43bis]. Și atunci, pentru a demola trecutul și a minimaliza importanța lecțiilor istoriei, s-au găsit voci care să ne îndemne a considera că „Istoria NU este învățătoarea vieții" și că sintagma „uitând trecutul riscăm să-l retrăim" n-ar fi decât o banală platitudine (!)[44].

În afară de faptul că proaspeții filosofi ai noii *istorii comandate* dau dovadă de o superficialitate remarcabilă, să vedem ce rezultat practic ar avea această poziție recomandată de dânșii? Să ne gândim chiar la uniunea Transilvaniei cu Ungaria. În fond acest important pas istoric a fost cauza directă a unui război civil necruțător. Momentul istoric în sine constituie totodată și o lecție a istoriei. Oare nu avem ce învăța din ea?

Mulți istorici spun că românii ar fi trebuit să se opună cu arma în mână dictatului de la Viena. Atunci în 1940 s-au uitat învățămintele privind proclamarea unilaterală de la 1848 a uniunii și am pierdut. Indiferent ce vor spune unii și alții, dictatul de la Viena a constituit și el o lecție a istoriei (și încă una aspră). Nu avem nici din aceasta ce învăța?

Oare ne gândim că va trebui să retrăim trecutul dacă nu vom lua din timp toate măsurile care se impun, cunoscând mersul evenimentelor ce au precedat celelalte două catastrofe? Să nu uităm un fapt deosebit de semnificativ care a avut loc în anul 1997, la noi în țară, la Odorheiu Secuiesc unde un senator[45] subliniind „actualitatea" celor 12 puncte ale revoluției ungare de la 1848 și-a permis să se exprime astfel: „Chiar și punctul 12 – Unio – este actual..." Cu alte cuvinte,

---

[43bis] Din 2000 de când am scris aceste rânduri s-a găsit totuși un istoric maghiar din Transilvania, care să reacționeze. Este vorba de Egyed Ákós, care undeva, într-un text oarecare, îl *combate* pe David Prodan. Textul era atât de anost încât nici măcar un am făcut o fișă după el. Oricât de bun istoric ai fi, un poți falsifica evidențele.

[44] Doctor în filosofie Dan Oprescu, *La ce slujesc pildele istoriei? La nimic* în *Dilema*, nr. 296 din 2-8 oct. 1998, p. 7. Tot în acest număr mai sunt câteva articole confecționate pe același calapod, scrise însă mai cu jenă, deși slujesc cu cinism același scop distructiv. De remarcat că nici unul dintre cei ce vor să ne convingă că din istoria noastră nu putem învăța nimic, nu are o operă care să se ridice la nivelul operei savantului David Prodan.

[45] Dorin Suciu, *Date despre comemorarea Revoluției ungare din 1848 la Odorheiul Secuiesc*, în *Adevărul de Cluj*, VII, nr. 1924 din 18 martie 1997, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

uniunea Transilvaniei la Ungaria este iarăşi actuală. Faptul că a mai adăugat: „... doar dorim să ne unim cu Europa!" nu are de fapt nici o legătură cu „unio". Aşa încât, ambiguitatea (sau dacă vreţi claritatea) formulării sale este cât se poate de evidentă. Odată cu acest fapt, care nu este deloc unul izolat, trebuie să luăm în considerare şi o mişcare „transilvanistă" mai mult sau mai puţin subterană, susţinută cu discreţie dar şi cu perseverenţă, de câţiva ani buni[46].

„Transilvanismul" de sorginte maghiară (ca făcând parte din cea mai rafinată componentă culturală a revizionismului ungar interbelic)[47] a trecut apoi treptat şi în „gândirea" unor români ardeleni care îşi afirmă superioritatea faţă de fraţii lor „sudişti" şi al căror „manifest" s-a ivit nu demult, ca vârful unui iceberg din apele nu prea limpezi ale unor stări economice şi politice tulburi[48].

Să nu uităm, în fine, nici acele voci ale unor istorici maghiari, confraţi de ai noştri, care denumesc maghiarizarea = modernizare şi care o legitimează prin „superioritatea sufletească" (şi a celei culturale) a maghiarului asupra românului, slovacului, sârbului ş.a.m.d.

Fie că semnalele respectivei mişcări vin de la Budapesta, Cernat, de la Odorheiu Secuiesc sau de la Cluj, putem intui fără prea mult efort, că ele anunţă în fond aceeaşi veche tendinţă cu acelaşi scop mărturisit sau nemărturisit.

Şi atunci? Numai noi să uităm lecţiile istoriei?

---

[46] *Cumpăna,* Antologia revistei de cultură *Korunk,* nr. 1/1994, 2/1995, 3/1996 ş.a.m.d. Vezi şi *Puntea,* foarte de timpuriu, de prin anii 1990, transformată apoi în *Dialog interetnic.* În urmă cu câţiva ani, am citit în *Puntea* articole care demonstrau şi susţineau că universul sufletesc al românilor ardeleni este mai apropiat de cel al maghiarilor decât de cel al românilor din „vechiul regat". În ceea ce priveşte *Dialogul interetnic,* acesta a devenit mai degrabă *monolog.* Acelaşi „transilvanism" a revenit în forţă, promovat în periodicul *Provincia,* dar care, din motive care îmi scapă, a sucombat.

[47] Aurel Gociman, *România şi revizionismul maghiar,* Ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. „Universul", 1934, p. 139-141.

[48] *Monitorul de Cluj,* 1, nr. 69 din 16 septembrie 1998.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

VII.
Masacrul de la Mihalț din vara anului 1848 - „botezul cu sânge al uniunii"*

Intrat în istorie, masacrul de la Mihalț din 2 iunie 1848 nu a fost un eveniment oarecare. Atât istoriografia română, cât și cea maghiară l-au considerat drept un moment de cotitură în mersul revoluției din Transilvania, însă, în pofida acestui fapt, n-a avut o literatură de specialitate prea bogată și nici măcar un studiu dedicat în exclusivitate. Motivele care să explice acest lucru au fost, pentru cele două istoriografii, diferite.

Pentru istoriografia maghiară era jenant să stăruie mai detaliat asupra unui eveniment dintre cele mai reprobabile, care ar fi putut pune stăpânirea maghiară din Transilvania într-o lumină extrem de defavorabilă. Tangențial, atât cât să nu se poată spune că n-a fost atinsă, problema a fost totuși menționată, în principal de Köváry László[1], Jakab Elek[2] și Trócsányi Zsolt[3], evident dintr-un punct de vedere inacceptabil pentru români.

Istoriografia românească a fost pusă într-o situație mai dificilă din cu totul alte motive: e vorba de lipsa de libertate de a scrie adevărul despre respectivele evenimente. Dintre istoricii contemporani evenimentului, George Barițiu a trebuit să fie extrem de prudent în aprecierea acestuia, deoarece ar fi riscat un proces politic instrumentat de

---

* Studiul publicat în: *Istoria României. Pagini Transilvane,* Coordonator: acad. Dan Berindei; Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, sub titlul: *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848.* Actualul studiu a fost revizuit.

[1] Kövári László, *Erdély Története 1848-49-ben*, Pest, 1861, p. 55-57.

[2] Jakab Elek, *Szabadságharczunk Történetéhez Visszaemlékezések 1848-1849,* Budapest, 1881, p. 209-221.

[3] Trócsányi Zsolt, *Az Erdélyi Parasztság Története 1790-1849,* Budapest, 1956, p. 327-329.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

guvernele maghiare. De altfel, a şi avut unul, pentru simpla publicare a unui document tot din timpul revoluției privind atrocitățile maghiare din Transilvania[4].

În istoriografia interbelică, doar Silviu Dragomir[5] şi Ioan Lupaş au avut tangențe notabile cu evenimentele de la Mihalț, primul – în cadrul unei sinteze mai largi, iar cel de al doilea prin publicarea variantei traduse în limba română a extrasului din procesul verbal al lucrărilor anchetei comisiei maghiare privind măcelul de la Mihalț, fără însă a-l comenta[6].

În perioada stalinistă a lui Roller, acest subiect era tabu din motive arhicunoscute, iar în epoca mai apropiată, în numele unei prost înțelese, „bune convieţuiri", era bine ca atare evenimente să fie trecute cu vederea. Astfel se explică şi regretabila rămânere în afara preocupărilor istoricilor români a importantului eveniment istoric.

1. Antecedentele evenimentelor de la Mihalț

Comuna Mihalț, situată între Aiud şi Blaj, la confluența Târnavelor unificate cu Mureşul, era la 1848 o localitate curat românească şi încă una dintre cele mai mari, cu circa 1500 de locuitori[7].

Din cele mai vechi timpuri, românii din Mihalț erau cunoscuți ca oameni foarte înstăriți, însă dârji şi nesupuşi[8].

---

[4] Gelu Neamțu, *Procesul politic de presă din 3 septembrie 1879 intentat lui George Barițiu pentru publicarea unui document istoric în revista „Transilvania"*, în *Acta Musei Napocensis*, XXIV-XXV, 1987-1988, p. 711-725.

[5] Silviu Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49*, V, Cluj, 1946, p. 259-263.

[6] Ioan Lupaş, *Miscellanea*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V, 1928-1930, p. 470-478.

[7] George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, II, Sibiu, 1890, p. 154.

[8] Arhivele Naț. Magh., Budapesta, fond. G. Pr., nr. 1432/1848. Foto: 25573-25580. Documentele folosite în acest studiu au fost pregătite pentru tipar de către un colectiv format din S. Benkö, A. Egyed, L. Botezan, G. Neamțu, H. Mureşan, I. Chindriş, M. Bodor, K. Schmidts, S. Mândruț, sub redacția acad. Şt. Pascu. Fotocopiile originalelor se păstrează la Institutul de Istorie „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Colectivul 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Încă înainte de Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, mihălțenii încep să se miște. Autoritățile comitatense, încercând să prevină mișcările românești, introduc statariul în comitatul Alba de Jos, însă mihălțenii nici nu vor să audă de așa ceva și se opun cu hotărâre acestei măsuri îndreptate, vădit, împotriva românilor. Sesizarea notarului din Mihalț, László László, către judele nobiliar de plasă, poartă data de 10 mai 1848. Notarul se plângea în respectivul document că, deși a explicat sătenilor, împreună cu cei doi preoți ai lor (greco-catolic și ortodox), necesitatea afișării statariatului (numai dacă era afișat putea intra în vigoare), mihălțenii nu s-au lăsat convinși să permită acest lucru. Notarul și-a dat seama până la urmă că ar putea fi periculos să insiste, situația putând deveni incendiară, mai ales că unul dintre iobagi, se indigna László, „mi-a spus că un exemplar al dispoziției să mi-l bag în cur"[9]. Această expresie neacademică definea starea de spirit a populației românești, dovedind în bună măsură pierderea autorității guberniului. Situația e confirmată și de faptul că, atunci când unul dintre preoții români a vrut să citească și el în fața aceleiași comune o poruncă de la stăpânire, un alt mihălțean i-a replicat: „Lasă părinte, nu ne mai necăji cu astfel de nimicuri, doar vedem bine că scrisoarea a venit de la guberniu"[10].

Notarul din Mihalț n-a mai avut ce să facă decât să predea judelui afișele ce anunțau introducerea statariatului și să plece protestând. Dar nici primarul satului n-a fost mai norocos. El susține că afișele i-au fost luate și duse la Blaj de către consăteni, pentru a li se spune ce să facă cu ele.

Din toate aceste întâmplări se poate bănui că sămânța nesupunerii față de autorități încolțise viguros. Situația îl determină pe notar să-l cheme în ajutor pe judele nobiliar de plasă. Era o recunoaștere a faptului că el nu mai putea să-și impună în nici un fel autoritatea asupra mihălțenilor[11]. Judele nobiliar, Szegedi Sámuel, se găsea la Bucerdea Grânoasă și chiar a doua zi, în 11 mai, raporta cele aflate de la notar comitetului permanent pentru menținerea vechii ordini feudale în comitatul Albei de Jos. Din raport mai aflăm că zelosul László László

---

[9] *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române, C., Transilvania,* II, București, 1982, p. 405. În continuare *Documente 1848.*

[10] Victor Cheresteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj,* București, 1966, p. 387.

[11] *Documente 1848,* II, p. 405.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

n-a putut afișa statariul nici la Obreja și nici la Cistei, informând comitetul și de faptul că oamenii s-au dus la Blaj să se sfătuiască cu cei pe care notarul și judele îi numeau „agitatori"[12].

Puternic alertat, judele nobiliar Szegedi Sámuel începe imediat, la 12 mai, o anchetă-turneu în cinci localități din zonă: Mihalț, Obreja, Cistei, Bucerdea Grânoasă și Crăciunel. Rezultatul investigațiilor este că locuitorii respectivelor sate erau „instigați" de „cineva" care domiciliau la Blaj. Dovada: erau „foarte hotărâți". Atât de hotărâți încât după ce, cu chiu cu vai, în prezența sa, a reușit în cele din urmă să afișeze ordinul privind introducerea statariului, noaptea, în cele 5 localități au fost rupte toate afișele. Ba mai mult, au fost tăiați chiar și stâlpii pe care acestea fuseseră lipite. Aici se afla de fapt adevăratul motiv al chemării trupelor de represiune, deoarece *conflictul agrar,* invocat mai târziu, n-a fost decât un *pretext.*

La 12 mai 1848 (cu trei zile înaintea începerii Adunării Naționale de la Blaj), solgăbirăul Szegedi Sámuel cere, ba chiar imploră comitetul permanent al păstrării vechii ordini feudale din comitat ca imediat după adunare să trimită o armată numeroasă în cele cinci localități, deoarece, în caz contrar, se va confirma ceea ce iobagii români spuneau peste tot: că armata era trimisă „pentru apărarea națiunii române". Exact ceea ce s-a spus și la Blaj în timpul Adunării. Era deci o credință generală între români că națiunea lor era în pericol. Și Szegedi Sámuel atrăgea insistent atenția comitetului: „Cu cât se amână mai mult pedepsirea lor, cu atât mai greu vor putea fi potoliți"[13].

Apelul disperat, dar și imperativ al lui Szegedi Sámuel se datora, credem, faptului că în aceeași zi, 12 mai 1848, judele nobiliar primea de la celălalt notar, din Obreja, Anwander Antal, care era totodată și jude domenial al familiei Esterházi, o descriere și mai amănunțită a stării de spirit a țărănimii din respectiva zonă. Astfel, Anwander Antal[14] confirmă opoziția celor din Obreja și Mihalț. Înregistrează și el jignirea adusă lui László de către un pitar de sub conducerea sa, ca un afront adus guberniului, deoarece respectivul Sâvu Ciontea i-ar fi zis notarului, ce

[12] *Ibidem,* III, p. 442.
[13] *Ibidem,* III, p. 472-473.
[14] *Ibidem,* III, p. 474-475.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

făcea mare caz că ordinul de statariu venea de la guberniu, că: „mă cac pe cinstita gubernie".

La Obreja, judele domenial Pavel Lupu îl amenință cu bătaia pe judele primar dacă va afișa statariul. Cei doi, Sâvu Ciontea și Pavel Lupu, precum și o delegație din Mihalț formată din Cula Cleja, Nicolae Câmaț și fratele judelui primar sătesc Cerghezan, au plecat la Blaj. A doua zi, din Mihalț mai pleacă încă o delegație, formată din Decean și Toma Stânea. Scopul acestui adevărat pelerinaj: consultarea fruntașilor naționali de la Blaj în problema statariului. Din cauza acestei fierberi populare, locuitorii au fost acuzați a se afla în pragul anarhiei. Ei ar fi declarat că nu le mai trebuie nici „preot, nici episcop, nici guberniu", ci numai „craii de la Blaj", adică „instigatorii" acuzați de oficialitățile maghiare că îi zugrăveau pe domnii de pământ, și în general pe maghiari, drept „răuvoitorii lor". Raportul mai cuprinde și o informație privind posibila existență a unor arme de foc în mâna țăranilor români, deoarece Cula Stânea a lui Gheorghe și Cula Jurna din Mihalț au căutat praf de pușcă la Teiuș. Propunerea lui Anwander era necruțătoare: delegații din Obreja și Mihalț care au fost la Blaj să fie aruncați în închisoare, iar satele care i-au trimis să fie *„împovărate cu secui"* [sb. ns. – G.N.].

Insistențele autorităților și a nemeșilor unguri de a se aduce împotriva românilor în mod expres *trupe secuiești* (și nu alt fel de trupe) contrazic flagrant aserțiunile istoricului Trócsányi Zsolt[15] care susținea că această tactică ar fi făcut parte din „intriga vieneză", Comandamentul general trimițând, chipurile intenționat, *numai* trupe secuiești împotriva românilor, cu scop de a provoca vrajbă interetnică. O asemenea dispoziție a Curții vieneze către Comandamentul general al trupelor din Transilvania nu a fost publicată și nici nu se cunoaște. Însă publicate sunt zeci de cereri (și mai sunt nepublicate o mulțime) ale domnilor de pământ și ale autorităților maghiare de a trimite *numai trupe secuiești* împotriva românilor. Orice istoric obiectiv poate constata că respectiva „teorie" avea drept scop de a muta răspunderea represiunilor îngrozitoare de pe umerii celor ce le-au înfăptuit, pe umerii Curții vieneze. Nu am înțeles niciodată de ce istoriografia maghiară nu recunoaște că *trupele secuiești fanatizate* de kossuthiști au instaurat pe față TEROAREA în Transilvania.

[15] Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 327-329.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

„Exemplarul" funcționar (cum se prezenta Anwander) declara că 14 ani cât fusese în serviciu n-a avut nici o reclamație din partea românilor. Drept „mulțumită", acesta îi cere lui Szegedi Sámuel să nu-i divulge numele și să țină secret denunțul său împotriva celor pe care i-a „servit atât de bine". Și este deosebit de semnificativ faptul că, în afară de denunțuri, din raportul său din 12 mai se degajă și un cuvânt de ordine care va deveni și mai pregnant abia în iunie: „Să fim uniți dacă ne este drag numele de maghiar. În caz contrar, suntem pierduți", iar „agitatorii" români să fie trimiși la streang. Din statariu nu cumva să se facă circ.

Presentimentul mihălțenilor și, în general, al românilor că statariul nu era decât un instrument „legal" al guberniului de oprimare etnică, devenea astfel și mai îndreptățit. Și aceasta într-un moment când în Europa se proclama principiul naționalităților. Faptul era confirmat și de conducătorii românilor la Adunarea de la Blaj. În acest sens, potrivit informațiilor transmise guvernatorului Teleki de către cunoscutul comitet pentru păstrarea vechii ordini feudale din comitatul Alba de Jos, chiar în cursul desfășurării Adunării, referitor la statariu „s-a declarat fățiș, fără contrazicerea prezidiului că este îndreptat împotriva poporului român, pentru a-l împiedica să-și recucerească drepturile"[16].

Încercând tocmai a pune stavilă avântului revoluționar al românilor, guvernatorul Transilvaniei îl liniștea pe comitele suprem al Albei de Jos (care solicitase în mai multe rânduri trupe) că el însuși a cerut unități militare de la Puchner încă din 17 mai 1848, pentru „pacificarea" unor localități din apropierea Mureșului, între care se numărau Beța, Mihalț, Obreja, pe care le considera ca și cum ar fi fost „răsculate"[17]. Iată așadar că acum știm cu certitudine că împotriva Mihalțului au fost cerute trupe la cel mai înalt nivel din Transilvania încă din 17 mai 1848, adică imediat după Adunarea de la Blaj.

După datele pe care le mai avem, în intervalul 17-29 mai, trupele i-au fost și acordate comitelui Bánffy Miklós care, cu o companie de infanterie secuiască, a lichidat orice umbră de nesupunere în Spălnaca, Turdaș și Hopârta. De teamă, Silvașul s-a supus imediat. Va vedea, mai raportează el lui Teleki, ce e și cu Soroștinul și Hoghilagul. Au rămas nerezolvate Coșlariu, Mihalț și Obreja, unde se va deplasa cu

[16] *Documente 1848*, IV, p. 73.
[17] *Ibidem*, IV, p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

armata în ziua următoare (30 mai). Alte sesizări nu mai avea, deci spera într-o restabilire completă a supunerii în comitatul său[18].

Pretextul de a intra cu armata și în Mihalț era lesne de găsit, deoarece, ca și celelalte sate readuse la supunere, se ivise și la Mihalț o neînțelegere între săteni și proprietarul feudal.

Agonia iobăgiei, care își trăia ultimele zile (după Adunarea de la Blaj cei mai mulți români credeau că iobăgia s-a desființat), oferea prin aceste altercații cele mai bune pretexte „legale" de a băga groaza în români și a folosi astfel forța împotriva lor prin așa-zisele execuții militare, o metodă feudală de o cruzime inimaginabilă, potrivnică întru totul vremurilor de libertate, egalitate și frățietate de care nobilimea maghiară făcea, cu ipocrizie, atâta paradă. Să vedem acum care era în fond conflictul de la Mihalț, în urma căruia s-a ajuns la o execuție militară atât de sângeroasă.

În Mihalț, stăpâni erau grofii Eszterházi. Obiect de dispută, care apoi s-a concretizat într-un proces, a devenit o livadă de cosit pe care mai demult fusese o biserică românească.

Mihălțenilor li s-a părut că sosise vremea să-și reia ceea ce ei știau că le-a fost răpit și, ca atare, au recurs la ocuparea terenului. Procesul în primă instanță dă câștig de cauză familiei Eszterházi. Fără a mai aștepta însă trecerea procesului în instanța următoare, comitele Bánffy Miklós face mare caz de refuzul mihălțenilor de a restitui terenul, oferindu-i-se în acest fel pretextul căutat (deși discutabil chiar și sub aspectul legalității feudale de atunci)[19] pentru a înăbuși în față o rezistență ale cărei semne dovedeau, tot mai convingător, că se va transforma într-una națională. De altfel, pentru a demonstra de la bun început că Bánffy Miklós aborda problemele în termeni etnici, este suficient să semnalăm raportul său din 1 mai 1848 către guvernatorul Transilvaniei, în care scria explicit că, după evenimentele de la Blaj de la prima Adunare (30 aprilie 1848), mișcarea românilor a luat *„o direcție antinațională"* (adică antimaghiară), ceea ce, susține el, „ne obligă să fim mereu gata pentru orice eventualitate"[20].

---

[18] *Ibidem*, IV, p. 310.

[19] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 159.

[20] *Documente 1848*, III, p. 61-62. Cf. Victor Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 382.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Dezlănțuirea comitelui împotriva mihălțenilor se poate explica și psihologic, drept o violentă defulare, deoarece el, ca fost comisar al guberniului la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai, deși a dorit-o nu a putut să o dizolve, neavând suficientă forță armată. Acum, împotriva mihălțenilor avea suficientă armată și s-a răzbunat pe ei. De altfel, nu suporta nici o adunare populară. Le-a interzis, de exemplu, pe cele din Munții Apuseni[21], recomandându-i și guvernatorului să nu mai permită nici o adunare românească pe teritoriul Transilvaniei[22].

Înainte de „pacificarea" Mihalțului, trebuia reprimat însă și Coșlariu, care-i stătea în drum. Era un sat micuț, cu circa 200 de locuitori, pe care în cursul zilei de 30 mai 1848, repede i-a intimidat cu cei 100 de secui bine înarmați, determinându-i chiar să-i denunțe pe așa-zișii „instigatori". Execuția de la Coșlariu a fost încheiată de vicecomitele Pogány György și de Sárpataki János. La Aiud, comitele suprem primește raportul lui Pogány care-l informa că la Coșlariu execuția a fost încheiată și urma a se deplasa la Mihalț. Sursele oficiale atâta consemnează despre Coșlariu. Documentele românești spun însă mai multe despre această execuție. Ele vorbesc despre o duritate cu totul neobișnuită, ajunsă la urechile mihălțenilor și condiționându-le refuzul de a accepta intrarea în satul lor a trupelor secuiești care și-au făcut de cap la Coșlariu.

La 1 iunie, când armata din Coșlariu a ajuns pe malul Târnavei, mihălțenii au tras bacul de partea lor și au refuzat să-l mai dea companiei secuiești. Adunați în jurul bacului, înarmați cu ciomege și îmblăcie și cel puțin cu o armă de foc, ei își apărau malul satului lor. La comanda de a trimite bacul pentru soldați, au răspuns protestând că fără ordinul maiestății sale nu permit intrarea soldaților în Mihalț. Au fost trimise 7 persoane să aducă bacul, dar n-au reușit. Mihălțenii au strigat spre malul celălalt, în numele satului și al nemeșilor, că nu predau bacul. Baronul Bánffy Miklós l-a trimis, în cele din urmă, pe judele nobiliar să se ducă la răzvrătiți să-i convingă, dar nici de data aceasta mihălțenii nu au cedat. Așa încât prima încercare de represiune a fost un eșec total.

Vicecomitele și comandantul de companie au ținut seama de „nervozitatea" soldaților secui și au decis retragerea armatei la Teiuș, urmând ca a doua zi, în 2 iunie 1848, unitatea militară, întărită cu încă o

[21] *Ibidem, op. cit.*, p. 273-274.
[22] *Ibidem, op. cit.*, p. 317-318.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

companie de secui, să fie condusă pe o cale ocolită spre același obiectiv[23].

2. Represiunea din 2 iunie 1848

Toate reconstituirile istorice ale măcelului de la Mihalț de până acum, chiar și cele din istoriografia românească, au folosit comunicatul sau „extrasul" din procesul verbal al lucrărilor comisiei maghiare de anchetă. Să vedem însă cum va arăta acest tablou dacă el va fi reconstituit (atât cât vom putea) după informațiile și izvoarele românești.

Prima descriere a masacrului de la Mihalț apare pe 7 iunie (26 mai st. v.) în *Organul național*[24]. Știrea e resimțită ca un șoc. Autorul știrii, martor ocular al celor întâmplate la Mihalț (probabil preotul greco-catolic din localitate), declara: „Nu suntem în stare a descrie sângeroasa cruzime ce se întâmplă aici în ziua de ieri. Perii capului se ridică, sângele se încheagă în venele omului și când aude despre aceea, ce noi văzurăm cu ochii, și pipăirăm cu mâna". Martorul a văzut el însuși câțiva dintre nefericiții care au căzut împușcați de secui. Cât despre numărul total al celor căzuți, el nu-l cunoștea încă – i se spusese doar că sunt 9-12 morți și 20 răniți, dintre care mai mor și vor mai muri. Cauza reală a acestei întâmplări groaznice era confirmată ca fiind *neacceptarea statariului,* la care se adăuga și disputa cu Eszterházy, precum și *respingerea uniunii.*

Execuția militară fusese cerută de dregătorul curții domnești, judele domenial al familiei Eszterházy din Obreja, Anwander Antal (cel care se ruga de funcționarii comitatului ca numele lui să fie ținut secret). Sătenii, înarmați cu furci de fier, coase și altele, n-au vrut să-i lase pe secui să intre în sat, protestând și cerând un răgaz de 15 zile pentru a li se cerceta cauza. Vor plăti orice fel de daune – promit ei – numai să nu intre soldații în sat. Cauza unei rezistențe atât de înverșunate era consemnată deschis: „teama să nu facă rușinări, ca pre aiurea": Termenul de „a rușina" era, evident, un eufemism pentru *a viola.* Și, când se spunea „ca pre aiurea", însemna, de fapt, ca la Coșlariu, dar nu numai, deoarece documentele revoluției de la 1848 înregistrează și alte numeroase cazuri. Tratativele au ținut mai multe ore. Era însă neclar care

[23] *Documente 1848,* V, p. 409.

[24] *Organul național,* nr. III din 26 mai 1848, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

parte a început ostilitățile; destul că s-a tras cu puștile în oameni. Cei mai mulți scăpară în semănături și în Târnavă, care era aproape. Numărul morților și răniților putea crește cu cei care vor fi căzut în semănăturile ce-i acopereau și a celor ce s-au înecat în Târnavă.

După acest „act crâncen", soldații, maiorul și comitele suprem s-au retras, la fel ca și solgăbirăiul, căruia i se reproșa că n-a avut milă de oameni, deși dispunea de avere în sat, pe care i-o lucrau iobagii români cu multă sudoare.

Faptul că *teama de violuri* fusese cât se poate de reală se confirmă indubitabil prin constatarea martorului ocular care nota că, imediat după represiune, cei rămași în viață, (mai ales femeile) erau atât de îngroziți, încât se „mutară cu toate cele în păduri".

Oricum, frica domnea pretutindeni, căci, numai prin intensificarea terorii, românii mai puteau fi ținuți sub control și uniunea proclamată cu trei-patru zile în urmă de dieta feudală maghiară din Cluj, contra voinței lor, mai putea fi impusă. Spaima cuprinsese și zonele înconjurătoare, ca urmare a faptului că oamenii erau batjocoriți și bătuți chiar și pe stradă. Care încărcate cu mărfuri de la Mediaș, de exemplu, se întorceau acasă, căci se răspândise vestea cum că în târgul Aiudului nimeni nu mai era în siguranță.

Evenimentul care a făcut atâtea văduve și atâția orfani va rămâne de neuitat în memoria colectivă românească, iar faptul că el a avut loc în vremea proclamării libertății, egalității și frățietății, va sta – ne asigură în încheiere autorul relatării – pentru totdeauna ca o „*pată neștearsă pe foaia umanității*". Apreciere foarte apropiată de aceea a lui Ștefan Branea care, dezamăgit, nota și el într-un jurnal personal privind evenimentele de la Mihalț: „Asta-i frățietate mestecată cu sânge"[25], adăugând că libertatea s-a publicat, dar pentru români numai pe hârtie a rămas.

Mai este o variantă românească a evenimentelor de la Mihalț, aceea publicată de *Gazeta de Transilvania*[26] din 8 iunie (st.n.), scrisă de unul din semnatarii reclamației Comitetului Național Român (probabil chiar de către Simion Bărnuțiu), care aduce o serie de completări evenimentelor înfățișate în paginile *Organului național*.

---

[25] *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania,* editată de Nicolae Bocșan și Valeriu Leu, Cluj-Napoca, 1988, p. 52.

[26] *Gazeta de Transilvania,* XI, nr. 43 din 27 mai [st.v.], 1848, p. 179.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În *Gazeta de Transilvania* se publica de fapt un rezumat al reclamației către guberniul Transilvaniei și Comandamentul general de la Sibiu, adică tocmai a documentului esențial care încă ne lipsește. Evenimentele descrise aici sunt prezentate astfel: în satul Coșlariu de lângă Mureș, unele semănături (ale unor proprietari maghiari – se înțelege) au fost păscute de către vitele sătenilor. Execuția care a venit peste ei a constat din 160 de grăniceri secui (după alte izvoare, 100). Aceștia, după cum le era obiceiul în astfel de împrejurări, au mâncat și au băut în contul satului, dar nu s-au mulțumit cu atâta, ci s-au apucat să-și bată joc de oameni în tot felul, iar „pe vreo două femei care nu se supuseră poftei lor, le uciseră". Pe preotul ortodox din Mihalț, care trecea pe acolo, îl bătură și-i sparseră capul.

La 1 iunie, când s-a făcut prima tentativă de a reprima rezistența din Mihalț și sătenii trăseseră bacul pe partea lor, aceștia, după *Gazeta,* au invocat următoarele motive pentru care n-au permis soldaților să intre în sat. 1) Nu li s-a trimis „marșruta" obișnuită în astfel de cazuri pentru a se putea pregăti primirea lor. 2) Nu se știau cu nimic vinovați, ceea ce ar fi recunoscut și dregătorul curții proprietarului (și aici se vede poziția duplicitară a lui Anwander Antal). 3) Se temeau să nu se repete barbariile săvârșite de aceștia la Coșlariu. 4) Cer un termen de 15 zile în care să-și rezolve problemele.

Secuii se retrag, dar „cătrăniți" – spunea *Gazeta* – și „amenințând cu toate relele". Fiind primul sat din Transilvania care a îndrăznit să-i umilească pe secui, constrângându-i să se întoarcă de unde au plecat, mihălțenii trebuiau să se aștepte la o revenire în forță a acestora.

Unitatea de pedeapsă, formată din husari de la Teiuș și gardiști de la Aiud, trecu noaptea prin alt sat și vineri la ora 10 sosi în Mihalț. Sătenii înarmați cu ce aveau, dar lipsindu-le cu totul armele de foc (susține *Gazeta,* ceea ce nu era adevărat pentru că la anchetă s-a descoperit că un țăran avea o armă de foc cu care a tras și a rănit un soldat secui – sau l-a omorât după unele surse), au protestat din nou (în număr de 2-3000), nepermițându-i să intre în sat. Vicecomitele Pogány György îi provoacă pe săteni să recunoască uniunea, dar aceștia răspunseră că rămân credincioși împăratului. După acest răspuns, interpretat ca o negație, se ordonă soldaților foc. Se trase 7 salve, în urma cărora rămaseră 14 români morți și 50 răniți, dintre care mulți au murit după aceea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În articol, şi presupunem că şi în reclamaţie, se cerea guberniului a se da Mihalţului satisfacţie cu atât mai mult cu cât grănicerii secui oriunde ajungeau îşi băteau joc de români în tot felul – aşa a fost la Turda, la Arpătac [azi Araci, jud. Covasna] şi în alte locuri, unde îi bătură şi chiar traseră cu arma în ei.

Faptul că execuţia n-a fost o simplă pedeapsă pentru încălcarea dreptului de proprietate – care era şi aşa destul de îndoielnic din moment ce nu s-a mai aşteptat să treacă şi în a doua instanţă – este dezvăluit în final. În articol se mai preciza foarte clar că execuţia a avut ca substrat *ura naţională* a cărei evoluţie poate fi urmărită, de altfel, pas cu pas, de la mijlocul lunii martie şi până la această cumplită vărsare de sânge din 2 iunie 1848. Iată formularea din *Gazeta de Transilvania*: „Sângele nenorociţilor, vaetul şi amarul văduvelor şi al orfanilor va striga răzbunare către cer şi va fi testimoniu numai de ură naţională carea joacă rolă principală la acea execuţiune atât de barbară"[27].

3. Ecoul evenimentelor de la Mihalţ

Conştienţi de măcelul inutil pe care l-au făcut şi de faptul că sângele va cere răzbunare, se solicită imediat sporirea forţelor armate în zonă. Astfel, prim judele nobiliar Benedek József cere din Aiud, în 3 iunie, ajutor urgent (care nu suferea amânare nici câteva zile). Altfel, credea el, comitatul Alba de Jos, şi apoi, şi celelalte comitate vor fi terenul unor revolte şi ciocniri sângeroase generalizate. Se insista deci nu numai pe necesitatea de a trimite în zonă, foarte urgent, trupe înarmate, ci şi pe nevoia înzestrării lor cu cel puţin două tunuri[28].

Comitele Bánffy a solicitat şi el armată, dar a învăţat ceva din evenimentele de cu o zi înainte. A înţeles, sigur, că folosirea pentru execuţii militare *exclusiv* a secuilor, pe care românii nu îi considerau ostaşi ai împăratului, ci apărători ai nobilimii maghiare, nu mai era posibilă. De aceea, sugerează de data aceasta „amestecarea" unităţilor Bianchi şi Sivkovich cu secui, plus un escadron de cavalerie uşoară şi un tun. În acest fel, spera el, vor fi mai puţine nemulţumiri. Oricum, trupele trebuiau să fie cât mai numeroase deoarece, susţine acelaşi Bánffy,

[27] *Ibidem*, loc. cit.

[28] Arh. Naţ. Magh., Budapesta, Fond. G. Pr., nr. 1443/1848. Foto 15740-15743.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

numai așa localitățile vecine nu vor avea curajul să vină în ajutorul mihălțenilor[29]. Prim judele nobiliar de la Aiud, Benedek József, și funcționarul Dósa György îl anunță și ei pe guvernator că întreg comitatul și împrejurimile, a doua zi după măcel, au și fost chemate de români la răzbunare[30].

Ecoul evenimentelor din Mihalț reverberează în toate direcțiile. La Sibiu întâmplările se discută furtunos într-o ședință a Comitetului Național Român. Tinerii, relatează George Barițiu, fierbeau de mânie.

Avram Iancu merse la Simion Bărnuțiu și la George Barițiu, zicându-le că-și va lua oamenii lui bine înarmați și va răzbuna sângele vărsat la Mihalț. Cei doi l-au rugat cu insistență să nu facă așa ceva. Să se înarmeze, dar să mai aștepte, deoarece românii încă nu erau pregătiți. Iancu ar fi răspuns: „Dacă este așa, de d-voastră ascult, dar să țină minte secuii"[31]. A doua zi a plecat în munți.

În 6 iunie 1848, deci în câteva zile, vestea măcelului de la Mihalț a cuprins toată Transilvania. Despre impactul evenimentelor de la Coșlariu și Mihalț grăiește și circulara Consistoriului episcopal de la Sibiu (în lipsa lui Șaguna). Cei doi care semnează circulara sunt Ioan Moga, președinte interimar al Consistoriului, și Ioan Hannia, vicenotar episcopesc. Ea era adresată tuturor protopopilor care trebuiau s-o citească și s-o comenteze imediat în toate bisericile ortodoxe din Transilvania. „Trista întâmplare de la Mihalț și Coșlar", se spune în circulară, „au băgat frică și cutremur în tot sufletul de român..."[32]. Se pare însă că, dată fiind situația generală agitată, măcelul a produs mai degrabă îndârjire; oricum, sentimentele trebuiau să fi fost destul de amestecate. Circulara – se spune – era scrisă „pentru domolirea celor înspăimântați". Disculpând însă comitatul și guberniul, deoarece în circulară se mai scria că uciderile de la Mihalț și Coșlariu din „zilele acestea" nu s-au făcut „nice din porunca, nice cu știrea în[altului] cr[ăesc] Gubern sau a altei oarecărei dregătorii, ci numai din oarecare neînțelegere", pentru care s-a și „orânduit" investigație strânsă.

---

[29] *Ibidem*, nr. 1432/1848. Foto: 25573-25580.

[30] *Ibidem*, nr. 1443/1848. Foto: 15740-15743.

[31] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 164-165.

[32] Arhiva Bisericii Sf. Nicolae, Fondul Bran, nr. 48/1848. Foto: 5294.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Perényi Zsigmond scria şi el (preluând informaţii de la Abonyi István care a trecut prin Sibiu) că „severitatea" execuţiei militare i-a speriat în aşa măsură pe saşi şi pe români, încât aceştia puneau porţi puternice la prăvălii şi fraternizau cu regimentul Bianchi, staţionat acolo[33].

Prim judele Láborfalvi Nagy Károly era de părere că faima evenimentelor de la Mihalţ s-a răspândit în ţară, exagerat şi răstălmăcit, servind cu material excelent pe „instigatorii" satelor româneşti. Mai ales i-a slujit lui Avram Iancu, susţine acelaşi Láborfalvi, în vederea incitării la o „izbucnire" violentă a românilor. Şi într-adevăr, trecând prin Abrud, Avram Iancu i-ar fi spus unui negustor că pentru „evenimentele de la Mihalţ, ungurii vor trebui să plătească cu sângele lor"[34].

Sosirea lui Avram Iancu în Munţi era privită, de altfel, de prim jude şi de directorul poliţiei din Abrud chiar cu frică, deoarece aceasta va face posibilă „răzbunarea naţională a românilor", care, opinează ei, ia amploare din zi în zi, iar izbucnirea ei, se aprecia, nu mai putea fi oprită sau amânată. Ziua fatală presupuneau că va fi aceea de 9 iunie 1848, când urma să se ţină vestitul târg de la Câmpeni. Semnatarii raportului în care se făceau astfel de afirmaţii mărturiseau că s-au gândit la scenariul din 1784, când tot de acolo a început cutremurătorul pârjol al lui Horea.

Cer şi ei insistent armată şi tunuri, pentru a evita – se spune – „sacrificarea maghiarimii", care, mai ales la Abrud şi în ţinut, după evenimentele de la Mihalţ, se simţea îngrijorată, ba chiar disperată.

Într-adevăr, în Munţii Apuseni la sosirea lui Avram Iancu acolo, spiritele erau foarte agitate. Crăişorul însuşi îi scria lui Simion Bărnuţiu cum, la sosirea sa acasă, a aflat sufletele „neodihnite prin veştile sosite de la Mihalţ"[35].

Şi judele Bisztray József aude în 8 iunie despre ameninţările lui Avram Iancu, potrivit cărora mihălţenii nu vor rămâne nerăzbunaţi[36]. Acelaşi jude nobiliar rezumă şi discursul lui Avram Iancu de la „temutul" târg din Câmpeni care şi avusese loc pe 9 iunie 1848. În faţa a circa 500 de oameni, aprecia judele, Avram Iancu enumeră câte înjosiri

---

[33] Magyar Országos Levéltar, Foto: 716-721.

[34] Arh. Naţ. Magh., Budapesta, Fond G.P. nr. 7328/1848. Foto. 2091-2097.

[35] Liviu Maior, *Avram Iancu. Scrisori.*, Cluj, 1972, p. 65.

[36] Arh. St. Budapesta, Fond G.P. nr. 9012/1848. Foto. 29841-29843.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

sufereau românii de la unguri și în prezent în multe locuri, dar mai ales din partea soldaților secui care îi tund, îi bat și le iau banii, ba chiar „le violează fetele și după ce și-au satisfăcut poftele perverse, le străpung cu baioneta"[37].

Și ancheta Kozma[38], trimisă de guberniu în Munții Apuseni în vara anului 1848, stabilește că Avram Iancu, în 9 iunie, la Câmpeni, i-a chemat pe moți la înarmare sub motivul că maghiarii și secuii îi omoară pe români peste tot pe unde îi găsesc și că le „batjocoresc fecioarele și pe urmă le înjunghie". Înarmarea trebuia deci să se facă în 3 zile, iar după o săptămână moții să se adune înarmați la Câmpeni[39]. Ceea ce se va întâmpla și la 21 iunie în tabăra de la Gura Râurilor[40], unde practic se va desfășura o repetiție pentru mobilizarea generală a românilor.

Pastorul romano-catolic Kapotán Márton depune mărturie și el, în fața comisiei Kozma că la Câmpeni, în timp ce o bătrână de 80 de ani, numită Maria, îi povestea ce s-a întâmplat la Mihalț, Avram Iancu tocmai trecea pe acolo și, oprindu-se, ar fi rostit cuvinte de amenințare[41].

Este de remarcat, tot în legătură cu evenimentele de la Mihalț, și petiția pe care Avram Iancu o concepe în 7 iunie și o depune la Câmpeni, adresându-se consilierului montanistic al domeniului minier Zlatna, Nemegyei János, în care îl conjura să nu aducă armata pe domeniu (se auzea că a fost cerută). Numai în acest fel s-ar putea evita, scria Avram Iancu, consecințele imprevizibile ale tensiunilor stârnite printre locuitori datorită zvonurilor despre „tratamentul groaznic aplicat de soldați în alte localități unde s-au deplasat"[42], evident, această formulare constituind o aluzie clară la evenimentele de la Mihalț. În caz contrar, avertiza Avram Iancu, s-ar putea produce tulburări nu numai pe domeniul minier, ci chiar în toată țara.

Șpanul cameral Lázár György confirmă, în aceeași zi, ceea ce scrisese Avram Iancu, afirmând și el în raport că populația se sperie

---

[37] *Ibidem*, Foto: 29834-29838.

[38] *Ibidem*, Foto: 27708-28198.

[39] S. Benkó, L. Botezan, A. Egyed ..., *Din activitatea lui Avram Iancu în primăvara anului 1848*, în *An. Inst. de Ist. și Arh.*, Cluj, XV, 1972, p. 461.

[40] Liviu Maior, *op. cit.*, loc. cit.

[41] Vezi nota 38.

[42] Arhiva Zlatnei, ad, nr. 1024/Pres. 77/1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

enorm la vestea că vine armata, cu atât mai mult cu cât a străbătut şi aici vestea despre „tratamentul dur al soldaților în alte localități"[43].

Ziarul *Ellenör* reproduce şi el o ştire din 9 iunie de la acelaşi târg din Câmpeni, potrivit căreia sângeroasele întâmplări de la Mihalț au fost zugrăvite în fața poporului de către Avram Iancu, pe care acesta îl îndemna să facă rost de arme (coase, lănci etc.) ca, de cumva, secuii vor merge pe acel domeniu şi „le-ar face silă, să fie gata la toate"[44]. *Ellenör* îndemna guberniul să-i arunce în închisoare pe aşa-numiții tulburători.

Gazeta, care reproducea textul ziarului clujean, făcea cunoscut că în taină se vorbea de o răzbunare crâncenă a românilor, cu toate că aceştia n-au vărsat încă sânge ca sârbii, croații sau maghiarii din Ungaria. Căutând să prevină inculparea lui Avram Iancu, *Gazeta* mai ținea să precizeze că discursul acestuia conținea doar un apel pentru măsuri de apărare „iar nu de lovire", ceea ce însemna că el nu este un instigator, ci un prieten al poporului său[45]. *Gazeta* mai menționa şi că o delegație din Abrud a fost trimisă la secui pentru a le promite satisfacerea eventualelor pretenții materiale, numai să nu se apropie de oraş.

În ciuda faptului că presa maghiară îi lăuda mereu pe secui şi le lua apărarea cu orice prilej, nu se poate contesta că, după evenimentele de la Mihalț, sesizăm o oarecare îngrijorare în paginile acesteia. Astfel, în *Koloszvári Hiradó* de exemplu, apare o proclamație a lui Német Lászlo adresată companiilor de secui din Turda şi Aiud, în care îi dojeneşte că îşi bat joc de oameni şi îi sfătuieşte să se ferească de cei ce-i îmbată şi întârâtă spre a-i tortura pe români[46].

Pe de altă parte, execuțiile militare de la Coşlariu şi Mihalț deschid pofta militarilor secui pentru alte execuții. În acest sens, ziarul *Ellenör* publica ştirea că grănicerii secui din Turda şi-au rugat insistent comandantul să fie şi ei trimişi la execuții militare[47].

Ecoul măcelului de la Mihalț devine o adevărată bombă incendiară în momentul în care ştirea a fost publicată şi de ziarul german

---

[43] *Ibidem,* ad, nr. 1024.
[44] *Gazeta de Transilvania,* XI, nr. 47 din 10 iunie 1848, p. 193-194.
[45] *Ibidem,* nr. 46 din 7 iunie 1848, p. 191.
[46] *Ibidem,* nr. 47 din 10 iunie 1848, p. 193-194.
[47] *Ibidem,* loc. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Der Siebenbürger Bote[48]. Explicația era că, publicându-se atrocitățile de la Mihalț într-o limbă de circulație europeană, faptul putea ajunge mai ușor la cunoștința Europei, aruncând o lumină foarte proastă asupra a ceea ce se întâmpla în Transilvania. Este semnificativă în acest sens împrejurarea că numai după publicarea știrii în ziarul german evenimentul intră brusc în preocupările dietei de la Cluj. În ședința din 10 iunie, prima reacție a parlamentarilor maghiari a fost aceea de a interzice ziarul, pedepsind aspru pe redactor, uitând pentru moment că vremurile se schimbaseră. Propunerea atât de puțin democratică era a deputatului Berzenczei, care o făcuse sub pretextul că, prin acuzarea grănicerilor secui de a fi comis cruzimi în reprimarea „răscoalei țărănești" de la Mihalț, ar fi lezat onoarea națiunii și ar fi adus prejudicii dregătorilor și ofițerilor[49]. Exaltatului deputat cu mentalitate tipic feudală îi răspunde Teleki Domokos, care îi amintește că dieta nu are acest drept, deoarece libertatea presei este totuși aceeași pentru toți și nu mai poate fi doar bunul unei singure părți.

În aceeași ședință a dietei, a opta, fu învinuită și Adunarea de la Blaj că ar fi agitat poporul, iar împotriva organismului democratic ales al acesteia, Comitetul Național Român, guvernatorul Teleki József îi asigură pe deputați că s-au luat toate măsurile să fie desființat. Asigurările guvernatorului au fost întâmpinate cu aplauze puternice[50].

Știrea măcelului de la Mihalț trezește o reacție violentă și în afara dietei. Astfel, Timotei Cipariu face cunoscută scrisoarea din Alba Iulia a 150 de conjurați maghiari care îl insultau ca „om de nimic", vrednic de spânzurătoare, pe redactorul sibian Benigni. Acesta era amenințat cu moartea în caz că în decurs de o săptămână nu își retrăgea înștiințarea despre Mihalț. Comentariul la această adevărată constrângere morală făcută redactorului sas era scurt, dar semnificativ în context: „Săraci redactori de altă limbă, preparați-vă capul la ghilotină!"[51].

Scrisoarea de amenințare împotriva redactorului Benigni a fost înregistrată și de George Barițiu, indicând astfel „temperatura" cazanului de fierbere ce devenise Transilvania. „Noi, ardelenii, constata George

---

[48] *Der Siebenbürger Bote*, nr. 55 din 7 iunie 1848, p. 221.

[49] Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca. Fototeca Colectivului 1848, foto: 11439-11450.

[50] *Organul național*, nr. V din 9 iunie (st.v.) 1848, p. 28.

[51] *Ibidem*, nr. VI din 16 iunie 1848, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Bariţiu, dintr-o nenorocită neînţelegere am ajuns să ne fie frică unii de alţii", ceea ce a şi dus la instaurarea unui „*înfricoşat terorism*" îndreptat împotriva românilor[52]. Aceasta era o situaţie reală şi terorismul pătrunsese adânc în popor din moment ce o simplă ţărancă întreba speriată, înainte de 16 iunie, pe o vecină, Tarpoi Rózi (care confirma ca martoră) dacă era „adevărat că ungurii se pregătesc să măcelărească pe români"[53].

La ameninţările celor 150 de maghiari, redactorul Benigni replica plin de curaj că relatarea deschisă a unor astfel de întâmplări, pe baza libertăţii presei, putea aduce la lumină adevărul. Contraziceri întemeiate pe documente asemănătoare puteau fi aduse în faţa publicului în acelaşi mod. În încheiere, se mai constata şi că era totuşi preferabil a cunoaşte un eveniment în forma sa iniţială, brută, decât prin lupa deformatoare a zvonului[54]. În acest sens, când autorităţile maghiare au ales la Mihalţ soluţia sângeroasă, au greşit nu numai pentru că au împins situaţia la o confruntare directă cu un popor ce constituia majoritatea ţărănimii şi care era în plin proces de renaştere naţională, ci şi pentru faptul că au neglijat forţa extraordinară a zvonului la românii din Transilvania[55].

Deşi, zi de zi, alte evenimente importante luau locul celor consumate, amintirea măcelului de la Mihalţ stăruia în mintea ardelenilor. Astfel, spre sfârşitul lunii iulie (în 20), saşii de la Miercurea Sibiului, încurajaţi de înfrângerea suferită de români la Mihalţ, îi ameninţau pe aceştia că, dacă nu vor da dijma pentru pastorii saşi, din nou „vor umbla ca la Mihalţ"[56]. Iată, deci, încă o dovadă că Mihalţul s-a impus ca un avertisment pentru români, ca o admonestare, ba chiar ca o deliberată ofensare a lor, căci aşa a fost ea receptată de către toţi locuitorii Transilvaniei. Aşa se explică de ce, în lumea maghiară, evenimentele au produs o vie şi adâncă satisfacţie. Presa maghiară prezentase de altfel faptele în aşa fel de parcă românii s-ar fi dus să-i

---

[52] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 47 din 10 iunie 1848, p. 194.

[53] Arh. Naţ. Magh., Budapesta, Fond G.P. nr. 9012/1848. Foto. 29862-29868.

[54] *Der Siebenbürger Bote*, nr. 59 din 19 iunie 1848, p. 237.

[55] Gelu Neamţu, *Aspecte comportamentale în primăvara revoluţiei de la 1848 din Transilvania*, în *An. Inst. de Ist. şi Arh.* Iaşi, 25, I, 1988, p. 311-318.

[56] Costin Feneşan, *Informaţii noi privind revoluţia din Transilvania în vara anului 1848*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 383-384.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

atace pe secui vrând să-i căsăpească, după cum constata chiar și istoricul Kövári László[57].

Însuși guvernatorul Transilvaniei, Teleki József, i-a acoperit cu elogii pe făptașii măcelului de la Mihalț, scriind: „comportarea secuilor s-a evidențiat ca foarte lăudabilă" și, în caz că vor mai apare „neliniști", cei vinovați vor fi „pedepsiți exemplar" și de aici înainte[58].

4. Ancheta preliminară a lui Bánffy Miklós. Arestările.

Bánffy Miklós, încă din raportul său din 1 iunie 1848, emitea supoziția că pentru tulburările de la Mihalț de vină era Blajul, deoarece mihălțenii numai de acolo cereau și acceptau sfaturi în orice problemă. Informațiile în acest sens le primise în mare taină de la doi prelați din Blaj, canonicul Teodor Sereni și notarul consistorial Ștefan Manfi, cărora le și promite să nu le divulge numele[59].

După ce zdrobește rezistența la execuție a mihălțenilor, Bánffy Miklós își începe propria sa anchetă fără a aștepta îndemnul guvernatorului, care-i scria ceva mai târziu să se străduiască și să aibă grijă ca autorii „răscoalei" să fie prinși și pedepsiți[60]. Concomitent, baronul Bánffy îi cerea guvernatorul să ordone episcopului greco-catolic Ioan Lemeni și Comitetului Național Român din Sibiu, nici mai mult, nici mai puțin decât să-i oblige pe „instigatori" să se prezinte „fie că s-ar afla la Seminarul [teologic] de la Blaj, fie la Sibiu, pentru a se putea face confruntările necesare desfășurării investigațiilor"[61]. În aceeași zi în care primea raportul zelosului subordonat (3 iunie), guvernatorul trimite o atenționare episcopului Ioan Lemeni, înștiințându-l că a fost informat din „sursă sigură" (Teodor Sereni și Șt. Manfi) că declanșarea evenimentelor petrecute la Coșlariu și Mihalț s-au datorat exercitării influenței unor preoți de la Blaj. În consecință prelatul să-și supravegheze atent subalternii, deoarece în caz contrar respectivii vor suporta rigorile legilor[62].

---

[57] Kövári László, *op. cit.*, p. 56-57.

[58] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. G. Pr. Nr. 1447/1848, foto: 15744-15745.

[59] *Ibidem*, nr. 1419/1848. Foto: 30661-30664.

[60] *Ibidem*, nr. 1435/1848. Foto: 25593-25594.

[61] *Ibidem*, nr. 1432/1848. Foto: 25573-25580.

[62] *Ibidem*, nr. 1419/1848. Foto: 30659-30660.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

„Bănuielile" asupra Blajului erau deosebit de extinse în epocă, fapt ce îl necăjea pe Timotei Cipariu. Din această cauză, el își exprimă în gazeta sa speranța că adevărul va ieși cândva la lumină, deoarece era regretabil că „Blajul e cuplat peste tot și nu se numesc îndemnătorii cu numele."[63]

Comitele suprem Bánffy Miklós își continua ancheta sa preliminară și pe data de 5 iunie, când sosește a doua oară la Mihalț, și iarăși cu trupe numeroase. Vine în fruntea a 260 de infanteriști secui, 35 de cavaleriști din regimentul Maximilian Ferdinand (dați de generalul Hollner), trupe conduse tot de maiorul Balás Konrad. Spera să găsească la Mihalț și pe cei 240 de soldați ceruți de la Alba Iulia împreună cu două tunuri, în total, deci, 535 de soldați. Desfășurarea de forțe o făcea mai ales pentru că fusese informat, despre zvonurile care circulau, că iobagii din Mihalț, Obreja și Cistei vor lăsa trupele și autoritățile să intre în sat, dar împreună cu locuitorii de pe valea Târnavei „agitați de clericii din Blaj" le vor ataca noaptea[64]. Motiv pentru care pune de strajă câte 50 de sentinele și continuă să insiste să i se trimită celc două tunuri pe care conta (dar care nu îi sosiseră la Mihalț), pentru a-i putea intimida mai eficient pe „răsculați". Tabăra și-i instalase în curtea baronului Gerlitzi și, ca rezultat al cercetărilor sale, dispune arestarea a 8 oameni pe care îi depistase încă de vineri, respectiv din 2 iunie (din timpul tratativelor cu mihălțenii), și începu personal interogatoriul acestora[65].

Paralel, din partea comitetului de păstrare a vechii ordini feudale, în comitatul Alba de Jos, încă din 3 iunie, prim-judele nobiliar Benedek Józsefși copistul adjunct Dósa György cer și ei stăruitor două tunuri și multă armată tot pentru Mihalț[66].

Administratorul Ferentzi János nota la 4 iunie, din Aiud, că principalii „instigatori" sunt la Blaj, în frunte cu canonicul Timotei Cipariu (bineînțeles, Ioan Lemeni făcea excepție, deoarece era omul stăpânirii). La Sibiu, ca „instigatori" erau denunțați Simion Bărnuțiu, Ioan Buteanu, Ioan Moldovan, Alexandru Papiu Ilarian și mulți alții[67].

---

[63] *Organul național*, nr. VI din 16 iunie 1848, p. 28.
[64] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G. Pr. nr. 1440/1848. Foto: 15738-15739.
[65] *Ibidem*, nr. 1459/1848. Foto: 15754-15755.
[66] *Ibidem*, nr. 1443/1848. Foto: 15740-15743.
[67] *Documente 1848*, V, p. 535-537.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

5. Reclamația Comitetului Național Român

Vestea celor întâmplate la Mihalț ajunge la Sibiu a doua zi, dusă de doi oameni din localitate despre care însă nu știm nimic. În ziua următoare sosiră la Sibiu arhivarul Gerendi, profesorul Chereches și Nicolae Murășanu, trimiși de mihălțeni să informeze Comitetul Național Român despre catastrofa întâmplată și să ceară protecție pentru ținut.

Cei ce erau de față din Comitet, printre care și Simion Bărnuțiu și George Barițiu[68], ascultau cu „întristare acel caz înfiorător"[69], în casa lui Dunca, unde avea loc întrunirea. Cele întâmplate la Mihalț vor fi descrise desigur în cele mai negre culori, așa încât au putut provoca un adevărat șoc. Sub efectul acestuia, Comitetul a redactat două plângeri. Una către Comandamentul general de la Sibiu, în care se cerea în primul și în primul rând ca militarii secui să nu mai fie trimiși la execuții și să fie înlocuiți cu alți militari. Ce dovadă mai bună poate fi pentru a demonstra rolul terorizator al secuilor decât această cerere? Al doilea punct esențial al cererii era informarea maiestății sale împăratului despre acest masacru, iar al treilea punct, la fel de important, era cererea de a se lua măsuri pentru români, ca națiune, să fie apărați pe viitor de „asemenea năpăstuiri" a căror declanșare îi puneau în pericol de a fi exterminați.

În reclamația adresată gubeniului, Comitetul Național Român solicita o anchetă imparțială a unei *comisii mixte româno-maghiare*. Pentru a face parte din comisia mixtă, Comitetul îi desemnase din partea română pe concepiștii I. Man și P. Dunca.

Reclamația Comitetului către guberniu poate fi reconstituită după comunicatul sau extrasul din procesul verbal al comisiei de anchetă. În paranteză fie spus, remarcăm stratagema autorităților maghiare care au încercat să mușamalizeze această vărsare de sânge. Deși la cercetările de la Mihalț nu au luat parte ca anchetatori și români, comisia a fost numită „mixtă" – însă, și aici intervine rafinamentul dezinformării, pentru că de fapt nu era mixtă româno-maghiară, ci *„civilă și militară"*. Atât civilii cât și militarii din comisie erau însă *maghiari* (!).

---

[68] Biblioteca Academiei Române, București, Ms. Rom, 1004, f. 219-221.

[69] *Foaie pentru minte...*, nr. 27 din 5 iulie 1848, p. 212-215.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Cele două reclamații ale Comitetului, semnate de Simion Bărnuțiu ca președinte și Ioan Pipoș ca notar (dar și de alți membri prezenți), bănuim a fi avut un text aproape identic în ceea ce privește acuzele aduse militarilor secui și autorităților comitatense, precum și în ceea ce privește descrierea evenimentelor de la Coșlariu și Mihalț din punctul de vedere al românilor agresați.

Este interesant de aflat cum a primit guvernatorul reclamația românilor. Reacția sa a fost oarecum caracteristică vechii atitudini arogante față de români a autorităților. Astfel, de la început o consideră drept un „denunț" nefondat, ordonând primarului din Sibiu, Daniel Ziegler, să-i amenințe pe cei doi semnatari ai reclamației că dacă gravele acuze nu vor fi dovedite și li se va vădi netemeinicia, atunci „nu-și vor putea reproșa decât lor înșiși consecințele neîntârziate ce se vor abate asupra lor, ca urmare a acestei nefericite acțiuni"[70]. Este deci evident că punctul de vedere românesc, în privința masacrului de la Mihalț, era respins apriori în întregime.

Reclamația Comitetului era respinsă și de împuternicitul guvernului ungar în Transilvania, Perényi Zsigmond, care scriindu-i lui Szemere Bertalan, aducea un „argument" uluitor, acela că „întregul denunț se poate considera fals chiar și din motivul că este în contradicție flagrantă cu raportul oficial"[71], de parcă un raport oficial interesat și părtinitor față de secui ar fi fost sacrosanct pentru români. Se merge și mai departe cu ignorarea plângerii Comitetului. Astfel, în 15 iunie, guvernatorul Teleki tăgăduia indignat Comitetului Național Român dreptul de a solicita anchetarea „desfrânărilor" comise de către grănicerii secui la Mihalț și în alte localități. Ca atare, împuternicește pe Kemény Domokos și Bethlen Gábor să restituie „cererea" persoanei care o semnase ca președinte (deci lui Simion Bărnuțiu). Cu alte cuvinte, *să nu rămână în arhiva guberniului nici măcar o urmă despre respectivele atrocități.*

[70] Arh. Nat. Magh., Budapesta, Fond G.P. nr. 1486/1848. Foto. 25673-25676.
[71] *Ibidem*, Fond Az 1848-49 Minisztériumi Levéltár Belügyminisztérium, nr. 354/1848. Foto: 26850-26858.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

6. Ancheta comisiei „mixte"

Pentru a înăbuși și „ultimul germen al revoltei", guvernatorul Teleki ordonă ca doi comisari să cerceteze cauzele „revoltei", însoțiți de forțe militare de la Aiud, Alba Iulia și Turda. Să-i aresteze și să-i pedepsească pe „vinovați", care (după informațiile pe are le avea) ar fi fost teologii de la Blaj și Sibiu[72].

Cei doi comisari guberniali numiți de Teleki erau contele Béldi Ferenc și baronul Kemény István, despre care George Barițiu spunea că era „cunoscut ca om care purta o ură și un dispreț fără pereche asupra românilor". Rezultatele cercetării erau cunoscute dinainte, deoarece ele trebuiau – în concepția sa – să împiedice ca exemplul acestei împotriviri să constituie o „înrâurire nefavorabilă asupra populației românești", precum și pentru a nu se petrece „mai multe cazuri asemănătoare"[73].

Indicațiile date de Teleki celor doi împuterniciți guberniali pentru a ancheta evenimentele de la Mihalț erau ca aceștia să adopte o atitudine hotărâtă, dar într-un anumit fel totuși menajantă în scopul de a se instaura cât mai grabnic liniștea. Deci, *alegerea* „vinovaților" să se facă dintre „adevărații instigatori" și „ademenitori", iar nu dintre cei instigați și ademeniți.

Baronul Perény Zsigmond, care avea o perspectivă mai largă asupra a ceea ce se petrecea în Transilvania (în calitate de împuternicit al guvernului ungar), raportând lui Szemere Bertalan asupra evenimentelor de la Mihalț, le considera influențate, deși nu în mod nemijlocit, chiar de discursul rostit de Simion Bărnuțiu la Blaj în 3/15 mai 1848. Faptul reiese, susținea Perény, și din aceea că poporul adunat la Mihalț a pomenit de mai multe ori numele lui Simion Bărnuțiu, iar acum, mai spunea comisarul, poporul așteaptă de la el rezolvarea problemelor[74].

În 6 iunie, Samoil Poruțiu află deja de la Cluj despre comisia de anchetă și îi înștiințează pe cei din Comitetul Național Român de la

---

[72] *Ibidem*, Fond G. Pr. nr. 1432/1848. Foto: 25569-25572.

[73] *Ibidem*, foto: 25581-25584. Vezi și George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 157.

[74] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond Az 1848-1849 Minisztériumi Levéltár Belügyminisztérium, nr. 309/1848. Foto: 681-684. Vezi și Gelu Neamțu, *Simion Bărnuțiu și evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848* în *Acta Musei Porolissensis*, XVI, 1992, p. 405-416.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Sibiu că sunt amenințați: „Aveți grijă – scria Porutiu – că împotriva vieții lui Bărnuțiu și a altor nevinovați uneltesc ca dracii". Și încheie: „Încă o dată vă spun, puneți-vă în siguranță, deoarece se intenționează detașarea unei comisii însoțită de forță militară care să facă cercetări la Blaj în legătură cu voi și dacă vor găsi ceva să vă aresteze"[75].

Aici trebuie să remarcăm că, în afară de Comitet, în apărarea mihălțenilor se mai ridică și grănicerii români de la Orlat (regimentul I). În 14 iunie, aceștia, printr-o delegație de 6 persoane, trimit o petiție la Comandamentul general din Sibiu, pentru a cere satisfacție în „cauza mihălțenilor"[76].

Pe data de 7 iunie comitele suprem Bánffy Miklós ancheta încă personal la Mihalț, când din nou cere insistent trupe de militari secui pentru Abrud (de la Turda), deoarece trupele aflate în Alba de Jos erau încă necesare acolo, spunea el, chiar dacă „lucrurile de la Mihalț s-au liniștit cumva"[77]. În 8 iunie, Béldi Ferenc și Kemény István sunt desemnați de Teleki să se apuce de cercetare la Coșlariu și Mihalț chiar înainte de a sosi comisarul militar din Sibiu (asupra căruia se înțelesese cu generalul Puchner). Aici ne apare suspect următorul fapt: de ce Bánffy își face propria sa anchetă înaintea sosirii unei comisii străine, eventual cu adevărat mixtă? Scopul nu putea fi decât acela de a șterge anumite urme. Apoi tot suspect ni se pare și de ce trebuia Béldi și Kemény să înceapă cercetările înainte de a sosi comisarii militari de la Sibiu? Toate aceste suspiciuni devin însă certitudini, în cazul în care, atât comitatul, cât și guberniul ar fi fost interesate să se muşamalizeze această cumplită vărsare de sânge.

În sfârșit, în 9 iunie guberniul anunță autoritățile interesate atât despre detașarea a 200 de soldați care să-i schimbe pe secui la Mihalț, cât și despre trimiterea comisiei de cercetare[78]. La 10 iunie se și face rocada. La ordinul lui Puchner o companie din regimentul Sivkovici a plecat din Cluj urmând să ajungă în 12 iunie la amiază. În aceeași zi, de 12 dimineața, cei 200 de secui din Mihalț urmau să plece la Abrud, iar restul de 60 să se întoarcă la Aiud. Maiorul Holtner, ce dispunea de noile

[75] *Történelmi Lapok*, Cluj, 1874-1875, I, p. 60-, XVI, 1992, p. 61.
[76] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 46 din 7 iunie 1848, p. 191.
[77] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.P. nr. 7328/1848. Foto. 2092.
[78] *Ibidem*, nr. 7327/1848. Foto: 2069-2073.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

trupe de la Mihalț, avea și latitudinea de a cere încă o companie de la regimentul Bianchi din Alba Iulia sau de la Sebeș în caz de necesitate[79]. Nu credem că a mai cerut trupe deoarece, cam tot atunci, împuternicitul Perény Zsigmond spunea că liniștea n-a mai fost tulburată nici la Obreja și nici la Mihalț[80].

În fine, la 11 iunie, feldmareșalul Pfersmann din Sibiu informa guberniul că pe lângă comisia de anchetă de la Mihalț au fost delegați căpitanul Teutsch de la regimentul de infanterie, contele Leiningen și căpitanul Sándor. Ei vor cerceta „gravele excese comise de soldații regimentului 2 secuiesc la Coșlariu și Mihalț"[81]. În adresă se mai spune că vor lua contact la fața locului cu Béldi Ferenc. Interesantă ni se pare formularea „grave excese" comise de secui, deoarece constatăm că acestea nu mai sunt respinse din start, așa cum făcuse guvernatorul Teleki. Probabil neoficial, Pfersmann fusese deja informat despre evenimente, și deci adresa respectivă o scrisese în cunoștință de cauză. Oricum, cei doi ofițeri maghiari nu era de așteptat să-și găsească vinovați conaționalii (cum aprecia și Al. Papiu Ilarian). De altfel, prezența lor în așa-zisa comisie „mixtă" era destul de decorativă, totul fiind în mâna lui Béldi și Kemény. Plini de ură (mai ales cel de-al doilea, după cum îl cunoștea Bariția), ei voiau nici mai mult, nici mai puțin decât să-l determine pe guvernatorul Teleki să-i judece pe „principalii vinovați" în procedură de urgență prin tribunalul statarial. Aceasta nu însemna altceva decât dorință de răzbunare. A fi judecat la 1848 de un tribunal statarial era egal cu a fi spânzurat. G. Bariția nota undeva că, în acele vremuri, poporul numea statariatul „moarte fără judecată". Făcând această cerere cei doi anchetatori dovedeau că nu le ajunsese sângele vărsat.

Dându-și probabil seama că agitația produsă de măcelul de la Mihalț fusese și așa suficient de mare, replica guvernatorului la această cerere a fost mai ponderată. Așa încât la 12 iunie 1848, Teleki răspunde că trebuie totuși să se ia în considerare două condiții prevăzute de legea statarială: 1) prinderea în flagrant delict și 2) arestarea în urma unei

---

[79] *Ibidem*, Fond G. Pr. nr. 1511/1848. Foto: 25698-25699.

[80] *Ibidem*, Fond az 1848-49 Minisztériumi Levéltar Belügyminisztérium, nr. 354/1848. Foto: 26850-26858.

[81] *Ibidem*, Fond G. Pr. nr. 1540/1848. Foto: 25615. Vezi și Fond Praesidialia, nr.664.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

supravegheri continue; deoarece nu erau întrunite cele două condiții, procedura statarială nu se putea extinde și asupra nefericiților mihălțeni[82].

Prin aceeași circulară din 12 iunie 1848, guvernatorul Teleki dă indicații „comitetului gubernial detașat la Mihalț", în speță contelui Bethlen Gábor și baronului Kemény Domokos să-și extindă cercetările și asupra Comitetului Național Român care funcționa, susținea el, „ilegal" la Sibiu, unde acesta ar desfășura o activitate de „atâtare criminală". Documentul este și o bună dovadă că de fapt cercetarea devenise o anchetă politică, trimișii guberniului urmărind activitățile antiunioniste ale românilor, având în vedere că aceasta însemna, pentru ei, „atâtare criminală". Și nu este de mirare că, potrivit izvoarelor românești, la Mihalț s-a tras în mulțime abia atunci când aceasta a refuzat să recunoască uniunea.

Practic, ancheta evenimentelor de la Mihalț s-a transformat treptat în ancheta activității Comitetului Național Român de la Sibiu, ceea ce reiese și din informarea lui Wesslényi Miklós din 14 iunie 1848 către prim-ministrul Ungariei, Batthyányi Lajos[83]. El îi înfățișa respectivele evenimente ca pe o „rezistență armată" a românilor care, în plus, i-au și atacat pe militarii secui; din ancheta efectuată ar fi reieșit deja că această „rezistență armată" s-ar fi produs ca „urmare a dispoziției Comitetului de la Sibiu". În acele zile, anchetatorii s-au convins – susține tot Wesselényi – că activitatea acelui comitet nu se mai putea tolera. Au și fost trimiși deja – adaugă el – comisari guberniali pentru a dizolva Comitetul și a-i cerceta activitatea de până atunci.

De fapt, dirijarea anchetei asupra Comitetului Național Român de la Sibiu prezenta pentru guberniu și avantajul de a găsi un țap ispășitor pentru evenimentele de la Mihalț, abătând în acest fel atenția de la atrocitățile comise de secui în timpul execuțiilor militare, când se profita de ocazie pentru a se impune și uniunea. Avem în acest sens și mărturia lui George Barițiu, care tocmai în acele zile scria în *Gazeta* sa că „Aici [în Transilvania – n.ns. G.N.] ungurii pun în lucrare terorism nesuferit; solgăbiraele bat pe săteni cumplit, dacă nu jură pe uniune"[84].

---

[82] *Ibidem*, Fond G. Pr. nr. 1515/1848. Foto: 25700-25701.

[83] Arh. Ist. Fil. Acad. Române, Cluj-Napoca, Fond Arh. Familiei Wesselényi. Copierul de scrisori al lui Wesselényi Miklós. Azi la Direcția Județeană Cluj-Napoca a Arhivelor Naționale.

[84] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 51 din 23 iunie 1848, p. 209-210.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Este semnificativ și faptul că anchetatorii gubernial Kemény Domokos și Bethlen Gábor raportau lui Teleki din Sibiu, în 16 iunie că manifestările împotriva uniunii sunt mai îndârjite printre români decât printre sași; de asemenea că adunările Comitetului Național au fost interzise atât de primarul orașului cât și de ei. Această măsură a și fost comunicată secretarului Comitetului, Ioan Pipoș, care a fost chemat personal în fața lor[85].

La Sibiu, cei doi comisari și-au început lucrările mai serios în 16 iunie când I. Pipoș și S. Bărnuțiu au fost convocați la Coșlariu pe 18 iunie, unde urma să se afle și comisia pentru cercetări. Petre Suciu, din a cărui scrisoare către George Barițiu luăm informațiile acestea, se arăta foarte îngrijorat; sfatul său era ca Simion Bărnuțiu să nu se prezinte decât prin avocat, deoarece părerea sa era că respectivii comisari „vor să arunce toată vina pe acești doi frați ai noștri"[86].

În 20 iunie, Kemény și Bethlen îl și chestionează pe Ioan Hanea, notarul consistorial de la Sibiu, timp de 2 ore[87]. Întrebarea de căpetenie a fost despre mihălțeni și ce s-a petrecut în adunarea Comitetului (când s-a redactat reclamația).

În 21 iunie, Béldi Ferenc și Kemény István raportau din Aiud guvernatorului că au încheiat „cercetarea severă"[88] cu care au fost însărcinați în 8 iunie 1848, iar în 26 iunie, Teleki depunea actele anchetei la scaunul gubernial, pentru a servi unor eventuale măsuri ce vor mai trebui luate. Pe baza respectivelor acte, guvernatorul mai dăduse ordin să se elaboreze în limba română, maghiară[89] și germană un extras semnat de membrii comisiei „mixte" de anchetă; acest adevărat „comunicat" l-a expediat la toate jurisdicțiile, la comandamentele regimentelor grănicerești, precum și la redacțiile gazetelor din Transilvania. „Comunicatul" tipărit pe foi volante a avut o largă circulație în țară, slujind scopul impus inițial, acela de a disculpa trupele secuiești și a liniști spiritele în urma uciderii unui număr atât de mare de români dar și pentru a constitui un avertisment pentru cei ce ar mai dori să ridice fruntea și să respingă uniunea.

---

[85] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr. 1605/1848. Foto. 25859-25861.
[86] B.A.R., București, Ms. Rom., 1004, f. 219-221.
[87] Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 377-378.
[88] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr. 8520/1848. Foto. 29340-29341.
[89] *Ibidem*, Fond G. Pr. nr. 1684/1848. Foto: 25797-25798.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

La închiderea cercetărilor a urmat răsplata, s-au plătit cheltuielile de deplasare şi diurna pentru contele Béldi Ferenc şi baronul Kemény, precum şi pentru scribul Biró Miklós; ei încasează pentru osteneala lor suma de 257 de florini şi 52 de creiţari[90].

7. Pedepsele

Pedeapsa în bani a constituit-o suma de 128 fl. 56 cr., care a fost imputată în părţi egale de către guberniu (sub semnătura lui Kálnoki Pál) celor patru semnatari ai reclamaţiei către guberniu: Nicolae Mureşan (Moroşan), notar de tablă, Iosif Gerendi, secretar de arhivă la Blaj, Simion Bărnuţiu şi Ioan Pipoş, secretar de tablă; cei doi din urmă, şi ca semnatari şi ca redactori ai documentului având deci de plătit fiecare o amendă de 32 fl. 14 cr.

Concluzia respectivului document era cât se poate de tranşantă: „nici una din faptele incriminate din protestul ridicat nu are un fond real; dimpotrivă, totul este o răstălmăcire cu scopul de a discredita şi a întina onoarea trupelor secuieşti"[91].

Drept urmare, Simion Bărnuţiu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Buteanu, Constantin Roman, Aron Pumnul şi preotul Nicolae Manu au fost traduşi în judecată de către procuror[92], iar persoanele care au raportat crimele de la Mihalţ Comitetului Naţional Român de la Sibiu au fost aruncate în temniţă[93]. După cum reieşea din scrisoarea lui P. Suciu, 9 dintre ţărani au fost arestaţi ca fiind cei mai vinovaţi. Comisia de anchetă nu a reuşit să-l aresteze pe Simion Bărnuţiu, considerat a fi fost „principalul vinovat" pentru evenimentele de la Mihalţ. Dorinţa în acest sens a autorităţilor o putem deduce şi din faptul că prin zvonuri mincinoase au încercat să acrediteze ideea că el, Bărnuţiu, s-ar fi aflat la Mihalţ în momentul în care trupele secuieşti au atacat satul[94]. Aşa încât prin neprezentarea sa la comisia de anchetă în Coşlariu, S. Bărnuţiu şi-a

[90] *Ibidem*, nr. 1698/1848. Foto: 25814-25817.
[91] Ioan Lupaş, *op. cit.*, p. 477-478.
[92] George Barițiu, *op. cit.*, p. 157-158.
[93] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară, Schița tomului III.* Publicată de Ştefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 39.
[94] *Idem*, loc. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

salvat de fapt viața; aceasta cu atât mai mult, cu cât se vede că autoritățile maghiare n-au putut să-i ierte discursul antiunionist de la Blaj și căutau orice prilej să se răzbune.

Simion Bărnuțiu și ceilalți membri ai comitetului, ca reprezentanți ai națiunii române, s-au simțit îndatorați să protesteze în contra oricărei judecăți asupra mihălțenilor într-o asemenea cauză națională. Ei declară solemn în *Foaia pentru minte...*[95] a lui George Barițiu că, precum nu poate fi legală comisia maghiară de anchetă fără „comisari români dezinteresați", așa nici judecată legală nu se poate face fără judecători români în problema măcelului de la Mihalț. Și totuși, doi români au fost prezenți la anchetă, dar, este adevărat, numai ca traducători; e vorba de protopopul C. Molnar și protopopul Grigore Rat din Alba de Jos. Postura în care se aflau cei doi în cadrul anchetei se poate deduce și din faptul că, pe lângă traducerea în limba maghiară a mărturiilor țăranilor, mai aveau „porunca" să execute dispozițiile comisiei, fiind obligați să-și folosească toată influența lor „pentru liniștirea poporului". Tot ei trebuiau să lămurească populația să-i predea pe „instigatori" și pe cei „vinovați". De asemenea, trebuiau să convingă populația să aibă toată încrederea în guvernul Ungariei și să o asigure de faptul să i „se va face dreptate și că guberniul nu va întârzia să-i pedepsească aspru pe cei păcătoși"[96]. Cei „păcătoși", evident, erau tot ei, românii. Cu alte cuvinte, respectivii protopopi trebuiau să acționeze ca simple unelte ale stăpânirii.

În ceea ce privește amenzile, cheltuielile pentru întreținerea armatei și a comisiilor de anchetă, precum și despăgubirile proprietarilor feudali, din păcate, nu dispunem de documente pentru a le evalua; prin comparație cu cheltuielile unor alte execuții militare de mai mică anvergură ale altor sate, putem afirma că ele vor fi fost considerabile. Se știe cu certitudine că satele peste care trecea o astfel de execuție militară erau ruinate pentru ani și ani de zile. Nu ne îndoim că Mihalțul s-a aflat într-o situație similară.

---

[95] *Foaie pentru minte...*, nr. 27 din 5 iulie 1848, p. 212-214.

[96] Deák Imre, *1848. A szabadsáczghare története levelekben. Ahogyan a Kortásak látták*, Budapest, [f.a.], p. 124-125.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

8. Câteva contraziceri între izvoarele maghiare

Am văzut modul în care s-au desfășurat anchetele; am văzut, în mare, și unele aspecte din comunicatul comisiei „mixte" de anchetă, care nici mai mult nici mai puțin, a respins în bloc ca neadevărată reclamația Comitetului Național Român.

Să vedem însă dacă principalele izvoare maghiare sunt întru totul de acord între ele, pentru a ne garanta în acest fel că ancheta comisiei maghiare a fost obiectivă și deci a fost îndreptățită a respinge integral acuzațiile românilor, stabilind ea adevărul cu privire la evenimentele de la Mihalț.

Din capul locului trebuie să spunem că se ridică serioase semne de întrebare, deoarece contrazicerile abundă atât în textul comunicatului comisiei, cât și în acela al celorlalte documente maghiare privind evenimentele petrecute la Mihalț. Nu le putem cuprinde pe toate. Dăm doar câteva exemple.

Una dintre cele mai flagrante contraziceri este aceea cu privire la „calmul" secuilor, subliniat de comunicatul comisiei de anchetă, în care se spunea: „Militarii secui, întru o stare serioasă au stat înaintea poporului și cu purtarea sa cea așezată pe nimene n-a atâțat spre mânie...". Iată însă ce declară comitele suprem Bánffy Miklós în cunoscutul său raport din 3 iunie către guvernatorul Transilvaniei, referindu-se la respectivul moment: „Văzând o astfel de situație și *furie de ambele părți* [s. ns. – G.N.] însuși conducătorul suprem al străjii care conducea armata a considerat oportun să nu intre în sat pentru a înnopta..." Este limpede că soldații secui erau furioși și tot atât de limpede că cele două documente fac afirmații diametral opuse. Însă, în acest caz, mai era justificată respingerea *tuturor* punctelor reclamației Comitetului Național Român?

În raportul lui Bánffy se mai explica în ce pericol era pus maiorul care mergea în fruntea armatei „pașnic", îndemnând la „împăciuire". S-a încercat, se spune, lovirea lui cu o furcă. Bánffy afirmă că maiorul a parat lovitura cu sabia. Dar aici el nu spune că acela care l-a amenințat (așa cum susține comunicatul comisiei de anchetă) a fost împușcat mortal pe loc. La fel a pățit și un alt sătean care l-a amenințat pe căpitan. Bánffy a redactat în așa fel raportul încât să reiasă că românii

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ar fi tras primii de parcă toți ar fi fost înarmați cu arme de foc. Adevărul era că doar un singur om avea armă, (era acel trăgător misterios din lanul de secară – sau grâu – despre care românii spuneau în reclamația lor că ar fi putut fi un trăgător din garda națională maghiară. Acest punct al reclamației era însă eronat, deoarece documentele anchetei menționează un țăran cu o pușcă veche care a tras într-adevăr. Bánffy, în raportul său din 3 iunie, nu pomenește decât de împușcătura din lan, care lasă să se înțeleagă că a fost prima. Pe cei doi săteni împușcați mortal pe loc el nici nu-i amintește.

Semnatarii textului comunicatului anchetei, necunoscând conținutul raportului lui Bánffy, dar având același scop, adică stabilirea nevinovăției ostașilor, ofițerilor și funcționarilor care au luat parte la represiune, fac o „concesie"; ei susțin că împușcătura din lanul de secară care l-a omorât (sau rănit?) pe soldatul secui a fost *„simultană"* cu cele două împușcături care i-au omorât pe loc pe cei doi săteni ce l-au amenințat pe maior și căpitan. Am văzut însă din raportul lui Bánffy, care a fost de față, că mai întâi a fost ciocnirea dintre cei doi săteni cu maiorul și căpitanul. Repetăm, Bánffy, din motivele știute, nu spune că cei doi români „atentatori" au fost împușcați mortal pe loc.

O altă nepotrivire flagrantă între cele două documente, care demonstrează și mai elocvent (dacă mai era nevoie) faptul că extrasul din procesul verbal al comisiei maghiare de anchetă era un fals abil ticluit, este asupra unui foarte important punct, acela al dezlănțuirii necontrolate a măcelului, când soldații secui, după primele salve de pușcă, au început să-și urmărească victimele, care fugeau îngrozite în dezordine pe câmp, străpungându-le cu baionetele.

Iată ce înregistra Bánffy Miklós în raportul său: „Ea [armata] a început fără vreun ordin dat de ofițer să tragă focuri de armă și să străpungă cu baioneta pe atacanți. În urma acestora, românii au luat-o la fugă, iar *armata i-a urmărit* [s. ns. – G.N.] până ce, datorită intervenției hotărâte a ofițerilor, s-a reușit oprirea ei". Și acum pasajul din comunicatul comisiei: „Depărtându-se cu fuga gloata d-acolo, oarecâțiva militari, năcăjiți fiind, au pășit afară din rând spre apărarea tisturilor și a împușcatului său ortac, dară prin zdravăna purtare a tisturilor au fost siliți a sta pe loc și fieștecare a merge în compania sa întru a cărora urmare, *pâra aceea că doară ar fi alungat pe oamenii carii fugea, nu este adevărată* [s.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ns. – G.N.]". Simpla comparație între cele două texte poate convinge și pe un neavizat asupra „obiectivității" comisiei maghiare de anchetă.

Din finalul comunicatului mai exemplificăm cu o inadvertență. Acolo se respinge faptul că soldații ar fi strigat românilor ce fugeau că „No, acum aceasta să o ia înălția despre spatele voastre". Și în articolul lui Bodrog Samu se respinge faptul că secuii ar fi strigat ceva românilor care fugeau, numai că aici textul avea altă formulare: „Ceea ce am făcut cu voi, trebuia să fi făcut mai de mult împăratul"[97]. Nici o asemănare între cele două texte.

Desigur, obiectivitatea comisiei „mixte" a fost discutabilă din mai multe puncte de vedere, dar mai ales pentru faptul de a fi respins în bloc *toate* acuzațiile aduse de români. Această procedură a fost poate prea bătătoare la ochi, dovedind indiscutabil că guberniul avea nevoie de *liniște* și nu de adevăr.

9. Numărul morților

Dintre toate contrazicerile între unele acte și comunicat, poate cea mai semnificativă a fost aceea cu privire la numărul morților.

Un fapt atât de simplu, matematic aproape, trece prin atâtea modificări, încât, inerent, și acesta ridică unele îndoieli asupra obiectivității comisiei.

În comunicatul din 21 iunie 1848, semnat de toți anchetatorii, cifra morților era stabilită la 12 și 9 răniți[98], dar după ce am văzut că acest document avea menirea declarată de a-i „liniști" pe români putem ridica, pe baza altor documente, mai multe obiecții.

Astfel, în primul raport către guvernator (deci nedestinat publicității) al comitelui suprem Bánffy Miklós[99], numărul total al morților era de 14 români și un secui. Este dat și numărul defalcat pe sate: 10 din Mihalț, 1 din Obreja, 1 din Colibi, 1 din Crăciunel și 1 din Cisteiul de Mureș. Răniți, spune el, zac mai mulți și un ostaș.

---

[97] *Kolozsvári Hiradö*, nr. 12 din 20 iunie 1848, p. 47-48.

[98] Arhiva bisericii Sf. Nicolae din Brașov, fondul Bran, nr. 114/1848. Foto: 4874-4876.

[99] Arh. Nat. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr. 1432/1848. Foto. 25573-25580.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Raportul lui Perény Zsigmond, tot din 3 iunie[100], pomenește faptul că Bánffy Miklós i-a „scris în grabă" că a fost omorât un secui și un altul a fost rănit, iar românii sunt doar răniți vreo 40. Aceasta însemna că ori lui Bánffy i-a fost frică să-i raporteze comisarului Perény numărul românilor omorâți, ori comisarului Perény i-a fost frică să comunice omorurile către ministrul de interne al Ungariei.

Tot în 3 iunie, doi funcționari, Benedek József și Dósa György, scriau de la Aiud guvernatorului, amintind de un ostaș rănit și unul mort, dar numărul românilor morți și răniți nu-l cunoșteau exact[101].

Următoarea știre este din 4 iunie 1848, tot din Aiud, a administratorului Ferentz János care menționează un ostaș secui, pe nume Moritz József mort, și dintre români mai mult de 50 de morți și vreo 70 de răniți. Aici se mai adaugă o informație extrem de importantă: „nu li se știe numărul, deoarece mulți s-au înecat în fuga lor, unii în Mureș, alții în Târnavă". Specifica și aceea că soldații au tras în două rânduri[102].

Subit, în 5 iunie, Bánffy Miklós, autorul moral al crimelor de la Mihalț, are o tresărire de conștiință și-i scrie lui Teleki, din Aiud, că „numărul celor care au murit la Mihalț este mai mare decât cel pe care l-am dat în raportul meu precedent"[103]; promite că va cerceta la fața locului totul cu minuțiozitate, inclusiv numărul morților despre care nu a avut cum să se informeze până atunci.

Ajungând în aceeași zi la Mihalț, Bánffy se răzgândește și comunică doar că au murit 7 săteni (5 greco-catolici și 2 ortodocși), plus 1 decedat în ziua respectivă, deci în total 8 (se înțelege din Mihalț), plus 4 țărani din 4 sate diferite. Despre răniți va raporta ulterior[104].

Ziarul săsesc *Der Siebenbürger Bote*[105] indica pentru măcelul de la Mihalț 30 de morți și 50 de răniți. *Organul național*[106] din Blaj menționa 9-12 morți și 20 de răniți, din care au murit o parte și vor mai

---

[100] Deák Imre, *op. cit.*, p. 114-120.

[101] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr. 1443/1848. Foto. 15740-14743.

[102] Arh. Naț. Rom., D.J. Covasna, Sf. Gheorghe, Fond. Arh. Familiei Apor, Fasc. XXI, nr. 4. Foto: 1013-1015.

[103] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr. 1440/1848. Foto. 15738-14739.

[104] *Ibidem*, nr. 1459/1848. Foto. 15754-15757.

[105] *Der Siebenbürger Bote*, nr. 55 din 7 iunie 1848, p. 221.

[106] *Organul național*, nr. III din 26 mai [st.v.], 1848, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

muri – se spunea. *Gazeta de Transilvania*[107] dădea 14 români morți și 50 de răniți, din care *mulți* au murit mai târziu (aici numărul de salve este arătat a fi fost de 7). În *Foaie pentru minte...*[108], George Barițiu folosește cifrele deja oficiale ale comunicatului anchetei, vorbind de „vreo 12 morți și 9 răniți". Nu putem ști dacă o face pentru a nu-i atâța pe români, de frică sau din lipsă de informare.

În *Kolozsvári Hiradó*[109], care a apărut înaintea comunicatului anchetei, se consemna că au murit doar 11 și răniți au fost 10, cifre, care se afirmă că ar fi fost obținute prin depoziția unui număr de peste 30 de martori. Ne întrebăm însă câți dintre martori, de teama unor noi represalii, vor fi interesați să ascundă moartea unor rude foarte apropiate. Tot în acest ziar se relata în termeni patetici despre soldatul secui care a căzut mort. Murind, el ar fi strigat căpitanului Szilágyi, lângă care se afla: „D-le căpitan m-au împușcat, dar nu vă speriați".

În legătură cu acest soldat secui mort (care în modul cum și-a redactat Bánffy raportul ar fi trebuit să justifice deschiderea focului împotriva românilor), dispunem de o informație care pune și mai mult sub semnul întrebării credibilitatea acestui fapt.

Informația provine tocmai din partea guberniului, care, adresându-se prim-judelui regesc din Trei Scaune, la *6 iunie,* lăuda comportarea secuilor la Mihalț și declara textual: „cu această ocazie s-a produs o ciocnire, rănindu-se grav un ostaș secui, iar altul mai ușor"[110].

Ne amintim că în raportul lui Bánffy din 3 iunie un soldat secui era mort, iar altul grav rănit. Așadar din nou contraziceri între documentele oficiale maghiare. Toate acestea ne îndreptățesc să privim și rapoartele oficiale ale lui Bánffy cu rezerva cuvenită, ca pe niște simple justificări ale sângelui vărsat la Mihalț.

Asupra numărului morților mai stăruie încă o întrebare. Dacă un număr de aproximativ 240 de ostași cu armele încărcate trag 7 salve sau măcar două salve în cei 2-3.000 de oameni adunați, cum pot fi atinse doar 23 de persoane (14 morți + 9 răniți)?

---

[107] *Gazeta de Transilvania,* XI, nr. 43 din mai 27 [st.v.], 1848, p. 179.

[108] *Foaie pentru minte...,* nr. 27 din 5 iulie 1848, p. 212-214.

[109] *Kolozsvári Hiradó,* nr. 12 din 20 iunie 1848, p. 47-48.

[110] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr. 1447/1848. Foto. 15744-15745.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Dacă luăm în considerare cifrele din reclamația românilor, în lumina izvorului maghiar care spune că doar o treime dintre soldați au tras, fiind strâmtorați în masa de oameni (vezi articolul din *Koloszvári Hiradó*). O treime din 240 este exact cifra de 80 de soldați care trăgând în săteni au putut lovi cam tot 80 de oameni, și aceasta la o *singură salvă*. Deci cifra corespunde cu izvorul românesc ce indica 30 de morți + 50 de răniți (total atinși de gloanțe – 80).

De remarcat și aprecierea istoricului Gracza György[111], care vorbește despre o cascadă de zvonuri privind numărul românilor uciși ca fiind între 50 și 100. Cifra de 50 de morți este confirmată și de Alexandru Bătrâneanu, într-un zguduitor document pe care-l reproducem în notă[111bis].

Ținem să mai remarcăm că deși numărul morților – se susține – a fost dat în comunicatul comisiei de anchetă după „extractul autentic din protocolul morților", în el însă *nu au fost cuprinși și dispăruții* (adică aceia care s-au înecat în timpul fugii) și nici cei grav răniți care vor mai fi murit după publicarea comunicatului comisiei de anchetă și cei împunși cu baionetele în timp ce erau urmăriți de ostași.

---

[111] Gracza György, *Az 1848-49-iki Magyar Szabadságharcz Története*, II, Budapest, p. 340-343.

[111bis] Documentul este următorul: „De la Sibiu [5 iunie 1848]. Crânceniile ce au făcut frații soldați secui și gardistele maghiare din Aiud cu rumânii din Obreza și din Mihaltz sunt grozave și nespusă: căci frații soldați săcui și unguri au omorât cincizeci 50 de rumâni, o sută 100 au rănit de moarte. Numărul celora ce i-au făcut a sări în apă, bărbați, prunci, femei este neștiut.

Femeile vergurile [fecioare – n.n.] le-au violat și așa violate le-au străpuns cu panganetele [baionetele – n.n.]] prin naștere.

Asta e frățietatea ungurilor, așa vor face ei cu noi.

Suntem prin ei provocați.

B[ătrâneanu] A[lexandru]."

Originalul la Arhivele Nat. Maghiare, Budapesta Fond. G.P. Nr. 11074/1848.2

Fotocopia la Institutul de Istorie „G. Barițiu" din Cluj-Napoca nr. 26478/1848. Fotocopia a fost redescoperită de colegul Ioan Bolovan într-un dosar al colectivului de editare a documentelor revoluției de la 1848 din Transilvania pe care scria: „Eliminate"; adică urma să nu fie publicat în volum ca nefiind deloc de interes.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

La imprecizii, falsuri și omisiuni, comisia de anchetă a mai adăugat, se pare, în mod deliberat, și ignorarea numelor nefericitelor victime, care și-au apărat cu prețul vieții lor satul și cinstea nevestelor și a fiicelor lor.

Silviu Dragomir constata și el că numele victimelor au rămas necunoscute istoriei[112]. Din fericire am reușit totuși să depistăm măcar numele unuia dintre eroi – este vorba de *Orian Cula,* care a fost împușcat alături de diacul din localitate, cu care a umblat prin satele vecine cu scopul de a solicita ajutor pentru Mihalț (după declarația lui Barna Culiț)[113].

Și deoarece judele sătesc Gh. Cerghezan îi „denunță" pe cei care și-au sfătuit consătenii să nu permită intrarea soldaților în sat, deci pe principalii „instigatori", ca fiind: Cleja Cula, Brezdan Stânea și [Toma] Stânea, bănuim că și aceștia se aflau între cei morți, deoarece în situații similare, potrivit tradiției, cei scăpați cu viață „ofereau" numele celor morți, cărora și așa autoritățile nu mai aveau ce să le facă.

Un fapt deosebit de interesant apare într-o informare a lui Wesselényi Miklós, către prim-ministrul Ungariei, Batthiányi Lajos, asupra evenimentelor de la Mihalț. Wesselényi ținea să accentueze că acei 14 morți (aceasta este cifra folosită de el) au fost „tocmai aceia care au avut rolul de conducători"[114]. Afirmația este destul de ciudată, deoarece sugerează ideea că *nu s-a tras la întâmplare,* ci, potrivit formulării lui Wesselényi, militarii care au tras în săteni și-au ales (înainte de a deschide focul) pe câte un român ce i se părea a fi avut *rol de conducător* al rezistenței mihălțenilor la execuția militară. Faptul nu este nici întâmplător, nici de detaliu, deoarece el vine (prin această informație de la cel mai înalt nivel) să confirme și să explice de ce nu s-a tras cel puțin o salvă de avertisment, sau de ce nu s-a tras la picioare, să-i sperie pe țărani, ci direct, în plin. Motivul nu putea fi altul decât că acest incident s-a dorit și s-a voit a fi sângeros, s-a dorit a fi un masacru cu un

---

[112] Silviu Dragomir, *op. cit.,* V, p. 263.

[113] *Kolozsvári Híradó,* nr. 12 din 20 iunie 1848, p. 47-48.

[114] Arh. Ist. Fil. Academiei Române, Cluj-Napoca, Fond: Arh. Familiei Wesselényi, copierul de scrisori al lui Wesselényi Miklós. Azi la Dir. Jud. Cluj a Arhivelor Naționale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

dublu scop, întâi pentru că astfel au putut fi lichidați cei mai activi lideri ai țăranilor din zonă, și, apoi, pentru că în acest mod Bánffy Miklós a scontat să-i intimideze pe români la nivelul întregii Transilvanii. Cu alte cuvinte incidentul nu a fost neprevăzut, ci premeditat și executat cu obstinație și sânge rece în cele mai mici amănunte.

*

În concluzie, iată, așadar, cum, ridicându-se o mulțime de semne de întrebare, atât în ce privește numărul morților, cât și a altor aspecte prezentate în comunicatul redactat de comisia maghiară de anchetă, nu mai există astăzi dubii că ancheta a fost părtinitoare. Actul ce consfințește această cercetare trebuie privit drept ceea ce este – un document lipsit de obiectivitate și interesat să dezinformeze pentru a obține liniștea cu orice preț.

În respectul principiilor morale și mai ales al principiilor de drept și dreptate, protestul lui Simion Bărnuțiu a fost și va rămâne întemeiat, deoarece într-un diferend etnic nu se poate ancheta și judeca numai de către o singură parte. Deci și la Mihalț, unde au fost omorâți atâția români, nu putea fi legală o comisie exclusiv maghiară, fără comisari anchetatori români și fără judecători români.

Evenimentele de la Mihalț au fost descrise până acum doar ca un conflict agrar, pe când de fapt, atât cauzele, cât și implicațiile lui erau etnice și politice. Am văzut că motivul real al represiunii l-a constituit refuzul acceptării statariului, fiind implicit respinsă uniunea. Așadar, este pe deplin îndreptățit punctul de vedere românesc exprimat și susținut în *Der Siebenbürger Bote,* motiv pentru care acest nou și valoros izvor, depistat și folosit în studiul de față, este incontestabil vrednic de a fi reanalizat și reabilitat.

Mihalțul a avut și o serie de urmări importante. Pentru un timp a fost retrasă într-o oarecare măsură participarea secuilor la execuțiile militare, însă cea mai importantă a fost, desigur, aceea a votării de către dietă, la 6 iunie, deci la câteva zile după evenimente, a desființării iobăgiei. Apoi, putem spune pe drept cuvânt că Mihalțul a constituit și semnalul în urma căruia guberniul maghiar de la Cluj ordonă dizolvarea și interzicerea Comitetului Național Român de la Sibiu, organ democratic ales de către Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1848, îmbrățișat și respectat de români ca „guvern românesc". Numărul intelectualilor arestați crește, la fel și al execuțiilor militare (acest „degradant mijloc de reprimare al epocii de robie"[115], cum îl numea Silviu Dragomir), care până la evenimentele de la Luna Arieșului din septembrie 1848, ajunge la peste 30.

Momentul Mihalț a mai însemnat și intensificarea terorii etnice împotriva românilor, care s-a materializat concret în generalizarea introducerii statariului în Transilvania. Începând cu 7 iunie, statariul s-a mai introdus în districtul Făgăraș, comitatul Alba de Sus, districtul Brașov, scaunele Sibiu, Nochrich, Cincu și Rupea, deci, practic, întreaga Transilvanie se afla de acum sub stare de asediu.

Cuprinzând evenimentele de la Mihalț într-o privire de ansamblu, vom mai constata că acestea au constituit un moment de cotitură, având o importanță cu adevărat istorică în cadrul revoluției. A fost momentul în care puterea, în mod deliberat, a ales definitiv și categoric *soluția confruntării* și, ca urmare, a fost rupt cu brutalitate dialogul interetnic. George Barițiu descrie sugestiv semnificația respectivului gest: „ne facem spaimă unii către alții ca și cum am fi draci, iar a ne înțelege mai de aproape nu voim, ci vorbim numai de peste deal unii cu alții, sau nu vorbim nicidecum". Și încheie cu o profeție confirmată în scurt timp: „Așa, ne așteaptă zile rele"[116].

În plan mai general, Mihalțul, care a declanșat o adevărată explozie emoțională, a fost resimțit totodată și ca un pericol real și grav pentru existența românilor ca națiune, provocând, inevitabil, intensificarea înarmărilor, mai ales a moților de sub conducerea lui Avram Iancu. Astfel că, în noul context al violenței, campania de autoapărare a românilor apare și mai justificată.

Mesajul Mihalțului putem să-l sintetizăm în următoarea formulare: „Așa vor fi tratați toți cei ce se vor opune uniunii Transilvaniei cu Ungaria". Astfel a și fost receptat în cele mai largi cercuri ale românilor ardeleni, care se găseau și ei în plin proces de redeșteptare națională. Aprecierea lui George Barițiu s-a dovedit a fi fost

[115] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 257.

[116] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 47 din 10 iunie 1848, p. 194.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

întru totul corectă: Mihalțul a constituit *botezul cu sânge al uniunii*[117]. Faptul va stimula, evident, accentuarea rezistenței românilor la uniune și la campania de recrutare în armata ungară.

În consecință, din punct de vedere istoric, masacrul de la Mihalț s-a dovedit a fi fost acel reper important în desfășurarea revoluției de la 1848 din Transilvania, din care tensiunile interetnice au început să crească vertiginos, deschizând larg și ireversibil calea spre războiul civil**.

[117] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 157.

** Este interesant că în 2001 apare *Monografia Mihalțului*, în Ed. „Altip", Alba Iulia scrisă de către Ioan Breaz-Nucu, care în capitolul IV, p. 77-89 tratează evenimentele de la Mihalț din 1848, însă, deși se vede cât de colo că a consultat studiul meu publicat în 1994, nu catadicsește să citeze lucrarea. În știință o astfel de atitudine este inacceptabilă (aceea nu e știință) și denotă mai mult decât „provincialism". Plus că s-au încălcat drepturile de autor atunci când în monografia respectivă au fost reproduse *integral* câteva documente publicate în corpusul nostru de documente privind revoluția din Transilvania de la 1848-1849.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

VIII.
18 iunie 1848 – „Duminica Sfintei Treimi" ziua oficială a desființării iobăgiei în Transilvania

Ar putea părea de necrezut sau oricum, destul de straniu, că în epocă, dar și mai târziu, desființarea iobăgiei, această problemă socială capitală a revoluției, nu s-a bucurat de un capitol special în Istoria Transilvaniei și nici de o cercetare specială, aprofundată din partea unor istorici care au trăit evenimentul (ca George Barițiu și Al. Papiu Ilarian), dar nici din partea unui Ioan Lupaș sau Silviu Dragomir în perioada interbelică.

Esența problemei este destul de complexă și își are sorgintea în rezistența nobilimii feudale ardelene la ștergerea iobăgiei. Legea urbarială adoptată de dieta nobiliară a Transilvaniei în 1847 este cea mai grăitoare dovadă a violentării dorinței generale a iobagilor de a se desființa robota.

Orice încercare de a face vreun gest în acest sens înainte de 1848 însemna o abatere pedepsită extrem de aspru. *Gazetei de Transilvania* îi era interzis de exemplu, și numai să discute despre situația țărănimii ardelene. Însă, pentru țăranii care se întorceau în satele lor, de la Adunarea Națională din Blaj din 3/15 Mai 1848, iobăgia era ca și desființată. Prea puțini au sesizat că de fapt ei juraseră că vor contribui doar „după putință la desființarea" ei[1]. Dar nu numai țăranii români ajunseseră la concluzia că Adunarea de la Blaj a șters iobăgia, ci și numeroși țărani maghiari ce fuseseră și ei la Adunare: „Ungurii aceștia – scria Al. Papiu Ilarian – credea[u] și zicea[u] că adunarea de la Blaj a șters servitutea și preste tot anul sătenii unguri ținea cu românii"[2].

Sunt extrem de rare descrierile momentului *18 iunie '48*. Surscle maghiare puri în evidență doar puținele exemple în care iobagii

---

[1] G. Neamțu, *Revoluția românilor de la 1848-49 din Transilvania*, Ed. Carpatică, Cluj-Napoca, 1996, p. 50.

[2] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II, Viena, 1852, p. 228.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

români sunt plini de recunoștință pentru foștii stăpâni de pământ pentru ștergerea iobăgiei.

În schimb exemplele din sursele românești, descriu momentul eliberării din iobăgie ca o realizare proprie, la sărbătorirea căreia n-au așteptat (cel mai adesea) nici măcar solgăbirăul pentru a veni să citească actul oficial. În câteva însemnări pe cărți bisericești apare chiar formula că războiul civil a izbucnit pentru că nobilimea feudală a refuzat ștergerea iobăgiei citită chiar de funcționarii regimului.

După ce legea ștergerii iobăgiei din Transilvania a fost croită cât s-a putut de strâmt, pentru a se da iobagilor cât se putea mai puțin, s-a și aplicat după cum îi venea proprietarului mai la îndemână.

Pentru Apor László emanciparea iobagilor însemna drept o „faptă mârșavă". Pe de o parte marii latifundiari tergiversau punerea în practică a emancipării iobagilor, iar pe de alta căutau să salveze tot ce credeau că se mai putea salva din pământ și robotă"[3]. Când n-au mai putut tergiversa, au cerut aproape în toată Transilvania ca foștii iobagi să-și facă robotele restante iar acolo unde nu erau, scorneau robote mai vechi. Chiar dacă nobilimea liberală era mai lucidă și își dădea seama că dacă mai întârzie mult s-ar putea să rămână fără nimic, tendințele egoiste se manifestau din plin. Ea lupta alături de cea conservatoare pentru a-și păstra privilegiile și pentru a-și asigura în continuare odată cu supremația materială și hegemonia politică[4].

Pentru a avea o imagine corectă despre legea desființării iobăgiei dată de dieta de la Cluj, să vedem ce scrie Petőfi despre legea similară (din Bratislava) privind Ungaria, votată încă mai înainte: „Dieta a desființat urbarialul. Faptă foarte frumoasă, care ar fi fost și mai frumoasă dacă era făcută mai repede. Atunci, nobilimea putea fi calificată drept *generoasă*, dar acum când a făcut-o de nevoie și înspăimântată, nu poate pretinde [atare calificare][5]. Dar dacă întârzierea desființării iobăgiei (abia în 11 aprilie în Ungaria) era condamnată de către Petőfi, ce mai era de spus despre desființarea iobăgiei în

[3] Egyed Ákós, *Problema emancipării iobagilor din Transilvania în contextul european* (II), în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj-Napoca, XXXIV, 1995, p.178.

[4] *Idem*, p. 180.

[5] *Idem*, p. 184-185.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Transilvania la 18 iunie 1848? când G. Bariţiu nota în *Istoria* sa că „populaţiunea transilvană, din sinea ei, fără altă agitaţiune, până în 30 mai, îşi pierduse pacienţa de a mai robi"[6]. Mai trebuie precizat şi că principalul zvon în Transilvania, începând încă din aprilie, devine *ştirea* că eliberarea din iobăgie, a fost pronunţată cu 12 ani în urmă (sau oricum mai demult), dar că nemeşimea a fost aceea care a ascuns scrisoarea de eliberare (uneori cu completarea că ticăloşia s-ar fi înfăptuit în înţelegere cu episcopul Ioan Lemeni)[7].

Pentru a completa imaginea evenimentului să vedem ce spune acelaşi George Bariţiu chiar la momentul respectiv despre desfiinţarea iobăgiei: „Iobăgia încetează în Ardeal pe toată vecia începând din 18/6 iunie 1848 adică din Dumineca Sfintei Treimi!" Românii, unguri mulţi şi câteva sate săseşti „scapă de robia veacurilor".

„Destul atâta, că iobăgia se şterse. Peară-i şi numele şi toată suvenirea ei, de trei ori peară acel blăstăm de robie păgânească înfierătoare de oameni şi creştini. Mergeţi preoţi, cântaţi „Mărire întru cel de sus, lui D-zeu". Lăudaţi binecuvântaţi pe Mântuitorul, a cărui cruce şi moarte abia numai acuma putu în adevăr folosi şi românilor şi altor câtorva popoară, câte până acum aşteaptă în deşert răscumpărarea"[8].

Este interesant să aflăm cum, în epocă, vede un martor maghiar votarea ştergerii iobăgiei în dietă la Cluj, şi cum vede un martor român acelaşi eveniment.

Iată cum descrie atmosfera şi evenimentele zilei din 6 iunie '48 grefierul Pálfi Sándor: „La ora 5 după-amiază, avu loc o adunare completă pe ţară, în prezenţa unui imens auditoriu şi a doamnelor. Primul, se ridică la cuvânt, cu vocea-i metalică tunătoare, Wesselényi Miklós. O linişte de mormânt cuprinse sala, când, arborând principiul fericirii a milioane de oameni, a propus ca, nemaiaşteptând ceasul ultimei nevoi, clasa privilegiată să-şi aducă ofranda pe altarul patriei... să se proclame că nu mai există robotă şi dijmă! Iar oraţia aceasta îşi găsi

---

[6] G. Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, Ed. II-a, Braşov, 1994, p. 222.

[7] G. Neamţu, *Aspecte comportamentale în primăvara revoluţiei de la 1848 din Transilvania*, în *Anuarul Institutului de istorie şi Arheologie*, Iaşi, 25, 1988, p.316.

[8] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 45 din 3 iun. 1848, p. 185-186.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ecoul în mii și mii de glasuri, chiar la toți membrii vârstnici ai adunării"[9]. Pentru cine cunoaște localul dietei din Cluj la 1848 știe foarte bine că acolo nu pot încăpea „mii și mii" de oameni. Descrierea umflată este caracteristică fanfaronadei respectivei „clase privilegiate" și intenției clare de a falsifica istoria. Ideea este în fond, cât de entuziaști au fost membrii dietei când au votat ștergerea iobăgiei. Să vedem acum ce spune Ioan Oros alias Rusu, un intelectual român, aflat pe galeria dietei, exact în același timp, luând parte la același eveniment: „După terminarea discursului, își amintește el, corpul dietal și publicul «numai printr-o strigare nădușită și scurtă, așa zicând printr-o mârâitură de „să trăiască" (ejen) au dat expresiune bucuriei sale silite. Wesselényi s-a iritat și le-a zis că la cuvintele de ștergere a robotelor și dijmelor a crezut că o să-i crape urechile de strigătele de să trăiască pe care le va auzi; însă, cu părere de rău a observat că aceea numai printr-o mârâitură lină („lossu morai altal") ați exprimat-o, din care trebuie să conchid că și în viitor ați voi a susține robotele. După aceste cuvinte aruncate în fața dietei care vroia a se arăta în fața lumii liberală, luând cuvintele lui Wesselényi de vătămătoare și-a exprimat neplăcerea printr-un murmur de desaprobare»[10]. Oare cine a falsificat istoria? Evenimentul să fi fost perceput chiar atât de contradictoriu? Cui folosește?

Este de înțeles că istoriografia maghiară vrea să distorsioneze adevărul însă este de neînțeles cum i-a scăpat conținutul documentului scris chiar de Wesselényi Miklós, în 4 iunie 1848 și care se bate cap în cap cu declarația lui Pálfi Sándor; iată textul care descrie atmosfera din sala dietei de la Cluj: „Și în legătură cu desființarea relațiilor urbariale unii au încercat să tragă timpul prin tot felul de declamații și discuții, pentru ca după accea să accepte eventual legea din Ungaria și principiile

---

[9] Egyed Á. *op. cit.*, p. 182. Interesant este cât de mult diferă traducerea la A. Egyed față de document. În studiul privind *„Problema emancipării iobagilor..."*, 1995, p. 182, pasajul cheie apare: „nemaiașteptând ceasul ultimei nevoi..." [ce fel de *nevoi* (?) sau *nevoile*? – n.n. – G.N.] pe când în *volumul de documente 1848,* VI, 1998, p. 140, semnat și de autorul de mai sus, pasajul referitor la „sacrificiul" clasei privilegiate se traduce: „să nu se mai aștepte ceasul când va fi forțată..." [să desființeze iobăgia]. De altfel diferențele de traducere sunt mult mai numeroase și mai grave.

[10] *Ioan Oros alias Rusu. Memorii*, Text îngrijit de I. Ranca, București, 1989, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ei. Aceştia ar fi vrut să alcătuiască o lege care să intre în detaliile reglementării problemei, iar încetarea robotei să aibă loc numai după confirmarea şi publicarea ei cu multe formalităţi tărăgănătoare. Unii se gândeau să fixeze data desfiinţării pentru noiembrie, septembrie sau cel puţin peste câteva săptămâni"[11]. Oare chiar în piepturile acestor „mii şi mii" să îşi fi găsit „ecoul" anunţul desfiinţării iobăgiei? Oare aceşti aristocraţi feudali a căror rapacitate era cunoscută de secole să fi aplaudat cu entuziasm desfiinţarea iobăgiei?

Adevărata atmosferă din dietă cu privire la desfiinţarea iobăgiei a fost descrisă şi de un cancelist român – Ioan Poruţiu care urmărea şedinţele acesteia pentru a informa Comitetul Naţional Român de la Sibiu. Iată cât de plastic e caracterizată situaţia: *„Dieta de aici* [din Cluj – n.ns. G.N.] *tot întru aceea îşi bate capu cum ar putea astupa gura şi scoate ochii poporului ca ei să nu piardă nimic sau cu ce i-ar putea sătura pe aceştia ca ei tot să rămână plini"*[12], adăugând că aristocraţii ardeleni considerau legea desfiinţării iobăgiei din Ungaria „prea democratică", motiv pentru care „Au făcut şi altele după treaba noastră".

Guberniul tipăreşte şi o „preînştiinţare" în care le explică ţăranilor că acest „mare dar" le-a fost făcut de către domnii de pământ din Ardeal (după exemplul Ungariei) din „simţire curat patriotică şi către foştii săi iobagi frăţească dragoste". Deci ei să nu poftească mai mult. Accentul cade bineînţeles pe al doilea aspect al „preînştiinţării" – adică, *foştii iobagi să nu poftească mai mult.*[13]

Dar ce spuneau mulţimile despre „frăţiasca dragoste" a nobilimii? Iată: „Poporul susţine că tot ce a căpătat acum, împăratul de mult a voit şi numai nobilimea a fost contra"[13bis].

Să vedem însă cum descrie istoriografia maghiară receptarea ştergerii iobăgiei în ziua de 18 iunie 1848: „În comuna Bărboşi din comitatul Turzii, ziua eliberării s-a transformat în sărbătoare: iobagii au tăiat un stejar imens şi cu crengile sale rupte şi-au vizitat foştii stăpâni. În

---

[11] *Documente privind revoluţia de la 1848 în Ţările române C. Transilvania*, V, (S. Benkő, L. Botezan, Á. Egyed ş.a.) Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1992, p.515.

[12] *Ibidem*, VI, 1998, p. 78. Doc. nr. 45. Cluj, 6 iunie 1848.

[13] *Ibidem*, VI, 1998, p. 108. Doc. nr. 63. Cluj, 7 iunie 1848.

[13bis] *Cronica anului 1848*, p. 81-82 (Treiscaune, 2 iulie 1848).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Racoșul de Jos (comitatul Alba de Sus), ziua a fost decretată sărbătoare perpetuă, legământ valabil și în prezent. Atunci a fost compusă următoarea poezie, pe cât de naivă – susține autorul – pe atât de semnificativă:

Slavă Domnului ne-om liniști; [aceasta era de fapt dorința nobilimii – n.ns. G.N.]

De acum nu vom mai roboti;
Au perit dijma, robota,
De-acum în voie ne-om desfăta[14].

În istoriografia română se dau câteva cazuri de receptare a zilei de 18 iunie care a fost primită tot cu multă bucurie, cum s-a întâmplat la Chirileu, de exemplu, unde 6-700 de țărani vin să petreacă pe un „Câmp al libertății" și unde Isaia și Vasile Moldovan vor citi ștergerea iobăgiei, se desfundă un butoi cu bere și unul cu vin petrecându-se cu muzicanți toată ziua. Oficialitatea, adică solgăbirăul Gábor Madarás, sosi abia pe la amiaz în Chirileu să vestească ștergerea iobăgiei. Satul era evident gol, nu mai erau decât câteva babe și niște bătrâni neputincioși, așa încât solgăbirăul plecă furios fără a-și fi putut ține cuvântarea pretinzătoare de recunoștință pentru domnii de pământ[15].

În 18 iunie 1848 au răsunat clopotele toată ziua și toată noaptea în întreaga Transilvanie. Cum spuneam mai sus, bucurie a fost, dar n-a fost entuziasm, deoarece aproape peste tot țăranii își aminteau de pământurile, pășunile sau pădurile care le-au fost răpite prin diverse metode (mai ales prin comasări) de foștii stăpâni feudali și care acum pretindeau să le fie restituite. Așa au reacționat și moții din Câmpeni, care au fost de față la anunțarea de către oficialități a ștergerii iobăgiei, întrebând retoric: „Ce ștergere de iobăgie-i aceea, dacă pădurile nu ni s-or dat îndărăpt?"[16]

Românii (în majoritatea lor) nu voiau sub nici o formă să recunoască *„marele sacrificiu"* făcut de nobilime pentru a li se șterge iobăgia și cam peste tot, în Transilvania, românii considerau că acest mare gest istoric l-a făcut *împăratul*. Sigur, împăratul a sancționat legea,

---

[14] Egyed Á., *op. cit.*, p. 185.

[15] *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Ediție îngrijită de N. Bocșan, V. Leu, Cluj-Napoca, 1988, p. 244.

[16] L. Maior, *Avram Iancu. Scrisori*, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p. 67

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

dar pentru a putea pretinde recunoștința țăranului român, fostul proprietar feudal dorea să-și asume *întregul* merit. Procedând în acest fel, reacția era însă și mai virulentă, în așa măsură, încât, *ștergerea iobăgiei* a intrat în mentalul colectiv al românilor, ca realizată de împărat și de Andrei Șaguna.

Pentru a ne susține aserțiunea, menționăm 3 povești populare, adunate din trei sate diferite, și care au toate trei același sâmbure, același mesaj: ștergerea iobăgiei se datorează împăratului și lui A. Șaguna. Iată conținutul uneia dintre cele 3 povestiri: „După bătălia din 1848, împăratul porunci ca să se șteargă iobăgia în toată țara. Dar domnii n-au ascultat porunca împăratului, ci au bătut și chinuit și mai departe pe români. De aceea, Șaguna a trimis o scrisoare împăratului, scrisoare care cuprindea mult amar și multă jale de la românii din Ardeal. Și fiindcă împăratul era cel mai bun prieten al lui Șaguna îndată după primirea scrisorii s-a pus în trăsură și a plecat către Sibiu". [Șaguna l-a întâlnit la Podul Oltului între Brad și Avrig și după ce fu recunoscut de împărat] „Așezându-se apoi amândoi în trăsură au colindat toate părțile locuite de români și pe unde treceau, porunci dădeau, domnii fugeau și iobăgia să ștergea". Povestită de Ioan Iordachie din Săcădate și publicată de I. Bodea.[17] Iar în alte povestiri la gura sobei se blagoslovea *anul 1848* „care a slobozit pe iobagi din iobăgia cea grea". „Acest an a adus libertatea și fiecare a rămas stăpân pe moșia ce o avea în stăpânire în mâna sa, să o lucre liber după voință", dar nu se sufla o vorbă cu privire la *cine* anume a șters iobăgia[18].

Românii au susținut că *„i s-a plinit timpul"*, că *„i-a venit vremea"* și nu au recunoscut sub nici o formă și niciodată că *ștergerea iobăgiei* este meritul nemeșilor maghiari, dimpotrivă, când G. Barițiu o anunță în *Gazetă*, adaugă apăsat: „Nici decum nu e destul a vedea pe popor numai scăpat de robie, ci cea mai strânsă datorință a noastră este a îngriji, ca nu cumva în curs de 10-20 ani să recadă în servitute asemenea celei de mai înainte"[19]. Vede deci pericolul (și atrage atenția) că românii

---

[17] I. Bodea, *Șaguna și împăratul*, în *Tribuna*, Arad, XIII, nr. 12 din 17/30 ian. 1909, p. 1-2.

[18] Nicolae Borza, *Amintiri din vremea iobăgiei*, în *Transilvania*, LVII, nr. 6 din iunie 1926, p. 253.

[19] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 45 din 3 iun. 1848, p. 186.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ar putea fi din noi iobăgiți și încă de către aceeași clasă. În alt loc, avertizează și asupra „iobăgirii spirituale".

Teoretic, 18 iunie '48 rămâne o dată importantă, dar în epocă, 2 iunie '48 este o dată mult mai larg receptată; ea este data măcelului de la Mihalț[20], care a presat cel mai puternic asupra elaborării legii din 6 iunie 1848. La fel în epocă, și mai târziu, nici nobilimea (și nici istoriografia maghiară) nu a recunoscut sub nici o formă importanța datei de *2 iunie 1848* asupra hotărârii de a nu mai tergiversa ștergerea iobăgiei.

Însă indiferent din ce unghi este privită data de 18 iunie 1848, calendaristic, ea rămâne data la care „Bastilia" nobilimii feudale din Transilvania, *iobăgia*, a fost dărâmată pe vecie, nu din mila domnilor, ci pentru că în epoca modernă deschisă de revoluție, aceștia nu o mai puteau menține sau cum spunea poporul „i s-a plinit timpul"!

[20] G. Neamțu, *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848*, în *Istoria României. Pagini transilvane*, Cluj-Napoca, Centrul de studii transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 244-281.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

IX.
Din activitatea regimentului bănățean de graniță Caransebeș în vara anului 1848*

Rolul deosebit de important al regimentului bănățean de graniță Caransebeș în desfășurarea revoluției de la 1848-1849 este, în general, bine cunoscut mai ales pentru perioada războiului civil.

Mai puțin cunoscută este însă activitatea sa în perioada de dinaintea izbucnirii ciocnirilor armate, care s-a dovedit în fond a fi și ea extrem de agitată.

În cele ce urmează ne vom opri asupra a două momente din viața regimentului bănățean de graniță. Unul dintre acestea îl constituie vizita lui Eftimie Murgu la Caransebeș. Deși cunoscută, considerăm că vizita a fost greșit interpretată și necesită incontestabil, o reinterpretare. În *Revoluția de la 1848-1849 în Banat,* I.D. Suciu sugera, la un moment dat, că această vizită a lui Murgu la Caransebeș ar prezenta ceva misterios, legat de activitatea sa daco-română, având în vedere, că el nu dorea să candideze ca deputat în acest oraș[1]. E. Murgu, susține autorul sus-menționat, ar fi vrut ca în Caransebeș să ia legătura cu ofițerii români ai regimentului de graniță. De ce? Nu ni se spune, dar – e un exemplu tipic de mistificare – suntem lăsați să bănuim că din intenția sa de a-i atrage pe ofițerii români ai regimentului de partea sa, ar fi avut neapărat de câștigat ceva mișcarea panromânească. Nimic mai fals. Explicația acestei vizite e mult mai prozaică, mai simplă, și chiar opusă intereselor generale românești.

Din 15 martie 1848, naționalismul maghiar considera uniunea Transilvaniei cu Ungaria drept panaceul universal care va rezolva toate problemele națiunii ungare. Evident, alipirea Banatului și Partiumului făcea parte din același pas. Or, din martie și până în iunie (la vizita lui Murgu), și după aceea, evident, regimentul de graniță Caransebeș nici nu

---

* Articolul publicat în: *Cele trei Crișuri,* Serie nouă, X, nr. 5-6 (110-111), mai-iunie 1999 sub titlul : „Unele aspecte privind activitatea regimentului de graniță Caransebeș în vara anului 1848". Varianta de față a fost revizuită.

[1] I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat,* București, 1986, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

a vrut să audă despre așa ceva. El se găsea exact pe poziția celorlalte două regimente românești ardelene de la Năsăud și Orlat, care refuzaseră hotărât a recunoaște sau a accepta orice uniune cu Ungaria.

Ce se întâmplase însă cu Eftimie Murgu?

După o detenție grea, el a fost în final eliberat de către românii din Pesta, aderenți ai revoluției ungare, nu însă odată cu deținuții politici maghiari. Eftimie Murgu a mai fost ținut încă 24 de zile la închisoare. *Gazeta de Transilvania* ajunsese chiar să se întrebe dacă nu cumva motivul detenției sale prelungite nu era datorat apartenenței sale etnice[2]. În aceste condiții, la ieșire, după afirmațiile prim vice comitelui comitatului Caraș, Iakobffy Kristóf, „s-a răspândit știrea că dânsul [adică Murgu], fiind îndatorat Dietei ungare pentru eliberarea sa, în noua întorsătură a lucrurilor se va conforma națiunii și constituției ungare"[3].

Eftimie Murgu a considerat, sau mai probabil a fost supus unor presiuni care l-au determinat să susțină că oprimarea spirituală sârbă în cadrul bisericii era un pericol mult mai mare decât uniunea Transilvaniei cu Ungaria, în care majoritatea conaționalilor săi ardeleni vedeau sfârșitul românilor ca națiune în cadrul Ungariei Mari. E. Murgu stă multă vreme în Pesta – tot timpul lunii mai, deși el e așteptat la Blaj, pentru a conduce adunarea națională a românilor[4]. Ce a făcut toată luna mai la Pesta, nu ne spune nimeni. Cornelia Bodea presupune doar că E. Murgu se găsea sub „severă suspectare"[5]. Adică, am putea înțelege chiar că eliberarea sa fie nu era deplină, fie era eventual una condiționată. Nu avem deocamdată nici o confirmare documentară a acestei situații cam ciudate, dar, desigur, ea nu este imposibilă, având în vedere că a mai stat închis și după 15 martie. Să nu uităm că, încă înainte de 1848, E. Murgu a urzit planurile unei Dacoromânii a cărei posibilități de realizare crescuseră spectacular la 1848; pentru stăpânirea maghiară, fie ea revoluționară sau nu, atât idealul, cât și intenția de a-l realiza, erau, evident, inacceptabile.

---

[2] *Gazeta de Transilvania*, 1848, nr. 29, p. 119.

[3] *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române. C. Transilvania*, vol. V, București, 1992, p. 411.

[4] V. Cheresteșiu, *Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu*, în *Studii*, 1956, nr. 1, p. 73-74; G. Barițiu, *Părți alese ...*, vol. II, p. 102.

[5] C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834-1849*, București, 1967, p. 134.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În legătură cu sejurul prelungit al lui E. Murgu la Pesta, nu putem neglija informația ministrului de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, din scrisoarea sa din 2 iunie 1848, către comisarul regal din Transilvania, baronul Perényi Zsigmond, în care nota: „Pe Eftimie Murgu – despre care se poate afirma că este un apostol român – l-am câștigat după multă trudă. A scris proclamația pe care am tipărit-o. Acum va activa în regiunea Cransebeșului"[6]. Ceea ce s-a și întâmplat.

Care vor di fost argumentele ministrului de interne maghiar? Nu știm. Oricum, proclamația tipărită la sugestia sa era scrisă în spirit unionist[7]. Iar cu 3 zile înainte (în 31 mai 1848), același ministru de interne Szemere Bertalan ținea să-l informeze pe vicecomitele comitatului Timiș, Vukovics Sebö, că Murgu „A acceptat 150 de florini pentru întreținerea și acoperirea cheltuielilor de drum". Apreciază proclamația scrisă de Murgu (repetăm, la sugestia sa), exprimându-și totodată și credința că Murgu „ar putea să ne folosească" (sau, tradus în termeni moderni, că ar putea fi manipulat). Speră, în final, că Eftimie Murgu va putea fi ales deputat în Caraș[8].

Când, în ziua de 9 iunie, Eftimie Murgu apare la Lugoj, comitele suprem al comitatului Caraș, Gyürky Pál, este de-a dreptul încântat și raportează ministerului de interne al Ungariei că Murgu a fost primit cu multă bucurie și că discursul său adresat poporului a fost în spirit filomaghiar, exprimându-și totodată intenția de a avea o „consfătuire mai lungă cu dânsul", așa încât activitatea lui Murgu pe teritoriul comitatului să fie și mai folositoare (în sens maghiar). Aici apare și mențiunea că el ar fi „îndreptat" spre regiunile „orașelor Oravița și Caransebeș"[9]. Așa se explică, deci, drumul său la Caransebeș. El trebuia să ducă mai departe spiritul *unionist* între români. Deci el, în ultimă analiză, la sugestia autorităților ungare, trebuie să înfrângă, să diminueze sau să risipească rezistența Caransebeșului și a regimentului grăniceresc. Ceea ce, însă, *n-a reușit*. Deși, datorită popularității sale, a tulburat serios apele în oraș[10].

---

[6] *Documente 1848*, V, p. 425-428.
[7] *Ibid.*, p. 393-394.
[8] *Ibid.*, p. 354-355.
[9] Arh. Nat. Magh., Budapesta, *fond Az 1848-1849-iki. Minisztériumi Levéltar Beliigyminisztérium*, Nr. 4375/1848. E. foto: 27.187-27. 193.
[10] Ioachim Miloaia, *Un denunț austriac în contra lui Eftimie Murgu și Gh. Poșta*, în *Analele Banatului*, Timișoara, I, 1928, nr. 1, p. 17-22.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Aserțiunea noastră, bazată pe documente, este confirmată și de un bun cunoscător al istoriei Banatului, Antoniu Marchescu[11], care sublinia: „Caransebeșul, dimpotrivă, a rămas de la început credincios împăratului. Nici Murgu nu a putut influența populația militarizată de aici". În ochii autorităților maghiare „a fi credincios împăratului" însemna, în ultimă analiză, a te opune uniunii, și nu cine știe ce „reacțiune" sau „contrarevoluționarism", clișee care au viciat atâția ani istoriografia noastră și care au împietat atât de grav asupra înțelegerii revoluției românilor[12].

Incontestabil, din punctul de vedere al istoriografiei românești, este un fapt deosebit de pozitiv că regimentul de graniță din Caransebeș nu s-a lăsat sedus de ideea uniunii nici chiar atunci când ea le-a fost propovăduită chiar de un apostol al cauzei române, cum era Eftimie Murgu. Ce va fi fost în sufletul său e greu de știut. Eftimie Murgu nu a fost însă în nici un caz un trădător în accepțiunea comună a cuvântului – situația sa era foarte complexă și poate că ea a primit explicația cea mai corectă de la un mare contemporan al său, Al. Papiu Ilarian, care, intuind duplicitatea lui Murgu (ca de altfel și aceea a intelectualității bănățene și ungurene în general), declara textual, că acesta dorea să-i „fericească pe românii de acolo" pe „căi măiestrite"[13]. Kossuth Lajos, care avea cele mai multe și mai precise date despre Murgu, confirmă această posibilă atitudine a lui. Kossuth nu s-a lăsat indus în eroare și în ciuda tuturor discursurilor și proclamațiilor filomaghiare ale lui Murgu, el intuiește că cererile românilor bănățeni de a se înarma și a lupta în frunte cu un „căpitan", alături de unguri, împotriva sârbilor, așa cum au cerut la Lugoj (și cum voia de altfel și Murgu), era o posibilitate, dar mâine, sublinia scurt și brutal Kossuth, *„mâine se pot întoarce în contra ungurilor"*[14]. [s. ns. – G.N.].

Iată, așadar, că tot jocul politic duplicitar al lui E. Murgu a fost în zadar, regimentul bănățean de la Caransebeș rămânând pe poziția sa

---

[11] Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere (contribuțiuni istorice și juridice)*, Caransebeș, 1941, p. 191.

[12] David Prodan, *Transilvania și iarăși Transilvania*, București, 1992.

[13] G. Neamțu, *Deputații români în Dieta de la Pesta, 1848-1849*, în *Anuarul Inst. de Ist. Din Cluj*, XIII, 1970, p. 135.

[14] S. Dragomir, *Documente 1848*, V, p. 386.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

antiunionistă. Eftimie Murgu a fost trimis acasă, escortat fiind de o gardă, chiar a doua zi, în 13 iunie 1848, din ordinul generalului Appel[15]. Este interesant că, după unele date, Murgu nici nu a ajuns în oraș.

Meritul regimentului este, fără îndoială, și mai mare, din moment ce a rezistat unei politici greșite a unei personalități din chiar neamul său. Notăm și faptul că proclamația acestuia, cu care venise în Caransebeș, a fost o dezamăgire pentru toți românii.

Celălalt moment important, considerăm noi, al vieții regimentului românesc din Caransebeș, din vara anului 1848, a fost unul la care a luat parte, fără a realiza însă gravitatea situației, e drept, nu pentru el, ci pentru Țara Românească.

Documentul care atestă acest fapt, și care, ne-a stat la dispoziție, din colecția revoluției de la 1848-1849 din Transilvania a Institutului de Istorie „G. Barit" din Cluj, nu are nimic extraordinar în sine, dar, analizat cu atenție, ne-a condus la o concluzie deosebit de interesantă.

Documentul este din Orșova Veche, semnat la 8 iunie 1848 de maiorul Pichler[16]. Este emanat de la Comandamentul cordonului Dunării inferioare și adresat comandamentului brigăzilor trupelor de graniță.

Ce semnalează el? Pe baza informațiilor de la comandanții subalterni ai porțiunilor de cordon, în timpul zilelor de 4-5-6 iunie, românii din Țara Românească și-au dublat efectivele postate de-a lungul granitei.

Aici urmează o serie de date tehnice care susțin afirmația inițială. Dublarea pazei românești s-a realizat cu țărani înarmați cu puști dar puțin instruiți, de-a lungul întregii linii de demarcație. E clar că faptul constituia un eveniment, și partea austriacă nu și-l putea explica prea ușor. Chiar se și spunea în raport: „Adevăratul motiv încă nu s-a putut afla cu siguranță".

Se avansează, totuși, 3 explicații: 1. vizita unui înalt funcționar autohton sau poate rus; 2. asigurarea regulamentelor vamale, sau 3. protejarea mai fermă a granitei românești de eventuale violări ale părții austriace, în respectivele condiții politice.

---

[15] V. Braniște, *Murgu în Caransebeș*, în *Drapelul*, XI, nr. 147 din 24 dec. (6 ian) 1912, supliment la nr. 147 din 1911, p. 6-7.

[16] Arhivele Naționale D. J. Timișoara, *fond Arhiva militară*, nr. 465/57, f. 242-245. Foto: 30.328-30.333. Documentul a fost tradus de colegul Kurt Schmidts, căruia îi mulțumim și pe această cale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Dar o altă frază are virtutea de a cuprinde în sine întreaga situație existentă în realitate și a fi cea mai aproape de adevăr: „Cărările lor de patrulare, semnalele sonore, instalațiile mai noi la posturile de supraveghere a cordonului și precauția mărită față de călătorii care vin dinspre partea noastră, indică toate, că ei [adică românii n. ns.] și-au îngrădit mai strict teritoriul".

Să vedem însă care era situația Țării Românești în zilele de 4-5-6-7 iunie și ce se petrecea acolo. Vag, la diverse nivele, se auzeau zvonuri sau se înregistrau, din *Gazeta de Transilvania* mai ales (care va fi și interzisă de altfel în Țara Românească) știri despre evenimentele „grandioase din Europa", despre revoluția din Ungaria, și câte altele; țara era însă, deocamdată amorțită, imobilă. Nimic nu izbucnise. Totul mocnea doar. Până la Proclamația de la Izlaz nu mai erau decât puține zile. Documentele de la începutul lui iunie dau acea senzație pe care numai cercetătorul cu experiență o poate percepe. În aer plutea ceva, se aștepta ceva. Nu se știa ce. Oricum, ceva ce ar fi putut fi o zguduire socio-politică. Și atunci, care ar fi putut fi, logic, reacția domnului ca despot?

Desigur, reacția lui nu putea fi alta, decât *aceea de a izola și mai mult* țara de restul lumii (în primul rând de vecinii europeni), pentru a putea face ceea ce poftea în teritoriul granițelor ei.

Citind excelenta lucrare a lui Paul E. Michelson, *Revoluțiile din 1848 și 1989 în România. Note spre un studiu comparativ*[17] și mergând pe respectiva linie comparatistă, ajungem, inevitabil, și noi la concluzia că fără îndoială, există numeroase puncte comune între cele două revoluții cea din 1848 și aceea din 1989 și, deci, comparația dintre ele rezistă perfect. Una dintre dovezi este tocmai documentul menționat.

Comparând cele două revoluții, ne putem permite să facem o similitudine logică între închiderea aproape ermetică a granițelor României în decembrie 1989 (înaintea victoriei revoluției) și încercarea domnitorului muntean de a controla și el frontierele și a izola țara. Cu alte cuvinte, putem exclama și de data aceasta: „Nimic nou sub soare!"

Partea austriacă ia și ea contramăsuri, acordând acestei importante consolidări a cordonului românesc întreaga atenție. Se dublează paza și de partea austriacă (evident, tot cu români, dar cum reiese din datele ofițerului

[17] În *Ethos,* Revistă de teorie a culturii (serie nouă), Iași, 1990, I, (aprilie-iunie), nr. 2, p. 3-11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

austriac, mai bine instruiți), urmând ca, potrivit instrucțiunilor, în toate localitățile de graniță să se efectueze patrulări regulate, cu mai multă strictețe. Dimineața și seara trebuia făcut un control și mai atent al terenurilor din apropierea graniției și al drumurilor ce duceau acolo, prin patrule suplimentare, pentru a nu fi surprinși, spun ei, de eventuale violări de frontieră. În caz de încălcare a graniței, cordonul primise ordin să alarmeze imediat cea mai apropiată localitate.

Desigur, atât din partea austriacă, dar bănuim și din partea românească, trebuia să se evite, „cu atenție, orice îngrijorare suplimentară în rândul locuitorilor, și mai ales al celor aflați la tratament balnear", sau, cum am zice azi, să se evite intrarea în panică a turiștilor.

Maiorul Pichler, semnatarul raportului, insistă mereu că nu cunoaște cauzele dublării pazei pe sectorul românesc al graniței, ba cere chiar și lămuriri oficiale districtului Mehedinți; nu se poate însă împiedica să constate din *partea românilor o precauție mărită față de călătorii ce vin dinspre partea austriacă.* Și, întorcându-ne la studiul comparativ al lui Paul E. Michelson, ne mai amintim cât de greu se obținea viza de intrare sau ieșire din România în ultimele luni ale fostei dictaturi.

E clar că Muntenia se simțea o țară asediată de revoluțiile europene, și eventualii călători ajunși la granița austriacă erau considerați drept purtători potențiali ai ideilor revoluționare apusene.

Într-un alt document, tot de la Orșova Veche, dar de data aceasta din 14 iunie 1848, semnat de maiorul Eissler, în care se dezbătea aceeași situație de la graniță, se completează datele din documentul anterior (din 8 iunie), și justificându-se contramăsurile serviciului de cordon austriac, se expune o nouă și mai amplă motivație a acestora. Iată ce scrie, în acest sens, maiorul Eissler: întărirea graniței este necesară nu numai pentru faptul că românii și-au înmulțit numărul de posturi de pază și pentru că și-au dublat numărul de oameni la cele existente, ci și pentru că o „mai mare atenție se impune din cauza mișcării actuale în sânul popoarelor, a rupturilor și noilor uniri dintre ele, a diferitelor principii și motive ce le pun în mișcare și care sunt folosite pentru instigarea lor"[18].

Iată, deci, concluziile pe care le putem desprinde dintr-un banal document prea puțin relevant (luat izolat), dar extrem de semnificativ

[18] Arh. Naționale D. J. Timișoara, *fond Arhiva regimentelor de graniță,* nr. 875/1848. Foto: 30.302-30.304.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

privit prin prisma evenimentelor complexe din Țara Românească și Austria în momentul emiterii sale.

Cele două aspecte ale activității regimentului de graniță Caransebeș în vara anului 1848, deși mărunte în aparență, ne par, totuși, semnificative, justificând comentariul de față.

În ceea ce privește rezistența regimentului la propaganda promaghiară a lui E. Murgu, nu era puțin lucru la acea dată, când confuzia domnea peste Banat, și, în parte, chiar în Transilvania.

Din a doua acțiune, vedem că austriecii întăreau supravegherea în jurul Țării Românești. Regimentul din Caransebeș devenea, astfel, primul martor al începutului sfârșitului unui regim urât de majoritatea românilor la 1848.

Marile încercări, bravura și puterea de sacrificiu a regimentului bănățean de graniță Caransebeș devin realitate nu peste multă vreme, în cursul războiului civil.

ANEXĂ

Comandamentul cordonului Dunării inferioare. Nr. 832/1848.

Către onoratul Comandament c[ezaro] c[răiesc] al brigăzilor trupelor de graniță

Conform informațiilor primite de la comandanții subalterni ai porțiunilor de cordon, în timpul zilelor de 4-5 și 6 iunie, *românii și-au dublat în total efectivele de supraveghere poștale de-a lungul graniței de la moara din Vodița până la Schit,* deoarece: nu numai posturile din Poiana Săcelii au fost întărite, fiecare cu 6 militari, după cum am anunțat deja în 5 iunie, prin nr. 819, ci și cele 5 posturi din Valea Cernei au primit fiecare o întărire de câte 5 militari și pe porțiunea de cordon vizavi de moara din Vodița; de asemenea, nu numai că postul constituit aici, despre care am relevat în raportul din 4 iunie, nr. 629, a primit un echipaj de 12 militari, dar au mai fost înființate două noi, dintre care unul se află vizavi de postul nostru de la Padina Largă, la o distanță de 150 m de graniță, iar celălalt se află vizavi de postul nostru de la Curmătura, dar destul de departe pentru a nu se vedea de pe cordon. Fiecare din aceste două noi posturi a primit 6 militari, în timp ce fostele posturi românești de la Predeal și Sălișteș și-au menținut tot numai 6 militari; astfel, în fața

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

liniei noastre de cordon de la Mereriș până la Bucovăț stau 30 de militari pe partea românească cu o densitate mai mare pe porțiunea de la Sălişte.

Întărirea s-a realizat de-a lungul întregii linii cu țărani înarmați cu puști. Adevăratul motiv încă nu s-a putut afla cu siguranță. Informațiile primite sugerează că este vorba fie de vizita unui înalt superior, chiar şi a unui funcționar rus, fie de asigurarea prevederilor vamale; mult mai plauzibil este însă faptul că nu e vorba de alt scop, decât de a se proteja în condițiile actuale tulburi în fața unor violări a granitei din partea noastră. Cărările lor de patrulare, semnalele sonore, instalațiile mai noi la posturile de supraveghere a cordonului şi precauția mărită față de călătorii care vin dinspre partea noastră indică toate, că ei şi-au îngrădit strict teritoriul.

Acestei importante consolidări a cordonului român trebuie să i se acorde totuşi întreaga atenție şi pentru că nu se cunoaşte adevăratul motiv, dar mai ales fiindcă întărirea românească a formațiunilor de supraveghere a granitei s-a realizat cu țărani neinstruiți, astfel încât ar putea avea loc violări ale granitei; în sfârşit, pentru că, aşa cum s-a mai spus în raportul anterior, avem obiecții în ceea ce priveşte traseul cărărilor de patrulare folosite de partea adversă. Comandamentul de cordon a considerat că, în afară de măsurile menționate deja în raportul anterior, este necesar să se întreprindă cu precauție inițiative de contracarare şi să se extindă şi asupra celor mai apropiate localități de graniță.

Pe această linie, sergentul major Ion a fost trimis cu 5 sergenți de la compania din Mehadia şi Orşova pe cordonul de la Moara din Vodița până în Valea Cernei; pentru toată săptămâna aceasta, au fost luate toate măsurile, pentru ca săptămâna viitoare sergentul Uros să-i schimbe împreună cu 5 sergenți ai companiei din Almaş şi Petnic.

Până la noi ordine, au fost întărite astfel posturile:

- cele de la Bucovăț, Sălişte şi Meteriş cu câte 2 militari de la compania din Orşova;
- cele două posturi de la Sulița cu un fruntaş şi 4 militari;
- cel de la Piatra lui Coşei cu 2 militari ai companiei din Betnic;
- cele de la Poiana Cotită cu un caporal şi 4 militari de la compania de la Corniş;
- cel de la Bezna cu un caporal, un fruntaş şi 6 militari, cât şi cu 2 sergenți ai companiei de la Corniarev şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

- cel de la Prisaca cu un caporal și 3 militari de la compania din Mehadia.

În afară de aceasta s-au dat instrucțiuni tuturor localităților de graniță să efectueze cu mai multă strictețe patrulările regulate; la fel, să efectueze, îndeosebi seara și dimineața, un control mai atent al terenurilor din apropierea granitei și al drumurilor ce duc acolo prin patrule suplimentare, pentru a nu fi surprinși de eventuale violări de frontieră. Cordonul a primit ordin să alarmeze imediat cea mai apropiată localitate în cazul unei eventuale treceri forțate a granitei din partea adversă.

Acestea le raportăm onoratului Comandament de brigadă, cu referire la informarea anterioară, menționând că la comenzile date companiilor s-a adăugat remarca de a se evita, cu atenție, orice îngrijorare suplimentară în rândul locuitorilor și, mai ales, al celor aflați la tratament balnear.

Ne-am adresat de asemenea districtului Mehedinți, pentru a cere lămuriri în legătură cu aceste întăriri.

Pichler,
Maior.

Orșova Veche, 8 iunie 1848.

(Arh. Nat. D. J. Timișoara, *fond. Arhiva militară*, nr. 465/57, fila 242-245. Foto: 30.328-30.333).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

X.
Măcelul de la Luna Arieşului din 12 septembrie 1848 anunţă războiul civil*

Dacă până la 18 iunie 1848 cele mai multe conflicte locale sunt generate de lupta ţăranilor pentru înlăturarea iobăgiei prin forţe proprii, cu un ceas mai devreme, după această dată, caracterul social al ciocnirilor se împleteşte tot mai strâns cu cel naţional al acestora, care va trece, de altfel, pe primul loc.

Evoluţia în această direcţie a fost determinată de opoziţia din ce în ce mai dârză a românilor atât faţă de uniune, cât şi faţă de efectele ei asupra Transilvaniei. Una dintre cele mai grave urmări a fost considerată de români legea recrutării propusă de Kossuth Lajos la 11 iulie 1848 spre a fi votată de către dieta Ungariei şi care prevedea mobilizarea unui contingent de 200.000 de ostaşi[1] meniţi a lupta în principal împotriva aspiraţiilor de eliberare naţională a sârbo-croaţilor şi a celorlalte naţionalităţi nemaghiare. Ministerul de Război maghiar trece la aplicarea acestei legi, ordonând deocamdată recrutarea primilor 60.000 de oameni, înainte ca legea să fie sancţionată de împărat[2]. Acest viciu de formă o va face nevalabilă în ochii românilor, saşilor şi, un timp, chiar a unor jurisdicţii secuieşti. Trebuie remarcat, aşa cum a făcut George Barițiu, şi că din această lege indigna mai ales formula jurământului care prevedea ca toţi locuitorii înrolaţi să lupte până la moarte „pentru neatârnarea naţiei maghiare", nepomenindu-se nimic de cele 10 milioane de nemaghiari.

---

* O variantă mai amplă (cu documente), publicată împreună cu Ioan Mazere în două numere consecutive ale anuarului *Acta Musei Napocensis*, 26-30, II, Istorie, 1989-1993, Cluj-Napoca, 1994, p. 207-234 şi 31, II, 1995, p. 91-128. cu titlul: *Evenimentele de la Luna Arieşului din septembrie 1848. Documente inedite. I-II.*

[1] I.D. Suciu, *Revoluţia de la 1848-1849 în Banat*, Bucureşti, 1968, p. 171.

[2] G. Barițiu, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, II, Sibiu, 1890, p. 243. Mai detaliat despre legea recrutării vezi: *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 305-306. Reprodusă şi la C. Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, II, Bucureşti, 1982, p. 900-902.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

La această inechitate se adaugă și rolul deznaționalizator al legii care mai prevedea ca toate activitățile în armata nou creată să se desfășoare exclusiv în limba maghiară.

La refuzul românilor de a recunoaște uniunea Transilvaniei cu Ungaria și noua lege de recrutare, autoritățile vor răspunde cu dezlănțuirea împotriva lor a unei terori al cărei spectru va cuprinde întreaga Transilvanie. Românii considerați instigatori sau căpetenii, intelectuali și țărani sunt prinși, bătuți și aruncați în închisori. Ca urmare a acestei situații, unul dintre cele mai crunte acte de teroare a fost masacrul din 12 septembrie 1848 de la Luna Arieșului, lângă Turda, unde cifra victimelor s-a ridicat până la 30 de morți.

Nu era însă prima vărsare de sânge în Transilvania. Ea a fost precedată de masacrul de la Mihalț din 2 iunie 1848, în care și-au pierdut viața 14 țărani, alți 50 fiind răniți în împrejurările nemiloase ale unei execuții militare, care după cum o apreciază și George Barițiu, a însemnat „botezul cu sânge al uniunii"[3]. La auzul acestui tragic eveniment, Avram Iancu amenințase că acesta va fi plătit cu sânge[4]. Nu cunoaștem, din păcate, reacția lui Avram Iancu față de cele întâmplate la Luna, putem bănui însă că a fost cel puțin tot atât de vehementă, dacă luăm în considerare îndârjirea discursului său (scurt și clar ca o declarație de război) de la a treia Adunare Națională de la Blaj, câteva zile mai târziu.

Evenimentele de la Mihalț sunt însă mult mai bine cunoscute[5], cu toate că nici ele nu au beneficiat de o cercetare imparțială imediat după ce s-au petrecut. Comisiei care a anchetat evenimentele i s-a spus „mixtă", ceea ce poate deruta; aceasta a fost astfel, în ceea ce privește participarea la ea a militarilor și civililor, nu însă și a *românilor*[6].

---

[3] G. Barițiu, *Op. cit.*, p. 157.

[4] S. Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965, p. 56.

[5] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară, schița tomului III*, publicată de Șt. Pascu, Sibiu, 1943, p. 36-39; G. Barițiu, *Op. cit.*, p. 153-165; Jakab Elek, *Szabadságharczunk történetéhez 1848-1849*, Budapest, 1880, p. 209-229; I. Lupaș, *Raportul comisiunii mixte însărcinată să cerceteze măcelul de la Mihalț*, în AIIN, V, 1928-1930, p. 470-478.

[6] G. Neamțu, *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848*, în *Istoria României. Pagini transilvane*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală română, Cluj-Napoca, 1994, p. 244-281.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Faptul că masacrul de la Luna nu a devenit tot atât de cunoscut, sau şi mai cunoscut decât cel de la Mihalț se datoreşte rapidității cu care s-au desfăşurat evenimentele. Adunarea de la Năsăud din 14 septembrie şi cea de a treia Adunare Națională de la Blaj, începută la 15 septembrie 1848, au fost momente care au însemnat o cotitură hotărâtoare în desfăşurarea revoluției românilor din Transilvania.

Dar nu numai acesta a fost motivul necunoaşterii mai detaliate a evenimentelor de la Luna, ci şi faptul că, mai târziu, istoriografia nu a dispus de dosarul anchetei, ceea ce a făcut ca masacrul de la Luna să rămână oarecum estompat în istoria generală a revoluției, menționat fiind doar pe scurt în câteva sinteze[7].

Pe baza unui dosar amplu de arhivă descoperit de I. Mazere[8], care conținea ancheta ordonată de comitele suprem al comitatului Turda, Thorotzkai Miklós şi pe baza unor documente din arhivele de la Budapesta, pe care le aveam eu şi pe care le-am coroborat cu informațiile din presa vremii, suntem acum în măsură să oferim un scurt rezumat al acestui eveniment important al revoluției de la 1848 din Transilvania.

Documentele, ne dau totodată şi posibilitatea ca pe baza acestei anchete să facem şi o adevărată „radiografie" a unui astfel de eveniment. Anchetatorii au încercat să afle un anumit adevăr despre această mişcare, pentru a le permite să aplice noi măsuri represive; noi vom încerca însă, animați doar de interese ştiințifice, a-i descifra cât mai profund semnificațiile sociale şi naționale, putând astfel lumina din perspectiva istoriei aspectele sale mai puțin cunoscute sau cu totul noi. Din acest unghi de vedere vom putea constata că evenimentele de la Luna au depăşit cu mult importanța lor locală, constituind, fără nici o îndoială, unul din evenimentele majore ale revoluției.

---

[7] *Din istoria Transilvaniei*, II, Bucureşti, 1961, p. 87; *Istoria României*, IV, Bucureşti, 1964, p. 147.

[8] Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Fond. Comitatul Turda, prezidiale dos. Nr. 1031/1848 (49 pagini format mare). Vezi anexele în lucrarea publicată împreună cu I. Mazere, loc. cit. Dosarul a fost descoperit de către dl. colonel Mazere care a suportat şi cheltuielile de traducere. Pe baza acelui dosar tradus, şi a mai multor altor documente depistate de mine, în urma cercetărilor mele am redactat un studiu publicat în partea I-a a lucrării din *Acta Musei Napocensis*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ceea ce s-a întâmplat la Luna și în satele din jur, nu a fost un fenomen izolat, rupt de atmosfera generală ce domnea în Transilvania ci reprezenta o concretizare a spiritului nou care domnea între români. Deși puține, documentele anterioare datei de 12 septembrie 1848 pentru regiunea respectivă aduc totuși dovada certă a unor mai vechi și mai îndelungate frământări. Și apoi să nu uităm că Luna avea o veche tradiție de luptă, încă din timpul răscoalei de la 1784, când localitatea a fost denunțată Guberniului de către autoritățile comitatului Turda de a se fi *înscris în oastea lui Horea*[9].

În aprilie-mai 1848, clericul Vasile Nemeș, fratele preotului greco-catolic din Poiana Arieșului care la plecarea din Blaj a jurat alături de ceilalți clerici și profesori că va „face totul pentru cucerirea libertății națiunii române"[10], activează susținut în zonă, intenționând să citească apelul pentru adunarea preliminară de la Blaj poporului și preoților din Luna, Câmpia Turzii, Călărași și Războieni Cetate. La anchetă, Vasile Nemeș declară că nu l-a citit, dar nu convinge, deoarece guvernatorul Teleki József ordonă atât comitetului suprem al comitatului Turda[11], cât și episcopului greco-catolic Ioan Lemeni[12] să ia măsuri aspre împotriva clericului, în baza unui raport al judelui regesc suprem al scaunului Arieș (din 27 aprilie), în care activitatea „instigatoare" pentru autoritățile maghiare a lui Vasile Nemeș se pare că este dovedită.

Când vine vremea Adunării de la Blaj, judele nobiliar Korodi F. János senior anunță comitatul la 12 mai 1848 că a interzis atât preoților cât și enoriașilor lor să participe la aceasta.

După cum reiese însă din document, preoții din Grindeni și Câmpia Turzii au declarat că ei vor merge totuși la Blaj și fără invitații. Preotul din Grindeni este chiar foarte dur când face această afirmație sfidătoare[13], spre consternarea zelosului funcționar.

În fine, o altă localitate care ia parte activă la evenimente, Chețani, a devenit și ea cunoscută, mai ales printr-o corespondență

---

[9] D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, I, ed. II-a, București, 1984, p. 251.
[10] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, II, București, 1979, p. 291.
[11] *Id.*, p. 205.
[12] *Id.*, III, București, 1982, p. 53.
[13] *Id.*, p. 481.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

trimisă de acolo în 28 august st.n. 1848, *Gazetei de Transilvania*[14], în care se descrie un zguduitor abuz îndreptat asupra ei, și care ne face să înțelegem și mai bine disperarea cu care locuitorii au acționat la 12 septembrie 1848.

Astfel, vicecomitele Betegh Gábor (amestecat și în evenimentele de la Luna) și judele nobiliar Korodi János a ordonat o execuție militară, aducând în Chețani, localitate mică, cu doar 403 locuitori, 80 de soldați polonezi, care, timp de 5 zile, i-au ținut pe locuitori numai în bătăi, smulgându-le și o amendă de 900 fl. Vina lor fusese aceea de a nu fi avut răvașele și chitanțele cu obligațiile iobăgești și restanțele de robote, confiscate anterior, în mod abuziv de însuși intendentul Teci Samu din Luncani al baronului Kemény Samu imediat după vestirea eliberării din iobăgie. Pedeapsa că nu aveau aceste hârtii, luate într-un mod atât de perfid de aceeași persoană care a chemat și execuția, a fost deosebit de brutală. S-au aplicat câte 12 până la 25 de vergi celor „vinovați", încât, afirma corespondentul, „mergea tot părău sângele din pielea românilor".

Este semnificativ că cei mai crunt bătuți au fost aceia care au luat parte la Adunarea Națională de la Blaj. Pentru ca acțiunea de represalii să fie completă, funcționarii și soldații au mâncat 5 boi de frunte, slănină, pâine, găini, ouă ș.a., bând și 30 de vedre de vin și ducând la închisoare în Turda, legați în lanțuri, 5 români, printre care și pe Vasile Șerban, căzut mai târziu în ciocnirea din 12 septembrie 1848 de la Luna.

Teroarea bântuia în toată Transilvania, dar parcă în comitatul Turda era și mai aprigă. Aceeași părere o avea și protopopul Petre Bădilă, care îi scria episcopului Șaguna[15] lucruri cutremurătoare despre persecutarea românilor bătuți și maltratați, iar apoi aruncați în închisori; fapte confirmate și de însemnările lui Ioan Rațiu[16].

Comitele suprem Thorotzkai Miklós, din primăvară până-n toamnă, nu face altceva decât să tot cheme armată pentru a-i „liniști" pe românii din comitat, iar ca persoană particulară, ca „domn de pământ",

---

[14] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 72 din 2 sept. 1848, p. 297.

[15] C. Feneșan, *Informații noi privind revoluția din Transilvania în vara anului 1848*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 381.

[16] *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, ediție de N. Bocșan și V. Leu, Cluj-Napoca, 1988, p. 175-177.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

este grăitoare atitudinea față de foștii săi iobagi din Sălciua, de mai jos de Baia de Arieș, cărora la puțin timp după desființarea iobăgiei, în 20 iulie 1848[17], le-a pretins câte 6 florini d argint și dijma din vite; la 4 boi o oaie cu miel și la 10 oi o oaie. Le dă păsuire 15 zile, după care, le promite el, și îi era ușor, va aduce execuție militară pe capul lor, evident, în propriul său profit.

Acestei atmosfere încărcate i se adaugă creșterea continuă a rezistenței la recrutare, în mai multe zone, ca și la Luna, ajungându-se la vărsări de sânge. Ca o contrapondere la respectiva acțiune nepopulară, românii încep să se înroleze la Năsăud în armata imperială recrutată de colonelul Urban[18], fiind convinși că ea este opusă armatei „domnilor". În această ordine de idei trebuie avut în vedere că opoziția la recrutări se îmbina și cu o atitudine extrem de dușmănoasă față de nobilimea proprietară de moșii. Faptul este atestat și la Luna, atât de *Siebenbürger Wochenblatt*[19] cât și de *Gazeta de Transilvanbia*[20], care arătau că țăranii adunați în marginea satului proferau grave amenințări la adresa stăpânilor de pământ maghiari. O foaie volantă, lansată la 19 septembrie, care descria în rezumat ciocnirea de la Luna, sublinia că mulțimea era „gata de luptă până la moarte, făgăduind nimicirea moșierilor unguri și distrugerea moșiilor lor..."[21]

Evenimentele de la Luna își au începutul la data de 5 septembrie 1848, când, în pofida agitației din comitat, comitele suprem consideră cel mai nimerit lucru forțarea campaniei de recrutare (conscriere și vizită medicală) tocmai în comuna Luna, fiind o localitate destul de mare la acea vreme, și oarecum un centru natural spre care gravitau vreo șapte alte localități, și ele în plină fierbere revoluționară. Rezistența lunenilor odată înfrântă își făcea calculul contele Thorotzkai Miklós, automat, celelalte sate se vor conforma și ele la supunere.

---

[17] C. Feneșan, *Op. cit.*, p. 384.

[18] *Bucovina*, nr. 16 din 27 mai 1849, p. 82-83.

[19] Apud C. Bodea, *Op. cit.*, p. 903.

[20] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 305-306. Și la C. Bodea, *Op. cit.*, p. 902.

[21] Arhivele Naț. Magh., Budapesta, Fond. K. Papp. Miklós. Fototeca Inst. de Ist. „G. Barițiu" Cluj-Napoca. Colectivul de editare a documentelor din 1848. Foto: 1251-1252/1848. În continuare *„Foaia volantă"*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Că tocmai în acest fel a gândit comitele suprem, reiese dintr-un raport al său către baronul Vay Miklós, comisar regal pentru Transilvania, trimis cu puteri plenipotențiare de guvernul Ungariei. Informându-l pe Vay că şi din alte multe locuri a primit rapoarte, conform cărora localitățile se opun intrării pe teritoriul lor a comisiilor de recrutare, consemnează textual că „localitatea Luna, prin trimişii ei, a îndemnat şi alte localități vecine" la opoziție similară[22].

În alte localități ale comitatului Turda, prin prezența sa personală şi printr-o insistentă „muncă de lămurire" dusă alături de el şi de unele „persoane inteligente", cum le numeşte contele Thorotzkai, a reuşit să conscrie un oarecare număr de recruți, nu însă şi la Luna. Pe baza raportului către Vay, mai sus amintit, a anchetei şi a altor documente şi mărturii am putut reconstitui destul de detaliat faptele.

Într-o atmosferă apăsătoare de agitație şi nesiguranță, la 5 septembrie 1848 sosesc la Luna trei comisari pentru recrutare, Kabos Dániel, Salamon Jóseff şi Kováts Jóseff, care ordonă sătenilor să se adune. Sătenii se opun, argumentând că „aceasta nu este porunca împăratului". Ei sunt de acord ca fiii lor să facă parte din oastea împăratului, în nici un caz din armata „domnilor" (adică a foştilor proprietari feudali de pământ), aşa încât ei sunt ferm hotărâți ca până ce nu văd hârtia cu vulturul bicefal şi porunca imperială originală, să nu permită comisiei să efectueze recrutarea. Sunt argumente ce vor reveni şi în 11 şi 12 septembrie, la care se adaugă şi rezistența față de uniunea Transilvaniei la Ungaria, când tot în acest context țăranii susțin că „Guvernul maghiar a luat cu înşelăciune țara [Transilvania –n.ns.] de la împărat"[23]. Şi vor şi proceda în consecință.

Când deja aproape întreg satul se adunase la locul conscrierii, din mulțime se auzi vocea lui Gheorghe Hada: „Nu vă lăsați copiii să fie înscrişi!"; la aceste vorbe comunitatea a început să vuiască şi să fiarbă[24].

Comisarii somează poporul la supunere, însă din altă parte se aude vocea lui Nuț Hada şi Blag Giurgiu: „nu ne vom supune nici în

---

[22] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. Az. 1848-1849-i Minisztériumi levéltár. Vay Miklós Kormánybiztosi iratai. Fototeca I.I. „G. Barițiu", Cluj-Napoca, Colectivul 1848, Foto: 19.029-19.030.

[23] *„Foaia volantă"*.

[24] Dos. cit. la nota 8 supra, f. 20-22.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ruptul capului"[25], după care, cei adunați, preluând argumentul și repetând că până nu văd cu ochii lor „porunca maiestății sale" nu se supun, mulțimea se împrăștie lăsând comisia baltă. Părăsită cu indignare, comisia se vede obligată să-și întrerupă lucrul și pleacă în satul vecin, la Luncani, tot fără nici un succes. Potrivit raportului lui Thorotzkai Miklós către Vay, pomenit mai sus, se încearcă recrutarea și la Gligorești, însă și acolo întâmpină aceeași nesupunere.

Comisia înaintează imediat comitelui suprem un raport în care se descrie opoziția sătenilor[26]. Considerând situația creată foarte gravă, comitele suprem dispune ca raportul să-i fie imediat înaintat comisarului regesc Vay Miklós, cu mențiunea că, în ziua următoare, deci în 6 septembrie, se va prezenta personal la Luna pentru a-i „îndrepta" pe sătenii răzvrătiți[27].

Într-adevăr, în 6 septembrie 1848 comitele suprem sosește în Luna împreună cu comisia de recrutare și se instalează în casa preotului tânăr, Iosif Coltor, unde, adunând localitatea, îi îndeamnă pe săteni să nu se opună conscrierii, amenințându-i că în caz contrar aceasta va avea urmări grave asupra comunității.

Dându-și seama că timpul lucrează în favoarea revoluției românești, lunenii vor să câștige timp pentru a-și pune acțiunile și atitudinea lor de acord cu cea generală românească. Acest lucru se putea face atât prin trimiterea de emisari la Blaj și Sibiu, cât și prin consultări cu fruntași români în cursul târgului de la Turda care servește ca pretext pentru a solicita o amânare. Deci, oamenii cer o păsuire până luni 11 septembrie când se va termina târgul de vite de la Turda, termen pe care contele, pentru a nu se compromite, dar și pentru că nu avea suficiente forțe militare la dispoziție, este nevoit să-l accepte. După declarația lui Petre Ilea din Luna[28], mult mai menajantă decât a celor anchetați, se pare că însuși comitele, văzând cât sunt de ocupați lunenii cu târgul de la Turda, propune să se amâne conscrierea până în 11 septembrie, la terminarea târgului. Oricum va fi fost și ori de unde va fi venit inițiativa, s-a obținut un răgaz, pe care ambele tabere înțeleg să-l folosească.

---

[25] Dos. cit., f. 32.

[26] Dos. cit., f. 3-4.

[27] Arh. Naționale, D. J. Cluj, Fond. Comitatul Turda, prezidiale, nr. 904/5.

[28] Dos. cit., f. 29 v.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Comitele încercând să prevină o răscoală, pregăteşte în ascuns o întărire a forțelor de represiune, apropiind de comună două subunități militare, întărind în acelaşi timp paza oraşului Turda, la propunerea lui Kemény Farkas, vicecomandant al comitatului[29].

În acelaşi timp, răgazul de o săptămână a fost folosit şi de țărani, la târgul de la Turda, realizându-se contacte şi informări reciproce între fruntaşii lunenilor şi a celorlalte sate din zonă, pentru a stabili un mod unitar de acțiune, la nevoie, până la folosirea forței. Concomitent, lunenii trimit şi la Blaj un emisar, pe Rusu Ioan zis Suci, ceea ce reiese din depoziția lui Sand Fetița[30] care o ştie de la Nuț Hada, fără însă a dezvălui scopul şi conținutul mesajului adus.

Autoritățile care supravegheau zona bănuiesc aceste contacte, bănuială exprimată şi de ziaristul Jancsó Károly în *Kolozsvári Hiradó*[31], care relatează că, în această perioadă de răgaz, spiritele ostile autorităților, asemănătoare celui al lui Alexandru Pop (Alexandru Papiu Ilarian, ajuns în epocă o pildă de nesupunere – căutat în toată Transilvania pentru a fi întemnițat şi executat), au colindat nopți de-a rândul prin zonă „ademenind din nou poporul.

E cert că, atât la Blaj (nu din cercul episcopului Ioan Lemeni), cât şi de la Turda, încurajările au fost ferme, deoarece lunenii se pregătesc susținut pentru o rezistență armată serioasă. Adună pietre la marginea satului, într-un loc strategic, numit „după Curte", oblesc coase, ascut sape şi furci, şi după unele informații unii făuresc chiar lănci.

La 11 septembrie 1848, comitele suprem Thorotzkai Miklós, însoțit de vicecomitele Betegh Gábor şi comisarii conscriptori, sosesc pentru a treia oară la Luna. Locul adunării sătenilor a fost tot curtea preotului tânăr, Iosif Coltor, probabil şi pentru a se crea impresia că acțiunea era aprobată de fruntaşii locali.

Comitele suprem ține din nou un discurs, cu siguranță „patriotic", dar care românilor nu le va fi spus nimic, comisia a început să conscrie vreo 5-6 recruți după unele mărturii (Sand Fetița), 7-8 după

[29] Arh. Naționale, D. J. Cluj, Fond. Comitatul Turda, prezidiale, nr. 920; 954; 956/1848.

[30] Dos. cit., f. 27.

[31] *Kolozsvári Hiradó*, nr. 63 din 17 dept. 1848, p. 257.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

altele (Petre Ilea)[32]: dar oricâți vor fi fost, e cert că Vasile Pogăcean din Luna, adresându-se mulțimii, rosti apăsat și se pare (după efecte) cu multă autoritate: „Veniți de aici, de ce să înscrieți feciorii? Nimeni să nu îngăduie aceasta". La care, cea mai mare parte a celor adunați au părăsit locul, ieșind în stradă. Vicecomitele Betegh Gábor se duce imediat după ei și-l apostrofează pe Vasile Pogăcean: „Ce treabă ai tu aici?" ... „nu ai băiat pentru armată, de ce provoci gâlceavă?" Se vede însă că vicecomitele nu e ascultat, deoarece e nevoit să intervină însuși Thorotzkai Miklós, punându-și la bătaie întreaga sa autoritate de comite suprem, ieșind și el în drum după mulțime, poruncindu-i să se întoarcă imediat. Intimidați pentru moment, oamenii se întorc în curtea preotului, unde mai sunt înscriși câțiva tineri.

Când să ajungă la înscrierea băiatului lui Ștefan Dic, în stradă se auziră din nou strigăte, de data aceasta femeiești: „Nu vă lăsați feciorii să fie înscriși, lăsați-i acolo pe domni!" (după depoziția lui Gh. Giurgiu)[33] sau, după aceea a lui Sand Fetița: „Oamenilor, nu vă supuneți, nu vă înscrieți copii, ieșiți afară!"[34]

Femeile care au îndrăznit să strige erau văduva Todora Grof [Mazere] a lui Matei, Todosia Barta, țiganca Armanka și Maria soția lui Petre Ilea, secondate cu cea mai mare iritare de Pascu Hidișan[35]. Și astfel, în vacarmul creat, mulțimea a părăsit pentru a doua oară, și definitiv, curtea preotului, fără a mai da nici o posibilitate comisiei de a-și duce la bun sfârșit misiunea.

Un afront clar adus și de data aceasta comisiei, vicecomitelui și chiar comitelui suprem. În circumstanțele descrise, refuzul sătenilor nu pare deloc întâmplător, și este destul de transparent faptul că au acționat ca după un scenariu de dinainte pregătit.

Astfel stând lucrurile, comisia și autoritățile părăsesc terenul. La urcarea în căruță, comitele suprem avertiză pe juzii sătești să fie pregătiți pentru că în chiar ziua respectivă va trimite soldați asupra satului, dispunând astfel executarea de represalii militare. Mulțimea nu părea să fie neliniștită, și chiar unele îndoieli ce au mai cuprins pe unii, ca aceea

[32] Dos. cit., f. 29.
[33] Dos. cit., f. 25-25 v.
[34] Dos. cit., f. 26 v.
[35] Dos. cit., f. 32.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

manifestată de Nuț Giurgiu a lui Nicolae, care, adresându-se comitelui suprem pe când acesta părăsea terenul, rugându-l ca totuşi „să nu trimită armata asupra satului", că se vor supune, s-au dovedit a fi fost o opinie personală izolată deoarece poporul înjurându-l, s-a înfuriat la auzul promisiunii, acuzându-l că „vrea să le mănânce copiii"[36].

După plecarea comisiei şi a autorităților a început o fierbere şi o agitație şi mai mare. Pe ulițele satului, Blag Giurgiu şi Gh. Hada dau alarma strigând că vor veni soldații şi îndeamnă poporul la rezistență. Clopotele sunt trase într-o dungă de Vasile Rusu, vestind primejdia. Sătenii se şi adună în marginea localității, la „după Curte", fiecare cu ce avea la îndemână, coase oblite, sape, furci, îmblăcie, ba chiar şi lănci.

În acele momente de încordare, contele Kemény Jóseff din Luncani, încercând şi el să pacifice pe țărani în propriul său interes, sfătuieşte pe câțiva dintre ei să meargă împreună la Sâncraiu, unde se găsea comitele suprem pentru a-l îndupleca la clemență. Acesta îi liniştește pe însoțitorii contelui şi-i îndeamnă la supunere pe cei din Luncani. În drum spre Sâncraiu, contele a trecut şi pe la preoții din Luna, cerându-le să-i liniştească pe luneni, la care a primit răspunsul (desigur, neconform realității) că ei nu-i pot stăpâni.

La întoarcerea de la comite, de data aceasta Kemény Jóseff se opreşte cu trăsura lângă mulțimea adunată în capul satului Luna şi o îndeamnă la supunere. Mai mulți dintre săteni şi-au dat însă seama de manevra contelui, zicând: „Nu-l credeți, spune minciuni, şi el e ungur şi ține cu nobilimea; el vrea numai să ne înşele"[37]. Probabil speriat de vehemența refuzului mulțimii de a se întoarce la supunere, contele ordonă vizitiului să dea bici cailor şi să pornească imediat spre Luncani.

Confruntarea devine astfel inevitabilă şi iminentă. Ascultând ca de un ordin superior, la glasul clopotelor trase în dungă şi la îndemnul lui Vasile Rusu „Fiecare om să iasă să se ducă la capătul satului împotriva soldaților"[38], cete, cete, poporul se îndreaptă spre locul ştiut ca fiind cel mai potrivit pentru a pune stavilă oricui ar fi dorit să pătrundă în sat.

Se începe organizarea pozițiilor pentru a împiedica armata să execute recrutarea forțată. Țăranii, oameni simpli (câțiva trebuie să fi

[36] Dos. cit., loc. cit.

[37] Vezi declarația contelui Kemény Jóseff. Dos. cit., f. 3-5.

[38] Dos. cit., f. 29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

fost cu armata făcută), urmau a fi organizați pentru a continua lupta după principii și reguli militare, iar comuna transformată într-o fortăreață pentru a rezista. Și într-adevăr, după adunarea sătenilor înarmați fiecare cu ce avea, este semnalată și *ridicarea de baricade în sat*[39], iar la marginea drumului, amplasarea unor grămezi de pietre pentru a fi folosite drept proiectile.

Semnalul de alarmă al clopotelor din Luna este preluat de satele din jur, conform, se pare, unei înțelegeri anterioare. Apoi oameni de legătură au fost trimiși la Grindeni, ca Nuț Hada, Dănilă Cămărășan și Vasilică Maier la Urca, existând indicii că au mai fost trimiși mesageri și la Luncani și în celelalte sate. De remarcat, deci, organizarea minuțioasă a confruntării, având în vedere că „agenții de legătură" de la Luna, pentru o mai mare operativitate, erau dublați de cei ai satelor vecine. Spre exemplu, Ioan Câmpean al Roșului din Gligorești și Iuon Păcurar, la auzul clopotelor din Luncani (prelungiri ale semnalelor din Luna), au plecat imediat la Hădăreni pentru a mobiliza poporul, iar preotul din Gligorești a trimis și el vorbă celor din Hădăreni pentru a merge să opună rezistență la Luna[40]. A doua zi, în 12 septembrie, Toader Chiș și Ștefan Pavel din Chețani au plecat la Hădăreni după întăriri suplimentare[41].

Merită relevată în mod special ordinea în care grupuri de 40, 100 sau mai mari de țărani din satele vecine veneau încolonat, înarmate și disciplinate, pentru a-i sprijini pe cei din Luna[42].

În acest mod, s-a adunat o mare masă de țărani, probabil vreo 900 la început, circa 1200-1500 a doua zi, din 8 sate: Luna, Luncani, Gligorești, Grindeni, Gura Arieșului, Hădăreni, Chețani și Urca, înarmați cu tradiționalele unelte ce puteau fi folosite și ca arme, bine pregătiți psihologic, cu moralul ridicat, dispuși în rânduri ordonate, constituiau o forță redutabilă. Lipsa armelor de foc îi punea totuși în inferioritate și s-a și dovedit a le fi fost fatală. În afară de Luna, de unde a luat parte la luptă aproape întreg satul, din celelalte sate se pare că a luat parte câte un om de la fiecare casă[43].

---

[39] C. Bodea, *op. cit.*, II, p. 904-905.
[40] Dos. cit., f. 34.
[41] Dos. cit., f. 35.
[42] Dos. cit., f. 34.
[43] *„Foaia volantă".*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Așa cum reiese din documente, dispozitivul de apărare a fost realizat în principiu pe cete grupate pe comune, iar cetele în rânduri succesive. Se remarcă două mici detașamente de observație, unul în jurul casei Hirenoaiei și altul în zona casei lui Mocuța, care țineau sub supraveghere comunicația principală pe aliniamentul Sâncraiu-Luna, cu scopul de a informa dispozitivul de luptă cu privire la sosirea trupelor așteptate din această direcție.

Ca să concretizăm situația în temeni militari, putem spune în continuare că misiunea imediată a grupării de apărare era de a interzice armatei să pătrundă în comună, iar misiunea finală aceea de a împiedica recrutarea forțată a tinerilor în armata ungară.

Întregul dispozitiv era condus unitar din punctul de comandă aflat în casa preotului Nicolae Luneanu[44], unde se mai aflau Iosif Coltor, preotul tânăr din Luna, Gh. Balog, protopopul ortodox din Turda, Alexandru Grama, preotul din Grindeni și țăranul Ștefan Neamțu din Luncani, care îl înlocuia pe preotul Todor Lazar, arestat de contele Kemény în seara zilei de 11 septembrie după înapoierea din Sâncraiu. Este semnificativ faptul că n-au existat diferențe confesionale între greco-catolici și ortodocși, dimpotrivă, o colaborare strânsă; când s-au cerut sfaturi, s-au cerut și de la Blaj și de la Sibiu.

Mai trebuie remarcat, în fine, și un punct general de observația, dar mai ales de alarmă, pe care-l constituia clopotnița bisericii din Luna, unde la post stătea Vasile Rusu.

Declanșarea ostilităților se întinde pe parcursul zilelor de 11 și 12 septembrie 1848.

În ziua de 11 septembrie, după eșecul comisiei de recrutare, cum am mai arătat, comitele suprem ordonă o execuție militară solicitând mai întâi trupe din Turda, unde însă majoritatea companiei din regimentul Sivkovich, care staționa în oraș, zăcea bolnavă, disponibili fiind doar 51 de ostași[45] sub comanda căpitanului Adler. Lângă aceștia

[44] Dos. cit., f. 37-38. Numele după tată este Pop. La Blaj a primit numele de Luneanu după localitatea Luna pentru a-l deosebi de numeroșii elevi cu numele Pop.

[45] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. Az 1848-1849-i. Minisztériumi levéltár. Vay Miklós Kormánybiztosi iratai. Fototeca Institutului de istorie „G. Barițˮ Cluj-N., Foto: 19.029-19.030/1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

se mai detașează o ceată de husari din Viișoara de circa 58-60[46] de secui sub comanda locotenentului Csulak, iar în aceeași noapte, la ordinul comitelui suprem, pornește din Bădeni, o unitate de husari de 30 de călăreți secui comandați de căpitanul Baumgarten. La aceștia, pentru acoperire, se mobilizează și 130 de infanteriști secui din Agârbici și Câmpia Turzii. Astfel, în atacul final, vor lua parte peste 270 de soldați înarmați în majoritate cu arme de foc, săbii și lănci.

Întăririle de la Turda, în loc de ora 6, au ajuns la ora 7, pe când se lăsa seara. Întârzierea a constituit un fapt extrem de important, deoarece, apreciază ziaristul Jancsó Károly, care privea evenimentele de la 200 de pași, în loc să atace pe data de 11, s-a atacat abia a doua zi, în 12 septembrie.

Armata a fost primită cu bătăi de tobă la Luna și Luncani, iar clopotul de alarmă răsuna încontinuu tras într-o dungă, și totul pe fondul unor strigăte și amenințări mânioase din partea țăranilor adunați.

Vicecomitele Betegh Gábor îndeamnă pe săteni să lase cale liberă armatei. Și căpitanul Adler îndeamnă la același lucru, arătând că a doua zi vor veni și mai mulți soldați. Țăranii refuză zgomotos; pe noapte, spun ei, nu vor lăsa pe soldați să intre, să nu se sperie copiii. Din spirtul comentariului făcut evenimentelor de către Jancsó Károly în *Kolozsvári Hiradó*[47] reiese că au fost divergențe între puterea politică civilă și între cea militară în privința procedurii față de țăranii oponenți. În relatare se nota că vicecomitele Betegh Gábor a cerut sfatul comitelui suprem Thorotzkai Miklós, care se afla într-un punct cam la un sfert de oră depărtare de el, cum să procedeze cu mulțimea. Răspunsul comitelui suprem a fost ca *soldații să intre neapărat în sat fără să tragă în săteni*, ci numai să-și facă loc cu patul puștii. Era un ordin nerealist, deoarece mulțimea ar fi blocat această manevră. Căpitanul Adler era pentru retragere, cu toate că mai parlamentează vreo două ore, încercând a-i face pe țărani să cedeze, însă în zadar.

Potrivit „Foii volante", pe care am mai citat-o, tratativele au ținut până la 11 noaptea, intervenind până la urmă, se pare, chiar și comitele suprem Thorotzkai Miklós care, cu promisiuni, ar fi reușit să liniștească în parte poporul, unii plecând spre casă. Realitatea,

---

[46] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.

[47] *Ibid.*, nr. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

confirmată de mai multe alte surse, era că lovindu-se de o opoziție atât de vehementă, căpitanul Adler ordonă soldaților săi să se retragă la Sâncaiu. Bineînțeles, ziaristul, de partea puterii administrative, își manifestă „groaza" că 52 de soldați bine înarmați și 30 de husari secui au fost siliți să se retragă din fața țăranilor înarmați doar cu coase și furci; însă, recunoaște el, ofițerii nu aveau de ales, deoarece în fața lor se afla o mulțime de 1000 de săteni, iar lăsându-se întunericul armata nu s-ar fi putut desfășura, necunoscând terenul. Probabil că nici manevra de retragere nu a fost ușoară din moment ce locotenentul Misling este citat că s-a distins în această acțiune.

Retragerea, comentează Jancsó Károly, avea două aspecte: pe de o parte, noaptea, numărul populației ar fi putut crește, îngreunând și mai mult pătrunderea armatei în sat, a doua zi, iar pe de cealaltă, până dimineață, stenii acuzați de a fi consumat excesiv țuică, se vor trezi, își vor da seama de situație, și se vor duce pe la casele lor.

Recunoaște însă că s-a înșelat, deoarece clopotul a bătut toată noaptea, sătenii rămânând pe loc în jurul a 23 de focuri. Numărul luptătorilor sporește până dimineață la aproximativ 2000 (ceea ce evident este o cifră exagerată)[48].

În lumina anchetei, iată cum se petrec lucrurile.

Seara și noaptea de 11/12 septembrie 1848 dispozitivul de apărare al lunenilor se completează cu un detașament de 100 de luptători din Chețani, pregătiți și conduși de inimosul țăran Vasile Șerban, căzut ulterior în luptă[49].

Chețanii în marșul lor spre Luna antrenează și pe cei din Hădăreni, adunați deja la locul stabilit. Cei din Gura Arieșului adunați la îndemnul și sub conducerea fraților Vasile și Ioan Pop, se unesc cu cei din Gligorești, conduși de judele sătesc Grigore Cismaș. Executând marșul noaptea, în coloane militare, găsesc deja în dispozitiv pe cei din Luncani, sosiți primii la Luna. Asemănător, cei din Grindeni și Urca, la semnalul dat de luneni, coboară Coasta pe lângă pădure, în același scop. Izolat, s-ar mai fi putut să fi fost prezenți și români din Călărași, Sâncraiu și Viișoara.

---

[48] *Ibid.*, nr. cit.

[49] Dos. cit., f. 35-36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Sosirea acestor întăriri a impus regruparea dispozitivului realizat inițial aproape în întregime din luneni, prin extinderea pe flancul stâng, pe miriștea „după Curte" și în adâncime.

În ziua de 12 septembrie, la orele 9-10, își face din nou apariție detașamentul militar al căpitanului Adler, pentru a repeta încercarea de a forța intrarea în sat. Pătrunde singur în tabăra țăranilor[50], cerându-le să cedeze, dar orice tentativă de pacificare rămâne fără nici un rezultat, ba mai mult, și-au bătut joc de el și au vrut să-l captureze sub învinuirea de a fi spion și spunându-i că așa va păți orice soldat care va îndrăzni să vină în tabăra sătenilor. Potrivit dosarului de anchetă, căpitanul Adler a fost nevoit să le arate postavul galben ca dovadă că este ostaș al majestății sale Ferdinand, fără a fi însă și crezut[51].

Căpitanul Adler se retrage la Sâncraiu, deci pentru a doua oară din fața masei țăranilor furioși și neînduplecați.

Cum am mai spus, la ordinul comitelui suprem pornește în seara de 11 septembrie căpitanul de husari Baumgarten din Bădeni și sosește la Luna în după amiaza de mați, 12 septembrie 1848. El preia comanda întregii trupe, asumându-și de aici încolo răspunderea operațiunilor.

După masă, în 12 septembrie, în jurul orei 4, armata pornește către Luna pentru a treia oară, cu forțele sporite, care totalizau acum, circa 271 de soldați.

Drumul care intra în sat, străbătându-se și aflându-se acolo de o parte și de alta grămezi uriașe de pietre, aduse special, cu căruțele de către luneni, căpitanul Baumgarten vrea să ocolească drumul, încercând forțarea pe o cale ocolită, dar masele fac o scurtă manevră de retragere în perfectă ordine, formând în fața armatei o centură puternică de apărare a satului. Ca atare, soldații au fost opriți la o distanță de 200 de pași de dispozitivul țăranilor. În mijlocul pâlcului armatei, pe 2 rânduri, stătea compania de infanterie Sivkovich, formată din 51 de oameni; la cele două flancuri, cei 60 de husari, iar în adâncime, la 150-200 de pași, garda națională maghiară.

Clopotul de alarmă încetase. Tensiunea creștea; mulțimea înconjurase aproape mica oaste, râzând de numărul redus al soldaților[52].

---

[50] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.

[51] Dos. cit., f. 25 v.

[52] Orbán Balász, *A Székelyföld leirása Történelmi, Régészeti, Természetrajzi s Népismei Szempontból*, V, Pest, 1871, p. 136.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Căpitanul Baumgarten şi comisarul civil ad hoc Szilvási Miklós, un foarte prețuit orator de către conaționali, prezent – se spune – în câte 2-3 comitate unde era vreun pericol pentru autorități, cheamă poporul la supunere.

În semn că nu vor să le facă nici un rău țăranilor, căpitanul Baumgarten ordonă punerea săbiilor în teci şi a puştilor „la picoior"[53]. Părea că tratativele cu delegații mulțimii se desfăşoară spre o înțelegere comună, dar, se vede că încurajați de Nicolae Luneanu şi alții din punctul de comandă, mulțimea rezistă, vociferează, ba chiar joacă şi cântă agitându-şi pălăriile, după descrierea lui Anton Kurz[54], convinşi că soldații nu au voie să tragă.

Între delegații țăranilor care au dus tratative cu autoritățile civile şi militare la intrarea în comună, pe baza dosarului anchetei am putut depista pe Sand Fetița, Ioan Suciu, Mihăilă Rad, Nuț Tulai, Vasile Vlad din Luna, Ştefan Neamțu din Luncani, Grigore Cismaş din Gligoreşti şi alții. De reținut că în timpul tratativelor, curierul Vasile Mocanu, care abia sosise de la Sibiu, i-a încurajat pe oameni să rămână la locurile lor, şi bătându-şi pieptul a spus: „Eu ştiu ce am adus, nu vă mişcați", deşi scrisoarea de la Moise Fulea îndemna clar la ascultare şi supunere.

În fruntea delegației de vreo 10-15 persoane, Sand Fetița numit „comisar al poporului" (vezi depoziția acestuia), prezintă căpitanului Baumgarten cel mai important document al acestei confruntări: *manifestul-protest* al țăranilor, care exprima voința legitimă a celor adunați la Luna: „protestăm ca să nu fim atacați cu samavolnicie" şi „suntem gata mai bine să murim decât să dăm soldați domnilor şi să murim pentru ei". Semnează: „poporul adunat"[55].

Actul acesta, de o valoare politică excepțională, este aproape unic în epocă, putându-se compara doar cu un important pasaj din Răspunsul poporului dat comisarului Vay Miklós în 19 septembrie 1848, în cadrul celei de a treia Adunări Naționale de la Blaj, în care se consemna aproape la fel ca şi în documentul de la Luna: „protestăm cu cea mai mare solemnitate împotriva oricărui atac ..."[56]

---

[53] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.

[54] C. Bodea, *Op. cit.*, p. 904-905.

[55] Dos. cit., f. 9.

[56] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În cea ce privește refuzul de a da recruți, el este identic cu punctul 3 (a) adoptat de mai sus amintitul document al Adunării a treia de la Blaj.

Tratativele mai continuă un timp (după mărturiile de la dosar au avut loc în trei runde), iar la eșuarea lor, soldații au primit ordin să simuleze un atac și înaintează cu armele în cumpănă, apropiindu-se de mulțime până la 15-20 de pași, unde se opresc. Căpitanul adresează apoi o ultimă somație celor adunați în urma căreia, după mărturia unora dintre delegații poporului, aceștia ar fi fost gata să reia tratativele, și în timp ce sătenii agitați le strigau soldaților învârtindu-și armele improvizate „Haideți aici dacă îndrăzniți, vă învățăm noi!"

Alți câțiva încep a arunca pietre în soldați de la această mică distanță, una dintre ele lovindu-l în piept pe locotenentul Misling, iar un soldat din unitatea Sivkovich a fost atins de un îmblăciu sau o piatră la cap.

În agitația creată, *călcând peste manifestul-protest legitim al poporului adunat,* căpitanul Baumgarten, ca executant al ordinelor civile ale comitelui suprem[57], ordonă „Foc și sabie!" Cei ce trag în plin sunt soldații din unitatea Sivkovich de la Turda, pe husari conducându-i la luptă Baumgarten în persoană. Conform informației din *Organul național*[58], asupra țăranilor se trag 5 salve de pușcă, număr ce pare a corespunde cu depoziția lui Ștefan Neamțu din Luncani singurul care a declarat la anchetă că la aruncarea pietrelor în soldați s-a răspuns cu o „împușcătură, urmată de încă mai multe..."[59]

În urma acestora cad 15-20 de oameni „mai cu seamă români" (deoarece, într-adevăr, alături de români și-au dat viața și doi maghiari și un țigan)[60]. Potrivit relatării lui *Kolozsvári Hiradó*[61] au murit 13 și 5 zăceau cu „răni mortale", ceea ce însemna 18 căzuți; *Gazeta de Transilvania*[62] dă cifra de 30 de morți, iar Anton Kurz, care a fost și el aproape de sursa informațiilor, susține că s-au constatat oficial deja 23 de

---

[57] Orbán Balász, *Op. cit.*, p. 136.

[58] *Organul național,* nr. 18 din 8 sept. (st.v.), 1848, p. 81.

[59] Dos. cit., f. 39 v.

[60] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.

[61] *Ibid.*, nr. cit. Numărul morților reprodus identic și în Jakab Elek, *op. cit.*, p. 357.

[62] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 305-306.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

morți, dar aceştia mai spune el, nu sunt toți; pentru că „mai mulți răniți mortal s-au refugiat până în lunca Arieşului, ba chiar peste râu în pajişte, sfârşind abia acolo, sau în holdele de porumb de pe partea opusă"[63].

Dintre cele 8 sate participante la răzvrătire, Jancsó Károly enumeră 5 care au dat victime: Luncani – 6 (3 români, 2 maghiari şi 1 țigan); Luna – 3; Grindeni –1; Chețani – 2; Gligoreşti – 1. Se poate bănui micşorarea intenționată a numărului de victime, datorită faptului că din Luna, din care erau majoritatea țăranilor adunați, şi din rândul cărora ne-am fi aşteptat să fie cele mai multe victime, totuşi, ziaristul indică doar 3 morți (!).

Mai dispunem de încă o sursă, până azi necunoscută, privind numărul total al victimelor; este „Foaia volantă pe care am mai citat-o, tipărită la o săptămână după masacru, şi cu o zi înainte de încheierea anchetei (19 septembrie), pare bine informată, consemnând că numărul celor căzuți nu se ştie încă, dar că, până la acea dată, *au murit vreo 30 de oameni*"[64].

Şi aşa, numai prin „Foc şi sabie", soldații au putut trece peste voința şi protestul țăranilor care cereau să nu fie atacați cu samavolnicie şi care se juraseră că „nu se vor supune nici în ruptul capului". Intrând în sat peste cadavrele țăranilor ce opuseseră rezistență, autoritățile civile şi militare obțin o „victorie" temporară care de fapt accelerează concentrarea maselor la Blaj pentru a treia adunare, şi dă un impuls şi mai puternic românilor ce luau drumul Năsăudului să se înroleze în armata colonelului Urban, pentru ca pe lângă alte mute asupriri să răzbune şi „sângele vărsat fără vină" la Luna.

„Justificarea", deşi un astfel de masacru nu poate avea în nici un fel vreo justificare, oferită de autorul ei moral, comitele suprem al comitatului Turda, Thorotzkai Miklós, superiorului său comisarului regesc Vay Miklós, în raportul din 13 septembrie (redactat în Sâncraiu), suna astfel: „după opinia mea, dacă în decurs de 24 de ore această masă de oameni nu s-ar fi dispersat, toată regiunea ar fi fost cuprinsă de flăcări"[65].

---

[63] C. Bodea, *op. cit.*, p. 903-904.

[64] *„Foaia volantă".*

[65] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. Az 1848-1849-i. Minisztériumi levéltár. Vay Miklós Kormánybiztosi iratai. Fototeca Institutului de istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 19.029-19.030.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Dar această „victorie", căci astfel o denumește Jancsó Károly, câștigată de trupe bine înarmate cu arme de foc, împotriva unei mulțimi în defensivă, rezistând unui abuz administrativ evident, și fără arme pe măsura inamicului, reprezentat atât de birocrația maghiară, cât și de elemente militare imperiale promaghiare, a grăbit în fapt izbucnirea războiului civil din Transilvania, căci, în același raport, comitele recunoaște că „După cum sunt înștiințat, cea mai pare parte a Câmpiei Transilvaniei se află într-o situație similară", și că „Într-adevăr, acest eveniment, în urma căruia a fost vărsat sângele oamenilor duși în eroare, este foarte îngrijorător". Desigur „inducerea în eroare" era o scuză ce nu stătea în picioare fiind respinsă chiar de un conațional de al său, Rácz István[66], care a fost la Pesta și a aflat personal din sursă directă că acest proiect de lege al recrutării realmente nu fusese sancționat de împărat. Răspândirea acestei vești din partea unui funcționar maghiar (mai întâi în Călărași) explică în bună parte și participarea a numeroși țărani maghiari din Luncani la acest act de rezistență.

Și nu numai din acest motiv. Să nu uităm că și la cea de-a treia Adunare Națională de la Blaj din 15 septembrie 1848, au fost și acolo o mulțime de țărani maghiari, împinși de aceleași asupriri a foștilor „domni de pământ", deci din solidaritate de clasă cu țăranii români. Să nu uităm apoi nici cele afirmate de țăranul maghiar Décsei Jancsi din Luncani, care, în dimineața de 12 septembrie, ieșind din rândul de apărare al țăranilor, declară autorităților că „poporul în nici un caz nu se va preda", ceea ce ne face să bănuim că el era de fapt conducătorul cetei de maghiari din Luncani, chiar dacă ulterior declară că el doar a făcut oficiul de traducător. Alt țăran maghiar, Décsei Pista, tot din Luncani, obligă pe Dán Sándor să plece și el în ajutorul lunenilor. Este apoi surprinzătoare declarația lui Bálint Samu din Luncani, care susține chiar că adunarea țăranilor de la Luna „s-a făcut din pricina lui Lovász Martzi și Sângerean Matei". În fine, Roch Ferentz îl acuză, în depoziția sa, pe Décsei Pista, că împreună cu Udrea Vasile au strigat în 12 septembrie în fața curții contelui Kemény ca toți oamenii să se ducă să dea ajutor lunenilor; iar primul, adică Décsei Pista ar fi și amenințat că „și pe conte îl trag afară din curtea sa, dacă nu-și va lăsa servitorii să plece la Luna". În aceeași zi de 12 septembrie, mărturisește contele, trecând prin fața

[66] Dos. cit., de la fila 3 până la fila 38.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

curții sale, Décsei Pista, Német Minya și Săbăduș Nicolae au rostit cvinte necuviincioase la adresa sa, amenințându-l.

Dar să revenim puțin la bănuitul de a fi fost inspiratorul principal, cum reiese din documente, al acestei rezistențe ample de la Luna. Principala cauză a rezistenței a fost invocată de câteva ori în cadrul desfășurării anchetei, ca fiind afirmațiile și îndemnurile lui Rácz István de la Călărași. Or, spune clar martorul Ștefan Moldovan, care declară că aversiunea față de activitatea comisiei de conscriere a fost determinată de ajungerea la cunoștința poporului a declarației lui Rácz István, potrivit căreia, conscrierea recruților nu se face din ordinul împăratului, ci „numai din cel al domniulor". Identic declară martorul Vasile Vlad din Luna. Gh. Giurgiu declară și el că de la Pesta Rácz István adusese vestea că „națiunii române cât de curând i se vor da arme și vor fi soldați. Dar până atunci să nu se lase să fie înscrișii ca soldați".

Martorul Petre Ilea din Luna confirmă, la rândul său, că Rácz István din Călărași ar fi spus despre conscripție că „nu e porunca regelui, ci numai a domnilor". Mai declară la fel și Ioan Suciu din Luna. Suficiente mărturii pentru a-i stabili vina, credeau anchetatorii. De altfel, *Organul național*[67] confirmă arestarea unui asesor nobiliar (táblabíró) maghiar, care ar fi un „atâtător".

Realitatea acestui fapt este înregistrată și de un raport din 14 septembrie 1848, care adevereşte ordinul de arestare și anchetare de către judele regesc suprem a lui Rácz István, la Guberniu așteptându-se rezultatul anchetei[68].

La un moment dat, în 16 septembrie, cetățeanul Pétai Sámuel din Luncani îl informează pe comisarul de investigare al evenimentelor de la Luna că un om dintr-un grup de lucrători de la hotarul Luncanilor a strigat că printre răsculații adunați la Luna „s-ar fi aflat și Rácz István în calitate de căpetenie". Nu a reușit însă să afle de la cine a venit afirmația, oricum, el nu a recunoscut printre răsculați nici un locuitor din Călărași[69] (este greu de apreciat gradul de sinceritate al acestei declarații).

---

[67] *Organul național*, nr. cit.

[68] Arh. Naț. Magh., Budapesta. Fond. G. Pr., nr. 2465/E. 1848. Fototeca Instit. de Istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 28.719-28.720.

[69] *Id.*, Fond. G. P., nr. 11.204/E. 1848. Fototeca Instit. de Istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 26.500-26.591.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Din Călărași au fost totuși arestați „părtași" de ai lui Rácz István și duși probabil la închisoarea comitatului, unde, cei trei vor redacta un memoriu în care pledează pentru nevinovăția lor în fața comisarului de investigare. Cei trei erau: Szász Sándor, Szász Ferenc și Horváth József[70] (într-un alt document este pomenit și Budai Márton ca „părtaș" al lui Rácz István[71]). Primii trei „complici" declară că ei de aceea n-au permis conscrierea tinerilor din Călărași (de fapt întregul sat nu o dorea), deoarece Rácz István a spus în auzul poporului că recrutarea nu se operează conform legilor, și că el însuși nu știe ca legea să fi fost sancționată. Ei au crezut că și atunci Rácz grăiește bine, deoarece niciodată nu au avut ocazia să se plângă de sfaturile lui. Nici acum n-ar fi crezut că vor avea motive, deoarece „noi n-am auzit dându-se citire în loc public la o lege care să ne fi contrazis" în acest sens.

Declarațiile celor cinci martori care au depus în sensul că Rácz István a răspândit vorbele privitoare la faptul că recrutarea nu ar constitui porunca împăratului, ci a domnilor, face obiectul unei anchete aparte. Cunoscuta comisie elaborează un raport, încheiat la 20 septembrie 1848, în care se ajunge la concluzia că nici unul dinte cei cinci martori nu a putut duce la sursa originară a acestei informații.

Doi dintre „părtașii" lui Rácz István: Horváth József, Szász Sándor (inclusiv Budai Márton) au fost audiați în calitate de martori, dar nu au amintit nici despre cel mai mic amănunt în direcția aceasta[72]. Or, este interesant faptul că ajunși în temniță, (după 15 septembrie) cei trei „ortaci" care au împiedicat ei înșiși recrutarea în Călărași (de pe poziții nobiliare însă, prevalându-se de privilegiile secuiești), Szász Sándor, Szász Ferenc și Horváth József, și-au adus brusc aminte că de fapt, tot ce s-a întâmplat își avea rădăcinile într-aceea că tocmai Rácz István a spus în auzul întregului popor, privitor la conscripție, că nu e conformă legii[73].

În concluzie, fără îndoială, influența lui Rácz István s-a resimțit la Luna; participarea țăranilor maghiari din Luncani a fost o realitate;

---

[70] *Id.*, nr. 11.164/E. 1848. Fototeca Instit. de Istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 26.585-26.589.

[71] *Id.*, nr. 11.264/E. 1848. Fototeca Instit. de Istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 26.592-26.594.

[72] *Id.*, nr. cit., loc. cit.

[73] *Id.*, nr. 11.164/ 1848. Fototeca Instit. de Istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 26.585-26.589.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

rolul de conducător al lui Décsei Jancsi era clar, chiar dacă la anchetă s-a sustras răspunderii declarând că el numai a tradus între cele două părți și în fine, împușcarea mortală a doi țărani maghiari din Luncani, alături de atâția alții români, este iarăși certă și înregistrată.

Toate acestea la un loc atestă indubitabil solidaritatea dintre țăranii români și țăranii maghiari, făcând astfel din masacrul de la Luna nu numai un moment de rezistență eroică, ci și unul de sacrificiu comun. Aceasta dovedește încă odată, dacă mai era nevoie, că revoluția română de la 1848 a fost sprijinită și de către țărani maghiari, mai ales din satele mixte și dintre foștii iobagi[74]. Cazul nu este izolat și este cât se poate de semnificativ, în condițiile în care, așa cum constată „Foaia volantă", și țăranii români și cei maghiari, adunându-se înarmați la Luna, făgăduiau împreună „nimicirea moșierilor unguri și distrugerea moșilor lor". Să nu se uite apoi, cum de altfel am mai menționat, că și la Adunarea a treia de la Blaj, alături de români și sași s-au aflat și o mulțime de țărani maghiari consemnați în „Răspunsul poporului transilvanic" din 19 septembrie 1848 la amenințările comisarului Vay Miklós. În acest document, este locul să o spunem, masacrul de la Luna e readus în actualitate când i se răspunde acuzelor împuternicitului guvernului ungar, Vay Miklós: „aţâţători sunt aceia care ne scriu feciorii la cătane și vreau să-i ducă cu miile; aţâţători sunt aceia care batjocorită toată țara, omorâră la Mihalț 13, iar acum la Luna până la 20 oameni nevinovați..."[75]

Urmările imediate ale confruntării sângeroase de la Luna au dovedit că sacrificiul nu a fost în zadar.

În primul rând, generalii austrieci din Sibiu de la Comandamentul General au promis că pe viitor nu vor mai pune trupe la dispoziția fostei nobilimi și a funcționărimii ei „setoase de răzbunare" cum o caracteriza *Gazeta de Trabsilvabia*[76].

În al doilea rând, masacrul din 12 septembrie de la Luna a accelerat adunarea zecilor de mii de țărani înarmați la Blaj, în efortul lor de a se opune terorii, de data aceasta într-un cadru și mai bine organizat.

---

[74] G. Neamțu, *Maghiari alături de revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania,* în *Anuarul Institutului de Istorie* „G. Barițiu" *din Cluj-Napoca,* XLI, 2002, p. 97-127.

[75] Al. Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 60-61.

[76] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 306.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ca și la Luna, prima și cea mai importantă revendicare a Adunării a treia de la Blaj a fost aceea a încetării recrutărilor ilegale. Plenipotențiarul guvernului ungar, Vay Miklós și Guberniul Transilvaniei au fost siliți să accepte imediat acest punct al Adunării.

Iată ce scria cu privire la recrutări baronul Vay Miklós către ministrul de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, într-un raport datat Cluj, 15 septembrie 1848: „Mă încumet să pun întrebarea, dacă în actualele împrejurări nu ar trebui oare să suspendăm conscrierile militare?" Tot acum Vay pune în legătură evenimentele de la Luna cu Adunarea a treia de la Blaj, afirmând: „Din ceas în ceas sosesc știri rele. Tocmai acum se raportează că la Blaj se adună sașii și românii înarmați din toate colțurile [Transilvaniei] *pentru a răzbuna ultimul eveniment sângeros de la Turda*"[77] [sic!]. Și în memoriile sale baronul Vay Miklós pune în legătură adunarea unei așa mari și vehemente mase de oameni la Blaj, cu confruntarea din 12 septembrie de la Luna[78]. Ba mai mult, ciocnirea sângeroasă de la Luna este considerată de comisarul regesc Vay Miklós, în raportul său din 16 septembrie 1848, adresat ministrului președinte, drept „semnalul răscoalei pe față a românilor, care în acest moment sunt masați la Blaj cu miile, înarmați, unde s-au adunat ieri". El mai arăta că de când a sosit în Transilvania, mereu a încercat să preîntâmpine mișcarea românilor, reușind în multe locuri, dar de când au început recrutările, aceste mișcări s-au pornit spre o răscoală țărănească generală, până când, recent, în comitatul Turda a izbucnit o ciocnire sângeroasă „între soldații de linie și câteva sate răsculate"[79].

Evenimentele au constituit un puternic șoc pentru ambele tabere, înăsprind situația și așa destul de încordată. Înstrăinarea dintre români și maghiari se accentuează. George Barițiu, redactorul *Gazetei*, consideră acest caz „profund scandalos" și avertizează pe episcopii români că dacă nu vor sesiza tronul, vor pierde popularitate la români[80].

---

[77] Deák Imre, *1848. A szabadságharc története levelekben. Ahogyan a kortársak látták*, Budapesta, f.a., p. 218.

[78] *Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből*, Budapest, 1899, p. 196-197.

[79] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. Az 1848-1849-i. Minisztériumi Országos Levéltár Belügyminisztérium. Elnöki iratok. Fototeca Institutului de Istorie „G. Barițiu" Cluj-N., Foto: 27.134-27.136.

[80] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 306.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Într-un articol din 22 septembrie, același Bariţiu nota că „amărăciunea între români este foarte mare din pricina feliuritelor asupreli".

În cercurile conducătoare secuiești se pare însă că „victoria" asupra țăranilor de la Luna a provocat o explozie de bucurie, unii lăudându-se că de se vor ridica și un milion de români „pe toți îi vor dumica" pentru că aceştia „poartă bravura numai în gură" – fără să vadă realist lucrurile, că de fapt numai lipsa armelor de foc a dus la înfrângerea rezistenței românilor[81]. Iar când colaborarea politică și militară a românilor cu sașii se va strânge și mai mult, optimismul cercurilor diriguitoare ungare se transformă în îngrijorare, deoarece, înscriindu-se în oastea lui Urban și primind arme, românii deveneau o forță redutabilă, așa încât, ține să sublinieze *Gazeta*, evenimente ca acelea de la 12 septembrie nu vor mai fi posibile, căci „cu ostășimea regulată nu merge ca la Luna"[82].

Dar să examinăm, care au fost urmările imediate ale acestei confruntări sângeroase și asupra celor ce au încercat să reziste armatei.

Jancsó Károly susține și el, cu convingere, teza lui Thorotzkai Miklós că „Dacă această mulțime nu s-ar fi împrăștiat, în 24 ore tot ținutul ar fi fost în flăcări". Identitatea de formulare a sentinței din articol, cu raportul comitelui suprem adresat comisarului Vay, dovedește în și mai mare măsură gravitatea reală a situației văzută din unghiul autorităților. Oricum, constată ziaristul cu mulțumire, ținutul care fusese gata să ia foc" acum e învins și liniștit"[83]. Așa încât seara, la intrarea armatei conduse de Baumgarten în Luna, ordinea stăpânirii n-a mai fost tulburată[84].

Locotenentul de gărzi Balog Áron aduce în fața comisiei de investigare deja formate și încartiruite împreună cu armata la Luna primii 8 grindeni din destul de marele număr de persoane interogate în această anchetă care făcea și mai grele urmările rezistenței. Aceştia, împreună cu preotul lor, Alexandru Grama, fuseseră prinși pe când abandonau lupta[85].

---

[81] *Id.*, nr. 75 din 13 sept.1848, p. 310.
[82] *Id.*, nr. 77 din 20 sept.1848, p. 317.
[83] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.
[84] Orbán Balász, *Op. cit.*, p. 136.
[85] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Efectul demoralizant al înfrângerii rezistenței este remarcat și de Anton Kurz, care subliniază că dacă în 12 septembrie se vedeau fețe amenințătoare, în 13 septembrie, după bătălie, se văd țărani strecurându-se trişti, iar „văzduhul răsună de strigăte de durere și de plânsetele copiilor și ale femeilor". Imaginea nu credem să fi fost doar stilistică, în urma unei reprimări atât de nemiloase, ci, dimpotrivă, de o zguduitoare autenticitate. În fond și el a fost aproape de locul dramei și trebuie să luăm în considerare și faptul că din Grind (adică Luncani) de unde a trimis corespondența la *Siebenbürger Wochenblatt*[86], au căzut 7 oameni și 3 au fost răniți (aproape o pătrime din victime).

Anton Kurz mai informează publicul german că va avea loc o „anchetă foarte severă pentru a se da de urma capilor răzvrătirii și a legăturilor lor". Știre preluată de *Gazetă,* care comenta cu amărăciune că ocârmuirea nu s-a îndestulat cu omorurile făptuite la Luna, ci a ordonat și o „cercetare aspră"[87].

Perspectivele sumbre ce dominau cele 8 sate sunt expuse mai detaliat în cea de-a doua corespondență a lui Anton Kurz, în care arată că se prevede o amendă ce s-ar putea ridica la o sumă de 4000 fl., aproape irealizabilă, spune corespondentul sas, pentru acești oameni sărmani[88]. Amintește că doar cu câteva săptămâni în urmă satul Chețani a suferit o execuție militară care l-a silit să-și plătească așa zisele restanțe ale unor robote iobăgești.

În 14 septembrie n-a fost cruțat nici satul Luncani, deoarece acolo va fi încartiruită o companie din regimentul Carol-Ferdinand cu căpitanul Mihalowski și 51 de husari, grăniceri secui din Arieș, conduși de locotenentul Csulak. Ei vor rămâne pe capul sătenilor, terorizându-i, până vor plăti amenda ce li se va fixa[89].

Cum a funcționat investigarea, reiese din anexele prezentate, interesante atât din punct de vedete istoric, cât și pentru istoria dreptului, ba chiar și pentru psihologia mulțimilor.

Faptul că la cercetări a participat și un român (o noutate pentru anchetele din 1848, stăpânirea voind astfel să risipească – dacă ar fi

---

[86] Apud C. Bodea, *Op. cit.*, p. 903-904.

[87] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 305-306.

[88] C. Bodea, *Op. cit.*, p. 904-905.

[89] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

putut – impresia de părtinire a celeilalte anchete, aceea de la Mihalț) nu pare să fi înlesnit cu ceva situația celor anchetați, ci cel mult se voia a se da un lustru de obiectivitate lucrărilor anchetei. Înțelegem această situație din faptul că persoana în cauză, viceprotopopul greco-catolic din Beu, Gheorghe Lazăr, era bine apreciat de comitele suprem Thorotzkai Miklós, ca un om „cu totul inteligent, cunoscut până în prezent numai după aspecte bune"[90], cu alte cuvinte, omul autorităților și un filomaghiar cunoscut.

Comisia, după cum am văzut, avea spre ajutor forțele militare dispersate în satele ce luaseră parte la revoltă, pentru a proceda la o „temeinică investigație", după cum raporta același Thorotkai comisarului Vay.

Pentru a fixa și mai precis imaginea confruntării de la Luna în cadrul evenimentelor din Transilvania trebuie neapărat să amintim și despre un alt masacru, petrecut în 10-11 septembrie la Nădab[91] (în comitatul Arad) exact din aceleași motive (rezistența la recrutare), încheiat cu trei morți și 20 de oameni tăiați cu săbiile. Descrierea pe care o face învățătorul Vasile Olar acestui eveniment este cu adevărat impresionantă[92].

Cu asemenea procedee, ce denotau o teroare împinsă la extrem, într-o perioadă politică de răspândire a ideilor liberale și generoase ale egalității, libertății și frățietății între națiuni în întreaga Europă revoluționară, nu e de mirare că între țărani se răspândea tot mai larg convingerea că „domnii vor să restaureze iobăgia pe care o desființase împăratul"[93].

Pentru a dezvălui cât mai mult din adevărul istoric al evenimentelor din septembrie 1848 de la Luna și jur este indispensabil necesar a mai preciza și câteva date controversate sau necunoscute privind: numărul țăranilor participanți la confruntarea de la Luna; conducătorii; numărul și numele celor căzuți în luptă.

---

[90] Arh. Naț Magh., Budapesta, Fond. Az 1848-1849-i. Minisztériumi levéltár. Vay Miklós Kormánybiztosi iratai. Fototeca Institutului de Istorie „G. Barițˮ Cluj-N., Foto: 19.029-19.030.

[91] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 77 din 20 sept. 1848, p. 318.

[92] Arh. St. Arad. Fond. Episcopia ortodoxă română Arad. Actele revoluției din 1848-1849. Pachet IV, f. 41.

[93] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 sept. 1848, p. 305-306.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Luându-le în ordine, iată ce putem spune: cifra de 6000-8000 țărani adunați la Luna[94] sau de 4000, citată de Anton Jurz în prima sa corespondență[95], ba chiar și aceea de 3000 indicată de „Foaia volantă"[96], pare a fi mult exagerată. Chiar și cifra de 2000 de țărani avansată de *Kolozsvári Hiradó*[97], pentru ziua de 12 septembrie 1848, pare să fie prea mare. Dar nici declarațiile țăranilor la anchetă, declarații ce au tendința de a minimaliza numărul participanților, indicând cifra de 600-700, nu poate fi cea adevărată (dar apare și cifra de 1000 uneori). Noi considerăm mai aproape de realitate cifra aproximativă de 1200-1500[98], care, oricum, este destul de mare pentru acele timpuri.

Din documente se desprinde și faptul că la confruntarea cercetată, a participat și o ceată de femei din Luna, în frunte cu Todora Grof [Mazere], prezentă în toate fazele luptei.

Referitor la conducători, putem spune următoarele: deși țăranii anchetați, din solidaritate, evită să dea nume și repetă mereu aceeași depoziție de parcă ar fi fost învățată pe de rost, totuși, datorită unor scăpări, eventual prin constrângeri fizice dure, câteva nume apar mai des.

Principalii conducători și „instigatori" după dovezile adunate de comisie par să fie în primul rând preoții care au luat parte la mișcare de la început până la sfârșit: preotul din luna, Nicolae Luneanu (un veritabil tribun) (1785-1860) și ajutorul său Iosif Coltor (1815-1872) tânăr absolvent al seminarului teologic, adept al ideilor revoluționare ale profesorilor săi de la Blaj, și despre care se mai cunoaște că în primăvara anului 1849 se afla fugit în munți pentru a scăpa de represalii.

De la început, ambii s-au opus legii recrutării, considerând-o ilegală; au ascuns matricolele în care figurau tinerii și au desfășurat o vie

---

[94] Orbán Balász, *Op. cit.*, p. 136.

[95] C. Bodea, *Op. cit.*, p. 903-904.

[96] *„Foaia volantă"*.

[97] *Kolozsvári Hiradó*, nr. cit.

[98] Cifra de 1200-1500 de participanți rezultă dintr-un calcul aproximativ. Comuna Luna la 1848 avea 869 locuitori (Vezi G. Bariţiu, *op. cit.*, p. 238). După depozițiile martorilor aproape toată comuna a participat la luptă. Deci, lăsând la o parte bătrânii și copii, contăm pe 500-600 de participanți din restul satelor. Luncani 200-300; Chețani 120-150; Hădăreni 70-80; Urca 50-60; Gura Arieșului 70-80; Gligorești 100-110; Grindeni 30-50; alții 50-100 de luptători.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

activitate, folosind biserica pentru a influența masele la opoziție organizată. În același scop, au luat legătura cu preoții români din satele vecine pentru a desfășura aceeași campanie de împotrivire, impulsionând solidarizarea țăranilor grupați în jurul comunei Luna. Ei inițiază trimiterea unor oameni de legătură la Blaj și Sibiu pentru consultări cu fruntașii românilor de acolo.

Se distinge în mod deosebit Todor Lazăr, preotul din Luncani, care a declarat că „Nu există vicecomite, nu există jude nobiliar! Acum poruncesc eu". Cu alte cuvinte a interzis lucrările de conscripție în Luncani. Tot el i-a învățat pe luncani cum să-i smulgă matricola din mână pentru a nu fi obligat s-o dea comisiei de conscriere și tot el a favorizat luarea cheii de la biserică pentru a se trage clopotul într-o dungă. Datorită acestei activități prodigioase nu scapă de răzbunarea contelui Kemény Jóseff, care-l arestează în seara zilei de 11 septembrie și va fi executat în decembrie 1848[99]. Cu cinste stă alături de ceilalți preoți și Alexandru Grama din Grindeni.

Un rol important l-au jucat și juzii sătești Toader Boar din Luna (1817-1862), Grigore Cismaș din Gligorești, Dumitru Lungu din Chețani și Ion Brad, judele mic din Grindeni, care acționând deschis, apar mereu în fruntea sătenilor.

Este remarcabil că acum, în 12 septembrie, apar oarecari forme de organizare a românilor, care, în parte, le anticipează pe cele ce se vor cristaliza efectiv doar după 28 septembrie, după terminarea Adunării a treia de la Blaj, cum a fost ceata ce echivala aproximativ cu o centurie de mai târziu, și concentrarea unor forțe umane din 8 sate care a depășit cu ceva efectivul unul viitor tribunat. Am depistat și un „grad" distinctiv acordat de comisia de anchetă unor conducători ai maselor, acela de „comisar al poporului"[100] pentru Blag Giurgiu căzut în luptă și Sand Fetița din Luna; Ștefan Neamțu din Luncani și Grigore Cismaș din Gligorești.

Între conducătorii de cete, pot fi identificați următorii: Gheorghe Hada căzut în luptă; Constantin Boar, dispărut din localitate după

[99] Arh. Naționale D. J. Alba Iulia. Fond. M.U.R., nr. 105/1849.

[100] Noțiunea de „Comisar al poporului" ca funcție de conducere a fost formulată de anchetatori în întrebarea nr. 5 fila 24 și însușită de Sand Fetița și Ștefan Neamțu (v. depozițiile lor).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

evenimente; Nuț Hada, Vasilică Fetița, Nuț Tulai și văduva Todora Grof [Mazere][101] pentru ceata de femei, și ea dispărută din localitate pe timpul cercetărilor, toți din Luna; Vasile Udrea, Vasile Mocanu, ambii căzuți în luptă și Décsei Jancsi, conducătorul cetei de maghiari din comuna Luncani; Vasile Șerban din Chețani, căzut în luptă, același pe care l-am menționat a fi fost dus în lanțuri în iunie la închisoarea din Turda; Petru Pop din comuna Gura Arieșului, după evenimente, dispărut din localitate; Pavel Decean din Hădăreni și Simion Călușer din Grindeni, dispărut și el din sat pe timpul cercetărilor.

Și-au mai adus contribuția la mobilizarea mulțimii: Vasile Pogăceanu, Gligor Giurgiu a lui Gheorghe, Petru Ilea, Ioan Suciu, Ioan Mărginean, Vasile Rusu, Pascu Hidișan, Todosia Barta și Maria Ilea din Luna, Vasile Nistor, dispărut în timpul cercetărilor, Matei Sângerean, ulterior împușcat de „echipele de vânători" din Luncani; Ion Câmpian al Roșului din Gligorești, Ion Pop din Gura Arieșului, dispărut din localitate, Ioan Lungu din Chețani; Ioan și Petru Pop din Urca.

La ultima chestiune, numărul și numele celor căzuți în luptă, nu se pot da cifre exacte, nici complete. După ce am mai amintit în cursul acestei cercetări, înclinăm să credem că numărul morților a fost în jurul cifrei de 30 după informația oferită de „Foaia volantă" din 19 septembrie 1848. Oricum cert este că din Luncani au căzut 7 persoane și 3 au fost rănite, așa cum se arată în cererea de despăgubire a comunității[102].

În ceea ce privește numele morților și al răniților, ori nu a fost stabilit de anchetatori, ori nu figurează în actele de care dispunem, ceea ce pare destul de ciudat, sugerând o eventuală sustragere sau ignorare cu bună știință a unor informații atât de acuzatoare.

---

[101] Dos. cit., f. 32. Numele adevărat Todora Mazere, Grof este poreclă; dovadă registrul matricol parohial (Arh. St. Cluj-Napoca, cota 143), unde bărbatul acesteia este consemnat Matei Grof a lui Vasilica decedat în 1846; la altă rubrică este consemnat Ioan Mazere Grofu a lui Vasilica, n. la 1831 frate sau nepot al primului. De fapt porecla de Grofu a arborelui genealogic se menține până în zilele noastre în paralel cu numele adevărat de Mazere. Cercetarea genealogică aparține d-lui I. Mazere, descendent al respectivei familii.

[102] Arh. Naționale, D. J. Cluj. Fond. Comitatul Turda, nr. 557, f. 3. Vezi anexa în lucrarea cu I. Mazere.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Registrul matricol[103] din parohia Luna cu decedații anului 1848, în urma ștersăturilor, abia se mai poate descifra la 2 septembrie 1848 stil vechi (14 septembrie stil nou, care ar corespunde cu data înmormântării), numele Blag, Nicolae, Gheorghe, 50, 50, 40 [ani] „pușcătură mai jos – bărbat, bărbat fără nume". La 3 septembrie st. v. „fecior cocișul lui Csiki [nobil], pușcătură, 20 [ani]". Anacronismul acestor însemnări, chiar în registrul parohial local (nu se știe de cine și când au fost făcute, apoi șterse), scoate la iveală mai degrabă avatarurile registrului decât numele celor căzuți în luptă.

În cursul anchetei sunt totuși vehiculate câteva nume ale celor căzuți, căci aceștia au fost sau trebuiau să fie (ca să salveze pe alții) principalii vinovați. Pe seama lor se puteau pune – incontrolabil – oricâte acuze; dar numărul lor nu reflectă nici pe departe numărul integral al victimelor, ci numai pe fruntași, pe conducători. Numele celor căzuți și pomeniți în anchetă sunt următoarele: 1) Gheorghe Hada 2) Blag Giurgiu 3) Vasile Șerban 4) Vasile Udrea 5) Gavril Spălnăcan 6) Vasile Mocanu alias Hațegan. Și un singur rănit, Nicolae Săbăduș.

Nu putem încheia fără a nu remarca și faptul semnificativ că deși lunenii zăceau sub ocupația celor două subunități militare staționate în sat, pentru a proteja și sprijini pe anchetatori, totuși ei găsesc posibilitatea de a trimite o delegație pentru a participa la a treia Adunare Națională de la Blaj (15-28 septembrie 1848). Din delegație făceau parte Toader Boar și Sandu Fetița, după cum rezultă dintr-o plângere mai târzie (25 mai 1851), semnată de ei[104].

Războiul civil care izbucnește după Adunare a dovedit că terorismul nu și-a atins scopul, și că sângele vărsat la Mihalț, la Nădab, la Luna și în toată Transilvania, nu i-a speriat pe români, ci i-a ridicat la luptă pentru a-și apăra ființa națională amenințată.

[103] *Id.*, Fond. Registre matricole, nr. 143.

[104] *Id.*, Fond., Comitatul Turda, nr. 2769/1851, f. 1-2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XI.

La a III-a adunare națională de la Blaj (15-28 septembrie 1848) românii vin înarmați. Acum se reînnoiește programul revoluției române *

După adunarea de la Blaj din 30 aprilie 1848, Adunarea din Duminica Tomii cum mai este cunoscută prima întrunire politică a tuturor românilor din Transilvania, cu valoare pregătitoare a marii Adunări Naționale din 3/15 Mai 1848, considerată cronologic a doua, cea de a treia adunare națională de la Blaj, a avut loc târziu, în toamnă, începând cu 15 și sfârșind cu 28 septembrie 1848.

Mai puțin cunoscută decât celelalte două[1], adunarea din toamnă, a fost totuși un eveniment politic de cea mai mare însemnătate pentru

---

* Studiul a fost publicat în: Acta Musei Porolissensis, XX, Zalău, 1996 sub titlul: *„A treia Adunare Națională de la Blaj și programul ei revoluționar (15-28 septembrie 1848)*. Lucrarea a fost revăzută.

[1] C. Suciu, *Cum a fost pregătit 3/15 Mai 1848*, Blaj, 1925, 74 p. și V.Cheresteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, 646 p. Deoarece în documentele vremii apar o serie de inadvertențe cu privire la durata adunării, mai ales în ce privește începutul ei, data propusă de noi este 3/15 septembrie - 16/28 septembrie 1848, din următoarele motive: A.T. Laurian, principalul autor al documentelor adunării, în scrisoarea din 22 sept./2 oct.1848, către G. Barițiu spune clar "Adunarea de la Blaj a ținut din 3 până în 16 septembrie [stil vechi - ceea ce înseamnă 15-28 septembrie stil nou]. Cf. C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834-1849*, București, 1967, p.340. Într-un raport către ministrul de interne al Ungariei, comisarul Vay Miklós, informa că mii de români înarmați din toate colțurile Transilvaniei se adunau la Blaj în 15 septembrie 1848. Vezi: I. Deák, 1848. *A Szabadsagharc története levelekben. Ahogyan a kortársak látták*, Budapesta, f.a., p.218. În *Foaie pentru minte...* de la Brașov, nr.39 din 27 sept. 1848, p.313-315, se indică începutul adunării tot pe 3 st.v. 15 septembrie st.n., 1848, și în fine, *Gazeta de Transilvania*, XI, nr.78 din 23 sept.1848, p.324 consemnează explicit că a treia adunare de la Blaj a început la aceeași dată cunoscută de 3 septembrie stil vechi, adică 15 septembrie stil nou, 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

istoria revoluției românești de la 1848. Un moment de cotitură chiar, încheindu-se cu aceasta etapa ei pașnică.

Să vedem însă cum s-a ajuns la convocarea acestei adunări. Din capul locului trebuie să spunem că o a treia adunare națională de la Blaj a fost prevăzută chiar în documentele marii Adunări din 3/15 Mai 1848. Astfel, în timpul lucrărilor, după aclamarea celor 16 puncte, după propunerea celor două deputațiuni (una către împărat și cealaltă către dietă) se prevede a lua ființă și un Comitet permanent la Sibiu care ar fi avut obligația să țină o strânsă legătură cu respectivele deputațiuni, precum și să "publice strângerea adunărei generale-naționale spre a i le face cunoscute"[2].

Situația, ca urmare a impunerii de către dieta feudală de la Cluj a uniunii, forțării recrutărilor și a intensificării terorii împotriva românilor, devine extrem de încordată și parametrii politici se schimbă rapid. Adăugându-se la acestea și faptul că iobagii și alte segmente sociale au plecat nemulțumite de la adunare, avem o imagine mai limpede a evoluției evenimentelor care se îndreptau spre o ruptură, spre o criză majoră, așa încât nu ne miră deloc cele scrise de Petru Dobra către Ioan Suciu în 2 iunie 1848 din Alba Iulia: "Mie așa mi se pare că e de neapărată trebuință o adunare nouă națională, unde să ne înțelegem mai bine și să ne cunoaștem mai de aproape. Eu dempreună cu mai mulți am venit nemulțumit de la Blaj acasă și prepunerile mele nu mă vor [fi] înșelat"[3]. Tot în iunie, (cam după 21), Avram Iancu îl întreabă pe Simion Bărnuțiu de cumva ar fi cu putință "să ne mai strângem la Blaj"[4]. Și Constantin Romanu îi scria lui A. G. Golescu câteva zile mai târziu: "totdeauna va avea loc protestul nostru din Blaj [împotriva uniunii Transilvaniei la Ungaria - n. ns. G.N.] și mai curând sau mai târziu trebuie să se mai adune națiia iarăși la un loc"[5].

Că societatea românească era tot mai agitată, se putea vedea și din scrisoarea adresată de Petru Bădilă din Sibiu către episcopul Andrei Șaguna la 20 iulie 1848, în care menționa că brașovenii "subscriu gros o

---

[2] Al.Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II, Viena, 1852, p.250.

[3] Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Fond *"Muzeul de relicve 1848/49"*, dosar D. În continuare D.J.C.A.N.

[4] L.Maior, *Avram Iancu, Scrisori*, Cluj, 1972, p.65-70.

[5] *Anul 1848*, II, București, ..., p.136-138.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cerere în care poftesc congres național"[6]. Iar *Organul național* din Blaj scria în 2 august st. n., că "Dânșii [adică românii – n. ns. G.N.] așteaptă să se adune iară să le spună deputații ce au adus de la Împăratul; numai circularelor nu cred"[7].

Când Andrei Șaguna va fi presat de guvernanți să dea o circulară în 25 iulie st. v. (5 august st. n.) prin care să oprească a se mai ține "adunări ascunse" la Sibiu, episcopul își ia rezerva și precizează că e departe de el gândul "că noi nu ne putem svătui despre starea noastră națiunare în adunări legiuite și bine sistematizate"[8].

Înainte de adunare, se înregistrează la 1 septembrie st.v./13 sept. st. n., o petiție a mai multor sate (a ocnelor și a comunelor Loamnăș, Mândra, Mag, Topârcea, Aciliu, Bogatu, Armeni, Alămor, Gusu, Păuca, Tău, Sângătin, Spring, Boz, Berghin, Beșineu, Vesăud, Ruși, Metișdorf și altele) către Consistoriul din Sibiu, pe care îl roagă să mijlocească la înaltul guberniu "voie" (aprobare), ca "să se adune iar în Adunare generală la Blaj, unde să aibă a se înfățișa deputăciunile și Comitetul și să se citească răspunsurile Dietei și ale înaltului Împărat, ca să vază Națiunea cum s-ar putea înființa cât mai curând cele date de Împărat, că i-ar fi și rușine Națiunii a umbla în mână cu cererile sancționate de Împăratul și ea să nu stăruiască pentru înființarea acelora"[9].

Mulți se refugiază la Năsăud și Blaj pentru a scăpa din mâna autorităților care-i urmăresc pentru a-i aresta, cum s-a întâmplat de exemplu cu V. Moldovan din Chirileu care sosește la Blaj în 10 septembrie 1848 și care consemna că încă la acea dată "În vederea adunării aici s-au adunat foarte mulți români din toate părțile, inteligenți și țărani, mai ales tineri"[10]. Era explicabil de ce tineri; fiindcă aceștia încercau să se sustragă de la recrutări. Faptul a fost relevat și într-o corespondență din ținutul Turzii, publicată în *Gazetă* astfel: decât să se ducă (tinerii români) și să "se bată pentru domni, mai bucuroși vor muri aci în patrie. De aci, feciorii din bună vreme, s-au tras întâie la Cheia Turzii, după aceea la păduri și locuri înalte, cu sutele"[11].

---

[6] C.Feneșan, în *Sargetia*, IV, 1979, p.383-384.

[7] *Organul național*, nr. 11 din 21 iul.1848, p.53.

[8] *Ibid.*, nr. 14 din 11 august 1848, p.65.

[9] Arhiva Consistorială Sibiu, nr.56.

[10] I.Dăianu, *Cronica anului 1848*, p.128.

[11] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr.73 din 6 sept.1848, p.301.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

O nouă întrunire națională la Blaj cereau și participanții la adunarea de la Orlat[12].

Toate datele adunate și consemnate mai sus, sunt în fapt semnale ale diverselor segmente ale societății românești ardelene care, date fiind împrejurările politice de atunci, socoteau a fi un imperativ convocarea și desfășurarea unei noi adunări naționale la Blaj.

Autoritățile, află desigur și ele din vreme că documentele Adunării Naționale din 3/15 Mai prevăd existența unui Comitet Permanent la Sibiu (din 12 membri) ce aveau sarcina de a prelua răspunsurile celor două deputății pentru a le aduce apoi la cunoștința poporului ce urma a fi convocat din nou într-o altă adunare națională generală.

Perspectiva îngrijora serios guberniul care se și grăbește în 22 mai 1848 să expedieze din Cluj, celor doi episcopi români, câte un înscris plin de reproșuri, în care le atrăgea atenția că nu este necesar un astfel de Comitet Permanent, deoarece răspunsurile primite vor fi aduse la cunoștință tocmai de către ei, episcopii. La guberniul din Cluj se înțelegea foarte bine ce "pericol" putea constitui un astfel de Comitet, organ democratic ales și care ar fi putut reprezenta direct interesele majorității etnice românești a Transilvaniei.

Oricum, guberniul a hotărât să nu mai permită convocarea niciunei adunări românești, iar episcopul trebuie să o știe și să se conformeze[13].

Interdicția pentru funcționarea Comitetului și convocarea unei noi adunări naționale este reiterată și întărită și prin ordinul guberniului din Cluj la 3 iunie 1848 către judele primar al Sibiului. Se interzice categoric întrunirea și funcționarea respectivului Comitet Permanent precum și convocarea unei noi adunări naționale generale[14].

Aceeași ostilitate față de Comitet și o nouă adunare o vădește și baronul Vay Miklós, împuternicit al guvernului Ungariei pentru Transilvania, în raportul său către ministrul de interne Szemere Bertalan, când la 14 august 1848 scria de la Cluj: "În sfârșit, mai trebuie să

[12] *Ibid.*, nr.74 din 9 sept.1848, p.306.

[13] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*. C. Transilvania, IV, București, 1988, p.360-361.

[14] *Ibidem.*, V, București, 1992, p.454.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

amintesc știrea neplăcută că la Sibiu Comitetul român și-a reînceput activitatea; pentru arestarea membrilor lui l-am trimis acolo pe comitele suprem Béldi Ferenc. Din nou se plănuiește ținerea unei adunări populare la Blaj; că voi împiedica cu orice preț acest lucru, este firesc"[15].

De arestat, cu greu, reușește pentru un timp arestarea lui A.Treboniu Laurian și Nicolae Bălășescu (care ulterior vor fi eliberați de către popor, însă adunarea a treia de la Blaj, oricât s-a străduit, și s-a străduit cu adevărat, n-a putut s-o împiedice și nici s-o dizolve.

Înainte de a trece la analiza adunării și a programului ei revoluționar, să urmărim pe scurt câteva repere mai importante pentru intervalul 15 mai - 15 septembrie 1848.

Evenimente deosebit de importante au loc în acest interval de timp. La 30 mai 1848, împotriva voinței și hotărârilor luate de români în Adunarea de la Blaj din 3/15 Mai, Dieta din Cluj, aleasă, cum am mai spus pe principii feudale, în lipsa unor reprezentanți autentici ai românilor, proclamă uniunea Transilvaniei la Ungaria. Prin acest act samavolnic s-a pus definitiv o stavilă ce se va dovedi de netrecut colaborării celor două revoluții, română și ungară.

Tot în 30 mai, deputația Adunării din 3/15 mai de la Blaj, înaintează împăratului Ferdinand revendicările românilor, printre care și aceea de a nu se face uniunea. Răspunsul a fost tergiversat până după ce primul ministru al Ungariei, Batthiány Lajos, obține de la împărat recunoașterea uniunii. El a fost în sfârșit înmânat românilor în 11 iunie, după ce, cu o zi înainte, contele Batthiány fusese în audiență la împărat. Răspunsul constituia un model de ipocrizie, afirmându-se, evident în mod fals, că prin "uniune" toate revendicările românilor au fost împlinite. Și pentru a nu părea că textul este rezultatul presiunilor lui Batthiány rezoluția imperială a fost *antedatată* pe 7 iunie 1848[16].

La 18 iunie se hotărăște înaintarea unei petiții și mai energice, de fapt un protest împotriva uniunii, pe care însă împăratul prin răspunsul din 23 iunie 1848, îl îndreaptă către guvernul ungar, adăugând și unele vagi promisiuni.

---

[15] Arh. Naț. Magh., Budapesta. Fond 1848-1849-i Minisztériumi Levéltar. Belugyminisztérium. Fondul Vay Miklós, [f. nr.]

[16] Al.Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară, schița tomului III*, publicată de Șt. Pascu, Sibiu, 1943, p.25, nota 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Împotriva românilor, majoritatea covârșitoare a populației din Transilvania, s-a dezlănțuit apoi o teroare fără precedent, determinându-i în final să-și apere ființa națională cu arma în mână.

Teroarea declanșată în Transilvania împotriva celor ce nu voiau să accepte sub nici o formă uniunea se îndrepta mai întâi asupra românilor, atât intelectuali cât și țărani, ce luaseră parte la primele două adunări de la Blaj, fiind prinși, bătuți și aruncați în închisori. În acest sens, cel mai semnificativ act de teroare dar și cel mai cunoscut a fost măcelul de la Mihalț din 2 iunie, considerat a fi printre cele dintâi vărsări de sânge din Transilvania la 1848; își pierd acolo viața 14 țărani, iar alții 50 sunt răniți[17] în împrejurările nemiloase ale unei execuții militare efectuată de 240 soldați secui. "Vina" lor a fost aceea de a fi încercat să recupereze niște terenuri ce fuseseră anterior însușite pe nedrept de către nobili prin comasări. George Barițiu, un apreciat istoric al vremii, numește sugestiv acest trist eveniment drept "botezul cu sânge al uniunii"[18]. Pe zeci de sate se trimit execuții militare pentru orice neînțelegere dintre proprietar și iobag, se ridică sute de spânzurători, iar statariul (legea marțială) lovește în primul rând în drepturile și libertățile proclamate de revoluție. Comitetul național al românilor ales la Blaj este declarat desființat și începe o urmărire furibundă împotriva intelectualilor români. Fruntași ca F. Micaș, S. Balint, A. T. Laurian și N. Bălășescu sunt arestați.

În aceste condiții, baronul Vay Miklós, vine în Transilvania investit cu puteri discreționare din partea guvernului ungar și încearcă prin cele mai brutale metode de constrângere să înăbușe orice opoziție împotriva uniunii.

După uniune, următorul pas dezastruos în viața politică a Transilvaniei a fost extinderea asupra ei a noii legi de recrutare promulgată de guvernul ungar pentru a face față luptei de eliberare națională a sârbo-croaților. Fiind nesancționată de împărat, această lege a devenit repede extrem de nepopulară printre români, deoarece îi silea să dea un uriaș contingent de soldați pe seama intereselor unei țări străine și să-și servească totodată, cu prețul sângelui, foștii stăpâni feudali. Din aceste legitime motive românii se vor opune cu dârzenie.

---

[17] *Idem*, op.cit., p.37-38.

[18] G.Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, II, Sibiu, 1890, p.154-157.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Vechiul aparat administrativ al Transilvaniei, deşi în descompunere, de la comite suprem şi până la ultimul jude nobiliar (solgăbirău), potrivit manierei caracteristice de conducere de până atunci, forțează această măsură nepopulară, şi cu ajutorul unităților de şoc secuieşti făptuiesc în 12-13 septembrie 1848 un nou şi groaznic măcel care a cutremurat întreaga Transilvanie. La Luna, lângă Turda, sunt asasinați 30 de țărani care se opuneau recrutării şi uniunii[19].

Începutul vărsărilor de sânge a fost făcut aşadar de către autoritățile maghiare din Transilvania cu scopul de a înăbuşi aspirațiile de eliberare socială şi independență națională. Spiritul național odată deşteptat nu mai putea suporta însă măsuri teroriste şi maghiarizatoare, astfel încât treptat se acumulează o uriaşă forță umană explozivă, rezultată dintr-o nemulțumire generală. Oprimați în mai mare măsură decât înainte de revoluție, românii căutau spontan apărare, îndreptându-se din instinct spre cele două regimente româneşti de graniță de la Orlat şi Năsăud.

Acolo se desfăşoară două adunări furtunoase, preludiu a celei de a treia Adunări Naționale de la Blaj. Adunarea de la Orlat are loc în 10-11 septembrie şi cea de la Năsăud în 14 septembrie 1848; hotărârile lor, unele privind viața militară, sunt şi o reluare şi reafirmare a celor de la Adunarea din 3/15 mai de la Blaj, privind libertățile general-democratice dominate de deviza cea mare a timpului "Libertate, Egalitate, Frățietate", sămânță viguroasă a Marii Revoluții franceze de la 1789, renăscută pe pământul Transilvaniei şi al celorlalte țări româneşti la 1848.

În adunarea de la Orlat se cere din nou "dreptul nemărginit de a vorbi, de a scrie şi de a tipări, de a ține adunări, consultări şi de a forma societăți"[20]. În declarația adunării de la Năsăud, după ce se proclamă ruperea totală de guvernul ungar, argumentând-o prin faptul că uniunea Transilvaniei la Ungaria s-a făcut fără "să se fi luat în seamă protestarea poporului român, care face numărul precumpănitor al locuitorilor, şi într-un mod silnic"[21], se mai arată că guvernul ungar a uitat în faptă principiul libertății, egalității şi frățietății "pe care însuşi l-a proclamat" şi a silit

---

[19] Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p.56, Cf. G.Barițiu, op.cit., p.240.

[20] Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, Fondul Anul 1848, nr.62, Cf. N. Popea, *Memorialul lui Andrei baron de Şaguna*, I, Sibiu, 1899, p.167-170.

[21] *Foaie pentru minte...*, nr.37 din 13 sept.1848, p.302-304, Cf. N. Popea, *op.cit.*, p.170-173.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

celelalte naționalități nemaghiare din Ungaria și țările anexate să introducă limba maghiară în școală și biserică. Ba mai mult, în Transilvania cele mai nevinovate mișcări ale românilor sunt urmărite cu rigorile legii marțiale, deși românii nu doresc altceva decât egala îndreptățire. Și pe când intelectualii români sunt aruncați în temnițe, fără judecată, și ținuți acolo fără sentință, presa maghiară are o libertate nemărginită de a răspândi cele mai mari minciuni și calomnii la adresa românilor. Pe scurt, pentru români se inaugurase un regim ce semăna mai degrabă cu un despotism șovinist decât cu o orânduire democratică generoasă.

Ce vede însă trimisul ungar, baronul Vay Miklós, în neliniștea și frământările românilor ce vor statornic a-și împlini dreptele deziderate sociale și naționale?

Vede înainte de toate instigare, nesupunere, răscoală. El nu poate înțelege că românii față de maghiari se află în aceeași poziție nedreaptă, ca și aceea în care se aflau maghiarii față de austrieci. Și prin lipsa sa de înțelegere că democrația și libertatea este pentru toate națiunile la fel, și nu un privilegiu național maghiar, pierde în tratativele cu românii ocazia de a și-i apropia pe baza ideilor revoluționare ale noilor vremuri ce s-ar fi cuvenit a fi identic înțelese de ambele părți, atât de fostul stăpân cât și de fostul iobag. Era însă o realitate istorică dovedită că foștii stăpâni feudali nu voiau sau nu puteau să-și schimbe mentalitatea peste noapte, în ciuda faptului că fuseseră constrânși de împrejurări interne și externe să desființeze iobăgia[22].

De pe menționatele poziții, baronul Vay era foarte activ în Transilvania, străbătând țara în lung și în lat, instaurând peste tot legea marțială, vorbind numai despre un regat unguresc sau o monarhie ungurească[23]. Își imaginează că dacă arestează Comitetul național și încă o duzină de intelectuali, revoluția românească va fi decapitată și, în consecință, uniunea acceptată de masa oamenilor simpli. A fost un calcul greșit și fatal, deoarece nu s-a luat în considerare setea de libertate a românilor, atât de plastic caracterizată chiar de un funcționar ungur care afirma: "Poporul acesta valah, este un popor foarte, foarte ciudat. Abia i-au crescut fulgii și ar vrea să se înalțe pe aripi de vultur"[24].

---

[22] G. Neamțu, *AIIA Iași*, Iași, XXV/1, 1988, p.311-318.

[23] *Bucovina*, nr.15 din 20 mai 1848, p.78.

[24] Deák Imre, *op.cit.*, p.200-201.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Astfel, comisarul Vay, plasat pe baricade adverse, ține strâns sub observație mișcările românilor și raportează în chiar ziua de 15 septembrie 1848 ministrului de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, că la Blaj se adună românii și sașii înarmați din toate colțurile Transilvaniei, pentru - credea el - a-și răzbuna ultimul eveniment sângeros, măcelul de la Luna[25].

Mulțimea de țărani înarmați ce se aduna la Blaj își îngroașe rândurile cu tineri înarmați și ei, cu care I. Axente pornise de la Orlat, intrând triumfal în Blaj[26].

Privind înarmarea poporului la cea de-a treia Adunare de la Blaj este demn de remarcat regretul exprimat în mai multe rânduri de către G. Barițiu că românii nu s-au adunat înarmați de la început, susținând că poziția lor pașnică anterioară, ar fi fost o greșeală[27].

De aici încolo, cronologic, vom analiza fiecare document al adunării încercând a-i descifra adevăratele semnificații și măsura în care el se încadrează în Programul revoluționar al acesteia. Nu vom neglija însă nici anumite aspecte ale desfășurării adunării ce lămuresc în și mai mare măsură contextul în care au fost elaborate respectivele documente. Trebuie să facem acest lucru fiindcă, în ultimul timp, cercetări mai noi ne-au pus la îndemână date inedite ale unei evoluții a evenimentelor care le conturează mult mai bine decât în trecut. Totodată, cunoașterea acestei evoluții chiar și numai în linii generale, pune Programul revoluționar al celei de a treia Adunări Naționale de la Blaj într-o lumină istorică mult mai clară ca până acum.

O mulțime și mai mare, câteva mii de români, maghiari și sași, intră a doua zi, în 16 septembrie, la ora 9 și jumătate dimineața, în Blaj și încep lucrările propriu-zise ale adunării, cu prezentarea unei petiții a "necăjiților frați ardeleni"[28] adresată Capitlului greco-catolic din Blaj. În cuprinsul acesteia se cere: 1) suspendarea legii recrutării ca nesancționată

---

[25] *Idem., ibidem*, p. 218.

[26] Pe data de 14 septembrie după A.T.Pascu, *Ioan Axente Sever (1821-1906)*, Cluj-Napoca, 1985, p.95 în nota 8; sau în data de 15 septembrie după S. Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965, p.70.

[27] *Transilvania*, VIII, nr. 18 din 15 sept. 1875, p. 202 nota 3 și 4; nr. 24 din 15 dec. 1875, p. 277 în notă.

[28] *Organul național*, nr.18 din 8 sept.1848, p.81.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

de împărat; 2) deținuții politici să fie eliberați; și 3) în termen de 7 zile să se permită ținerea unei noi adunări naționale generale[29].

Este semnificativ și important că și Sibiul vibrează la unison cu Blajul. Până acum s-a neglijat să se arate că, la diferență de o zi, în 15 septembrie 1848, un reprezentant a peste 20 de comune înaintează Consistoriului ortodox din Sibiu o petiție asemănătoare în care i se cerea să intervină pe lângă Guberniu pentru aceleași trei puncte esențiale: 1) sistarea recrutării; 2) adunare generală la Blaj și 3) eliberarea deținuților politici[30]. Acțiunea simultană Blaj - Sibiu este grăitoare mai ales pentru solidaritatea românilor de confesiune ortodoxă cu cei de confesiune greco-catolică. Această petiție era și ea semnată "necăjiți frați români ardeleni". Predarea concomitentă a aceleiași petiții (cu foarte mici deosebiri) celor două foruri supreme eclesiastice ale ambelor confesiuni, relevată acum pentru prima dată, trebuie privită și ca o unitate de vederi desăvârșită a românilor ardeleni. În perspectivă istorică deci, mișcarea din septembrie de la adunarea treia trebuie considerată mult mai bine organizată și coordonată decât apărea, la prima vedere, chiar și contemporanilor ei.

Dacă la Sibiu petiția a fost prezentată Consistoriului de un împuternicit a peste 20 de comune din ținutul Brașovului și Sibiului, la Blaj, petiția este înmânată Capitlului de fruntași ai delegațiilor sătești la adunare, tot din ținutul Brașovului și Sibiului[31].

În cele două variante ale aceluiași document, atât Consistoriul din Sibiu, cât și Capitlul din Blaj, sunt atenționate să nu țină cu asupritorii, ci cu românii, deoarece dominanții "nu lucră după lege, ci numai după voia lor și umblă numai cu înșelăciuni". Petiția mai conținea și amenințarea că în cazul în care românii vor fi siliți la supunere față de legea de recrutare nesancționată de împărat "țara se va revolta". Demn de remarcat, ca un aspect antihabsburgic al petiției, este că ambele variante ale petiției pun în vedere înaltelor foruri eclesiastice că în chiar cazul când legea recrutării ar

[29] Arh. Magh. Budapesta, Fond G.P., nr. 10.792/1848. Traducere contemporană. Cu diferențe de traducere în *Organul Național*, nr.18 din 8 sept. 1848, p.81.

[30] Arhiva Consistoriului din Sibiu, Fondul 1848, nr.56; poartă pe verso o însemnare a lui Moise Fulea: "Prezentată 15/3 sept. 1848. Aceasta mi-au adus-o un om din Mag".

[31] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.P. 10/792/1848. Foto: 26.260 - 26.262. Cf. *Transilvania*, X, nr.19 din 1 oct. 1877, p.223.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

fi sancționată de împărat "pe români tot nu i-ar obliga", deoarece se știe prea bine, accentuează semnatarii, că uniunea Transilvaniei s-a făcut fără voia românilor! Ceea ce evident, constituia un reproș adresat atât cercurilor dominante maghiare cât și împăratului.

Petiționarii solicită înaintarea de urgență a revendicărilor lor Guberniului Transilvaniei, ceea ce Capitlul o și face, în urma unei scurte consfătuiri între canonici și profesori. Se traduce petiția în limba maghiară și se adaugă o explicație din partea celor care au luat parte la consfătuire, specificându-se că se așteaptă un răspuns grabnic, cu atât mai mult, cu cât poporul adunat sporește încontinuu și adunarea nu vrea să se dizolve; în caz contrar, pentru urmări, va fi făcut răspunzător atât Guberniul cât și Capitlul (Consistoriul).

Documentul ce însoțea petiția "fraților ardeleni necăjiți" de la Blaj era semnat de președintele provizoriu al Consiliului Consistorial, canonicul Vasile Rat și încă de 10 profesori și un arhivar[32]. Cu petiția în original și tradusă, împreună cu scrisoarea însoțitoare a Capitlului, amintită mai sus, canonicul Vasile Rat și profesorul Andrei Pop pleacă spre Cluj, la Guberniu, oprindu-se la Aiud unde se afla comisarul regal Vay Miklós. I se înmânează petiția românilor pentru ca în baza prerogativelor sale de împuternicit al guvernului ungar să-și dea și el părerea în această chestiune. Deschizând corespondența adresată Guberniului și luând la cunoștință doleanțele românilor, printr-o depeșă datată 17 septembrie Vay sugerează Guberniului să răspundă că deja conscrierea recruților a fost suspendată, că F. Micaș, I. Moga, V. Fodor și preoții arestați vor fi eliberați pe chezășie până când tribunalul statarial proiectat va lua ființă la Târgu Mureș și își va putea împlini misiunea inchizitorială. În ceea ce privește însă o nouă adunare, Guberniul să ceară energic mai întâi dizolvarea imediată a celei în curs, pe care fără să o fi văzut încă, și necunoscând realitățile decât din scurta întrevedere cu cei doi curieri ai Capitlului blăjean, o califică, plin de aroganță, ca fiind una din cele mai "dezorganizate"; cu ea într-o altă situație, "nici n-ar trebui să stăm de vorbă"; adaugă comisarul. În cazul în care Guberniul consideră necesar să promită totuși o nouă adunare, termenul ei să fie fixat la o dată cât mai îndepărtată.

---

[32] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. G.P. nr.10.792/1848. Foto: 26.251 - 26.253.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Vay mai cere Guberniului ca acest răspuns sugerat de el să nu fie imediat comunicat adunării de la Blaj, ci să-i fie trimis sigilat mai întâi lui, pentru a-l anunța personal numai atunci când va dispune de suficiente forțe militare pentru ca împreună cu Capitlul să poată dizolva adunarea, în cazul în care aceasta, eventual, ar fi nemulțumită cu răspunsul[33].

Petiția românilor de la Blaj ajunge repede la destinație și ziarul clujean *Ellenőr* se grăbește să aducă la cunoștința publicului maghiar (fără să comenteze însă), cererile românilor, ca și răspunsul Guberniului[34]. Concomitent, Guberniul îl informează printr-un raport urgent, datat 18 septembrie, pe primul ministru al Ungariei, contele Batthyány Lajos, descriindu-i amănunțit și exact stadiul demersurilor adunării de la Blaj, subliniindu-se că, până la rezolvarea lor, presiunea crește, deoarece numărul participanților la adunare sporește mereu[35]. *Ellenőr* consemna pentru data de 18 septembrie un număr de 36 de mii de români adunați la Blaj[36].

Din interior, din perspectiva unui observator român neangajat, evenimentele atât de tumultuoase ale Blajului acelor zile sunt oglindite de scrisoarea lui Petru Pop - unică în acest gen - și în care adunarea de la Blaj este descrisă ca "imensă", confirmând că în petiția lor către Guberniu, românii declară că nici într-un chip nu se supun dominanților și că ei "nu vor să știe nimic de uniune"[37].

După două zile cei doi emisari ai poporului adunat la Blaj se întorc de la Cluj și aduc la cunoștință în fața poporului cele două răspunsuri - de la Guberniu și de la comisarul Vay (care renunțase deocamdată la a prezenta personal poziția Guberniului).

Guberniul răspunde potrivit sugestiilor comisarului Vay: că recrutările s-au suspendat; că deținuții politici se vor elibera sub chezășie

---

[33] Ibidem, Foto: 26.256 - 26.259 și 27.352 - 27.358. În acest studiu am folosit materiale inedite din Fototeca Institutului de Istorie "G. Barițiu" Cluj-Napoca; Colectivul de editare a documentelor revoluției din 1848 în Transilvania. Documentele în limba maghiară au fost traduse de A.Egyed, D.Károlyi și M.Bodor.

[34] *Ellenőr*, nr.81 din 22 sept. 1848, p.323.

[35] Fototeca Inst. de Ist. "G. Barițiu" Cluj-Napoca, Foto: 26.269 - 26.272.

[36] *Ellenőr*, nr.84 din 28 sept. 1848, p.333.

[37] Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, Fond A.Șaguna, f.63-63 V.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

sigură dar numai după ce se va îndepărta poporul din Blaj; adunarea nu se aprobă din pricina împrejurărilor tulburi[38].

Răspunsul lui Vay este mai aspru; el porunceşte Capitlului să "deştepte" poporul care "prin aţâţările şi minciunile unor voitori de rău este amăgit" şi în cazul în care adunarea nu se va dizolva încă în acea seară, să se ştie că ostaşii au cele mai aspre ordine de la el împotriva "aţâţătorilor care povăţuiesc poporul. Va anula şi promisa amnistie până când adunarea nu se va împrăştia[39].

Reacţia poporului de pe Câmpul Libertăţii în număr de zece ori mai mare decât la începutul adunării (se pare circa 63.000), a fost extrem de vehementă: "Nu ne vom mişca până când nu vom vedea pe cei prinşi, în mijlocul nostru şi vom auzi ziua hotărâtă spre adunarea doua" [respectiv a treia, legalizată de autorităţi - n. ns. G.N.]; să nu uităm că răspunsul acesta era dat de o mulţime înarmată. Iar când V. Raţ a comunicat şi ameninţările lui Vay că va arunca o bombă asupra Blajului încât nu va mai rămâne piatră pe piatră[40], sau după Papiu Ilarian[41] că va trimite 4 tunuri şi 6.000 de secui împotriva poporului, acesta s-a revoltat în aşa măsură încât tinerii tribuni abia l-au putut potoli.

Ameninţărilor sângeroase li se răspunde cu *Petiţia poporului adunat la Blaj*[42], din data de 19 septembrie 1848 şi care va fi prezentată baronului Vay de către maiorul Clococianu, comandantul batalionului staţionat în apropierea Blajului[43]. Petiţia face parte şi ea din complexul de documente care alcătuiesc programul revoluţionar al adunării, principalul act programatic. Petiţia este cu atât mai valoroasă cu cât elaborarea ei s-a făcut în numele poporului "transilvanic", noţiune ce cuprindea pe "români, unguri şi saşi". Ei, se spune în petiţie, şi-au lăsat casele, copiii şi soţiile pentru a se aduna acolo şi a hotărî să scape de legea recrutării, de prădăciuni, jafuri, nedreptăţi şi asupriri făcute pe faţă

---

[38] *Organul naţional*, nr.19 din 15 sept. 1848, p.85.

[39] Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, Mss. rom, nr.1004, f.226-228. Cf. *Transilvania*, X, nr.19 din 1 oct.1877, p. 223-225.

[40] *Ibidem., loc.cit.*

[41] Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p.60.

[42] *Foaie pentru minte...*, nr.37 din 13 sept. 1848, p.301-302, Cf. Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p.60-62.

[43] G.Barit, *op.cit.*, II, p. 244.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

de dregătorii comitatelor şi de mulţi nobili particulari care calcă sfidător în picioare drepturile lor umane.

Prezenţa la Blaj a unui număr mare de foşti iobagi maghiari şi saşi alături de români[44] dovedeşte adeziunea lor spontană la revendicările acestora. Fără îndoială adunarea de la Blaj, în *acest stadiu* ar mai fi putut constitui un moment istoric în care reconcilierea ar mai fi fost posibilă. Şi formularea semnăturii petiţiei reflectă situaţia reală a celor solidarizaţi; ea sună astfel: "necăjiţi şi asupriţi fraţi ardeleni, români, unguri şi saşi".

Readucând în actualitate jurământul de la Blaj din 3/15 Mai 1848, că românii nu vor asupri pe nimeni, precum nici n-au făcut-o, dar că nici nu vor suferi a fi asupriţi de cineva, ei se simt îndreptăţiţi a declara că nu au fost "aţâţaţi". Mai declară că nu au ascultat de "unii mincinoşi" şi "înşelători" care le-ar vrea răul, cum au fost învinuiţi pe nedrept de către baronul Vay, numai în cazul în care prin aceste epitete se înţeleg dregătorii, domnii comitatelor şi nobilii, care confirmă ei cu sarcasm, realmente i-au "tot înşelat până acum". Dar chiar şi în cazul în care ar fi fost aţâţaţi - se apără în petiţie - ei tot nu au făcut nici un rău nimănui, deoarece s-au adunat doar şi au stat acolo în cea mai mare linişte. Intelectualii români ce-i conduceau fiind adevăraţi *împăciuitori*, pe când aţâţătorii erau de fapt cei care i-au bătut, i-au jefuit şi le-au adus execuţii militare pe sate, storcându-li-se câte 500, 1000, 2000 de florini, ba chiar mai mult.

Mincinoşi şi înşelători au fost aceia care au promis la precedenta adunare de la Blaj că-l vor elibera pe Florin Micaş şi nu au făcut-o. De aceea mulţimea declară răspicat că toate prin câte a trecut până la acea dată a învăţat-o să nu creadă nici la ce aude din gură, nici la ce vede pe hârtie, cu alte cuvinte nu mai crede în promisiuni, ci numai în fapte. De aceea nu vor părăsi Câmpul Libertăţii până nu li se vor împlini principalele trei revendicări: 1) suspendarea conscrierii la recrutare; 2) eliberarea deţinuţilor politici şi 3) permisiunea oficială pentru o nouă adunare naţională.

Îndoiala privind bunacredinţă a autorităţilor sporea în mintea şi inima celor adunaţi la Blaj şi datorită faptului că deşi Dieta şi împăratul, credeau ei, le-au dat *toate drepturile* şi prin viu grai şi în scris, în

[44] L.Maior, *Contribuţii la istoria revoluţiei de la 1848. A treia adunare de la Blaj*, în *Revista de istorie*, nr.9 din 1981, p.1724.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

realitate, românii nu dispuneau încă de funcționari și comisari, nu aveau garanții că nu vor mai fi recrutați în armata ungară, și existau toate motivele să creadă că vor fi iarăși bătuți și arestați pentru participarea la noua adunare (după cum s-a și întâmplat cu o parte din ei)[45].

De altfel, nu vor părăsi Blajul deoarece mai aveau, spuneau ei, multe plângeri de întocmit împotriva foștilor stăpâni feudali care, pe mulți dintre ei i-au scos din casele și moșiile părintești iar pe alții au început să-i ia cu forța la munci iobăgești deja desființate. Este deosebit de semnificativ pentru situația explozivă existentă că în final semnatarii petiției protestează și împotriva oricărui atac din partea autorităților, fie și pe perioada cât se vor afla în Blaj la adunare, fie pentru când se vor întoarce acasă.

Protestul acesta preventiv nu era izvorât, după cum s-ar putea crede, dintr-o teamă exagerată și nejustificată. Pericolul era foarte real. Autoritățile comitatului Târnava, de exemplu, se pregăteau ca în colaborare cu gărzile maghiare din scaunul Mureș și Odorhei, plus o armată care urma să fie solicitată de la Guberniul din Cluj, să atace Blajul.

Intențiile agresive sunt stopate de Guberniu (pe baza rapoartelor lui Vay) în aceeași zi de 19 septembrie în care se semna și petiția, împiedicându-i astfel, în ultimul moment, pe cei ce doreau să aprindă vâlvătaia războiului civil cu un ceas mai devreme[46].

Când o masă de aproximativ 50.000 - 60.000 de oameni, înarmată cu arme de foc, lănci, coase oblite, furci și îmblăcie făcea astfel de cereri și stăruia atât de ferm în împlinirea lor, era limpede pentru orișicine că revoluția se apropia de un stadiu când vărsările de sânge nu mai puteau fi ocolite în cazul în care autoritățile nu făceau nici-o concesie și rămâneau inflexibile la cererile mulțimii continuând să conducă cu vechile metode autoritare feudale.

În epocă, această tensiune crescândă și înfierbântare a atmosferei se reflectă și în articolele *Gazetei de Transilvania*, din care reieșea că tocmai acum, simpatiile și antipatiile se delimitau mai clar și se dădeau deschis pe față[47].

---

[45] Fototeca Inst. de Ist. "G. Barițiu" Cluj-Napoca, Foto: 550-553.

[46] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Fr., nr.2.498 E/1848. Foto: 28.735-28.736.

[47] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr.75 din 13 sept.1848, p.310.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

La răspunsul iritat al adunării, baronul Vay, părăsind atitudinea arogantă, înțelege că trebuie să vadă personal care este situația. Astfel că la Aiud de unde urmărea desfășurarea evenimentelor, la 21 septembrie își face cunoscută unui prieten intenția de a pleca la Blaj, deoarece, cum spune el în scrisoare, pretențiile poporului au crescut, vrea acum "amnistie generală" și altele, adăugând: "Dacă nici aceasta nu va ajuta, (adică prezența sa la adunare) nu știu ce vom face, căci pentru împrăștierea unei asemenea mulțimi nu dispunem de mijloacele necesare (respectiv de suficientă forță armată)[48].

În ciuda nesiguranței și a presimțirilor sumbre, însoțit de maiorul Clococianu, Vay sosește totuși la Blaj pe 22 septembrie, sperând ca lucrurile să meargă repede cu dizolvarea adunării. În acest sens, trimite chiar la Guberniu un bilet cum că românii ar fi promis împrăștierea imediată, numai oficialitățile să garanteze celor ce au fost la adunare că nu vor fi atacați nici pe drum, nici acasă, după ce se vor fi reîntors[49]. Lucrurile nu stăteau însă chiar așa. Aflat în fața imensei mulțimi pașnice dar decise să obțină ceea ce dorea, baronul Vay găsește că este mai înțelept să-și schimbe tonul poruncitor, vorbind de data aceasta cu multă diplomație și prudență. Face întâi paradă de puterea sa de comisar imperial, și că "în numele împăratului" toate le va împlini câte îi vor sta în putere.

Poporul îi pretinse suspendarea recrutărilor. Comisarul o promise. Poporul ceru eliberarea deținuților. De voie de nevoie, o admise și aceasta. Doi mai importanți dintre ei, S. Balint și I. Moga, au și fost aduși de la Aiud chiar cu trăsura comisarului Vay reținut de popor până la sosirea deținuților români. Faptul că fusese aproape ostatic, cu toate că se dădea drept reprezentant al împăratului, este neîndoielnic; el reiese atât din memoriile lui Ion Ciurileanu[50], cât și cele ale lui S. Balint[51] în care se

---

[48] Biblioteca Universității "Lucian Blaga" din Cluj-Napoca, Secția de manuscrise. Arh. Fam. Mikó Rhedey, cutia nr. 75, fila 101. Azi în custodia D.J.C.A.N.

[49] D.J C A.N., Colecția de documente Blaj, 1848, f.nr.

[50] *Memorialistica revoluției de la 1848 din Transilvania*, edit. de N.Bocșan și V. Leu, Cluj-Napoca, 1988, p.215.

[51] G.Neamțu, în *Acta MP*, XIX, 1995, p.191-202. Presiunea poporului asupra lui Vay reiese și din *Raportul lui Simion Balint*, în *Die Romänen der oesterreichichen Monarchie*, II, Heft. Wien, 1850. În românește vezi: *Observatorul*, VII, nr.53 din 16/4 iulie 1884, p.213.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

amintește că poporul adunat l-a silit pe Vay să-i elibereze pe deținuții politici, amenințând că, în caz contrar, nu vor părăsi Blajul. Atunci Vay cere maiorului Clococianu să-l apere contra acelei amenințări și să împrăștie imediat adunarea. Maiorul i-a răspuns că nu va putea rezista doar cu un batalion de infanterie la 4-5000 de oameni (câți erau probabil mai bine înarmați). I. Ciurileanu mai amintește și intervenția lui Avram Iancu ce amenințase că va preface Aiudul în cenușă dacă nu vor fi eliberați toți românii arestați acolo. Așa se explică și pasajul lui Al. Papiu Ilarian în care consemna cum "Comisarul, speriat, se învoi la toate"[52], deoarece chiar și în problema cheie a unei noi adunări naționale devine mai flexibil, făcând oarecari promisiuni tocmai înainte de a se urca în trăsură și a pleca de la Blaj - mai degrabă o fugă decât o plecare[53] - (probabil pe data de 24 septembrie 1848)[54]. De remarcat și faptul nedemn de laudă pentru comisar, că în cursul tratativelor cu fruntașii români, încearcă să mituiască pe trei dintre aceștia: pe Axente Sever, I. Buteanu și Iovian Brad. Aceștia vor răspunde cu dispreț propunerilor necinstite[55].

Baronul Vay recunoscu ulterior că la Blaj a promis și împlinirea altor revendicări, cum ar fi, o amnistie generală (dacă se va păstra în continuare liniștea); participarea pe viitor și a românilor la comisiile de investigare a cazurilor de tulburare a ordinii în satele românești; să nu se trimită pe capul românilor execuții militare mai numeroase decât ar fi necesare, precum și a altor cereri întemeiate[56]. În 25 dimineața sosesc de la Orlat S. Bărnuțiu, A. Tr. Laurian și Al. Papiu Ilarian păziți de locotenentul Novac și așteptați cu nerăbdare de popor. După o serie de discursuri înflăcărate, conducătorii și poporul se constituie și sub aspect formal pe același Câmp al Libertății, în Adunare Națională; concomitent, tot acolo, desfășurându-se exerciții de mânuire a armelor.

După dezbateri serioase se redactează și un Protocol care cuprindea și mai amănunțit programul revoluției românești în stadiul ei atins în luna septembrie, cu un pronunțat caracter ultimativ pentru guvernul ungar. Este interesant că Protocolul apare mai întâi în *Foaia*

---

[52] Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p.63.

[53] *Transilvania*, X, nr. 18 din 1 oct. 1877, p.223-224.

[54] *Organul național*, nr. 19 din 15 sept.1848, p.85.

[55] S.Dragomir, *Avram Iancu*, p.72.

[56] *Idem, Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, III, Cluj, 1946, p.35-37.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

pentru minte din Brașov, la 27 septembrie (st. v.) și nu în *Organul național* din Blaj. În acesta din urmă va apărea în numărul 22 din 6-13 octombrie, tradus din *Der Siebenbürger Bote* din Sibiu. T. Cipariu motivează, în calitatea sa de redactor al *Organului*, că pe atunci nu se afla în Blaj și deci n-a putut să aibă textul. Îl dă publicității totuși, chiar și cu întârziere, deoarece publicul trebuie informat asupra unui atât de important document. Comentariu la care redactorul interimar I. Maniu ține să facă precizarea că și el l-ar fi inserat acel text, dacă i-ar fi fost înmânat. Neglijarea publicării Protocolului în gazeta din localitatea în care se desfășura adunarea națională, credem că este încă o dovadă a extrem de rapidei și agitatei succesiuni a evenimentelor; (aceloraşi cauze se datorează și faptul că informațiile despre Adunarea a treia de la Blaj sunt atât de puține, lacunare și uneori contradictorii).

Din capul locului trebuie să subliniem că Protocolul reafirmă ca ale sale hotărârile Adunării Naționale generale de la Blaj din 3/15 Mai, fiind adoptate totodată și cele ale adunărilor de la Orlat și Năsăud. Aceasta însemna în fapt, menținerea în actualitate a celor 16 puncte, ceea ce spulberă cu evidență aserțiunile lui Trocsányi Zsolt[57], care necunoscând acest aspect explicit al Protocolului, afirmă cu totul eronat că programul din septembrie ar fi "în toate privințele un pas făcut înapoi față de programul adunării de la Blaj din mai".

Dar cum poate fi un pas înapoi atunci când Protocolul spune limpede: "Poporul român, răzimat pe jurământul care l-a depus în 15/3 Mai pe Câmpul Libertății, *se ține tare de drepturile sale naturale și civile, de hotărârile Adunării Naționale generale...*".

Cum poate să se facă o astfel de afirmație când copleșiți de abuzuri țăranii cer *reafirmarea desființării iobăgiei*? cum se spune textual: "să înceteze tot felul de robote spre a nu mai lăsa drum deschis apăsărilor și jafurilor foștilor domni de pământ și dregătorilor de comitate...". Și la aceasta mai trebuie adăugat spiritul democratic, adevăratul spirit al timpului care pretindea Dietă transilvană formată din deputați români, maghiari și sași, proporțional cu numărul locuitorilor țării.

Oare "pasul înapoi" la care se referea istoricul țărănimii ardelene nu a fost făcut de foștii nobili și dregătorii lor, care cu câteva luni înainte

---

[57] Zs. Trocsányi, *Az erdélyi parasztság története 1790-1849*, Budapesta, 1956, p.406-407.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

erau stâlpii sistemului de exploatare feudală? Oare acest pas înapoi nu a fost făcut de guvernul Ungariei, care în înțelegere cu nobilimea maghiară ardeleană a forțat anexarea Transilvaniei?

Cum ar putea fi dreaptă o astfel de anexare când cei mai proeminenți nobili "liberali" trădează involuntar ei înșiși conștiința nedreptății pe care o fac, atunci când declară fără ocolișuri: "Noi suntem pe deplin convinși că uniunea Transilvaniei cu Ungaria ori se va înfăptui la această Dietă ori niciodată. [...] Noi ne dăm seama că, dacă uniunea nu se va realiza cât se poate de repede, în scurt timp se va produce o asemenea dezvoltare a naționalității române, încât la o Dietă ulterioară ea va fi împiedicată"[58].

La aceste întrebări un istoric obiectiv nu poate răspunde decât că revoluția românească păşea mereu înainte pe un drum just în ciuda frazeologiei pseudorevoluționare a foștilor stăpâni feudali, care, de nevoie, şi-au eliberat iobagii şi care voiau cu orice preț să rămână tot stăpâni atât din punct de vedere politic, social, cât şi național.

Dar să revenim la Protocol, depozitarul principal al programului revoluției românești ajunsă în septembrie la momentul ei de cumpănă. Cu privire la Protocol trebuie să relevăm un aspect nesesizat nici de Trocsányi, nici de alți istorici; adică acela că fundamentalul document nu numai își apropia cele 16 puncte ale Adunării din mai 1848 ci, *el însuşi conținea o serie de puncte existente în acel program.*

Revendicările care se găseau în plus față de respectivul program își aveau rațiunea în evoluția parcursă de revoluție din luna mai până în septembrie.

Era evident că legea marțială (statariul) şi dezlănțuirea terorii împotriva țăranilor şi intelectualilor români, modificau serios raporturile dintre aceştia şi dominanți. Şi pentru ca problema să fie şi mai comprehensibilă, ar fi, credem, util să facem o comparație între cele două principale documente programatice.

Protocolul din 25 septembrie 1848 este conceput din două părți distincte; în partea întâia conține cereri formulate în 5 puncte şi 6

---

[58] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C.Transilvania*, IV, sub. Red. Acad. Şt. Pascu, București, 1988, p.288. Cei zece erau: "Weér Farkas, Bethlen János senior, Teleki Domokos, Josika Miklós, Béldi Ferencz, Zeyk Jósef, Bethlen János junior, Bánffy János, Pálffy János, Kemény Domokos".

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

subpuncte notate cu litere; partea doua conține *declarații* formulate în 7 puncte.

La punctul 1, (a) al cererilor din Protocol, rezultă că au fost încălcate punctele 8 și 9 din Petiția celor 16 puncte din 17 mai 1848, care prevedeau garantarea libertății personale, curți cu jurați și, procedură publică; or din Protocol reiese că se efectuau arestări arbitrare fără dovedirea vinovăției în mod legal, pregătindu-se și un tribunal special de urgență, la Târgu Mureș.

La punctul 2, (c) din Protocol se cere reîntărirea esențialului punct 3 al Petiției din mai care pretindea desființarea iobăgiei. Acum se solicita textual: "să înceteze tot felul de robote", fiind vorba de robotele restante și cele impuse jelerilor curiali și alodiali care nu au fost eliberați prin lege. Ce dovadă mai elocventă ar mai trebui adusă pentru a se înțelege (și din această simplă comparație), că deși desființată oficial iobăgia, la 18 iunie 1848, în practică, în viața de zi cu zi a societății transilvane, încălcările acestei revendicări majore a țărănimii, erau atât de dese și de grave încât țărănimea adunată din nou la Blaj într-un număr și mai mare decât la adunarea anterioară, considera stringent necesar ca această revendicare să constituie încă odată un punct central al programului revoluționar românesc.

Revine apoi în actualitate la punctul 3 al Protocolului, punctul 10 al Petiției din luna mai, care ceruse înarmarea generală a poporului și al cărei conținut nu fusese pus încă în aplicare. Abia acum în septembrie concomitent și imediat după adunare, va lua naștere, potrivit Protocolului, o *gardă națională română* (de fapt o adevărată armată țărănească).

Prevederea punctului 11 din Petiție este repetată în Protocol, dovadă că previziunea celor ce alcătuiseră cele 16 puncte în luna mai a fost justă și în problema delimitării pământurilor dintre fostul domn de pământ și fostul iobag. Problema delimitării, împreună cu alte diverse pricini, au determinat într-adevăr apariția unui număr apreciabil de neînțelegeri. Așa încât, punctul 5 din Protocol cere din nou să se numească o comisie urbarială mixtă, precizând în plus, că prin conceptul de "mixtă" se înțelege atât din punct de vedere național cât și social.

În partea a doua a Protocolului, așa cum am mai spus, nu mai sunt *cereri ci declarații*. Prima dintre declarații este urmarea directă a punctului 16 din Petiție. În luna mai se pusese doar în vedere să nu se aducă în discuție chestiunea uniunii Ardealului la Ungaria. Dar din

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

moment ce Dieta maghiară feudală de la Cluj a proclamat unilateral respectiva uniune de la 30 mai 1848, după cum spuneau românii *"de nobis sine nobis"*, rămân consecvenți hotărârii lor din punctul al 16-lea al Petiției care prevedea că dacă această revendicare legitimă va fi încălcată, așa cum vedem că a fost, atunci ei vor *protesta*.

Așa au și făcut, atât la nivel superior, prin deputația românilor ardeleni în fața împăratului, cât și la nivel de mulțimi. Acestea prezentându-se înarmate la Blaj, au protestat, ca și la Orlat și Năsăud, foarte energic, declarând că "nu vreau să recunoască uniunea Transilvaniei cu Ungaria", cu atât mai mult, cu cât românii nefiind prezenți în Dietă nici n-au luat parte la dezbaterea acelei chestiuni ce-i afecta direct în calitatea lor de majoritate covârșitoare a populației țării.

În punctul 5 al declarațiilor din Protocol se *cere* (în varianta publicată de gazeta *Bucovina, se pretinde*)[59] să se deschidă cât mai curând Dieta Transilvaniei, compusă de data aceasta din deputați români, sași și maghiari. Parțial deci, ceea ce se prevăzuse și în punctul 1 al Petiției: românii "să-și aibă în Dieta țării reprezentanții săi, în proporție cu numărul". Acest concept democratic este deosebit de grăitor, deoarece, atestă că deși în pragul războiului civil, cu toate că sunt majoritari în Transilvania, românii nu recurg la excluderea maghiarilor și germanilor de la o viață politică normală, cu reprezentarea tuturor elementelor etnice din țară în Dietă și încă în mod proporțional cu numărul locuitorilor.

Poate nicăieri ca în această *respingere de către autoritățile maghiare a conceptului democratic al reprezentării proporționale*, cerut și acceptat de români, nu se poate vedea mai bine lipsa lor de democratism autentic (în perspectiva mișcărilor europene de atunci). Ele au adoptat doar frazeologia, respingând în fapt tocmai ceea ce a fost realmente revoluționar în epocă: ajungerea românilor, până la acea dată oprimați, la afirmare politică autentică și garantată.

Refuzând sistematic cererile revoluției românești, oficialitățile maghiare din Transilvania, sprijinite de guvernul Ungariei, înăbușe pe față orice aspirație națională și socială a românilor, dezlănțuind la adăpostul legii marțiale o teroare fără precedent.

Celelalte puncte, atât din partea întâia a Protocolului cât și din cea de-a doua, cuprind revendicări ce decurg din instaurarea

[59] *Bucovina*, nr.16 din 27 mai 1849, p.82-83.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

susmenționatei terori împotriva românilor, pe care istoriografia maghiară fie a ignorat-o complet, fie a minimalizat-o.

În consecință se cere insistent ca sistemul terorist să înceteze, iar legea marțială (statariul) să se desființeze. Jafurile, amenzile și confiscările de vite, unelte și arme, efectuate ca rezultat al aceluiași sistem de teroare, să se restituie.

Numărul deținuților politici crescuse vertiginos și dacă în adunarea din luna mai se cerea doar eliberarea lui Florian Micaș, la 25 septembrie un subpunct special 1, (b) din partea întâia a Protocolului prevedea eliberarea deținuților politici din toate păturile sociale, țărani, orășeni și intelectuali. Notăm că închisorile comitatelor gemeau de deținuți; un exemplu eclatant ne este oferit de Moise Sora Noac care încă în 26 mai 1848, imediat după marea Adunare Națională de la Blaj, îi scria lui G. Barițiu, redactorul *Gazetei de Transilvania*, din închisoarea de la Carei, că acolo se aflau pe atunci 327 de deținuți și exclamă: "De când e comitatul Sătmar n-au fost atâția..."![60]

În punctul 2 al aceleiași părți din Protocol se cerea ca pe viitor să nu se mai întrebuințeze măsuri teroriste; în subpunctul (b), în mod special se atrage atenția să nu se mai trimită nimicitoarele execuții militare pe sate; la subpunctul (d) cerința era ca dregătorii comitatelor să nu mai traducă în viață vreo lege nesancționată de împărat.

În fine, punctul 3 din partea întâia a Protocolului, despre care am mai vorbit, cerea Comandamentului suprem din Sibiu arme doar *în aceeași* proporție câte s-au dat maghiarilor și sașilor. Și la această cerere este obligatoriu să remarcăm că deși superiori numericește, deși adunați la Blaj într-o adevărată tabără militară, în acel moment românii nu au urmărit o superioritate armată ofensivă. Faptul că nu au cerut arme proporțional cu numărul lor, este o dovadă peremptorie că gândul la autoapărare al românilor este sincer. O înarmare calitativ și cantitativ identică cu a maghiarilor și sașilor ar fi menținut în continuare un echilibru de forțe; dar încă din luna mai maghiarii s-au străduit să-și asigure superioritatea, organizându-și gărzi naționale pe bază de cenz, cerând și primind mereu de la Comandamentul suprem din Sibiu și de la guvernul ungar cantități tot mai mari de arme.

---

[60] *Transilvania*, nr.18 din 15 sept. 1877, p.216.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În partea a doua a Protocolului mai sunt câteva puncte pe care le menționăm doar pe scurt. Astfel, în punctul 2, tot ca urmare a contestării uniunii, nu se recunoaște nici guvernul Ungariei.

Ca o contrapondere firească, rupându-se de sub supremația guvernului ungar, pentru a putea rezista presiunilor militare și politice previzibile ale cercurilor conducătoare maghiare din Transilvania și Ungaria, în mod logic, românii au căutat scut și apărare punându-se sub protecția directă a împăratului și guvernului său; până la perfectarea relațiilor, canalul de legătură se cerea a fi Comandamentul suprem din Sibiu, care de altfel a și avut tot timpul tendința de a se erija în arbitrul celor două tabere.

Ca rezultat al tergiversărilor comisarului Vay de a acorda românilor dreptul legal de a se întruni într-o nouă adunare, Protocolul din septembrie consemnează la punctul 4 din partea doua cererea directă adresată împăratului de a permite deschiderea în cel mai scurt timp a doritei adunări naționale generale *(și populare* după formularea *Organului național*[61] în care să se consfătuiască legal, în continuare, asupra intereselor naționale românești; se mai solicita și întărirea Comitetului național ales în luna mai, la precedenta adunare, atât de prigonit de guvernul ungar (dizolvat în repetate rânduri de Guberniul Transilvaniei) și acuzat adesea de către oficialități a fi devenit *guvern românesc*[62].

Punctul 6 în care se proclamă *valabilitatea Constituției austriece* asupra Transilvaniei este direct legat de punctul 3, și amândouă definitivează poziția de aliați ai *Austriei datorită regimului mai liberal al acesteia față de naționalități*, promițând prin Constituție drepturi pe care *guvernul ungar le refuza românilor.* Să nu uităm că însuși prim ministrul contele Batthyány Lajos îi dicta necruțător baronului Vay în 21 septembrie 1848, că acum "Nu este momentul de a ține teorii despre nedreptăți, despre drepturi: acum călăuza principală este simțul autoapărării"[63]. Or, pericolul nu venea din partea românilor care-și făceau publice strâmbătățile pe care le sufereau și-și revendicau drepturile cuvenite, ci din lipsa dorinței și voinței cercurilor conducătoare maghiare de a face

---

[61] *Organul național*, nr.22 din 6-13 oct. 1848, p.96.

[62] G.Barițiu, *op.cit.*, p.315.

[63] Arh. Nat. Magh., Budapesta, actele bar. Vay Miklós \f.nr.ț publicat de I.Deá, *op.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

concesiile cuvenite vântului de libertate ce străbătea Europa revoluționară. Pericolul venea din însăși politica de forță a claselor dominante maghiare ce aveau pe buze mereu cuvântul "revoluție", dar nu voiau să recunoască drepturile democratice de reprezentare proporțională a românilor ca națiune, cum era și cel prevăzut în ultimul punct din Protocol, al 7-lea, atât de în spiritul vremii: pretenția la un Guberniu provizoriu transilvan, compus din români, maghiari și sași, aleși proporțional cu numărul lor.

Problema aderării românilor la Constituția austriacă are un aspect bine lămurit în istoriografia românească; românii, afirmă aceasta, nu s-au aliat la acea dată cu un guvern reacționar, ci cu o *Austrie liberală*, statul care "prin hotărârile drepte ale unui parlament liberal" oferea românilor cele mai multe garanții de libertate națională[64]. Este chiar părerea din Memoriul către Parlamentul Vienez. Demnă de relevat și părerea contemporanului evenimentelor, istoricul G. Barițiu, care nota că românii nu puteau avea alt aliat, deoarece adversarii lor, cercurile conducătoare maghiare "deveniseră demult cu totul surde la vocea umanității" și rațiunii, cu scopul de a le sugruma românilor "cele mai scumpe drepturi omenești și naționale eterne" și prin urmare imprescriptibile[65]. Mai trebuie subliniată atitudinea lui G. Barițiu care preciza că românii nu s-au aliat cu Austria lui Metternich, și că "Austria nu e camarila", iar în cazul în care vre-un partid ar încerca totuși a readuce despotismul, acesta trebuie să știe: "*românii vor fi între cei dintâi dușmani ai lui*"[66] [s. ns. - G.N.].

Cu privire la Protocol este deosebit de interesantă și informația dintre parantezele de la sfârșitul textului, oferită de A.T. Laurian, care relata că adunarea a continuat și după 25 septembrie, până în 28; în acest interval de timp *se mai întocmește un protocol* cu plângerile individuale ale oamenilor, cuprinzând *mii de exemple* despre încălcări ale punctelor primei părți din Protocol. A.T. Laurian, consemnează tot aici, tulburat: "Cuprinde groaza pe om când le citește" promițând că și acest protocol aparte va fi publicat, însă mai târziu, pentru ca *"să vază Europa întreagă suferințele românilor*" [s. ns. - G.N.]. Evenimentele care se precipitau vor face însă imposibilă împlinirea promisiunii, iar acest al doilea

[64] C. Bodea, *op.cit.*, p.178.

[65] *Transilvania*, III. nr. 24 din 15 dec. 1870, p.293-298.

[66] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 85 din 18 oct. 1848, p.349-350.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

protocol se va pierde (ori se va distruge probabil împreună cu actele Comitetului național).

Deși protocolul publicat[67], în discuție până acum, este subscris: "Poporul român adunat la Blaj", se cunoaște și un exemplar semnat de secretarii adunării naționale[68], care vor fi și semnatarii petiției ce rezuma Protocolul, trimisă către împărat: A.T. Laurian, S. Bărnuțiu, N. Bălășescu, I. Pipoș, V. Tămaș, Avram Iancu, Axente Sever, Iovian Brad. Protocolul tradus în limba germană a fost înaintat și Comandamentului suprem din Sibiu.

Nu este poate inutil de remarcat că între semnatarii programului revoluționar din septembrie se mai află două persoane dintre cele ce au semnat Petiția celor 16 puncte: S. Bărnuțiu și A.T. Laurian; restul de șase erau oameni noi, de acțiune, tineri dintre aceia care au început primii exercițiile militare la adunare, ca Axente Sever, Iovian Brad, Avram Iancu și alții.

Din cele trei puncte esențiale: 1) suspendarea recrutărilor; 2) eliberarea deținuților politici și 3) o nouă adunare națională, punctul 1 va fi împlinit în întregime; punctul 2 care cerea până la urmă de fapt o amnistie generală, nu s-a înfăptuit decât parțial; al treilea punct, după ce a fost refuzat când ezitant, când cu obstinație, s-a acordat în cele din urmă cu atâtea condiții încât a devenit inacceptabil pentru români. El va fi ulterior, adresat direct împăratului. Vay Miklós are la un moment dat impresia că acest ultim punct este chiar scopul principal al adunării din septembrie[69]. Se pare totuși că românii au și hotărât, fără alte formalități, ținerea acelei adunări în scurt timp, la Sibiu. Știrea a fost adusă la cunoștință imediat după adunare de către Avram Iancu și alți tineri conducători, potrivit raportului guvernatorului Mikó către comitele suprem Kemény István[70].

---

[67] *Foaie pentru minte...*, nr.39 din 27 sept. 1848, p.313-315; *Organul național* nr.22 din 6-13 oct. 1848, p.96; *Bucovina*, nr.16 din 27 mai 1849, p.247-249; G.Barițiu, *op.cit.*, II, p.247-249; Al.Papiu Ilarian, *op.cit.*, p.64-65.

[68] Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția Manuscrise, fond 1848, f.nr. Azi în custodia D.J.C.A.N.

[69] *Emléklapok Vajai báro Vay Miklós életéből*, Budapesta, 1899, p.196-197.

[70] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.P., nr.2595/1848. Foto: 28.806-28.809.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ne mai existând însă condiții favorabile pentru desfășurarea unei mari adunări la Sibiu, ea a fost înlocuită cu o consfătuire a intelectualilor în 28 decembrie 1848[71].

Pentru a avea în final o privire generală, exhaustivă chiar, a Programului revoluționar din septembrie trebuie să adăugăm la el încă două acte fundamentale ale adunării, redactate a doua zi, în 26 septembrie 1848: un Memoriu către împărat și o petiție către Parlamentul Austriei.

Memoriul românilor adresat împăratului[72], mai puțin cunoscut, explică urgența punctelor protocolului (care prin filiera Comandamentului suprem din Sibiu, sub formă de petiție, urma să ajungă tot pe masa împăratului). Memoriul are un limbaj și mai decis decât Protocolul , pe alocuri chiar tăios; este o punere în gardă a împăratului asupra poziției extrem de presante în care se găseau românii. Explică tranșant situația: "Șantaje, arestări, insulte, violențe, urmăriri și omoruri și suferințe nespuse" s-au abătut asupra românilor care "din sentimentul acut de supraviețuire" au fost nevoiți să se adune la Blaj pentru a se consfătui dacă mai există vreo salvare pentru ei.

Cu scopul de a împiedica exprimarea liberă a opiniilor - arăta Memoriul - românilor din Transilvania li s-a impus legea marțială, astfel că doar datorită alipirii față de împărat (vezi punctul 3 și 6 din partea doua a Protocolului) ei pot acum să îi adreseze în sfârșit liber și direct plângerile și rugămințile lor. Nesupunerea la tendințele cercurilor conducătoare maghiare a dus la batjocorirea respectivelor plângeri, a dus la sechestrările menționate în punctul 1 (a) din partea întâia a Protocolului.

Cel mai dureros lucru, spun semnatarii Memoriului, era că pentru a putea suprima în ei sentimentul libertății și al naționalității au fost arestați numeroși români, mai ales intelectuali. Memoriul mai repetă o serie de alte abuzuri făptuite împotriva românilor, cuprinse și în Protocol, după care se declară, cu accente dramatice chiar: "Sub o astfel de presiune despotică nu putem trăi". De altfel rușinosul terorism este exercitat împotriva românilor tocmai în numele maiestății sale imperiale!

---

[71] L. Maior, *Adunarea de la Sibiu (28 dec. 1848). Reafirmarea programului revoluției române din Transilvania,* în *Stat. Societate. Națiune*, Cluj-Napoca, 1982, p.316-326.

[72] Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția manuscrise, Fond. III, pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1. Azi în custodia D.J.C.A.N.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Solicitând din nou protecția imperială, românii declară că doresc *"egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor"* din monarhia austriacă unitară.

Limbajul nu este deloc ceremonios când se afirmă: "Vrem anularea uniunii Transilvaniei cu Ungaria" care a fost hotărâtă în pofida protestelor precum și deschiderea cât mai curând a unei adunări naționale generale pentru deciderea viitorului politic al românilor. Ceea ce nu apare în Protocol ci numai în Memoriu, este exprimarea cererii semnatarilor de a fi puși sub paza celor două regimente românești de la Orlat și Năsăud. În fruntea misiunii de protejare se prevedea a sta locotenent-colonelul Urban care se bucura - afirma Memoriul - de încrederea întregii națiuni române. Pentru insistența uneori neceremonioasă a rugăminților, semnatarii sunt conștienți și roagă să fie iertați deoarece "Este nevoia care ne constrânge s-o facem" și mai ales "*infidelitatea*" care se poate vedea în toate promisiunile autorităților maghiare făcute românilor. Și aici urmează imediat problema deținuților politici, deoarece era limpede că cele câteva eliberări din detenție ordonate în pripă de comisarul Vay aflat sub o oarecare constrângere, precum și tratativele duse cu el și cu Guberniul n-au mulțumit pe fruntașii români. Aceștia declară deschis în Memoriu că în ciuda promisiunilor de a fi eliberați deținuții politici și de a se restitui bunurile sechestrate, autoritățile maghiare nu s-au ținut de cuvânt, ba mai mult, deși în Memoriu se formulase în mod expres doleanța ca participanții la adunarea a treia să nu sufere nici un fel de represalii, totuși numeroși participanți au fost arestați chiar în acele zile, pe când încercau să se reîntoarcă acasă.

În încheiere, se cere accelerarea măsurilor de eliberare de sub terorism, pentru ca acesta să nu pustiască o țară înfloritoare ca Transilvania care ar fi putut deveni foarte ușor "un abator al naționalităților îndârjite".

Memoriul, cum am mai spus, era semnat "în numele poporului român din Transilvania, împuterniciții aleși", aceiași opt care semnaseră și Protocolul.

În fine, ultimul document programatic elaborat tot la Adunarea de la Blaj în 26 septembrie 1848 este Petiția împuterniciților poporului român din Transilvania către Parlamentul Austriei. Deși petiția nu este semnată, datorită similitudinii de formulare, "împuterniciții aleși", care apare și în Memoriul către împărat, redactarea în aceeași zi a Petiției și a

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Memoriului, precum şi cunoaşterea sigură a unuia dintre autorii ei (A.T. Laurian)[73], impune convingerea că documentul are aceiaşi autori ca şi Protocolul şi Memoriul.

Este unul din documentele cele mai interesante ale revoluției românești, fapt remarcat de istoriografia noastră, putându-se totuşi îmbogăți cu câteva noi observații interpretarea conținutului atât de variat în semnificații.

În primul rând, subliniindu-se atât de des şi atât de insistent simpatia pentru Austria (parlamentul, guvernul şi împăratul ei), admirația pentru realizările acesteia în ceea ce priveşte spiritul de libertate şi dragostea de dreptate, este acum limpede, credem, că are şi rolul de a justifica odată mai mult alipirea românilor față de o Austrie liberală. Astfel se accentuează într-un întreg alineat al documentului: "În nici un stat nu au obținut toate naționalitățile atât de multe garanții pentru libertatea şi naționalitatea lor ca în Austria, prin hotărârile drepte, liberale ale unui înalt Parlament"[74]. Simpatia şi adeziunea față de Austria liberală este - se spune - a milioanelor de români, care o nutresc în mod liber, de la omul de rând până la păturile cele mai înalte ale societății.

Prin contrast, conducătorii români dezvăluie Parlamentului liberal vienez, ce înseamnă dominația maghiară pentru românii predați de împărat, cu mâinile legate, bunului plac al cercurilor dominante ungare; aceste cercuri "sub aparența unor fraze goale, afectând un oarecare liberalism, nu țintesc la nimic altceva decât la lustrul ucigător al unei coroane medievale şi la satisfacerea îngâmfării sale naționale, la nimic decât la dominația vlăguitoare teroristă a unei birocrații maghiare, la nimic decât la aservirea şi desnaționalizarea diferitelor popoare care locuiesc în țara care se numeşte Ungaria, deşi ungurii constituie minoritatea locuitorilor săi".

Un adevărat act de acuzare rămas valabil până la 1918.

Alt aspect de bază al Memoriului a fost acela, bine pus în lumină de Cornelia Bodea, că pentru *prima dată* într-un document programatic oficial al revoluției românești apare înscrisă aspirația de

---

[73] C.Bodea, *op.cit.*, p.340-341. Cf. *G. Barit şi contemporanii săi*, I, coordonatori: Şt.Pascu şi I. Pervain, Bucureşti, 1973, p.150-151.

[74] B.A.R., Secția Ms. rom. Colecția G.Barițiu, Ms. rom., nr. 970, f.131-135. Publicat de C. Bodea, *1848 la români*, II, Bucureşti, 1982, p.910-912.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

unitate a tuturor românilor, chiar dacă deocamdată pusă sub protecția Austriei, deoarece aici revoluționarii români ardeleni, vorbesc și în numele fraților lor din Principatele Dunărene.

De altfel, Memoriul a și fost redactat, scrie într-o epistolă unul dintre autorii lui, A.T. Laurian, "în sensul cum ne-a zis Golescu"[75], în speranța că "glasul a 60.0000 de oameni câți au fost la Blaj se va auzi la Viena".

Deși se neagă, desigur din considerente tactice, existența așa-ziselor idei "dușmănoase", "pandacice", cererea în sine a realizării unei Românii unite sub protectorat austriac însemna în fapt un pas important înspre realizarea ideii. Cu "pandacismul", spun autorii Memoriului, se încearcă justificarea aservirii românilor; ei însă nu doresc decât "unirea liberă a unor popoare libere sub conducerea Austriei, liberă în interior, puternică în afară".

Astfel, aici la Blaj, unde în 3/15 mai s-a respins uniunea cu Ungaria și s-a cerut "Noi vrem să ne unim cu Țara!", românii au dezvăluit încă odată, de data aceasta și *în scris*, la 26 septembrie 1848, dorința lor cea mai ardentă de a se permite Principatelor Dunărene să treacă sub protecția Austriei. Aceasta ar fi dus desigur la înfăptuirea uneia din formulele de realizare a unității naționale, aceea numită în epocă "România austriacă", respectiva idee apare, de altfel, în multe alte documente din acea vreme[76].

Pledoaria fruntașilor ardeleni pentru unitatea lor cu frații din Principate (frați care ei înșiși au contribuit cu sugestii, ca Al. G. Golescu - după spusele lui A. T. Laurian - la elaborarea acestui complex document) este incontestabilă, chiar dacă în fond, Al. G. Golescu considera această cerere doar o manevră menită a proteja pe românii din Transilvania, el, rămânând partizan al unirii sub egida Turciei. Desigur, forma în care unirea românilor apare în Memoriu nu a fost una ideală; mai era poziția de independență ce trebuia câștigată de către o astfel de alcătuire politică sub protectorat, dar, aceasta, ar fi constituit un alt pas, care se încadra necesar în logica istorică.

După opinia noastră, mai trebuie avut în vedere apoi, că acest document, stă la baza *Memoriului românilor din 25 februarie 1849* în

---

[75] C.Bodea, *Lupta*..., p.341.

[76] G.Neamțu, în *Banatica*, V, 1979, p.363-364.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

care se cerea *"Unitatea tuturor românilor din statele Austriei"* (adică a românilor din Transilvania, Banat, Ungaria şi Bucovina), ca o încercare de salvare a ceea ce se mai putea salva din unitatea românilor la 1848-1849. Deoarece respinsă (sau dovedindu-se deocamdată irealizabilă, mai corect) formula "României austriece mari", avansată prin Memoriul din 26 septembrie 1848, se mai făcea o ultimă încercare de a se constitui o România tot sub protectorat austriac, însă limitată de data aceasta la arcul intracarpatic. În sprijinul acestui punct de vedere care ar putea părea prea îndrăzneț, vine şi existența între semnatarii Memoriului din 25 februarie 1849 a aceluiaşi *August Treboniu Laurian*, semnatar şi se pare autor principal al Memoriului din 26 septembrie 1848, unul dintre cei mai activi membri ai mişcării dacoromâne.

Aceste noi aspecte sunt, credem, pe drept cuvânt, motive suficient de puternice pentru a spori şi mai mult valoarea istorică a documentului care face parte integrantă din Programul revoluționar al celei de a treia Adunări Naționale de la Blaj, singurul care înscrie şi realizarea unității naționale.

Că adunarea treia de la Blaj nu era străină de o astfel de aspirație, o dovedeşte nu numai menționatul document, ci şi o interesantă relatare de presă în care se descria cum în 18 septembrie la Târgu Mureş, doi dregători, judele primar Lázár János şi arhivarul Ajtai Mihály au citit în mijlocul pieții un document primit prin ştafetă de la Bánffy din comitatul Târnava, în care locuitorii oraşului erau alertați că 40.000 de români înarmați, adunați la Orlat [de fapt la Blaj - n. ns.], în frunte cu S. Bărnuțiu vin la Târgu Mureş pentru a-l nimici, şi elibera pe Florian Micaş, şi că acolo, la acea adunare, Simion Bărnuțiu a fost proclamat rege român "vrând a întemeia un imperiu daco-român", pe care el, Bánffy, nu-l poate împiedica[77].

Nici nu s-a încheiat bine adunarea de la Blaj că fruntaşii români au trecut imediat la punerea în aplicare a Programului începând cu cheia de boltă a acestuia: acțiunea de înarmare şi organizare semimilitară. Era singura posibilitate realistă de a traduce în viață integral punctele Programului revoluționar cât şi de a fi în stare să riposteze terorismului care nu dădea nici un semn de domolire.

[77] *Organul național*, nr.20 din 22 sept. 1848, p. 88-89.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Se tipărește în 27 septembrie o *"Declaratio"*[78] și în 28 septembrie o foaie volantă intitulată *"Spre cunoștință"*[79] în care se dă de știre tuturor, că poporul român prezent la Blaj în adunare a hotărât a lua armele în mâini și a forma o gardă națională. S-au ales prefecți, tribuni, centurioni etc. și s-a schițat planul militar al apărării Transilvaniei împărțită în 15 prefecturi, fiecare dispunând de legiunea ei. Astfel se întărea de către conducători și poporul adunat la Blaj opțiunea pentru autoapărarea făcută încă din 21 septembrie de către Avram Iancu; abia sosit cu cei 6.000 de moți înarmați, el se urcase la tribună cu un pistol în mână, rostind cel mai scurt discurs de pe Câmpul Libertății: "Pretențiunile noastre sunt sfinte, precum e sfântă dreptatea și noi românii vom fi gata a le apăra cu orice preț"[80]; apoi își subliniază spusele cu descărcarea pistolului în aer; aclamat de popor el pune pecetea caracterului ultimativ pe Programul revoluționar. Răbdarea românilor ajunsese, după cum spunea și G. Barițiu, la limită. Dacă vreun intelectual ar mai fi sfătuit poporul să mai aștepte, să mai ceară comisii și satisfacție de la Guberniu, acela n-ar mai fi știut cum să iasă din adunare, or n-ar mai fi ieșit deloc, atât de mare erau nemulțumirile acumulate[81].

Comitele suprem Kemény István raporta din Aiud contelui Mikó Imre că după adunare, poporul era incomparabil mai agitat decât înainte[82]. Înțelegând până la urmă caracterul ultimativ al adunării de la Blaj, baronul Vay, cel ce era bine informat asupra ei, mărturisea aceluiași guvernator Mikó Imre, de data aceasta mai realist, că adunarea a stricat și mai mult opinia generală a poporului român și se poate prevedea că în viitor nesupunerile față de funcționărime vor fi și mai frecvente. Ultimele sale speranțe erau în armată care va trebui, susține el, cu orice preț să împiedice alte adunări similare[83].

Parlamentările cu împuternicitul guvernului ungar, comisarul Vay, cu Guberniul, cu oricare autoritate maghiară deveniseră așadar

---

[78] Arh. Bibl. Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, doc.65. Publicat cu diferențe de transcriere în *Transilvania*, VIII, 1875, p.203.

[79] B.A.R., Ms. rom., nr.1058, f. 43, Cf. *Gazeta de Transilvania*, XI, nr.78 din 23 sept. 1848, p.324.

[80] Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p.59.

[81] G.Barițiu, *op.cit.*, II, p.243.

[82] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.P., nr.2.595/1848. Foto: 28.806-28.809.

[83] *Ibidem*, nr.2.568/1848. Foto: 26.524-26.525.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ineficiente şi inutile, deoarece poziţiile lor rămâneau în final rigide şi astfel constituiau o prelungire nejustificată a suferinţelor poporului român.

Un program revoluţionar rezonabil şi echitabil oglindind aspiraţii sociale şi naţionale profund democratice şi cerute în întreaga Europă revoluţionară, ca fiind în spiritul timpului, ca acel al Adunării a treia de la Blaj, nu fusese îndeplinit şi nici nu se întrevedea posibilitatea, în condiţiile date, a fi realizat pe cale paşnică. Astfel, în pofida faptului că românii ardeleni au făcut toate eforturile pentru ca revoluţia lor să se înscrie în mod firesc în concertul schimbărilor europene, să influenţeze paşnic şi benefic societatea transilvană prin programele lor revoluţionare pline de generozitate, umanism şi democratism, ca urmare a respingerii lor constante de către cealaltă tabără, cursul evenimentelor devine dramatic. De la sfârşitul lui septembrie 1848 încolo, Programul revoluţionar românesc nu mai putea fi înfăptuit şi românii nu-şi mai puteau salva fiinţa naţională grav primejduită, decât ridicând armele împotriva terorii.

Justeţea alegerii acestui drum va rămâne pentru totdeauna un fapt istoric de necontestat, fiind cea din urmă şi unica soluţie care le-ar mai fi putut oferi o şansă.

În concluzie, Programul revoluţionar al celei de a treia Adunări Naţionale de la Blaj, se înscrie în istoria Patriei noastre ca un moment luminos. Un pas înainte pe drumul democraţiei şi eliberării naţionale a românilor, iar adunarea în sine s-a dovedit a fi fost răspunsul istoric logic şi cuvenit dat de români uniunii forţate a Transilvaniei la Ungaria. S-a pus astfel, cu armele în mâini şi cu preţul unui război civil având caracteristici ale unui război de cliberare naţională, stavilă unei necruţătoare deznaţionalizări.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XII.
Ciucea, poarta Transilvaniei, forțată de trupele invadatoare

Prin poziția sa strategică, Ciucea a constituit la 1848-1849 (și nu numai) un cap de pod, de unde prin Huedin, se putea pătrunde direct în inima Transilvaniei istorice ocupându-i-se capitala, trufașa cetate a Clujului.

În decursul războiului civil, Ciucea a văzut numeroase trupe înaintând sau retrăgându-se prin cheile sale. Ostașii celor două tabere care se înfruntau au luptat acolo când cu avânt, când cu disperare, convinsă fiind fiecare parte că dreptatea este de partea ei.

Ciucea a fost o fortăreață importantă și bine întărită a trupelor maghiare contând mult în logistica războiului. Aici a avut loc o bătălie însemnată în 18 decembrie 1848 care a dat ungurimii mari speranțe în privința reocupării Transilvaniei pentru a o putea pune, învinsă la picioarele guvernului Ungariei. Astfel, dintr-o țară autonomă, cu majoritate etnică românească, Transilvania urma să fie anexată, de data aceasta prin forța unor armate străine, (în 30 mai 1848, "uniunea" respinsă de români a fost impusă prin teroare), pentru a se topi în măruntaiele Ungariei Mari tot ce nu era maghiar.

În august 1849, Ciucea a fost martora și "cimitirul" trupelor lui Gál Sándor alungat de Urban de la Huedin[1] și care cu încăpățânare și inutil mai rezista, după ce războiul fusese pierdut iar generalul Görgey Artur depusese armele la Șiria lângă Arad, în 13 august 1849.

În Transilvania, faza revoluției "pașnice" se încheiase odată cu a treia Adunare Națională de la Blaj din septembrie 1848, când Avram Iancu sosește la Blaj în fruntea a 6.000 de moți organizați militărește. El se urcă pe tribuna ridicată în același Câmp al Libertății de la Blaj și agitând pistolul într-o mână, rosti un scurt discurs în fața mulțimilor

---

[1] C. Diaconovici, *Enciclopedia Română, I,* Sibiu, 1898, p. 850, vezi și Pallas Lexicon, IV, p. 789.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

adunate într-o adevărată tabără militară: "Pretențiile noastre sunt sfinte, precât de sfântă este dreptatea. Noi suntem gata a le apăra cu ori ce preț"[2]. Românii au luptat deci alături de armata imperială al cărei comandant, generalul Puchner, s-a adresat românilor la 9 octombrie 1848 cu cuvintele: "Voi români! puteți fi deplin încredințați că veți avea drepturi deopotrivă cu celelalte națiuni precum ați cerut"[3].

Austria constituțională (era deja în vigoare constituția din 25 aprilie 1848), deci democratică, îi asigura pe români, același Puchner va garanta fiecărei națiuni din întreaga monarhie "drepturi deopotrivă și respect frățesc...". Acestea erau rostite după ce gărzi naționale ungurești și trupe regulate din regimentele secuiești solicitate de nobilimea proprietară au vărsat sângele a zeci de țărani români nevinovați la Mihalț și la Luna, iar starea de asediu, adică "statariul" (în limba vremii - "moarte fără judecată") introdus de aderenții lui Kossuth echivala în fapt cu un regim de teroare.

Pentru a lămuri și mai clar situația românilor mai trebuie să arătăm că atunci când românii ardeleni au fost acuzați de deputatul român "ostatec" în dieta ungară, Gozman, că transilvănenii au devenit unelte oarbe ale "camarilei", Avram Iancu răspunde că această "camarilă" le asigură naționalitatea românilor în timp ce "frații" maghiari fredonează aceeași melodie: "o singură națiune maghiară", "o singură patrie maghiară". Și ceea ce era și mai grav, pentru a se vedea intoleranța revoluționarilor unguri, același Iancu arată în răspunsul său către Gozman, că aceiași "frați maghiari" nu admit existența românilor nici măcar ca popor (nép). În finalul răspunsului, Avram Iancu declară solemn că noi românii "suntem oamenii libertății"[4].

Tabăra adversă, ungurii, luptau pentru a se desprinde de Austria, și astfel să-și constituie propriul lor stat independent. Kossuth se adresa ungurilor cu cuvinte "mobilizatoare": "Ridică-te, popor maghiar! Dumnezeu e cu noi întrucât cu noi este dreptatea. Noi nu atacăm pe nimeni, dar națiunea respinge atacul nedrept, și țara își va asigura

---

[2] Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, ed. a II-a, Editura Științifică, București, p. 247.

[3] George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, vol II, ed. a II-a, Brașov, 1994, p. 748-749.

[4] Silviu Dragomir, *op. cit.* p. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

libertatea legală și existența internațională"[5] pecetluind astfel cu vorbe mari o situație evident contradictorie: drepturile și libertățile pentru care luptau ungurii față de monarhia austriacă, li se cuveneau și românilor cărora însă le erau refuzate. Partida lui Kossuth nu a vrut sau nu a fost în stare să vadă și să conceadă că și naționalitățile aveau dreptul să lupte pentru propriile idealuri. Veșnica situație nedreaptă dintre țările puternice și popoarele slabe în decursul istoriei: folosirea dublei măsuri. Ba mai mult, Kossuth cu ajutorul minorității maghiare din Transilvania, atât liberală cât și conservatoare, a uneltit anexarea forțată a acesteia. Când încercarea de anexare forțată a Transilvaniei la Ungaria a întâmpinat protestul vehement al românilor și a unei părți importante a sașilor, a recurs la o soluție armată. Toate acestea pentru ca maghiarimea să-și salveze hegemonia în Transilvania, pe românii majoritari de aici să-i transforme în minoritari în cadrul unei Ungarii mari în care deznaționalizarea a fost întotdeauna o politică de stat.

În fapt, aceasta a fost chiar cauza izbucnirii războiului civil din Transilvania.

În condițiile eruperii acestui război necruțător, ungurii au fost dezarmați iar trupele imperiale, cu ajutorul românilor arondați în 15 prefecturi a căror legiuni erau organizate după model roman, au reușit să ocupe Clujul și să alunge inamicul până la marginea de nord-vest a Transilvaniei; practic rămășițele trupelor ungurești s-au concentrat, demoralizate, în spațiul Ciucei[6]. Comandantul suprem al operațiunilor din Ardeal, Baldacci a fost tras la răspundere pentru înfrângerile înregistrate și deci pentru unguri se simțea nevoia unui nou comandant suprem mai energic și cu mai multă experiență.

În acest sens, la 23 noiembrie 1848, sub conducerea lui Tolnay Gábor, maior al gărzii naționale, comandant al batalionului scaunului Ciuc (care după dizolvarea taberei de la Lutița ajunge la Ciucea), în fruntea unei delegații, se înfățișează la comitetul pentru apărarea patriei (maghiare - n.ns. G.N.) unde cere vehement demiterea lui Baldacci și a comisarului guvernamental Vay, considerat și el prea moale, și deci

---

[5] Egyed Ákos, *Erdely. 1848-1849,* I, Pallas - Akadémia Könyvkiadó Csikazereda, 1998, p. 299.

[6] *Idem, op. cit.* p. 219.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

numirea unui nou comandant suprem precum şi a unui nou comisar guvernamental care să lichideze rezistenţa revoluţionarilor români şi a trupelor imperiale.

Cum şi Kossuth era profund dezamăgit de performanţele celor doi, cu operativitatea-i cunoscută a făcut schimbările de rigoare, numindu-l provizoriu în înalta funcţie de comandant al armatei de la Ciucea pe talentatul maior de stat-major Czetz János. Ceva mai târziu, în calitate de împuternicit al guvernului Ungariei, a fost numit Beöthy Ödön[7], comite suprem al comitatului Bihor, fost şef al gărzii naţionale din Oradea, fidel partizan al lui Kossuth, şi care, la 2 mai 1848[8], a fost instalat în funcţia de comite suprem dovedindu-se a fi un excelent organizator.

Czetz trece cu energie la reorganizarea armatei pentru a îndeplini "sarcina principală trasată de Kossuth"[9], aceea ca trupele invadatoare ungare, împreună cu trupele nobilimii maghiare din interiorul Transilvaniei să recucerească Ardealul pierdut.

Kossuth a avut o şansă extraordinară în momentul în care generalul Bem un revoluţionar polon[10] crezând că astfel va lupta şi pentru ţara sa, şi-a oferit serviciile guvernului ungar. Necunoscând relaţiile etnice din Transilvania, el a fost uşor de manipulat, aşa încât nici nu a putut să vadă că de fapt lupta împotriva unei alte revoluţii, aceea a românilor. Şi deşi de câteva ori s-a dovedit mai uman cu românii, (avea se pare o bănuială), după înfrângere, când a fugit din Transilvania, regretul său cel mai mare a fost că nu l-a putut înfrânge pe Avram Iancu pentru a invada Munţii Apuseni, care alături de cetatea Alba Iulia, au stat semeţ necuceriţi până la sfârşitul războiului civil.

Dar să vedem ce spune exact Czetz în memoriile sale intitulate *Campania ardeleană a lui Bem în 1848-1849*. Czetz sublinia acolo că "Bem a părăsit Ardealul fără a fi înăbuşit total răscoala românilor (pentru oficialităţile ungare, revoluţia românilor nu era decât o "răscoală oarecare" - n.ns. G.N.). Şi Czetz continua arătând că aceasta a fost o

---

[7] *Idem, Ibid.* p. 293

[8] *Istoria oraşului Oradea,* coordonatori: Liviu Borcea şi Gh. Gorun, Ed. Cogito, Oradea, 1995, p. 202.

[9] Egyed Ákos, *op. cit.* p. 293.

[10] G. Bariţ, *op. cit.* p. 400-401.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

"asemenea greşeală pe care el însuşi a deplâns-o amarnic..."[11]. Şi cu toate că a dat o amnistie pentru români, pentru a-i putea recruta mai uşor în trupele sale, aceasta nu a fost respectată de nobilimea maghiară.

Pe de altă parte, istoricul Deák Imre, publică un document în care deputatul Asztalos Pál îl raportează pe Bem lui Kossuth că la sfârşitul lui februarie 1849 acesta a publicat un „apel" care nu dădea „dovadă de deşteptăciune" pentru că acolo a declarat că "ia pământul de la valahi în regiunea militară şi îl dă la secui" ori, îi atrage atenția Asztalos lui Kossuth „aceasta este scânteie în praful de puşcă, fiindcă neamul valahilor abia pacificat..." se „va răscula din nou şi va lupta pe viață şi pe moarte pentru pământul său..."[12]. Rezultă că lui Bem nu-i păsa de revendicările românilor. În fapt, „eroul" Bem a fost un mit creat şi umflat de istoriografia ungară, mit preluat necritic de istoriografia română. Este clar deci că românii "nu-i datorează nimica" generalului Bem[13]. Este părerea unei personalități bihorene din epocă, Alexandru Roman, care a cunoscut direct de la sursă evoluția evenimentelor.

Ei bine, acest Bem, altfel un militar de geniu, este numit pe data de 1 decembrie 1848 comandant suprem al trupelor care vor opera în Transilvania. Evident, el avea mai multă experiență decât Czetz. Despre această numire, comisarul Vay este înştiințat pe data de 2 decembrie 1848 (încă mai era în funcție), printr-o scurtă adresă; conform acesteia: "comandamentul pentru apărarea patriei aduce la cunoştința domniei voastre, domnule comisar guvernamental, că l-a denumit pe generalul Bem în funcția de comandant suprem al oastei din Ardeal, punându-i la dispoziție toate forțele armate, staționate actualmente la granițele Ardealului..."[14].

---

[11] Czécz János, *Bem erdélyi hadjarato 1848-49-ben*, Pest, 1868, p. 139-140, 142, 148.

[12] Deák Imre, 1848, *A szabadsághak története levelekben. Ahogyan a kortársak látták*, Budapesta, (f.a.), documentul din Cluj, 24 februarie 1849.

[13] Gelu Neamțu, *Mitul lui Bem în Transilvania*, (studiu în curs de publicare). Acestui mercenar care a luptat împotriva românilor, acum în zilele noastre, i s-au ridicat monumente în Transilvania! Se pare că istoricii români nu cunosc *adevărul istoric* sau dacă îl cunosc, nu au curajul să-l rostească pentru că le mai stăruie în sânge sau în memorie "directivele" lui Mihail Roller...

[14] Apud Egyed Á., *op cit.*, p. 293.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Şi aşa cum scrie istoricul Egyed Ákos "Ungurii din Transilvania au privit cu mari speranţe apariţia lui Bem"[15], cu toate că George Barițiu remarcă şi faptul că numirea acestuia ca general comandant suprem a provocat şi nemulţumiri la ungurii ardeleni, că aşa "cerbicioşi cum sunt cunoscuţi, murmurară asupra străinului"[16], dar nu pentru mult timp, pentru că Bem a ştiut să se impună. În 7 decembrie 1848 Bem vine la Ciucea (la "graniţele Ardealului") unde a preluat de la maiorul Czetz funcţia de comandant suprem, al trupelor de invazie ungare grăbindu-se să ajungă la Şimleul Silvaniei, unde se afla Marele cartier general al oastei ungare. Bem face un gest inteligent, când pentru a nu-şi atrage invidia lui Czetz îl numeşte pe acesta în funcţia de comandant de divizie şi şeful său de stat-major.

Deci, la mijlocul lunii decembrie 1848 linia de ofensivă a forţelor ungare se întindea din defileul Ciucea până la Jibou şi prin Crasna până la Baia Mare.

Istoricul Kővari citat de George Barițiu[17] pune numărul oastei comandate de Bem pe toată linia, de la Ciucea la Baia Mare, la 11.150 infanterie, 1385 cavalerie şi 24 de tunuri.

La Ciucea, unde se afla aripa dreaptă a dispozitivului, trupele erau sub comanda colonelului Riczkó şi erau constituite din 4.450 de soldaţi şi 8 tunuri[18].

După altă sursă, la Ciucea se aflau: batalionul XI de honvezi compus în majoritate din clujeni sub comanda maiorului baron Bánffy János; batalionul 55; o unitate de cavalerie uşoară formată din 75 de husari, precum şi garda naţională bihoreană compusă din 3.000 de oameni. Comandantul celor 6 baterii a fost maiorul Baumgarten[19]. Între comandanţi, la Ciucea este indicat şi căpitanul Dobay Joszef[20].

Între cei 3.000 de oameni ai gărzii naţionale din Bihor elementul românesc era atât de numeros (se ştie că românii erau încorporaţi cu forţa şi aruncaţi în primele linii împotriva fraţilor lor ardeleni) încât episcopul greco-catolic de la Oradea, Vasile Erdeli, la ordinul guvernului

[15] Idem, *op. cit.*, p. 296.
[16] G. Bariț, *op. cit.*, p. 403.
[17] Idem, *op. cit.* p. 403.
[18] Cf. George Barițiu, *op. cit.*,p. 403.
[19] Egyed. Á. *op. cit.*, p. 296-297.
[20] G. Barițiu, *op. cit.*, p. 403.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ungar a trebuit să dea doi capelani în persoana preoților Ioan Muntean și Ioan Christianu. Socotind și pe românii din batalioanele ungurești de linie (încorporați și aceștia cu forța), Bariţiu estimează numărul total al românilor din oastea lui Bem la 4475[21].

După ultimele cercetări, românii bihoreni au fost încorporați, în special, pentru a nu face cauză comună cu revoluția română. Mulți dintre ei au avut totuși curajul să refuze a servi dispersați în unitățile ungurești, silind guvernul să-i constituie în unități românești compacte. Cele două batalioane românești nu erau considerate însă sigure, așa că în prima parte a campaniei lui Bem sunt ținute mai mult în rezervă, evitându-se angajarea lor în lupte, dar au fost intens folosite în scopuri propagandistice. Confirmând temerile comandanților unguri, atât cei doi preoți "dăruiți" de V. Erdeli, cât și un mare număr de soldați români la prima ocazie au dezertat "scăpând dintre rebeli"[22].

Forțelor lui Bem li se opuneau, în flancul drept, pe direcția Ciucea-Cluj, majoritatea trupelor imperiale superioare în efective. Se aflau acolo brigada Wardener și corpul Losenau, sprijiniți de grănicerii năsăudeni și o legiune a lui Avram Iancu. În centru și flancul stâng apărarea era însă mult mai slabă.

În aproape două săptămâni Bem încheie pregătirile de luptă și în 13 decembrie îl informează pe Kossuth că este gata de luptă. După planurile lui Bem, mai întâi trebuiau înfrânți românii, în frunte cu grănicerii năsăudeni.

În 15 decembrie 1848, cu câteva zile înainte de bătălia de la Ciucea, Simion Bărnuțiu îi îndemna pe români să lupte cu curaj și bărbăție, deoarece numai așa va "putea învinge dreapta cauză, numai așa națiunea română va putea dobândi drepturile ce le dorește"[23]. Desigur,

---

[21] La un simpozion ținut la Arad în cinstea celor 13 generali la 1 octombrie 1999, cu scopul de a netezi calea reinstalării monumentului acestora pentru a reda "personalitatea maghiară" orașului românesc de pe cursul inferior al Mureșului, un istoric budapestan, Bona pare-mi-se, susținea că el a numărat 25.000 de români în oștile ungurești, ceea ce mi s-a părut cam mult. Prudent, nu a știut însă să-mi răspundă dacă aceștia s-au înrolat voluntar sau cu de-a sila.

[22] Aurel Vaida, *Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei,* Ed. Academiei Române, București, 1998, p. 347-348.

[23] Șt. Manciulea, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria,* în: *Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj,* IV, 1926-1927, p. 272.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

așa au și luptat românii, dar comanda era în mâna ofițerilor austrieci care nu erau motivați de idealuri atât de înalte. Erau oamenii unei alte lumi. Ei nu se racordaseră nici rapid, nici ușor la entuziasmul românilor, dimpotrivă, i-au înarmat pe români atât de prost (1200 de arme)[24], încât a fost o minune că aceștia au reușit să supraviețuiască. Motivul pentru care austriecii n-au dat arme românilor a fost unul extrem de interesant. Ei *se temeau realmente* (după cercetările făcute în această direcție) ca nu cumva românii bine înarmați să realizeze *Dacoromânia*[25].

Dar să revenim la planurile lui Bem: misiunea de a-i zdrobi pe grănicerii năsăudeni i-o încredințează lui Czetz și Zsurmay. Până atunci, flancul drept de la Ciucea rămânea în defensivă, după care, toate forțele urmau să fie dirijate spre Cluj. Victoria lui Bem a venit însă pe neașteptate, tocmai din acest flanc lăsat în defensivă, datorită unor greșeli elementare din partea unui militar aflat la apusul carierei și chiar al vieții sale, sau a unui mare trădător cum îl considerau unii: generalul Wardener.

Comandamentul militar de la Sibiu a hotărât la 14 decembrie deplasarea trupelor sale de la Cluj spre Ciucea pentru a preveni un atac din această direcție. Comanda, în mod nefericit, este încredințată generalului Wardener care dispunea de 93 companii de infanterie, 15 excadroane de cavalerie și 37 de tunuri, față de 4.450 de soldați și 8 tunuri ale lui Riczkó. Urban și Losenau îl îndeamnă pe Wardener să-și folosească imediat forța, dar acesta refuză cu încăpățânare. Tot în 14 decembrie, Urban este avansat la gradul de colonel și primește ordinul ca în 19 decembrie 1848 să-l atace la Ciucea pe Riczkó din flanc. În aceeași zi, a și pornit în marș spre Ciucea cu 2 batalioane de grăniceri, 2 companii de bucovineni, câteva formațiuni ale milițiilor și 5 tunuri.

Obsedat de prezența lui Riczkó la Ciucea, Wardener continuă să neglijeze centrul și flancul stâng al dispozitivului lui Bem.

La 18 decembrie Wardener cu statul său major a sosit la Huedin. Conform planului, lupta trebuia să înceapă în 19 decembrie la 9 dimineața. Pozițiile inamice trebuiau atacate de forțele principale, iar flancurile de către legiunea tribunului I. Moga (trimis de Avram Iancu) și de către Urban cu grănicerii lui.

---

[24] G. Bariț, *op cit.*, ed. a I-a, vol. II, p. 315.

[25] G. Neamțu, *Momente zbuciumate din lupta românilor pentru realizarea Dacoromâniei* (în introducere), lucrare în curs de tipărire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Semnalul deschiderii ostilităților trebuia să-l dea Wardener prin lovituri de tun.

Urban ocupă în 18 decembrie bifurcația comunicațiilor Crasna-Ciucea, spre Cluj. Ordonă avangărzii să înainteze până va descoperi avanposturile ungureşti după care să se retragă nevăzuți fără a angaja lupta. Spre amiază, compania de cordonişti a ajuns posturile înaintate ale inamicului şi, fără să țină seama de ordinul primit, se aruncă asupra lor, alungându-i. Urban, însoțit de mai mulți ofițeri şi o subunitate de grăniceri călări, înaintează într-o recunoaştere spre Ciucea. Pătrunzând spre Criş, grănicerii îl fac prizonier pe Gyarmáty A., intendentul lui Riczkó, capturează casa de bani a grupării cu 18.400 fl. precum şi cu 3 care cu veşminte şi provizii. După incursiune, subunitățile trimise în urmărire sunt retrase.

Alungate, avanposturile maghiare au alarmat tabăra din Ciucea. Riczkó, foarte hotărât, lasă apărarea strâmtorii pe seama câtorva sute de soldați şi se îndreaptă cu toate forțele şi cu 3 tunuri împotriva lui Urban.

Românii au fost luați prin surprindere în timp ce-şi pregăteau tabăra de noapte şi totuşi, primul atac al lui Riczkó a fost respins. La 3 după-amiaza, un curier îl anunță pe Wardener că Urban este angajat într-o luptă grea cu forțele lui Riczkó. Generalul Wardener fu rugat de statul său major, în mai multe rânduri, "să nu-l lase singur pe Urban", ci folosindu-se prilejul, să atace frontal pozițiile inamice destul de slab apărate, dar Wardener a refuzat cu încăpățânare, spunând că potrivit programului trebuia să înceapă atacul chiar ziua următoare, la 9 dimineața.

Spre seară, trupele maghiare atacă din nou şi respingându-i pe cordonişti, se îndreptară spre forțele principale ale românilor. Urban conducea lupta de pe dealul împădurit din bifurcația de drumuri Crasna-Ciucea. Au fost lupte până noaptea şi românii s-au retras mai mult în pădure neputând fi scoşi din pozițiile lor de pe înălțimile ce dominau comunicația spre Ciucea. Noaptea, Urban trimite un curier la Wardener, anunțând că dimineața va relua lupta.

În 19 septembrie Urban reia atacul anunțându-l prin salvele tunurilor pe generalul Wardener despre aceasta. După 3 ore de luptă dată de Urban, din partea lui Wardener nu se auzea nimic. Între timp, la Ciucea soseşte şi generalul Bem cu o puternică rezervă de trupe, care

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

văzând că Ritzkó nu era atacat de front, ordonă ca toate forțele să fie îndreptate împotriva lui Urban. Cavaleria şi infanteria maghiară au început să înainteze de-a lungul şoselei ce urca de la Ciucea, sub acoperirea artileriei.

După lupte crâncene unitățile ungureşti se retrag, dar şi unitățile româneşti, cu pierderi mari, spre Nireş.

Abia când Urban trecea dealul spre Nireş, pe la ora 13 (şi nu la ora 9 dimineața, cum pretindea planul), atacă şi Wardener spre Ciucea. Canonada de artilerie a ținut trei ore, apoi trupele sale au pătruns în defileu însă în spațiul acela strâmt, în zadar s-au purtat românii vitejeşte, căci Riczkó avea din nou concentrate acolo toate forțele şi astfel trupele imperiale au fost respinse cu pierderi mari. După o luptă istovitoare, până la căderea nopții, Wardener a dat ordin de retragere la Huedin. Tot din vina lui, pentru că nu şi-a asigurat cooperarea cu tribunul Moga, trimis în sprijin de Avram Iancu, oamenii acestuia au fost pur şi simplu decimați.

Urmărit câteva zile, generalul Wardener nu a primit lupta aşa încât a fost inevitabilă pierderea Clujului. În câteva zile de la pierderea capitalei Transilvaniei, generalul austriac căzu de pe cal şi fu dus la Alba Iulia pentru a fi îngrijit, însă acolo şi muri.

Este interesant cum această înfrângere, românii au pus-o pe seama *trădării*! Tribunul I. Ciurileanu relatează în memoriile sale cum corpul ofițerilor a ajuns la concluzia că fuseseră trădați de generalul Wardener pe care, spune el, l-ar fi arestat şi l-ar fi trimis sub escortă la Alba Iulia. Acolo, ca să scape de Curtea marțială, s-a otrăvit[26].

Desigur este o explicație izvorâtă din mentalul popular care nu putea concepe atâta prostie în mintea unui general. Bătălia este descrisă şi de sergentul Domide, precum şi de locotenentul Ioan Tomuța în jurnalele lor de front, constatându-se şi de către ei, gravele greşeli făcute de generalul Wardener[27]. Şi la urma urmei, istoria nu şi-a spus ultimul cuvânt, nu se ştie sigur niciodată dacă va ieşi la suprafață vreun

[26] I. Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848-1849,* în *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania,* îngrijită de N. Bocşan şi V. Leu, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 221.

[27] N. Bocşan şi V. Leu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică,* Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 463-464; 480.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

document edificator. În fond, vremurile s-au caracterizat prin nenumărate trădări, spionări, abjurări și renegări...

Adevărul istoric, crede George Barițiu, este că "Generalul Wardener a ajuns în 26 (decembrie) la Aiud neurmărit de insurgenți. Acolo însă bietul bătrân năcăjit a căzut de pe cal lovit de gută și în acea stare, dus fiind la Alba Iulia, a repausat"[28]. Faptul este acceptat și de istoricul Ioan Lupaș[29].

În memoriile lui I. Ciurileanu apar câteva completări valoroase și descrierea sa făcută luptei de la Ciucea oarecum din interior are un aer de mult mai mare autenticitate, deoarece se vede cu ochiul liber că a fost trăită și nu copiată din surse livrești. Iată un fragment mai interesant, care completează imaginea generală despre bătălie.

Sosit pe câmpul de luptă, I. Ciurileanu, cu căpitanul subordonat, Gligor Muncaci, merse la general după ordine. A ajuns în fața corpului imperial, la avangardă, tocmai când se da semnalul de începere a luptei. S-a pus în rând cu dragonii regimentului Max Ferdinand și a pornit alături de ei la atac spre Ciucea, pe șosea.

Într-un pârâu, în dreapta șoselei, cam 100 de honvezi stăteau la pândă între Sebeș (Poieni) și Ciucea. Practic, era o ambuscadă. Când Ciurileanu cu plutoanele trecu pe lângă ei, aceștia traseră în plin omorând vreo 10 feciori și rănind vreo 12. Căzu și un maior (Sencantin) din Regimentul Max Ferdinand.

Interesant că sublocotenentul Losenau și colonelul Roemer, au ajuns și ei la concluzia că aceasta a fost o cursă pusă chiar de generalul Wardener care, cum relatează Ciurileanu: "fraterniza pe ascuns cu ungurii", așa încât s-a dat semnalul de retragere.

Ciurileanu apucă să-i raporteze generalului poziția trupelor sale întrebând ce să facă. Ordinul generalului a fost să se retragă spre Huedin. Ciurileanu notează că ordinul l-a amărât pe el și pe consorții săi, pentru că ei țineau cu nerăbdare să lupte în continuare cu unguri[30].

I. Ciurileanu relatează în continuare cum în ziua de 21 decembrie 1848, coloneii Roemer și Losenau care au luat comanda, l-au

---

[28] G. Barițiu, *op. cit.*, p. 407.

[29] I. Lupaș, *Un episod istoric și consecințele lui militare, înfățișate în lumina câtorva fragmente din corespondența inedită a generalului Puchner*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, I-II, 1958-1959. p. 196.

[30] I. Ciurileanu, *op. cit.*, p. 220-221.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

trimis cu o patrulă de ostaşi din Regimentul Max Ferdinand să cerceteze câmpul de bătaie şi să-i raporteze despre mişcările inamicului, dacă a înaintat sau dacă s-a retras.

I s-a spus să nu meargă pe şosea, ci pe dealuri pentru a nu cădea în mâna inamicului, însă călare nu putea să meargă pe dealuri cu patrula, şi atunci a luat-o direct pe şosea înainte prin Sebeş (Poieni), către Ciucea.

Între comuna Ciucea şi Sebeş (Poieni) interceptează un băiat român care ducea un bilet din tabăra inamică, evident în limba maghiară, adresat unui cârciumar din Poieni pe nume Gherghel, care era chemat după pâinea ce le sosise din Ungaria, căci, scria în bilet, se grăbeau să ajungă de Crăciun la Cluj, să mănânce cârnaţi.

Băiatul le mai spusese că avangarda inamicului se afla la crâşma de lângă şosea, tocmai în comuna Ciucea.

Vrând să constate ce putere de foc avea avangarda, trase, de la 100 de paşi, 4 focuri de pistol fără nici un efect, după care, trase cu o carabină drept în fereastra cârciumii (probabil a omorât 2 soldaţi), după care compania şi-a făcut apariţia şi a tras în patrula sa. Oamenii lui Ciurileanu s-au ferit pe după sălcii şi au scăpat, ducând raportul la Huedin, iar biletul l-au dat colonelului Losenau.

Pentru această periculoasă expediţie i s-a dat lui I. Ciurileanu din partea căpitanului Gratze şi a colonelului Roemer un certificat în care se atestă sub semnăturile celor doi această faptă de arme.

I. Ciurileanu a fost adânc dezamăgit când a înţeles că trupele imperiale vor apăra Sibiul, adică pe saşi, cu trupe româneşti.

Aceasta este, pe scurt, descrierea luptei din 18-19 decembrie 1848, de la Ciucea, consemnată de către un participant direct la ea: I. Ciurileanu[31].

În descrierea luptelor este greu să menţii obiectivitatea, pentru că fiecare parte, când cealaltă se retrage, spune că "a fugit".

Aceeaşi luptă de la Ciucea, descrisă de G. Bariţiu şi I. Ciurileanu este descrisă şi de Egyed Ákos cam aşa: "În 16 decembrie, Windischgrätz îşi trimite tupa cu scopul de a ocupa Budapesta; în 17 decembrie porneşte la drum şi armata imperială din Transilvania, ca străbătând defileul Ciucei să atace Ungaria din spate. Din părţile

[31] Idem, *op. cit.*, p. 222-223.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Huedinului, oastea generalului Wardener a fost condusă de colonelul Losenau, pe când cealaltă brigadă a atacat prin valea Almaşului, sub conducerea colonelului Urban. Losenau a fost sprijinit de oastea de răsculați a lui Iancu, iar Urban de cea a lui Buteanu.

Lupta a început în data de 18 decembrie la Ciucea şi în 19 duşmanul (adică imperialii - n. ns. G.N.) a luat-o la fugă" [32].

Acest "a luat-o la fugă" este foarte relativ pentru că dintr-o scrisoare din epocă reiese că Riczkó neştiind că imperialii nu mai sunt în stare să țină frontul, el însuşi s-a retras, adică a "luat-o la fugă". Şi fiindcă scrisoarea ilustrează "dedesupturi" ale luptei merită să redăm un fragment din ea pentru a ilustra modul în care li s-a ridicat moralul luptătorilor, care, în fond, nu era nici pe departe astfel. Iată deci un fragment din scrisoarea comisarului guvernamental Hodossy Miklós către vice-comitele comitatului Bihor Sántha Gyorgy: "Dragul meu prieten,

Am primit raportul tău cu mare satisfacție (despre lupta de la Ciucea - n. ns.G.N.) şi întrucât am trimis ajutor şi cu atât mai mult cu cât mi-ai scris că n-am pierdut nici un om, şi nu am fost nici învinşi, i-am scris lui Riczkó că trebuie să înainteze neavând nici o altă alternativă decât victoria sau moartea. Fă totul pentru victorie" (Oradea, 20 dec. 1848)[33].

Despre Riczkó Károly mai aflăm că a fost un om curajos dar că nu avea pregătire strategică, iar după luptele din 19 decembrie de la Vânători şi Sebeşu Mic (Poieni) s-a retras pe Piatra Craiului, până la Borod, deşi şi duşmanul a "luat-o la fugă"[34].

Hodossy îi trimisese lui Riczkó un ajutor de 600 de honvezi cu căpitanul Grubitzi şi 4 tunuri comandate de maiorul Müller, aşa încât, "s-a înfuriat rău pentru această retragere nesăbuită şi de aceea a scris respectiva scrisoare categorică" şi se pare că "scrisoarea" a fost aceea care a dat rezultate, pentru că Riczkó a înaintat din nou până la Ciucea, localitate care, de altfel, fusese deja ocupată de Szigethy Miklós[35].

---

[32] Egyed Á, *op. cit.*, p. 299.

[33] Hegyesi Márton, Biharvármegye 1848-49-ben, Nagyvárad, 1885. (Aici este cazul să mulțumesc traducătorilor din limba maghiară pentru efortul depus).

[34] Idem, *op. cit.* p. 118-119.

[35] Idem, *op. cit.*, loc. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Din dedesupturile "marşului triumfal" al lui Bem mai relevăm şi atitudinea comisarului guvernamental Hodossy în sarcina căruia intra şi obligaţia de a asigura aprovizionarea armatei generalului Bem cu alimente şi arme. Comisarul orădean - se spune - s-a străduit din răsputeri ca armata generalului Bem să rămână în Transilvania intracarpatică ştiind că o eventuală retragere a ei în comitatul Bihor l-ar fi transformat în teatru de război şi ar fi pus "întreaga populaţie a comitatului într-o situaţie imposibilă". Motiv pentru care el a trimis în tabăra de la Ciucea toate alimentele şi muniţiile de care s-a putut dispensa. Iar când Bem a fost la Oradea, în 6 decembrie, i-a facilitat cea mai rapidă ieşire posibilă din comitat, oferindu-i masa de prânz, nu la Aleşd cum se obişnuia, ci la Borod pentru a fi sigur că Bem va ieşi din comitat în aceeaşi zi[36].

Să mai adăugăm apoi că atmosfera din tabăra de la Ciucea era una de nemulţumire pentru că dintr-un raport al lui Fanyad Laszló reieşea că foarte mulţi soldaţi (din Salonta şi Gyorok) şi-au părăsit cantonamentul ducându-se acasă pentru a-şi face lucrările agricole. La când cavalerii au fost convocaţi la Ciucea, s-au prezentat doar opt persoane (potrivit raportului căpitanului Draveczky Lajos). Erau mai multe plângeri acolo, una şi împotriva plutonierului Gutman Karoly, degradat pentru "instigare" (din păcate nu ni se spune ce fel de instigare)[37].

În afară de tabăra de la Ciucea mai erau consemnate tabere ungureşti de gardişti insurgenţi la Cluj, Gilău, Lita, Săvădisla, Izvorul Crişului, Turda, Iclod, Gherla ş.a.

Cantonamentul din Ciucea avea venituri destul de mari. Astfel la câteva zile după lupta de la Ciucea, tabăra îşi vinde viţeii, realizând încasări de 54 fl. renani; în 17 ianuarie 1849 în visteria cantonamentului de la Ciucea intră 132 fl de argint, preţul pieilor a 24 de vite tăiate[38].

Din vistieria taberei se făceau şi numeroase plăţi, printre care, de exemplu, la 1 februarie 1849, i se plăteşte lui Rezei Aron, ajutor de preot în Ciucea, tot pentru servicii de aprovizionare 15 florini renani, iar lui Bolba, 1 florin pentru serviciul său la magazia de alimente. Se pare că cei doi erau români. Românii care erau însă bănuiţi de a fi întreţinut legături cu armata revoluţionară română condusă de Avram Iancu erau

[36] Istoria oraşului Oradea, p. 205-206.
[37] Hegyesi Márton, *op. cit.*, p. 111-112.
[38] Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale, Colecţia Csány, nr. 4328.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

executați fără cruțare. Așa a fost cazul cu Teodor Lung, preot în Sebeșul Mare (originar din Hodiș) care a fost executat la Ciucea în 1849 împreună cu alți 10 fruntași români din Valea Drăganului[39].

După anumite date (memoriile lui Alexandru Roman)[40], în Ciucea se aflau vreo 25.000 de refugiați alungați de Urban din Cluj, (refugiați și din Turda) și care acum, după lupta de la Ciucea și ocuparea Clujului de către Bem (la 25 decembrie 1848) s-au întors în Cluj și Turda declanșând o adevărată campanie de răzbunare.

Ca dovadă că Ciucea era o bază puternică în reprimarea românilor stă raportul locotenentului gărzilor naționale călare din Bihor, Drávetzky Lajos, către Beöthy Odön comisarul plenipotențiar pe țară, redactat în Ciucea la 25 ianuarie 1849, în care îl informează pe înaltul funcționar asupra unei misiuni de pedeapsă ordonată de respectivul comisar.

Cu o promptitudine demnă de o cauză mai bună, Drávetzky l-a luat și pe locotenentul gărzii naționale de infanterie din Ciucea, Estegár Lajos împreună cu soldații căruia a pornit din Ciucea în aceeași zi (22 ianuarie 1849) la ora 10 seara, străbătând 3 mile pe o zăpadă imensă până în Mesteacăn pentru a-l aresta pe preotul de acolo care la rândul său îi arestase pe "spionii unguri" din Negreni ducându-i la Urban, cu tot cu scrisorile lor.

Preotul a încercat să se dezvinovățească apelând și la aministia lui Bem, însă "delictul" a fost confirmat de un negrean fugit acasă de la Tihuța unde se afla o tabără grănicerească românească.

Conform dispozițiilor primite, locotenentul Drávetzky le ține locuitorilor din Mesteacăn un discurs propagandistic caracteristic explicându-le "recunoștința care le-o datorează ungurilor"[41], chemându-i la supunere și liniște. Ca dovadă că i-a "lămurit" este faptul că aceștia

---

[39] Valeriu Gr. Sima, *Martirul de la Huedin,* în *Curierul,* Cluj-Napoca, IV, nr. 186 din 28 sept. 1998.

[40] Al. Roman, *Reprivire scurtă la luptele dintre români și maghiari sub decursul revoluțiunii din anii 1848-49,* în *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania,* de N. Bocșan și V. Leu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 191.

[41] D.J.C.A.N., Colecția Csány, nr. 3581. Mișcările trupelor din Transilvania pot fi urmărite și pe baza unor documente de arhivă aflate în aceeași colecție Csány, la numerele 3531, 3637, 3638, 3649 ș.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

promit că dacă li se va ordona, vor pune mâna pe arme în folosul ungurilor. Așa mergeau lucrurile pe atunci. Astfel de promisiuni trebuiau făcute pentru a-și salva viața.

Când roata războiului s-a întors și Bem s-a retras la fel de vertiginos cum a și înaintat iar generalul György depune armele la picioarele generalului Paskievics în 13 august 1849 la Șiria lângă Arad, se mai găsesc totuși exaltați asemeni colonelului Gál Sándor, care voia să mai opună rezistență având încă o armată de 6.000 pedestrime, 600 călărime și 23 de tunuri.

Armata rămasă se risipește. Mulți dezertează, trupele căzuseră în anarhie și erau complet demoralizate. Și cum prinde atât de bine situația, G. Barițiu descrie cum ungurii "fugeau fără comandă și tot ei blestemau comanda". După care tot Barițiu filosofează: "Așa este fanatismul, îngâmfarea și fala goală, totdeauna și la toate popoarele".

Acordul final se aude oarecum și la Ciucea, de unde oștile Ungariei (alături de cele ale nobilimii ardelene) se aruncaseră asupra Transilvaniei în decembrie 1848. Acum, la sfârșitul războiului, Urban alungă trupele lui Gál Sándor aflate în plină debandadă în 15 august 1849 de la Huedin până la Ciucea.

La sfârșitul lui august, ultimele resturi al armatei ungare sunt definitiv înfrânte la Jibou. La 2 octombrie 1849 capitulă și fortăreața Komarom din Ungaria[42]. Principalele obiective ale revoluției maghiare, desprinderea Ungariei de Austria și anexarea Transilvaniei, au eșuat.

Maghiarizarea românilor care în 1848-49 ajunsese la paroxism va înceta până la 1867, când se va instaura dualismul austro-ungar. În răgazul pe care românii și l-au asigurat cu armele, aceștia au făcut progrese deosebit de serioase care le dădeau dreptul cu prisosință de a spera într-un viitor mai bun.

[42] G. Barițiu, *op. cit.*, p. 577-579.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XIII.
Personalităţi ale revoluţiei române:

1. Urmărirea lui Alexandru Papiu Ilarian ca "instigator" la 1848*

În cercetarea istorică există şi situaţii în care în monotonia unei cercetări seci, anoste, apar la un moment dat elemente de interes deosebit, unele frizând chiar senzaţionalul. „

Nu sunt adeptul unor astfel de cercetări, dar în cazul de faţă, se poate vedea cu ochiul liber că titlul conţine deja două elemente de "tensiune": "urmărire" şi "instigator".

Prezenţa lor în succintul nostru material se explică prin poziţia în care s-a pus Alexandru Papiu Ilarian faţă de autorităţile vremii sale. Nu greşim cu nimic dacă afirmăm (şi vom susţine cu date şi fapte) că din primăvara anului 1848 şi până în toamna aceluiaşi an, viaţa lui Al. Papiu Ilarian a fost o perpetuă goană din faţa urmăritorilor, situaţie îndurată zi de zi cu curaj, putere de sacrificiu şi fidelitate faţă de naţiunea sa.

În ceea ce priveşte termenul de "instigator", care se poate observa că are ghilimele, este în fond modernizarea oarecum a învinuirii ce i se aducea mereu (lui, ca şi altor intelectuali români), aceea de a fi fost un "aţâţător", sau în limbajul epocii buitogatău (din lb. maghiară - bujtogátó) ceea ce semnifica în ochii stăpânirii acea persoană indezirabilă, ce lupta (prin mijloace paşnice, dar ca ultimă soluţie, neexcluzând dreptul de a opune forţa forţei), pentru drepturile poporului său, mai ales când acest popor fusese oprimat secole de-a rândul. De fapt ei erau *apostolii* neamului lor la acea dată.

Cultura, temperamentul, devotamentul faţă de cauza românilor şi curajul său, au justificat atribuirea unei astfel de titulaturi, care din insultătoare, a transformat-o prin lupta sa neobosită şi generoasă într-un adevărat titlu de glorie şi de noblete.

---

* Publicat în: *Acta Musei Napocensis*, Istorie, 33 II, 1997. Articolul a fost revăzut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Cum să nu fi fost așa, când din primele zile ale revoluției el vorbește despre *Drepturile Omului*, despre drepturile naționale, despre o radicală revoluție socială în urma căreia iobagul să devină liber fără despăgubire - depășind cu mult poziția colegilor săi maghiari zişi liberali dar care ar fi dorit să mai ciupească, să mai stoarcă de s-ar mai fi putut câte ceva de la țăranul român, de ce nu, și maghiar, acum la spartul târgului, când nu se mai putea menține nicicum putreda, nedreapta (dar atât de profitabila pentru ei) orânduire feudală, depășită deja de istorie. Şi cum să nu fi fost așa, când din primele zile Al.Papiu Ilarian (Al. Pop) este în fruntea adevăratei revoluții, sesizând pentru început manevrele stăpânirii de a ceda cât mai puțin din pozițiile ei dominante de până atunci.

El a înțeles perfect de la început, ca și S. Bărnuțiu, Avram Iancu, I. Buteanu și alți conducători de marcă ai românilor, că, naționalismul exacerbat și tendințele expansioniste ale Ungariei (consfințite de punctul 12 al programului, altminteri revoluționar, de la Pesta din 15 martie 1848) nu puteau fi contracarate decât prin deșteptarea conștiinței naționale a poporului român ce nu-și cunoștea încă interesele, vremurile surprinzându-l destul de nepregătit. Cu alte cuvinte, Al. Papiu Ilarian încerca să răspundă naționalismului exclusivist maghiar bine înrădăcinat la 1848, cu un naționalism românesc spontan, generos și tolerant. Să nu se uite că 40.000 de români au jurat pe Câmpul Libertății de la Blaj la 3/15 Mai 1848 să păstreze buna convietuire cu ungurii și sașii în Transilvania, dar să și impună *democratic* (deci potrivit numărului lor) caracterul românesc al Transilvaniei *și* la nivelul conducerii ei superioare.

Așa se și explică de ce a doua zi după ce s-a aflat la Târgu Mureș despre revoluție, tânărul Al.Papiu Ilarian, (n-avea decât 21 de ani), rostește maturele cuvinte atât de necesare pentru românii de atunci, cuvinte ce au devenit apoi îndreptarul vieții sale: "când vă zice cineva să fiți patrioți spuneți că naționalist român și patriot în Transilvania tot una și aceeași însemnează, [deoarece] aceea e axiomă în politica Transilvaniei, că fericirea acesteia atârnă singur de la fericirea românilor. Așa aveți speranța de un viitor mai bun, dar de națiunea voastră niciodată să nu vă lăsați, fiți români și credeți că românii, români trebuie să rămână în etern!"[1].

[1] *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, I, Bucuresti, 1977, doc.67, p.104-106.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

De ce era însă nevoie să rostească *atunci* această sentință tranșantă, care azi poate are o rezonanță anacronică, chiar grandilocventă, tendința dominantă îndreptându-se acum către cosmopolitismul de sorginte europeană, tot mai îmbrățișat de elita noastră intelectuală? Pentru că, socotim, el (și cei din gruparea sa) aveau o judecată istorică mai adâncă, intuind clar că prin uniunea Transilvaniei la Ungaria prevăzută la punctul 12 al proclamației de la Pesta, românii ardeleni vor fi deznaționalizați.

Despre o asemenea poziție a sa și a colegilor săi cancelişti de la Târgu Mureș, autoritățile află imediat. Ele nu puteau accepta ca Al. Papiu Ilarian să iscălească o petiție a tineretului maghiar, "ca român", nu concepeau să fie asigurată existența limbii române Românii fuseseră doar tolerați până atunci, și după cum spunea el, le-au fost uzurpate de secole, "nu numai drepturile cetățenești, ci și cele mai sfinte drepturi umane!"[2]. Acestea le proclama la 25-28 martie, iar la 29 martie asesorul Szentiványi îl denunța deja la guvernatorul Transilvaniei că respectivul tânăr a și plecat din Târgu-Mureș (împreună cu colegii săi)[3] pentru a împărtăși și răspândi această învățătură dreaptă din punctul de vedere a lui Papiu și a consoților săi, dar "instigatoare" din punctul de vedere a lui Szentiványi Dániel și a guberniului pe care îl slujea cel din urmă. Paradoxal însă, punctul de vedere al stăpânirii străine era împărtășit, cel puțin uneori și la început și de către câțiva moderați români, chiar dacă au fost puțini. Faptul e confirmat de o scrisoare expediată din Blaj la 17 aprilie 1848 către G. Barițiu, în care se spunea: "Venind de la Oșorhei Pap Alex. și însoțindu-se cu Pumnu, întărâtează și mai mult"[4]. "Întărâtarea" consta de data aceasta în răspândirea proclamației lui Aron Pumnul ce chema pe români la un Congres Național pe 30 aprilie la Blaj, de sfânta Duminică a Tomii.

Abia trece o lună și câteva zile de la debutul revoluției și la 1 mai 1848 trăznetele și fulgerele stăpânirii se rostogoleau din plin peste cei ce voiau cu orice preț să deschidă ochii poporului român. Francisc Micaș fusese deja arestat la Cluj, și după o percheziție temeinică, între hârtiile sale se găsește și o scrisoare a lui Al. Papiu Ilarian. Trebuie să fi conținut

---

[2] *Ibidem*, I, doc.67, p.105.

[3] *Ibidem*, I, doc.108, p.168-169.

[4] *Documente privind revolutia de la 1848 în Țările Române*. C.Transilvania, II, 1979, doc.62, p.97.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

"dinamită" deoarece Guberniul, cel mai înalt for administrativ al Transilvaniei ordona la 3 jurisdicții deodată (Abrud, Turda și Cluj) să-l *urmărească* pe Papiu Ilarian, fiul popii din Budiu, cu "atenție și vigilență"![5] (o expresie foarte la modă în vremea aceea), pentru a fi imediat arestat (împreună cu I. Buteanu). Cei doi, mai glăsuiește ordinul, sunt în conlucrare, și arestarea lor, subliniază guvernatorul Teleki, o consider "deosebit de necesară".

Avem și părerea comisiei de anchetă care urgenta și ea arestarea lui Al. Papiu Ilarian și I. Buteanu, cerând totodată autorităților să se acorde o și mai mare atenție "planurilor de conspirație, agitație și răscoală ale acestora, deoarece ei par a fi conducători", iar "Scrisorile semnate de cei doi constituie suficiente dovezi împotriva lor"[6].

Nu numai scrisoarea către Micaș i-a pus viața în primejdie ci și ținuta sa la Adunarea din Duminica Tomii de la Blaj[7] unde alături de Simion Bărnuțiu, Ioan Buteanu și Avram Iancu fusese tot vioara întâi, atrăgându-și indignarea comitelui suprem Bánffy Miklós, ce-i învinovățește pe organizatori de a fi încălcat dispozițiile date de Guberniu, acuzație susținută și de fidela sa unealtă, episcopul Ioan Lemeni, pe care de altfel Papiu îl calificase drept trădător al intereselor naționale românești.

Episcopul Lemeni își ia măsuri de apărare și trimite guberniului câteva penibile delațiuni, pe care acuma le cunoaștem. Una dintre ele este din 2 mai, și-i cere lui Teleki să nu admită prezența la Adunarea Națională de la 3/15 Mai 1848 lui Simion Bărnuțiu, precum nici celor ce "s-au prezentat cu o gură atât de mare"[8] - spune el - "ca Al. Pop, fiul preotului din Budiu de Câmpie". Dar iată ce consemnează într-un raport, despre acești tineri, un funcționar de comitat, judele Tolnai Elek din Biia: "tinerii români acționează neobosit la amăgirea națiunii române și o instigă împotriva nobilimii proprietare cât și contra uniunii binefăcătoare cu patria ungară". Iar despre cel cu "gură mare", cum îl caracterizase I. Lemeni, preciza: "Printre agitatori un rol important îl are un tânăr cu numele de Al. Pop"[9].

---

[5] *Ibidem*, III, București, 1982, doc.22, p.53-54.
[6] *Ibidem*, III, doc. 26, p.60.
[7] *Ibidem*, III, doc.29, p.64.
[8] *Ibidem*, III, doc.55, p.105.
[9] *Ibidem*, III, doc.153, p. 224-225.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Planul lor, conchide Tolnai, a reuşit deoarece se observă deja neîncrederea şi antipatia românilor față de nobilime. Personal, am impresia că afirmația e cam trasă de păr şi subliniată inutil, deoarece documentele spun că nici înainte iobăgimea nu se prăpădea de dragul nobilimii. Fapt confirmat şi de psihologia mulțimilor.

În 7 mai, doar după câteva zile, guvernatorul devine nerăbdător şi aflând (prin rețeaua sa de informatori şi denunțători, de altfel foarte bine pusă la punct) că Al. Papiu Ilarian şi Ioan Buteanu se află la Sibiu, repetă ordinul de urgentă arestare a acestora[10].

Viclean însă, guvernatorul, le cere discreție: nu e nevoie de publicitate, spune el, iar de acolo, de unde vor fi arestați, să fie imediat transferați sub escortă la Târgu Mureş. Pentru menținerea liniştii, reiterează guvernatorul, e "mare nevoie" de arestarea lor. Şi imaginându-şi-o ca şi înfăptuită (nu-şi putea imagina că nu va fi), îi mai ordonă lui Tholdolaghi ca "până la noi dispoziții să-i țină pe arestați sub pază severă la sediul scăunal".

Tot dintr-o "sursă sigură", guvernatorul a aflat şi că Al. Papiu Ilarian a plecat din Sibiu la Aținţiş (cu intenția ca de acolo să treacă pe acasă pentru a-şi vedea părinții), reinvitându-l pe Tholdolaghi Ferec (comitele suprem al comitatului Turda) să-l "aresteze imediat"[11] şi să-l trimită la Târgu Mureş pe mâna judelui suprem care deja primise şi el indicații cum să-l preia.

Episcopul Ioan Lemeni unul dintre informatorii principali ai Guberniului, avea şi el spionii lui, căci iată ce-i scria lui Teleki József în 10 mai din Blaj: "Astăzi am primit o informație dintr-o sursă demnă de crezare, conform căreia tinerii agitatori Nicoale Man, Simion Bărnuțiu, Demetriu Boer, Nicolae Barb şi Al. Pop [Ilarian], mergând la Sibiu s-au întâlnit în repetate rânduri, în secret, cu preotul meu de acolo Nicolae Manu"[12]. Ciudat este că a aflat şi ce au discutat acolo (să fi trădat cineva?). Întrebarea ne-o punem retoric, deoarece nu avem în această privință nici-un document; cert este că informațiile erau suspect de precise; iată ce i s-a divulgat: "Ei între ei au luat sub jurământ hotărârea de a mă da la o parte, să mă destituie" [...] "să mă scoată din scaunul

[10] *Ibidem*, III, doc. 173, p.280.
[11] *Ibidem*, III, doc. 250, p.315.
[12] *Ibidem*, III, doc.250, p. 398-399.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

episcopal". Ca să le îngreuneze şi mai mult situaţia, îl mai "informează" pe guvernator că "neastâmpăraţii" tineri complotişti îi tot îndeamnă pe români să vină înarmaţi la adunarea din 3/15 Mai de la Blaj, iar pe Al.Papiu Ilarian îl denunţă că incita mulţimea oprită în drumul Săcelului şi care aştepta să-l aclame pe Andrei Şaguna ce urma să treacă pe acolo, ca în aceeaşi zi de 15 Mai să se prezinte la Blaj împreună cu copiii şi cu toată familia "pentru a demonstra acolo întreaga forţă a românilor, capabilă să învingă orice piedică".

Cu urmărirea lui Al. Papiu şi a celorlalţi tribuni ai poporului nu mergea însă tocmai atât de simplu şi uşor cum ar fi dorit autorităţile. Erau totuşi vremuri în schimbare; aşa încât la 12 mai, judele primar al Sibiului Daniel Ziegler e nevoit să-i mărturisească guvernatorului că "pentru a preveni tulburările a sistat urmărirea lui Al. Papiu Ilarian şi a lui Ioan Buteanu"[13].

Între timp, graţie altui denunţ, în spatele lui Papiu se mai pune o învinuire, şi mai "îngrozitoare" după părerea stăpânirii - cu toate că respingerea uniunii era non plus ultra - şi totuşi această "crimă" care în focul războiului civil a fost pedepsită cu ştreangul, era una din ideile propagate de Al. Papiu (şi nu numai de el) ca românii din Transilvania să se unească nu cu Ungaria ci cu românii din Ţara Românească şi să-şi aleagă un rege român. De data aceasta denunţul venea de la Nădaşa la 14 mai 1848 din partea administratorului moşiei baronului Apor Lázár, Gazda Jósef, care comentează oarecum filosofând în stilul său pe marginea "pretenţiilor" româneşti (căci mai erau şi ale altora): "Trăim nişte timpuri despre care nu numai noi, dar nici Europa n-a avut idee. Oamenii noştri vor aici prea multe"[14].

Înainte de Adunarea de la Blaj, Al. Papiu a trecut şi pe acasă, unde împreună cu tatăl său nu obosea a lumina şi îndruma poporul să nu cadă pradă capcanei uniunii, poziţie la care aderă şi câteva zeci de ţărani maghiari. Autorităţile îşi pierd însă răbdarea şi văzând că nu pot pune mâna pe fiu, îl arestează pe tată. Faptul e consemnat de către George Barițiu care mai adaugă în scrisoarea sa din Cluj către Comitetul Naţional din Sibiu că: "Pe fratele Pop Alexandru îl pândesc tare"[15]. Degeaba; tânărul revoluţionar înflăcărat le scăpa mereu printre degete.

---

[13] *Ibidem*, III, doc.310, p. 484.

[14] *Ibidem*, III, doc. 357, p. 566.

[15] *Ibidem*, Bucureşti, 1992, V, doc. 66, p. 114.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Când înainte de 2 iunie 1848, o delegație de țărani în frunte cu Cleja Cula pleacă din Mihalț la Blaj să se intereseze care era poziția fruntașilor români față de introducerea tribunelor statariale, ei se întâlnesc cu Al. Pop cu care au o convorbire lungă. Cuvintele lui Papiu au fost: "v-am spus de mai multe ori că iobăgia a fost abolită, că funcționarii comitatului nu vă mai pot porunci și că să procedați așa cum vă spun eu". Mihălțenii n-au acceptat deci tribunalele statariale, nici uniunea, nici execuția militară, așa încât Bánffi Miklós ordonă un măcel îngrozitor, care a zguduit Transilvania și în care au fost uciși după informații neoficiale 50 de oameni și răniți alți 70 de către trupele secuiești[16].

În 17 iunie 1848, Papiu află din gazeta *Organul național* de la Blaj că tatăl său a fost prins, bătut în cătușe și dus la închisoarea din Turda (după care a fost spânzurat în împrejurări necunoscute).

Reacția sa a fost firească; trimite *Organului* un articol plin de indignare în care mărturisește sincer: "Această faimă mă pătrunse până în adâncul inimii ca pe un fiu ce vede batjocorit și pedepsit pe tatăl său pentru sine".

Înainte cu o zi de a fi arestat, tatăl său mai apucă să-și avertizeze fiul să aibă grije deoarece autoritățile sunt așa de pornite împotriva lui și împotriva altor membrii ai Comitetului românesc („cei mai harnici bărbați ai nației"), încât acestea vor să-i "puște public"; "Groaznic lucrează asupra voastră. Păziți-vă! D-zeu cu voi!"

Al. Papiu Ilarian se adresează "popoarelor" Europei, cerându-le să ia aminte cum în acele vremuri de aur ale libertății, dominanții le strigă "tulburători", deși românii nu fac altceva decât să-și apere naționalitatea pe calea cea mai păciuită. Și continuă fierbând de indignare: „Prindeți-mă voi pe mine, că eu am apărat în adunările de la Blaj naționalitatea română, nu tatăl meu. Bateți-mă pe mine în cătușe că eu am învățat poporul român la pace. Spânzurați-mă pe mine, că eu am spus poporului la Blaj ca să nu asculte nici de aceia care ar vrea să-i scoale asupra voastră, dar nici de aceia care ar vrea să-l facă ungur".

„Au doară socotiți că cu prinderea iubitului meu părinte, mă veți face să mă rog de iertare de voi, cum m-ați provocat? Ungurilor, cauza

---

[16] G.Neamțu, *Evenimentele de la Mihalt din vara anului 1848, în: Istoria României. Pagini Transilvane*, Cluj-Napoca, 1994, p.244-281.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

care o apărăm noi e sântă de trei ori! E sântă şi calea pe care am pornit"[17].

Iar în final, îi asigură pe urmăritorii săi că el nu se va încovoia, nu se va speria şi mai degrabă e gata a-şi vedea toată familia întemnițată şi ucisă decât să-şi calce jurământul pus cu inima curată pe Câmpul Libertății de la Blaj. Efectul acestei lungi scrisori deschise către *Organul național* va fi fost, bănuim, incendiar. Dar nu i se poate reproşa; aşa era Al. Papiu Ilarian, un vulcan dezlănțuit când era provocat. Inspira atâta teamă încât însuşi trimisul guvernului ungar, Perényi Sigmond scria la 16 iunie 1848[18], ministrului de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, că speră "din tot sufletul" ca Al. Papiu Ilarian să fi fost prins.

Dar nu era aşa, se înşela. N-a fost prins. Şi încă un lucru mai merită să reținem din scrisoare: acela, că între ei, oprimatorii recunoşteau că Al. Papiu era - citām cuvintele lui Perényi: "un element curajos". Într-adevăr, cu curajul ce-l caracteriza trece Munții să apere revoluția şi în Țara Românească.

Apoi, în toamnă, revine acasă, pentru a fi prezent la ultima mare Adunare Națională de la Blaj, a III-a, în 15-25 septembrie 1848, unde va protesta, de data aceasta efectiv cu arma în mână, vehement, cum îi era felul, împotriva uniunii Transilvaniei la Ungaria.

N-a fost prins nici atunci, nici mai târziu. A avut noroc, sau poate va fi fost bine păzit de prietenii şi conaționalii săi; sau poate şi una şi alta. Cert este că aşa cum statura uriaşă a lui Avram Iancu a intrat în legendă, a intrat şi Al. Papiu Ilarian, în una mai restrânsă ca arie de răspândire, desigur, dar a intrat; căci iată cum îl vedeau consătenii săi (după mărturia lui Kis Lajos) "e tânăr, dar totuşi are atâta minte încât acum e crăişor, stă lângă rege, umblă cu cătane muscăleşti, are stea şi cruce; lui i-a fost dat de către rege domeniul de la Iernut şi putere ca să-i supună pe unguri"[19]. Deci, alături de "crăişorul" Iancu, iată, îl avem, şi pe "crăişorul" Alexandru Papiu Ilarian urmărit ca "instigator" pentru

---

[17] *Organul national*, II, 1848, nr.VII, p.30; nr.VIII, p.36-37.

[18] Original, Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond. Az 1848-49. Miniszteriumi Levéltár Belüg Elnöki iratok nr.413/48. Fototeca Inst. de Ist. "G. Barit" din Cluj-Napoca. Foto: 763/764.

[19] Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Fond comitatul Turda, nr.851/1848. Praesidialiae.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

idealurile sale nobile și generoase din primăvară până-n toamnă, precum și în 1849, și până la urmă neprins.

Tatăl său însă, ca martir, a plătit cu viața libertatea fiului credincios ideii de emancipare a poporului român din Transilvania.

2. Avram Iancu – temperament revoluționar*

În istoria popoarelor apar uneori momente de cumpănă și de primejdie. Atunci fatalitatea sau voința divină aduc în fruntea acelui popor una sau mai multe personalități pentru a-l călăuzi.

La 1848 poporul român din Transilvania s-a aflat în primejdie de moarte; dar tot atunci, s-au afirmat ca salvatori o pleiadă de conducători, în majoritate tineri, între care Avram Iancu a strălucit ca o prețioasă nestemată.

Vrednici conducători au mai fost alături de el; și S. Bărnuțiu, și I. Buteanu, și S. Balint și Al. Papiu Ilarian, și mulți, mulți alții, dar nici unul dintre ei nu a intrat atât de adânc în conștiința poporului român, nici unul nu s-a identificat atât de desăvârșit cu aspirațiile sale ca tânărul, frumosul și mândrul prefect ce în scurt timp primi numele acela atât de poetic, cum îl aprecia N. Bălcescu, de CRAI AL MUNȚILOR.

A scrie despre Avram Iancu după ce au făcut-o Al. Papiu Ilarian, G. Barițiu, Al. St. Șuluțiu și mai cu seamă S. Dragomir, fără a mai aminti și pe atâția alți istorici și scriitori de valoare, mărturisim că o considerăm drept ceea ce este, o acțiune temerară. Ea se justifică doar în măsura în care ne vom apropia de marele erou dintr-un unghi mai neobișnuit și vom încerca să ni-l explicăm dintr-o perspectivă cu totul inedită (pe care noi ținem să o numim) PSIHO-ISTORICĂ. Așa încât, în cele ce urmează, în măsura în care ne permite spațiul, vom pune în lumina cercetării ceea ce a avut el mai caracteristic: temperamentul său revoluționar – despre care s-a scris destul de des, fără ca totuși să se dea o definiție științifică acestui tip de temperament.

În consecință, vom încerca a surprinde personalitatea eroului la interferența psihologicului cu istoricul, fiind convinși că o astfel de abordare interdisciplinară are aspectul unei cercetări foarte moderne la

* Publicat în *Restituiri*, Deva, nr. 1, 1993.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ora actuală, evitând în același timp repetarea unor formulări bătătorite, ajunse adevărate locuri comune.

Tipurile de temperament sunt cunoscute în psihologie ca având denumiri precise și caracteristici după care se recunosc. Ele au fost clasificate în 4 grupe mari încă din secolul V î.d.Ch. de către Hipocrat din Kos (460-375 î.d.Ch.): în limbajul psihologiei moderne – coleric, sangvinic, flegmatic și melancolic – fiecare dintre acestea au trăsături specifice, dar, niciodată existând în stare pură de manifestare.

În vorbirea și scrierea curentă, mai ales istoricii, folosesc conceptul de „temperament revoluționar" fără ca acesta să figureze în vre-un tratat de psihologie sau de istorie cu indicarea vreunei definiții științifice.

Acest concept însă, atunci când nu este folosit ca o simplă figură de stil, poate fi atribuit unei personalități istorice independent de cele 4 tipuri dominante de manifestare, desemnând clar o expresie ce definește un conținut psiho-istoric. Astfel, Avram Iancu s-a bucurat adeseori, din partea multor iluștri istorici, de atribuirea unui clar și incontestabil „temperament revoluționar".

Tentativa de a pătrunde esența acestui tip de temperament neînregistrat de psihologie și nedefinit în analele istoriei o vom face pe baza analizei unor fragmente de text ale câtorva mărturii și documente, cunoscute de altfel, dar care examinate din acest punct de vedere, oferă date noi și le pune totodată într-o lumină nouă pe cele vechi.

Privind retrospectiv, cu ochii celor ce l-au cunoscut, l-au ascultat cu prietenie sau, dimpotrivă, cu dușmănie, în cele ce urmează vom încerca să schițăm o explicație a ceea ce ar putea să constituie în fapt un autentic „temperament revoluționar".

Să începem cu interesanta mărturie a unei doamne (doamna Pipoș din Zlatna) care-i împărtășește lui Aron Densușianu că l-a cunoscut pe Avram Iancu pe când avea 10 ani. „Era – spune ea – un băiat blond, blând și foarte modest. Am rămas înmărmurită când în revoluțiune aud deodată de numele lui atât de războinic"[1]. Rezumându-se doar la blândețe și modestie, presupunem că nimeni nu i-ar fi prevăzut lui Iancu un viitor de revoluționar. Și totuși ... la Târgu Mureș, în calitate de cancelist, la cele două calificative se mai adaugă și altele, care

[1] Pompiliu Teodor. *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj, 1972, p. 189.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

îmbogățesc nuanțele paletei. Iată cum îl cunoaște Iosif Sterca Șuluțiu: „student eminent, cu exterior plăcut, blondin, modest, cu inimă deschisă, sincer și cu caracter, avea mult temperament dar era foarte tolerant – față de alte națiuni și confesiuni, apoi ținea mult la parola cuvântului dat"[2]. Acestui portret o cunoscută gazetă maghiară[3] îi adăuga și alte trăsături semnificative: Iancu – se spune acolo – „nu știa să se încovoiască nici să se lingușească. Pe figura lui impozantă, și pe fața lui superbă bărbătească, se oglindea timbrul acelei conștiințe, pe care singur convingerea meritelor proprii o poate da"[4]. Cu alte cuvinte era mândru, dar nu era vanitos, iar șira spinării era întotdeauna dreaptă, fermă.

Dar nu numai descrierea portretului său este grăitoare; mult putem afla despre „temperamentul revoluționar" și urmărind una din cele mai cunoscute izbucniri ale sale, moment despre care același Șuluțiu, crede a ști că i-ar fi hotărât definitiv viitorul drum în slujba poporului român.

Scena s-a petrecut în balconul dietei din Cluj, în ianuarie 1847. Impresionat de cinismul și rapacitatea nobilimii maghiare ce vota proiectul de lege al nefastului urbariu care îl despoia cumplit pe iobag, Iancu „gemea ca un taur înferecat și tremura ca varga, o convulsiune l-a cuprins. Îl scuturau frigurile". A trebuit să-l ducă de-acolo. Este semnificativ în acest sens, că tot la ședința respectivă, se revoltă chiar și un deputat maghiar, Kémény Dénes, care ia apărarea iobagilor arătând că după ce aceștia au fost despuiați de toate drepturile omului, de toată demnitatea omenească punându-i-se sarcini cari îi întreceau puterile, stăpânul îi ia tot ce a muncit bietul de el, apoi vine al doilea stăpân, statul; iar în final acest om în zdrențe onest și muncitor ajunge în situația ca nici acel pământ de trei coți, care după moarte îi va acoperi trupul să nu fie al său. Pe drum, Iancu i-a mărturisit lui Șuluțiu, cu patos, că auzind ticăloșiile propuse de nobili „eram să mă arunc din galerie între ei și să-i izbesc de perete". Și apoi citează cuvintele Iancului ce constituie chintesența revoluționară a spiritului său, moment de referință al biografiei sale; „Nu cu argumente filosofice și humanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horia"[5]. Va avea ocazia în

[2] Ibidem, p. 194.
[3] Magyarország és a nagyvilág, nr. 1 din 1873.
[4] Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 194.
[5] Ibidem, p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

curând să folosească lancea pomenită, deoarece tirania nu a cedat terenul fără luptă în Transilvania.

El ştie să devină autoritar dacă e cazul, cu toate că este descris de contemporani ca un om cu fire blândă. Numai într-un singur caz se spune că îşi potolea cu anevoie mânia, când auzea batjocuri la adresa românilor, fie din gura vreunul dascăl, fie de la camarazii săi[6]. Şi S. Dragomir comenta pe drept cuvânt că „Dacă pe lângă asemenea însuşiri el va izbuti să se impună şi în conducerea maselor, îl putem de pe acum socoti pe deplin format pentru rolul pe care îl aşteaptă"[7].

După izbucnirea revoluției, când la Târgu Mureş, cancelиştii români şi maghiari discutau aprins viitorul Transilvaniei, Iancu stătea retras fără a se amesteca în discuțiile „domnişorilor" citindu-i-se însă pe față o „agitație extraordinară". În momentul când unul dintre ei a spus că ştergerea iobăgiei şi emanciparea neamului valah e prematură, e păgubitoare pentru țară, Iancu spre mirarea tuturor a devenit furios, a sărit drept în sus şi a strigat năduşit de mânie: „Resping în numele neamului românesc mărinimozitatea voastră! Dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Pretindem „ştergerea sclaviei şi egalitatea perfectă sau moarte!"[8] Cu aceste cuvinte părăsi sala şi se duse apoi acasă la Vidra.

Este surprinzător cât de devreme presimt autoritățile în persoana lui Avram Iancu pe viitorul conducător ce le va pune în pericol pozițiile dominante. Încă în 26 martie 1848 începe urmărirea cancelиştilor români[9], Iancu fiind nominalizat şi chemat de urgență la Târgu Mureş unde, după cum cerea comitele suprem Bánffy Miklós care într-o dispoziție secretă a dat ordin să fie ținut „ocupat cu ceva treburi oficiale" pentru a nu fi lăsat în mijlocul popoprului"[10]. Însuşi guvernatorul Transilvaniei, Teleki József ordonă tuturor jurisdicțiilor să fie cu „atenție deosebită şi ageră" asupra tinerilor concelişti români.

Deşi la adunările din Munții Apuseni Iancu e liniştit, forța neobişnuită de înrâurire, neliniştește în cel mai înalt grad autoritățile,

---

[6] Transilvania, 1922, p. 595. Din amintirile lui V. Şotropa.
[7] S. Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, 1965, p. 30.
[8] Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 197.
[9] *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, Bucureşti, 1977, I, p. 192-193.
[10] Ibidem, p. 318-319.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

care urmăresc în continuare cu orice preț, izolarea lui. Din umbră, „confidențial", puterea, (guvernatorul Teleki) cere cu insistență și la 13 aprilie: „ar fi foarte de dorit ca dânsul [Avram Iancu] să fie îndepărtat în mod discret de pe acele meleaguri"[11]. Autoritățile nu se înșelau, acționau cu intuiția satrapului care știe că avea de ce să se teamă.

Iancu polarizează miraculos poporul în jurul său, este unul din principalii organizatori ai adunării de la Blaj din Duminica Tomii.

La începutul lunii mai, tânărul Avram Iancu, rostește și în fața autorității, a șpanului cameral Lázár György, hotărârea sa și a poporului său de a se ridica la luptă. Cuvintele lui Iancu citate de numitul șpan sunt acestea: „românii nu cerșește libertatea de la unguri; națiunea română este destul de puternică pentru a-și câștiga libertatea națională luptând"[12].

Și la târgul de țară din Câmpeni, Iancu face pasul hotărât spre luptă. Urcându-se pe o masă în mijlocul târgului vorbește poporului Rezumatul cuvântării e scurt la Ciurileanu, cum scurtă va fi fost și cuvântarea: „Toată Europa se înarmează pentru a izbândi libertatea. Românii se pregătesc de asemenea, fiindcă a sosit timpul să fie și ei liberi". Este interesant că toți autorii, toate documentele, citează sau rezumă foarte pe scurt cuvântările sale. Nicăieri nu întâlnim discursuri lungi sau alambicate și nu ni se păstrează pentru simplul fapt că nu au fost rostite. Și totuși, masele înțeleg perfect mesajul. Reacția la scurta cuvântare de mai sus vine spontan, mulțimea strigă: „Vivat Iancu! Vivat națiunea română! Să ne înarmăm!"[13]

Sentimentul propriei sale forțe, și-l ia de la poporul ce stă în spatele său, cu aspirațiile sale drepte și în slujba cărora Avram Iancu știe să se pună total și necondiționat. Alecu Russo l-a auzit vorbind pe Câmpul Libertății în fața celor 10.000 de moți de sub comanda sa, la Marea Adunare din 3/15 Mai 1848 și ne dă fragmentul or poate esența acestei cuvântări, la fel de semnificativă ca și cele de până atunci. El caută să impună maselor conștiința forței lor izvorâtă din forța numărului: „Uitați-vă pe câmp românilor, suntem mulți, ca cucuruzul brazilor, suntem mulți și tari, că Dumnezeu e cu noi"[14].

---

[11] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române și Transilvania*, II, București, 1979, p. 16.

[12] Ibidem, București, 1982, III, p. 368-369.

[13] S. Dragomir, *Op. cit.*, București, 1968, p. 69.

[14] Idem, *Op. cit.*, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Cuvintele sale sunt din nou scurte dar rostite cu avânt. Gestul său stăpânește, liniștește sau dezlănțuie poporul; este o întrepătrundere cu totul neobișnuită între forța sa de o sugestibilitate extraordinară, aproape magnetică, și mulțime.

Directorul domeniului montanistic Zlatna, Nemegyei János, confirmă devotamentul moților pentru Iancu, acest tânăr de 22 de ani, plin de curaj. El este, se spune, „urmat fără șovăire[15]. Și Iancu e conștient de vocația sa de conducător, asigurându-l pe același Nemégyei că „nici opt regimente nu ar fi în stare să țină rânduiala între iobagii din domeniul de sus ca el singur".

Contactul lui Iancu cu moții trebuie să fi fost foarte intim. Întreaga sa ființă este împletită din însușiri care-l fac popular. Vorba scurtă și hotărâtă; graiul presărat uneori cu glume și înflorit cu metafore. Oamenii bătrâni îl laudă pentru sfatul său cuminte, iar tineretul îl admiră pentru curajul său și pentru avântul nădejdilor sale. Momentul în care un astfel de bărbat de acțiune recunoscut de popor putea să se manifeste din plin sosise odată cu primăvara anului 1848.

G. Barițiu ne dă o apreciere foarte plastică, modernă chiar, privind mecanismul istoriei care aduce la suprafață asemenea oameni excepționali: „În viața popoarelor – notează el – sunt unele momente extraordinare și epocale, momente de viață și de moarte, când ele își leagă soarta lor de câte un nume, de câte un individ, cărui apoi îi urmează oarecum orbește, la bine și la rău ca prin un farmec sau predestinațiune. Însă tot așa iarăși adevărat că numai epocile extraordinare produc oameni extraordinari, mai spune el, precum și că acești oameni apar numai la popoarele ajunse la un grad înalt al conștiinței de sine și al culturii lor, iar acei bărbați care au apărut tocma la timp, nu au venit atât ca să vorbească cât mai vârtos ca să lucre. Ei sunt bărbați ai faptelor, ai acțiunii care au apucat cum se zice: a sbea în sine spiritul națiunei", care au știut a-și identifica interesele lor cu ale poporului și a se inspira din măreția epocii în care au ajuns. „În timp normal sau în timp de servitute și orbire generală, oamenii acțiunii – mai susține Barițiu – n-au nici un rol; ei se nasc, viețuiesc și se trec ca alții un milion, fără ca istoria să-i afle demni de a se ocupa de ei"[16].

---

[15] Idem, *Op. cit.*, p. 58.

[16] G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, Sibiu, 1890.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Față de celelalte personalități ale revoluției românilor la 1848-1849, Avram Iancu are fără îndoială „ceva" aparte, ceva foarte greu de definit și care, credem noi, face parte indiscutabil din temperamentul său revoluționar. Estre acea putere de a „fermeca" mulțimile, după cum atestă și G. Barițiu care l-a ascultat personal, dar care totuși notează că NU a fost un orator în adevăratul sens al cuvântului. Dar în ciuda acestei constatări paradoxale, recunoaște totuși faptul că „era peste putință să nu răpească cu sine pe ascultători". L-am numi azi, un conducător charismatic.

Deci, dacă nu era un orator, dar „fermeca" mulțimile, în ce consta acel „farmec"? Cum poate fi el explicat? Este o chestiune captivantă elucidată azi de cele mai noi cercetări psihologice în domeniul sugestiei și sugestibilității[17]. Acestea ne pot oferi răspunsuri deosebit de interesante.

Aici apare necesară o digresiune asupra forței transmiterii cuvintelor la 1848. „Cuvântul" avea la 1848 (ca și oricând în istorie) posibilității enorme de influențare. Cuvântul „supunere", de exemplu, care apare cel mai des, în rapoartele oficialităților, deși cuvânt cheie, ajunsese în fond extrem de tocit, uzat, un adevărat limbaj de lemn, căruia nobilimea și autoritățile voiau să-i insufle zi de zi viață, iar iobagii și intelectualii români ce stăteau alături de ei arătau zi de zi cât de anacronic sună acest cuvânt. De aici spaima aproape patologică de „agitatori" care erau în fapt *apostolii libertății* poporului român. Ei sunt căutați și arestați peste tot. Satele sunt obligate să dea scrisori de „supunere", iobagii trebuiau să depună „jurăminte de supunere". Robota trebuia prestată mai departe cu „supunere". Și cum s-a stabilit că omul depinde în ‚mod uluitor de puterea cuvintelor rostite sau scrise, directe sau ocolite, prozaice sau poetice, autoritare sau permisive, persuasive sau obișnuite, ne putem ușor închipui ce efect au cuvintele așa zișilor „agitatori" care îndrăzneau atunci să spună iobagului român că este egal cu nobilul care l-a oprimat și că pământul trebuie să fie al său fiindcă el îl muncește! Aceste îndemnuri și sfaturi veneau într-un moment hotărâtor în care Transilvania fierbea datorită contradicțiilor interne și evenimentelor externe. „Cuvântul" rostit de Avram Iancu era scurt și

[17] Vladimir A. Gheorghiu, *Sugestie și sugestibilitate*, București, 1982.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

direct, cum am arătat, el venea de la unul dintre cei mai frumoşi tineri ai vremii sale (e vorba nu numai de frumusețea fizică dar şi de aceea spirituală-morală). Cuvântul venea în românește. Cuvintele sale erau în sensul dorințelor iobagilor, ele veneau în întâmpinarea celor mai ardente nevoi ale lor şi erau rostite „avântat", cum ne spune A. Russo. Adăugând la toate acestea puterea de sugestie a lui Avram Iancu vom înțelege cât de cât acel „ceva", acel „farmec" al său asupra mulțimilor. Trebuie totuşi să precizăm că deşi sugestia este confundată frecvent cu hipnoza, după cum afirmă cercetătorul Vladimir A. Gheorgiu aici este vorba în mod sigur de o forță neobişnuită de sugestie, despre a cărei natură din păcate, nu se ştie nimic precis dar a cărei efecte au fost constatate indubitabil. Cert rămâne că vorbind despre ceea ce mulțimile doreau să audă, iar aceste vorbe venind de la un tânăr plin de personalitate, instruit şi de un deosebit farmec personal, aveau toate şansele să fie ascultate, adoptate şi urmate cu atât mai mult cu cât rolul de conducător, Avram Iancu şi l-a cucerit firesc, fără efort.

Dar nu numai cuvântul său încărcat de sugestie acaparatoare are valoare de ordin căruia nu i se puteau sustrage contemporanii, ci şi gestica sa era de o seducție aproape tot atât de mare ca şi aceea a cuvântului vorbit (cel scris, în mod straniu şi din nou paradoxal era destul de dificil). Este suficient să amintim gestul prin care aduce la cunoştința poporului începutul rezistenței armate.

La cea de a treia adunare de la Blaj, în 21 septembrie 1848, în fruntea a 6.000 de moți înarmați, Iancu intră în Blaj şi se îndreaptă direct spre Câmpul Libertății. Aici se urcă pe o tribună şi răsucind pistolul în mână, rostește tunător: „pretențiile noastre sunt sfinte, pe cât de sfântă e dreptatea. Noi suntem gata a le apăra cu orice preț"[18]. Apoi, pentru a-şi sublinia hotărârea descărcă pistolul, semn că porneşte la organizarea luptei. De aici începe rolul său de general, rol confirmat şi susținut cu strălucire de victoriile sale. Nu e de prisos a spune că generalul rus Lüders, care disprețuia profund pe generalii austrieci a declarat textual, că atunci când a intrat în Transilvania, n-a găsit aici decât un singur general, pe Avram Iancu.

Şi tot lui Avram Iancu îi este atribuită de către Lucian Blaga şi chemarea atât de sugestivă, de în spiritul său, al omului de acțiune: „Să

[18] S. Dragomir, *Op. cit.*, Bucureşti, 1968, p. 82.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

punem pumnul în pieptul furtunii că de nu pierim". Cuvinte săpate şi pe o veche cruce de lemn înnegrită de vreme care străjuieşte şi astăzi defileul de la Fântânele în amintirea vitejiei moților ce au păstrat ei singuri Transilvania ca pe o Țară Românească, dovedind inamicului că Munții Apuseni sunt inexpugnabili.

Nevoia de mit a poporului îl ridică pe Iancu aşezându-l pe un piedestal de semizeu, plăsmuind legenda invulnerabilității sale la gloanțele obişnuite; astfel – afirmă Alexandru Roman în nişte însemnări ale sale – poporul credea să Iancu nu putea fi răpus decât numai cu un glonț de argint pe care stăpânirea nu-l avea (or nu-l ştia), exact ca şi în legenda lui Pintea Viteazul (ceea ce în fapt ar putea fi expresia unui transfer al mitului).

Nu în ultimul rând, se cuvine a fi menționată şi o oarecare însemnătate pe care trebuiau să o fi avut la extinderea popularității sale, chiar frumusețea şi simplitatea numelui său: - Avram Iancu – limpede şi sonor, obişnuit între români; îmbinare fericită a două prenume, de o rezonanță aproape cristalină. Nemaivorbind de versurile populare, cu audiență de marseilleză care venea să acționeze ca stimul de situație la sugestie:

„Astăzi cu bucurie, românilor cântați
Pe Iancu în câmpie cu toții să-l urmați".

Exemplele, datele ca şi comentariile lor, ne-au dat, credem posibilitatea să ne apropiem măcar parțial de sufletul eroului nostru de dominantă colerică, care se arăta când liniştit, când zbuciumat, adăpostind torente de sentimente nobile a căror exaltare se transmitea cu atâta forță maselor prin cele trei canale de influențare, două mai bine cunoscute şi unul mai puțin cercetat: cuvântul rostit, gestul şi puterea de sugestie.

În concluzie, părțile constitutive ale conceptului de „temperament revoluționar" ar putea fi (deşi nu în exhaustivitate) următoarele: vorba scurtă, cuvântul ferm, demnitate, sinceritate, lipsa totală de vanitate, blândețea, hotărârea, autoritatea, luciditate, intuirea realității, noblețea sufletească, puterea de sugestie, avântul, talentul organizatoric, toleranța, modestia şi generozitatea dusă la extrem. Acestea în linii mari. Adâncirea cercetărilor vor putea adăuga oricând noi trăsături.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Dezbătând în fond o problemă de conținut psiho-istoric, nu putem să încheiem fără acea considerație de bun simț privind rolul personalității în istorie, și care ne convinge că omul într-adevăr mare, așa cum a fost și Avram Iancu, privește mai departe decât ceilalți și vrea cu mai multă putere decât ceilalți. Acest om de excepție intuiește și scoate la iveală noile necesități sociale create de evoluția anterioară a raporturilor sociale, și fără îndoială, abolirea iobăgiei era o astfel de necesitate, ca de altfel și perfecta egalitate a românului cu maghiarul în noul concept democratic european.

În ceea ce privește mai multa sa putere de a vrea, am arătat cum a explodat într-o avalanșă susținută de concentrare și organizare a românilor în slujba idealului de eliberare socială și națională.

Avram Iancu este cu adevărat o mare personalitate istorică: un erou național, care a acționat conștient și liber înspre realizarea comandamentelor istorice. În aceasta a constat imensa lui popularitate și așa se explică uriașa forță a temperamentului său revoluționar, temperament care sperăm că a fost înțeles ca un concept psiho-istoric cu acoperire științifică și nu doar ca o simplă figură de stil.

3. O autobiografie necunoscută până acum a lui Simion Balint (1848)*

Un document deosebit de interesant intitulat: *"Descrierea unor evenimente din Munții Apuseni ai Transilvaniei din anii 1848 și 1849 de Simeone cavaler de Balint, protopop și paroh unit în Roșia de Munte"* se găsește în arhiva Silviu Dragomir a Institutului de Istorie „G. Barițˮ Cluj-Napoca și a rămas nepublicat până acum[1].

Este o piesă memorialistică extrem de valoroasă, care deși redactată de S. Balint după revoluție, datorită faptului că relatează multe amănunte, bănuim că a fost scrisă pe baza unor însemnări contemporane evenimentelor. În introducere are chiar câteva elemente din *"Raportul*

* Publicat în: *Acta Musei Porolissensis*, XIX, Zalău, 1995. Revăzut.

[1] Institutul de Istorie „G. Barițˮ din Cluj-Napoca, sectorul 1848, Colecția de documente "S. Dragomir" cutia II.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

despre faptele oastei poporului românesc, de sub comanda lui Simion Balint pe timpul războiului civil din Transilvania în anii 1848/9"[2].

Documentul pe care-l prezentăm aici nu trebuie confundat însă *cu "Autobiografia lui Simeon Balint"* publicată de A. Lupeanu[3], provenită din fondul Ioan Micu Moldovan, şi constituind probabil conspectul autograf a lui S. Balint pe baza căruia I. Maiorescu a stilizat "Raportul" menționat mai sus.

Documentul nostru vine să acopere perioada din viața şi activitatea lui S. Balint în intervalul martie - 10 decembrie 1848, adică de la începutul revoluției românești din Transilvania până la declanşarea ei sângeroasă.

Este un document amplu, de sine stătător. Un rezumat restrâns al acestuia a fost totuşi publicat de către N. Bocşan şi V. Leu[4], care avansau şi ipoteza că referirea lui S. Dragomir la această variantă extinsă (pe care o publicăm noi acum), ar fi o trimitere cu o cotă greşită[5], constatând că "rezumatul" pe care-l publicau dânşii din fondul Muzeului Alba Iulia este identică cu varianta de la Biblioteca Academiei Române (amândouă provenind de la arhiva parohiei Cib.).

În fapt, atunci când S. Dragomir citează din varianta extinsă în monografia *Avram Iancu*[6], se referă la documentul cunoscut şi transcris de dânsul tot din parohia Cib, dar pe care nu-l publicase încă (originalul - spune S. Dragomir în nota respectivă i-a fost "pus la dispoziție"), găsindu-se până astăzi în Arhiva sa rămasă la Institutul de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca.

Autobiografia extinsă a lui S. Balint merită a fi publicată ca document autonom, ea dovedindu-se a fi deosebit de importantă pentru luminarea unor evenimente din Munții Apuseni, îmbogățind substanțial informațiile despre revoluția românilor. Valoarea acestei autobiografii creşte şi datorită faptului că ea conține momente încă "proaspete" în

---

[2] *Die Romanen der Osterreichischen Monarchie*, II Heft, Wien , 1850. Cf. *Observatorul*, VII, nr.53 din 16/4 iulie 1884, p.213 (lb.rom.) Cf.V.Popescu-Râmniceanu, *Luptele Românilor din Ardeal 1848-49*, Bucureşti, 1919, p.178-200.

[3] A.Lupeanu, în *Blajul*, I, nr.2 februarie 1934, p.54-63.

[4] *Memorialistica Revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988, p.184-195 (Ediție îngrijită de N. Bocşan şi V. Leu).

[5] *Ibidem*, p.179, nota nr.4.

[6] S. Dragomir, *Avram Iancu*, ed.II, Bucureşti, 1968, p.48.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

memoria autorului precum şi trei valoroase acte autentice. Un alt motiv al valorii documentului este că el provine din surse româneşti care prin forța împrejurărilor erau mai reduse ca număr decât al celor maghiare, aşa încât orice nouă contribuție la cunoaşterea evenimentelor şi din punct de vedere românesc este binevenită.

În afară de numeroase amănunte, trei ni se par a fi aspectele mai importante asupra cărora acest document aduce date noi şi clarificări de substanță.

Primul aspect este cel al începuturilor revoluției în Munții Apuseni[7], adunarea din Duminica Tomii de la Blaj[8] şi prima vărsare de sânge românesc (la 29 mai 1848 în Abrud)[9].

Al doilea aspect (bine elucidat) este relația sa cu comisia de anchetă Kozma[10], punctele agravante pe care această comisie i le aduce, precum şi peregrinările şi suferințele sale în arestul ordonat de comisie: la toate acestea adăugându-se şi amănuntul (nu lipsit de importanță) că țăranii români arestați şi încarcerați la Aiud în urma măcelului de la Mihalț din 2 iunie 1848[11] au evadat spectaculos frângându-şi lanțurile şi reuşind să se alăture mulțimii aflate pe Câmpul Libertății de la Blaj, în cea de-a III-a Adunare, după 15 septembrie 1848.

Al treilea, şi poate cel mai important aspect relevat pentru prima dată de vreun document este acela că eliberarea lui S. Balint şi a altor deținuți politici din închisoarea de la Aiud se datorează sechestrării comisarului regal baronul Vay ca *ostatic* de către Adunarea a III-a de la Blaj până la eliberarea respectivilor deținuți politici.

Nu lipsite de interes sunt apoi şi acțiunile sale de liniştire a spiritelor la Zlatna (după 24 octombrie) efectuate din ordinul lui Avram Iancu şi Ioan Buteanu (27 octombrie 1848), precum şi reproducerea fidelă a actului numirii sale de prefect al Salinelor semnat la 10

---

[7] D.Karolyi, în *AIIA*, XVII, 1974, p.118-135.

[8] C.Suciu, *Cum a fost pregătit 3/15 Mai 1848*, Blaj, 1925, 73 p.

[9] Completează descrierea lui G. Bariţiu făcută acelui incident în *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, II, Sibiu, 1890, p.160-161.

[10] Original Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond.G.P., nr.9012/1848. Fototeca Institutului de Istorie „G. Bariț" din Cluj-Napoca, foto:27.708-28.198.

[11] G. Neamțu, în *Istoria României. Pagini Transilvane*, Cluj-Napoca, 1994, p.244-281.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

decembrie 1848 de Simion Bărnuțiu ca președinte și Aaron Florian ca secretar al Comitetului de pacificațiune de la Sibiu.

ANEXĂ:

Descrierea unor evenimente din Munții Apuseni ai Transilvaniei din anii 1848-1849 de Simeone cavaler de Balint, protopop și paroh unit în Roșia de munte

Quneque ipse miserima vidi et quorum ego
magna pars fui.

După ce spiritul libertății și al emancipării popoarelor străbătu în inimile celor însetați de acel drept dat fieștecăruia de la Dumnezeu, care începu a se desvolta mai întâie în Paris, Viena și alte state europene. Cetind noi din acești munți deschilinit cele ce s-au petrecut și decretat în 15 martie 1848, adecă egalitate, frățietate și libertate, apoi uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără nici o condițiune, am început a medita serios, aducându-ne aminte de un articul al Gazetii pronunțat cu vreo câțiva ani mai înainte, sub acest titlu "Oare ce să fie cu românii?" Așa după o serioasă dezbatere și consultare, am hotărât ca să trimitem pe fericitul martir Ioan Butianu la Cluj, ca să pipăie pulsu, cam cum stau acțiile față cu noi românii.

Așa Butianu plecă la Cluj în 20 martie, unde cantonă mai multe zile, cu care ocaziune conversând el cu mai mulți maghiari, fiind om dotat cu știință frumoasă, ca advocat și ager de minte, numaidecât cunoscu, că aici nici nu-i vorba de egalitate și de frățietate față cu noi și popoarele nemaghiare, ci scopul lor acum îl dovediră pe față, va să zică acuma nu mai ascultau de principiul lui Szechenyi pronunțat încă la anul 1824 ca cu maghiarizarea să meargă încet pedentim, ci din toate puterile. Despre aceste și alte tendințe față cu monarhia, zicea el Butianu, că s-a convins mai chiar, cu ocaziunea unui banchet, ce l-au dat clujenii în sala Redutului în onoarea lui Dionisie Kemeny, care tocmai sosi de la Pesta.

Aceste toate văzându-le și auzindu-le fericitul martir Butianu, în 31 martie întorcându-se de la Cluj, veni la mine și îmi enară cele văzute și auzite, după care ne consultarăm, cum că în asemenea pericol de desnaționalizare, ar fi consult ca să nu stăm cu mâinile în sân, ci să ne îngrijim despre remedii, cum să ne apărăm naționalitatea de o parte, iar de altă parte, scumpa noastră patrie Transilvania, de contopirea în

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cazanul din Pesta, pentru că noi nu voiam să ne mâie la Pesta, precum mâna ungurenii deseori mânzi din Ardeal la târgul de la Dobrițin. Așa ne-am hotărât ca să ținem o adunare de popor și așa Butianu a provocat pe cei din jurul Abrudului, iară eu pe cei din ținutul Câmpenilor, ca să se adune pe 3 aprilie la Abrud, unde vom avea a ne consulta despre fiitoarea noastră soarte.

Poporul se și adună în număr frumos cu preoți și învățători în frunte, însă îndată am dat de opoziținue, căci când era poporul cu inteligența adunat, ne vine de la judele primar al Abrudului Nagy Karoly un satrap, cu acel mandat ca să ne împrăștiem, căci dânsul nu ne dă voie de-a ține adunare. Așa se alease de adunare o deputațiune de doi membri în persoana mea (Balinth) și Gherasim Muncăceanul, cantor și cive din Abrud, ca să mergem la domnul jude, să-l rugăm ca să nu ne împiedece. Mergând la dânsul l-am rugat ca din principiul egalității și al libertății ce l-au pronunțat în fața lumii nu trebuie să ni se opună, dovedindu-i cu ziarele maghiare în mână, cum că colo și colo au ținut frații maghiari adunări neconturbați de nime, apoi fiindcă vorbea limba latină foarte bine, eu îi zisei acea sentință latină: "si hi et hae potuerunt, quare non tu, Augustine". Atunci zâmbi și ne zise: mă învoiesc numai să fiu și eu de față. Așa noi îi mulțămirăm, și îl poftirăm să fie de față.

Adunarea s-a început la 2 ore după amiazăzi în spațioasa sală a școalei greco-catolice din Abrud, unde fericitul martir Butianu într-o cuvântare măduoasă a arătat toate fazele prin care a trecut națiunea română până în timpul prezent; după dânsul cuvântară alți oratori, însă niciunul nu atinse coarda cea subțire ce alteră pe judele Nagy Károly, numai Gherasim Muncăcianul care aminti de epoca în care protopopii cei românești trebuia să ducă cu lectica în spate pe superintendentul calvinesc la sinod.

În fine, se decise ca să se pregătească o replică către ambii episcopi, din Blaj și Sibiiu, ca să convoace o adunare generală de popor în Blaj pe dumineca Tomii, unde fiind tot poporul român reprezentat și să dispuie el despre soartea sa, apoi ca această suplică să se subscrie de tot poporul din munte și să se comunice și cu alte ținuturi. Cu aceasta ședința s-a închis și oamenii s-au dus în pace fieștecare la ale sale.

După aceasta se publică altă adunare la Câmpeni pe 25 martie stil vechi ziua Buneivestiri a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, după săvârșirea cultului divin în biserica greco-orientală. Eu am ținut o

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

predică despre solemnitatea Bunei Vestiri. Aceasta săvârșindu-se, am ieșit din biserică și cu un număr mare de popor de la ambele biserici și din satele vecine, ne-am postat pe un dâmb, din sus de biserică, în țintirim, unde fericitul martir Butianu a început a vorbi către popor. Însă abia pronunță vreo câteva sentințe, când Dimitrie Moga controlor șpanal, care sta de-a dreapta noastră cu sateliții lui, juzi dominiali și gornici (vigili) silvanali, întrerupse pe Butianu în vorbire, erupând în următoarele cuvinte: "Oameni buni, nu ascultați de omul acesta, căci eu aseară am sosit de la Cluj, acolo am vorbit cu Iosika și alți magnați ai țării și prin unie cu Țara Ungurească toate le dobândim, dar dacă mai facem pretensiuni, și acelea le pierdem. Eu despre aceste stau bun și chizeșuesc cu viața mea și a familiei mele".

După aceste expectorațiuni se făcu un sgomot și murmur în popor, sateliții strigau: "așa-i, bine zice domnul controlor". Murmurul nu mai înceta. Atunci eu (Balinth) m-am adresat către popor cu următoarele cuvinte: "Oameni buni, spuneți cine să vorbească, domnul controlor sau domnul Butianu?". Poporul răspunse: popa Balint să vorbească. Eu am început a le vorbi ad captum: "spuneți-mi dumniavoastră liber este omul a se îngriji de soartea și viitorul său?". Poporul răspunde: da. Mai încolo: "iertatu-i omului a se ruga de Dumnezeu și de oameni pentru îmbunătățirea soartei și a viitorului său?". Iarăși: Da. Mai departe: "domnul Moga zise, că nefiind îndestuliți și ce avem, vom pierde". După ce am pronunțat aceste cuvinte, am șezut jos, pe pământ și am zis: "așa că acuma eu stau jos pe pământ? Așa stăm noi, națiа românească, cu toții dripiți la pământ. Așa-i dară că mai jos de aci nu putem pica?" Așa-i! După aceasta se ceti suplica, în care fură rugați ambii episcopi cu consistoriile respective, ca să deie circulare pentru convocarea unui congres național în Blaj, pe dumineca Tomii. Și numaidecât subscriseră suplica 600 de români.

Între aceste desbateri sosi și Iancu de la Vașarhei (Târgu Mureșului) cu diploma de advocat. Și tot în această adunare s-a hotărât ca Butianu să umble pentru subscriere în ținutul Abrudului, iară eu cu Iancu în partea de la Câmpeni în sus, Vidra, Albac (locul natal a lui Horia alias Nicola), Săcătura, Scărișoara, Ponoru etc. etc. Prin sate la început am dat de opoziținne, căci fiind tatăl Iancului în serviciul cameral, unchiul lui și verii, poporul zicea: "Oare nu cumva, părinte, va fi ceva înșelăciune pe noi? oare nu șpanul și controlorul vor fi trimis pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Iancul cu tine? (Poporul muntean are expresiunea aceasta *tu* și *el*). Le-am răspuns: nu. Și așa subscripțiunile urmau pe întrecute. După aceasta Iancu se făcu omul cel mai popular, prin svada lui în toate vorbirile. Această suplică s-a trimis prin fericitul Butianu la Blaj și la Sibiu, la ambii episcopi și consistorii.

Pe joia după învierea Domnului (Paști) prin o convocare a comitetului suprem a comitatului Albei Inferioare, baron Nicolau Banfi, au fost citați (protopopii) a se înfățișa câte cu un preot la Aiud. În ziua numită am fost și eu cu protopopul tractului Bistrei Gregoriu Mihali. Aici ne-au ținut acel comite suprem o oratiune lungă, după care eu cu protopopul Mihali, am plecat la Blaj, ca să așteptăm acolo dumineca Tomii. Sosind în Blaj, în mijlocul pieței, un domn canonic cu numele Barna, om glumeț și satiric, care știe multe anecdote, ne întâmpină cu următoarele cuvinte: "de ce ați venit înainte de vreme? să ne goniți pe noi?" Eu i-am zis: "Măria Ta, dacă ți-aș răspunde la această întrebare, după cuvintele evangheliei, răspunsul ar fi prea drastic, dar ce va fi - eventus docebit". În ziua următoare am făcut vizită episcopului Lemeny, ne-a primit rece, dar totuși după cunoscuta ospitalitate, ne invită la prânz. În decurgerea prânzului veni vorba și despre emanciparea țăranilor de sub robotă. Eu zisei: "le va fi vremea de atâția secoli". Atunci episcopul țintì ochii spre mine și zise: "voi vedea ocoșilor de unde vor mai căpăta copiii voștri cipării?" Eu zisei: "dacă nu, de vom socoti zecimile care le-am dat până acum domnilor și din acelea vom suplini cipării". Aceste ale mele cuvinte nu i-au venit bine bătrânului episcop, căci după aceea a zis către un protopop care mă compătimea că ce maltratări sufăr în arest: "acela, deși mi-e neam, astăprimăvară m-a ocărât la masa mea", - cu toate că eu în tot discursul numai acele cuvinte le-am zis.

În ziua următoare, sâmbătă, aflându-mă în casă, la vechiul meu amic profesorul Pumnul, unde eram încartiruit, iată că vine un popă Todor numit, care servea pe lângă episcopul și îmi înmanuază o epistolă sigilată, care suna: Ab episcopo fogarasiensi, Simeoni Balinth, parocho greco-catolico Verespatakiensi. Ex offo.

In loco. Aceasta era titula, iară dinlăuntru:

"Fiule, Primind această scrisoare, pornește din Blaj, că bine ai știut porunca. Și deputaților încă am spus să nu vie. Dacă nu s-au plecat la părintescul sfat, vor vedea ce va urma. Iubirii tale ca la preot îți poruncesc și de nu te vei pleca poruncii, ca să ieși, iregular te vei socoti

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

și atunci ca oprit de funcție vei fi sub jurisdicția fiscului de comitat. Blaj 17 aprilie 1848. Vlădica Ioan."

Aceste cetindu-le cu amicul Pumnu, ne consultarăm ce ar fi de făcut. El îmi zise: nu-i bine ca înainte de vreme să te jertfești, ci te du în vreun sat în apropiere, apoi vom vedea ce va aduce ziua de mâine. Așa îi ziseiu: voi merge în Tiur și voi fi la amicul Macicași parohul romano-catolic, cu care sunt în amiciție din pruncie. Cu aceasta am plecat. Fiind în hospițiu la amicul Matskási, iată că la $2^{1/2}$ ore după miezul nopții, mă deșteaptă din somn 3 oameni. Aceștia erau Aron Pumnu, Eliseu Armatu și Iosif Grindianu, ei îmi ziseră: noi venim de la Mănărade, unde se află Bărnuțiu și poziținea lui e foarte critică, dacă nu se va aduna popor mult. Așa ne-a încredințat Bărnuțiu, ca domnia ta să pleci numai decât pe sate și să încunoștințezi poporul despre sosirea lui, ca să se adune la Blaj. Așa numai decât lăsai a mi se înhăma cei trei cai sirepi și prinzându-i la trăsură, o luai pe obârșile Tiurului și la 4 ore eram în Beșinău, de aici la Ohaba, apoi îndărăpt la Tiur și Roșia (cea de pe Săcaș - Veresegyház); în toate satele am spus cele mie încredințate. Obosit acum am stat în loc și m-am bucurat văzând pe toate dealurile mulțime de popor mergând la Blaj.

După Dumineca Tomii întorcându-mă acasă, mă aflu cu un fulminatoriu venit mie de la presidiul gubernial de dato 13 aprilie sub.Nr.802, comunicat cu scripta episcopească (de dato 8 aprilie sub Nr.710) în care sunt inculpat că eu aș fi atâțat în Câmpeni poporul la revoluțiune, la care inculpațiune am dat următoriul răspuns:

Persecuțiunile în contra mea și delațiunile la guvern nu mai înceată pentru că acum numai eu eram piatra scandelii de vreme ce Butianu după adunarea de la dumineca Tomii nu s-a mai întors în Abrud, până în october.

În 29 mai 1848 garda națională maghiară dobândi din cetatea Alba-Iulia, de la comandantele, 120 pușți cătănești. Aceasta era tocmai într-o zi de târg, lunia. Acum acești gardiști, îngâmfați, de bucurie, cară vin la varda lor, tot cu feriile și pe la 4 ore după amează zi amețiți de băutură și înfuriați, aud ceva larmă, unde se certau doi buciumani întărâtați prin un măcel cu numele ... (Porai), aleargă acolo 12 gardiști cu senatorul Kontz în frunte și încep a plesni cu paturile pușților pe care le venea, în urmă începură a-i străpunge cu baionetele. Eu mă aflam în piață în loc mai îndepărtat de măcel. Acuma românii începură a se aduna

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

în cete, spre a se apăra. Văzându-mă pe mine judele primar al Abrudului Nagy Károly, îmi zise: du-te pentru Dumnezeu și molcomește poporu, că le voi da satisfacție pentru barbara procedură a acestor gvardiști. Eu numaidecât am alergat la cetele adunate și le-am zis să nu se miște nimica, ci să se întoarcă la ale sale, căci vom arăta toată scena la înaltul guvern și ne vom ruga ca să trimită una comisiune din sânul său, înaintea căreia să arătăm barbara procedură a gvardiștilor din Abrud. Așa oamenii blânzi se depărtară ficștecare la ale sale. A doua zi veni la mine Danciul Candin, cu alt buciuman lângă sine și îmi spuseră că ei au venit gata cu merinde, să meargă la Cluj și eu în urmarea promisiunii ce am făcut ieri înaintea poporului în piața Abrudului, să le dau carte să o ducă la gubernie. Eu m-am apucat și am descris toată scena bravului și unicului advocat român în Transilvania, Alexandru Bohățel, care precum în alte cauze naționale, așa și în aceasta ne-au apărat și reprezentat, cu toată energia și sinceritatea înterpunându-se cu mână tare și braț înalt la guvern, ca să puie capăt esceselor și maltratărilor, ce se fac de către gvardele maghiare pașnicilor locuitori români. Acest brav naționalist mă și înștiință prin deputații buciumani, cum că au făcut toți pașii la guvern, ca să trimită din sânul său una comisiune la Abrud, care să investigheze despre măcelul ce îl făcură gvardiștii din Abrud în 29 mai cu românii pașnici.

În 14 iunie fiind încunoștințat de la Zlatna cum că în 15 se va ține examenul unde era și unigenita mea fiică, am plecat cu soția mea spre a asista la acel examen și a-mi aduce fiica acasă, însă sosind în călătoria aceasta la Abrud, îmi spun acolo cum că a venit o comisiune de la guvern. Așa eu numai decât mă prezentez, însă nechemat înaintea acelei comisiuni, care sta din următorii: Kozma Pal, consilier gubernial, Nemegyei Ianos, consilier montan din Zlatna, și Nemethi Jozsef secretariu gubernial, la care după ce m-am recomendat, le-am zis, nu cumva ați venit ilustrițăile voastre pentru investigarea unui craval ce s-a întâmplat nici în 29 mai? Pentru că în caz de-i așa, ași produce martori Îmi răspunseră că n-au venit pentru aceea, ci au altă misiune. Kozma zicându-mi: domnia ta ești Balinth? răspunsei că eu. Apoi îmi mai zise: acuma poți merge. Așa am ieșit și mi-am continuat calea către Zlatna, unde sosind mi-am luat cvartir în otel la Marcu Georgie, însă ce-mi fu a vedea? Dimineața pe la 3 ore când se revărsa ceva de ziuă, bate cineva la ușa odăii unde dormeam, deschid ușa și iată că văd acolo pe Tövisi

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Gergely, judele procesual (szolgabiró) şi protopopul Mihály. Judele îmi spune că numaidecât să mă gat şi să plec la Abrud că a trimis comisiunea din Abrud gvardişti după mine. Mă uit în curte unde văd o ceată de gvardişti din Abrud, mă uit pe fereastră, văd că toată ulița şi casa îi înconjurată cu gvardişti din Zlatna. Aşa numai decât m-am pus în car şi am plecat încunjurat de gvardişti. Sosind în Abrud, m-am prezentat numaidecât înaintea comisiunii, care îmi zise: noi am venit să investigăm după domnia ta. Eu zisei, daună că nu mi s-a spus ieri, că nu mă duceam şi nu ar fi fost lipsă să se trapateze şi ostenească gvardiştii pe la Zlatna după mine. Ei îmi ziseră: acuma să stai aci, până ce vom găta operatul comisiunii, ca la caz dacă te-ar asupri vreun martor cu ceva, să te putem confrunta cu acela. Eu le-am promis.

Aşa s-a început incviziția hispanică şi inimicii mei căutară în toate părțile mărturii mincinoase şi de abia aflară vreo 3-4, însă compuseră un operat mai de multe coale, după care apoi sosind şi un batalion de săcui grăniceri (fiindcă mai înainte era în Abrud numai o companie de la regimentul Schifcovits, rusini şi români) de la Turda, care murmura acolo, ca să-i ducă şi pe ei în execuțiune, cum au dus pe alții de ai lor la Mihalț.

Aşa cu aceşti săcui, cam pe la 22 iunie, a început comisiunea gubernială expedițiunea cruciată, în Cărpiniş, Sohodol, Câmpeni şi în satele din jurul Ofenbăii şi după ce stoarse de pe acele sate vro 5-6 mii florini, m.c. rezultatul fu că au prins pe Moga Iosif, notariul cercual din Ofenbaia şi puindu-l în fiere, l-au trimis în carcere la Abrud. Întorcându-se îndărăpt, mai arestară în Câmpeni pe parohul greco-oriental Ioan Patiția, pe parohul din Cărpenişiu Ioan Fodor, pe Tioc Teodor, care tocmai atunci sosise din deputațiunea ce mersese la Inspruch, pe Morariu Samoilă şi Corchiş Ioan. Dorirea cea mai ardentă a comisiunii era a pune mâna pe Iancu, însă acesta o tulise la munte dimpreună cu Corcheş Nicolae. Pentru a prinde pe vreun român inteligent, nu se poftea mai mult decât să zică un maghiar: ez is bujtogató şi acesta-i un întărâtător. Acuma onorata comisiune încărcată cu lauri de învingere, cam cu ajutorul unui batalion de săcui a putut prinde 5 români şi a scos vreo şase mii de florini m.c. de pe sate, în 30 iunie se întoarce cu mare triumf la Abrud. În aceeaşi zi strâng armele de la cetățenii români din Abrud. Eu toate acestea le auzisem şi văzusem şi eram rezolut, ştiindu-mă nevinovat, să stau de față să văd sfârşitul, deşi în preseara zilei de arestare a mea veni la mine un maghiar,

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

care era în ceva nex familiar cu soacra mea și îmi zise: menjen el sogor, mert önt elfogjak. Va să zică: du-te cumetre (afine), că pe domnia ta te vor prinde. Însă nu l-am ascultat. El se numea a becsületes Ajtai Iános, ca să se distingă de un altul Ajtai Iános, care se numea și Indrișel, acesta neavând aceeași conduită.

Initium dolorum

În 1-a iulie 1848 aflându-mă în casa parohului gr. oriental Dionisie Adamoviciu din Abrud eram în așteptare pre cuvântul de parolă ce am dat, ca să mă prezint înaintea comisiunii, spre a mă confrunta după promisiunea ce mi s-a fost făcut cu martorii. Nu m-am înșelat într-o parte, căci la 11 ore intră la mine în casă un servitor de la poliție cu numele Csucsi Ferenț și îmi zise: comisiunea gubernială te provoacă ca să te înfățișezi înainte. Îi răspunsei: numai decât.

Așa cam la $^{1/2}$ 12 ore mă prezentaiu înaintea aceleiași comisiuni, care se afla domiciliată în casele Arkoșiane. Intrând în casă îmi zise primul comisar Kozma Pál: "îți fac cunoscut, cumcă ești prisonierul nostru, aici îți sunt punctele agravante, la care ai să răspunzi în termen de 3 zile".

Eu ziseiu: "când mi-am dat cuvântul de parolă, cum că voi sta de față, mi se zise de către Ilustritatea Voastră, că pentru aceea e de lipsă să stau în Abrud, că dacă m-ar asupri vreun martor, să mă poată confrunta cu dânsul. Însă acum văd că de aceasta nu e vorbă, cu toate că verbum nobile debent esse stabile". Atunci îmi zise: preste aceasta am trecut. Ai ceva bani? și dacă ai să-i depui aci, pentru că în caz contrar ți-i vor lua militarii. Așa scoseiu vreo 15 douăzeceri și îi depuseiu pre masă comisiunei, care sunt depuși până în ziua de astăzi, căci nu le-am mai văzut fața. În momentul acela intră în sală 3 militari de la regimentul Sifcovits, cari mă petrecură la arest în casele lui Winkler Iános, etajul întâiu. Într-aceea numai decât se schimbă varda și în locul Silvactrului vine săcuiu după care numai decât intră un locotenent de la săcui, cu numele Molnár, care zise către silvactru (caraulă) în prezența mea următoarele cuvinte: "dacă prisonierul acesta se va mișca numai 2 pași către fereastră de la locul de unde stă, numai decât să-l pușți". După acestea tot acel Molnar îmi luă o maramă de la grumaz și cureaua cu care eram încins.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Punctele agravate erau următoarele:

Verespataki görög egyesült lelkész Bálinth Simon ellen fel ült terhelõ pontok.

1. Topánfalván a néphez nagyon izgató beszédet tartott, melyben egy gyûlés tartására egy kérelmet indítványozott, mire egy bizonyos aszt mondotta, hogy ne kérelmezzenek, mert avval azt is elvesztik a mijek van, akkor vádlott magát a földhöz verte, mondván, látjátok, jelenleg a földön vagyunk, ennél lejebb nem eshetünk.

2. A topánfalvi nyugtalanokkal szüntelen levelezést folytatott.

3. Egy bizonyos egyénnek azt mondotta, hogy megbánja ha a magyarokkal tart.

4. Mondatott vádlottnak, hogy itt azon hir terjedett, hogy elfogták volna, mire vádlott azt felelte: azon esetre nem állok jõt a felkelés ellen.

5. Azt mondotta a vádlott, hogy nem nyugszik meg, mig az oláh nem emelkedik oda, a hol volt a Tuhutum idejében.

6. Egy alkalommal azt mondotta a vádlott, most megválik melyik lesz erõsebb, a fuszujka vagy a hús, a fuszujka az oláhokat, a hús alatt a mogyarokat értvén.

7. A megyeihez tartozó népet a esászár hûségére és hogy egymásnak utalsó csepp vérig hüségesek lesznek felcskette.

Mindezen terhelõ pontokra vádlottnak feleletét mogtenni kötelességévé tétetik, három nap alatt.

Abrudbányan 1848 iulius 1-én

Kozma Pál, kormányszéki tanácsos.
Nemegyei János, bányatanácsos.
Nemethi Jozsef, kormányszéki titkár.

[Traducere]

Punctele agravate împotriva preotului greco-unit Simion Balint din Roșia Montană.

1. La Câmpeni s-a adresat poporului cu un discurs deosebit de incitator prin care a propus cererea pentru a ține o adunare la care (cineva) a spus să nu se adreseze prin cereri pentru că prin acelea vor

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

pierde și ceea ce au; și atunci (acuzatul) s-a trântit la pământ spunând: "Vedeți, acuma suntem la pământ, mai jos nu putem cădea".

2. A purtat corespondență cu neastâmpărații din Câmpeni.

3. La o anume persoană i-a spus că o să regrete dacă ține cu maghiarii.

4. I s-a spus la acuzat că aici s-a răspândit zvonul că ar fi fost prins; la care acuzatul a răspuns: "În acest caz nu garantez împotriva răscoalei".

5. Acuzatul a declarat că nu se va liniști până când valahul nu se va ridica acolo unde a fost în vremea lui Tuhutum.

6. Odată acuzatul a declarat: "Acuma se va vedea care este mai tare fasolea sau carnea". Înțelegând prin fasole pe valahi și prin carne pe maghiari.

7. Pe poporul aparținând de comitat l-a pus să jure credință împăratului și că vor fi credincioși unii altora până la ultima picătură de sânge.

Acuzatului i se impune ca în 3 zile să dea răspuns la aceste puncte agravante.

Kozma Pál, consilier gubernial.
Nemegyei Iános, consilier montanistic.
Nemethi Jozsef, secretar gubernial.

Abrud, 1 iulie 1848.

Tot în aceeași zi mi-a călcat casa senatorul Koncz cu 12 militari, luându-mi toate scrisorile care le-am adus de la Abrud. După vreo câteva zile s-a rânduit o comisiune, care să le revadă. Comisiunea stătea din domnii: Gelei József, senator și Dionisiu Tobias, practicant magistratual, astăzi ca președinte de tribunal pensionat și advocat în Abrud. Toate scrisorile s-au cercetat în prezența mea, dar nu s-a aflat nimic suspicios. A doua zi după arestarea mea noaptea la 12 ore, veni directorul poliției cu 3 militari și mă escortară, din casa unde eram, într-o boltă umedă, unde am stat mai lung timp, neavând acea boltă ferestre, nu știam când e ziuă și noapte.

În 10 iulie spre ameazi, cam la 2 ore, aud ceva larmă la ușa boltei, unde eram închis, larma s-a iscat din aceea, căci un grănicer săcui a vrut să intre la mine, firește ca să mă maltrateze. Silvactru care era de la Sifcoviciu, la ușă, nu l-a lăsat să intre. Atunci secuiul îi dete o palmă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Acesta numai decât l-a trântit la pământ cu patul puștii. De aici se începe un craval între Sifcoviceni și săcui, care dură până noaptea târziu. Această zi era zi de târg și se pușcară mai mulți de ambele părți, ba și pre o muiere o pușcară printre țâțe. A doua zi pre Sifcoviceni îi mutară la Roșia, care pretindeau, deși erau numai o companie și săcuii un batalion, ca să iasă afară la câmp și să se măsure.

La trei zile după acest craval m-au scos din acea boltă și m-au elocat în acel edificiu, etajul întâiu. Aici m-a cercetat comitele suprem Ștefan Kemény și îmi zise: "directe nu-ți pot ajuta, dar indirect îți voi ajuta". Cetățenii din Abrud strigau în gura mare, că acum mă țiu într-o casă așa cinstită? Și așa după 8 zile iară fusei strămutat în bolta cea umedă. Aici, stând vreo 10 zile în acea boltă umedă, cu aerul corupt întru atâta mi s-a ruinat sănătatea, încât nu mai știam de mine. Așa familia mea a intercedat la comisiunea gubernială, ca să-mi deie o altă casă. Mi-au conces să capăt casă la o familie ungurească, dar n-au vrut nice unii să mă primească. În urmă se aflară doi negustători armeni, companiști, cu numele Gergelfy și Tucsik, aceștia mă primiră în casa, în care locuiau însă când m-au dus din boltă nu știu, pentru că numai a doua zi m-am trezit în casă la dânsul, cu un soldat lângă patul meu și doi gardiști. Aici am stat până în 6/18 august, ziua Schimbării la față. Era seara pe la 9 ore, silvactru militar stătea lângă patul meu. Eram numai ambii în casă, când deodată intră pe ușă un prunc cu numele Ioanu Moga, fiul preotului Moga din Hălmaj, care era elev de prăvălie la amintitul negustător. Zărind eu ceva lumină în ambit cu deschiderea ușei, îl întreb, că ce foc se vede acolo afară. El îmi răspunde, că nu e nici un foc, ci e servitoarea lor în pod cu lumina. După vreo câteva minute se aude o larmă prin oraș. Atunci eu mă ridicaiu din pat și făcui semn militarului să deschidă ușa casei, se deschise și focul se vedea în grad mare. Așa ieșirăm ambii din casă și când eram în ambit, sosește mai întâiu o calfă de pantofar (cismaș). Acesta mă apucă de 2 ori spre foc, după aceasta mă lăsă și se ridică spre acoperiș, dar spre nefericirea lui, căzu pre dânsul un lemn apris din acoperiș și numaidecât își dete sufletul între flăcări. Eu cu militarul începurăm a ne pogorâ pe trepte, când (unde) ne întâmpină o mulțime de orășeni, care suiau să stângă. Cât m-am coborât pre trepte până în curte fieștecare, care trecea pe lângă mine, îmi arunca câte o palmă-două. Sosind în curte am ieșit tot cu militarul lângă mine și după ce am trecut cam zece pași, din curte în

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

piață, iată că se aruncă asupra mea un orășan cu numele Derzsi, care era cantor la biserica reformată, ridică o secure să mă lovească în cap. Atunci fiind în apropiere advocatul Losonczi Lajos, strigă către dânsul să nu deie, atunci el redică securea asupra capului meu, dar, spre norocirea mea, în acel moment soseşte patrula militară, care venea după mine, mă cuprinde în careu şi mă escortează la vardă. Aşa scăpaiu de ascuțișul săcurei. În vardă erau toți prisonierii orașului, precum şi Iosif Moga, pre cari îi aduseseră din carcere. Aici eram cu toții şi după ce am trecut prin aceste două primejdii, m-am căit în mine, că mi-am ținut cuvântul de parolă ce am dat la comisiune. că voi sta de față şi mi-au venit în minte următoarele stihuri:

Cându-ți vezi a ta vieață în pericul înotând
De poți, nu şedea de față să-ți vezi sângele curgând
Lasă-ți casa, ca mai bine viu să scapi dintrânsa tu,
Prinde fuga şi te du.
Că vei mai găsi tu țară şi-n ea să stăpâneşti
Dar pre tine nu poți iarăşi viu din morți să te trezeşti.

A doua zi s-a început cercetarea din ce s-ar fi iscat focul. Unii ziceau că eu am aprins, militarul care a fost lângă mine, cu numele Hallák Mihály şi şi cei cari erau împrejur, ziceau că toată ziua n-am ieşit din casă. Aşa că în urmă s-a constatat că din lumina cu care a umblat servitoarea în pod s-a aprins mai întâi nişte aşchițe, apoi casa toată. În aceeaşi zi au şi dus pe prisonieri iarăşi la locul lor, iar pre mine m-a mai lăsat aici sub paza militarilor, căci strigau mulți din oraş, ca să mă omoare, între aceştia mai înfocat şi furibund era advocatul Tóth.

Peste trei zile mă escortară şi pe mine în carcerul de obşte, într-o casă întunecoasă, unde totdeauna sta lângă mine un militar. Din lovitura palmelor, ce am căpătat cu ocaziunea coborârii din casele, unde fusesem arestat într-atâta mi s-a umflat capul, încât zece zile n-am văzut cu ochii. În această carceră am stat până la mijlocul lui septembrie, când deodată într-o duminecă noaptea spre luni, la două ore după miezul nopții, intră la mine directorul poliției Dioszegi cu căpitanul de la Sifcovits cu numele Pasoti şi locotenentele Iusbacsics şi mi se demândă ca numai decât să mă îmbrac ca să călătoresc. Am împlinit ordinul, dar era greu căci nu aveam pălărie, deoarece arsese. Aşa mijloci domnul poliției de îmi dede vigilul de

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

carcere o pălărie a pruncului său de 4 ani, care îmi sta pe vârful capului. Ieşirăm din carcere şi la poartă mă aştepta un car cu 4 soldaţi şi un comisar magistratual cu numele Kovács. Între acestea m-am elocat cu comisarul lângă mine, şi doi militari îl puseră în net car pe Iosif Moga, iar între militari. Aşa plecarăm, dar nu ştiam că unde mergem. Pe cale îmi spuse comisariul, care era lângă mine, cum că din ordinaţiunea înaltului guberniu suntem transpuşi la carcere în Aiud. Când se revărsă de ziuă, eram la locul numit "Traian". Nu după mult sosirăm în Zlatna, unde am pauzat până către amiazi. De aici plecarăm către Alba Iulia şi trecând prin piaţă, pre lângă casele unde erau gardiştii, un domn de origine român, însă renegat, cu numele Marilai Ignatz, controlor şpanal, erupse în următoarele cuvinte: "numai pe acesta de l-aşi vedea în furci". Fiindcă timpul era ploios, rece şi calea grea, numai seara am ajuns în Alba Iulia, unde ne-au încartiruit la hotelul numit "Soare".

A doua zi dimineaţa am plecat către Aiud şi dincolo de Bărăbanţ la locul numit "Podul Iovului" ne întâlnirăm cu comitele suprem Kemény István, în călătoria sa către Alba-Iulia. Acesta zise către comisarul Kovács, ca să spună în numele său la vigilul de carcere din Aiud Weisz, ca să ne deie o casă mai cinstită. Sosind acolo ne dede o casă întunecoasă în vecinătate cu una, în care erau închişi ţiganii. Aici am stat marţi şi miercuri fără ca să ne deie cineva un pahar de apă sau ceva de mâncare. Singur un prisonier politic din Sohodol, cu numele Cosmuţiu Ioan, pe care-l libera ziua să meargă la lucru, ne aducea câte vreo două prune, cu care ne stâmpăram foamea şi setea. A doua zi seara la 9 ore strigă un om la uşa carcerei, care era cu fereastră mică: "aici e popa Balint?". Eu răspunseiu: "aici". Îmi zise: domnul fişpan ţi-a trimis de cină şi vin. Moga începu a murmura, zicând: că aşa se caută prisonierii, după două zile? Eu îl certaiu ca să tacă. Aşa veni Weisz, deschise uşa şi ne prezentă cina fişpănească. Aici iarăşi îmi veniră în minte următoarele stihuri:

Inima mea cea trudită, / Mă ia mirarea cumplită, / Neavând nici uşurare, / Nici milă la întristare, / Duşmanii făcură / Rău preste măsură / Că mă înstrăinară / De la o mică ţară / Preste munţi cu brazi / De la ai mei fraţi / Peste munţi cu flori / De la dulci surori / Aici la închisoare / Unde nu văd soare / Nu-s liber a scrie / La a mea soţie / Da-va Dumnezeu / Scăpa-voi şi eu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

După arestarea în Aiud, la câteva zile vine neobosita mea soacră cu soția mea, mă cercetează și se duc la comitele suprem Kemény István, întrebându-l, nu cumva a venit ceva rezoluțiune favoritoare pentru mine, după a treia suplică ce au subașternut Escelenței Sale domnului gubernator contele Teleki, răspunse, că *nu*. Se mai rugară de acest domn ca să mijlocească eliberarea, căci sunt debil și morbos. El răspunse, aceea nu se poate, căci de l-am elibera, dintr-una ar merge la adunarea de la Blaj, unde au mers și mihălțenii care au fugit de aici (în carcerele de la Aiud în urma măcelului ce se făcuse la Mihalț în luna lui mai se aflau mai mulți Mihălțeni ferecați în fere, tot primarii satului, pre cari ziua îi trimitea să mâture piața). Aceștia într-una din zile, venindu-le bună ocaziune, frânseră fierele și alergară la Blaj în Câmpul Libertății, unde se afla Iancu și xentie cu vro 5000 de români.

În ziua a doua, după discursul ce l-a avut familia mea cu comitele baron Kemény, dimineața la 6 ore, se prezentă la ușa carcerii noastre Dimitrie Moga, care-mi spuse prin fereastra ușii, cum că astăzi suntem liberi și cum că el a venit după noi din ordinațiunea lui Vay comisarul regesc, care se află în Blaj, cu acea adăugare, ca să mergem ambii la Blaj. Ni se păru foarte curioasă această faimă după cuvintele ce le pronunțase în ziua trecută comitele Kemény. Faima se adeveri, căci pe la 9 ore vine la noi vicecomitele Pogany György, acum comite suprem în comitatul Hunedoarei, ne spune și acesta cum că suntem oameni liberi, trebue să mergem la Blaj. Peste o oră ni se deschide ușa carcerei și primim ordin ca să mergem la comitele suprem, baronul Kemény. Am mers, care încă ne spuse, că suntem oameni liberi și că trebue să ne prezentăm în Blaj la baronul Vay, comisariul regesc. Eu mă retrăgeam că nu pot merge din cauză că sunt morbos. El ne răspunse că cu orice preț trebue să mergem, pentru că așa-i ordinațiunea comisarului, care ar fi trimis călească sa după noi. Așa am plecat și am ajuns cam la 2 ore după amiazi la Blaj, unde întâmpinându-ne poporul, au desprins caii și ne-au dus în Câmpul Libertății. Acolo, după ce m-am așezat pe un scaun, între tot poporul adunat, m-am reîntors la reședința episcopească, unde era baronul Vay, ca să-i mulțumesc pentru eliberare. La poarta reședinței ne întâmpină maiorul Clococianu de la regimentul Carl Ferdinand, care se afla acolo cu un batalion de infanteriști. Acesta mă sărută și lăcrimă pentru patimile mele cele multe, ce am suferit. Îmi

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

spune cum că baronul Vay silit de poporul adunat ca să ne elibereze, după sila ce i-au făcut conducătorii poporului pentru eliberarea noastră, zicându-i, că de acolo nu se va putea duce, până când noi nu vom fi eliberați, s-a întors către maiorul Clococianu, zicându-i să-l apere în contra acelei amenințări, să împrăștie oamenii. El i-a răspuns, cum că cu un batalion de infanteriști el nu poate rezista la 4-5000 de oameni. Cu toate acestea eu m-am dus la baronul comisariu și i-am mulțumit pentru eliberarea mea, după care m-am întors la casa mea pe care nu o văzusem de trei și jumătate luni.

După fatala catastrofă întâmplată în Zlatna, în 24 octomvrie, a treia zi am primit o epistolă cu data Abrud 27 octomvrie de la Iancu și Buteanu, în care mă roagă să mă duc la Zlatna și să liniștesc spiritele cele întărâtate acolo. Numaidecât am și alergat acolo, unde am aflat mai mulți dintre frații unguri arestați de popor. Așa pre cei mai de rând am exoperat de i-am eliberat și pus pe picior liber, iar pe unii dintre domni, cari stăteau în renume mai bun la popor, la propria lor cerere cu pază bună și ordinațiune strânsă la cei ce îi petreceau pentru susținerea vieții lor i-am trimis ca pre oameni liberi din Abrud, numai singur pe șpanul cameral Antos și controlorul său Marilai n-a voit poporul a-i estrăda din cauză, precum zicea, că în curs de mai mulți ani aceşti domni i-au stors și silit, prin execuțiile lor. Cu toate acestea lui Marilai i-a succes a-mi trimite din arest o epistolă în care mă roagă să mijlocesc eliberarea lui. Așa mi s-a făcut milă de dânsul, cerându-și iertăciune pentru nesocotitele cuvinte ce mi-au fost zis, când m-a petrecut la Aiud. Fiindcă dânsul nu era demult elocat în serviciul cameral din Zlatna, poporul față de dânsul era ceva mai domol. Așa mi-a succes a-l scoate din arest aducându-l în cvartirul meu, aveam de cuget să plec cu dânsul către Abrud cu trăsura mea, dar mare îmi fu mirarea, când unii din popor îmi zise: nu-l pune lângă Domnia-ta, că numaidecât l-ar pușca și te vor nemeri și pe Domniata. Atunci mă întorseiu și a doua zi am chemat pe unii din popor și le-am zis, ca să câștige o trăsură și doi vigili, cari să ducă pe Marilai la Abrud, că acolo judecându-l ca pre un renegat și făcător de rele, să-și ieie meritata pedeapsă. Cu aceasta s-a învoit poporu. Așa l-am adus la Abrud și de acolo la rugarea lui, la casa mea în Roșia. Aici a comorat vreo câteva zile, după care s-a rugat să-i dau pas, ca să poată trece în comitatul Hunedoarei, locul nașterii sale. I-am dat, în care am scris Marilai

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ignatz, dar dânsul mă rugă să scriu Marilă Ignat, - lupus dum lanquebat, monachus sese volbat, ast postquam conveluit, mansil ante fuit.

Domnii trimişi la Abrud au sosit în pace şi au fost primiți de către conaționalii lor cu toată ospitalitatea, unde au petrecut până în 49 la venirea lui Hatvanyi. Atunci le-am dat consiliu, ca să se ducă la Câmpeni, precum s-au dus.

După întoarcerea mea de la Zlatna, am comorat acasă către finea lui novembre când am primit o provocare de la Comitetul de pacificațiune, ca să mă duc la Sibiu. M-am dus, unde mi se oferi prefectura aşa numită a Salinelor.

Eu din început regretam a primi acel post de prefect, însă la cuvintele şi îndemnul general-comandantelui baron Puchner şi al generalului Pfersmann am primit postul de prefect al Salinelor. după care mi s-a dat următorul decret, care sună aşa:

Nr. 638 - 1848
Comitetul Națiunei Române,

Luând în considerațiune capacitatea şi energia domnului Simeon Balint, Comitetul îl denumeşte prefect al gardei naționale în prefectura ce se întinde în părțile Arieşului după lista ce i se alătură.

De aceea se invită toate dregătoriile civile şi militare ca să-l recunoască de prefect şi să-i deie tot ajutoriul de care va avea trebuință în privința gardei naționale pentru ținerea ordinei şi disciplinei. Tot deodată se demândă tuturor tribunilor, vicetribunilor, centurionilor şi vicecenturionilor şi în genere tuturor românilor, care se află în serviciul gardei naționale, că denumitului prefect să-i deie toată supunerea şi ascultarea, spre a potea împlini cu toată exactitatea oficiul ce i s-a încredințat.

Sibiu, 10 decembrie 1848

Simion Bărnuțiu, preşedinte
Aaron Florian, secretar

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

4. Din corespondența lui Simion Bărnuțiu (1848-1849)*

Din cele opt scrisori pe care le prezentăm aici, trei-patru, sunt poate, mai interesante, deşi nu lipsite de importanță sunt toate. Scrisorile aduc incontestabil informații noi despre zbuciumata perioadă a revoluției de la 1848 din Transilvania.

Prima scrisoare, adresată de Simion Bărnuțiu lui Axente Sever, datată Sibiu, 16 octombrie 1848, îi pune autorului în valoare una dintre trăsăturile caracteristice, aceea de a fi pe lângă un hotărât conducător, şi un bărbat foarte discret. El, se vede, ştie ce este o activitate conspirativă, revoluție şi operațiuni militare. Solicită respectarea ierarhiei şi recomandă ca tribunii să nu "lucre de capul lor" şi nici chiar el, Axente Sever, să nu facă nimic fără "poruncă" de la Comitet. Sunt evidente deci eforturile sale de a coordona mişcările militare ale românilor.

"Discreția", grija pentru păstrarea secretului militar reiese şi din recomandarea pe care i-o face tot lui Axente: "Ia seama, sfaturile nu ți le spune la nici un pământean, afară de aceia cărora cere datoria strânsă; nu ține sfat nici nu vorbi cu mulțimea ce ai de gând să faci"[1].

Încă două aspecte par demne de luat în considerare din conținutul scrisorii. Unul, acela că la o lună după a treia Adunare Națională de la Blaj, în oraş se mai aflau încă numeroşi români înarmați, şi al doilea, faptul că tactica militară a acestora cuprindea şi obligația de a ridica sperietori (ciuhe) pe câmpuri şi dealuri, peste tot pe unde se putea. O măsură militară destul de naivă, de a cărei eficacitate ne îndoim[2].

Deşi în plină frământare revoluționară, între ciocniri şi lupte crâncene, S. Bărnuțiu se gândeşte şi la "domeniul Blajului" din Cut ale cărui venituri alimentau şi seminarul blăjean dar pe care tezaurariatul ar fi vrut să-l acapareze. El a făcut intervenții la General Comando, dar îi cere lui Simion Crainic să se sfătuiască cu I. Man şi să-l informeze cât mai exact asupra chestiunii[3]. În aceeaşi problemă, S. Bărnuțiu împreună cu George Barițiu mai semnează o scrisoare către vicarul general Simion

---

* Publicat în *Acta Musei Porolisensis,* XIX, Zalău, 1995, p. 159-190. Revăzut.

[1] Vezi anexa I.

[2] Ibid.

[3] Vezi anexa II.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Crainic ca rezultat al îngrijorărilor exprimate într-o şedinţă a Comitetului naţional din Sibiu, la 25 noiembrie 1848[4].

Aceeaşi problemă vitală a domeniului Cut îl frământa pe preşedintele Comitetului naţional român din Sibiu şi în 13 decembrie 1848, dată la care îi mai scrie o epistolă lui Simion Crainic[5], dar la aceasta se adaugă şi importantul proiect al unei *noi adunări* a clerului, inteligenţei şi a altor oameni cu influenţă în popor, la Blaj, pentru liniştirea poporului. Ea trebuia să fie ţinută cât mai curând, fapt pentru care îi cere vicarului general să convoace deja pe toţi protopopii şi vicarii să vină la Blaj. Trebuiau să vină românii "mai învăţaţi în politică" şi din Chioar şi Sălaj şi să ceară totodată şi prezenţa acolo a Comitetului (eventual să fie chemat acolo chiar Simion Bărnuţiu).

Proiectata nouă *Adunarea de la Blaj* nu se va mai realiza însă deoarece lucrurile nu erau aşezate, adică oraşul Cluj fusese ocupat de trupele de invazie conduse de generalul Bem[6] şi drumurile nu mai erau sigure.

O consfătuire cu aceleaşi obiective avusese loc însă în Sibiu la 28 decembrie 1848 şi s-a dovedit a fi fost o reafirmare a programului revoluţiei româneşti proclamat la Blaj în 3/15 Mai 1848[7].

În scrisoarea următoare, tot din Sibiu, la 30 decembrie 1848, S. Bărnuţiu îi mai atrage atenţia lui S. Crainic ca nu cumva să mai aibă legături cu episcopul Lemeni, care fusese destituit de către General Comando. Acum Comandantul General devenise suprema putere executivă în Transilvania[8].

Adunarea de la Blaj (cea de-a patra) fusese proiectată deci pe 30 decembrie (adică pe 11 ianuarie stil nou, 1849); în urma evenimentelor militare defavorabile, ea nu se mai putu ţine, aşa cum am arătat mai sus, astfel că S. Bărnuţiu îi solicita lui S. Crainic, locţiitorul lui Ioan Lemeni, să scrie tuturor celor convocaţi pe respectivul termen, că adunarea se

---

[4] Vezi anexa III.

[5] Vezi anexa IV.

[6] G. Barițiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, II, Sibiu, 1890, p.380-383.

[7] L. Maior, *Adunarea de la Sibiu (28 dec.1848). Reafirmarea programului revoluţiei române din Transilvania*, în *Stat, societate, naţiune*, Cluj-Napoca, 1982, p.316-326.

[8] Vezi anexa V.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

amână "pentru timp mai păciuit", când împrejurările o vor permite, căci ea se poate desfăşura numai în timp de pace şi nu "când inimile sunt de alte griji neodichnite"[9].

Un pilduitor document este şi acela din 11 ianuarie 1849[10] emis de acelaşi Simion Bărnuțiu ca preşedinte al Comitetului Național de la Sibiu, precum şi de Aaron Florian, secretarul său, destinat ocrotirii averii baronului Dionisiu Kemény din Cicmandru care nu este izolat. Vezi intervențiile lui S. Bărnuțiu şi a Comitetului şi pentru apărarea bibliotecii lui Iosif Kemény[11].

O mai "lungă" scrisoare, este în final, cea din 2 iunie 1849[12], ce nu apare nici la I. Chindriş[13], nici la Şt. Manciulea[14] şi nici la E. Hodoş[15], principalii îngrijitori ai publicării corespondenței lui Simion Bărnuțiu.

Aceasta, ultima, trimisă "de dincolo", din Galați, este deosebit de interesantă datorită faptului că se referă la "peripețiile" din Țara Românească unde S. Bărnuțiu a fost nevoit să se refugieze cu tot Comitetul şi cu alți fruntaşi români ardeleni, care dacă ar fi stat pe loc, în Transilvania, i-ar fi aşteptat ştreangul.

Bine nu au fost primiți nici "dincolo", deoarece informațiile tendențioase ale inamicului sosiseră acolo înaintea lor, aşa că a trebuit să treacă oarecare timp până când autoritățile române s-au convins că "mădularii Comitetului națiunei româneşti din Sibiu acum n-au arătat nici un cuget vrăjmăşesc asupra țării". Tocmai de aceea raportează cu amărăciune Simion Bărnuțiu Comitetului, "nu trebuieşte [să] hățiască pe bieții români năcăjiți destul".

Acuzațiile aduse românilor erau de a fi fost "comuniști" în sensul de a fi dorit să împartă între sine averile nobilimii maghiare şi cea de-a doua acuză gravă era aceea cu care românii mai fuseseră pârâți la

---

[9] Vezi anexa VI. Cf.G. Barițiu, *op.cit.*, p.380-383.

[10] Vezi anexa VII.

[11] S. Bărnuțiu, *Discursul de la Blaj si Scrieri de la 1848*, Ed. îngrijită de I. Chindriş, Cluj-Napoca, 1990, p.111.

[12] Vezi anexa VIII.

[13] I. Chindriş, *op. cit.*

[14] Şt. Manciulea, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, IV, 1926-1927, Bucureşti, 1929, p. 251-285.

[15] E. Hodoş, *Din corespondența lui S. Bărnuțiu şi a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 134.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Curte (în 2 octombrie 1848), cu Dacia, (respectiv cu intenția de a realiza marele vis al românilor - Dacoromânia). În aceste condiții părea firesc ca boierii români ce se îndoiau de credința ardelenilor față de împărat să se neliniștească. Aceste acuzații îl fac pe S. Bărnuțiu să afirme hotărât că: "Unele ca aceste trebuie să le refutăm înaintea împăratului și înaintea lumii ca să nu prindă rădăcini". Era însă prea târziu, fără a mai socoti firavele mijloace pe care le aveau românii la dispoziție pentru informarea opiniei publice și a oficialităților privind adevăratele stări de lucruri de la 1848-1849 din Transilvania. Războiul informațional la 1848 a fost pierdut din start de către români. Ei înșiși abia dacă erau cunoscuți (și s-a lucrat intens de către partea adversă pentru a nu se ajunge ca românii și aspirațiile lor să ajungă a fi mai bine cunoscute, atât pe plan local, cât și pe plan european).

A oferi spre publicare cele 8 scrisori semnate de S. Bărnuțiu (una împreună cu G. Barițiu, alta cu T. Cipariu și o a treia cu Aaron Florian) înseamnă a contribui la o mai bună cunoaștere a problemelor românești de la 1848-1849 din Transilvania și chiar a felului de a gândi și acționa al principalului semnatar al acestor prețioase documente, Simion Bărnuțiu, președintele "Comitetului", sau cum i se mai spunea în epocă, a "Dietei românilor".

Setul de scrisori se află în Fondul Bibliotecii Academiei, Filiala Cluj-Napoca până a nu fi fost predat Direcției Județene Cluj a Arhivelor Naționale. Cópii ale acestor documente se găsesc și în colecția Silviu Dragomir a Institutului de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca. La fiecare document, pentru o mai mare precizie va fi indicată cota veche.

ANEXE:

I

Sibiu, 16 octombrie 1848

Simion Bărnuțiu scrie lui Axente Sever în vederea transmiterii unei scrisori și pentru coordonarea acțiunilor.

Frate Axente,

Cât vei primi cartea aci închisă deuna să trimiți un expres credincios și sigur acolo unde sună cartea aceasta, de unde se va aduce rețipisă de primire. Vom scrie pretutindeni, tribunilor, să nu lucre de

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

capul lor, ci să ascultăm de poruncile Comitetului că altminteri am fi oameni proşti şi nu tribuni. Pentru aceea nici domnia ta să nu întreprinzi vreo demonstrațiune până nu vei lua poruncă de la Comitet ce să faci.

Lucrul merge sub povață mai naltă, pe care este întemeiată speranța noastră mare parte, aşa cât trebue să ne şi bucurăm în aceste năcazuri mari cum că miliția ține cu noi. Ai pus ciuhe de fân pretutindeni? bine. Oamenii carii nu pot sta aci la Blaj să-i slobozi acasă, dar cu poruncă ca să se adune îndată la semnul dat sau la poruncă.

Armele care le ai de la unguri să nu le dai înapoi, că de-am putea trebue să-i dezarmăm pe toți ungurii. Ia seama, sfaturile nu ți le spune la nici un pământean, afară de aceia cărora cere datoria strânsă; nu ține sfat nici nu vorbi cu mulțimea ce ai de gând să faci.

Comitetul
Simeon Bărnuț

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss. şi doc. Fond III, Pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1.

II

Sibiu, 17 noiembrie 1848

Simion Bărnuțiu scrie din Sibiu lui Simion Crainic în chestiunea domeniului Blajului amenințat să treacă pe seama tezaurariatului.

Reverendissime domine,

Ne-am rugat de înaltul general comando ca să se împărtăşească hotărârea despre vlădica şi să-ți dea şi domniei tale o instrucțiune, dar încă n-am căpătat că zic că sunt cu multe cuprinşi precum şi este. Sperăm însă că vom căpăta cât mai curând. Ne-am rugat de general comando ca să oprească pe tezaurariat să nu cuprindă dominiul Blajului, până nu vom face şi noi arătările noastre.

Înțelegeți-vă cu domnu Maniu şi ne scrieți cât mai curând şi sfatul domniei voastre cum ar fi mai bine să se administre acele bunuri şi în specie a seminariului. Ştiți că am tot zis că ar fi fost bine să-şi cuprindă seminariul bunul din Cut, după moartea lui Bob. Acum iară suntem în puntul acela. Întreabă pe domnul Man şi vă sfătuiți ce să facem acum şi ne scrieți îndată ca să ne putem face şi noi pretensiunile la general comando. Despre care aşteptând răspuns rămânem cu destinsă reverință,

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

al preaonorat domniei tale
unilit servitoriu
Simion Bărnuțiu

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss și doc. Fond III, Pachet 15. (Revoluția de la 1848), mapa 1. Scrisoare cu litere latine.

III

Sibiu, 25 noiembrie 1848

Simion Bărnuțiu și George Barițiu scriu lui Simion Crainic în chestiunea veniturilor domeniului din Blaj.

Prea onoratului domn canonic prepozit și vicariu general
Simion Crainic,

Comitetului îngrijorat de ceea ce este să se întâmple cu veniturile moșiilor Blajului, făcu alăturata hârtie către înaltul general comando pe care o duse o deputațiune de trimiși.

Însă domnu secretar Glanz, care ne întâmpină, dede răspunsul după cum se vede indorsat, după ce mai întâi dezbăturăm această cauză și o lămurirăm de toate laturile cu dânsul. Adică tot sensul rezoluțiunii orale este: Fiscul va trebui să înțeleagă suspensiunea, așa că el nici un crucer nu va putea pune în punga sa din veniturile Blajului, ci numai le va administra.

Apoi, după pretensiunile ce se vor arăta, va slobozi din ele la respectivele părți, iar ca să se conccadă chiar administrațiunea bunurilor, la mâinile clerului, aceasta nu se poate. Noi trebuirăm să ne îndestulăm cu acest răspuns, acum lipsește ca dumneavoastră să pregătiți o energioasă și prea lămuritoare explicațiune asupra drepturilor câte are clerul la fiecare din veniturile Blajului, iar mai vârtos Cutul să fie revendicat ori și cum.

Dat din ședința Comitetului național

A domniei tale mult stimători
Simion Bărnuțiu
George Barițiu

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss. și doc. Fond III, Pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

IV

Sibiu, 18/30 decembrie 1848

Simion Bărnuțiu și Timotei Crainic, în numele Comitetului națiunii române, scriu lui Simion Crainic referitor la legăturile cu Lemeni și despre proiectata adunare de la Blaj.

Reverendissime domine praeposite et vicarie*,

La scrisoarea reverendissimei domniei voastre vă răspundem că fiindu-vă oprit a vă pune în comunicațiune cu episcopul să vă țineți strâns de ordinele înaltului generariu-comandante până la ordine contrarie.

Comitetul nu va lipsi a vă înștiința, cât se poate mai în grabă, despre orice ar tăia în sfera activitatei reverendissimei domniei voastre. Decretele de la guberniu în contra căruia a protestat atât Comitetul, națiunea săsească și Adunarea de la 16/28 decembrie, nu trebuie publicate. Pre adunarea de la Blaj, de se vor așeza lucrurile și se vor bate ungurii din Cluj, vom veni mai mulți ca să batem pe kosuteni, cum i-am băutat aici. Numai dumnezeul armelor să ajutore cauza dreaptă a monarhiei și națiunei noastre,

al reverendissimei domniei voastre plecați
Comitetul națiunei române
Simion Bărnuțiu, președinte
Timotei Cipariu m.p. membru.

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss. și doc. Fond III, Pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1. Scrisoare cu litere chirilice.

V

Sibiu, 13 decembrie 1848

Simion Bărnuțiu scrie lui Simion Crainic în vederea convocării unei adunări la Blaj, pentru liniștirea poporului, și în problema domeniului din Cut.

---

* Scrisul este a lui Timotei Cipariu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Reverendissime domine,

Comitetul au dat proiect la general comando ca să se adune clerul şi inteligenți şi alți oameni cari au influență în popor; scopul este ca să li se poruncească să stea cu tot de adinsul de popor ca să înceteze de la rele, jafuri, omoruri.

Adunarea asta trebuie să se facă cât mai curând; dă circulariul la toți protopopii şi vicarii ca să vie la Blaj după cum porunceşte general comando.

Circulariul trebuie să se trimită şi la Chioar şi Sălagiu şi trebuie chemați de pe acolo nu numai protopopi şi alți popi, dar şi pe românii cei mai învățați, şi mai îmblați în politică pre exemplu din Chioar şi Hosu, care au fost deputat la dietă de multe ori. Acesta şi alții trebuie chiemați honorifice şi din porunca generalului comando.

Consultați-vă cu domnul Man şi faceți cerculariu cât mai curând. Domnu Man îi cunoaşte pe civiliştii români cari trebuie chemați. Fă o arătare la general comando, pentru ca să trimită la acea adunare nu numai un militariu, după cum sună porunca, ci să trimită şi din Comitet pe un membru; bine ar fi să fiu eu unul, ca să fiu acolo ex officio pentru ca să ne putem înțelege mai bine cu toții şi despre alte lucruri.

Cu Cutul n-aveți să faceți alta decât să-şi puc rectorul om acolo şi să aibă grije de dominiu ca de o proprietate a seminariului. Când s-ar întâmpla să meargă acolo tezaurarialişti, atunci rectorul le va arăta diploma despre proprietatea seminariului, apoi de va vrea să proedeze cineva, procesul va curge la districtul Blajului.

Al prea onoratei domniei tale stimătoriu

Simion Bărnuțiu

preşedintele Comitetului

[P.S.] Şaguna îi chiamă pe 16/28 decembrie la Blaj. Se pot chiama pe 19 au 20 decembrie calend.vechiu.

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss. şi doc. Fond III, Pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

VI

Sibiu, 7 ianuarie 1849 / 29 decembrie 1848

Simion Bărnuțiu în numele Comitetului națiunii române se adresează lui Simion Crainic anunțându-l despre amânarea proiectatei adunări din 30 decembrie 1848.

Reverendissime domine*,

După ce stările împrejur s-au schimbat prin noua năvălire a inamicilor în patriă, întratâta cât şi comunicațiunile s-au îngreuiat şi drumurile s-au neasecurat şi după ce consvătuirea ce era să se țină avea de scop liniştirea poporului, care însă numai în timp de pace se poate înființa şi dealtmintrea consvătuirile trebuind a fi cu cea mai rece cercetare ce nu se poate avea când animele sunt de alte griji neodichnite. De aci Comitetul convingându-se că ținerea unei adunări pre terminul pus în 30 decembrie st. v. nu numai că e cu nepotenție, fără escluderea sau împiedicarea celei mai mari părți a membrilor convocați de a lua parte la această adunare, vă pofteşte pre Reverendissima domnia voastră ca numai decât să publicați şi celor ce s-ar aduna să le spuneți, cum că terminul acei adunări s-a prorogat pe un temp mai păciuit, care se va face cunoscut atunci şi numaidecât când stările împrejur vor suferi. Cu care rămânem cu distinctă reverență.

Al reverendissimei domniei voastre prea plecați

Comitetul națiunii române
Simion Bărnuțiu

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss. şi doc. Fond III, Pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1. Scrisoare cu litere chirilice.

VII

Sibiu, 11 ianuarie 1849

Comitetul ia măsuri pentru ocrotirea averii baronului Dionisie Kemény din Cicmandru.

Nr.155-1849

De la Comitetul națiunii române.

* Scrisul este tot al lui Timotei Cipariu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Domnule paroh,

La înștiințarea domniei tale pentru securanța averilor baronului Dionisie Kemény către Comitet făcută, prin aceasta te însărcinez ca luând lângă domnia ta pre unul străin desinteresat din unguri sau saşi, cu acelaşi împreună toate averile numite să le conscrii şi sub bună grijă să le ții, oprind totodată pre săteni, ca şi pre alții, să nu îndrăznească nime a se întinde de ele; iară dregătorii satului vor fi datori în privința aceasta a fi ascultători şi a lucra cu tot adinsul, ca să nu se întâmple nici o pagubă. Deci care se va afla vinovat, arestat şi legat să se trimită la jurisdicțiunea concernentă săsească, domnia ta fiind îndatorat în răspundere şi dară de seamă pentru păstrarea bunurilor acelora.

Simion Bărnuțiu, preşedinte.
Aaron Florian, secretariu.
Adresa: De la Comitetul națiunei române
domnului Militon Marc, paroh

la Cicmandru
prin Mediaş, Schässburg.

Arhiva Fil. Acad. Române Cluj-Napoca, Actele Kemény.

VIII

Galați, 2 iunie 1849

Simion Bărnuțiu scrie Comitetului raportând despre peripețiile întâmpinate în Țara Românească şi despre convorbirile avute acolo.

Onorat Comitet,

După multe adversități am ajuns aici la Galați înainte cu două săptămâni. De la Giurgiu am mers cu vaporul până la Cladova cu gându să trec la Orşova. La Verciorova m-au oprit pe temeiul unei porunci venite de la general Gasfend [Hasfort ?]. Am fost vreo trei săptămâni oprit şi străşuit acolo. După raportu ocârmuitorului din Severin, către Departamentul din Bucureşti, mi-au venit facultate să pot trece la Orşova.

În nota domnului General Gasfend [Hasford ?] cu cre mă libera din acest stat: "că fiindcă mădularii Comitetului națiunei românești din Sibiu acum n-au arătat nici un cuget vrăjmăşesc asupra țării aşadară Simion Bărnuțiu poate să treacă la Orşova etc. "şi într-adevăr Comitetul nici n-au avut, nici n-are nici un cuget rău asupra țării", tocmai pentru aceea nu trebuiaşte [să] hățiască pe bieții români năcăjiți destul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Ajungând aici am aflat la Consulatul austriac pe domnul Millinfeld Qvebel din Regim. 1 român şi postae slujitoriu, apoi am cercetat ex offo pe domnul Huber consulul austriac care este un om foarte brav. Acesta este foarte bine informat despre toate lucrurile Transilvaniei şi cunoaşte toate greşalele care s-au făcut. Acesta mi-au înlesnit călătoria până la Triest prin Constantinopoli şi aşa mâne dimineață, în ziua de Rosali, o să plec cu vaporul către Constantinopoli.

Şi domnul consul încă m-au îndemnat să fac arătare la Viena despre starea Ardealului, pentru care până acuma prea puține s-au făcut.

În Viena nu vreau să petrec, ci voi veni înapoi, cât mai curând.

Fiind poprit la Severin m-am dus la Excelența sa domnul Puchner rugându-mă să mijlocească eliberare şi mie şi celorlalți români arestați, fără de cuvânt îndestulit. Excelența sa mi-au zis: bine că d-voastră ziceți că sunteți nevinovați, însă asta trebuie dovedită, pentru că alții vă dau de comuniști şi altele mai multe. Eu am răspuns că noi cu fapta am dovedit că nu suntem comuniști şi pentru aceea vom protesta şi protesta [sic!] înaintea acestor calomnii. Atunci au zis că va scrie pentru noi; nu ştiu dacă au scris au nu, că peste două zile m-au eliberat de la București.

Din acest discurs am cunoscut că iară trebuie să fim pârâți la Curte, cum eram pârâți, în 2 octombrie cu Dacia, când ne-o aruncase Excelența sa la prima vizită ce i-au făcut-o Comitetul. Şi aceasta ne-au aruncat mai mulți boeri că nu suntem credincioşi împăratului, aceştia încă trebuie să fie informați de inimicii noştri. Unele ca acestea trebuie să le refutăm înaintea împăratului şi înaintea lumii ca să nu prindă rădăcini. Spre acest scop mă duc la Viena şi pentru altele lucruri naționale.

Îndată cum vor intra ruşii în Transilvania şi miliția noastră, d-voastră vă duceți în Transilvania şi vă arătați ca Comitet înaintea orânduirii noastre ca să faceți tot ce vi se va porunci pentru binele public şi ce va fi ...

Până când mă voi întoarce eu, să se subscrie domnul Cipariu în locul meu, Excelența sa domnul general comandante l-au întrebat pre fratele Bălăşescu dacă este slobod au nu, i-am răspuns că e slobod şi m-am întâlnit cu dânsul în București.

Dacă va fi ca să intrați în Transilvania, înştiințați pe toți membrii Comitetului ca să vă întoarceți odată cu funcțiunile oficioase. Mâine pleacă şi vreo şase saşi la Constantinopole, senatori din Braşov.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Al dumneavoastră
Simion Bărnuțiu
Basilius

Bibl. Acad. Române, Fil. Cluj-Napoca, Secția de mss. și doc. Fond III, Pachet 15 (Revoluția de la 1848), mapa 1. Scrisoare cu litere latine.

5. Episcopul Andrei Șaguna „regele românilor" la 1848

Despre Andrei Șaguna s-a scris mult. Așa se și cuvenea. A fost un titan. A dominat o epocă. A fost și contestat – de dușmani și de unii dintre ai săi.

Istoria i-a dat dreptate lui Șaguna.

S-a dovedit a fi fost într-adevăr așa cum l-a caracterizat filosoful Lucian Blaga: *„Un mare realizator și un mare înțelept"*[1]. Fapt confirmat și de inegalabilul său biograf, istoricul Ioan Lupaș, care mai adaugă o dimensiune: *„dătător de legi și datini"*[2].

Fără îndoială, personalitatea lui Andrei Șaguna și-a depășit epoca și în ciuda ofensivei unei părți a istoriografiei maghiare și a celei rolleriene și neorolleriene figura lui strălucește astăzi mai minunat ca și oricând, iar spiritul său deschis stă demult la baza ortodoxiei noastre românești.

Deși atât de cunoscut și atât de studiat, cercetând documente publicate și nepublicate mai ales despre revoluția de la 1848-1849 din Transilvania, am putut aduce unele date și fapte noi sau mai puțin cunoscute, precum și o interpretare a poziției sale din punct de vedere al interesului național românesc.

De la bun început trebuie să stabilim că dacă Simion Bărnuțiu a fost ideologul revoluției democratice românești și Avram Iancu brațul de apărare al românilor, atunci Andrei Șaguna a fost „creierul", politicianul abil al românimii.

Cunoscându-i la fel de bine pe unguri ca și pe austrieci, el a intuit perfect și cu un simț politic extraordinar, chiar de la început, că partida kossuthistă se va folosi de principiile revoluției „pentru a se

[1] Lucian Blaga, *Andrei Șaguna*, în *Steaua*, XXXIX, nr. 10 (oct.) 1988, p. 16.
[2] I. Lupaș, *Taina unei supraviețuiri*, în *Transilvania*, LXXIV, nr. 6 din iun. 1943, p. 445.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

elibera de absolutismul austriac, dar că va prelua acest absolutism în mod şi mai radical împotriva românilor"[3] cum atât de clar explică înalt prea sfinția sa Antonie Plămădeală.

Dar să vedem cum era perceput Andrei Şaguna în acele vremuri tulburi şi prevestitoare de furtună.

Deşi tânăr (40 de ani) Şaguna avea deja un prestigiu unic în Transilvania, la Pesta şi la Viena. Tot Lucian Blaga constata că „el avea ceva de statuie vie, ieşită parcă de sub dalta unui sculptor ca Mestrovici"[4]. Nu este deci de mirare că la sosirea sa de la Carlovițunde fusese hirotonisit episcop, în 6 mai 1848, este primit acasă la Sibiu ca un adevărat *rege neîncoronat al românilor*. Este întâmpinat lângă Sibiu de 3.000 de români, 60 de trăsuri înțesate cu inteligheņție românească şi culmea respectului, de o companie de gardă călări – *săsească!*[5]

În 10 mai 1848 Magistratul lărgit, i-a făcut *in corpore* o vizită de onoare lui Şaguna. Şi Édér Károly comentează gândit (dacă nu chiar îngrijorat) în raportul său către guvernatorul Transilvaniei, Teleki: „Fiecare îşi dă seama de influența pe care el o va avea la dieta românească, ce se va ține în ziua de 15, precum şi de urmările acesteia asupra viitoarelor evenimente"[6].

În 11 mai seara, fu rândul elevilor, studenților şi al „bărbaților români de toată starea şi vârsta" să-şi onoreze episcopul cu o magnifică serenadă şi o retragere cu torțe pe măsură, într-o ordine care „puse în uimire pe cei de altă nație, cari până acum credea că românul e pe jumătate sălbatic"[7]. Acum îşi ținu cuvântarea Simion Bărnuțiu pe care *Gazeta* o caracterizează drept una „plină de foc şi de spirit, fără a atinge pe vreuna din națiile acestei patrii". Episcopul mulțumeşte pentru onoare şi recomandă păstrarea liniştii şi aşteptarea în pace a binecuvântărilor care se vor revărsa asupra românilor de la monarh, care „totdeauna a dorit şi doreşte binele liberei nații române". Era deci clar că Şaguna nu se

---

[3] Antonie Plămădeală, *Andrei Şaguna în 1848*, în *Transilvania*, XVII, serie nouă, nr. 5/1982, p. 20.

[4] L. Blaga, *op. cit.*, p. 167.

[5] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 35 din 23 apr. 1848, p. 147-148.

[6] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările române*, C. Transilvania, vol III, Ed. Academiei, Bucureşti, 1982. În continuare Documente 1848. Doc. nr. 265, Sibiu 10 mai 1848.

[7] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 37 din 6 mai 1848, p. 154-155.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

număra printre suporterii fideli și supuși ai uniunii Transilvaniei la Ungaria. Și ziarul săsesc *Bote* din Sibiu comenta pe marginea acestor ultime evenimente: „Românul cultivat, cum văzurăm mai mulți în zilele acestea, arată o seriozitate în a sa purtare, carea dă omului să priceapă, că el e sigur de existența sa. Românii știu ce vor, știu și aceea, că lucrul ce-l vor, nu le va lipsi"[8].

Atitudinea sa la Adunarea națională din 3/15 Mai 1848 de la Blaj, ar merita o analiză deosebită, ne limităm însă la raportul comisarilor guberniali Szabó Lajos și Bánffy Miklós către Guberniu, în care meritele și prestigiul lui Șaguna sunt recunoscute fără rezerve. Iată ce spune raportul respectiv din Blaj, 15 mai 1848: „... avem sincera datorie să vă raportăm că desfășurarea pașnică de până acum a acestei mari adunări populare se poate atribui aproape în exclusivitate popularității deosebit de mari a episcopului Șaguna în rândul participanților, indiferent de religie, precum și capacității sale intelectuale"[9].

Ceea ce a enervat însă pe cei ce observau sau spionau Adunarea românilor a fost că, așa cum denunța protonotarul Pogány Károly Guberniului, Șaguna vrea să convingă poporul că beneficiile nu vin de la nemeșii și grofii „patrioți", ci de la împărat, ceea ce, precizează el „... a reieșit din vorbele lui Șaguna, care în cuvântarea sa, a pomenit numele împăratului Ferdinand de cel puțin 70 de ori, pe când al Dietei numai o singură dată, în fugă, fără să-i acorde vreo importanță"[10].

Și în raportul celor 2 comisari pentru ultimele 2 zile ale Adunării se confirmă rolul lui Șaguna în desfășurarea pașnică a adunării care se „datorează exclusiv conducerii înțelepte a eminenței sale domnului episcop Andrei Șaguna, tăriei sale morale și fizice. S-au îndeplinit întocmai măsurile lui, datorită marii sale popularități"[11].

Este semnificativ că un grup de 10 lideri ai nobilimii liberale din Transilvania ține să informeze Consiliul de miniștri al Ungariei că Șaguna „În același timp are cea mai mare influență nu numai asupra

[8] *Ibid*, loc. cit.

[9] *Documente privind revoluția de la 1848, Transilvania*, Ed. Academiei, București, 1988, IV, doc. 7, p. 57. Blaj 15 mai 1848.

[10] *Ibid*, IV, doc. 51, p. 132. Aiud 17 mai 1848.

[11] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, Viena, 1852, II, p. 305-306.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

românilor ortodocși, ci și asupra celor greco-catolici. Episcopul cu sentimente patriotice, [citește, cu sentimente filomaghiare – n.ns. G.N.] Lemeni, și-a pierdut orice influență asupra acestora din urmă"[12].

Nu este deci de mirare, că „fratele" din „strana cealaltă", deși se pupase cu Șaguna „fără vreo fățărie" la 3/15 Mai 1848, în 7 iunie (la 3 săptămâni deci), îl denunța deja baronului Perényi Zsigmond. Acesta la rândul său înștiința pe ministrul de interne al Ungariei, Szemere Bertalan că Andrei Șaguna avea intenția sau dorința de „a-i uni pe românii din Ungaria cu cei transilvăneni ortodocși sub conducerea sa ca mitropolit". Tot Lemeni, raportează baronul, l-a informat și despre faptul că Șaguna îi „amăgește atât pe aristocrați cât și poporul. Pe acesta din urmă îl convinge că face orice pentru el, iar pe ceilalți că va folosi toată influența lui în rândurile poporului, în interesul aristocrației"[13].

Ar fi foarte important de analizat și rolul de președinte al Comitetului Național Român de la Sibiu, care, spun cele mai noi documente publicate că: „Deși guberniul a interzis activitatea Comitetului, acesta a început să organizeze adunări sub președinția episcopului ortodox Șaguna. Comitetul activează atât în secret cât și deschis ca un guvern provizoriu și exercită influență asupra întregii țări"[14].

Deci, dacă în luna mai și iunie prestigiul și influența episcopului Andrei Șaguna era atât de mare, nu trebuie să ne mirăm deloc că între 14 iunie - 20 iulie 1848, ancheta condusă de consilierul gubernial Kozma Pál desfășurată în Munții Apuseni, aduce la lumină un zvon ceva mai vechi (confirmat de martori) care circula în vremea respectivă, acela că episcopul Andrei Șaguna va fi *rege al românilor*. Iată cum se oglindește acest „zvon-dorință" în procesul verbal al anchetei.

Primul care vorbește despre așa ceva, a fost martorul 37, minerul Ürmösi Ferenc, care a auzit de la un oarecare Gh. Cosma a lui Ștefan din Bucium, că în „Ardeal trebuie să fie rege român"[15].

Necesitatea de a exista un *rege român* este confirmată și de Vasile Balint, preotul greco-catolic din Cărpiniș. Faptul, fără îndoială

---

[12] *Documente 1848*..., IV, doc. 145, p. 287-288. Cluj 20 mai 1848.

[13] *Documente 1848*..., VI, 1998, doc. 72. Cluj 7 iunie 1848.

[14] *Ibid*, V, 1992, doc. 152. Cluj 14 iunie 1848.

[15] *Revoluția de la 1848 în Transilvania. Ancheta Kozma din Munții Apuseni*, coordonatori Gelu Neamțu și Ioan Bolovan, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

aproape senzațional, este dezvăluit de martorul 79, preotul romano-catolic din Abrud, Kovács József, care la 1 mai 1848, deci înainte de marea Adunare, în Abrud se întâlnește cu preotul Vasile Balint, care întrebat fiind în legătură cu o întâmplare, răspunde că românii „au auzit că este împărat neamț, că pe palatinul locțiitor regal numit recent îl consideră rege maghiar și astfel vor să fie și rege român". Eu, depune mărturie mai departe Kovács József, am întrebat că „unde vor să-l instaleze pe regele român dorit, și acesta până unde și-ar extinde imperiul?" La aceasta [Vasile Balint], preotul român, i-a răspuns: „Vor să-i unească pe românii din Ardeal cu cei din Moldova și Țara Românească și vor să formeze un singur regat"[16]. – Martorul a dezaprobat planul desigur, dar este remarcabilă sinceritatea preotului român.

Și pe fondul acestui zvon, oarecum vag, ce exprima doar o *necesitate*, dorința se precizează și martorul 129 aduce *nominalizarea*. Proprietarul de mină Szuba Jovitze jr. din Roșia Montană, (romano-catolic) confirmă că în urmă cu 4 săptămâni (deci tot în mai), venind împreună cu mama lui și cu alții la Abrud, s-au întâlnit pe drum cu un om pe nume Gh. Buciuman al lui Ștefan, care printre multe alte vorbe, a rostit următoarele: „Avem speranța că nu peste mult timp Șaguna va fi regele nostru român"[17]. Pentru a întări această asertiune, mama lui Szuba, Winkler Maria, confirmă sub jurământ cele declarate de fiul ei.

Deși aceste declarații nu ocupă un loc central în economia anchetei Kozma, totuși faptul este înregistrat în concluziile procesului verbal, la punctul 27, a) unde se reiterează că Gh. Cosma a lui Ștefan din Bucium, a declarat că românii nu peste mult vor avea rege separat; (martorul 79) și declarația, fapt interesant, este cumulată cu mărturiile mamei și fiului (martorii 129 și 130) care precizau: „Șaguna va fi rege român"[18].

Datorită descoperirii nu demult a unui document extrem de interesant în Arhivele Statului de la Budapesta, suntem în măsură să stabilim că zvonul cu nominalizarea regelui român, continuă să cutreiere spațiul transilvan, transformându-se chiar în certitudine, pe care o întâlnim și în toamnă, la 18 septembrie 1848 înregistrat de informatorul

[16] *Ibid*, p. 88.
[17] *Ibid*, p. 128.
[18] *Ibid*, p. 207.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Simon Györgyi din Sălcuța, în raportul său către judele nobiliar al plasei Dârgău, care notează la punctul 5 din raport: „5. Preotul român din Sălcuța [Filipan Vasile] așa a declarat ieri preotului maghiar, Szabó Sámuel, că în curând Șaguna va fi regele românilor"[19].

Și pentru a deduce respectul aproape regal pe care-l aveau țăranii (iobagii) față de episcopul Andrei Șaguna este suficient să citățm doar formula de adresare a căpeteniilor satului Cușma (Bistrița) către înaltul ieromonah: „Prea luminate, prea sfințite și bun neam, prea *încoronatul* [sb.n. – G.N.] de legea răsăriteană în Ardeal d.d. episcop Andrei Șaguna"[20].

Iată deci cum în epocă, prestigiul, înțelepciunea și curajul lui A. Șaguna a dat naștere unui zvon și incontestabil chiar unei dorințe, care noi, abia acuma după mulți, mulți ani de la moartea sa am aflat-o, și suntem convinși că numeroase alte documente mai stau necercetate și poate, în viitor, vor completa adevărata și grandioasa sa biografie.

Încheiem cercetarea noastră cu un text dintr-un document, modest altfel, dar care sintetizează cele mai intime și curate sentimente ale unui intelectual român din epocă față de marele Șaguna. Iată ce-i scrie avocatul Miclăuș veneratului episcop în 3 august 1848: „Nația noastră să fi umblat ziua cu lumina, nu se învrednicea în critica epocă de acum a dobândi bărbatul virtuților și dorirîlor, care ești însuți Măria Ta" [...] „ca un adevărat al nostru părinte, toate cele pentru bunul nostru viitor fără preget cu cea mai înfocată râvnă le jertfești. Pentru care cerem de la Dumnezeu lungirea vieții cu întărire de sănătate spre ajungere la sfântul scop ce ți-ai propus"[21].

Și Dumnezeu i-a și ajutat ca în pofida tuturor răutăților și piedicilor să-i unească pe români într-o Mitropolie, din păcate nu de dimensiunile pe care le-ar fi dorit pentru că dorise să-i fie alături și românii din Bucovina, dar chiar și așa, a pus prin întreaga sa activitate bazele visului multor români de la 1848 de a se uni toți într-un singur stat, vis care până la urmă, tot cu ajutorul lui Dumnezeu s-a realizat.

---

[19] *Original.* Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta. Fond. G. Pr., Foto 28.770-28.772, p. 207, la colectivul de editare a documentelor de la 1848. Institutul de Istorie "George Barițˮ din Cluj-Napoca.

[20] Arhiva Consistorială Ortodoxă, Sibiu, nr. 15 (60), 18/5 iulie 1848.

[21] Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, II, Sibiu, 1944, p. 176-178.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În concluzie suntem pe deplin îndreptățiți să-l considerăm pe Andrei Șaguna drept unul dintre marii pregătitori ai unității noastre naționale fapt confirmat și de acest zvon care circula atât de insistent la 1848 în Transilvania.

6. George Barițiu - un destin istoriografic împlinit

George Barițiu a fost o personalitate dăruită cu mai multe haruri. Dintre ele, gazetăria a fost fără îndoială cel mai important – a scris mii de pagini pe sute de probleme – un adevărat enciclopedist. Multe din temele abordate l-au dus de-a lungul timpului spre subiecte de istorie pe care trebuia să le lămurească publicului cititor al gazetelor sale. Acest fapt l-a obligat la cercetări mai largi și apoi la o susținută campanie de adunare și publicare a documentelor, iar odată cu înaintarea în vârstă, cam pe la 1870, hotărăște să răspundă definitiv și celei de a doua chemări a destinului său – să se realizeze ca istoric.

Pentru acel om de talie mijlocie, așezat și modest dar care se afirmase deja ca un *„Nestor al presei românești"* din Transilvania, răspunsul pe care-l va da la *provocarea destinului* pe care a acceptat-o, trebuia să fie în concepția sa, un răspuns la fel de grandios cum i-a fost și activitatea ziaristică. Și așa a și proiectat, ca o încununare a activității sale culturale, politice și ziaristice să editeze o lucrare monumentală – o istorie a Transilvaniei pe ultimii 200 de ani[1].

Hotărârea de a se înhăma la împlinirea acestui proiect gigantic nu apare spontan, la 1885 sau chiar mai înainte când a început să vorbească despre el, pe la 1870; acest proiect s-a născut oarecum organic, din activitatea sa gazetărească, din postura sa de observator și cronicar al vieții atât de complexe a locuitorilor Transilvaniei. Apoi, să nu uităm că în epocă dispunea de pregătirea necesară împlinirii ambițiosului său plan. Avea o concepție istoriografică formată încă din tinerețe în urma unor variate și numeroase lecturi.

Cele mai importante opere care și-au pus amprenta asupra gândirii sale istoriografice au fost cele ale lui Karl von Rotteck, ale interzisului Félicité Lammenais, ale lui Guizot, Gibbon, Johann Müler,

[1] George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, ed. II-a. Ediție îngrijită de Șt. Pascu și Florin Salvan. Studiu introductiv de acad. Șt. Pascu, vol. I, Brașov, 1993.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Leopold Ranke și evident scrierile Școlii Ardelene pe care le cunoștea ca nimeni altul. Scrisul său se inspira așadar din trei curente cultural-ideologice: luminismul secolului al XVIII-lea, romantismul primei jumătăți a secolului al XIX-lea și pozitivismul celei de a doua jumătăți a aceluiași secol.

Doctrina sa este cea naționalistă a epocii, cu un crez obstinat în *drepturile omului*. Concepția sa istorică se întemeiază pe un robust optimism de genul „românul nu piere" și pe convingerea fermă că nimic nu poate împiedica progresul românilor pe tărâm economic, politic și cultural. Pentru optimismul său a fost criticat uneori spunându-i-se că în cazul uniunii Transilvaniei la Ungaria s-ar putea ca românii să nu trăiască cât Carpații, iar pe parcursul activității sale de după 1848 a avut de destule ori polemici fie cu cei ce așteptau să fie mai incisiv și mai temerar dar și cu așa-zișii renegați care vedeau în el o căpetenie a dacoromânismului. Pentru cine îi cunoaște însă opera mai în profunzime nu poate ajunge decât la concluzia că atât în politică, gazetărie cât și în istoriografie Barițiu a fost un foarte prudent bărbat de *centru*, moderat mai ales după 1867. Și cu toate acestea avea ceva revoluționar în sufletul și ideile sale. Așa se explică de ce a avut de suferit și la 1848-49 și în timpul neoabsolutismului, dar mai ales după instaurarea dualismului. Era mereu urmărit, spionat, cenzurat, împrocesuat.

Dincolo de aparenta sa moderație, din numeroase pagini și scrisori ale sale transpare totuși credința sa nestrămutată în unirea inevitabilă a românilor.

Încă din 1845, în articolul din *Foaie pentru minte...* intitulat *Istoria*, inspirat din ideile lui Rotteck, își fixează programul său istoriografic, constituind totodată și un îndreptar etic pentru istorici. Un istoric autentic, susține Barițiu, nu are voie să se lase orbit de prejudecăți iar *adevărul* să-l recunoască de adevăr *pretutindeni* și în tot *timpul*. Inima sa trebuie să bată pentru fericirea oamenilor – mai scria el – să „simtă fierbinte pentru patrie și libertate, să fie înflăcărat de tot ce e mare și bun și să cuteze a spune în fața lumii adevărurile de care e străbătut"[2].

Pășind în arena istoriografiei cu o asemenea profesiune de credință nu este de mirare că a avut de suferit în toate regimurile

[2] Gelu Neamțu, *Contribuția istoriografică a lui George Barițiu privind revoluția de la 1848-1849 în Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXI, 1992, p. 17-30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

politice sub care a trăit. Dar tocmai dârzenia sa de a practica *adevărul* în orice împrejurări i-a adus perenitatea monumentului pe care şi l-a ridicat prin tot ceea ce a scris, dar mai ales prin opera sa de căpătâi, cele trei volume masive de *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pre două sute de ani în urmă*, operă care-l situează printre marii istorici ai vremii sale. O astfel de lucrare nu era numai o chestiune de orgoliu personal, nici nu poate fi vorba de aşa ceva, pentru că era o necesitate şi era aşteptată cu nerăbdare de publicul român şi nu numai. A venit şi vremea să o spunem deschis de-acum – această operă a constituit şi un răspuns al său la provocarea pe care a simțit-o dureros, aceea a falsificării istoriei românilor de către străini. Ori dragostea sa de adevăr ar fi fost cu totul abstractă dacă el n-ar fi formulat punctul de vedere românesc, pe baza documentelor pe care le cunoştea.

Pe marginea falsificării istoriei românilor practicată copios în vremea sa are cuvinte antologice care au rămas, din nefericire, îngropate în colbul studiilor publicate în „foile" sale. Să fie însă clar, nu vom înțelege *„Părțile (sale) alese..."* ca RIPOSTĂ dacă nu vom reproduce măcar un mic fragment din această poziție a lui George Barițiu în slujba aceluiaşi *adevăr* la care făcea mereu apel.

Iată interesanta sa formulare: „Nu numai interesul public ci şi *onoarea* fiecărui român iubitor de adevăr şi care se ştie stima pe sine, îi impune datoria imperioasă de a înfrunta neadevărul oriunde-l întâmpină, a demasca minciuna de câte ori cutează a seduce lumea. Este constatat în mii de cazuri, că istoria Ungariei şi a Transilvaniei aşa precum s-a scris aceea până acuma de către neromâni, este încărcată de neadevăruri; iară cea scrisă de români are multe lacune, goluri mari, din care lipsesc documentele necesare. Politicii şi politicaştri, turburătorii de profesiune, agitatorii fanatici se folosesc de acele defecte ale istoriei şi scriu oamenilor cai [verzi] pe pereți în ziarele şi pamfletele lor. Nu e însă nici un popor, a cărui istorie să o falsifice ei cu pasiunea cu care [o] falsifică pe a românilor, ştiți, con amore. Şi românii să mai şi tacă la atâtea impertinențe şi să mai sufere a fi prostituați în ochii lumii civilizate? Niciodată! Poziținea în care suntem noi aruncați este de apărare; a nu ne apăra, ar însemna că suntem poltroni, nu meritâm viață"[3].

[3] George Barițiu, *Românirea maghiarilor, fantezie şi ficțiune*, în *Observatorul*, I, nr. 38 din 10/22 mai 1878, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Şi pe baza unui număr impresionant de documente față de care avea un adevărat cult, elaborează într-un timp record (6 ani şu jumătate) cele trei volume din *Părți alese...* utilizând modalitatea biografiilor şi monografiilor premergătoare unei istorii sistematice, sintetice, bogăția informațiilor fiind impresionantă.

Fără a trece în revistă cele trei volume, e bine de ştiut că volumul pe care l-a scris cel mai greu nu a fost cel de al II-lea cu revoluția de la 1848-49, care se estompase bine la 1885, şi se detaşase mult de ea, ci tocmai volumul trei, care cuprindea evenimentele de după 1860 şi până la celebrul său Memorial din 1882, perioadă în care a trebuit să fie şi actor şi spectator şi regizor şi autor. Şi comentează sfătos cum îi era felul, că nu din lipsă de documente îi este greu să scrie despre epoca sa contemporană, ci tocmai pentru că erau prea multe şi îşi dădeau „în capete unele la altele" pe de o parte, iar pe de alta, fiindcă „pasiunile încă tot mai fierb şi colcăie în mulți contemporani din câți se află în viață: interese de familii, aroganța unora, vanitatea personală şi fantezia prea înfocată a altora, iar mai vârtos urile personale învechite turbură judecata oamenilor şi nu sufere ca ei să fie drepți către sine şi către alții". Nu cred că ar putea fi cineva care să nu admire actualitatea extraordinară a formulărilor şi să nu-şi spună în sinea sa: „Se pare că nu este nimic nou sub soare!"

Ar mai trebui să menționăm măcar în treacăt că pentru a putea realiza cele trei volume atât de apreciate de A.D. Xenopol, I. Bianu, C. Diaconovici, N. Iorga şi atâția alții, Barițiu a trebuit să facă şi sacrificii. Mai întâi în 1885 să sisteze *Observatorul,* ultima sa întreprindere gazetărească la care ținea mult, iar în 1887, la jubileul de 75 de ani să iasă definitiv din viața politică.

Cu modestul cec dar mai ales cu celebra pană de aur primită de la comilitonii săi (V. Lucaciu) şi-a mobilizat puterile şi-a drămuit timpul cu o sârguință şi o răbdare de benedictin, pentru a-şi împlini destinul istoriografic şi a realiza opera vieții sale – sau „ultima problemă a vieții" cum o numea Barițiu într-o scrisoare către I. Bianu în 1889, pe care o şi rezolvă în 1891 când îi apare volumul al III-lea din *Părți alese...*

Şi-a iubit mult opera – în testamentul său scria cu duioşie: „Opul meu Părți alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă", în trei volume. Din acest op, la care am lucrat 6 ½ ani aproape necurmat şi cu încordare obositoare de puteri, ar mai fi până când scriu acestea vreo 800 exemplare nevândute. S-au tipărit din fiecare volum 1300 exemplare. Din acelea s-a împărțit gratis 100 de exemplare, anume la toți membrii actuali

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ai Academiei Române, cari îmi făcuseră mult bine cu voturile lor, apoi la biblioteci și la institutele științifice române și la unele persoane particulare, cari au știut să-mi prețuiască laboarea mea" – Ei bine, veniturile din vânzarea opului în continuare le lasă moștenire, iar *Condeiul de aur*, Barițiu îl testează muzeului de la liceul din Blaj, în semn de recunoștință, că la acel liceu a învățat *să rămână român* și *să scrie românește...*[4]

Parcă-l vezi pe bătrânul de 80 de ani, mijlociu de statură, subțire, filigranat aproape, cu un cap fin cu fruntea dăltuită de multele-i gânduri, cu ochii vioi, aplecat peste pergamentul testamentului, cumpănind cum să-și mulțumească mai bine herezii[5].

Și-ntr-un final în mai 1893, Al. Ciura ni-l descrie cu admirație și uimire, cum l-a văzut ultima dată pe Barițiu – întins pe catafalc „zăcând între flori, cu fața senină, ca săpată în bronz, cu mâinile subțiri, ca ale unui copil, încrucișate pe piept"[6]. Era împăcat, era senin și mulțumit că urmându-și destinul de istoric și l-a împlinit. Volumele sale nepieritoare vor trăi după el și cei ce se vor apropia de ele vor cunoaște corect o epocă mai ales aceea a revoluției de la 1848-1849, prezentată cât de obiectiv omenește posibil, dar îl vor cunoaște și pe Barițiu așa cum a fost.

7. Nicolae Bălcescu și deputații români din dieta Ungariei (1849)*

Ideea romantică a împăcării celor două revoluții, română și maghiară, stăruia de mai multă vreme în mintea înflăcărată a lui Nicolae Bălcescu. Dând chip acestei dorințe, pe când se afla la Constantinopol, împreună cu Iancu Bălăccanu, la începutul anului 1849, concep împreună un plan al „...unei legiuni române în Transilvania care să lupte cu ungurii în contra absolutismului și pentru libertatea naționalităților, căutând a împăca pe români cu maghiarii..."[1].

---

[4] Horea Petra-Petrescu, *Testamentul lui George Barițiu*, în *Românul*, II, nr. 112 din 24 mai/6 iunie 1912, p. 10.

[5] Lucia Cosma, *Gheorghe Barițiu – Amintiri*, în *Transilvania*, LXXIV, nr. 6 din iunie 1943, p. 452-455.

[6] Al. Ciura, Amintiri despre Gheorghe Barițiu, în Almanahul presei române, Cluj, 1926, p. 92-94.

* O variantă a acestei cercetări a fost publicată în *Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*, IV, *Bălcescu și Transilvania*. Sesiune științifică, Cluj, 2-3 dec. 1972. Societatea „Prietenii Muzeului Bălcescu", Bălcești pe Topolog, 1976, Cluj-N.

[1] I. Ghica, *Amintiri din pribegie*, București, 1890, p. 175.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Departe de Transilvania, necunoscând situația reală politică și militară de acolo, situație în continuă și rapidă schimbare, acțiunea i se părea destul de simplă din moment ce s-a hotărât să realizeze acest plan la fața locului.

După ce obiectivele acțiunii fuseseră cunoscute și aprobate de către aproape toți emigranții, spre sfârșitul lui aprilie 1849, N. Bălcescu porni spre Transilvania cu scopul de a se adresa lui Bem, despre care se spunea că ar avea o atitudine binevoitoare față de români, clișeu care a intrat temeinic în istoriografia noastră chiar dacă documentele dovedesc altceva.

De fapt temerara acțiune avea două aspecte strâns împletite: unul, înființarea *legiunii române* propriu-zise, care era o problemă de organizare militară (cu implicații politice desigur), iar al doilea era cel al împăcării românilor cu maghiarii, cu implicații militare care atingeau însă și esența politicii guvernului maghiar în problema națională.

Ajuns în Transilvania, Bălcescu se întâlnește cu generalul Perczel și apoi cu Bem; discută planul legiunii, pe care acesta din urmă își luă angajamentul să-l sprijine pentru că evident, era net în favoarea sa, dar în prealabil era necesară o înțelegere cu guvernul ungar care se afla la Debreczen.

Această misiune pe care și-a asumat-o Bălcescu, ne preocupă în măsura în care el, pe parcursul tratativelor și întrevederilor cu personalitățile militare și guvernamentale, a venit în contact și cu deputații români din dieta maghiară.

Ne vom limita așadar tocmai la a stabili, în lumina materialelor existente, dacă Bălcescu a colaborat, a influențat sau a fost el însuși influențat de către deputații români în cursul scurtei sale șederi la Debreczen și Pesta.

Ținta principală a lui Bălcescu fiind în ultimă analiză împăciuirea, planul și tendințele sale se întâlnesc și se identifică cu cele ale deputaților români din Banat și Partium prezenți în dieta ungară.

Poziția sa era dictată de entuziasmul revoluționar gata să estompeze deosebirile naționale atunci când pericolul intervenției țariste se profila iminent; el dorea în acest sens „...a împăciui oricum pe români cu ungurii, spre a-i opune către muscali"[2]. Tocmai acesta este motivul

[2] *Idem*, p. 278.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

pentru care pretențiile românilor și ale maghiarilor i se par în acea situație „secături" (după ediția lui I. Ghica) sau „săcăituri" (după ediția lui G. Zane), la care se mai adaugă și un sentiment general de afecțiune pentru cele două nobile popoare.

Poziția deputaților români care doreau împăciuirea era mai complexă. Ei militaseră pentru ea de la începutul revoluției, mulți erau crescuți în spiritul revoluționar maghiar ca I. Dragoș, Al. Buda ș.a. Atitudinea lor era determinată și de îndelunga convietuire cu maghiarii. Își spunea însă cuvântul în aceeași măsură și dorința de emancipare națională proprie, pe care spiritul general revoluționar o justifica atât pentru maghiari cât și pentru români; așa gândeau Eftimie Murgu, Sigismund Pop, Aloisiu Vlad, ca să nu enumerăm decât pe cei mai cunoscuți. Cu aceasta nu am epuizat motivația conduitei lor, cu atât mai mult, cu cât în calitate de oameni culți și spirite elevate, vedeau și ei pericolul dezbinării și învrăjbirii celor două națiuni, considerând că românii trebuie să cedeze din drepturile lor și să-i urmeze docil pe unguri care aveau o poziție de superioritate. Ca o coordonată majoră, comun acceptată, de către Bălcescu și de către deputați era interpretarea pe care ei o dădeau *democrației*. A.G. Golescu înregistra la 19 iulie 1848, din Viena, că *deputații români* din dieta maghiară sperau să ajungă la numărul de 100 sau chiar mai mulți, împreună cu ardelenii, și astfel ar fi putut să împiedice hotărârile miniștrilor și să răstoarne guvernul „unindu-se cu partea nemulțumită a maghiarilor, slavilor și germanilor"[3], afirmație făcută de un necunoscător al mecanismului „democrației" maghiare.

În scrisoarea către I. Ghica din 3 iunie 1849, Bălcescu exprima aceeași convingere cu privire la mecanismul *democratic* viitor: „...majoritatea dietei Ungariei va fi *români și slavi*..."[4]. Fie că această părere era nutrită de el ca o părere personală, fie că a fost influențat în adoptarea ei chiar de către deputații români, nu știm, rămâne însă un fapt istoric cert, că la acea dată, în efortul lor comun de conciliere și alianță a celor două revoluții, Bălcescu și deputații români gândeau la fel, aveau o platformă comună cu privire la însuși obiectivul comun al celor două revoluții: *democrația, emanciparea națională*. Practic ea fusese deja

[3] *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, 1902, vol. II, p. 615.

[4] N. Bălcescu, *Oprere*, IV, ediție critică de G. Zane, București, 1962, p. 181.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

încălcată cu ocazia alegerilor pentru dietă. În această concepție comună avem mai mult de a face cu o gândire revoluționară teoretică animată de iluzii romantice.

Primele întrevederi directe cu deputații români vor fi avut loc cu siguranță la sosirea, sau imediat după sosirea lui N. Bălcescu la Debreczen, în 15/27 mai 1849, relațiile cu aceștia fiind păstrate și dezvoltate până la semnarea *Proiectului de pacificare* în 14 iulie 1849, după care Bălcescu se va îndrepta spre munții lui Iancu.

Dar dacă în 1848 erau circa 17-20 de deputați români în Dietă[5] numărul lor scăzuse treptat, pe de o parte prin trimiterea lor în misiuni de împăciuire, pe de alta din cauză că unii se retrăseseră definitiv sau temporar din viața politică, alții cereau învoiri, sau erau bolnavi.

Deși grupul deputaților români era eterogen, unii intransigenți în problema națională, alții mai concesivi, toți erau însă partizani convinși ai unei înțelegeri echitabile româno-maghiare în care românii să facă mari concesii. La aceștia, găsește Bălcescu entuziasm și încurajare, găsește mediul favorabil, stimulant pentru o astfel de acțiune, constituind o rază de speranță și pentru ei.

Desigur că l-a pus pe gânduri știrea executării lui I. Dragoș. Scrie despre aceasta lui Ghica în 17/29 mai 1849 din Debreczen „...la Abrud au omorât pe un deputat român Dragoș, trimes acolo de aici, spre a-i împăciui..."[6]. Nu adaugă însă nici un cuvânt de descurajare, cu toate că misiunea sa avea pe undeva, similitudini cu aceea a lui Dragoș. Bălcescu nu-și putea imagina că și el, ca și Dragoș era victima jocului duplicitar al lui Kossuth[7], deși nu se știe dacă Dragoș însuși nu a fost și el duplicitar față de români.

În scrisorile de la Debreczen nu numește concret pe nici un deputat, tratează în bloc cu ei. În tratativele începute cu Batthyány nu are răgazul necesar să-i prezinte acestuia revendicările concrete ale românilor transilvăneni și ale celor din Ungaria redactate ca expresie a concepțiilor sale. Era preocupat mai mult de înjghebarea cât mai urgentă

---

[5] Pentru aceste cifre vezi *Amicul poporului*, I, nr. 8 din 18/30 iulie 1848, col. 119-120 și *Anul 1848* ..., vol. III, p. 615.

[6] N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 177.

[7] Anastasie Iordache, *Din memoriile generalului Henryk Dembinski. Despre relațiile dintre români și unguri la 1848-1849*, în *Revista istorică*, t. IV, nr. 11-12, 1993, p. 1133-1137.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

a *legiunii,* și în cazul în care românii ar fi obținut noi victorii (începutul lui iunie) atunci i-ar fi fost înlesnit *„tractatul ce lucru acum"*[8]. Modul în care a procedat îl descrie în felul următor lui I. Ghica: „Întru acesta, iată ce am făcut. Am cerut de la *deputație* să-mi arate *ce au cerut românii.* Mi-a dat *ei acest proiect, ce în copie* alătur *aici; zic că cu* aceste *puține* se mulțumesc *românii.* Am dat-o ieri la Battiani. I-am zis: Vedeți că *românii* acordă voă ambele principe *ce voiți*: Integritatea regatului și limba voastră de diplomatică; *celelalte să le dați.* Vezi dar că din partea *românilor cererea nu e mare"*[9]. Este deci evident că nu poate fi vorba ca acel act să fie rodul gândirii proprii.

Tot din scrisoarea din 3 iunie reiese că înțelegerea reciprocă a lui Bălcescu cu deputații români era atât de perfectă încât aceștia din urmă erau gata să-l urmeze până în tabăra lui Iancu, căci spune Bălcescu: „Dacă *guvernul maghiar* mă va asculta, atunci eu și cu deputația vom merge la Iancu și vom căuta *a-l convinge*". O astfel de afirmație nu s-ar fi hazardat să o facă dacă nu s-ar fi consultat în prealabil cu aceștia.

Rapida și desăvârșita înțelegere cu deputații români mai reiese și dintr-o altă afirmație conținută în aceeași scrisoare: „Aici am element mare între rumâni și de aș avea puști multe și un bun general rumân, aș pune o armată cel puțin de 30 mii; căci rumânii, când au auzit că voi ridica un steag rumân, au zis că toți vor alerga să se bată supt el..." ceea ce înseamnă că deputații i-au făcut și o vie și susținută propagandă în sânul poporului.

În 8 iunie la Pesta, „Proiectul de lege s-a loat de *guvernu maghiar* la cercetare. Cer oarecare modificații, dar m-oi sili să treacă așa"[10].

Asupra celor două acte: *Proiectul de lege al deputaților* și *Project de pacification* stăruie până azi destulă confuzie în istoriografia noastră.

Este timpul și locul să îndreptăm aceste erori. Întâi o chestiune de amănunt. La I.D. Suciu, în *Revoluția de la 1848-1849 în Banat,* p. 233-234, se afirmă că:

„În aceeași zi, (din cele de mai sus reesă 31 iunie – dar G. Zane a corectat în ediția sa data scrisorii, ca fiind din 1 iulie, luna iunie ne

[8] *Ibidem,* p. 181.
[9] *Ibidem,* loc. cit.
[10] *Ibidem,* p. 188.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

având 31 de zile – n.n.) deputații români îi prezintă și un proiect de lege pentru recunoașterea naționalității române". Ori proiectul fusese cerut de către Bălcescu deputaților români și înaintat lui Batthyány în 2 iunie 1849 – cum am arătat și mai sus (în scrisoarea din 3 iunie, Bălcescu spunea: „A dat-o ieri lui Battiani" – deci în 2 iunie).

Să vedem acum părerile istoriografiei noastre asupra celor două acte.

S. Dragomir, în *Bălcescu în Ardeal,* p. 20, referindu-se la proiectul de lege al deputaților români, afirmă: „...trebuie să știm că este același proiect de lege, pe care parlamentul maghiar l-a votat supt presiunea evenimentelor, scurt înainte de catastrofa Ungariei".

Din istoria Transilvaniei[11], nu face nici o comparație între cele două documente și afirmă că: „textul lui (al *Proiectului de pacificare* – n.n.) nu diferă decât foarte puțin de cel redactat de Bălcescu în baza consfătuirilor cu deputații români din Camera ungară".

De la bun început cele două acte au un caracter net distinct, ca și semnificații deosebite. Pe când primul constituie niște cereri, propuneri, relativ modeste din partea deputaților români, al doilea este un act cu valoare de tratat de pace, cu clauze militare și cu conținut limpede social (nu numai național) prin cele 3 subpuncte ce veneau direct în avantajul țărănimii române.

Pe când primul, proiectul deputaților, a fost numai al lor, iar Bălcescu spune clar: „Mi-a dat *ei acest proiect, ce în copie* alături aici"[12].

Din aceeași scrisoare reiese că de fapt el lucra la un alt document, când afirma: „tractatul ce lucru acum". Acesta nu privea numai legiunea, ci și pacificarea fără de care n-ar fi putut lua ființă prima.

Abia în scrisoarea din Pesta, 13/25 iunie 1849, vorbește de înaintarea proiectului gândit și lucrat de el, care va constitui *Proiectul de pacificare:* „Proiectul meu, cum l-au dat crez că era bun"[13]. Bălcescu a luat în considerare și proiectul deputaților, și pretențiile maghiare, adăugând însă clauze atât de însemnate, încât cum am arătat, documentul ajunsese să aibă un caracter de tratat de pace. Battyány i-a promis chiar lui Bălcescu la scurt timp, că va face oarecare modificări asupra concesiilor despre care Bălcescu vorbea în scrisoarea anterioară.

---

[11] *Ibidem,* vol. II, București, 1961, p. 116

[12] N. Bălcescu, *Opere,* IV, p. 181.

[13] *Ibidem,* p. 194.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În afară de unele din vechile propuneri ale deputaților, mult schimbate în formulare, *Proiectul de pacificare* are puncte privind depunerea armelor de către români, amnistia, și trei subpuncte privind corvezile feudale, satele arse și pământurile ce trebuiau redate țăranilor, iar contractele impuse prin teroare țăranilor, vor fi declarate nule[14].

Proiectul de pacificare este așadar și o sumă a unei părți din propunerile deputaților, puncte noi formulate de Bălcescu, precum și corecțiile aduse de guvern. Dar semnificația sa este după cum am arătat *foarte diferită* de proiectul inițial al deputaților. Menționăm aici pe scurt deosebirile dintre cele două documente: Paragraful 1 al *Proiectului de pacificare* este mai precis, mai circumscris decât cel din proiectul deputaților. Paragraful 2 este mai dezvoltat; § 3 este impus de guvern; § 4 este deosebit de § 7 din proiectul deputaților; § 5 are pretenții mai mari decât § 4; § 8 este deosebit; § 10 din *Proiectul de pacificare* este în plus; § 11 în plus; § 12 deosebit din punct de vedere confesional (mai îngust) decât § 5; în § 13 se fac concesii guvernului care își trimite un comisar la sinoadele românilor, deosebit deci de § 15; 15 deosebit – se cere admiterea românilor în *mod egal în funcții,* pe când în § 11 se cerea „proporțional". Apoi paragraful 16, 17 și 18, precum și cele 3 subpuncte, sunt în plus față de propunerile deputaților.

Așadar, nu numai că cele două acte *nu sunt aceleași,* după cum specifica S. Dragomir, dar ele mai sunt și foarte deosebite, contrar afirmației că „nu diferă decât foarte puțin" făcută eronat în *Din istoria Transilvaniei.*

Dar *Din istoria Transilvaniei* mai face o eroare, atunci când în același pasaj, referindu-se la *Proiectul deputaților* spune că el a fost „redactat de Bălcescu în baza consfătuirilor cu deputații români din Camera ungară".

Precizăm din nou trimițând la cuvintele lui Bălcescu pe care le-am citat mai sus, și unde el spune clar, că *doar* l-a *cerut* acest proiect și l-a înaintat, fără a-i aduce acestuia vreo modificare (deci nu a putut fi redactat în comun în urma consfătuirilor).

Se pune însă întrebarea ce deputați au elaborat acest proiect? Este și acesta un aspect încă neclarificat de istoriografia noastră. V. Netea afirmă că „Îndată după sosirea sa la Debrețin (a lui N. Bălcescu –

[14] I. Ghica, *o.c.*, p. 372-376.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

n.n.), deputații români prin Sigismund Pop, Alexandru Buda și Al. Bohățel, îi prezentară proiectul alcătuit de dânșii"[15]. Ceea ce este posibil și verosimil, dar necunoscând vreun document care să-i indice pe ei trei că au înmânat lui Bălcescu proiectul să vedem ce putem stabili pe baza documentelor cunoscute.

Formal, N. Bălcescu îl menționează doar pe E. Murgu, care la 1 iulie 1849, venea împreună cu alți deputați din Banat și Transilvania, anunțându-l că situația s-a deteriorat și mai mult[16].

Deoarece Bălcescu dorea să fie redactorul din umbră al *Democrației* înseamnă că s-a întâlnit și a tratat cu Sig. Pop și dacă documentul publicat de Al. Culcer este autentic, atunci și Al. Buda s-ar fi aflat printre deputații români cari au stat de vorbă cu Bălcescu, ba chiar ar fi fost „...inima discuțiilor pe care le-a „avut cu guberniul maghiar"[17].

Este posibil și probabil ca cei trei să fi lucrat la proiect. Sigur este însă altceva: aproape jumătate din punctele proiectului (care are 17 paragrafe) sunt o combinare a propunerilor lui I. Dragoș supuse dietei la 14 septembrie 1848 și a unui alt proiect a lui Teodor Serb. Dieta a hotărât la 19 septembrie ca cele două proiecte să fie dezbătute împreună, iar în 17 noiembrie 1848, propunerile sunt transferate unei comisii.

Așa cum la Proiectul de pacificare analizam deosebirile față de proiectul deputaților, vom trece acum în revistă asemănările dintre proiectul lui I. Dragoș și T. Serb cu proiectul colectiv al deputaților români.

Astfel, paragraful 7 din Proiectul de lege seamănă cu paragraful 2 din propunerile lui I. Dragoș; § 11 cu § 9; § 9 e identic cu § 7; § 8 asemănător cu § 6; § 3 asemănător cu § 1; § 16 este asemănător cu § 5 a propunerilor lui T. Serb și § 1 cu § 14 a lui Serb[18].

---

[15] V. Netea, *Relațiile lui N. Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania*, în „*Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*" (Bălcești pe Topolog), 1969, p. 162.

[16] N. Bălcescu, *Opere, IV.*, p. 203.

[17] Al. Culcer, *Un revoluționar transilvănean în relații cu Bălcescu – Alexandru Buda*, în *Studia et Acta* ..., p. 85, ceea ce ar fi o exagerare nepermisă. Se știe că A. Buda s-a numărat adesea între renegați.

[18] *Az 1848/49 évi Népképviseleti országyülés*, Budapest, 1954, p. 862-863. Compară cu I. Ghica, *op. cit.*, p. 293-294.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Iată deci atestată cert, contribuția lui I. Dragoș și T. Serb la Proiectul deputaților români.

Prin faptul că unele dintre aceste paragrafe au ajuns (în formulări deosebite) și în *Proiectul de pacificare,* istoriografia trebuie să dea fiecăruia atât cât i se cuvine, și să recunoască meritul lui I. Dragoș, în această acțiune de împăciuire.

În continuare vom trata pe scurt și un alt aspect al colaborării lui N. Bălcescu cu deputații români: editarea ziarului *Democrația,* al cărui prim număr apare la Pesta în 12/24 iunie 1849.

În scrisoarea sa din 3 iunie 1849, Bălcescu face o apreciere la adresa ziarului *Espatriatul* editat de Bolliac în Transilvania: „Ce e drept, jurnalul lui nu e rău, cu toate că e prea unguresc ..."[19] ceea ce dovedea înțelegerea unilaterală de către Bolliac a revoluției române din Transilvania[20], dar și faptul că Bălcescu nu era totuși atât de îmbrobodit încât să nu vadă că *Espatriatul* servea exclusiv interesele maghiare.

Această apreciere trebuie să fi fost unul din momentele în care și-a definit intenția sa de a contracara influența acestei foi, cu una care să exprime mai bine climatul pe care voia să-l creeze în jurul tratativelor sale – *de la egal, la egal,* încercând și de această dată să se plaseze pe o poziție obiectivă.

Apariția noii foi românești este anunțată în legătură cu expedierea unor numere din jurnalul lui Bolliac către Ghica, la 22 iunie, informându-l: „Aicea se începe o foaie română. N-am vrut să mă dau pe față ca redactor, dar voi căuta a o influența mult și fără asta, cum și a scrie câteodată. O să caut a-i trimite Nr. 1, ce trebuie să fi ieșit din tipar"[21].

Al doilea număr din *Democrația,* (necunoscut până azi) îl trimite lui I. Ghica cu scrisoarea din 4 iulie „unde – spune Bălcescu – este un document al guvernului pentru românii din Transilvania"[22]. Îi trimite încă un „estract" privind opinii ale lui Kossuth, pe care le-a primit *„în secret"* și care i-ar putea compromite poziția acolo dacă acest lucru ar fi cunoscut de guvernul maghiar. Acest „estract" nu are nici o legătură

---

[19] N. Bălcescu, *Opere, IV.,* p. 183.

[20] S. Retegan, *Espatraitul ziar militant pentru înfrățirea popoarelor,* în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj,* VII, 1964, p. 335.

[21] N. Bălcescu, *Opere, IV.,* p. 191.

[22] *Ibidem,* p. 211.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cu *Democrația*, el fiindu-i dat fără îndoială de vreunul din deputații români în poziție de duplicitate față de guvern.

Într-o altă lucrare[23] ilustram problema certă a unor relații mai strânse ale lui Sig. Pop cu N. Bălcescu; așa cum *Amicul poporului* (foaia anterioară redactată de S. Pop – a cărui reapariție se va face sub numele de *Democrația*) a constituit posibilitatea concentrării în jurul său a unui grup politic român ce tindea să fie mai sudat în acțiuni, *Democrația* urmărea același lucru, de data aceasta cuprinzând și elemente în afara celor „autohtone", așa cum o spune deschis redactorul, chemând la lărgirea cercului de colaboratori: „Noi cu ajutorul lui Dumnezeu iară ne prindem de foaia numită, și cât vom putea vom lucra; însă mai multe mâini mai multe pot și fac; pentru aceea binevenite vor fi toate împărtășirile și corespondințele domnilor, carii ne vor fericita prin ale lor scrisori, și lucrări"[24]. Sunt rânduri scrise parcă anume pentru a-i da posibilitatea lui N. Bălcescu să colaboreze, fără a stârni vreo suspiciune din partea guvernului.

Nu vrem să repetăm cele expuse în lucrarea noastră referitoare la *Democrația*[25] dar vom face câteva observații care ne-au scăpat la vremea sa.

Pornind de la titlu, putem presupune că el i-a fost sugerat redactorului Sig. Pop chiar de Bălcescu, amintindu-ne de preocuparea sa deosebită față de *democrație* în cadrul revoluției române și maghiare. Caracteristică este totodată și deviza purtată de ziar: *„Libertate, Egalitate, Frățietate"*. – Era sloganul zilei, dar și platforma de pe care trata Bălcescu cu guvernul maghiar. Și apoi, acest titlu era mai propriu scopurilor sale, era un titlul mai modern, mai elevat, decât cel vechi *Amicul poporului*. Dacă Sig. Pop, ar fi intenționat din inițiativa sa să-l reediteze, ar fi făcut-o sub același titlu, ceea ce ar fi reflectat mai mult dorința sa personală de continuitate a gazetei.

---

[23] Gelu Neamțu, *Deputații români în dieta de la Pesta, 1848-1849*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XIII, 1970, p. 127-143.

[24] *Democrația*, I, nr. 1 din 12/24 iunie, Pesta, 1849, p. 2, col. I-II.

[25] Gelu Neamțu, *Din istoria presei românești "Amicul poporului" (1848) și "Democrația" (1849)*, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, IX, 1966, p. 283-299.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Am afirmat și am argumentat în lucrarea noastră mai veche[26] influența ideilor lui Bălcescu asupra lui Pop. Poziția gazetei, declarată manifest ca independentă („neatârnatorie"), supravegherea pașilor buni sau răi ai guvernului pe care-i va arăta înaintea lumii *fără frică,* lupta împotriva abuzurilor; toate la un loc, fac din acest jurnal un instrument pregătit anume pentru a sprijini activitatea lui Bălcescu și tratativele sale.

Declarația hotărâtă că va vorbi totdeauna în „interesul românimii" precum și afirmația că: „nu voim să fie nici o clasă privilegiată, cu putere mai mare să domnească asupra altora" sunt idei comune lui S. Pop și lui Bălcescu, cu atât mai mult cu cât principiul că poporul „...va face sieși legi și el după voința sa se va guverna" are un aspect republican ce poate fi o influență atât a radicalilor maghiari în frunte cu Teleki László, cât și a lui Bălcescu. Programul său este mult mai mult în spirit național decât al lui Bolliac. Așa că din moment ce Bălcescu reproșa *Espatriatului* tocmai ținuta sa, filomaghiară, programul *Democrației* demonstrează tocmai *linia opusă* a acesteia, punându-se accentul pe faptul că „mai ales, fiind noi români, înaintea ochilor ne-o sta totdeauna și mai cu seamă a vorbi în interesul românimei...căci scopul nostru, numai înflorirea națiunei este ..."[27].

Și pentru a încerca să penetreze climatul de neîncredere din jurul gazetei, ca expresie a colaborării anunțate și presupuse din afară și care ar fi putut fi inacceptabilă pentru guvern (vezi greutățile tratativelor duse de N. Bălcescu) se precizează: „Drept aceea noi nu mult vom cugeta cu ura, sau cu neplăcerea unuia sau altuia; vom scrie totdeauna adevărul; fie în partea noastră, fie în a altora, și de prencipiul dreptății nici atunci nu ne vom depărta când am ști, că toată lumea ne urăște". Militează deci pentru acea poziție obiectivă pe care încearcă să se plaseze Bălcescu. Acest pasaj fiind și el o ilustrare a tendinței amintite a lui Bălcescu care în focul celor două revoluții a încercat cât omenește i-a fost posibil să fie obiectiv și să le aducă la înțelegere.

Influența sa atât cea asupra lui S. Pop, cât și cea asupra primului număr al ziarului sunt așadar sigure și în lumina celor demonstrate nu

[26] *Ibidem*, p. 295.

[27] *Democrația*, I, nr. 1, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

pot fi puse la îndoială. Confirmăm însă părerea exprimată de G. Zane că în acest număr nu există nici un articol scris de mâna lui Bălcescu[28].

Ceea ce am putut dovedi, am dovedit și în lucrarea amintită[29], prin comparația cu programul și cu poziția pe plan general a *Amicului poporului* condus de același Sig. Pop. Metamorfoza de la un ziar popular modest cu obiective mai mult de informare și economice (chiar dacă ulterior s-au adunat în jurul său o parte a deputaților români sau ai susținătorilor acestora), nu s-a putut face decât sub influența directă a lui N. Bălcescu.

Precizăm categoric că influența lui Bălcescu asupra gazetei noi o considerăm a fi fost o realitate, în ciuda îndoielii lui G. Zane, prestigiosul autor al operei critice a lui N. Bălcescu.

Cât despre „colaborarea" lui Al. Buda la unicul număr cunoscut al *Democrației*, despre care Al. Culcer afirmă că: „În coloanele acestei gazete, Alexandru Buda a scris și a inspirat numeroase articole, pledând în toate, cu bogate argumente pentru frăția româno-maghiară"[30], trebuie să spunem cu toată sinceritatea că în afară de „Sigismund Pop", „Redactorul" (adică tot S. Pop – n.ns. G.N.) și o poezie de I. Roman, nu găsim nici o altă semnătură pe tot cuprinsul celor 4 pagini ale ziarului.

Pentru a epuiza problemele ridicate de contactele cu deputații români din dieta maghiară, izvorâte din documentele lui N. Bălcescu, pentru un lector mai atent, se pune legitima întrebare: din moment ce Bălcescu afirmase că va merge împreună cu deputații români la Iancu, de ce în momentul real al plecării sale spre Craiul Munților nu îl urmează nici unul dintre aceștia? Faptul se explică prin necesitatea prezenței acelor deputați la dietă (puțini câți vor mai fi rămas), pentru a putea vota la 28 iulie *legea naționalităților*, care asigura românilor și slavilor din Ungaria oarecare autonomie. Abia după aceasta, unul dintre ei, după cum atestă I.D. Suciu, E. Murgu, pleacă și el spre A. Iancu pentru a-i anunța evenimentul, iar Aloisiu Vlad pleacă cu noua lege la Lugoj[31].

În concluzie, apreciem că prin elucidarea problemelor principiale legate de colaborarea dintre deputații români din dieta

[28] N. Bălcescu, *Opere, IV.*, p. 523.
[29] G. Neamțu, *Din istoria presei românești* ...
[30] Al. Culcer, *Op. cit.*, p. 85.
[31] I.D. Suciu, *op. cit.*, p. 234.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

maghiară și Nicolae Bălcescu, se aduce o contribuție la luminarea unui aspect important din perioada revoluției democratice a românilor de la 1848-1849.

Dăm aici în rezumat elementele de contribuție așa cum au rezultat ele din analiza și interpretarea documentelor existente:

1. Proiectul deputaților români predat lui Batthyány în 2 iunie 1849, nu este în nici un fel opera lui N. Bălcescu. În conținutul său am constatat prezența unor paragrafe dintr-un proiect anterior a lui I. Dragoș și dintr-un altul al lui T. Serb.

Acesta are caracter de bază de discuții pe marginea unor revendicări minime ale românilor.

2. Proiectul deputaților români și *Proiectul de pacificare* sunt două documente cu semnificații profund deosebite.

3. Proiectul de pacificare este opera lui Bălcescu, cu unele puncte preluate în parte, și reformulate, din proiectul deputaților români, exprimând și cerințe impuse de guvernul ungar, având în principal caracterul unui tratat de pace (nu a intrat în preocupările noastre și convenția încheiată pentru legiunea română, pe care figurează și numele lui C. Bolliac. Prezența acestuia fiind mai mult onorifică – după mărturisirile lui Bălcescu)[32]. Ba mai mult, Bolliac nici măcar n-a semnat acel tratat[33].

4. Conținutul primului număr al ziarului *Democrația* redactat de Sig. Pop a fost incontestabil influențat de N. Bălcescu.

8. Sigismund Pop – prototipul renegatului român la 1848-1849*

La 31 de ani Sigismund Pop era unul dintre cei mai apreciați politicieni români din părțile ungurene sprijinit și protejat de autoritățile ungare.

Fost student al "Academiei de Drepturi" de la Oradea (1834-1835), unde au învățat și Emanuel Gojdu, Gavril Mihali, Ioan Gozman,

[32] N. Bălcescu, *Opere IV*, p. 215.

[33] I. Chindriș, *Nicolae Bălcescu și legiunea română la 1849*, în *Transilvania*, I, Studii și secvențe istorice, Ed. Cartimpex, Cluj-Napoca, 2003, p. 300-318.

* O variantă publicată în *Marmația*, 7/2, 2002.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Aloisiu Vlad, George Popa și Ioan Dragoș, Sigismund Pop se identifică perfect cu această grupare, cu modul ei de a gândi și a acționa.

Un timp, ca preot ortodox a fost profesor la Beiuș, iar în 1847, editează la Pesta "Cuvântări bisericești pe sărbători, dumineci și deosebite întâmplări", carte adnotată cu interesante comentarii privind cultura românească.

Ajuns concepist în capitala Ungariei Sigismund Pop știe să se facă binecunoscut ca român educat în spirit maghiar, partizan fără rezerve al revoluției maghiare. În această poziție în cursul anului 1848 și 1849 va fi intens folosit de către autorități în diverse misiuni.

În atmosfera plină de emoție a sfârșitului de martie, Sigismund Pop se pune în fruntea unui grup de intelectuali români din Pesta și salută, într-un manifest tipărit, realizările revoluției din Ungaria și primele ei cuceriri materializate în ștergerea iobăgiei. Autorul manifestului care indubitabil a fost S. Pop (deoarece începutul manifestului este aproape identic cu prospectul gazetei "Amicul poporului" pe care-l va edita nu peste multă vreme) știe că e bine să fie proguvernamental. Astfel stând lucrurile S. Pop își îndreaptă ascuțișul criticilor sale împotriva supremației sârbești în biserică deoarece aceasta împiedica înaintarea culturii și accesul la funcții al românilor. Sigismund Pop și cei din jurul său îndeamnă la apărarea revoluției ungurești, la respingerea propagandei sârbești și deci la solidarizarea cu maghiarii.

Iată câteva fragmente din manifest:

"Fraților români!

De când s-au risipit împărăția romanilor, noi românii care suntem strănepoții vechilor romani am fost tot asupriți și supuși ..."

Și iată cum începe prospectul ziarului "Amicul Poporului". "De când au apus și s-au risipit împărăția romanilor, noi românii care suntem strănepoții vechilor romani tot subjugați și asupriți de alții am fost".

Asemănarea este clară, iar încheierea manifestului este un lait motiv pe care Sigismund Pop îl va respecta tot timpul revoluției.

"Noi românilor, în timpurile aceste, numai cu ungurii trebuie să dăm mâna și cu alt neam nu, căci numai ei sunt nouă prieteni adevărați fiindcă voiesc pacea și fericirea a mijloci în toată țara"[1].

[1] Biblioteca Academiei Române, mss. rom. nr. 1060, f. 205.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Introdus în politica pestană, Sigismund Pop are acum curajul să propună mai marilor săi un proiect care să știe că le va face mai mare plăcere, fiind de o utilitate politică evidentă - propune deci în 2 aprilie în Casa Comitatului Pesta editarea unei gazete populare pentru români. Proiectul fu primit cu deplină aprobare[2].

Făcându-se atât de util în ceea ce privește atragerea românilor pentru a sprijini revoluția ungară, Sigismund Pop se va găsi și în fruntea eliberatorilor lui Eftimie Murgu alături de Nicolae Bojincă și liberalul Nyáry Pál pe data de 8 aprilie 1848.

Este interesant că V. Cheresteșiu care citează Gazeta de Transilvania în cartea sa "Adunarea Națională de la Blaj"[3] omite să precizeze că de fapt deținuții politici, cu Stancici în frunte, au fost eliberați încă din 15 martie. În ceea ce-l privește pe E. Murgu gazeta emite bănuiala că el nu a fost eliberat odată cu ceilalți deținuți politici deoarece este român. Oricum "Robia nemeritată de ar ținea numai trei minute este crimă în contra omenirei și noi credem că lui Murgu îi vor fi căzut mult mai grele cele 24 de zile din urmă ale robiei decât cei trei ani petrecuți în neagra temniță"[4], mai adaugă aceeași Gazetă.

Evenimentul va lăsa urme în cariera lui S. Pop, deoarece îl va apropia de E. Murgu cu care va colabora atât ca deputat în dietă, cât și mai târziu ca redactor la gazeta "Democrația"[5]. Sigismund Pop acționează și ca un purtător de cuvânt al românilor bănățeni și ungureni, informând presa ungară asupra revendicărilor acestora. Un astfel de articol publică în "Nemzeti Uiság"[6] din 11 mai 1848. Și cu această ocazie îmbrățișează punctul de vedere oficial, că treptat, în urma democratizării țării se vor dobândi drepturile naționale ale românilor, iar pentru a se realiza aceasta, mai întâi trebuie anexată Transilvania la Ungaria, iar românii să devină cetățeni maghiari.

În articolul său din "Foaia Națională" , S. Pop revine cu punctul său de vedere că românii ungureni și bănățeni vor în primul rând să aibă

---

[2] *Organul luminării*, nr. 68 din 14 apr. 1848, p. 386.

[3] V. Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1966, p. 161.

[4] *Gazeta de Transilvania*, nr. 29 din 8 aprilie, 1848, p. 119.

[5] G. Neamțu, *Din istoria presei românești - "Amicul poporului" (1848)* și "*Democrația*" în AII, din Cluj, IX, 1966, p. 283-299.

[6] Apud *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 37 din 6 mai (st. v.) 1848, p. 156.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

școala și biserica lor independentă de ierarhia sârbească. Articolul este remarcat și de foaia lui George Barițiu, care îl consideră "foarte bine lucrat și care îi dă dreptate" că "nemulțumirea românilor din Banat până atunci nu va înceta, până când românii atât în școale cât și în biserici nu vor avea așăzați bărbați cu suflet și cu trup de români..."[7].

La toate manifestele și articolele antisârbești, George Barițiu atrage însă atenția ca românii să nu devină unelte ale intereselor străine și precizează poziția românilor ardeleni: "Noi nu vom suferi ca maghiarii să ne sfarme naționalitatea noastră , însă nu vom ajuta nici slavo-croaților să-i sfarme pe maghiari"[8].

Se vede limpede care este diferența dintre poziția românilor bănățeni și ungureni și dintre românii ardeleni. Așa se și explică de ce unii dintre primii au mers cu revoluția ungară, iar cei din urmă au luptat pentru propria lor revoluție. Poziția filomaghiară a intelectualității românești din Banat și Partium se întărește la adunarea de la Pesta din 3/15 mai 1848 unde și Sigismund Pop se află între delegați[9].

Pentru ca gazeta lui Sigismund Pop să apară mai repede, intervine chiar Wesselenyi Miklós, care-i scrie în acest sens lui Kemény Zsigmond în 30 aprilie 1848 rugându-l să intervină, la rândul său, pe lângă Ötves și Teleki László. Iar în scrisoarea aceluiași Wesselenyi (din 22 aprilie 1848) către Stuller Ferenc, Sigismund Pop este recomandat ca o persoană "cunoscută și conștiincioasă". Stuller Ferenc este rugat să-l "aibă în vedere" pe Sigismund Pop și să vorbească cu Kossuth Lajos despre el[10]. Cam tot în această perioadă aprilie - 30 mai, mai apare un manifest intitulat "Fraților români" semnat de "tinerimea română din Pesta" în care se găsesc ideile lui Sigismund Pop, în plus fiind de această dată apelul către ardeleni de a îmbrățișa poziția românilor ungureni, pentru că se afirma în document "noi avem un viitoriu frumos, iar viitoriul vostru fără noi e cu totul îngropat". Și în încheiere ajunge la esență (la ceea ce autoritățile ungare doreau atât de mult, folosindu-i în politica lor cu atâta dibăcie pe românii ungureni și bănățeni) "Ne doare fraților inima de jalnica voastră soarte! Dorința noastră este ca cât mai

---

[7] *Idem.*

[8] *Idem,* nr. din 22 apr. (st.v.).

[9] T.V. Păcățean, *Cartea de Aur*, I, Sibiu, 1904, p. 343-347.

[10] G. Neamțu, *Din istoria* ... , p. 285.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

curând să vă vedem scăpaţi de ea; însă nu e cu putinţă ca să puteţi altminterea scăpa de jug, numai aşa dacă veţi da mâna cu noi; dacă părtiniţi din inimă împreonarea Ardealului cu ţara noastră!" [11]

Tot în acelaşi scop este tipărit şi manifestul "Fraţi români" publicat de Silviu Dragomir, însă datat greşit "Pesta, 24 septembrie 1848"[12]. De data aceasta manifestul este semnat de Sigismund Pop, G.Mihali, T. Serb, Iosif Man şi Şt. Ioanovici. Manifestul nu poate fi din 24 septembrie deoarece el face apel din nou la uniune, deci trebuie să fie de dinainte de 30 mai 1848 când uniunea a fost deja proclamată în dieta feudală de la Cluj. Iată elementul de datare din document: "iubiţilor fraţi! Numai un cuget, numai o voinţă ne lipseşte şi toate dorinţele noastre sunt înfiinţate. Acesta e împreunarea! Zic împreunare cu Ţara Ungurească şi împărtăşirea în toate drepturile şi legile ei cele nobile, mărinimoase şi potrivite omenimei".

Da, există şi un alt apel "Fraţi români!" chiar din 24 septembrie 1848, semnat de cei cinci deputaţi români în dieta de la Pesta, însă el este mult mai lung şi până acum nepublicat. Pentru o mai bună cunoaştere a poziţiei respectivului grup de deputaţi români, redăm apelul în anexă. Originalul este scris în chirilice[13].

La toate apelurile la uniune scrise de bănăţeni şi ungureni (până şi Eftimie Murgu va ajunge ca la stăruinţele autorităţilor ungare să scrie o astfel de proclamaţie), "Foaia pentru minte ..." a lui Bariţiu dă următorul răspuns: "Voi fraţilor! Ne înşiraţi bunătăţile care le aveţi acolo în ţara ungurească, care dacă sunt aşa cum le spuneţi, noi ne bucurăm ca fraţii de fericirea fraţilor lor, dar noi nu pricepem aceea ce ziceţi voi, că fericirea noastră ar atârna singur de la unirea Ardealului cu ţara ungurească; noi ştim că fericirea atârnă de la libertate, aceasta e legată de firea omenească iar nu de uniunea cu ţara ungurească!" [...] "Voi fraţilor

[11] Institutul de Istorie „G. Bariţ" Cluj Napoca, Colecţia de documente 1848, foto 4194 - 4195.

[12] S. Dragomir, *Revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848 - 49*, II, Sibiu, 1944, p. 31- 32

[13] Documentul l-am transcris în urmă cu 30 de ani când Arhiva Istorică a Filialei Cluj a Academiei, Fond Blaj, Dosar Diverse, nu fusese inventariată. Acum documentele se află la Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale. Vezi anexa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

nu aveți naționalitate recunoscută și garantată prin legi, și după spiritul legilor ungurești nici nu puteți avea; limba română, ereditatea cea sântă a voastră, n-are influență în trebile statului, ea e condemnată și restrânsă numai în biserică până le va plăcea ungurilor să o scoată de acolo;" [...] "Voi bine știți, că naționalitatea românilor fără limbă română nu poate fi, și aceea încă o știți, că libertatea fără naționalitate e ca trupul fără suflet". În finalul articolului românii ungureni sunt chemați alături de românii ardeleni "Iar dacă s-ar întâmpla să nu putem da mâna curând, cel puțin, vă rugăm fraților! să nu dați mâna cu altul în contra noastră. Maramureșeni, bănățeni, cei din Sătmar, Bihor și din toate părțile aduceți-vă aminte că suntem frați și cum că ca frații sântem datori a ne ajuta unii pre alții în timp de nevoie"[14].

Sigismund Pop nu este numai folosit de superiorii săi ci are chiar și inițiative. Astfel dintr-o călătorie, Pesta - Oradea, plasa Beiuș, în 7 mai 1848, scrie ministrului de Interne al Ungariei, Szemere Bertalan, ce mult a activat el în favoarea noului regim pentru "a însămânța pământul nedegradat de acolo cu sămânță nealterată și sănătoasă". Inițiativa sa consta în propunerea ce i-o face ministrului de a-l câștiga pe protopopul Atanasie Boțco. Iată cum sunau respectivele rânduri: "Eu aș găsi potrivit să-l câștigăm pe numitul protopop de partea noastră cu un onorariu de 400 fl., înaintea introducerii noului sistem. El are în subordine 302 localități fiind un fel de monarh sufletesc al lor"[15]. La sfârșitul lunii mai ministrul de interne Szemere îl trimite pe S. Pop într-o misiune mai de anvergură în Bihor, Sătmar și Ardeal, în care să încurajeze, să emită proclamații (în care să nu atace raționamentele adversarului, ci să le ignore). Să atragă preoții promițându-le îmbunătățirea situației lor. Trebuia să încerce atragerea de partea maghiarilor și a presei românești din Transilvania. Despre călătoria sa S. Pop trebuia să informeze prin rapoarte amănunțite[16]. Despre această misiune, ministrul Szemere îl înștiințează și pe împuternicitul guvernului

---

[14] *Foaie pentru minte* ... nr. 22 din 31 mai 1848, p. 174 - 176. "*Răspuns la prochiămăciunea românilor din Ungaria!*" Semnează "Mai mulți români, carii au fost de față la adunarea din Câmpul Libertății".

[15] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania,* III, București, 1982, p. 304 - 305.

[16] *Századak*, 1915, p.252-255 (28 mai 1848). Cf. S.Dragomir, *Op. cit.*, V, p.348-349

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

maghiar în Transilvania, pe baronul Perényi Szigmond, căruia îi scrie în 2 iunie: "Pe Eftimie Murgu - despre care se poate afirma că este un apostol român - l-am câștigat după multă trudă. A scris proclamația pe care am tipărit-o. Acum va activa în regiunea Caraşului. Preotul român Sigismund Pop va străbate Bihorul, Aradul şi Transilvania. Va duce cu dânsul legea în româneşte, cu explicații şi proclamații". Şi oricâtă încredere avea în S. Pop, tot îi scrie lui Perényi: "să binevoiți a-l supraveghia pentru a-şi îndeplini misiunea cu sîrguință"[17]. În răspuns, Perényi îi descrie ministrului ce entuziasm se manifestă pentru uniune în Clujul unguresc, dar că "Din păcate, însă, se arată multă aversiune față de ea în special în rândurile maselor agitate". [...] "Am considerat necesar să se trimită pentru corectarea ideilor greşite ale populației pe Sigismund Pop şi Szöllösi, caractere ferme, apostoli cu bunăvoință. Până la sosirea lor am trimis în rândurile românilor din regiunea Blajului şi Sibiului, pe Jura Gheorghe jude nobiliar în comitatul Maramureşului care cunoaşte bine limba română şi firea poporului român. În felul acesta cei trei vor avea date precise la îndemână pentru sprijinirea acțiunii lor"[18].

Pe 15 iunie S. Pop îl şi informează pe Szemere Bertalan despre adunarea de le Ulmeni (Solnocul de Mijloc) şi despre alegerile de deputați în Chioar în care românii au fost bătuți pentru că doreau un deputat român. Timid îl apără pe candidatul român spunând: "Apoi fie Petru, fie Pavel deputat, important este să fie un bun patriot"[19]. Într-o lungă scrisoare, din 18 iunie, Perényi ne oferă noi amănunte despre misiunea lui S. Pop:

"[I-am atras atenția asupra lui S.Pop] ziaristului Bariţiu din Braşov, care de când a plecat nu s-a mai întors aici, dar despre care noile veşti nu relatează favorabil în privința cauzei noastre. Influența lui Sigismund Pop [asupra lui Bariţiu] poate fi mult uşurată de faptul că s-au cunoscut anterior; faptul că gazeta sa este foarte agreată, trebuie să-l câştigăm cauzei noastre. Cred că s-ar putea compensa paguba sa pe care ar suferi-o prin editarea de către dânsul a unor foi scrise în spiritul românesc. Apare încă acolo [la Braşov] o altă gazetă [românească] cu influență mai

[17] *Documente* ... 1848, V, p. 426 - 427.
[18] *Idem*, VI, p. 126, (Cluj, 7 iunie 1848).
[19] *Idem*, p. 526 - 527.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

mică; autorul acesteia fiind preot ar putea fi cumpărat prin promisiuni și prin avansare"[20]. Grea misiune a avut Sigismund Pop la 1848. Ne explicăm acum de ce răsplata a fost un fotoliu de deputat în camera superioară. Activitatea sa ca deputat am expus-o mai de mult[21], are câteva momente de sclipire în 7 august și 26 august 1848, după care intră iarăși în conul de umbră al anonimatului. Din cuvântarea sa din 26 august să reținem un pasaj care are rezonanța unei conștiințe dezamăgite: "Așa este, noi recunoaștem că nația maghiară au împărțit cu noi toate drepturile sale însă numai pe hârtie; căci în viață lucrurile decurg altfel. De câte ori nu am zis noi către popor că are aceasta sau acela drept; el însă văzând că nu poate pune în lucrare dreptul ce zicem că-l are, ce ne răspunde nouă alta, decât că toate sunt minciuni și înșelătorii"[22].

Remarcabil este și momentul "Un răspuns național dat baronului Nicolae Iojica"[23] (semnat de opt deputați români printre care și E. Murgu). Deși S. Pop este primul semnatar, George Bogdan Duică, îl atribuie în exclusivitate lui Murgu ceea ce nu se justifică. Sigismund Pop în urma cuvântului său din dieta în care apără "cauza română", fu atacat violent de 11 magnați ardeleni care într-un articol din "Közlöny" negară "simplu toate tiraniile ce s-ar face românilor ardeleni". "Gazeta de Transilvania" susține însă acuzele lui S. Pop declarând: "dn. Pop este dator caracterului său privat și public, nației și patriei sale a deschide acelor magnați ochii cu tot felul de documente autentice a le arăta că se înșală cumplit, că mai vârtos dn. guvernator nu cunoaște neauzitele blăstămății ale subalternilor, în urmă că proprietarii ardeleni ajutați de oficialii publici și de foștii lor vătafi, dregători, prefecți, gătesc o reacție înfricoșată: readucerea iobăgici[24]".

Încep apoi tulburările în țară așa încât acum S. Pop este folosit la scrierea unor alte proclamații care să liniștească spiritele, ca

---

[20] *Original.* Arhivele statului Budapesta. Fond Az. 1848 - 49 - i Miniszteriumi levéltár. Belügyminisztérium. 454/1848. E. Inst. de Ist. Cluj Napoca. Foto: 798 - 800.

[21] G. Neamțu, *Deputații români în dieta de la Pesta 1848 - 1849,* în AII C., XIII, 1970, p. 127 - 143.

[22] *Gazeta de Transilvania*, nr. 71 din 1848, p. 294.

[23] *Foaie pentru minte* ..., nr. 32 din 9 aug. 1848, p. 149.

[24] *Gazeta de Transilvania*, nr. 72 din 1848, p. 299.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

proclamația din anexă, și cea din "Amicul poporului", intitulată "Frați chioreni"[25].

Când în 23 octombrie 1848 batalionul I năsăudean sosește la Vaț și soldații nu vor să depună jurământul pentru guvernul maghiar, generalul baron Hrabovsky care i-a primit, îi trimite la ei pe deputatul Emanuil Gojdu și pe deputatul Sigismund Pop care vorbesc în limba lor, însă cu toate promisiunile făcute de cei doi deputați, nici unul dintre ostași nu cedă și nu depuse jurământul[26].

De remarcat și faptul că la baza acțiunii de împăciuire a lui Ioan Dragoș stă propunerea lui Sigismund Pop din prima jumătate a lui aprilie din 1849, adresată lui Madarasz László. Mai apoi grupul deputaților români s-au adresat împreună lui Kossuth Lajos și și-au oferit serviciile pentru a mijloci o reconciliere cu românii ardeleni, ceea ce s-a bucurat de acceptul acestuia[27].

Alegerea lui Ioan Dragoș ca mesager al împăciuirii i-a supărat pe ceilalți doi candidați la această misiune: Al. Buda și Sigismund Pop[28].

De altfel S. Pop rămâne statornic un partizan al împăciuirii româno-maghiare. În 5 iunie 1849, din Seghedin, împreună cu Alexandru Buda trimit lui Szemere Bertalan o scrisoare în acest sens: "aș dori însă, ca guvernul să îndrepte toate puterile și străduințele sale asupra împăciuirii de preferință totale și sigure a naționalităților. Noi românii nu am fost nicicând atât de norocoși, ca guvernul să nu ne fi cinstit cu încrederea sa; nu, ci dimpotrivă ici-colea trebuia să observăm și amare suspiciuni..."

Referindu-se apoi la cauza românilor, cei doi deputați consemnează: "groaznicele încâlciri ale acestei cauze nu s-au ivit din vina românilor" și atrag atenția guvernului asupra faptului, că "dacă acesta dorește să depună temelia asigurării în perspectivă a păcii interne, în ceea ce nu mă îndoiesc, atunci să se folosească în acest scop de toate mijlocele necesare. Iar dacă va fi așa, noi, în scopul cauzei națiunii

---

[25] *Amicul poporului*, nr. 18 din 1848, p. 276 - 277. (17/29 sept. 1848).

[26] V. Șotropa, *Pățăniile batalionului I năsăudean în 1848 - 49* în *Arhiva Someșeană*, nr. 14 din 1931, p. 379 - 456.

[27] Z.Tóth, *Emlékönyv Kossuth Lajos születésének 150 évfordulojára*, II, Budapest, 1952, p. 327.

[28] T.V. Păcățean, *Op. cit.*, I, p. 571.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

noastre nu ne vom da înapoi de la nici un sacrificiu şi la primul şi cel mai mic apel al guvernului vom face tot ce putem"[29].

Indiferent dacă cei doi au fost mânați de sinceritate sau de necesitate, trebuie remarcat curajul lui S. Pop şi Al. Buda care îşi asumau o misiune atât de periculoasă imediat după eşecul lamentabil a celei precedente din mai 1849 care s-a încheiat cu carnagiul maiorului Hatvani împotriva românilor de la Abrud şi cu omorârea lui I. Dragoş ca trădător. Se pare că era prea târziu pentru asemenea gesturi, dezastrul Ungariei urmă vertiginos, iar deputații români din dietă care au votat şi ei detronarea dinastiei habsburgice vor ajunge în închisoare, alături de deputații dominanților, aşteptând să li se hotărască soarta de către Haynau.

În închisoare Sigismund Pop îşi revizuieşte poziția şi constatăm că şi el a gândit ca ardelenii, şi la capătul revoluției ungare şi el vedea "un terorism cumplit şi o amalgamizare nesuferitoare" astfel încât "Adlegații români nicicând nu s-au învoit la planurile maghiarilor". Dar se scuză el, "ce putea să facă când erau înconjurați de un element străin, în a cărui mână era puterea săgetătoare". În pofida unei astfel de situații ingrate, S. Pop vede că "Noi totuşi trebuie să plătim întocmai ca maghiarii, nu pentru vina noastră, ci pentru păcatele lor". Aşa scria în 19/31 martie 1850 S. Pop către I. Maiorescu şi A.T. Laurian, cerându-le în numele tuturor deputaților români din dieta pestană, o intervenție pe lângă împărat sau guvern pentru a li se uşura situația măcar din acel punct de vedere căci şi ei, la timpul lor, s-au expus "pentru toate faptele năciunii noastre apărându-ne de calomniile contrarilor noştri. Faceți dară ceva pentru noi, de cum vă socotiți că meritām iubirea sau mai puțin, compătimirea"[30].

Soluții de intervenții se găsesc. Astfel autorităților austriece le va fi adresat un apel al fruntaşilor români din ținutul Şomcutei în favorul fostului deputat Sigismund Pop. Şi aici, sunt foarte numerose semnături, se evocă acelaşi punct de vedere invocat încă de la începutul revoluției de către ardeleni: "Prevăzut-au națiunea română că promisiunile spre asecurarea altor națiuni de la rebeli date au fost numai amăgituri, neavând dânşii alt scop, fără sub pretextul egalității, extinderea

[29] I. Deák *1848 A szabadságharc története levelekben ahogyan a kortársak látták,* Budapest, f.a.; p. 373 - 374 (doc. 308).
[30] *Convorbiri literare*, XXXIII, 1899, p. 795 - 796.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

naționalității sale și subjugarea altor popoare, voind cu nemărginit despotism a domni peste alte națiuni". Și că "maghiarii totdeauna, de mulți secoli au nutrit în pieptul lor o nespusă ură națională în contra românilor, pentru care tot spre apăsare și totală extirpare a românilor au cugetat"[31]. Se mai relevă în acest interesant document că S. Pop a ținut mai multe adunări populare în Chioar "luminând" poporul la credință către înalta Curte Împărătească. Aceste cuvântări au avut drept efect asupra românilor din Chioar refuzul de a se înscrie ca recruți în armata ungară, refuzul de a se înscrie în gărzile naționale maghiare, și în final, poporul s-a ridicat cu arme în contra rebelilor unguri, trimițând totodată deputații la Năsăud pentru a depune jurământul față de tron și națiune.

Se mai enumără câteva fapte favorabile românilor cum ar fi opoziția lor împotriva alegerii candidatului Ludovic Kovács de la Baia Mare, când românii au fost bătuți zdravăn cu ciomegele (în ciuda acestui fapt, majoritatea guvernamentală a validat alegerea "nelegiuită"); S. Pop a respins și alegerea deputaților din Transilvania ca "nelegiuită", și ca deputat "totdeauna s-a opus în contra ocârmuirii maghiare unde a putut".

Este interesant că se amintește și de faptul că deputațiunea română de la Innsbruk la Pesta revenită, "a dat mână bună domnul Sigismund Pop și cu acea deputațiune română, care la dânsul țin cluburile sale cu împreunată voință a conlucrat planul acela, întru a cărui urmare toată națiunea română în Transilvania s-au armat în contra rebelanților, pentru care lucru [S. Pop] multe a fost silit a suferi, ca să nu se dovedească a fi machinat planuri în contra revoltanților"[32]. Memoriul lui S. Pop din arest către căpitanul auditor, din Pesta, 24 iunie 1850, este scris în același spirit. Este invocată scrisoarea către Szemere din Seghedin, 5 iunie 1849 citată mai sus cu explicația că nu a vrut să rămână în Seghedin, ci a mers la Beiuș de unde voia să plece "în Transilvania la armata română transilvăneană, ceea ce am și făcut pentru ca să dau acolo românilor un raport verbal".

El, afirmă în continuare, știa că "românilor li s-au isprăvit proviziile și mă gândeam că în caz că românii tratează, vor câștiga timp să se aprovizioneze, pentru ca să poată lupta și mai departe. Mai voia să atenueze "ura armatei maghiare împotriva românilor, care mai târziu ar fi

[31] S. Dragomir, *Op. cit.*, I, p. 192 - 196.
[32] *Idem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

putut deveni teribilă". Şi ultima explicație la scrisoare: "Voiam ca această scrisoare să fie cu timpul un document pentru aceea, că românii n-au fost instigați ci că ei de aceea luptă pentru că revoluționarii s-au răzvrătit împotriva puterii legale împărătești şi se străduiau să o suprime"[33].

Când citeşti astfel de documente ai impresia că analizezi viața unui om cu personalitate dublă. Nu ştii când anume a fost el mai sincer. Adevărat este însă că grupul deputaților români nu s-a bucurat de o încredere deplină a guvernului maghiar, motiv pentru care Kossuth Lajos a întreținut un spion în mijlocul lor, pe Kerestes Ambrus care trebuia să raporteze orice mişcare a acestora[34].

Ca deputat al dietei ungare care a votat detronarea habsburgilor pedeapsa care l-ar fi aşteptat pe Sigismund Pop ar fi fost foarte aspră şi ar fi mers până la execuție. Nu este deci de prisos a menționa şi faptul că unul dintre "documentele" care l-au salvat de la moarte (şi chiar de la închisoare) a fost şi *paşaportul* pe care i l-a semnat Avram Iancu în cursul "aventurii" sale din munți. Despre acest fapt scrie Rubin Patiția în *"Jurnalul"* său: "Acest Pop Zsigo când intrară muscali în Ungaria la 1849 a fugit din Debrețin în Munții Apuseni, unde petrecu 6 săptămâni din ospitalitatea moților, apoi fu prevăzut cu pasport de la Iancul, cu care document scăpă de la moarte în furci, la care era espus"[35].

Dar poate nimeni nu a prins atât de bine situația deputaților români din dieta ungară (între care se afla şi S. Pop) ca şi George Barițiu: "Cei din Ungaria oameni tineri, foarte deştepți, şi ca români mărturisiți pe față, ieşiți însă din academii de drepturi sau de la universitatea din Pesta, avuseră în spiritele lor toate ideile revoluționare ale acelei epoci în mod cu totul unilateral, unguresc, aşa precum conveneau ele partidei antiaustriece"[36]. În concluzie, asemenea bărbați, ca Sigismund Pop şi ceilalți deputați români sunt greu de judecat; ca istoric, neavând la dispoziție toate documentele, nu pot şti pe care dintre părți a servit-o mai mult şi de care s-a ataşat mai tare. Este ca un agent dublu. Numai bunul Dumnezeu poate să-l judece, numai EL ştie ce a fost în sufletul lui. Cert este că la puțin timp după ce înființează gazetei

---

[33] *Idem*, p. 196 - 198.

[34] Z.Tóth, *Magyarok és románok*, Budapest, 1966, p. 330.

[35] Rubin Patiția, Jurnal..., Muzeul Alba-Iulia, XXXIX/519, f.40-45

[36] G, Barițiu, *Părți alese ...*, II, p. 526 - 527

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Concordia la Pesta, va trece în tabăra guvernamentală, „Zsigo bácsi" devenind unul dintre cei mai cunoscuți renegați români.

Astfel de oameni ai interesului și ai parvenirii este sigur însă că nu întăresc națiunea, ci sunt un ferment al disoluției acesteia. Sunt un produs al perioadelor de criză și de mari transformări, când individul pentru a supraviețui sau chiar a parveni își schimbă total ideile și devine un oportunist notoriu. Astfel de oameni au fost, sunt și vor mai fi. Numărul și poziția lor, pentru națiune este însă o serioasă problemă, având în vedere că dacă numărul acestora se înmulțește peste măsură și sunt și bine școliți, ba chiar lideri de opinie, sprijiniți material serios atât din interior cât și din exterior, vor lucra ca simpli simbriași pentru oricine, împotriva oricui, chiar și împotriva propriei națiuni. Nimic nou sub soare.

ANEXA

Fraților români !

I.

Într-un timp scurt, foarte mari strămutări s-au făcut.

Voi cari înainte de martie ați fost iobagi, vă îngârjobați de lanțurile robiei.

Anii sclaviei au fost grozavi, și rușinători de omenime.

Voi încă și acuma bine vă puteți aduce aminte de timpurile acelea, și doară unii dintră voi și acuma sâmt greomântul acelora, care l-au purtat pre umerii săi.

Nu e de lipsă a înșira pre lung greotățile acelea, care ați fost siliți voi a le purta, nu; căci voi mai tare le-ați sâmțit acelea, de cât eu să fiu înstare a le aduce acelea înainte.

Voi ați lucrat, și ați asudat ziua și noaptea și rodul ostănelelor voastre l-au mâncat alții.

Ați făcut domnului de pământ robotă, și i-ați dat dejmă.

Drumurile, și podurile de țară numai voi le-ați făcut, și domnii au umblat în căruță pre ele, iară voi pe la poduri plăteați și vamă.

Pământul, care l-ați lucrat, nu au fost al vostru, și cu dreptul grăind, voi ați fost numai niște arindatori.

Florintul de cap, florintul de casă și tot feliul de porție numai voi ați plătit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Numai voi ați dat cătane, deși nu ați avut ce apăra; căci pământul și așa era a domnului de pământ (spaiei).

Cătanele numai voi le-ați ținut, și îmbrăcat, voi le-ați dat și de mâncare.

Pre scurt: înainte de luna lui martie numai nobilii (nemeșii) erau părtași drepturilor acelora, acărora drepturi părtaș trebue să fie tot țăranul.

Greotățile țării numai iobagii le-au purtat, iară de drepturile țării numai nemeșimea s-au bucurat. Aceasta au fost fărădelege, și păcat strigător la cer !

II.

Nedreptatea aceasta au răcunoscut-o mai pre urmă și boierimea țării; și la dieta trecută au împărtășit drepturile sale și iobăgimei; au făcut-o părtașă celor mai sfinte drepturi, care le poate da omului D-zeu și constituția.

Fraților români ! acuma sântem asemenea în drepturi cu ceialalți lăcuitori ai țării; nu sântem mai mult iobagi, ci toți cetățeni de-o potrivă.

Au încetat darea de dejmă, au încetat robota cea nedreaptă și apăsătoare.

Patria în privința noastră nu e mai mult maștehă (vitregă), ci mumă dulce, carea pre toți de-o potrivă ne hrănește și ne sprijinește.

Greotățile țării de acuma înnainte nu le vor purta numai plugarii; ci le vor purta toți lăcuitorii țării; și le va purta fiește care întru acea măsură, în carea să bucură de bunătățile țării.

Porția nu numai noi o vom plăti, ci o vor plăti și grofii, baronii și nemeșii.

Nu numai noi vom da cătane, ci de acuma înainte vor cătăni și grofii, baronii și nemeșii, sânguri în persoana sa.

În timpurile trecute prindeau cătanele cu fune, și ștreang, și fiește cine să îngrozea de cătănie; căci ocârmuirea austriacă să purta neomenește cu cătanele, le bătea cu bâta și cu vargele însă de acuma înainte noua ocârmuire a țării noastre se va purta cu cătana omenește; căci după legea cea noaă e oprit a pedepsi pre cătane cu bâta și cu vergele.

În tot chipul ni s-au mai ușurat greutățile; și înmulțit drepturile.

Până acuma și peste puterea noastră am lucrat neștiind pentru cine, neștiind cui ? iară acum pământul care îl avem e slobod, și de sântem lucrători, numai pentru noi înșine ne ostănim.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Robota nu împedecă mai mult lucrarea noastră, nici dejma nu mai împuținează bucatele noastre.

Pre bucata de pământ, ce o biruim, sântem domni, și stăpâni, putem face cu ea ce voim.

În locul nașterii noastre noi singuri ne alegem birăul, jurații, și pre toți aceia, a cărora datorință este a priveghea asupra bunului comunității, și a ținea buna orânduială.

Pre la comitaturi și noi avem încurgere în alegerea diregătorilor, a cărora chemare este a susținea pacea și liniștea de obște, a privighea asupra averii, și a judeca asupra faptelor noastre.

De nu suntem mulțămiți cu dânșii; la alegerea nouă avem drept a ne arăta nemulțămirea cu ei prin aceea, că îi vom depune, și vom alege pre alții în locul lor.

Legile se fac la dieta țării, însă la dieta țării nu putem merge toți; căci atuncea cine ar sfârși pre acasă lucrurile noastre ? Așa dară avem drept a trimite la dietă în locul nostru astfeliu de om, despre carele sântem învinși că e omul nostru, și că va lucra pentru binele nostru. Așa dară legile pre sama noastră le fac oamenii noștri.

Și oare poate fi mai frumos, și mai mare drept, decât când legile să fac după dorința, și după binele nostru ?

Până acuma alții au făcut legi pentru noi, acuma și noi luăm parte la facerea acelora.

Mare dobândă fraților ! Mare deosebire între timpul trecut și între timpul de față.

Să întâmplă și acuma pre la alegeri ici colea câte o nedreptate; însă nu trebue zăuitat aceea, că noi sântem încă o nație tânără, sântem ca pruncu când învață a umbla, mult poticnește până i să întăresc picioarele. Pricina nedreptăților (abuzurilor) acestora nu este legea, ci unii voitori de rău, pre carii, ca să răbdăm pentru dânsa până atuncea, până ce se va împuteri.

Se află voitori de rău, și aţâțători cu inimă necurată, carii cele mai mici sminte și nedreptăți le întrebuințează spre a întărâta deosebitele nații, una asupra altia. De unii ca aceștia nu ascultați, căci de veți porni după sfatul acelora ușor se poate întâmpla ca să picați iarăși în robia și ticăloșia de mai-nainte.

De veți simți apăsare, de veți vedea cum că cineva voiește a călca drepturile noastre cu picioarele, atuncea căutați dreptatea la

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

județele covincioase și de nu veți afla dreptate acolo așterneți jalba voastră ministeriumului; căci acesta e drept, voiește binele vostru și va lecui ranele voastre.

Ce poate fi mai prețios înaintea omului decât legea sa, pentru lege în timpurile de mai demult s-au născut cele mai crâncene războaie și au curs ca valea sângele cetățenilor pentru apărarea ei.

Acelea au fost timpuri grozave; însă mulțămită lui D-zeu ! că au trecut și au ajuns timpul acela, când fieștecare se poate ruga lui D-zeu după cum îl învață mintea și cunoștința sufletului său.

Au trecut pentru totdeauna certele religioase căci oamenii timpului nostru au văzut cum că minții și inimii nu se pot pune Hotare. Legea noastră e sfântă și aceea e asigurată prin o lege mai nouă.

Legea noastră au cuprins locul acela de carele era vrednică, și s-au slobozit din lanțurile acelea în care o au fost bătut puterea cetățenească.

Preoții și învățătorii noștri după întâlesul legii îi va plăti țara. În privința aceasta nu avem ce ne plânge mai mult. Legea țării ne-au îndestulat.

În sfârșit naționalitatea e coroana tuturor drepturilor.

Naționalitatea o fac limba, portul și obiceiurile (datinile poporului).

Limba nostră română va domni în bisericile, școalele și cășile noastre; aceasta nimenea nu o poate să o răpească de la noi, dară nici că voiește cineva a ni-o răpi.

Portul și obiceiurile noastre le-am păstrat de mii de ani, și precum le-am păstrat până acuma, așa le vom păstra cu ajutoriul lui D-zeu și de aci înainte.

Fraților români ! grăiți și spuneți ce vă mai trebue ? noi sântem învinși cum că alta nu ne mai trebue, decât că trăind în pace să ne putem împuternici.

Acela care nu voește pacea pre timpul acesta, e vrăjmaș țării, vrăjmaș (inimic) nației sale, și e primejduitoriul drepturilor câștigate.

III.

Din toate acestea ați văzut că câte drepturi am dobândit deodată, și toate drepturile acestea le-am dobândit prin mijlocirea nației ungurești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

De trei sute de ani s-au luptat ungurii după drepturile acestea, și după ce le-au câștigat, le-au împărțit cu toți lăcuitorii țării de-o potrivă. Ei nu au făcut deosebire întru aceea, că cesta e ungur, cela e român, al treilea e sârb - ei deși numai singuri s-au luptat; totuși tuturora le-au împărtășit drepturile câștigate.

Și cum au mulțămit o parte a lăcuitorilor aceea, cum că atâta au dobândit ?

Ascultați numai fraților români ! și vă însemnești bine.

După ce s-au șfârșit dieta din anul trecut, și după ce glasul libertății au străbătut în toate unghiurile și coturile țării, nu să afla om, carele să nu fi binecuvântat pre deputații aceia, carii au făcut așa de sfinte, și de folositoare legi.

Însă cu cât au fost mai mare dobânda și bucuria concetățenilor, cu atâta mai tare s-au silit Viena a ne învenina dulceața și bucuria libertății.

I-au picat cu durere Vienei, că de aci înainte nu va mai putea mânca banii noștrii, nu va mai putea trage averea noastră întră scurmoșii ei părești; și că nu ne va mai tiraniza ca pre niște robi.

Au trecut o mie de ani decând stă țara ungurească; în tot anul s-au săpat mulțime de aur și de argint din adâncul pământului: și de atâta vreme câtă sâlă de blagă ar trebui să aibă țara noastră ?! Și totuși nu are, și pentru ce nu are ? nu are pentru că toată blaga au înghițit-o Viena, pre noi de toate ne-au despoiat, și ne-au adus la straiță de cerșitoriu - Și fiindcă acuma i s-au închis calea de a ne mai jefui aceasta îi cade foarte cu greu, foarte cu durere.

Au întrebuințat dară toate modurile, ca să facă ceartă între locuitorii țării cămărila* din Viena; nu s-au îngrozit a se întinde și la cele mai înjosite mijloace, numai ca să-și poată arădica iarăși domnirea sa.

Așa mai înainte de toate au întărâtat pre croați asupra ungurilor, lui Jelacici, banului Croației, au trimis bani, puște și prav; și toate acestea le-au trimis pre de ascuns, că bunul nostru stăpânitoriu de toate acestea să nu știe nimica; căci craiul nostru Ferdinand nu voiește ca să fie certe între popoarele sale ba încă când au auzit cum că Jelacici atâța pre croați asupra

* Cămărila se numesc oamenii curții cei vicleni, căci binele ce îl voiește craiul, la spatele lui îl strică, în tocmai ca sluga necredincios, carele înșală pre stăpânul său.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ungurilor, l-au pus jos din diregătorie. Însă pre lângă toate acestea, voitorii de rău, prin ascuns nu au încetat a sămăna ură și certe printră popoară și așa s-au arădicat certele întră croați, sârbi și unguri, care certe strică pacea întră oameni și primejduiesc drepturile câștigate.

Voi iubiților frați ! ați auzit, ba poate că unii dintră voi au și văzut grozăviile, care s-au născut din răscularea sârbilor. Oamenii din părțile de jos toți sunt îngroziți, nimenea nu știe că oare mai sculasă-va viu pre ziua de mâine ?! Sârbii aprind satele și pre lăcuitori îi aduc la straiță de cerșitor, cu un cuvânt; țara e în foarte mare primejdie, în așa primejdie nu au fost de mult.

IV.

În astfel de împrejurări grele ne putem teme: că deacă vor învinge vrăjmașii noștrii, atuncea iarăși vom veni la robia de mai nainte. Drept aceea, ca să nu ni se întâmple una ca aceasta, trebuie să luăm sama la următoarele:

La puterea rusască, la răscularea sârbilor, și la reacție.

Să le cercăm acestea pre rând, și mai nainte de toate puterea rusească.

În Țara Românească trezindu-să poporul din adâncul somn, în carele au dormit de sute de ani, și-au cerut drepturile sale, bărbații aceia, carii nu pre limbă, ci în inimă poartă dragostea către popor, sprijinind cererea poporului, au hotărât dinpreună cu poporul român ca cu toți locuitorii țării să fie slobozi și de o potrivă înaintea legilor !

Aceasta nu au plăcut boierimei care erca îndătinată ca șerpele a trăi numai din sângele bietului țăran; deci o parte mare dintră boeri au chiemat întru ajutor, pre împăratul rusesc, ca prin puterea acestuia să calce drepturile poporului, și să-l facă iarăși rob.

Și gândiți fraților: că împăratul rusesc au împins de la sine pre blăstămații aceia ? ba fraților ! nu i-au împins; ci au pornit cu oastea sa către Țara Românească, ca pentru vre-o câțiva boieri să zugrume libertatea poporului întreg !

Însă nu e de mirare aceasta, căci cel ce e tiran poporului său, nu poate să fie prieten libertății unui popor străin.

Întru adevăr rusul e de o lege (religie n.ns. GN.) cu noi; însă tocmai pentru că e de o lege cu noi nu ar trebui să calce și să zugrume slobozenia poporului român.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Legea lui H[ristos] voește, ca toți oamenii din lumea aceasta să fie fericiți, să se iubească unii pre alții, și să fie slobozi, însă împăratul rusesc nu voește fericirea, nu voește slobozenia, nu voește arădicarea poporului, și în loc de a sămăna dragoste întră oameni; samănă dojmănie și ură.

Așa dară noi românii nu putem să avem nici o dragoste către împăratul rusesc; ba fiind el vrăjmașul sângelui nostru, și vrăjmașul libertății, cu un fel de greață ne întoarcem de către dânsul.

Împăratul rusesc e cel mai mare tiran; supușii lui sânt robi cu carii lucrează după voință; întru o mână ține sbiciul, iară în cealaltă streangul, cu care acață pre supușii săi. Noi apriat mărturisim cum că către un tiran ca acesta nu avem nici o dragoste; ba de am ști cum că în noi să mai află vre-o picătură de sânge, carea ne-ar trage către ruși, și aceea am slobozi-o din trupul nostru. Cum am putea noi să avem dragoste către împăratul rusesc, când el voește a apăsa pre frații noștrii din țară; ce de s-ar întâmpla, mai pre urmă și pre noi ne-ar face robi !

Și vedeți fraților ! rusul e foarte puternic, fiind soiul acesta foarte lățit; mai aproape de ruși în privința limbei stau sârbii, având și numai o lege.

Și de vom privi la timpurile trecute ușor putem vedea cu ce dragoste s-au purtat sârbii cu noi.

Sârbii au venit în țara ungurească pre la anul 1690 supt patriarha Arsenie Cernovici; și de 158 de ani, de când sânt aicea au răpit la sine toată puterea bisericească; și pre noi românii din toate ne-au închis afară!

Sârbii au umplut toate diregătoriile cele mai mari bisericești, și pre noi pre români ne-au tras supt puterea sa.

Aceasta foarte bine știți voi fraților de prin Arad, Bihor, Becheș, Cenad, Timișoara și Căraș ! bine cunoașteți nedreptățile acelea, care ni le-au făcut nouă hierarhia (preoțimea) sârbească.

Întru un timp la atâta ajunseră lucrul, cât era să ne răpească și limba; și băgând limba sârbească în bisericile și școalele noastre, voia să ne sârbească.

Pricina necreșterei și necultivărei noastre e hierarhia sârbească; aceasta s-au silit a ne ține în robie ca să poată domni preste noi.

De am fi fost noi despărțiți de către sârbi, acuma națiia noastră nu ar fi în cea necultivată stare în care să află pre timpul acesta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Nu este om, carele să poată tăgădui adevărul acestora; acestea sânt adevăruri curate, curate ca soarele.

Este dară cu putință ca noi românii să ținem cu sârbii în protiva ungurilor ?

Nici decum ! ba toată puterea trebue să o adunăm și să apărăm țara dimpreună cu frații noștrii unguri împotriva sârbilor.

Toți știți aceea cum că sârbii în Bănat s-au răsculat asupra ungurilor, zicând cum că ei cer drepturi.

Doamne sfântule ! dar oare ce fel de drepturi voesc ei ? doară aceea, ca ei să fie domni, iară celelalte popoare să fie supușii lor ? dară oare ungurii cu cât au mai mari drepturi decât ei. Aceasta fraților e numai crimpiță; ei vreu a se spăla pre sine, diavolul însă înaintea lumii tot deavol rămâne.

Ungurii nu voesc a răpi ceva de la dânșii, pre ei îi cunosc de frați; de limba lor nu se încaeră nimenea, legea lor e slobodă, ce dară poftesc mai mult ? numai răutatea și blăstămăția i-au atățat pre ei asupra ungurilor; și cum că pre ei nu îi povățuește vre-o voință curată, se vede și de acolo, că ei fără deosebire jefuesc, ucid și aprind; iată în Bănat mai multe sate românești s-au făcut jertfă sârbilor! au pângărit muerile și fetele de român, pruncii i-au aruncat în foc, și multe alte grozăvii au făcut; și totuși ei îndreznesc a zice către români, ca să țină cu ei ! Aceasta fraților ar fi atâta, cât a păși cu dracu în ortăcie. Aceasta noi românii nu putem să facem, căci voim a rămânea credincioși către împăratul, și către țara noastră. De aci ușor putem vedea cum că libertatea în gura sârbilor e numai amăgire, și că țintirea lor nu poate fi alta, decât să se rumpă de către coroana ungurească, și [să] se facă o stăpânire mare slavonă, ce de vor putea face, noi românii sântem periți, noi atuncea nu am putea fi mai mult români, nu, ci ar trebui să ne sârbim!

Așa dacă binele nostru poftește, ca noi din toată puterea să ne împotrivim sârbilor; binele nostru poftește, ca să ne însoțim cu ungurii împotriva lor; căci de se vor împuternici sârbii, atuncea pre noi întru toată întâmplarea ne va înghiți slavismul; însă de unguri nici când nu avem să ne temem, căci precum noi suntem sânguri, așa și ei nu au nici o rudenie cu alte popoară; și noi și ungurii sântem orfani; noi la olaltă trebuie să ținem, și să ne luptăm, căci numai așa vom fi tari și feriți.

Să aruncăm o privire și asupra croaților. Oh acești oameni nenorocoși sânt atățați mai cu seamă prin partida reacționară. Și ce zic

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ei? că să bat pentru naționalitate, și neatârnarea patriei sale! Lucru minunat! sau doară ungurii au voit să răpească naționalitatea lor? Ferească D-zeu ! ba încă le-au dat slobozenie a se ocârmui pre sine în limba lor. Și ce vor să zică cu neatârnarea țării lor! Acea cum că ei nu voesc să fie oameni slobozi supt constituția țării ungurești; ci voesc să geamă supt jugul Austriei; ei dară nu să bat pentru neatârnare, ci după robie; voesc a ajuta pre Austria, ca așa noi mai ușor să ne pierdem neatârnarea ! ei nimica nu voesc a dobândi, ci numai aceea voesc ca noi să pierdem. Lucru minunat, și ne mai auzit ! Acesta încă nu are pereche în istorie, ca un popor din bună voia sa să se lapede de slobozenie, și să se arunce în brațul robiei; și tocma aceasta să întâmplă la croați ! Însă noi gândim cum că aci poporul e amăgit; și numai povățuitorii săi sânt de vină, carii pentru interesuri străine sânt gata a jertfi binele poporului său! Căci poate altul, decât cel nebun să poftească: ca din om slobod să se facă rob?

Cu un cuvânt: toate faptele croaților sânt îndreptate spre aceea, ca să se reașeze starea de mai nainte, însă introducerea stării de mai nainte e atâta, cât a ajunge iarăși acolo, ca domnul de pământ să beleasă pe iobagi, precum l-au belit până acuma; ca domnul de pământ să fie toate, iară bietul plugariu nimica. Cui îi place asemenea stare, acela ortăcească-să cu croații și cu sârbii, și fie ucigătorul libertății; însă carele nu poftește asemenea stare, acela nu poate face alta decât a să însoți cu ungurii împotriva croaților și a sârbilor.

În sfârșit să cercăm și reacția*. Supt aceasta să înțeleg oamenii ocârmuirei căzute, care ca să- și câștige iarăși puterea, nu să sfiesc a întrebuința oricât de înjosite mijloace. Înaintea oamenilor acestora nimica nu e sfânt; ei sânt gata a face prin vicleșugurile sale cele mai crâncene vărsări de sânge; numai ca să se poată înălța la treapta ocârmuirei. Aceștia ziua și noaptea sapă groapă libertății popoarelor; și de s-ar împlini pofta lor, atuncea numai tirani și robi ar fi pre fața pământului. Acuma nu mai îndrăznesc a lucra la lumină, ci s-au tras în întunerec, și acolo gătesc lațuri propășirii omenești. De la oamenii aceștia s-au născut toată tulburarea ce domnește în țară. Aceștia au ațâțat pre croați și pre sârbi ca să se scoale

* Reacție se numește tendința aceea, după carea mulți să silesc a introduce robia de mai nainte, robota, dejma, cătănia deapururea, și altele ca acestea. Capul acestora sânt sârbii, și croații; însă mai ales Jelacici.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

asupra libertății. Oameni sălbatici și afurisiți ! da ce v-au făcut vouă țara Ungurească ? sau doară gândiți cum că voi vă veți ajunge scopul ? Ba ! nici când ! Căci popoarele țării ungurești bine văd, cum că cu arădicarea voastră, fericirea lor va scădea, și tocmai pentru aceea, să vor sârgui a zdrobi capul reacției oriunde se va arăta aceea.

V.

Așa dară ca nu cumva intră atâtea patimi, și lațuri să ne pierdem slobozenia, noi românii nu putem alta să facem, decât să ținem cu ungurii.

Ungurii se poartă cu noi frățește, așa dară și noi să ne purtăm cu dânșii frățește, și să-i ajutăm în primejdia lor, căci ajutându-i pre ei ne ajutăm și pre noi; altmintrea și ei, și noi suntem periți !

Fugiți fraților români de amăgitorii aceia, carii zic: că ungurii sânt neprietenii noștri; căci aceia nu voiesc alta decât a tulbura pacea între voi, și a vă duce la starea de mai nainte, la jug, și la dobitocie ! Aceia foarte bine știu cum că de vom ține, cu ungurii, vom fi tari, și ei nu își vor putea împlini drăcești sale planuri. Feriți-vă de dânșii ca de foc.

Fiți în pace, căci numai pacea va face: ca să gustați din mireasma (dulceața) libertății; iară tulburarea păcii va naște năcaz și amar; și noi bine știm, cum că voi v-ați săturat de aceea.

Mântuitorul nostru H[risto]s ori încătrău s-au dus, vorba cea dintâie i-au fost : "pace vouă" - ascultați și voi de dânsul, și fiți în pace.

VI.

Însă aceasta nu e destul; deși vom fi noi în pace, și vom trăi frățește cu ungurii; pentru aceea totuși de vom ședea numai cu mânile puse pre piept, nici țara nu o vom mântui de primejdie; nici libertatea noastră nu o vom putea asigura !

Ce să facem dară !

La arme fraților ! la arme ! nu întârziați, că țara și libertatea noastră e în primejdie.

Voi sânteți aceia, a căror strămoși au dărăpănat Cartago, au supus Ahaia, au domnit peste mările Italiei, Spaniei, Franciei și Britaniei; voi mlădițele celi mai strălucite nații - voi veți putea suferi ca sârbii și croații să se urce (sue) asupra voastră ? atuncea voi nu ați fi vrednici să vă mai numiți români, și prin aceasta ați batjocori vestea, numele și mărirea strămoșilor voștri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Vrăjmașii ne-au înconjurat din toate părțile; și între atâtea popoare numai națiia ungurească voește a să lupta pentru libertate; să dăm dară mâna cu dânsa, și cu putere împreunată să răsipim pre toți vrăjmașii slobozeniei noastre.

Fraților ! pre mormântul strămoșilor voștri, pre moaștele lui Trăian vă rugăm: deșteptați-vă odată ! căci libertatea e primejduită. Noi ca români grăim cătră voi iară ca cătră români; și tare credem, cum că voi ne veți înțălege pre noi; căci tot acela sânge de român bate și în vinele noastre, care bate și în vinele voastre !

În numele sfintei cruci, și a evangheliei grăim cătră voi, ca să prindeți la arme, ca sfântul apostol Pavel, și într-o înțălegere cu ungurii să ne apărăm unii pre alții; mai bine să perim cu mărire decât să fim robi!

Noi credem cum că de vom ținea noi românii cu ungurii, noi vom învinge, și nu numai noi vom fi fericiți, ci și strănepoții noștri. Însă dimpotrivă, noi vom peri ca niște vai de noi ! și strănepoții noștrii în mormânt încă ne vor blăstăma.

Nu, noi nu ne vom face vrednici de blăstăm; noi ne vom lupta, și vom învinge, și ne vom face vrednici de binecuvântare. D[umne]zeu și sfânta trăime ne ajute ! Datu-s-au în Pesta în 24 septemb[rie] 1848.

Sigismund Pop, Gavril Mihali, Teodor Serb, Iosif Mani, Ștefan Ioanescu
Ablegați români.
În tipariu lui Vazul Cosma

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XIV.
Aspecte ale delațiunii în documentele revoluției de la 1848-1849 din Transilvania*[1]

Vremurile tulburi de transformări istorice nasc întotdeauna perturbări mai mari sau mai mici în mentalitățile oamenilor afectați de respectivele zguduiri sociale, naționale sau de altă natură.

Dereglările produse în comportamentul uman apar întotdeauna, respectând în linii mari, calitățile și defectele sufletului națiunii (sau etniei) supuse momentului istoric respectiv.

Modul de manifestare comportamentală conjuncturală a națiunii respective își pune cu această ocazie amprenta mai mult sau mai puțin apăsat pe imaginea ei generală, atât în proprii ochi cât și ai celor din jurul ei. Desigur, obiectivitatea cu care își privește ea propria imagine (sau în context a vecinilor care își formează ei înșiși imaginea despre celălalt) ține de mai mulți factori. Dacă se urmărește aflarea adevărului și nu se dorește a se cultiva o imagine apologetică sau deformată, rezultat al anumitor interese, o cercetare obiectivă poate duce la concluzii interesante cu valabilitate științifică serioasă în domeniul imagologiei.

Cazul nostru este imaginea delatorului român și a celui maghiar din Transilvania într-un astfel de moment de prefacere istorică - revoluția de la 1848-1849.

Tentația de a alege tocmai acest aspect izolat și oarecum accidental al conduitei umane a fost motivată atât de faptul că l-am considerat a avea valențe deosebit de semnificative, cât mai ales, pentru ineditul său.

---

* Studiul publicat în: *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, XXXVI, 1997. Revăzut.

[1] Această comunicare a fost ținută la Simpozionul *Imaginea celuilalt în Transilvania. Perspectivă istorică,* în 6 mai 1995 la Cluj-Napoca. Simpozionul a fost organizat de Universitatea Babeș-Bolyai, Cercul de Studii Transilvane, Secția Română și Institutul de Cultură Sud-Estgermană, Munchen, precum și de Asociația "Erdelyi Museum". Titlul inițial a fost modificat în programul sesiunii astfel: *"Imaginea delatorului transilvănean de la 1848-1849 reflectată în documente de epocă".*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Delațiunea derivă de la latinescul "delatio-delationis" şi dicționarele o înregistrează cu sensul de denunț, pârâ, informare, denunț calomnios, plângere, denunțare secretă în scop de a dobândi o recompensă. Folosit şi peiorativ.

Delațiunea poate fi făcută din convingere, din constrângere, din răzbunare, din dorința de a câştiga o recompensă, din pervertirea caracterului, precum şi din multe alte motive.

Delațiunea nu poate înnobila un caracter, ea este un accident, şi cu toate acestea, în ciuda vălului de umbră aruncat de secole asupra ei, ba chiar de milenii, dacă ne gândim la biblicul Iuda şi la ai săi 30 de arginți, este o trăsătură profund umană, atâta doar că e lipsită de respectabilitate; sub o formă sau alta, a fost exploatată de toate regimurile politice cunoscute de istorie.

Poate romanii au dus-o la perfecțiune dar nu trebuie ignorate nici "îmbunătățirile" aduse în principal de nazism şi comunism.

În cercetarea de față ne vom referi însă strict la perioada anilor 1848-1849.

Miile de documente publicate şi nepublicate privind revoluția de la 1848-1849 din Transilvania conțin un număr important de denunțuri izvorâte din varii motive. Delatorii sunt în majoritate români şi maghiari. Sporadic saşi, evrei, țigani.

Adesea ne-am pus întrebarea: care au fost mobilurile dominante care i-au determinat pe unii şi pe ceilalți să denunțe?

Răspunsurile date de documente sunt şi ele variate, deşi am putut sesiza şi unele specifice. Cum am spus, numărul acestor genuri de documente şi informații este mare; noi am examinat din acest punct de vedere, doar pe cele mai semnificative.

Să începem aşadar cu românii.

C.A. Rosetti analizând profund spiritului românesc, aşa cum strălucit a făcut-o mai târziu Constantin Rădulescu-Motru[2], ajunge la concluzia că românii sunt incapabili de a conspira. Românii "ca şi toate popoarele de rasă latină - spune el - n-au paciință, nu ştiu tăcea, se vând ei pre sineşi"[3].

---

[2] Constantin Rădulescu-Motru, *Sufletul neamului nostru. Calități bune şi defecte*, Bucureşti, 1990, 15p.

[3] G.Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, II, Sibiu, 1890, p.3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Grupul de intelectuali ce conducea revoluția românilor din Transilvania cunoștea prea bine aceste defecte ale neamului lor. Şi tocmai în lumina acestora ni se relevă acum şi mai pregnant necesitatea acelui jurământ din 3/15 mai de la Blaj, reluat apoi de români în numeroase localități din Transilvania, deoarece el era menit a impune românilor o coeziune şi o solidaritate, care altfel ar fi fost periclitată.

Să ne gândim că acel jurământ de pe Câmpul Libertății prevenca în bună măsură trădarea, denunțul, laşitatea. Acolo se consemna clar că românii "nu vor lucra niciodată în contra drepturilor şi intereselor națiunii române"[4].

Conştiința națională a românilor atunci se năştea şi se consolida, pătrundea mai adânc în mulțimi.

Maghiarii demonstrau o conştiință națională mult mai accentuată; partida koşutistă împingând-o chiar la extrem, dar cu toate acestea documentele publicate în colecția noastră privind 1848, relevă un fapt surprinzător, o realitate istorică indubitabilă, dar trecută în general cu vederea, adică, aceea că ungurii din Transilvania la 1848 aveau şi o conştiință acută de minoritate în oceanul etnic românesc.

Menționăm faptul deoarece din această *conştiință de minoritate* ce dorea cu orice preț să-şi mențină dominația asupra majorității vor deriva în principal cele mai multe denunțuri împotriva românilor, de la începutul revoluției şi până la sfârşitul ei.

Să începem cu doi delatori români tipici. Canonicul Teodor Sereni şi notarul consistorial Ştefan Manfi. Cei doi îl denunță pe profesorul Aron Pumnul[5]. Denunțul apare într-un raport al comitelui suprem baronul Bánffy Miklós către guvernatorul Transilvaniei (Aiud, 1 iunie 1848): "ieri am aflat în mare taină de la doi preoți cu minte sănătoasă din Blaj (canonicul Teodor Sereni şi notarul consistorial Şt. Manfi) promițându-le să nu le divulg numele, că Aron Pumnul, care e făgărăşan, fiind născut în Cuciulata, ar fi pornit în zilele acestea spre ținutul Făgărașului pentru a instiga"[6]. Este evident că înaltele fețe bisericeşti aveau conştiința răului pe care i-l făceau lui Aron Pumnul,

---

[4] *Documentele privind revoluția de la 1848 în țările Române, C.Transilvania*, IV, Bucureşti, 1988, p.40-41.

[5] *Ibidem*, V, Bucureşti, 1992, p.409.

[6] *Ibidem*, loc.cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

deoarece nu se poate explica "marea taină" în care şi-au făcut denunțul. Bánffy, cel ce avea de profitat de pe urma denunțului, îi considera pe cei doi ca având "minte sănătoasă". Amândoi erau români şi Sereni şi Manfi dar l-au vândut pe Pumnul.

Să trecem însă la o piesă dintre cele mai ilustrative în ceea ce priveşte pe delatorii români. E vorba de un denunț în toată regula semnat de un grup de intelectuali: Dunca Pavel, concepist fiscal, Avram Nicolae Penciu, Ioan Moga, Ioan Pomorici şi Bădilă Petru, asesori ai consistoriului bisericesc[7]. Ei se adresează guvernatorului Transilvaniei denunțând pe unii tineri "nematuri" din "Comitetul național valah", precum şi pe Al.Papiu Ilarian, pe Constantin Roman şi Ioan Suciu; pe ziaristul sas Benigni şi pe profesorul sas Schuller.

Delatorii îşi motivează gestul astfel: „Noi subsemnații, fideli față de patrie, am ținut de datoria noastră cetățenească să aducem la cunoştință preaînălțimii voastre atentatul susamintit în vederea luării eventual a măsurilor necesare".

Cu "datoria cetățenească" încercau să-şi liniştească doar conştiințele. E clar acest lucru deoarece dacă într-adevăr aveau o aşa înaltă conştiință cetățenească de ce n-au făcut-o la lumina zilei? După expunerea "motivației" adăugau imediat cu prudență: "o rugăm cu supuşenie pe preaînălțimea voastră să binevoiască a ține în secret numele noastre şi a nu le comunica nimănui". Este cât se poate de clar că delatorii aceştia ştiau ce fac şi bănuim că şi pentru ce o fac.

Penibil rămâne apelul la discreție şi tonul extrem de slugarnic al denunțului, care se încheia semnificativ cu precizarea: "slugi supuse"[8]. Va fi fost aceasta o formulă a epocii, dar parcă prea era scrisă cu mult zel.

Dintre numeroasele exemple care ne stau la îndemână, nu pot lipsi denunțurile episcopului Ioan Lemeni care se pare că avea o personalitate dublă, precum şi alte tulburări comportamentale. El îl denunță pe S. Bărnuțiu, pe Al. Papiu Ilarian, pe S. Balint care îi era rudă şi pe mulți alții. Ajunge până acolo încât să ceară poruncă de la Guberniu pe cine să elimine din şcolile Blajului, indicând apoi numele studenților vizați în care "ardea cel mai tare dragostea de neam"[9],

---

[7] Arhivele Naț. Magh., Budapesta, Fond G.Pr. nr.1496/1848. Publicat de Deák Imre, *1848. A szabadsagharcz...*, Budapesta, f.a.

[8] *Idem*, p.126-127.

[9] *Documente 1848*, II, p.109-110; III, p.398-399; 470-471.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

urmând a se scuza față de aceştia cu faptul că "porunca" a venit de sus! Este semnificativă pentru imaginea sa şi atitudinea pe care o adopta atunci când intelectualii români veneau la el pentru a-i solicita să apere interesele naționale românești. El le răspundea: "ce-mi cereți voi? Ca să-mi jungii pe tata ori pe mama?"[10] - bine ştiindu-se că era născut din tată român şi mamă unguroaică.

Simion Bărnuțiu semnează în vara anului 1848 o plângere pe care o menționăm doar pentru că autoritățile o numeau denunț. Era însă o plângere îndreptățită la adresa comportamentului ostaşilor secui care la Mihalț au comis un adevărat măcel. Interesant este faptul că această reclamație justificată care cerea doar o anchetă obiectivă (din moment ce fuseseră uciși oameni), nu se află în nici-o arhivă - nici la Cluj, nici la Budapesta, din simplul motiv că ea a fost restituită celui care a scris-o, cu intenția manifestă de a nu se păstra în arhivele oficiale nici o urmă incriminatoare pentru regim privitoare la acest masacru[11].

Trecem acum la un adevărat denunț de data aceasta, semnat de negustorul Dimitrie Fogorasi, care "toarnă", ca să zicem aşa, întreaga deputație a românilor care au mers la Viena, pentru "orientare greşită". Declară în acest sens că pe el "nu-l poate ferici un stat românesc!". Pe el "numai patria ungară" este în măsură să-l facă fericit - şi încheie: "aş vărsa chiar sângele copiilor mei, dacă ar fi în stare să facă şi să gândească altfel" (14 iunie 1848)[12].

Având în vedere regimul de teroare instaurat odată cu proclamarea statariului pe întreg teritoriul Transilvaniei este greu de descifrat astăzi din documente dacă Fogorasi scria aşa din convingere sau de frică.

Cel mai urmărit român de la 1848 a fost Al. Papiu Ilarian. Nu s-a putut pune mâna pe el, aşa încât, stăpânirea l-a arestat şi apoi l-a şi spânzurat pe tatăl său, preotul Ioan Pop din Budiul de Câmpie, profitând de denunțul unui alt preot, tot român, George Crişan din Pogăceaua[13].

---

[10] *Observatorul*, II, nr.21 din 14/26 martie 1879, p.82.

[11] G. Neamțu, *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848*, în *Istoria României. Pagini Transilvane*, Cluj-Napoca, 1994, p.244-281.

[12] Arhivele Naț. Magh.,, Budapesta, Fond K.Papp-Miklos gyujtemenje.

[13] I. Chindriş, G.Neamțu, *Procese politice antiromâneşti care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848,* 1995, p.12. Vezi şi Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Cluj-Napoca, Fond Comitat Turda, nr.851/1848. Praes.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

De delatorii secreți Buda Sandor și Al. Bohățel nu mai pomenim[14]. Trecem la un caz mai deosebit. Denunțul comandantului Ioan Gomboș din Zarand către generalul Avram Iancu[15]. I-l trimite pe Toda Nicolae comandantul ungurilor din Hălmagi, cu reproșul că și pe băiatul acestuia i l-a trimis, dar că Iancu l-a slobozit și "din nou s-au făcut vrăjmaș românilor" încheind: "Vei judeca ce vei face că n-am făcut lui nici o vătămare, dar mai bine să moară un om sau zece decât mulțimea să piară".

Numeroase sunt denunțurile sătenilor obținute de autorități prin amenințarea cu arderea satelor în caz că aceștia nu aduc în fața tribunalului statarial pe "instigatorii" satului. Era credem o dramă, când sătenii duceau legați la un simulacru de judecată, de cele mai multe ori pe preotul satului, ori pe morar ori pe alt sătean de-al lor. Invariabil respectivii erau spânzurați pe loc. Aceste denunțuri colective obținute prin constrângere de către autoritățile maghiare devin foarte numeroase începând cu luna octombrie 1848. Există și cazuri de deținere a unor ostatici dintr-o familie pentru ca aceasta să-și denunțe un alt membru al familiei. Un exemplu de denunț colectiv sub amenințare, dintre sutele semnalate în comitatul Zarand, citâm aici pe cel îndreptat împotriva morarului din Csucs, Rus Ioan[16], precum și împotriva preotului ortodox Eftimie Popovici[17] din Hălmagiul Mic. Amândoi au și fost executați.

Cunoaștem un singur caz când un delator român dar și spion în favoarea maghiarilor a fost executat de români. E vorba de Ion Boc (zis Nuțu) judele primar din Lazuri. Despre această întâmplare se spune: "slobozindu-se [românii] pe casa lui au ars-o și pe el l-au omorât, împușcându-l înaintea casei". Acțiunea a fost condusă de către căpitanul Colțu din Brusturi[18].

Din unele documente aflăm că uneori delatorii români au fost răsplătiți totuși de autoritățile maghiare pentru trădările lor. Astfel, avem

---

[14] *Tort. Tár,* IV, 1903, p.602.

[15] Biblioteca Academiei Române, București, Mss.Rom.F 87/XL.

[16] Silviu Dragomir, *Studii privind istoria revoluției românilor din 1848*, Cluj-Napoca, 1989, p.197 (ediție îngrijită de Pompiliu Teodor).

[17] Biblioteca Academiei Române, Mss.rom. nr.1059, f.125-127.

[18] Al. Filipașcu, *Descrierea întâmplărilor de la începutul revoluției din anul 1848 și 1849 în protoprezbiteriatul Hălmajului*, în *Transilvania*, 74, ian.1943, nr.1, p.55.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cazul lui Tovi Lihailovici din Hălmagi, care ca recompensă a activității sale a fost pus ajutor de administrator pe lângă Ribiczei jr., peste localitățile Baia de Criș, Brad și Băița[19]. În final constatăm că prețuirea serviciilor delatorilor români nu era chiar așa de mare, după cum reiese și din faptul că în toamnă o serie de delatori și colaboratori cu maghiarii sunt arestați. Dintre aceștia menționăm pe protopopul Filip, notarul consistorial Manfi, arhivarul Turc, profesorul Manu, parohul I. Oltenu și alții[20]. E iarăși greu de spus dacă a fost o arestare care să-i acopere, adică să-i salveze de suspiciunile românilor, sau una autentică. Poate că alte documente ce vor ieși ulterior la iveală vor aduce mai multă lumină în această chestiune.

Și acum iată câteva exemple de delațiuni ale maghiarilor din Transilvania.

Denunțurile cele mai des întâlnite de la începutul revoluției sunt împotriva românilor care au fost la Blaj, în special împotriva preoților și a altor intelectuali. În caz că erau prinși, cei denunțați riscau să fie bătuți și apoi aruncați în închisori. Din primăvară până în toamnă închisorile din Transilvania au ajuns neîncăpătoare.

Un denunț tipic din perioada de după adunarea de la Blaj (28 mai 1848)[21] este cel al judelui regesc Szántó János din Ungheni împotriva preotului Ioan Pop din Saros. Szántó s-a simțit și el "dator a denunța" deoarece numitul Pop ar fi spus că "toate faptele nobilimii sunt răuvoitoare". Chiar și înarmarea ei "este dorită pentru a-i nimici pe români". Denunțul, în urma înfățișărilor, s-a dovedit a fi neîntemeiat.

Am găsit și un informator - care nu s-a simțit jenat câtuși de puțin să-și aroge explicit acest titlu. E vorba de informatorul Jabloncy din Oradea care îi denunță pe boierii moldoveni refugiați în Transilvania[22]. Un caz de mare răsunet a fost denunțarea redactorului ziarului *Siebenbürger Bote*, Joseph Benigni de către secretarul Gyergyai Sámuel în legătură cu atitudinea ziarului săsesc față de evenimentele de la Mihalț, și pentru că l-a calificat pe secretar drept: "incapabil, fanatic și

---

[19] *Idem*, p. 49 și 53.
[20] *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, p.378, col.I.
[21] *Documente 1848*, V, p.111-112.
[22] *Ibidem*, V, p.420-422.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ultra maghiar". Denunţul a fost trimis direct guvernatorului Teleki[23]. De remarcat şi denunţul lui Wesselényi Miklós împotriva candidatului de deputat Mihai Pop ca "răzvrătitor, imoral şi valah urâcios"[24].

Contele Jozsef Lázár îl denunţă fără însă a-l putea dovedi pe preotul Ştefan Iacovici. Acesta va fi arestat în mod abuziv (chiar şi fără aprobarea consistoriului) în 15 iunie 1848. Din document reiese însă că arestarea s-a făcut dintr-o ranchiună mai veche[25].

Un "N.N." din Câmpeni care nu-şi dezvăluie identitatea, se simte şi el "dator" a trimite "în taină" un raport în care îl denunţă pe Nicolae Corcheş şi pe Iosif St. Şuluţiu (28 august 1848)[26].

Consilierul montanistic Nemegyei János este cel mai zelos denunţător al lui Avram Iancu[27].

Denunţul ca metodă de a-i guverna pe românii ardeleni era încurajat de la cel mai înalt nivel. Ministrul de interne al Ungariei, Szemere Bertalan îi recomanda explicit comisarului Vay să colaboreze cu câţiva delatori notorii: Penciu Avram, protopopul Keresztes Bazil şi protopopul Petru Bădilă, precizând: "*în general această metodă ar trebui aplicată pretutindeni*. Dacă reuşim să găsim o persoană potrivită e un mare câştig"[28].

Chiar Comitetul naţional maghiar se adresează comisarului Vay cerându-i să dea dovadă de „patriotism" şi să slăbească duşmanul "*şi cu mijloace băneşti, provocând în sânul său neînţelegeri şi trădări*" [s. ns. - G.N.], ceea ce, din perspectivă istorică, aruncă lumini cu totul noi asupra disensiunilor din interiorul mişcării naţionale a românilor din Transilvania (revelatorul document poartă data de 28 octombrie 1848, Budapesta)[29].

Printre denunţători se află şi o categorie foarte ingrată, aceea care îşi denunţă proprii salvatori, cum a fost învăţătorul Schalat Jozsef[30] din Hălmagi, a cărui viaţă a fost cruţată de românul care l-a arestat, cârciumarul Nicolae Todea. Învăţătorul Schalat îl denunţă pe acesta

---

[23] *Ibid.*, V, p.435-436.

[24] D.J.C.A.N., Arh.familiei Wesselenyi. Corespondenţa lui Wesselenyi Miklos.

[25] Arhiva Consistoriului Bisericii Ortodoxe din Sibiu, Fond 1848, nr.38 (301).

[26] Arh. Naţ. Magh., Budapesta, Fond.G.Pr., nr.2380 E/1848. Foto 544.

[27] *Ibid.*, Foto.545-547.

[28] Deák Imre, *1848. A szabadsagharcz...*, Budapesta, f.a.

[29] S.Dragomir, *Studii şi documente...*, III, Cluj, 1946, p.146-147.

[30] B.A.R., Mss.rom. 1059, f.119-120.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

tribunalului statarial ca participant la arestarea sa. Drept urmare, N.Todea va fi spânzurat.

Simple încurajări, vorbe spuse în public, puteau să aducă nenorocire celui ce le-a rostit dacă era auzit de vreun denunțător! Așa au pățit Ion Mihuța și Ion I. Mihuța, care la târgul din Vașcău (1848), ar fi declarat că: "Dumnezeu să ajute împăratului și lui Iancu"; denunțați de Birta Biblos, respectivii au fost duși la Criscior unde au fost bătuți până ce unul din ei a orbit. Apoi au fost răscumpărați de familie cu 160 fl[31].

Profesorul din Baia de Criș, Potya József, soția lui, fiul său și fiica sa îl denunță pe preotul Ion Jude (29 octombrie 1848) și drept urmare acesta va fi spânzurat imediat la Hălmagi[32].

În 2 februarie 1849 locotenent-colonelul Forró din Târgu Mureș, ordonă funcționarilor din acest oraș, să-i denunțe prin rapoarte, pe românii nesupuși[33].

Din exemplele de mai sus, nu trebuie să se tragă concluzia că maghiarii îi denunțau numai pe români și pe sași. Se denunțau și ei, ei între ei. Astfel este savuros denunțul făcut de nobilul Kozma Gábor împotriva preotului reformat Molnár József din Kiskend [Chendul Mic, scaunul Mureș] în 24 mai 1849. Ce i se reproșează acestui preot? Că a întreținut legături cu tribunul românilor, că a primit cu brațele deschise gloatele românilor, dându-le de mâncat și de băut, iar armata ungară a primit-o cu plânsete și blesteme, alături stându-i tot satul[34].

La sfârșitul ostilităților, când deja se introdusese starea de asediu în toată Transilvania, autoritățile austriece, vor instaura și ele, la fel ca și autoritățile ungare în mod deschis, domnia delațiunii. Astfel pentru denunțarea unei persoane care nu s-a înscris în registrele hotelului sau a unei persoane ce poseda o armă nedeclarată, delatorul primea 10 fl. încasabili din execuția silită asupra acuzatului, numele denunțătorului urmând a fi ținut secret[35].

---

[31] Al.Filipașcu, *op.cit.*, p.54.

[32] *Idem*, p.51-52.

[33] Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale Române, Tg.Mureș, Fond 1848, Nr.126/1849.

[34] G.Neamțu, *Maghiari alături de revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie "George Barițiu" din Cluj-Napoca*, XLI, 2002, p. 97-126.

[35] D.J.M.A.N. Tg. Mureș, Fond 1848, Nr. 1849/K. b., Dosar nr. 2043/1848.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Un capitol important privind delațiunile la vedere l-a constituit la 1848-1849 acela privitor la denunțurile semnate în presa românească, maghiară și săsească. Ele constituie însă un câmp mult prea larg și oarecum specific, pentru a fi tratat aici și acum.

Acestea sunt fapte nude și crude extrase din documentele unei perioade tulburi și zbuciumate din viața Transilvaniei; ele rămân niște triste și groteşti dovezi ale istoriei, exemplificând nemernicia omului și vremurilor, incriminând mentalități revolute.

Succinta noastră incursiune printre cei câțiva delatori români și maghiari, credem că a reușit a demonstra și faptul că denunțurile au și ceva tipic într-un anumit fel. În concluzie, la români delațiunea se face mai frecvent în urma unei constrângeri, sub presiune, amenințare, șantaj, dar și pentru o recompensă, precum și din alte motive. La maghiari mobilul mai frecvent al delațiunii este declarat a fi "simțul datoriei patriotice" (citește – *șovinism*) sau cetățenești dar și din răzbunare personală. Ei denunță, ca și românii, de pe toate treptele sociale: de la poștaș (care confiscă din proprie inițiativă scrisorile românești suspecte), învățător, profesor, avocat, funcționar, conte și baron și până la comitele suprem. Sunt cazuri în care și maghiarii denunță pentru recompense bănești.

Dacă ar fi să căutăm o explicație a acestor atitudini în lumina mentalităților, atunci am putea spune că delațiunea românului poartă în mare pecetea mentalității de iobag, iar cea a maghiarului nobil pe aceea a mentalității stăpânului de iobagi; și nobilul și nenobilul maghiar din Transilvania au viu sentimentul de grup minoritar periclitat iminent în existența sa. Oricum, la 1848-1849, așa a fost.

Conform celor afirmate de Brodel, că mentalitățile suferă de inerție pe durate lungi, situația de după 1848-1849 s-a schimbat destul de încet.

Și totuși, indiferent de motivele ale delatorilor români și maghiari, considerăm că uneori a existat totuși o punte comună între ei, aceea a sentimentului uman de vinovăție care este imposibil să le fi lipsit cu totul, conștiința că fac rău semenului lor de aceeași sau de altă etnie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XV.
Un memoriu al generalului Lüders privitor la poziția românilor din Transilvania în revoluția de la 1848-1849*

În uriașul efort de a înăbuși pârjolul revoluționar izbucnit în Europa, imperiul austriac și cel rus și-au dat mâna. La cererea habsburgilor se pune în mișcare o puternică armată rusă de intervenție condusă de prințul feldmareșal Ioan Feodorovici Paschievici.

Transilvania, însângerată de un conflict nedorit de românii care-și apărau prin revoluție propria lor ființă națională, a devenit teatrul de operațiuni al generalului Alexandr Nicolaevici Lüders, comandantul corpului V de armată. Astfel, în vara anului 1849, trupele țariste comandate de Lüders mărșăluiau prin trecătorile Predeal și Bran invadând Transilvania cu 26.000 de soldați și 56 de tunuri[1]. Aceste trupe aveau și misiunea de a salva pe români și sași de la *genocid*. Fapt trecut cu vederea sau ignorat cu bună știință până astăzi. Comandanții trupelor ungare erau hotărâți să un scape prada din mâini – Transilvania. Soarta bătăliilor nu se prevedea a fi favorabilă, iar generalul Bem, condus mai mult de îndrăzneală decât de rațiune, se aruncă disperat în lupte, ajungând să nu mai pună nici un preț pe viața oamenilor săi, ceea ce a și dus la nemulțumiri în sânul armatei comandate de el.

Românii, pe care Bem un a reușit să-i înfrângă, rezistau semeț în munții lor, în timp ce tratativele de împăcare cu maghiarii la stăruințele lui N. Bălcescu, deși păreau să evolueze spre binele guvernului ungar, au fost curmate brusc din cauza rapidei desfășurări a evenimentelor. În 3 august 1849, Avram Iancu dădu acel răspuns scurt, demn, prudent și generos, anunțându-l pe Kossuth L. că nu mai poate continua tratativele

---

* O variantă a acestui studiu a fost publicată în: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXV, 1988. Revizuit.

[1] G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, II, Sibiu, 1890, p.586.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

de pace cu "fraţii unguri, fiind împrejurările foarte critice"[2]. Totuşi, el a hotărât să rămână neutru în timpul luptelor ce se vor da între unguri şi ruşi, spre a-şi dovedi sentimentele frăţeşti pe care le nutreşte faţă de poporul maghiar.

Dacă guvernatorului Ungariei, Kossuth, ar fi recunoscut din timp drepturile legitime ale românilor ardeleni, ar fi adus trupelor sale un contingent de peste două sute de mii de luptători din Transilvania şi Banat, în contra cărora intervenţia lui Paschievici şi Lüders ar fi fost fără nici un efect. Faptul este confirmat chiar de Lüders însuşi, după mărturiile diplomatului francez Poujade: "De la început, unirea lor [a românilor – n. ns. G.N.] cu ungurii ar fi dat, probabil, un alt curs revoluţiei. Fără proviziile pe care le-am găsit în Principate şi fără Iancu, şeful românilor transilvăneni, *n-aş fi putut reuşi*"[3]. Modul de a proceda al guvernului ungar a costat; istoria fiind neiertătoare şi-a urmat cursul implacabil.

Românii luptau aşadar, în tabăra în care n-ar fi dorit să se afle, dar care le-a recunoscut drepturile naţionale şi acum, în loc de dispreţul nobilimii ajunsă la cârma revoluţiei ungare, ei se bucurau de consideraţia generalului Lüders, ba şi mai mult, de simpatia lui; Alexandr Nicolaevici, aprecia în mod deosebit mai ales figura de erou a lui Avram Iancu. De altfel, la intrarea în Transilvania, el declara categoric că: "numai un general am aflat în ţară, pe Iancu"[4], numindu-l şi "sufletul mişcării româneşti" având încrederea nestrămurită a naţiunii ce vedea în persoana sa pe eroul şi ocrotitorul ei[5].

Gazeta românească *Bucovina*, ce apărea pe atunci, consemna şi ea laudele aduse de generalul Lüders lui Iancu, Axente, Balint şi altor comandanţi români[6].

Considerăm absolut necesară examinarea atitudinii generalului rus faţă de români, pentru a înţelege şi mai bine conţinutul şi sensul memoriului său pe care-l socotim de o importanţă deosebită pentru istoriografia românească.

---

[2] S. Dragomir, *Avram Iancu*, ed. A II-a, Bucureşti, 1968, p.265-266.

[3] N. Bănescu, *Avram Iancu şi generalul Lüders*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXXXIII, nr.75 din 14 aprilie 1920, p.6.

[4] *Istoria românilor din Dacia Superioară. Schiţa tomului III de Al.Papiu Ilarian*, publicată de Şt. Pascu, Sibiu, 1943, p.134.

[5] S. Dragomir, *op.cit.*, p.341.

[6] *Bucovina*, Cernăuţi, nr. 28 din 2 sept.1849, p.158.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Până în momentul de față, existența documentului n-a fost decât menționată în filele unui volum de memorii ale diplomatului francez Poujade[7]. Menționea constând într-un scurt rezumat a fost preluată și publicată mai întâi de N. Bănescu[8] și apoi de N. Iorga[9]. *Textul integral* al documentului, raportul generalului rus Lüders, nu era însă cunoscut până acum. Îl publicăm aci, în anexă, specificând că deși poartă titlul oficial de raport, el are caracterul unui *memoriu* și îl vom analiza ca atare.

Raportul-memoriu este semnat de generalul Lüders, fiind o copie contemporană a documentului original, tradusă în limba franceză, aflător în arhivele vieneze, purtând data de 3 august 1849 stil vechi, respectiv 15 august stil nou. Documentul este emis în Orăștie și e adresat generalului rus contele Vladimir Teodorovici Adlerberg, pentru a fi înaintat țarului Nicolae[10]. Conținutul lui, conceput de generalul Lüders, dovedește că acesta a fost nu numai un militar capabil, ci și un abil și fin observator politic. Memoriul se referă în esență la cauza pentru care luptă românii transilvăneni. Descrie, pe scurt, istoria, locul și importanța românilor în cadrul Transilvaniei, intervenind hotărât în favoarea lor. Obiectivitatea generalului țarist este impresionantă și documentul constituie un paradox al istoriei, cum paradoxal este și faptul, petrecut cam tot în acea vreme zbuciumată a sfârșitului de revoluție, că N. Bălcescu a scăpat de urmărirea trupelor imperiale cu ajutorul galbenilor pe care generalul Lüders i-a dăruit lui Avram Iancu[11]. Dar la urma urmei lupta românilor pentru recunoașterea existenței politice a națiunii lor, putea fi utilă Rusiei mai târziu, gândea încă de pe atunci diplomația țaristă. Oricum, românii a căror revendicări naționale fuseseră refuzate de cercurile conducătoare ungare, erau nevoiți, după cum explica N. Bălcescu, să pună problema existenței naționale mai presus de aceea a

---

[7] Poujade, *Chretiens et Turcs*, Paris, 1859, p.304-305.

[8] N. Bănescu, *op.cit.*

[9] N. Iorga, *Ceva nou despre Avram Iancu, în Transilvania*, Sibiu, 1922, p.583.

[10] Xerografia documentului se află în Arhiva Institutului de Istorie "George Barițiu" din Cluj-Napoca, la colectivul de editare a documentelor revoluției de la 1848-1849 din Transilvania sub numărul: Xerox, nr.23.908-23.913. Originalul se află la Haus- und Hof Archiv Wien, Fond P.A.X/Russland, Karton 28. Intervention in Siebenbürgen II, Teil.

[11] I. Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1890, p.415.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

libertății, deoarece: "Până când un popor nu va exista ca nație, n-are ce face cu libertatea"[12]. Grăitoare în acest sens este impresionanta scrisoare a lui Buteanu către maiorul Csutak[13].

Valoarea majoră a documentului de față în contextul unui număr apreciabil de documente privind revoluția de la 1848 din Transilvania, constă însă în aceea că este o mărturie contemporană evenimentelor, emanată de la un for care nu aparține direct taberelor implicate în lupte (austrieci, maghiari, români), ci executa doar o intervenție pasageră în treburile interne ale imperiului austriac, infirmând explicit odată mai mult acele teorii care susțin că românii au fost "unealta oarbă a camarilei" imperiale. Nedreapta și tendențioasa aserțiune făcută în scopuri politice oprimatoare, și atunci și mai târziu, rămâne astfel o afirmație goală, lipsită total de o bază istorică reală.

Memoriul, aci publicat, vine să arate cu cea mai mare claritate și fără putință de tăgadă, *pentru ce* au luptat românii alături de imperiali. Românilor nu le păsa în fond de imperiul habsburgic și nu luptau din fidelitate față de împărat, dorința lor cea mai ardentă fiind afirmarea propriei națiuni, cucerirea drepturilor lor legitime. Pentru a le obține ei trebuiau să ridice armele și să-și facă *un nume*, care să le permită să-și impună revendicările și să nu fie priviți ca cel mai oropsit popor din imperiu meritând a fi nesocotit.

Fără a fi învinuiți de "trădare" față de casa habsburgică, românii nu-și puteau permite în epocă o atât de clară explicare a situației lor, cum o face Lüders, presupunem de bună credință, numai că, din nefericire, documentul se întoarce mai apoi împotriva lor, acesta atașându-se celor privind tratativele "compromițătoare" cu ungurii și din intervenție în favoarea românilor se transformă în dovadă împotriva loialității lor pentru că este clar că românii au greșit din punct de vedere austriac atunci când au tratat cu guvernul ungar. De altfel și interesele naționale românești ale momentului cereau ca revoluția românilor să meargă neabătut alături de Austria constituțională. Austria și-a reexaminat poziția față de români atunci când și-a dat seama că ei au luptat pentru realizarea Dacoromâniei și când a aflat că au dus tratative cu inamicul.

[12] *Ibidem*, p. 246.
[13] *Ibidem*, p. 325.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Demn de remarcat mai este și faptul că memoriul pe care îl publicăm, oferă acum și posibilitatea corectării unor afirmații pe care istoricul Silviu Dragomir le face în cunoscuta sa monografie Avram Iancu tocmai din lipsa unor informații existente, după cum se va vedea, în documentul de față.

*

Mulțumit de colaborarea militară cu românii, generalul Lüders, în toamna anului 1849, aduce la cunoștința țarului Nicolae situația acestora, demonstrând că gândește nu numai ca un militar ce avea nevoie de aliați, ci și ca un om ce a înțeles efectiv temeiuri adânci, nepricepute la înalta curte vieneză și necunoscute la curtea de la Petersburg.

Acest lucru reiese limpede din introducerea istorică a memoriului în care generalul face o minuțioasă și profundă digresiune asupra istoriei Transilvaniei, vorbind despre secui, maghiari, germani și, în sfârșit, pe larg, despre români care reprezintă "clasa cea mai numeroasă" și care "privați de toate drepturile civile, oprimați, în întregime descurajați", nu se bucură - cum constată el - "nici de protecția guvernului austriac, nici de aceea a nobilimii maghiare".

În ultimul timp, arată Lüders, în momentul în care, din toate părțile, toți se precipită cu atâta furie la cucerirea drepturilor politice, de asemenea, românii au încercat să ceară guvernului austriac, să le acorde și lor câteva dintre drepturile civile. Dar rezultatul înșelându-le până în această zi așteptările, ei încep să fie nemulțumiți.

În corespondența colonelului maghiar Stein, capturată la Sebeș s-au găsit printre altele și două îndemnuri pe care Kossuth i le adresa acestuia, angajându-l să ia toate măsurile posibile în scopul de a întreprinde o apropriere față de români. În respectivele scrisori Kossuth deplânge că împrejurările l-au obligat să acționeze împotriva lor; este gata, zice el să uite totul pentru a-i atașa pe români atât cât este posibil la cauza maghiarilor. În sfârșit, Kossuth promite românilor toate acele drepturi civile de care guvernul austriac i-a lăsat privați până acum, și care, după propria lor mărturisire, ei, românii, nu mai speră să le mai obțină de la austrieci: ori, în mod sigur, nu există nici o îndoială, că această ultimă condiție ar avea o imensă influență asupra fidelității și devotamentului românilor către guvernul lor legitim (în speță către împăratul Austriei).

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Relatând despre întâlnirile sale cu prefecții și tribunii români, generalul continuă: "Având ocazia de a vedea în aceste ultime zile pe partizanii români Axente și pe preotul St. Ioan[14], care au acționat sub ordinele lui Iancu, am putut remarca - subliniază Lüders - că românii sunt nemulțumiți. Ei se așteaptă la mult și vor suporta greu o nedreptate. Ei știu că iarna trecută s-a format la Sibiu un comitet care avea ca scop să le acorde drepturi egale cu cele ale altor cetățeni, ei știu de asemenea că acest comitet n-a avut nici un rezultat".

Urmează apoi precizarea atât de prețioasă pentru noi: *"Partizanii lor [ai românilor - n. ns. G.N.] erau animați în acțiunea contra ungurilor, mai puțin de spiritul de fidelitate către guvernul austriac decât de dorința de a-și face un nume, de a ridica naționalitatea română și de a cuceri dreptul de a se cere și de a obține pentru concetățenii lor drepturile civile de care ei sunt privați"* [s. ns. G.N.].

Finalul are rezonanța unui avertisment: "În consecință, totul mă face să cred că guvernul austriac nu trebuie să conteze multă vreme pe colaborarea și devotamentul românilor dacă el nu se grăbește să proclame pentru ei egalitatea drepturilor cu toate celelalte neamuri din Transilvania.

Această considerație îmi pare atât de gravă în momentul de față - încheie generalul rus - încât am crezut de datoria mea să o comunic excelenței voastre pentru a o supune prin intermediul dv. d-le conte, înaltei aprecieri a maiestății sale împăratului, în cazul în care d-voastră a-ți aprecia că este cazul". Semnează generalul Lüders.

*

Ceea ce l-a îndemnat pe generalul rus să intervină la țar, în favoarea românilor au fost, fără îndoială, constatările sale directe de pe câmpul de luptă, unde a văzut cu ochii lui eroismul românilor, care, cu mijloace mai mult decât modeste au ținut în șah o armată bine organizată, instruită și echipată. Tot atunci a luat la cunoștință, personal, și de nedreptățile la care erau supuși românii.

O impresie puternică e cert că i-a făcut-o lui Lüders întâlnirea cu prefecții Axente, Balint și cu Nicolae Bălășescu, care, în scrisoarea sa din Sibiu, 8 august 1849, îl convoca și pe Iancu la o astfel de întâlnire la Alba Iulia, cu generalul Lüders, care urma să-i facă daruri și să-i dea cele

[14] Nume receptat greșit. Este vorba de Simion Balint. Vezi: Ion.I. Nistor, *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, București, 1931, p.14-15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

de lipsă[15]. Întâlnirea cu Bălăşescu, autorul menționatei scrisori, reiese că a fost cordială şi utilă.

Tot pe atunci, rezultă că au mai avut loc astfel de întâlniri ale lui Lüders cu comandanții români, la Sibiu, Alba Iulia şi Orăştie.

Memoriul este scris după bătălia de la Sebeş, unde insurgenții maghiari au înregistrat o înfrângere. A doua zi, în 13 august 1849, Lüders merge la Alba Iulia unde a lăudat purtarea garnizoanei în timpul asediului şi nu a uitat a se informa şi asupra ținutei românilor "a cere informațiuni şi adrese de ale prefecților şi tribunilor" pentru a fi decorați[16]. După care, generalul rămâne cu corpul său de oaste între Orăştie şi podul de pe Strei aşteptând ştiri despre operațiunile armatelor din Ungaria[17]. Acum găseşte el răgazul să aştearnă pe hârtie, dens şi concis, milităreşte, intervenția sa către țar. Şi dacă el găseşte timp, între grijile unei campanii militare deloc uşoară, să vină în ajutorul românilor, înseamnă că situația era într-adevăr gravă, aşa cum de altfel, a şi calificat-o.

Se pare că pe general l-a şocat nu numai nemulțumirea românilor împotriva austriecilor lângă care luptau strângând din dinți, ci şi sărăcia lor în materie de hrană, echipament şi armament. Este semnificativă în acest sens şi conversația lui Lüders cu tribunii români care după bătălia de la Sebeş se aflau în Orăştie. Printre ei era şi Clemente Aiudeanu, adjutantul lui Iancu. Lüders îi întreabă: "- Ce salar ați avut sub durata războiului de la guvernul din Viena?

- Nimic, răspunseră tribunii, părinții noştri ne-au susținut.

- Imposibil! zicea Lüders, căruia i se părea lucrul de necrezut"[18].

Se pare că aici la Orăştie generalul Lüders a avut mai mult răgaz să se întrețină cu românii asupra dorințelor lor şi să le promită ajutor. Acelaşi ajutor îl solicită românii şi prin adresa de mulțumire a prefecților Iancu şi Axente menționată ca "memoriu" de S. Dragomir. Cota documentului este notată greşit în ambele ediții ale monografiei *Avram Iancu*[19] şi de fapt acest "memoriu" al conducătorilor legiunilor române este

---

[15] I. Lupaş, *Avram Iancu*, Cluj, 1924, p.55.

[16] G. Bariţiu, *op.cit.*, II, p.611.

[17] *Ibidem*.

[18] Iosif Şterca Şuluțiu, *Partea a VI-a din Memoriul lui...*, Sibiu, 1899, p.273.

[19] La p.297 din monografia sa, S. Dragomir indică documentul ca aflându-se la B.A.R., mss.1016, p.224-226, dar la această cotă se află scrisoarea lui Ioan V. Rusu către G. Bariţiu datată Sibiu, 5 iunie 1866.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

cum am spus mai sus, o "Adresă de omagiu din partea românilor ardeleni către generalul Lüders"[20]. Însă fără îndoială, "Adresa" are un tâlc deosebit; ea exprimă speranța românilor că vor fi egal îndreptățiți cu celelalte națiuni și prin intermediul lui Lüders invocă înalta intervenție a țarului în favorul națiunii române și a drepturilor ei[21]. Rugămintea românilor Lüders o și îndeplinise deja prin înaintarea memoriului său din 15 august 1849, ceea ce înseamnă că problema fusese discutată serios și solicitată insistent nu numai în adresa de omagiu către Lüders, ci și mai înainte în timpul întâlnirilor generalului cu prefecții.

Atmosfera dintre români și imperiali devine tot mai încordată, cum reiese atât din corespondența lui N. Bălășescu, care vorbește despre cei ce încearcă să-i discrediteze pe români, cât și din scrisoarea colonelului Dorsner care căuta dovezi în aceeași direcție. Cu alte cuvinte, imperialii căutau acte compromițătoare pentru români față de ei, și nu satisfacerea revendicărilor acestora. Într-o astfel de situație, românii, în mod logic, se adresează către cine îi ascultă: iată încă unul din rosturile cordialelor întâlniri de la Sibiu, Alba Iulia și Orăștie, dintre fruntașii românilor și Lüders. Pe aceeași linie se înscrie și delegația celor doi tribuni ai lui Iancu, Dionisie Darabant și Deac, care se duc la Oradea, pentru a prezenta omagiile românilor generalului rus prințul Paschievici, încartiruit în clădirea episcopală a înaltului prelat greco-catolic Erdeli. Comandantul rus îi întâmpină cu multă amabilitate, manifestându-și mulțumirea pentru primirea care i s-a făcut, exprimând în același timp cele mai bune speranțe. Rămâne însă nefondată afirmația că cei doi tribuni i-ar fi prezentat lui Paschievici vreun "memoriu", cum se spune în nota de la pagina 297 a monografiei *Avram Iancu*, chiar dacă se dă ca sursă Iosif Șuluțiu[22]. În realitate, textul lui Șuluțiu *nu pomenește deloc* despre așa ceva, iar indicația bibliografică nu este nici ea precisă[23]. Afirmația ar putea fi privită, cel mult ca o supoziție personală a autorului monografiei. Deci

---

[20] Cota corectă este: B.A.R., mss. rom. 1061, f.224-225; cf. I.Bianu și G. Nicolaiasa, *Catalogul manuscriptelor românești*, t. III, Craiova, 1931, p.460.

[21] S. Dragomir, *op.cit.*, p.297.

[22] Idem,, *op.cit.*, p.297, în nota 1.

[23] Este indicat: "Șuluțiu S. Iosif, *Memoriul lui Iosif Șterca Șuluțiu de Cărpenișiu*, Sibiu, 1879-1899, III, p.273, or textul respectiv se află la același autor în Partea a VI-a *Din memoriul lui Iosif Șterca Șuluțiu de Cărpenișiu*, Sibiu, 1899, p.273.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

"memoriul" despre care se spune că a fost prezentat la Oradea, pare să fie, după toate probabilitățile, confundat cu acea "Adresă de mulțumire" către Lüders, înfățișată acestuia, la câteva zile (în 18 august 1849 sau puțin mai târziu) după ce generalul rus și-a scris propriul său raport-memoriu. În consecință, nu există nici-o dovadă că "Adresa de mulțumire" către Lüders considerată de S. Dragomir "memoriu" ar fi ajuns la țar. Nici nu era cazul[24]. Este însă cert că documentul elaborat de Lüders în favoarea românilor a ajuns în mâna țarului Nicolae, fapt pentru care există confirmarea istoricului francez Poujade[25].

Prin urmare, "memoriul" la care țarul "se grăbi a răspunde că nu poate interveni direct într-o chestiune a Imperiului Habsburgic, dar că, din prețuire pentru români" îl va trimite Curții imperiale din Viena, este de fapt raportul - memoriu al generalului Lüders.

O explicație complementară, care nu anulează cu nimic aprecierile curajului și setei de drepturi și dreptate a românilor, este că atitudinea plină de interes și simpatie a generalilor ruși manifestată față de românii ardeleni nu exclude presupunerea că aceasta putea fi dictată și de vreun gând ascuns al diplomației țariste care, prin întărirea naționalității române în coasta imperiului habsburgic, spera să poată trage în viitor foloase pentru politica ei de expansiune. Să nu uităm că, respectiva diplomație, privind lucrurile în ansamblu, își dădea perfect de bine seama încotro se îndreptau evenimentele, motiv pentru care Nesselrode, declara pe față Turciei și Austriei că românii "ar voi să restatornicească un regat Daco-Român din Valachia, Moldova, Bucovina, Transilvania și Besarabia" ceea ce ar da un rău exemplu statelor învecinate și ar pricinui căderea Turciei[26]. Dar, în jocul ei de culise, aceeași Rusie țaristă oferea românilor un *regat al României* până la Tisa, sub *protectoratul ei* și sub un vicerege rus; se adeverea astfel părerea lui I. Maiorescu, exprimată în scrisoarea sa din 9 septembrie 1848 către A.G. Golescu, că scopul respectivei manevre politice era ca în acest fel Rusia țaristă "să ne apuce și să ne împreune apoi cu croații, ca să vină la Marea Adriatică"[27].

---

[24] S. Dragomir, *op.cit.*, p.298.

[25] Poujade, *op.cit.*, loc.cit.

[26] *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, IV, București, 1903, p.336.

[27] *Ibidem*, p.277.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

*

Acest raport - memoriu vine să clarifice şi o altă confuzie, şi anume, aceea cu privire la scrisorile capturate ce conțin tardiva tentativă de împăcare maghiaro-română.

S. Dragomir constată în aceeaşi monografie dedicată Craiului munților, că versiunea scrisorii lui Bălăşescu "diferă întrucâtva de expunerea oficialităților ruse, dar concordă cu ceea ce ştie colonelul Dorsner, comisarul austriac de pe lângă statul major al generalului Lüders: că scrisoarea lui Bem s-a găsit asupra unui ofițer căzut înainte de 1 august. Deci ea nu a fost capturată în bătălia de la Sebeş"[28], şi în consecință, crede că aşa cum e reprodus de Dorsner, conținutul scrisorii este "evident denaturat".

De fapt, e vorba de scrisori deosebite. Scrisoarea menționată de Bălăşescu şi Dorsner a fost capturată, într-adevăr, înainte de 1 august 1849 şi este a lui *Bem* către *Stein*, dar scrisoarea menționată de raportul oficialității ruse, citat pe larg de S. Dragomir, a fost capturată în timpul sau imediat după bătălia de la Sebeş (12-13 august 1849) şi este a lui *Kossuth* către *Stein*. Aşadar conținutul scrisorii relatate de Dorsner, cu toată reaua lui credință față de români, este corect relatat (el însuşi este uimit de conținutul ei!), iar raportul - memoriu al lui Lüders de fapt vine să completeze expunerea oficialității ruse, precizând că la Sebeş s-au capturat *două scrisori* ale lui Kossuth, analizându-le mult mai amănunțit conținutul şi arătând că acestea erau îndemnuri sau ordine către colonelul Stein, care-i puneau în vedere să ia toate măsurile posibile în scop de a realiza o apropiere față de români. Din păcate, pentru români şi maghiari, intențiile de ultimă oră ale lui Kossuth nu au mai avut când să se realizeze, iar ceea ce a urmat în politica habsburgilor față de români a dovedit că aceştia n-au luat în seamă avertismentul lui Lüders, deoarece salvându-şi tronul, colaborarea românilor nu mai era necesară pentru ei.

Valoarea istorică a scrisorilor amintite, rămâne doar cea de intenție, o mână întinsă prea târziu, după trădarea lui Hatvani-Dragoş gest simbolic din care conducătorii politici maghiari ai momentului, nu mai puteau trage nici-un folos, cel mult învățăminte.

În legătură cu scrisoarea lui N. Bălăşescu se mai impune să facem şi constatarea că acesta a avut perfectă dreptate atunci când a consemnat în

[28] S. Dragomir, *op.cit.*, p.292.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

8 august 1849 că rușii (spre deosebire de Dorsner) nu acordă nici o crezare scrisorii capturate de la maghiari înainte de 1 august, pe care, natural, ei o cunoșteau. Aceasta reiese clar din memoriul lui Lüders, care nici măcar nu o menționează. El acordă, însă, după cum am văzut, o mare importanță celor două scrisori ale lui Kosstuh către Stein.

Trebuie să subliniem totodată că precizările și limpezirile pe care ni le-am permis a le aduce în lumina documentului pe care-l publicăm și care nu-i era necunoscut istoricului S. Dragomir, *nu impietează cu nimic* asupra meritelor unanim recunoscute și incontestabile ale monografiei *Avram Iancu*, model al genului și carte de căpătâi pentru cunoașterea evenimentelor din timpul revoluției de la 1848-1849 din Transilvania.

*

Ce s-a întâmplat mai departe cu memoriul aflăm de la același diplomat francez care l-a și semnalat. Contele Adlerberg a găsit demn de interes pentru țar memoriul lui Lüders pe care i-l înaintează. Țarul Nicolae îi răspunde generalului Lüders că el n-ar putea interveni într-o asemenea chestiune, dar că memoriul său l-a trimis curții de la Viena[29], ceea ce fără îndoială este exact, deoarece acolo a și fost găsit.

Efectul său în epocă, în lipsă de date certe, nu-l putem decât bănui. Din capul locului, cum de altfel am arătat, autoritățile habsburgice n-au ținut seama de sugestiile generalului Lüders. Din contră, documentul se pare că a fost privit ca un amestec în treburile interne ale Austriei de către un aliat impus de împrejurări, dar deloc iubit, devenind mai apoi chiar un denunț împotriva românilor, și adăugându-se acelor documente căutate de colonelul Dorsner, pentru a dovedi lipsa de loialitate a românilor.

Oricum, el a contribuit în mod neîndoielnic la intensificarea atmosferei de neîncredere față de români întreținută mai târziu și de acuzațiile și mașinațiunile săsești[30].

Asociind gesturile amicale față de români ale generalului Lüders, acela al remunerării unor prefecți și tribuni[31], ca și propunerea

---

[29] N. Bănescu, *op.cit.*, loc.cit.

[30] I. Nistor, *op.cit.*, p.15.

[31] *Bucovina*, nr.39 din 18/30 nov.1849, p.241. Cf. Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p.30-31. Cf.și *Românul* din 17 sept.1872, p.2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

pentru decorare de către țar a unui număr de comandanți români, și în fine, acest memoriu ce cuprinde solicitarea unor drepturi civile pentru români, atestă considerația și respectul de care s-au bucurat românii în ochii lui, deși ultimul gest, memoriul, rămâne fără efect, sau se va întoarce chiar împotriva lor. Cât privește decorațiile solicitate de Lüders pentru români, acestea vor veni exact la momentul oportun, salvând realmente pe mulți de la închisoare și poate chiar de la execuții.

Totodată suntem convinși de faptul că acest document a făcut parte alături de acele acte prezidențiale ale lui Kossuth privind fazele tratativelor sale cu Iancu care au fost puse în secret de „arhivarul" maghiar la dispoziția împăratului pentru a lovi în români. Taina lor se pare că n-a fost cunoscută nici de ministrul-președinte Schwarzenberg și în fapt *acestea* au constituit motivul care l-a determinat pe Francisc Iosif să micșoreze atât de drastic gradul decorațiilor acordate, volens nolens, până la urmă și de către el[32] și nu invidia împăratului și a celor din jurul său pentru faptele de arme al unor comandanți români[33].

Raportul - memoriu înfățișat îl considerăm edificator, după cum am mai spus, prin faptul că el atestă o realitate: *românii au luptat alături de austrieci nu din fidelitate față de împărat, ci pentru propriile lor drepturi naționale*. Această interpretare ignorată, uitată sau denaturată atât în trecut cât și în prezent, din interese politice ușor de imaginat, corespunde pe deplin cu adevărul istoric. Generalul Lüders, deși străin, fiind de bună credință, l-a recunoscut ca pe un adevăr simplu, dar hotărâtor.

Cu tot eșecul său, memoriul este fără îndoială un remarcabil document istoric pe care l-am considerat demn de a fi publicat cu atât mai mult cu cât el înlătură și unele erori și confuzii din istoriografia noastră.

ANEXĂ

Traduction d'un Office du General Lüders au Comte Adlerberg en date de Szászwaros [Orăștie] le 3 Août 1849 v.s. [15 août n.st.].

La Transylvanie est habitée par trois peuples, qui diffèrent complètement d'origine, sous le rapport de la langue qu'ils parlent,

[32] S. Dragomir, *op.cit.*, p.309.

[33] Șt. Pascu, *Avram Iancu*, București, 1972, p. 201.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

comme de l'esprit qui les anime. Ce sont: les Hongrois, les Allemands (Saxons) et les Valaques. Les Szeklers, quoiqu'établis dans le pays avant les Hongrois , appartiennent néanmoins á la même race et ne diffèrent presqu'en rien de ces derniers. Les trois peuples jouissent aussi de privilèges distincts. Il serait assez juste de dire que les Hongrois constituent la race dominante; ils sont les nobles, les propriétaires terriens, et occupent les plus haute dignités civiles et surtout militaires dans le pays. Les Allemands en sont, pour la plupart les bourgeois et les fermiers. Les Valaques, qui composent les deux tiers de la population sont les paysans.

Les Hongrois, race guerrière, après avoir conquis les habitants primitifs du pays, ancêtres des Valaques de nos jours, s'approprièrent dès-lors, comme il est naturel, tous les droits civils.

Les Allemands, descendan[t]s des anciens colons germains, qui se sont transportés en Transylvanie encore au Moyen Âge, ont par leur nature laborieuse, leur caractère paisible et les droits ils jouissent, une grande affinité avec nos colons allemands. Ils sont fortement protégés par les Autrichiens et n'aiment pas les Hongrois, sans pourtant avoir pris aucune part à la dernière guerre.

Viennent enfin les Valaques, la classe la plus nombreuse; descendan[t] d'un peuple conquis par la force des armes, privés de tous droits civils, opprimés, entièrement découragés, ils ne jouissent de la protection ni du Gouv[ernemen]t Autrichien, ni des Hongrois. Ils détestent ces derniers et ont agi contr'eux toutes les fois qu'ils l'ont pu; ceux-ci, de leur côté, les en ont toujours cruellement puni.

Dans ces derniers temps cependant, et au moment où de tous côtés on se précipitait avec tant de fureur à la conquête des droits politiques, les Valaques aussi tentèrent de demander au Gouv[ernemen]t Autrichien qu'il leur concédat quelques-uns des droits civils. Le résultat ayant jusqu'à ce jour trompé leur attente, ils, commencent à être méconten[t]s. Dans la correspondance du Colonel hongrois Stein, saisie dans l'affaire sous Mühlenbach [correct: Mühlbach - n.n.] on a trouvé entr'autres, des exhortations que Kossuth lui adressait en l'engageant de prendre toutes les mesures possibles afin d'amener un rapprochement avec les Valaques. Kossuth déplore dans ses lettres, que les circonstances l'aient obligé d'agir contr'eux; il est prêt, dit-il, à tout oublier pour les attacher autant que possible à la cause des Hongrois; il

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

leur promet enfin tous ces droits civils dont le Gouv[ernemen]t Autrichien les a laissés privés jusqu'ici, et que, de leur propre aveu, ils désespèrent d'en obtenir. Or, il n'y a certainement aucun doute que cette dernière condition aurait une immense influence sur la fidélité et le dévouement des Valaques à leur Gouv[ernemen]t légitime.

Ayant eu l'occasion de voir ces jours derniers les partisans Valaques Acxence (Axenti) et le Père St.Jean [sic.!], qui ont agi sous les ordres de Janko, j'ai pu remarquer que les Valaques sont méconten[t]s. Ils s'attendent à beaucoup et supporteront difficilement une injustice. Ills savent que l'hiver dernier, il avait été formé à Hermanstadt un comité qui avait pour but de leur accorder des droits égaux à ceux des autres citoyens; ils savent aussi que ce comité n'a eu aucun résultat. Leurs partisans étaient animés dans leur action contre les Hongrois, moins par l'esprit de fidélité au Gouv[ernemen]t Autrichien que par le désir de se faire un nom, de relever la nationalité valaque, et d'acquérir le droit de demander et d'obtenir pour leurs concitoyens les droits civils dont ils sont privés.

Par conséquent tout me porte à croire que le Gouv[ernemen]t Autrichien ne doit pas compter à la longue sur la coopération et le dévouement des Valaques, s'il ne se hâte pas de proclamer pour eux l'égalité des droits avec toutes les autres races de la Transylvanie.

Cette considération me parait si grave dans le moment actuel que j'ai cru de mon devoir d'en parler à V.E.: et de la soumettre par votre organe, Mr le C[omt]e, dans le cas où Vous le jugiez convenable à la haute appréciation de S.M. l'Empereur.

Signé: Lüders.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

XVI.
Simboluri naționale în timpul Revoluției de la 1848 din Transilvania*

Societatea umană a trăit și trăiește, fără îndoială, într-o lume a simbolurilor. Ele au constituit și constituie elemente importante în viața ei, pe care nu le putem ignora.

Cuvântul *simbol* vine din grecescul *simbolon*, ceea ce înseamnă „semn de recunoaștere". Simbolurile pot fi semne, obiecte, imagini etc. care reprezintă indirect (în mod convențional, desigur) un obiect, o ființă, o noțiune, o idee, un ideal, o însușire, un sentiment etc. Evident, simbolul evocă totdeauna altceva decât ceea ce este el.

Pentru un istoric, limbajul simbolurilor își are însemnătatea sa, și nu mică, deși nu s-ar putea spune că a fost cercetat prea des acest aspect. Corect decodificat, limbajul simbolurilor poate duce la concluzii interesante sau le poate consolida pe cele deja formulate.

În revoluția de la 1848 din Transilvania, simbolurile au jucat și ele un rol pe care nu-l putem neglija, așa încât, pe scurt, ne vom opri asupra a două dintre cele mai importante.

Să începem cu simbolul vechii stăpâniri, vulturul bicefal, simbol al puterii imperiale habsburgice și, evident, al germanismului. Emblema, relieful și reprezentarea lui se aflau peste tot în Transilvania: pe clădirile instituțiilor, la porțile orașelor și satelor, la oficiile de sare, pe cetăți, la vămi ș.a.m.d.

Cam între 19 și 25 martie 1848, suflarea întregii Transilvanii află ce s-a întâmplat la Paris, Viena și Pesta. Reacția celor trei etnii ardelene față de evenimente va fi foarte diferită și, în ultimă analiză, dictată de nivelul dezvoltării lor naționale.

---

* Studiul publicat în: *D. Prodan. Puterea modelului,* Coordonator: Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, Liviu Maior, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995. Lucrarea a fost revăzută.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Punctul 12, privitor la uniune, consfințea incontestabil triumful atitudinii expansioniste a Ungariei, așa încât reacția maghiarilor minoritari din interiorul Transilvaniei va fi promptă și specifică. Ei calcă în picioare toate tratatele și convențiile ce stabileau autonomia Transilvaniei, asumându-și, cei mai avântați dintre ei (fracțiunea kossuthistă), ca sarcină primordială dărâmarea vechilor simboluri, doborârea și nimicirea imaginii vulturului bicefal.

În consecință, după cum consemna dr. Daniel Roth în broșura sa apărută în mai 1848, „pajura împărătească este doborâtă de pe toate clădirile publice și în locul ei este arborat idolul ungurilor roșu-alb-verde!"[1]

Tinerii cancelişti maghiari din Târgu-Mureș se hotărăsc pe 30 martie să înlăture de pe clădirile din oraș pajura imperială. În pripă, judele suprem regesc Toldalaghi Ferenc, aflându-le planurile, încearcă să ajungă la un compromis cu judele prim al orașului, care, prin vizite private la negustorii de sare, îi sfătuiește și îi convinge să înlăture ei singuri simbolul pentru a evita agitațiile[2]. Nefiind sigur că-i va putea ține în frâu pe tineri, se hotărăște, pe răspundere proprie, să ia jos și emblema sucursalei casieriei camerale.

Vulturul bicefal a fost înlăturat și în Lugoj încă din 25 martie 1843[3].

La Sighet, în 2 aprilie, vicecomitele Gabriel Mihali raporta primului ministru al Ungariei, Batthiány Lajos, că o parte a locuitorilor au început să revendice și acolo înlăturarea pajurei bicefale de pe clădiri, după ce s-a aflat că și în alte părți s-a procedat la fel.

Președintele direcției camerei regale, baronul Gerámb János, dă dovadă de multă receptivitate și pune să se îndepărteze imediat stemele cu vulturul bicefal care se aflau pe clădirile erariale nu numai din Sighet, ci în întregul comitat[4], așa încât dezamorsarea situației încordate face posibilă păstrarea vechii ordini.

---

[1] Daniel Roth, *Despre uniune și per tangentem, un cuvânt despre o posibilă Monarhie Daco-română sub Coroana Austriei,* Sibiu, 1895, p. 46.

[2] *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania,* Ed. Academiei Române, București, 1977, I, doc. 129, p. 200-201. În continuare: *Documente 1848.*

[3] *Ibidem,* doc. 65, p. 101-102.

[4] *Ibidem,* doc. 157, p. 247-248.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Cei mai porniți împotriva simbolului imperial s-au dovedit a fi fost tinerii studioși din Șumuleu, care, la 5 aprilie 1848 „într-o stare sufletească exaltată", cum scria în raportul său către guberniu Székely Zigmond, au doborât stema cu vultur ce se afla pe indicatorul porții de intrare a satului[5].

În Arad se întâmplă același lucru și este interesantă concluzia trasă de 3 țărani germani din Glogovăț, supuși unui interogatoriu de către prim judele nobiliar Dániel István. Iată ce gândesc și ce mărturisesc cei trei țărani șvabi la 13 mai 1848: „și noi am crezut că nobilimea vrea înarmarea noastră împotriva regelui". Luați mai din scurt, întrebați cum de au ajuns la o astfel de concluzie, ei răspund simplu: „deoarece emblema regelui (vulturul) a fost îndepărtată de pe toate clădirile publice, rămânând numai în cetate"[6].

Înțelegând în felul lor empiric, dar uimitor de corect, atitudinea maghiarilor față de simbolul împărătesc, au prevăzut o situație a cărei evoluție se va confirma în curând.

În ceea ce privește steagurile naționale ale celor trei etnii din Transilvania, istoria lor la 1848 este și ea cât se poate de zbuciumată, dovedindu-se, mai ales, că, deși minoritari, la maghiari, indiferent dacă făceau parte din partida kossuthistă sau conservatoare, interesul național prima, chiar dacă el îl încălca pe cel al românilor și sașilor.

La Lugoj, știrile despre întâmplările de la Pesta din 15 martie ajung cel mai devreme, în 19 martie, și imediat sunt afișate cele 12 puncte și drapelul Ungariei cu însemnele tricolore roșu-alb-verde, adoptate la dieta de la Bratislava (Pojon). Poziția autorităților era însă ezitantă, așa încât în 20 martie drapelul împreună cu afișul conținând cele 12 puncte se iau jos, dar la ședința orășenească s-a hotărât în final adoptarea celor 12 puncte și arborarea tricolorului ungar pe casa comitatului și a orașului, luându-se de pe clădirea vistieriei și a altor instituții publice steagul și vulturul cu două capete ale casei austriece[7].

Ca și vulturul bicefal, peste tot, culorile austriece sunt luate jos și înlocuite cu tricolorul unguresc.

La Cluj, în 21 martie, are loc o adunare a populației maghiare din oraș, foarte amestecată din punct de vedere social, cum o descrie

[5] *Ibidem*, doc. 211, p. 337.
[6] *Ibidem*, III, doc. 336, p. 524.
[7] *Ibidem*, I, doc. 65, p. 101-102.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Organul luminării[8]: „domni, cetățeni, junime scolastică", care fluturau flamuri în culori naționale pe care se putea citi „cuvântul UNIO", se striga: „vivat uniunea!", „vivat monarhia constituțională", „vivat Înalta Casă domnitoare!" și altele, intonând cântece naționale.

Apoi, „Fără destingere, toți de toată clasa și partita pre vestminte-și afișară cocarde naționale (de petea tricoloră – albă, roșie, verde)". Unul din steagurile pe care scria „Unio" fu împlântat pe acoperișul Casei sfatului. Mulțimea maghiară însuflețită flutura flamurile, iar când se întunecă, avu loc o defilare a vreo 200-300 de tineri cu făclii aprinse.

Despre Cluj, G. Barițiu mai relatează că în dimineața de 23 martie studenții maghiari s-au înțeles să meargă la muncipalitate cu o petiție purtând 12 steaguri ca simbol al celor 12 puncte. Când colonelul Fiedler încercă să-i liniștească, aceștia „răspunseră în cuvinte fanatice, că dacă nu se pune steag unguresc pe palatul guvernatorului de bunăvoie, dânșii îl vor pune pe ruinele aceluia"[9].

În Târgu-Mureș, cele 12 puncte și steagul Ungariei au fost aduse de la Pesta de către studentul Urházy György. A doua zi, tinerii maghiari aflând care sunt culorile Ungariei, ajutați de femei începură a-și coase și pune cocarde. În 25 martie, studenții și canceliștii maghiari, cu steaguri și făclii aprinse, ieșiră pe străzi strigând „libertate, egalitate, frățietate"[10], înțelese în mod specific, adică ungurește, deoarece năvalnicele răbufniri naționaliste îngrijorau deja și-i puneau în gardă pe români și pe sași.

La 12 aprilie steagul ungar pătrunde și în Trei Scaune. În sala congregației din Sfântu Gheorghe s-a adus un astfel de stindard numit de acum „emblema uniunii", intonându-se în același timp cântece de Petöfi și arborându-se sărbătorește pe balconul clădirii[11].

Cancelistul Donáth Pál din Chilieni, împreună cu un prieten, sosește la Miercurea Ciuc în 18 aprilie și, făcând o vizită la Șumuleu, îi îndeamnă pe tinerii de acolo „să poarte semnul uniunii cu Ungaria, adică cel al culorilor maghiare"[12].

---

[8] *Organul luminării*, nr. 64 din 17 martie [st.v.] 1848, p. 361.

[9] George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1890, II, p. 38 și 40. Este posibil ca autorul să facă o confuzie și de fapt să fie vorba de ziua de 21 martie.

[10] *Ibidem*, p. 41.

[11] *Cronica anului 1848*, p. 23.

[12] *Documente 1848*, III, doc. 252, p. 401.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Culorile Ungariei adoptate de maghiarii din Transilvania ajung în scurt timp simbolul tendinței de expansiune prin anexarea unei provincii autonome, dovedind tot mai limpede că lucrurile evoluau spre un război civil.

Ziarul brașovean *Siebenbürgen Wochenblatt* declara în 19 aprilie 1848: „Cine poartă ziua culorile ungurești pe piept acela zice către toată lumea: <<eu sunt *pentru uniunea* Ardealului cu Ungaria>>"[13], iar Daniel Roth avertiza că manevrele Pestei împing diferitele popoare din Transilvania „la ură și mânie reciprocă, la dușmănie și discordie, la disperare și în cele din urmă la război civil!"[14].

Semnele de tensiune nu întârzie să apară. Al. Papiu Ilarian declara că, după 25 martie, tinerii români din Târgu-Mureș care nu purtau nici o cocardă sau purtau altă cocardă (nu unguerească) erau expuși disprețului și celor mai de jos calomnii[15] și G. Barițiu confirmă că, la sfârșitul lunii martie, cu ocazia unei demonstrații în care se striga cu foc „Trăiască națiunea maghiară!", tânărul Moroian din Săcele, fără a se lăsa mai prejos, a răspuns, strigând la rândul său „Trăiască națiunea română!", iar Iosif Hodoș avu curajul ca, atunci când un grup de maghiari voiră să-i agațe cu forța o cocardă, a smuls-o de la piept și a călcat-o în picioare[16].

Pe măsură ce rezistența la uniune a românilor și sașilor creștea, problema culorilor naționale devenea una tot mai delicată și mai periculoasă. Românii din Roșia Montană se plângeau în 14 mai că, în cazul în care vor refuza să jure fidelitate pe „steagul ungar", vor fi expulzați din oraș[17].

Dar nu numai românii și sașii se opuneau „uniunii" prin respingerea simbolurilor ei, ci și numeroși secui ca aceia din Lunca Mureșului (Székely Kocsárd) pe care prim-supraveghetorul localității, Fesztö Károly, îi denunța judelui regesc la 18 mai 1848, cum că majoritatea locuitorilor secui („ademeniți", desigur), „au îndepărtat

---

[13] *Cronica anului 1848*, p. 25.

[14] Daniel Roth, *op. cit.*, p. 15.

[15] Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, Viena, 1852, p. 109.

[16] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 86.

[17] *Documente 1848*, V, doc. 189, p. 523-524.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

stindardele naționale [ungare] de pe turnul bisericii, considerând că ele ar simboliza părăsirea <<bunului>> monarh Ferdinand al 5-lea și atașarea rebelă față de arhiducele Ștefan, devenit rege al Ungariei"[18].

În iunie, cu ocazia alegerilor de deputați pentru dieta Ungariei, tânărul Ioan Oros, alias Rusu, refuză cu indignare o brasardă în culorile ungare ce se voia a i se pune pe mână cu forța[19]. Tot în iunie, când execuțiile asupra iobagilor români se înmulțeau, după evenimentele sângeroase de la Mihalț, între amenințările proferate asupra românilor din zona Turzii era și aceea că „vai ălora care vor cugeta numai a nu părtini uniunea – vai ălora care nu vor pune jurământ pe constituțiunea maghiară și nu vor rădica pretutindeni tricolorul [ungar]"[20].

Presa maghiară din Transilvania, de altfel, mediatiza intens culorile roșu-alb-verde, numindu-le pur și simplu „steaguri pentru uniune" (*Erdélyi Hiradó,* nr. 273/1848)[21]. *Organul național* de la Blaj preia semnificația atribuită culorilor naționale ungare, adică aceea de *simbol al uniunii,* și descrie plastic atmosfera încinsă de la Cluj din 27 mai 1848, din preajma deschiderii ultimei diete feudale maghiare: „Flamure de uniune se văd pretutindeni pe vârfurile caselor. Vin din toate părțile ci grămada. Toți așteaptă ziua care va decide soarta Transilvaniei. Tenerimea secuiască ieri la amiazi a curs în piață fluturând flamure de uniune"[22]. Iar când, în 30 mai, uniunea este proclamată peste voința și avertismentele românilor și sașilor, deși românii nu erau reprezentanți în dietă, episcopul greco-catolic Lemeni, ca regalist, a fost constrâns să iasă în stradă alături de deputatul Schmidt și, punându-li-se în mână „flamuri de uniune", fură siliți să declare, în mijlocul mulțimii fanatizate, că acceptă uniunea, ca și cum această acceptare ar fi făcut-o în numele românilor și al sașilor[23].

La adoptarea culorilor roșu-alb-verde ca simbol exclusiv al „uniunii" au contribuit mai ales acele inscripții de pe steaguri: *„Unio"* și

---

[18] *Ibidem,* IV, doc. 90, p. 194.

[19] *Ioan Oros alias Rusu. Memorii* (text îngrijit de I. Ranca), București, 1989, p. 50.

[20] Biblioteca Academiei Române, București, Ms. Rom., 1058, f. 53-57.

[21] Apud *Cronica anului 1848,* p. 56.

[22] *Organul național,* nr. 2 din 19 mai [st.v.] 1848, p. 8.

[23] *Ibidem,* nr. 3 din 26 mai 1848, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

„Unio vagy halál"[24] [„Uniune sau moarte"] pe care G. Bariţiu a şi mărturisit că le-a văzut înscrise pe câteva flamuri, adăugând şi pe aceea de „Le az unio elleneivel!" [„Jos cu adversarii uniunii"][25].

George Sion, care călătorea şi el tocmai atunci prin Transilvania, confirmă atmosfera „teatrală" a unor sate maghiare, care puneau la fiecare bordei două-trei stindarde ungare cu inscripţiuni „Unio" sau „Eljen Kossuth", pe unele locuri fiind inscripţii scrise chiar în româneşte (ca să le înţeleagă şi românii): „Unire sau moarte", „Unire sau furci" [adică spânzurători – desigur pentru cei ce s-ar fi opus uniunii][26].

Informând Comitetul Naţional din Sibiu în 3-4 iunie 1848, Samoil Poruţiu prezintă şi el atmosfera prounionistă printre maghiarii din Cluj, scriind: „Ajungând la Cluj duminică dimineaţa, am văzut sute de steaguri fluturând, [tot] atâtea dovezi pentru râvna unirei"[27].

Este interesantă şi descrierea unui ziar german din Augsburg a acelor zile fierbinţi de iunie. Corespondentul relata că maghiarii din Transilvania „deja arborează în Cluj stegulețe roşii [sic!] cu inscripţia <<Uniune sau moarte!>>"[28].

În 5 iunie, contele Lázár László raporta guvernatorului că a sosit în Şumuleu, unde introduce în cadrul regimentului, alături de steagul acestuia, şi „stindardele naţionale tricolore maghiare"[29].

La Haţeg, „flamura unionului" se arborează noaptea pe fântâna din piaţă în 26 iunie, dar a doua zi dimineaţa, adunându-se orăşenii, „or mers de or luat steagul de union jos, zicând că ei au steag împărătesc la Orlat, sub care or jurat şi până nu se va îngropa acela, nu pot primi, nici jura sub altul". A fost repus la ordinul lui Riebel, dar noaptea, nu se ştie de cine, iar s-a luat. Văzând că tentativele lor rămân fără succes,

---

[24] George Bariţiu, *op. cit.*, II, p. 150.

[25] *George Bariţ şi contemporanii săi*, VII, Bucureşti, 1985, p. 115; Cf. *Documente 1848*, V, d. 66, p. 113.

[26] George Sion, *Proză. Suvenire contemporană*, Bucureşti, 1915, p. 260.

[27] Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale, Fond „Colecţia Muzeului de relicve 1848-49", dosar P.

[28] Grigore Ploieşteanu, *Adunarea naţională Transilvano-Valahă*, în „Vatra", nr. 249 din dec. 1991, p. 14.

[29] Arhivele Naţ. Magh., Budapesta, Fond G. Pr. Nr. 1572/48. Fototeca „1848" Inst. de Ist. „G. Bariţ" din Cluj-Napoca, Foto 30.693-30.696.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

maghiarii „or ridicat steagul de union la biserica reformată în turn", însă, în scurt timp, noaptea, iarăși a fost luat jos, și se bănuia că de către grăniceri. Puțini, dar fanatici, unioniștii au pus din nou altul[30].

În legătură cu agresivitatea naționalistă a impunerii simbolului uniunii, este semnificativă și diversiunea care s-a încercat în chiar timpul Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848. Izvoare asupra acesteia avem două. Unul provine din memoriile lui Vasile Moldovan, care menționează că 40 de tineri maghiari în frunte cu un renegat român au plănuit să se infiltreze în Adunare cu tricolorul ungar spre a face agitație în favoarea „uniunii"[31], iar celălalt izvor provine dintr-o descriere germană a Adunării de la Blaj, unde, însă, exagerându-se, se vorbește de 40 de cară pline cu unioniști ce voiau să pătrundă în Adunare[32]. Și într-un caz, și în celălalt, autorii arată că acțiunea de diversiune a eșuat.

Așa cum istoria revoluției românilor din Transilvania a fost istoria respingerii „uniunii" și a unui război de apărare împotriva expansiunii ungare, tot așa și istoria simbolurilor naționale din timpul revoluției a fost istoria respingerii simbolului ungar al „uniunii". O parte (fracțiunea kossuthistă și autoritățile aservite acesteia) încerca să-l impună pe toate căile, pe când românii și sașii îl respingeau, căutând a-și afirma propriul simbol al identității lor naționale: albastru, alb și roșu pentru români și negru-galben pentru sași.

În eforturile acerbe de a impune simbolul „uniunii" nu sunt neglijate nici tentativele de a-i compromite pe românii ce refuzau acest simbol. Este semnificativă în acest sens mașinațiunea împotriva protopopului Gh. Popa din Morlaca, care a refuzat să arboreze tricolorul ungar pe biserica românească în semn de adeziune la „uniune".

Denunțul împotriva protopopului a fost făcut de judele nobiliar Gracza György, care a avut grijă să pună să se semneze o cerere de arestare a preotului de către un grup de 9 persoane, români, rude și acoliți ai lui Iosif Boca, judele sătesc de sub directa sa subordonare. Și iată ce se spunea în denunțul „membrilor comunității" (care, de fapt, cum am văzut, erau doar 9, cu tot cu judele sătesc): „și noi cetățenii [din Morlaca] am arborat drapelul uniunii pe biserica noastră sfântă în semn

[30] Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, Fond. Anul 1848, nr. 55 (75).
[31] Vasile Moldovan, *Memorii din 1848-49*, Brașov, 1895, p. 56.
[32] Gr. Ploieșteanu, *op. cit.*, loc. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

de satisfacție"[33]. Dar protopopul, declară ei mai departe, „vrea să-i instige la răzvrătire" și a spus că ei, ca de altfel și oficialitățile superioare, sunt niște zurbagii și niște nimicuri, amenințând cu îndepărtarea drapelului de pe biserică. Ei roagă să fie tras la răspundere, transferând „vina" sa politică în diverse acuzații de factură penală. După aproximativ o săptămână (22 mai), comitele suprem Matskási Pál și vicenotarul Dorgó László cer deja măsuri represive din partea guberniului[34], cu toate că din chiar numărul limitat al semnatarilor denunțului se poate trage concluzia, logică de altfel, că, totuși, majoritatea locuitorilor comunei Morlaca, la fel ca și protopopul lor, nu avea motive speciale să-și manifeste bucuria față de „uniune" și față de un drapel străin de interesele lor, aceasta cu atât mai mult cu cât din alte documente, care se referă la ancheta efectuată împotriva protopopului, rezultă că judele nobiliar și omul acestuia, judele primar sătesc Iosif Boca, recurseseră la mituire prin băutură cu scopul de a smulge de la săteni „adeziuni pentru uniune"[35].

Guberniul ia și el măsuri, prin adresa lui Medvés din 14 iunie, ordonându-i episcopului Lemeni să solicite celor doi recalcitranți, adică protopopului Gh. Pop și preotului din Ciucea (care se pare că a luat-o și el pe urmele celeilalte fețe bisericești), câte o declarație de scuze[36].

Când vor apare și se vor impune în Transilvania culorile românilor, se va încerca, în diverse moduri, să fie compromise. Dar până atunci să vedem care a fost situația simbolurilor naționale ale sașilor din Transilvania.

În primele săptămâni ale revoluției, simbolurile arborate de sași erau foarte diverse, cu alte cuvinte domnea o confuzie totală a spiritelor, relatează G. Barițiu. Unii sași se prezentau cu „cocarde negru-aurii, adică pantlicuțe de ale Germaniei, alții cu tricoloarea unguresc ă, iarăși alții cu bicoloarea lor națională vânătă-roșie", aceasta până la începutul lunii mai 1848, când se „generaliză la toți sașii bicoloarea austriacă negru-galbenă, iar celelalte dispărură"[37].

---

[33] *Documente 1848*, III, doc. 325, p. 501-502.
[34] *Ibidem*, IV, doc. 187, p. 372-373.
[35] *Ibidem*, III, doc. 325, p. 502 în nota 2.
[36] Fototeca „1848", Foto 12.586/1848.
[37] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În general, așa stăteau lucrurile; trebuie însă constatat că, deși marea majoritate a sașilor era antiunionistă, exista totuși o partidă filomaghiară în Brașov care, după cum menționa Daniel Roth, a arborat tricolorul unguresc „declarând prin aceasta public că voește uniunea", ba chiar că va voi-o chiar și atunci când majoritatea scaunelor săsești și districtul Bistriței se vor declara împotriva ei.

Roth considera acest gest al fracțiunii brașovene pripit și o încălcare a loialității față de săsime în întregul ei[38]. Sibienii și ceilalți sași s-au declarat însă, într-o mare adunare națională, în 3 mai 1848, la Sibiu, cu totul împotriva „uniunii", adăugând: „De aceea ne-am împodobit cu steagul negru-galben austriac, pentru ca să știe lumea ce fel de sentimente nutrim și ce fel de spirit ne însuflețește!"

Și G. Barițiu, scriind despre manifestația sașilor de la teatrul din Sibiu, arată că acolo s-a hotărât „Uniune strânsă cu Austria, iar nu cu Ungaria!", ridicându-se un mare steag austriac negru-galben, iar a doua zi se văzură peste tot astfel de steaguri și cocarde[39]. Faptul mai este confirmat și de Traugott Binder în descrierea făcută de el mișcărilor revoluționare din Ardeal[40], spunând că în 3 mai pe toate clădirile publice din Sibiu fâlfâiau steaguri negru-galbene, iar toată lumea din oraș, inclusiv femeile, era împodobită cu cocarde negru-galbene. Iar corespondentul german al lui *Beilage zur Allgemeinen Zeitung* (din Augsburg)[41] relata și el despre afirmarea hotărâtă a sibienilor ca antiunioniști față de Ungaria, dar doritori a se uni cu Austria, fapt pentru care „au arborat drapele negru-galben și le-au lăsat să fluture din turnuri", împodobindu-și hainele, pălăriile, precum și fetele și soțiile cu cocarde negru-galbene.

Evident, steagul negru-galben se afla și pe balconul casei comitelui sas, Salmen, din Sibiu, ca și pe turnurile bisericilor din orașele săsești și, în general, cum declara baronul Perény Sigismund către

[38] Daniel Roth, *op. cit.*, p. 5-15.
[39] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 53-54.
[40] Ioan Lupaș, *Traugot Binder despre mișcările revoluționare din Ardeal*, în „An. Inst. de Ist. Nat.", V, 1941, p. 478-484.
[41] Gr. Ploieșteanu, *op. cit.*, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

ministrul de interne al Ungariei, la 7 iunie 1848 din Cluj, erau „foarte multe cocarde cu aceste culori"[42].

Şi şvabii din Banat au avut un moment de confuzie, când cei din Dognecea, deşi cu câteva zile înainte acceptaseră steagurile ungureşti, în 21 aprilie 1848, maistrul minier Abt János raporta Direcțiunei Montanistice din Banat că acum populația şi-a manifestat dorința de a înlătura *imediat* steagurile ungureşti de teama de a nu ieşi de sub jurisdicția Oficiului Montanistic. Populația din Dognecea mai dorea, de asemenea, să se arboreze steagul vechi de culoare neagră şi galbenă, donat pe vremuri de împărăteasa Maria Tereza[43].

În sfârşit, să vedem cum a evoluat simbolul național românesc din Transilvania, problemă întrucâtva mai cunoscută[44], dar care, pusă în lumina unor noi documente devine mai clară, îmbogățită şi în concluzii.

Iureşul zgomotos al fracțiunii kossuthiste pentru impunerea „uniunii" şi a simbolului acesteia, steagul Ungariei, a stârnit rezistența instinctivă a aproape întregii românimi care, după primele zile de confuzie, găseşte în manifestul din 24/25 martie 1848 al lui Simion Bărnuțiu suportul ideologic pentru proclamarea românilor ca a IV-a națiune din Transilvania, reprezentare proporțională în dieta acesteia conform principiilor democratice cunoscute, ştergerea iobăgiei fără despăgubire şi Congres național (puncte ce se vor clarifica şi în discursul său de la Blaj). Ideile se propagă în toate segmentele societății româneşti şi în toate colțurile Transilvaniei.

După datele pe care le avem până acum, primele culori ale românilor s-au născut spontan ca reacție la zgomotoasele manifestări kossuthiste-unioniste. În spontaneitatea lor se respectă totuşi o anumită logică: cineva ştia despre steagul albastru-galben al Țări Româneşti şi despre cel albastru-roşu al Moldovei; aşa încât cel puțin *o culoare, albastrul,* rămâne comună celor trei țări româneşti, adăugându-se de către românii ardeleni *albul*, după mai mute declarații, ca simbol al intențiilor lor paşnice. Este semnificativă în acest sens informația lui

---

[42] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond Az 1848-49-i Miniszteriumi leveltár Belugyminiszterium. Foto 716-721/1848.

[43] *Documente 1848,* II, doc. 144, p. 217-218.

[44] Aurelia Bunea, *Steagul poporului român din Transilvania în revoluția din anii 1848-1849,* în „An. Inst. de Ist. din Cluj", XII, 1969, p. 37-51.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Rubin Patița, în memoriile sale, că Iancu ar fi venit de la Adunarea din Blaj chiar cu un steag alb.

Românii, ca a IV-a națiune născândă, cea mai numeroasă din Transilvania, se simțeau datori, psihologic și practic, să opună un semn distinctiv al lor, ploii de cocarde roșu-alb-verzi, simbolul stăpânilor lor feudali ce-i iobăgiseră atâta amar de vreme și care acum îi priveau și îi tratau tot cu aroganță și dispreț, mentalitatea de stăpân neputându-se schimba peste noapte. Că această invazie de cocarde străine i-a șocat pe români o mărturisește în cadrul unei anchete (Kozma) însuși avocatul Losonczi Lajos în calitate de al 28-lea martor: „De la 15 martie al acestui an încoace, de când se vorbește despre uniunea Ardealului cu Ungaria, și *de când au început ungurii să poarte cocarde tricolore* [s. ns., G.N.], s-a putut auzi din partea mai multor români știutori de carte din această jurisdicție, că națiunea română nu este de acord cu uniunea"[45]. Acest dezacord politic, care automat a îmbrăcat aspectul unei înstrăinări etnice, nu putea conferi autoritate unei minorități zgomotoase și prea grăbite întru a impune majorității oprimate simbolurile ei, tocmai în momentul renașterii naționale a respectivei majorități, adică a românilor.

Culorile românești trebuiau să confere *identitate etnică românilor* și au apărut aproape instantaneu cu cele ungurești; le-am întâlnit semnalate pentru prima dată în 30 martie 1848 (deci la câteva zile după apariția celor ungurești la Cluj), în raportul generalului baron Puchner, comandant al armatei imperiale din Transilvania, cu sediul la Sibiu. Informându-l pe guvernator asupra semnificației noilor simboluri adoptate atât de unguri, cât și de români, acesta făcea următorul comentariu: „... cocardelor de uniune purtate de nobilimea din țară, încolonării românilor sub steagul național, li s-a dat o semnificație și țintă deosebită, și anume, o socotesc ca semnul opoziției față de împăratul atât de binevoitor, astfel că până la urmă ele vestesc revolta deschisă a românilor"[46]. Semnificativ pentru sentimentele sale filomaghiare era că, paralel și obiectiv, el nu vede aceeași tendință la maghiari, tendință care, de altfel, s-a și confirmat.

---

[45] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.P., nr. 9012/1848. Fototeca „1848", Foto: 27.708-28.198. În continuare: *Ancheta Kozma*.

[46] Deák Imre, *1848, a szabadsagharc története levelekben ahogyan a Kortársak látták*, Budapest, 1942, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Chiar a doua zi, în 31 martie 1848, în districtul Chioarului (Cetatea de Piatră), grofui Teleki Imre din Satulung îl informează și el pe același guvernator, Teleki József, cu privire la „reformatorii români" care țin zilnic adunări și-și fac vizite reciproce, purtând chiar drapele[47].

Începând cu 6 aprilie ne sunt semnalate și culorile steagului românesc, în raportul judelui primar din Abrud, Laborfalvi Nagy Karoly, către guvernatorul Transilvaniei, în care observa plin de îngrijorare că în oraș „învățătorii școlii unite și a celei ortodoxe, tinerii mai inteligenți și numeroși copii de prin școli poartă pe pălării cu exclusivitate panglici de culoare albastră și albă". Faptul produce neliniște celor câteva sute de maghiari din oraș deoarece, își amintește judele primar, „în 1784, cu prilejul răscoalei populare, acest oraș a avut de suferit datorită izolării lui de maghiarime"[48].

Tot atâta îngrijorare exprima și locțiitorul șpanului prim al domeniului Zlatna, Füzi Ferenc, în informarea din 7 aprilie 1848 către directorul minier Nemegyei János și în aceea către directorul tezaurariatului Transilvaniei, Mikó Imre (texte aproape identice); referindu-se tot la Abrud și împrejurimile acestuia, consemna: „Aici membrii națiunii române de toate vârstele și stările poartă ca semne distinctive cocarde naționale românești de culoare albastră și albă în locul celor specifice națiunii maghiare. În prezența unor emisari de pe Criș și din Zarand, ba ici, ba colo, se țin aproape zilnic adunări populare. În fața bisericilor și crucilor se cântă seara cântece naționale românești cu conținut instigator în locul celor evlavioase de până acum."[49]

Deci, Füzi Ferenc nu e capabil să vadă că s-a născut o nouă națiune cu propriul ei simbol național, ci consideră că românii poartă alte cocarde, „în locul" celor specifice națiunii minoritare numeric dar dominantă politic, ca și cum *normal* ar fi fost a le purta pe ale acesteia! Patronul său, Mikó Imre, pricepe însă foarte bine că acelea sunt „culori valahe", câteva zile mai târziu, în 10 aprilie, când îi scrie din Sibiu soției sale la Cluj[50]. Vom vedea însă cum vor proceda autoritățile când majoritatea lor vor înțelege pe deplin realitatea. Dar până atunci să mai

[47] *Documente 1848*, I, doc. 143, Cf. A. Bunea, *op. cit.*, p. 41.
[48] *Documente 1848*, I, doc. 202, p. 315.
[49] *Ibidem*, doc. 210, p. 335. Cf. A. Bunea, *op. cit.*, p. 40.
[50] Aurelia Bunea, *op. cit.*, p. 40-41.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

urmărim de ce indicii mai dispunem cu privire la răspândirea simbolurilor românești din martie și până la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai, când se vor modifica unele detalii ale acestui important simbol național românesc.

În 9 aprilie, alte tendințe de delimitare națională îi sunt semnalate guvernatorului Transilvaniei. Astfel, judele prim al comitatului Alba de Jos consemnează în raportul său: „Românii din Abrud și Corna, uniți cu cei din Criș, izolându-se de maghiari, țin în fiecare zi adunări și, în loc de cocarde naționale [maghiare – n. n., G.N.], poartă cocarde de culoare albastru-alb"[51].

După o adunare a circa 1000 de oameni, în 10 aprilie 1848 la Zlatna, avocatul Petru Dobra se adresează concetățenilor săi din Deva, scuzându-se că nu poate veni la adunarea lor din 12 aprilie, dar, scrie el, „Vă trimit totodată și câteva cocarde. Dacă ele se deosebesc întrucâtva de cele văzute de dumneavoastră, explicația constă [în faptul] că noi condiționăm uniunea de posibilitatea de a păstra naționalitatea noastră. Culorile verde-alb-roșu sunt maghiare; albastru și alb sunt ale națiunii române. Noi tinerii români de aici le purtăm pe acestea. Sper să fie acceptate și acolo. În cazul că se vor găsi potrivnici va fi mai bine să nu se afișeze nici un fel de cocardă. De altfel, ea nu este decât un semn exterior"[52]. Se pare deci că Zlatna era un punct de iradiere a culorilor românești.

O informație interesantă privind răspândirea cocardelor românești ne vine în aceeași zi de 10 aprilie 1848 și de la profesorul Nicolae Bălășescu, care-i scria redactorului G. Barit că la Sibiu românii erau liniștiți, dar că „prin comitate sunt turbați, toți poartă cocarde"[53], deci răspândirea lor este masivă tocmai acolo unde oprimarea era mai de nesuferit, adică în comitate.

La o săptămână, comitele suprem al comitatului Turda trimite guvernatorului o scrisoare din 17 aprilie a fratelui său din Aiud, în care respectivul sesiza alarmat că țăranii din Trascău au arborat steaguri și

[51] *Ibidem*, p. 41.
[52] *Documente 1848*, I, doc. 250, p. 409.
[53] *Ibidem*, doc. 251, p. 410.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

împreună cu cei din comuna învecinată au umblat noaptea pe străzi cu flamuri și muzică[54].

Până la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, culorile alb-albastru ca simbol al românilor se răspândesc mai peste tot în Transilvania.

Culorile definitive ale steagului românilor ardeleni se stabilesc însă la Sibiu, după toate probabilitățile în 11 mai, într-o consfătuire convocată în acest scop a fruntașilor români, dar și cu participarea unor moldoveni sosiți de curând de la Paris.

Simion Bărnuțiu sosise și el tocmai în acea zi la Sibiu[55] și seara a rostit un discurs înflăcărat cu ocazia manifestației organizate în cinstea episcopului Andrei Șaguna, care urma să sfințească steagul. La consfătuirea în care s-au stabilit culorile ia parte și Ioan Pușcariu, care o numește chiar „conferință națională", susținând că el ar fi propus culorile roșu, galben și albastru, dar că nu a fost acceptată propunerea sa sub pretextul că steagul roșu, alb, albastru era tivit cu franjuri aurii, astfel că și galbenul ar fi fost deja reprezentat[56], dar este cu totul posibil ca propunerea să fi fost respinsă de teama de a nu fi prea direct și manifest proclamată în acest fel aspirația la unitate națională, românii fiind astfel mai vulnerabili la acuzațiile de dacoromânism.

Cu privire la acest moment, G. Sion relata în memoriile sale că, atunci când prin manifestația de simpatie făcută lui A. Șaguna, voiau să-l atragă de partea revoluției românești, au hotărât să „ridice și stindardul lor național. Se făcu colectă de bani, la care cu mulțumire luarăm și noi moldovenii parte; se cumpără materialul trebuincios și se improviză un stindard minunat, reprezentând cele trei culori (albastru, galben și roș) naționale". Apoi, cu steagul în frunte și cu muzică, mulțimea se îndreptă spre locuința episcopului, unde acesta fu rugat să „binecuvânteze stindardul național"[57]. Cu privire la culori, apare însă o inadvertență,

---

[54] A.Bunea, *op. cit.*, p. 40-41. Cf. *Documente 1848*, II, doc. 63, p. 98. Și la Deák Imre, *op. cit.*, p. 67.

[55] *Documente 1848*, III, doc. 297, p. 465.

[56] Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contimporane*, Sibiu, 1913, p. 19.

[57] G. Sion, *op. cit.*, p. 230.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

deoarece la altă pagină a aceleiași cărți apare albastru, alb, roșu[58], pe care era imprimată o inscripție aurie: „Virtutea Română Reînviată".

Cu privire la steagul binecuvântat de episcopul român, baronul Wesselényi Miklós era informat altfel. El știa că Andrei Șaguna a cutezat să aducă un steag rusesc de la mitropolitul din Carlovitz și că sub acesta s-a depus jurământul de la Blaj[59]. Acuzația nu prea are logică – să aduci de la Carlovitz tocmai steag rusesc! De aceea informațiile lui Wesselényi por fi luate și sub rezerva unei manevre politice de umilire a românilor.

George Barițiu descrie momentul ridicării primului steag românesc cu trei culori astfel: tinerii de la Sibiu și S. Bărnuțiu, văzând cum răsar atâtea steaguri bicolore și tricolore, fără a mai consulta documentația adecvată (adică *Almanahul de Gotha*), au compus un tricolor, alb, albastru și roșu pe care îl depuseră (până la Marea Adunare) spre păstrare la parohul Nicolae Manu[60], principiul fiind ca neapărat culorile românești să se deosebească de cele maghiare, fără a avea curajul să spună că, datorită prezenței și influenței tinerilor moldoveni sosiți de la Paris, culorile fuseseră alese ca acelea ale Franței revoluționare (n-a spus-o fiindcă pentru români și această acțiune ar fi putut fi interpretată ca o culpă). Mai târziu, în 1885, G. Barițiu își modifică versiunea cu privire la culorile adoptate, reamintindu-și că: „Atunci cu graba se pusese din eroare alb în loc de galben. În acelea valuri de evenimente compunerea tricoloarei transilvane" reglementate încă de împărăteasa Maria Tereza „fusese precipitată"[61].

Al. Papiu Ilarian, și el participant activ la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai, scria că mulțimea, care se muta din catedrala neîncăpătoare pe câmpul de mai sus de Blaj, mergea în frunte cu „flamura cea mare tricoloare a națiunei române, pe care sta inscripțiunea aurie Virtutea Română Reînviată". Culorile flamurei erau albastru, roșu, alb – culori adoptate, susține el, după portul poporului român, care era totodată și culorile cele vechi ale Transilvaniei[62].

---

[58] Idem, *op. cit.*, p. 246.
[59] George Barițiu, *op. cit.*, II, p. 138.
[60] Idem, *op. cit.*, p. 139.
[61] *Observatorul*, VIII, nr. 36 din 20/8 mai 1885, p. 141.
[62] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 222.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

După alte comentarii ale lui G. Barițiu, se pare că dispunerea culorilor era verticală[63], ceea ce nu credem, deoarece atât din unicul tablou care reconstituie Adunarea de la Blaj, al cărui original se păstrează la Muzeul Unirii din Alba Iulia, cât și din steagul lui Avram Iancu care se păstrează în Muzeul Casei sale Memoriale, reiese clar că dispunerea culorilor era orizontală și începe sus cu albastru, la mijloc cu alb și jos – roșu.

Rememorând, vedem că până în preajma Adunării din 15 mai, spontan, culorile pe care le adoptă românii pentru a se delimita de maghiari erau albastru și alb. La Sibiu se mai adaugă o culoare – roșu; așa încât, aranjate fie vertical, fie orizontal, culorile roșu, alb, albastru coincideau cu cele ale Franței revoluționare, fapt neremarcat până acum, ceea ce din perspectiva de azi a istoriei ni se pare a fi fost o omisiune intenționată – românii nu-și puteau permite să recunoască acest lucru, deși faptul pare cu atât mai verosimil cu cât în Munții Apuseni, în luna mai 1848, se cânta Marseilleza[64], ca imn al regelui Dacoromâniei.

Culorile românești erau însă acuzate a fi fost ale Rusiei. Se pune însă întrebarea: de ce românii au fost culpabilizați de a fi adoptat culorile Rusiei și nu ale Franței? Cu privire la acest aspect avem convingerea că întrebarea este pur retorică și că ea dezvăluie din capul locului intenția de a-i compromite pe români, fiindcă adoptând steagul rusesc, românii ar fi dovedit că intenționau a se alia cu reacțiunea țaristă și nu cu Franța revoluționară, progresistă ... și asta tocmai în momentul când la Câmpeni Nicolac Corches discuta cu Dumitru Moga că: „italienii, *francezii* și românii din cele două țări românești, cu toții sunt gata să-i ajute pe românii ardeleni", și că Avram Iancu deține asigurări certe în această privință![65]

Calomniile împotriva românilor că au ridicat steaguri rusești sau sârbești, după alte izvoare, făceau parte dintr-o campanie bine chibzuită și organizată. A se observa că în unele importante documente oficiale (mai mult însă cu caracter confidențial) se recunoștea fără mofturi că era

---

[63] G. Barițiu, *op. cit.*, II, p. 140.

[64] Gelu Neamțu, *Aspirații dacoromâne reflectate în documentele unei anchete din Munții Apuseni la 1848,* în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Historia, 1, 1988, p. 79.

[65] Idem, *op. cit.*, p. 78.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

vorba de culori valahe sau românești, deci de un steag al lor propriu, totuși presa, precum și unii funcționari ce intuiau cât de folositoare pentru ei ar fi calomnierea românilor, nu puteau sau nu voiau să conceapă că românii au steagul lor, ceea ce încălca *privilegiul* de a avea steag doar dominanții.

A fost sesizat chiar și guvernul Ungariei asupra acestei „crime", că românii ar avea steaguri ruseşti. Ziarele maghiare *Ellenör (Controlorul)* și *Erdélyi Hiradó (Informația Transilvaniei)*[66] mediatizează susținut și ele această calomnie. La ea s-a ajuns printr-un fals, dovedit de altfel în literatura noastră de specialitate[67]. Bethlen János senior, Bethlen János junior, Jósika Miklós și Zeyk József, toți patru înfocați unioniști, raportează în 18 mai din Cluj către Consiliul de Miniștri al Ungariei, dovedind că înțelegeau perfect năzuințele naționale ale românilor: „Cea mai limpede tendință de despărțire – scriau ei – nu numai de patrie [de Ungaria – deși trebuie să remarcăm că la acea dată, oficial, Transilvania era încă autonomă – „uniunea" nu fusese încă impusă prin forță de dieta feudală maghiară de la Cluj], ci și de imperiu [de Austria – n.ns., G.N.], este mărturisită prin aceea că la adunare nu au existat steaguri naționale maghiare, în schimb, alături de un singur steag austriac, au fost nenumărate steagurile moldo-valahilor de sub protecția Rusiei".

Pe conceptul raportului s-a făcut, cu ocazia unei corecturi, probabil pentru redactarea finală, o modificare, prin care falsul și minciuna pot fi și mai bine puse în lumina științei.

Modificarea consta în tăierea cuvintelor „moldo-valahilor de sub protecția", astfel că propoziționea va fi deformată în felul următor: „... Alături de un singur steag austriac, au fost nenumărate steagurile Rusiei"[68].

Născocirea privind depunerea jurământului de la Blaj sub steaguri „ruseşti" a fost transformată rapid într-o falsă problemă, bună pentru a o agita împotriva românilor antiunioniști și a-i intimida, punându-i în defensivă, mereu în situația de a se scuza că acuzația care li se aducea nu era adevărată. Prin această manevră abilă, românii au fost puși în imposibilitatea de a demonstra că adevărații trădători de patrie

[66] A.Bunea, *op. cit.*, p. 48.
[67] Idem, *op. cit.*, p. 47.
[68] Idem, *loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

erau cei ce au adoptat steagul unei țări vecine, intenționând a lichida autonomia și independența Marelui Pirncipat autonom al Transilvaniei, în ultimă analiză acea partidă naționalist-șovină ce reprezenta o minoritate infimă, dar care făcea un zgomot imens, disproporționat cu minusculozitatea ei.

Chestiunea stârnește chiar un violent scandal în Dietă (nu-i așa, era vorba de trădare de țară, dar a cărei țări?) deoarece, într-adevăr „uniunea" forțată la Ungaria (respinsă de marea majoritate a locuitorilor Transilvaniei) era cu adevărat trădare de țară.

Faptul a fost magistral surprins de Al. Papiu Ilarian, care dezvăluia cu această ocazie și rolul nefast jucat de un renegat, vicarul Papfalvi; acesta, ca deputat maghiar, își permitea abuziv să-și zică român, ba chiar să „recunoască" „vina" românilor: „Roșind auzii mai încolo a se memora și aceea, cum că în Blaj a fost întinsă flamura muscălească. Aceasta mă doare ca pe un membru al națiunii române..." Se roagă în încheiere „să se pornească cercetare, că cine a fost autorul acelei flamure, și ca necredincios infidelis – să se tragă la notă, că pentru ce a adus în compromisiune pe o națiune de omenie". După ce aceste cuvinte au fost rostite, guvernatorul întreabă plenul dietei dacă voiește *„cercetare și pentru flamurele din Blasiu"*. Atunci ungurii strigară. *„să le lăsăm întru atâta"*[69], lucru explicabil, fiindcă ar fi ieșit la suprafață imediat minciuna și falsul.

Un important raport dovedește, așa cum am mai spus, că totuși unele înalte oficialități erau conștiente de faptul că respectivele culori erau de fapt culorile naționale ale românilor. Așa o atestă raportul secretarului de stat ungar Szász Károly către primul-ministru al Ungariei, contele Batthyány Lajos, din Aiud, 18 mai 1848, în care recunoaște că românii „în semn de ataşament, au arborat, pe lângă drapelul lor național improvizat (albastru închis, roșu și alb), și cel negru-galben austriac"[70]. A se compara acest raport cu cel al lui Bethlen János și al celorlalți 3 unioniști care vorbeau de steaguri rusești și „infidelitate".

---

[69] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, II, p. 222-223 în notă. După *Koloszvári Hiradó*, nr. 9 din 1848, p. 34.

[70] *Documente 1848*, IV, p. 206.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Până și un filomaghiar convins (dar anonim) scria din Sibiu la 5 iunie 1848 avocatului Bohățel din Cluj, alt filomaghiar statornic, că pe români „îi jignesc pe nedrept afirmând că la adunarea de la Blaj nu au avut o purtate omenească, că au jurat pe steagul muscalilor și altele de acest fel. Cu toate că nimic nu este adevărat din toate acestea sunt atât de jignitoare încât ar putea să înstrăineze și inimile cele mai nobile și mai înțelegătoare" [prin care nu era greu să se priceapă că era vorba de inimi filomaghiare][71].

În ultimă analiză, toată lumea, și prieteni, și dușmani, știau foarte bine că erau steaguri românești și că simbolizau independența politică și națională a românilor, căci, subliniem, pe unul din steagurile de la Blaj era inscripția explicită: *„libertate e [și] independență națională"*[72].

Afară de Ioan Pușcariu a mai fost un mare stegar al românilor la Blaj, Ioan Buteanu. Informația am găsit-o în extrasul unui raport privind ședința din 10 iunie 1848 a Consiliului din Abrud către comisia de anchetă Kozma, în care se consemna: „2. La începutul adunării de la Blaj, avocatul Ioan Buteanu a ținut un stindard de culoare roșu, albastru și alb în mâini. El a instigat poporul de rând de mai multe mii, împotriva uniunii cu Ungaria"[73].

Apoi, valuri, valuri, numeroși români ce se întorceau de la Adunare, cum spunea un martor sas, Traugott Binder, „veneau împodobiți cu cocarde albastru, roșu, albe, în opoziție cu cele verde, roșu, albe ungurești"[74].

Ceremonia de la Blaj s-a repetat ca un ritual sacru în numeroase sate românești. S-a jurat solemn pe steagul românesc.

Faptul reiese și din ancheta asupra tatălui lui Al. Papiu Ilarian (11-18 septembrie 1848) din Budiul de Câmpie. Martorul Lucaci Petrea declara că 20-22 de oameni care fuseseră la Blaj aduseseră de acolo un steag împodobit cu panglici și „l-au protăpit de streașina popii". Al optulea martor, Curta Ficu, curatorul parohiei greco-catolice, confirma că tatăl lui Papiu a adus într-adevăr un steag de la Blaj, cu o panglică

[71] Deák Imre, *op. cit.*, p. 122-123.
[72] Fototeca „1848". Foto 29.869-29.875.
[73] Fototeca „1848". Foto 29.869-29.875.
[74] I. Lupaș, *op. cit.*, p. 478-484.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

neagră și una galbenă, steagul (nu-și amintea exact) avea culorile verde sau albastru (evident albastru, dar, probabil intimidat de anchetatori, voia să le încurce), alb și a treia roșie. Preotul Ioan Pop le-a tălmăcit astfel cele trei culori: prima însemna „speranța că împăratul ne va da tot ce a făgăduit. Culoarea roșie înseamnă că păstrăm până la ultima picătură de sânge credința pe care am jurat-o sub steag. Albul, înseamnă că dorim să trăim în bună înțelegere cu toate neamurile"[75].

Dar, deși albul chema la înțelegere cu toată lumea, martorul al treisprezecelea anchetat de comisia Kozma Pál, învățătorul ortodox din Abrud, Nicolae Begnescu, făcea interesanta constatare că: „Ungurii se tem de români, iar aceștia de unguri" ..." Iritarea maghiarilor față de români a crescut după ce românii s-au reîntors de la Adunarea de la Blaj cu cocarde de culoare roșu-alb-albastră, pe care le-au purtat și pe aici"[76]. Tot în ancheta Kozma de la Abrud (4 iulie 1848), din interogatoriul „deținutului politic" Corpadea Iuonuț din Roșia Montană, mai aflăm că iritația crescândă dintre maghiari și români a pornit și de la arborarea drapelelor în urma adunării de la Blaj; dintre care unul, negru-galben, culoarea împăratului, celălalt albastru, alb, roșu, culorile națiunii române. Respectivele drapele au fost confecționate în casa lui Gheorghe Gritta și au fost arborate pe turnul bisericii ortodocșilor[77].

Deci culorile sunt percepute tot mai adesea ca semn clar al identității naționale românești; în vară, românii din Roșia Montană, cum am mai spus, au fost amenințați că dacă nu vor jura pe steagul ungar vor fi expulzați din oraș[78], iar cei ce totuși n-au vrut să o facă au fost declarați deocamdată „tâlhari".

Situația se alterează atât de mult până în toamnă, încât, așa cum însemna Ratz în memoriile sale: „va fi vai de românii ce nu vor depune jurământul pe constituția ungară și nu vor rădica pretutindeni tricolorul [unguresc]"[79].

---

[75] D.J.C.A.N., Fond comitat Turda, nr. 851/1848.

[76] Ancheta Kozma.

[77] Arh. Naț. Magh., Budapesta, Fond G.P., nr. 9012/1848. Foto: 29.966-29.971.

[78] *Documente 1848,* V, doc. 189, p. 523-524.

[79] B.A.R., Ms. 1058, f. 53-57, Cf. N. Bocșan, V. Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania,* Cluj-Napoca, 1988, p. 174.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Începând cu 15 octombrie 1848, după adunarea de la Lutița, deja „nimene nu era în securitate care nu porta colorite m[aghiare]"[80], atât de apăsătoare devenise teroarea. Şi Al. Papiu Ilarian confirmă intensificarea terorii, arătând că la Lutița s-a hotărât „să nu se cruțe nimeni care nu poartă culorile maghiare şi [nu] recunoaşte guvernul maghiar; stârpirea tuturor împotrivirilor"[81].

La 16 octombrie se raporta de la Cluj, că în urma ordinului lui Kossuth de a înfige peste tot în Transilvania steagul Ungariei, el va fi arborat atât pe bastionul din Cluj, cât şi pe cel din Deva; raportorul se îndoia însă că s-ar putea înfige steagul Ungariei pe cetatea din Alba Iulia (ceea ce, într-adevăr, n-au putut să facă nici până la sfârşitul războiului civil!)[82].

În ciocnirile din Zlatna, la 22 octombrie, românii i-au pus în vedere administratorului să: „1) deie arme şi românilor, sau dacă nu, să le depună şi ei" şi „2) să dea jos steagul uniunii şi să înalțe steagul împărătesc negru-galbin"[83].

Şi din raportul prefectului Avram Iancu din perioada revoluției de la 1848 reieşea că atunci când românii au început să-i dezarmeze pe unguri, pentru a nu mai fi terorizați, primul lucru după dezarmare era acela de a înlătura „semnul uniunei"[84].

Tot timpul războiului civil (cu caracter de eliberare națională pentru români după cum spunea Octavian Goga într-un celebru discurs al său) s-a petrecut la fel.

Românii şi saşii țineau la simbolurile lor naționale tot cu atâta încăpățânare ca şi maghiarii din Ungaria care, însă, depăşeau aceste margini trădându-şi intențiile lor expansioniste prin impunerea simbolului lor şi pe alte teritorii, aşa cum au făcut în Transilvania, dar, dac-ar fi putut,

---

[80] B.A.R., Ms. 1061, f. 237-242; Cf. N. Bocşan, V. Leu, *op. cit.* , Cluj-Napoca, p. 189.

[81] Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară, Schița tomului III* (îngrijită de Ştefan Pascu), Sibiu, 1943, p. 73.

[82] Silviu Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49*, III, Sibiu, 1944, p. 69-71.

[83] *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 87 din 25 oct. 1848, p. 358.

[84] V. Popescu Râmniceanu, *Luptele românilor din Ardeal 1848-1849*, Bucureşti, 1919, p. 82.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

l-ar fi impus până mult mai departe, și pe alte teritorii românești, adică până la ... București! Intenția a fost proclamată, textual, în poezia *Pe Piatra Craiului*[85], de Székely József, membru al deputației pestane care a venit la Cluj în 27 mai 1848 pentru a forța „uniunea":

„Să arborăm steagul maghiar – Aici pe peatra Craiului,
Spiritul uniunii planează – Pe steagul tricolor.
Frații își dau mâna; Peatra Craiului se dărâmă,
Și pe pământul *maghiar,* până la București fâlfâie steagul tricolor".

Aspirațiile expansioniste ale Ungariei, exprimate cu atâta patos în aceste versuri și în multe alte texte din epocă, ne duc cu gândul la cugetările lui Daniel Roth; acesta vedea încă în mai 1848 în maghiari (fracțiunea kossuthistă) o națiune care în zelul ei de a maghiariza „toate popoarele ce vin în atingere cu dânsa", calcă în picioare naționalitatea tuturor celorlalte popoare. Și tocmai de aceea pajura împărătească era doborâtă de pe toate clădirile publice, steagul săsesc și românesc înlăturate și oprimate peste tot.

În anii următori, după revoluție, George Barițiu îi conjura pe români să respecte totuși emblemele și culorile Ungariei, care „au fost scăldate în mult sânge omenesc și au fost martore la mari catastrofe prin care a trecut țara", chiar dacă maghiarii intoleranți și renegații nu acceptă „alte culori" (citește: cele românești), reacționând ca „taurii din arena de la Madrid". Îi roagă pe români să nu se răzbune pe tricolorul inocent, care de fapt nu e decât o „pânză mai fină sau mai groasă, cusută una de alta", în fond, un obiect ca oricare altul. Că s-a gândit și așa, chiar în timpul revoluției române, stă mărturie o secvență relatată în memoriile lui Rubin Patița: „Mi aduc aminte când au sosit Iancul cu oamenii de la Adunarea din Blaj în piața comunei Câmpeni. În fruntea trupei se porta o flamură albă – dar la bisericile din Câmpeni, din porunca șpanului George Lazar bogatul, se așezase în turnuri flamure cu tricolor maghiar. Până când A. Iancul vorbea mulțimei adunate în piață, cele trei flamure maghiare s-a depărtat din turnurile bisericilor și am văzut pre unul cum a sfârticat o flamură și și-a făcut obele în opinci din bucățile sfârticate"[86].

---

[85] *Cronica anului 1848,* p. 57.

[86] Muzeul Unirii Alba Iulia, XXXIX/519, f. 95. Rubin Patița. *Jurnal.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Românii ardeleni, însă, atât în timpul revoluției, cât și după, în pofida tuturor îndemnurilor lui G. Barițiu și ale altora, au continuat cu obstinație să vadă în roșu, alb și verde *simbolul uniunii Transilvaniei cu Ungaria,* al trădării și vânzării țării lor, culori împotriva cărora și-au vărsat sângele 40.000 de români vinovați de a fi fost români.

O dată cu dualismul, ca răspuns la atitudinea sus-menționată, au început zeci și zeci de procese pentru arborarea tricolorului românesc, care era înlăturat de peste tot și, așa cum în 1848-1849 românii sau sașii care nu adoptau culorile „uniunii" nu erau în siguranță, era suficient acum ca vreo româncă să-și pună o panglică tricoloră în cosițe sau vreun țăran să-și vopsească chimirul în culori naționale românești, că era imediat arestat, până într-atât șovinismul fusese exacerbat de către guvernanți[87].

Și toate acestea pentru a înăbuși până în cele mai intime resorturi ale sufletului sentimentul identității naționale românești, exact cum se procedase și în 1848-1849.

De altfel, legea maghiară de la 1848 privind însemnele naționale, revigorată de dualism, glăsuia clar în articolul XXI/1848: *folosirea altor culori și flamuri naționale decât cele maghiare [pe teritoriul Ungariei] constituie un atentat la integritatea statului* și se va pedepsi cu toată rigoarea legii, oricine va călca pe viitor această dispoziție[88].

Reactivarea legii privind însemnele naționale maghiare de la 1848 de către regimul dualist venea să întărească părerea lui Daniel Roth, exprimată încă în luna mai a anului 1848: „Credeți că în viitor se vor schimba? Vă înșelați. Nici un corb nu s-a făcut alb peste noapte"[89].

---

[87] G. Neamțu, *Procesul pentru cununa de pe mormântul lui Avram Iancu 1900-1902,* în *Sargetia*, IX, 1972, p. 149-167. Vezi și *Observatorul*, IV, nr. 62 din 1882, p. 245. Cf. *Tribuna*, nr. 18 din 25 ian. 1900, p. 70. Vezi și Biblioteca Universitară „L. Blaga", Fond Francisc-Hossu Longin, Ms. Sertar 251/2.

[88] *Orientul latin*, I., nr. 31 din 13 iulie 1874, p. 121-122.

[89] D. Roth, *op. cit.*, p. 55.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Bibliografie

A. Surse inedite

I. Arhivele Naţionale Române

1. Direcţia Judeţeană Cluj. *Fondurile: Colecţia Muzeului de relicve 1848-49, familia Wesselenyi, Comitat Turda, Csány.*
2. Direcţia Judeţeană Mureş. *Fond: 1848.*
3. Direcţia Judeţeană Alba. *Fondurile: M.U.R., Zlatna.*
4. Direcţia Judeţeană Arad. *Fond: Episcopia ortodoxă română Arad.*
5. Direcţia Judeţeană Timişoara. *Fond: Arhiva regimentelor de graniţă.*
6. Direcţia Judeţeană Sf. Gheorghe. *Fond: Arh. Familiei Apor.*

II. Arhiva Istorică a Filialei Cluj a Academiei Române. ***Fond: Blaj.***

III. Arhiva Institutului de Istorie „George Barit", Colectivul de publicare a documentelor revoluţiei din Transilvania de la 1848-1849: foto şi xerografii. *Colecţia de documente „S. Dragomir".*

IV. Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu. *Fondurile: Anul 1848, Consistoriu, A. Şaguna.*

V. Arhiva bisericii Sf. Nicolae din Braşov. *Fondul Bran.*

VI. Biblioteca Academiei Române. *Fond: I. Maiorescu.*

VII. Biblioteca Universităţii „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca. *Fondurile: Fam. Mikó Rhedey, Francisc-Hossu Longin.*

VIII. Arhivele Naţionale Maghiare, Budapesta. *Fondurile: K. Papp-Miklos, G. Pr., Az. 1848 – 49.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

B. Surse edite

1. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente,* Bucureşti, 1902.
2. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente,* IV, Bucureşti, 1903.
3. *Az 1848/49 évi Népképviseleti országyülés,* Budapest, 1954.
4. *Die Romanen der Osterreichischen Monarchie,* II Heft, Wien, 1850.
5. *Discursul de la Blaj şi Scrieri de la 1848,* Ed. îngrijită de I. Chindriş, Cluj-Napoca, 1990.
6. *Documente privind anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească,* sub redacţia lui Mihail Regleanu, Bucureşti, 1962.
7. *Documente privind revoluţia de la 1848 în Ţările române,* C. Transilvania, vol. I-II-III-IV-V-VI, Ed. Academiei, Bucureşti, 1977, 1979, 1982, 1988 1992, 1996.
8. *Emléklapok vajai báró Vay Miklós élétéből,* Budapest, 1899.
9. Hegyesi Márton, Biharvármegye 1848-49-ben, Nagyvárad, 1885.
10. *Istoria oraşului Oradea,* coordonatori: Liviu Borcea şi Gh. Gorun, Ed. Cogito, Oradea, 1995.
11. Kövári László, *Erdély Története 1848-49^ben,* Pest, 1861.
12. *Mai multe voci o singură lume,* Raport al comisiei internaţionale pentru studiul problemelor comunicării, Bucureşti. 1982.
13. *Memorialistica Revoluţiei de la 1848 în Transilvania,* Cluj-Napoca, 1988 (Ediţie îngrijită de N. Bocşan şi V. Leu).
14. *Revoluţia de la 1848 în Transilvania. Ancheta Kozma din Munţii Apuseni,* coordonatori Gelu Neamţu şi Ioan Bolovan, Centrul de Studii Transilvane, Fundaţia Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998.

C. Presă

1. *Amicul poporului*
2. *Bucovina*
3. *Concordia*
4. *Convorbiri literare*
5. *Democraţia*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

6. *Der Siebenbürger Bote*
7. *Ellenõr*
8. *Federațiunea*
9. *Foaie pentru minte, inimă și literatură*
10. *Gazeta de Transilvania*
11. *Gazeta Transilvaniei*
12. *Kolozsvári Hiradö*
13. *Observatorul*
14. *Organul luminării*
15. *Organul național*
16. *Orientul latin*
17. *Századak*
18. *Telegraful român*
19. *Transilvania*

D. Cărți, studii și articole

1. Balász, Orbán, *A Székelyföld leírása Történelmi, Régészeti, Természetrajzi s Népismei Szempontból*, V, Pest, 1871.
2. Bariţiu, George, *Foi comemorative,* Sibiu, 1892.
3. Idem, *Părți alese din istoria Transilvania pe 200 de ani din urmă,* II, ed. 1892
4. Idem, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, ed. II-a. Ediție îngrijită de Șt. Pascu și Florin Salvan. Studiu introductiv de acad. Șt. Pascu, vol. II, Brașov, 1993.
5. Idem, *Românirea maghiarilor, fantezie și ficțiune*, în *Observatorul*, I, nr. 38 din 10/22 mai 1878, p. 1.
6. Barry, Gerald, *The Doubleday Pictorial Library of Communication and Language,* New York, 1965.
7. Bălcescu, Nicolae, *Oprere,* IV, ediție critică de G. Zane, Bucureşti, 1962.
8. Bănescu, N., *Avram Iancu și generalul Lüders*, în *Gazeta Transilvaniei*, LXXXIII, nr.75 din 14 aprilie 1920, p.6.
9. Bărnuțiu, Simion, *Românii și ungurii. Discurs rostit în catedrala Blajului 2(14)mai 1848, cu introducere și comentar* de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

10. Blaga, Lucian, *Andrei Şaguna*, în *Steaua*, XXXIX, nr. 10 (oct.) 1988, p. 16.
11. Bocşan, N., şi Leu, V., *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Presa Universitară Clujeană, 2000.
12. Bodea, Cornelia, *1848 la români*, I, Bucureşti, 1982.
13. Idem, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834-1849*, Bucureşti, 1967.
14. Bodea, I., *Şaguna şi împăratul*, în *Tribuna*, Arad, XIII, nr. 12 din 17/30 ian. 1909, p. 1-2.
15. Bogdan-Duică, G., *Inteligența braşoveană la a. 1849*, în *Națiunea*, IV, nr. 87 din 17 aprilie 1930, p. 1.
16. Idem, *Notesul de însemnări al lui Simeon Bărnuțiu, 1849-1863*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II, 1823, Bucureşti, 1924, p. 211.
17. Idem, *Simion Bărnuțiu. Românii şi ungurii*, Cluj, 1924
18. Borza, Nicolae, *Amintiri din vremea iobăgiei*, în *Transilvania*, LVII, nr. 6 din iunie 1926, p. 253.
19. Boşca-Mălin, E., *Lupta presei transilvane*, Bucureşti, 1945.
20. Branişte, V., *Murgu în Caransebeş*, în *Drapelul*, XI, nr. 147 din 24 dec. (6 ian) 1912, supliment la nr. 147 din 1911, p. 6-7.
21. Bunea, Aurelia, *Steagul poporului român din Transilvania în revoluția din anii 1848-1849*, în „An. Inst. de Ist. din Cluj", XII, 1969, p. 37-51.
22. Cheresteşiu, V., *Adunarea națională de la Blaj*, Bucureşti, 1966.
23. Idem, *Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu*, în *Studii*, 1956, nr. 1, p. 73-74.
24. Chindriş, Ioan, Neamțu, Gelu, *Procese politice antiromâneşti care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848*, 1995.
25. Chindriş, Ioan, *Nicolae Bălcescu şi legiunea română la 1849*, în *Transilvania*, I, Studii şi secvențe istorice, Ed. Cartimpex, Cluj-Napoca. 2003.
26. Chombart de Lauwe, P. H., *Pentru o sociologie a aspirațiilor*, Cluj, 1972.
27. Ciura, Alexandru, Amintiri despre Gheorghe Barițiu, în *Almanahul presei române*, Cluj, 1926, p. 92-94.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

28. Ciurileanu, Ioan, *Fragmente istorice din anii 1848-1849,* în *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania,* îngrijită de N. Bocșan și V. Leu, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988.
29. Constantinescu-Iași, P., *Intelectualii și revoluția de la 1848 în Principatele române,* București, 1948.
30. Cornea, Paul, Zamfir, Mihail, *Gândirea românească în epoca pașoptistă* (1830-1860), vol. I, București, 1969.
31. Cosma, Ela, *Liberalism și conservatorism la sași la 1848-1849,* în *Transilvania între medieval și modern,* Cluj-Napoca, 1996, p. 62-68.
32. Cosma, Lucia, *Gheorghe Barițiu – Amintiri,* în *Transilvania,* LXXIV, nr. 6 din iunie 1943, p. 452-455.
33. Culcer, Alexandru, *Un revoluționar transilvănean în relații cu Bălcescu – Alexandru Buda,* în *Studia et Acta ...,* p. 85.
34. Deák, Imre, *1848. A szabadságharc története levelekben. Ahogyan a kortársak látták,* Budapest, [f.a.].
35. Deak, Istvan, *The Revolution of 1848-1849 in Transylvania and the Polarization of National Destinies,* în *Transylvania the roots of ethnic conflict,* Budapest, 1983, p. 120-127.
36. Diaconovici, C., *Enciclopedia Română,* I, Sibiu, 1898.
37. Dragomir, Silviu, *Avram Iancu,* București, 1965.
38. Idem, *Studii privind istoria revoluției românilor din 1848,* Cluj-Napoca, 1989, (ediție îngrijită de Pompiliu Teodor).
39. Idem, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49,* Cluj, 1946.
40. Egyed, Ákós, *Începuturile revoluției burghezo-democratice din 1848 în Trei Scaune,* în *Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română,* I, București, 1976, p. 192.
41. Idem, *Problema emancipării iobagilor din Transilvania în contextul european* (II), în *Anuarul Institutului de Istorie,* Cluj-Napoca, XXXIV, 1995, p. 178.
42. Eszter, Waldapfel, *A Farradalom és szabadságharc levelestára,* Budapest, 1950.
43. Feneșan, Costin, *Informații noi privind revoluția din Transilvania în vara anului 1848,* în *Sargetia,* XIV, 1979.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

44. Filipaşcu, Alexandru, *Descrierea întâmplărilor de la începutul revoluției din anul 1848 şi 1849 în protoprezbiteriatul Hălmajului*, în *Transilvania*, 74, ian.1943, nr.1.
45. Idem, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 1940.
46. Gheorghiu, Vladimir A., *Sugestie şi sugestibilitate*, Bucureşti, 1982.
47. Ghica, I., *Amintiri din pribegia după 1848*, Bucureşti, 1890.
48. Gociman, Aurel, *România şi revizionismul maghiar*, Ediția a II-a, Ed. „Universul", Bucureşti, 1934.
49. Goga, Octavian, *Discursul de la centenarul naşterii lui Avram Iancu*, 1924.
50. György, Gracza, *Az 1848-49^iki Magyar Szabadságharcz Története*, II, Budapest.
51. Hodoş, E., *Din corespondența lui S. Bărnuțiu şi a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944.
52. Iordache, Anastasie, *Din memoriile generalului Henryk Dembinski. Despre relațiile dintre români şi unguri la 1848-1849*, în *Revista istorică*, t. IV, nr. 11-12, 1993, p. 1133-1137.
53. Iorga, Nicolae, *Ceva nou despre Avram Iancu, în Transilvania*, Sibiu, 1922.
54. Jakab, Elek, *Szabadságharczunk történetéhez 1848-1849*, Budapest, 1880.
55. János, Czécz, *Bem erdélyi hadjarato 1848-49-ben*, Pest, 1868.
56. Lechințan, Vasile, *Un apel la unitate națională din septembrie 849*, în *Iancule Mare*, nr. 8, 1998, p. 8.
57. Liu, N., *Intelectualii români în revoluția de la 1848*, în *Revista de Istorie*, t. 41, 1988, nr. 4, aprilie 1988, p. 405.
58. Lupaş, Ioan, *Raportul comisiunii mixte însărcinată să cerceteze măcelul de la Mihalț*, în AIIN, V, 1928-1930, p. 470-478.
59. Idem, *Taina unei supraviețuiri*, în *Transilvania*, LXXIV, nr. 6 din iun. 1943, p. 445.
60. Idem, *Un episod istoric şi consecințele lui militare, înfățişate în lumina câtorva fragmente din corespondența inedită a generalului Puchner*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, I-II, 1958-1959. p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

61. Idem, *Traugot Binder despre mișcările revoluționare din Ardeal,* în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V, 1941, p. 478-484.
62. Idem, *Miscellanea,* în *Anuarul Institutului de Istorie Națională,* V, 1928-1930, p. 470-478.
63. Maior, I., *Adunarea de la Sibiu (28 dec. 1848). Reafirmarea programului revoluției române din Transilvania,* în *Stat. Societate. Națiune*, Cluj-Napoca, 1982.
64. Idem, *Avram Iancu. Scrisori*, Ed. Dacia, Cluj, 1972.
65. Idem, *Contribuții la istoria revoluției de la 1848. A treia adunare de la Blaj*, în *Revista de istorie*, nr. 9 din 1981, p. 1724.
66. Idem, *Contribuții la istoria revoluției române de la 1848. Rezistența populară față de „uniune" în Transilvania,* în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia,* XXXIII, nr. 1, 1988, p. 36-45.
67. Manciulea, Șt., *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a românilor din Ardeal și Ungaria,* în: *Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj,* IV, 1926-1927, p. 272.
68. Marchescu, Antoniu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere (contribuțiuni istorice și juridice)*, Caransebeș, 1941.
69. Mc. Luhan, Marshall, *Galaxia Gutemberg,* București, 1975.
70. Micu, Emil, *Aurel Mureșianu și Memorandul,* în *Gazeta juridică a Transilvaniei,* II, nr. 5-10, 1944, p. 371.
71. Miller, G. A., *Langage et comunication*, Paris, 1956.
72. Miloaia, Ioachim, *Un denunț austriac în contra lui Eftimie Murgu și Gh. Poșta*, în *Analele Banatului,* Timișoara, I, 1928, nr. 1, p. 17-22.
73. Mitu, Melinda, *Revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania oglindită în gazeta „Márczius Tizenötödike",* în *Acta Musei Napocensis*, 26-30, II, Istorie, 1989-1993, p. 557.
74. Moldovan, Vasile, *Memorii din 1848-49,* Brașov, 1895
75. Mureșan, Camil, *Adunarea Națională de la Blaj* (recenzie), în *Lupta ...*, nr. 10 din oct. 1966, p. 120.
76. Neamțu, Gelu, *Contribuția istoriografică a lui George Barițiu privind revoluția de la 1848*-1849 *în Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXI, 1992, p. 17-30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

77. Idem, *Deputații români în dieta de la Pesta, 1848-1849,* în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj,* XIII, 1970, p. 127-143.
78. Idem, *Maghiari alături de revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania,* în *Anuarul Institutului de Istorie* „G. Barițˮ *din Cluj-Napoca,* XLI, 2002, p. 97-127.
79. Idem, *Revoluția românilor de la 1848-49 din Transilvania*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1996.
80. Netea, V., *Relațiile lui N. Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania,* în *„Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescuˮ* (Bălcești pe Topolog), 1969, p. 162.
81. Papiu Ilarian, Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, t. II, Viena, 1852.
82. Idem, *Istoria românilor din Dacia Superioară,* schița tomului III, (publicată de Șt. Pascu), Sibiu, 1943.
83. Păcățean, Teodor V., *Cartea de Aur*, I, Sibiu, 1904.
84. Petra-Petrescu, Horea, *Testamentul lui George Bariț*, în *Românul*, II, nr. 112 din 24 mai/6 iunie 1912, p. 10.
85. Plămădeală, Antonie, *Andrei Șaguna în 1848*, în *Transilvania*, XVII, serie nouă, nr. 5/1982, p. 20.
86. Ploieșteanu, Grigore, *Adunarea națională Transilvano-Valahă,* în „Vatraˮ, nr. 249 din dec. 1991, p. 14.
87. Popea, N., *Memorialul episcopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna,* t. I, Sibiu, 1889
88. Popescu Râmniceanu, V., *Luptele românilor din Ardeal 1848-1849,* București, 1919.
89. Poujade, *Chretiens et Turcs*, Paris, 1859.
90. Prodan, David, *Răscoala lui Horea,* I, ed. II-a, București, 1984.
91. Idem, *Transilvania și iarăși Transilvania,* Ed. Enciclopedică, București, 1992.
92. Puşcariu, Ioan cavaler, *Notițe despre întâmplările contimporane,* Sibiu, 1913.
93. Ranca, I., *Ioan Oros alias Rusu. Memorii*, București, 1989.
94. Rădulescu-Motru, Constantin, *Sufletul neamului nostru. Calități bune și defecte*, București, 1990.
95. Retegan, S., *Espatraitul ziar militant pentru înfrățirea popoarelor,* în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, VII, 1964, p. 335.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

96. Roth, Daniel, *Despre uniune şi per tangentem, un cuvânt despre o posibilă Monarhie Daco-română sub Coroana Austriei,* Sibiu, 1895.
97. Sigmirean, C., *Istoria formării intelectualității româneşti din Transilvania şi Banat în epoca modernă,* Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 33-34.
98. Sima, Valeriu Gr., *Martirul de la Huedin,* în *Curierul,* Cluj-Napoca, IV, nr. 186 din 28 sept. 1998.
99. Sion, George *Proză. Suvenire contimporane,* Bucureşti, 1915.
100. Suciu, C., *Cum a fost pregătit 3/15 Mai 1848,* Blaj, 1925.
101. Suciu, I. D., *Revoluția de la 1848-1849 în Banat,* Bucureşti, 1968.
102. Şotropa, V., *Păţăniile batalionului I năsăudean în 1848 - 49* în Arhiva Someşeană, nr. 14 din 1931, p. 379 - 456.
103. Şterca Şuluțiu, Iosif, *Partea a VI-a din Memoriul lui...,* Sibiu, 1899.
104. Teodor, Pompiliu, *Avram Iancu în memorialistică,* Cluj, 1972.
105. Teodor, Pompiliu, Neamțu, Gelu, *Din istoria presei revoluționare româneşti „Învățătorul poporului" (1848), Studii,* t. 21, nr. 3.
106. Teodor, Pompiliu, *O scrisoare – proclamație necunoscută a lui Simion Bărnuțiu redactată în numele națiunii române (15 mai-iunie 1848),* în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia,* 2/1970, p. 65-70.
107. Tocqueville, Alexis de, *Oeuvres complétes,* t. II, vol. I, Paris, 1952.
108. Tóth, Z., *Emlékönyv Kossuth Lajos születésének 150 évfordulojára,* II, Budapest, 1952.
109. Idem, *Magyarok és románok,* Budapest, 1966.
110. Trocsányi, Zsolt, *Az Erdély parasztság története 1790-1849,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1956.
111. Tucicov-Bogdan, Ana, *Psihologie generală şi psihologie socială,* Bucureşti, 1973.
112. Vaida, Aurel, *Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei,* Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1998.
113. Vaida-Voevod, Alexandru, *Memorii,* IV, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1998. Prefață, ediție îngrijită, note şi comentarii de Alexandru Şerban.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Lista lucrărilor

1966

În periodice

1. *75 de ani de la procesul Memorandului.* In: Steaua, 20, nr. 5, 1966, p. 77-79. [In colaborare cu: A. Răduțiu].
2. *Din istoria presei româneşti: "Amicul poporului" (1848) şi "Democrația" (1849).* In: AIIC, 9, 1966, p. 283-299.
3. Martinescu, Pericle, Costache Negri, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, 293 p. [Recenzie]. In: Steaua, 17, nr. 7, 1966, p. 110-111.

1967

În periodice

4. *Din corespondența lui T.Cipariu cu G.Bariț, referitoare la editarea unui organ de presă al Astrei,* In: AMN, 4, 1967, p. 581-588.
5. *Ecoul răscoalei din 1907 în Transilvania.* In: Familia, 3, nr. 2, 1967, p. 1-2.
6. *"Foişoara telegrafului român" şi junimismul în Transilvania (1876-1877).* In: Steaua, 18, nr. 1, 1967, p. 100-105.
7. *Mihail Kogălniceanu şi Transilvania.* In: Steaua, 18, nr. 10, 1967, p. 69-72.
8. *Mihail Kogălniceanu şi Transilvania.* In: R.I., 20, nr. 5, 1967, p. 515-532.
9. *Simbolul "Panteonului român".* In: Familia, 3, nr. 3, 1967, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1968

În periodice

10. *Ce a însemnat 1848 pentru Țările Române*. In: Flacăra, 17, nr. 682, 1968, p. 12 .

11. *Din istoria presei revoluționare românești: "Învățătorul poporului" (1848)* . In: R.I., 21, nr. 3, 1968, p. 435-448. [In colaborare cu: P. Teodor].

12. *Eftimie Murgu și unitatea revoluției românești din 1848*. In: Familia, 4, nr. 6, 1968, p. 17.

13. *Ideea de unitate națională în preajma și în timpul revoluției de la 1848*. In: Făclia, nr. 6845, 1968, p. 1, 3.

14. Pascu, Ștefan, Pietre de temelie din trecut pentru vremurile de astăzi, Cluj, 1967, 268 p. [Recenzie]. In: Făclia, nr. 6625, 1968, p. 2.

1969

În periodice

15. *Activitatea parlamentară a lui Alexandru Roman: 1866-1887*. In: AIIC, 12, 1969, p. 83-111.

16. *Proclamația Iredentei române din 1885 la Deva*. In: Sargetia, 6, 1969, p. 127-133.

17. Suciu, I. D., Revoluția de la 1848-1849 în Banat, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, 275 p. [Recenzie]. În: AIIC, 12, 1969, p. 341-344.

1970

În volume

18. Bibliografia istorică a României. Ștefan Pascu, Ioachim Crăciun, Bujor Surdu, redactori. Vol. 1: 1944-1969. București, Editura Academiei R.S.R., 1970, 386 p. [In colaborare cu: I. Crăciun, G. Hristodol, G. Iancu].

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În periodice

19. *Deputații români în Dieta de la Pesta: 1848-1849*. In: AIIC, 13, 1970, p. 127-143.

20. Murgu, Eftimie, Scrieri, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969. [Recenzie]. In: AIIC, 13, 1970, p. 347-350.

1971

În periodice

21. *Înființarea, programul și colaboratorii ziarului "Federațiunea" (1868-1876)*. In: AIIC, 14, 1971, p. 157-172.

22. *Tendințe și valori în activitatea politică a lui Andrei Mocioni (1848-1877)*. In: Banatica, 1, 1971, p. 301-311.

1972

În periodice

23. Bibliografia analitică a periodicelor româneşti, vol. I/1 şi I/2, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1966, 406 p.; 407-823 p. [Recenzie]. In: Tribuna, nr. 8, 1972, p. 4.

24. *Din activitatea lui Avram Iancu în primăvara anului 1848*. In: AIIC, 15, 1972, p. 451-464. [In colaborare cu: H.Mureşan, L. Botezan].

25. *I.C.Drăgescu, militant pentru republică şi daco-românism (1886-1914)*. In: AIIC , 15, 1972, p. 262-284.

26. *Procesul pentru cununa de pe mormântul lui Avram Iancu (1900-1902)*. In: Sargetia, 9, 1972 , p. 149-168.

27. Tezaur documentar. Pervain, I., Chindriş, I., Corespondenta lui Al. Papiu-Ilarian, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972, 2 vol., 316, 500 p. [Recenzie]. In: Tribuna, 32, 1972, p. 12.

28. *Tirajul, cititorii și situația financiară a ziarului "Federațiunea" (1868-1876)*. In: AMN, 9, 1972, p. 635-646.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

29. Zub, Al., Mihail Kogălniceanu. Bibliografie, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1971, 654 p. [Recenzie]. In: AIIC, 15, 1972, p. 477-479.

1973

În periodice

30. *Alexandru Roman militant pentru unitatea națională a românilor (1848-1897).* In: AIIC , 16, 1973, p. 137-165.

31. *Din corespondența lui Pavel Rotariu privind ziarul "Luminătoriul" (1880-1894).* In: Banatica, 2, 1973, p. 235-249.

1974

În volume

32. *Az 1848. Május 3/15-5/17-i balázsfalvi nemzeti gyülés forradalmi programjának alapdokumentumai.* In: Gyula Dávid, coordonator. Bucureşti, Kriterion, 1974, p. 31-51.

33. *Luigi Cazzavillan (1852-1903).* In: Dizionario Biografico degli Italiani. Roma, 1974.

34. *Presa politică românească-izvor de documentare pentru istoria modernă a Transilvaniei.* In: Sub semnul lui Clio.Omagiu acad.prof. Ştefan Pascu. Cluj, 1974, p. 404-411.

În periodice

35. *Presa transilvăneană şi înființarea Societății literare române (1866-1867).* In: AIIC, 17, 1974, p. 280-290.

1975

În volume

36. George Bariț şi contemporanii săi. Ştefan Pascu, coordonator. Vol. 2. Corespondența primită de la Pavel Vasici, Alexandru Roman şi Atanasie Şandor. Bucureşti, Minerva, 1975, 434 p. [In colaborare cu: I. Pervain, I. Chindriş, M. Popa].

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În periodice

37. *Din activitatea politică şi culturală a lui Alexandru Roman (1848-1861)*. In: AIIC, 18, 1975, p. 157-172.

1975-1976

În periodice

38. *Transilvania şi cucerirea independenței României*. In: Almanah Tribuna, 1975-1976, p. 62-65.

1976

În volume

39. *Din relațiile lui Alexandru Roman cu Ioan Slavici*. In: Gelu Neamțu, Eugen Glück, Dumitru Vatamaniuc, editori. Studii privind activitatea lui Ioan Slavici. Vol. 1. Arad, Universitatea Populară, 1976, p. 15-83.

40. George Bariț şi contemporanii săi. Ştefan Pascu, coordonator. Vol. 3. Corespondența primită de la Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Ioan Fekete-Negruțiu, Ioan Antonelli, Iosif Many şi Ioan Rusu. Bucureşti, Minerva, 1976, 498 p. [In colaborare cu: I. Pervain, I. Chindriş, D. Suciu].

41. Studii şi documente privind activitatea lui Ioan Slavici. Arad, U.P.A., 1976. [In colaborare cu: E. Gluck, D. Vatamaniuc].

În periodice

42. *1907 şi oamenii de cultură*. In: Almanah "Tribuna" '77, 1976, p. 49-52.

43. *Alexandru Roman profesor la Universitatea din Budapesta (1863-1897)*. In: AIIC, 19, 1976, p. 341-355.

44. *Nicolae Bălcescu şi deputații români din dieta maghiară (1849)*. In: Studia et Acta Musei N.Bălcescu, 4, 1976, p. 77-87.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1977

În volume

45. *Date noi privind gazeta braşoveană "Orientul latin" (1874-1875).* In: Ştefan Meteş la 85 de ani. Studii şi documente arhivistice. Cluj-Napoca, 1977, p. 471-474.

46. Revoluția de la 1848 în Transilvania. Ştefan Pascu, Victor Cheresteşiu, redactori. Vol. 1: 2 martie-12 aprilie 1848. Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1977, 512 p. [In colaborare cu: L. Botezan, H. Mureşan, P. Teodor].

47. *Războiul de independență în preocupările lui Sextil Puşcariu.* In: 100 de ani de la naşterea lui Sextil Puşcariu (1877-1977). Cluj-Napoca, Universitatea "Babeş-Bolyai", 1977, p. 101-106.

În periodice

48. *Alexandru Roman, gânditor şi istoriograf.* In: Marisia, 7, 1977, p. 157-164.

49. Corespondența lui Vincențiu Babeş. Scrisori primite, editori M.P.Dan, G.Cipăianu, Cluj-Napoca, Dacia, 1976, 277 p. [Recenzie]. In: AIIC, 20, 1977, p. 422-423.

50. *Din corespondența lui Alexandru Roman privind ziarul "Federațiunea" (1868-1876).* In: Banatica, 4, 1977, p. 285-292. [In colaborare cu: G. Naghi].

51. *Procesele politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877-1878).* In: AIIC, 20, 1977, p. 51-69.

52. *"Uniți în cuget şi acțiuni".* In: Făclia, 33, nr. 9179, 1977, p. 3.

1978

În volume

53. *Ioan Rațiu în fruntea celor dintâi acțiuni de rezistență împotriva dualismului (1866-1868).* In: Omagiu lui Ioan Rațiu. Turda, 1978, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

54. *Procesele de presă ale ziarului "Federațiunea"*. In: Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900). Cluj-Napoca, Dacia, 1978, p. 180-222.

În periodice

55. *Aspecte ale relațiilor politice dintre Alexandru Roman și Ioan Rațiu (1865-1896)*. In: Potaisa, 1, 1978, p. 191-200.

56. *Nici un om harnic de armă să nu rămână acasă*. In: Apărarea patriei, nr. 21, 1978, p. 9. [In colaborare cu: D. Suciu].

57. *"Țara ar putea fi cuprinsă de flăcări"*. In: MI, 13, nr. 6, 1978, p. 22-23; 47.

1979

În volume

58. Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. Seria C: Transilvania. Ștefan Pascu, Victor Cheresteșiu, coordonatori. Vol. 2: 12-29 aprilie 1848. București, Editura Academiei R.S.R., 1979, 477 p. [In colaborare cu: L. Botezan, H. Mureșan, P. Teodor].

În periodice

59. *Activitatea lui Alexandru Roman ca membru al Academiei Române*. In: Crisia, 9, 1979, p. 271-292.

1980

În periodice

60. *Ecaterina Varga în istoriografia românească*. In: Crisia, 10, 1980, p. 115-144.

61. *Ideea Daco-României simbol al luptei pentru unitate națională în timpul revoluției de la 1848-1849 din Transilvania*. In : Banatica, 5, 1980, p. 359-366.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1981

În volume

62. George Bariț și contemporanii săi. Ștefan Pascu, coordonator. Vol. 5. Corespondența primită de la Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu și Ioan Micu Moldovan. București, Minerva, 1981, 386 p. [In colaborare cu: I. Chindriș, D. Suciu, G. Cipăianu].

În periodice

63. *Din istoria presei românești: "Concordia" (1861-1866).* In: AIIC, 24, 1981, p. 237-279.

1982

În volume

64. Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. Seria C: Transilvania. Ștefan Pascu, redactor. Vol. 3: 30 aprilie-14 mai 1848. București, Editura Academiei R.S.R., 1982, 606 p. [In colaborare cu: L. Botezan, H. Mureșan, M. Bodor].

În periodice

65. *Un memoriu al generalului Lüders privitor la românii din Transilvania în revoluția de la 1848-1849.* In: AIIC, 25, 1982, p. 275-285.

1983

În periodice

66. *Cu Paul Michelson despre istoriografia românească.* In: Tribuna, 27, nr. 26, 1983, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1983-1984

În periodice

67. Pascu, Ştefan, Făurirea statului naţional unitar român, vol. 1-2, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1983, 432, 404 p. [Recenzie]. In: AIIC, 26, 1983-1984, p. 558-561.

68. *Prima acțiune politică antidualistă de amploare a românilor din Statele Unite (1911).* In: AIIC, 26, 1983-1984, p. 229-243.

1984

În periodice

69. Împlinirea visului de generații. Pascu, Ştefan, Făurirea statului naţional unitar român, vol. 1-2, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1983, 432, 404 p. [Recenzie]. In: Steaua, 35, nr. 2, 1984, p. 9.

1985

În periodice

70. *Contribuții documentare cu privire la organizarea şi inaugurarea Universității româneşti din Cluj (1919-1920).* In: St.Univ.Babes-Bolyai.Hist., 30, 1985, p. 39-47. [In colaborare cu: G. Iancu].

1985-1986

În periodice

71. Horea în publicistica românească de acum un veac, ediție de Nicolae Edroiu, Cluj-Napoca, Dacia, 1985, 225 p. [Recenzie]. In: AIIC, 27, 1985-1986, p. 536-538.

72. Pascu, Adrian, Ioan Axente Sever (1821-1906). Viața şi activitatea militară, Cluj-Napoca, Dacia, 1985, 275 p. [Recenzie]. In: AIIC, 27, 1985-1986, p. 538-539.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

73. *Sărbătorirea "centenarului Horea" (1784-1785), simbol al luptei pentru unitatea românilor.* In: AMN, 22-23, 1985-1986, p. 657-664.

74. *"Uniunea Democratică a Europei Centrale" și Unirea Transilvaniei cu România (1918).* In: AIIC, 27, 1985-1986, p. 203-222.

1986

În periodice

75. *Același scop dincolo și dincoace de Carpați.* In: MI, 20, nr. 1, 1986, p. 10-13.

76. *Din lupta intelectualității hunedorene împotriva dualismului austro-ungar (1881-1883).* In: Sargetia, 5, 1986, p. 265-283.

1986-1987

În periodice

77. *Documente privind mișcarea dacoromână la Deva în 1885 și 1905.* In: Sargetia, 20, 1986-1987, p. 354-365.

1987

În volume

78. *Din activitatea lui George Barițiu pentru editarea unui organ de presă al Astrei.* In: Victor V. Grecu, redactor. Astra. 1861-1950. 125 de ani de la înființare. Sibiu, 1987, p. 281-286.

În periodice

79. *Din activitatea redacțională a lui George Barițiu la "Gazeta de Transilvania" în timpul revoluției de la 1848-1849.* In: St.Univ.Babes-Bolyai.Hist., 32, nr. 1, 1987, p. 7-16.

80. *Ecoul războiului de independență reflectat în periodicele*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

românești cu circulație restrânsă din Transilvania (1877-1878). In: Apulum, 24, 1987, p. 305-314.

81. *Transilvania și cucerirea independenței României (1877-1878).* In: AMP, 11, 1987, p. 301-308.

1987-1988

În periodice

82. Maior, Liviu, Mișcarea națională românească din Transilvania: 1900-1914, Cluj-Napoca, Dacia, 1986, 200 p. [Recenzie]. In: AIIC, 28, 1987-1988, p. 694-697.

83. *Procesul de presă intentat lui George Barițiu în 1884 pentru "preamărirea" eroilor revoluției populare de la 1784-1785.* In: AIIC, 28, 1987-1988, p. 311-333.

84. *Procesul politic de presă din 3 septembrie 1879 intentat lui George Barițiu pentru publicarea unui document istoric în revista "Transilvania".* In: AMN, 24-25, 1987-1988, p. 711-725.

1988

În volume

85. Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. Seria C: Transilvania. Ștefan Pascu, redactor. Vol. 4: 14-25 mai 1848. București, Editura Academiei R.S.R., 1988, 606 p. [In colaborare cu: L. Botezan, A. Egyed, H. Mureșan].

În periodice

86. *Activitatea parlamentară a lui George Pop de Băsești în 1879.* In: AMP, 12, 1988, p. 425-438.

87. *Aspecte comportamentale în primăvara revoluției de la 1848 din Transilvania.* In: AIII, 25/1, 1988, p. 311-318.

88. *Aspirații daco-române reflectate în documentele unei anchete din Munții Apuseni la 1848.* In: St.Univ.Babes-Bolyai.Hist., 33,

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

nr. 1, 1988, p. 73-83.

89. Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, seria C: Transilvania. Vol. 4: 14-25 mai 1848, redactor Ștefan Pascu, București, Editura Academiei Române, 1988, 600 p. [Recenzie]. In: S.S.P., nr. 3-4, 1988, p. 138-144.

90. Istoria militară a poporului român. Vol. 4. V. Milea, coordonator. București, Editura Militară, 1987, 1005 p. [Recenzie]. In: Tribuna, 32, nr. 33, 1988, p. 5.

91. *Un document de la Alexandru Sterca Șuluțiu privind apărarea drepturilor limbii române.* In: AMP, 12, 1988, p. 807-816.

1989

În periodice

92. *Acțiuni ale societății "Carpați" pentru realizarea idealului Daco-României.* In: AIIC, 29, 1989, p. 223-249.

93. *Destinul cărților despre Horea apărute cu ocazia centenarului răscoalei.* In: Sargetia, 20, 1989, p. 298-305.

1989-1993

În periodice

94. *Din activitatea românilor americani în sprijinul înfăptuirii Marii Uniri.* In: AMN, 26-30, nr. 2, 1989-1993, p. 269-296. [In colaborare cu: I. C. Stan].

1989-1993

În periodice

95. *Evenimentele de la Luna Arieșului din septembrie 1848. Documente inedite (partea I).* In: AMN, 26-30, 1989-1993, p. 207-234. [In colaborare cu: I. Mazere].

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1990

În periodice

96. *24 ianuarie 1859.* In: Clujul liber, nr. 2, 1990, p. 1.

97. *Colaborarea bisericii ortodoxe cu biserica greco-catolică în 1848.* In: Tribuna, 2, nr. 50, 1990, p. 7.

98. *Interviu. De vorbă cu istoricul Paul E. Michelson.* In: Tribuna, 2, nr. 15, 1990, p. 5.

99. *Marea Unire în presa românească din SUA.* In : Steaua, 41, nr. 11-12, 1990, p. 8-9.

100. *Nicolae Iorga și românii din Statele Unite ale Americii (1917-1918).* In: St.Univ.Babes-Bolyai.Hist., 35, nr. 2, 1990, p. 70-77.

101. *Le programme révolutionnaire de la troisiéme assamblée nationale de Blaj (15-28 septembre 1848).* In: N.E.H., nr. 8, 1990, p. 127-236.

102. *Le programme révolutionnaire de la troisiéme assamblée nationale de Blaj (15-28 septembre 1848).* In: St.Univ.Babes-Bolyai. Hist., 35, nr. 1, 1990, p. 67-92.

1990-1991

În periodice

103. *Din corespondența unui militant daco-român: Ioachim C. Drăgescu (1867-1914).* In: AIIC, 30, 1990-1991, p. 281-301.

1990-1993

În periodice

104. *Politica guvernelor maghiare de deznaționalizare a românilor din Transilvania în perioada 1867-1918.* In: Apulum, 27-30, 1990-1993, p. 457-492.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1991

105. *Acțiunea sălăjenilor de ridicare a unui monument în memoria lui Simion Bărnuțiu (1864-1878).* In: AMP, 14-15, 1991, p. 495-510.

106. *Aspecte ale activității lui Alexandru Roman (1887-1897). (Partea 1 şi 2).* In: Crisia, 18; 21, 1988; 1991, p. 199-214; 139-150.

107. *Începuturile Academiei Române şi idealul Dacoromâniei.* In: Steaua, 42, nr. 11, 1991, p. 10-11; 31.

1992

În volume

108. Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, seria C: Transilvania. Ştefan Pascu, coordonator. Vol. 5: 26 mai-4 iunie 1848. Bucureşti, Editura Academiei, 1992, 573 p. [In colaborare cu: L. Botezan, I. Chindriş, M. Bodor].

În periodice

109. *Avram Iancu şi evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848.* In: St.Univ.Babes-Bolyai.Hist., 37, nr. 1-2, 1992, p. 81-86.

110. *Contribuția istoriografică a lui George Barițiu privind revoluția de la 1848-1849 din Transilvania.* In: AIIC, 31, 1992, p. 17-30.

111. Revue de Transylvanie, 1, nr. 1, 1991. [Recenzie]. In: AIIC, 31, 1992, p. 245-246.

112. *Simion Bărnuțiu şi evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848.* In: AMP, 16, 1992, p. 405-416.

1992-1994

În periodice

113. *Tendințe de unitate religioasă la românii din Transilvania în timpul revoluției de la 1848.* In: Sargetia, 25, 1992-1994, p. 505-511.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1993

În volume

114. *Aspecte din activitatea serviciilor secrete austro-ungare în mişcarea naţională daco-română (1881-1885).* In: Nicolae Bocşan, Nicolae Edroiu, Vasile Vesa, coordonatori. Convergenţe europene. Istorie şi societate în epoca modernă. Cluj-Napoca, Dacia, 1993, p. 183-192.

115. George Bariţ şi contemporanii săi. Ştefan Pascu, coordonator. Vol. 9. Corespondenţă primită de la Andrei Mureşanu, Constantin Alpini, Ladislau Baziliu Popp, Iacob Bologa, Visarion Roman. Bucureşti, Minerva, 1993, 269 p. [In colaborare cu: I. Buzaşi, G. Cipăianu, D. Suciu].

116. *Legiunea românilor americani: 1917-1918.* In: Gh. I. Florescu, editor. Relaţii româno-americane în timpurile moderne. Iaşi, Editura Universităţii "Al.I.Cuza", 1993, p. 143-160.

În periodice

117. *Activity of American Romanians in Support of the Great Union 1918.* In: Transylv.Rev., 2, nr. 1, 1993, p. 3-25. [In colaborare cu: C. I. Stan].

118. *Avram Iancu, temperament revoluţionar.* In: Restituiri, 1, nr. 1, 1993, p. 7-17.

119. Cipariu, Timotei, Corespondenţa primită, ediţie de Ioana şi Liviu Botezan, Bucureşti, Editura Academiei, 1992, 624 p. [Recenzie]. In: AIIC, 32, 1993, p. 377-378.

120. *Dorul de ţară la românii din Transilvania emigraţi în Statele Unite ale Americii (1907-1908).* In: AIIC, 32, 1993, p. 195-206. [In colaborare cu: P. E. Michelson].

121. *Evenimentele de la Mihalţ şi Avram Iancu.* In: Restituiri, 1, nr. 1, 1993, p. 32-37.

122. *"Meteoritul transilvan" şi alte obiecte zburătoare neidentificate.* In: Steaua, 44, nr. 2, 3-4, 1993, p. 54-55; 66-67.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

123. *Nicolae Iorga și românii din SUA*. In: Buletinul Casa Română, nr. decembrie, 1993, p. 16-22.

124. *O "micromonografie" a Sălajului publicată la 1868 în paginile gazetei "Federațiunea"*. In: AMP, 17, 1993, p. 387-400.

125. *The Politics of Magyar Governments for Denationalization of Transylvanian Romanians between: 1867-1918*. In: Bulletin of the Center for Transylv.St., 2, nr. 4, 1993, p. 1-55 . [In colaborare cu: N. Cordoș].

1994

În volume

126. *Din geneza mișcării memorandiste: memorandul pierdut din 1869*. In: Viorica Ursu, redactor. Memorandul românilor. Centenar (1892, 1894-1992, 1994). Baia Mare, Muzeul de Istorie, 1994, p. 5-27.

127. *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848*. In: Dan Berindei, coordonator. Istoria României. Pagini transilvane. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1994, p. 244-281.

128. *Un memorand necunoscut adresat Europei la 1867(1868)*. In: Viorica Ursu, redactor. Memorandul românilor. Centenar (1892,1894-1992,1994). Baia Mare, Muzeul de Istorie, 1994, p. 110-126.

În periodice

129. *Apropieri româno-maghiare: Alexandru Roman-Irány Dániel (1870), Mocsáry Lajos (1888)*. In: Crisia, 24, 1994, p. 347-361.

130. *Conferința de la Turda din 1870 și programul Partidului Național Român*. In: Restituiri, 2, nr. 2, 1994, p. 173-181.

131. *Din geneza mișcării memorandiste: memorandul pierdut din 1869*. In: St.Univ.Babes-Bolyai.Hist., 39, nr. 1-2, 1994, p. 87-106.

132. *Eminescu împotriva dualismului*. In: Tribuna, 5, nr. 4, 1994, p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1-7.

133. *Intelectualii români ardeleni în revoluția de la 1848-1849.* In: CTC, 5, nr. 11-12, 1994, p. 5.

134. *Memorandul "pierdut" de la 1869.* In: Steaua, 44, nr. 10-11, 1994, p. 4-5.

135. *O acțiune frățească-sprijinul financiar acordat de ieșeni gimnaziului din Blaj.* In: CC, nr. 10, 1994, p. 127-133.

136. *On the Genesis of the Memorandum Movement: the Lost Memorandum of 1869.* In: Transylv.Rev., 3, nr. 4, 1994, p. 3-20.

137. *Procesul Memorandului-100 de ani.* In: Steaua, 45, nr. 3, 1994, p. 3.

138. *"Tribuna" în apărarea memoriei lui Avram Iancu (1899-1902).* In: Restituiri, 2, nr. 2, 1994, p. 105-112.

139. *Un preludiu al Marii Uniri-Adunarea Națională a românilor americani din 9-10 martie 1918 de la Youngstown, Ohio.* In: AIIC, 32, 1994, p. 157-169.

140. *Școlile Blajului-240 de ani.* In: Adevărul de Cluj, 6, nr. 1227, 1994, p. 4.

1995

În volume

141. Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului. Oradea, Cele trei Crișuri, 1995, 205 p.

142. Procese politice antiromânești care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848. București, Viitorul românesc, 1995, 197 p. [In colaborare cu: I. Chindriș].

143. *Simboluri naționale în timpul revoluției de la 1848 din Transilvania.* In: Pompiliu Teodor, Nicolae Bocșan, Aurel Răduțiu, coordonatori. D.Prodan. Puterea modelului. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1995, p. 173-190.

144. *Unele aspecte privind emigrarea românilor din Transilvania în*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Statele Unite ale Americii la 1907-1911. In: Sorina Bolovan, Ioan Bolovan, coordonatori. Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1995, p. 144-153.

În periodice

145. *Aniversarea centenarului execuției eroilor răscoalei de la 1784-1785 în cadrul mișcării naționale românești din 1885.* In: AMP, 19, 1995, p. 159-181.

146. *Contribuția lui Coriolan Suciu la cercetarea revoluției din 1848 în Transilvania.* In: AMN, 32, 1995, p. 351-354.

147. *The Democratic Union of Central Europe and the Union of Transylvania with Romania.* In: Romanian Civilization, 4, nr. 1, 1995, p. 21-38.

148. *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu: 1848-1849.* In: AMP, 19, 1995, p. 183-190.

149. *Din ecourile Unirii Transilvaniei cu România în presa americană: decembrie 1918.* In: AIIC, 34, 1995, p. 333-346.

150. *Ecouri ale Marii Uniri în presa Statelor Unite ale Americii: decembrie 1918.* In: Buletinul Casa Română, nr. 3, 1995, p. 16-22.

151. *Evenimentele de la Luna Arieșului din septembrie 1848. Documente inedite (partea a 2-a).* In: AMN, 31, nr. 2, 1995, p. 91-128. (In colaborare cu I. Mazere).

152. *Introducere la o monografie despre Alexandru Roman.* In: CTC, 6, nr. 7-8, 1995, p. 2.

153. *O autobiografie necunoscută până acum a lui Simion Balint: 1848.* In: AMP, 19, 1995, p. 191-201.

154. *O micromonografie Visarion Roman (1833-1885).* In: AMN, 32, 1995, p. 225-246.

155. Ploeșteanu, Grigore, Românii în conștiința Europei. Studii și articole, Târgu-Mureș, /s.n./, 1994, 320 p. [Recenzie]. In: AIIC, 34, 1995, p. 441-442.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

1996

În volume

156. *Consideraţii critice privind documentele oficiale ale Adunării Naţionale de la Blaj din 3/15 mai 1848.* In: Camil Mureşanu, coordonator. Transilvania între medieval şi modern. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1996, p. 47-62.

157. *Maramureşul la 1848-1849.* In: Vasile Iuga, coordonator. Maramureş vatră de istorie milenară. Vol. 1. Cluj-Napoca, Risoprint, 1996, p. 72-79.

158. Revoluţia românilor din Transilvania: 1848-1849. Cluj-Napoca, Carpatica, 1996, 200 p.

În periodice

159. *Cartea de istorie ca operă de artă.* In: Steaua, 47, nr. 7-8, 1996, p. 15-16.

160. *Din colaborarea lui Aron Densuşianu la "Orientul latin", 1874-1875.* In: Restituiri, 4, nr. 4, 1996, p. 45-54.

161. *Dorul de ţară la românii din Transilvania emigraţi în S.U.A. (1907-1908), partea 1-2.* In: Buletinul Casa Română, 19, nr. septembrie, decembrie, 1996, p. 22-30, 15-20. [In colaborare cu: P. E. Michelson].

162. *"Gazeta de Transilvania" în revoluţia de la 1848-1849.* In: AIIC, 35, 1996, p. 132-160.

163. Husar, Al., Lecţiile istoriei, Iaşi, Institutul European, 1995. [Recenzie]. In: Steaua, 47, nr. 3, 1996, p. 38.

164. *Jews and Jewish Question in the Revolution of 1848 in Transilvania.* In: Studia Judaica, nr. 5, 1996, p. 168-174.

165. *Necesitatea simţului de obiectivitate şi responsabilitate în istoriografia românească. Gânduri pe marginea unui capitol din "Istoria oraşului Oradea". Partea I şi II.* In: Crişana Plus, 5, nr. 2; 3, 1996, p. 7.

166. O carte document. Sasu, Aurel, George Pomutz the Legend

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Lives On, Bucureşti, Galaxia, 1996. [Recenzie]. In: Tribuna, 47, nr. 8, 1996, p. 6.

167. *A treia Adunare Națională de la Blaj şi programul ei revoluționar: 15-28 septembrie 1848.* In: AMP, 20, 1996, p. 197-217.

168. *Urmărirea lui Alexandru Papiu Ilarian ca "instigator" la 1848.* In: AMN, 33/2, 1996, p. 231-238.

1997

În volume

169. *Gavril Mihali reprezentant al Maramureşului în Dieta de la Pesta din 1861.* In: Vasile Iuga, coordonator. Maramureş vatră de istorie milenară. Vol. 2. Cluj-Napoca, Dragoş-Vodă, 1997, p. 95-99.

170. In America pentru unirea Transilvaniei cu România. Cluj-Napoca, S.C.Dangerom Impex S.R.L. , 1997, 273 p.

171. *Proiectul de lege Trefort şi maramureşenii.* In: Vasile Iuga, coordonator. Maramureş vatră de istorie milenară. Vol. 3. Cluj-Napoca, Dragoş-Vodă, 1997, p. 111-116.

172. *Revoluția democratică de la 1848-1849 din Transilvania.* In: Anton Drăgoescu, coordonator. Istoria României. Transilvania. Vol. 1. Cluj-Napoca, Editura "George Barițiu", 1997, p. 805-979.

În periodice

173. *100 de ani de la Conferința greco-catolică din Cluj.* In: Tribuna, 9, nr. 51-52, 1997, p. 8-9.

174. *Aspecte ale delațiunii în documentele revoluției de la 1848-1849.* In: AIIC , 36, 1997, p. 139-146.

175. *Contribuția lui Coriolan Suciu la cercetarea revoluției din 1848 în Transilvania.* In: CC, 3, nr. 1, 1997, p. 127-130.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

176. *Din nou despre generalul Pomutz.* In: Scutul patriei, nr. 259, 1997, p. 6.

177. *Două răsunătoare procese intentate "Gazetei Transilvaniei" pentru atitudinea ei antidualistă (1888-1890).* In: Cumidava, 21, 1997, p. 131-157.

178. *"Gazeta de Transilvania" şi revoluţia de la 1848-1849.* In: Cumidava, 21, 1997, p. 41-55.

179. Mişcarea naţională a românilor din Transilvania între 1848-1918, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1996, 619 p. [Recenzie]. In: Steaua, 48, nr. 9-10, 1997, p. 41.

180. Nistor, Ioan Silviu, Românii în al doilea război mondial, Cluj-Napoca, Mesagerul, 1996, 264 p. [Recenzie]. In: Steaua, 48, nr. 11-12, 1997, p. 30.

181. *Rapprochements roumano-hongrois: Alexandru Roman-Irány Dániel (1870), Mocsáry Lajos (1888).* In: Transylv.Rev., 4, nr. 4, 1997, p. 89-96.

1998

În volume

182. Ancheta Kozma din Munţii Apuseni. Revoluţia de la 1848 în Transilvania. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1998, 246 p. [In colaborare cu: I. Bolovan, M. Bodor, D. Károlyi].

183. *Anexarea forţată a Transilvaniei la Ungaria în 1848.* In: Alesandru Duţu, coordonator. Revoluţia română de la 1848. Aspecte politico-militare. Bucureşti, Editura Militară, 1998, p. 106-122.

184. *Cuvânt înainte.* In: Vasile Iuga, coordonator. Maramureş vatră de istorie milenară. Vol. 4. Cluj-Napoca, Dragoş-Vodă, 1998, p. 7-11.

185. Documente privind revoluţia de la 1848 în Ţările Române, seria C: Transilvania. Camil Mureşan, coordonator. Vol. 6: 5-16 iunie 1848. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998, 608 p. [In colaborare cu: M. Bodor, I. Bolovan, S. Mândruţ].

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

186. *Prefață.* In: Aurel Vaida. Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei. București, Editura Academiei Române, 1998, p. 7-9.

187. *Primul proces politic de presă intentat lui George Barițiu (1877-1879).* In: Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani. Cluj-Napoca, Presa Universitară, 1998, p. 369-386.

În periodice

188. *Din relațiile lui Alexandru Roman cu Irányi Dániel (1870) și Mocsáry Lajos (1888).* In: Annales. Cultura, historica, philologica, nr. 3, 1998, p. 286-293.

189. *A fost sau nu Simion Bărnuțiu francmason la 1848?* In: AMP, 22, 1998, p. 397-411.

190. *A fost sau nu Simion Bărnuțiu francmason la 1848?* In : Limes, 1, nr. 2-3, 1998, p. 27-39.

191. *Geneza notei lui Robert Lansing din 5 noiembrie 1918 privind aspirațiile de unitate ale României.* In: AMP, 22, 1998, p. 623-628.

192. *Informații noi privind revoluția de la 1848-1849 în zona munților Apuseni.* In: CTC, 9, nr. 5-6, 1998, p. 1; 7. [In colaborare cu: I. Bolovan].

193. *Intelectualii români în revoluția de la 1848-1849 din Transilvania. Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul.* In: Academica, 8, nr. 7-8, 1998, p. 44-45, 47.

194. Retegan, Simion, Suciu, Dumitru, Cipăianu, George, Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente. Vol. 1: 8 august 1849-31 decembrie 1851. Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1996, 619 p. [Recenzie]. In: AMN, 34/2, 1998, p. 431-432.

195. *Revoluția de la 1848-1849. Bibliografie selectivă și cronologia revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania.* In : AIIC, 37, 1998, p. 73-100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

196. *The Union of Transylvania with Hungary in 1848.* In: Transylv.Rev., 7, nr. 2, 1998, p. 25-34.

1998-1999

În periodice

197. *Evrei alături de români în revoluția de la 1848 în Transilvania.* In: AMN, 35-36, 1998-1999, p. 79-88.

1999

În volume

198. *Din martiriul bisericii greco-catolice în timpul revoluției de la 1848-1849.* In: Ioan Chindriș, coordonator. 1848. Blajul și amintirea revoluției. Cluj-Napoca, Napoca Star, 1999, p. 292-314.

199. *Dualismul-regim politic de asuprire națională și de maghiarizare forțată a românilor din Transilvania (1867-1918).* In: Anton Drăgoescu, coordonator. Istoria României. Transilvania. Vol. 2: 1867-1947. Cluj-Napoca, Editura "George Barițiu", 1999, p. 1-174. [In colaborare cu: I. Bolovan, D. Suciu, M. Racovițan].

200. *Evocare.* In: Vasile Cristea, Nicolae Șteiu, coordonatori. Ioan Teodor Stan un mare patriot, luptător pentru cauza moților. Cluj-Napoca, Dacia, 1999, p. 125-126.

201. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România. Ladislau Gyémánt, Lya Benjamin, coordonatori. Vol. 3/2. București, Hasefer, 1999, 608 p. [In colaborare cu: R. Anghel, L. Benjamin, L. Gyemant].

202. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România. Ladislau Gyémánt, Lya Benjamin, coordonatori. Vol. 3/1. București, Hasefer, 1999, 610 p. [In colaborare cu: R. Anghel, L. Benjamin, L. Gyemant].

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

203. *Metode şi mijloace utilizate de guvernele maghiare pentru deznaționalizarea românilor din Transilvania.* In: Anton Drăgoescu, coordonator. Istoria României. Transilvania. Vol. 2: 1867-1947. Cluj-Napoca, "G.Barițiu", 1999, p. 117-150. [In colaborare cu: N. Cordoş].

204. *Mişcarea memorandistă.* In: Anton Drăgoescu, coordonator. Istoria României.Transilvania. Vol. 2: 1867-1947. Cluj-Napoca, Editura "George Barițiu", 1999, p. 425-616. [In colaborare cu: Ş. Polverejan, N. Cordoş, L. Maior].

205. *Mişcarea memorandistă. Precursorii memorandului (1866-1882).* In: Anton Drăgoescu, coordonator. Istoria României. Transilvania. Vol. 2: 1867-1947. Cluj-Napoca, George Barițiu, 1999, p. 425-512.

206. *Plan secret de maghiarizare a tuturor românilor din Transilvania.* In: Dan Brudaşcu, coordonator. 80 de ani de administrație românească la Cluj-Napoca. Vol. 1. Cluj-Napoca, 1999, p. 21-26.

207. *Statui clujene ca simbol.* In: Dan Brudaşcu, coordonator. 80 de ani de administrație românească la Cluj-Napoca. Vol. 2. Cluj-Napoca, 1999, p. 236-257.

În periodice

208. *Avram Iancu-Eroul.* In: Curierul, 5, nr. 223, 1999, p. 3.

209. Câteva cuvinte despre "Istoria României". Istoria României. Transilvania. Vol.2 (1867-1947), coordonator Anton Drăgoescu. Cluj-Napoca, Editura "G.Barițiu", 1999, 1642 p. [Recenzie]. In: C.Cult., 2, 1999, p. 2.

210. *Idei reformatoare privind monarhia austro-ungară la Mihai Eminescu în 1870.* In: România km. 0, 1, nr. 1, 1999, p. 111-114.

211. *Nordul aprins al Transilvaniei.* In: Scutul patriei, 52, nr. 313, 1999, p. 5.

212. O față mai puțin cunoscută a lui Simion Bărnuțiu. Chindriş, Ioan, Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională şi integritate europeană. O

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

hermeneutică de texte, Cluj-Napoca, /s.n./, 1999, 400 p. [Recenzie]. In: Limes, 2, nr. 1-2, 1999, p. 59-63.

213. *Românii americani și Marea Unire.* In: Transilvania jurnal, nr. 495, 1999, p. 4.

214. Sasu, Aurel, George Pomutz, The Legend Lives On, București, Galaxia, 1996, 185 p. [Recenzie]. In: Tranyl.Rev., 8, nr. 2, 1999, p. 142-143.

215. *Simion Bărnuțiu a fost francmason.* In: Repere transilvane, 1, nr. 4, 1999, p. 14 .

216. *Unele aspecte privind activitatea regimentului de graniță Caransebeș în vara anului 1848.* In: CTC, 10, nr. 5-6, 1999, p. 4; 7.

217. Vaida-Voevod, Alexandru, Memorii, ediție de Alexandru Șerban, vol. 4, Cluj-Napoca, Dacia, 1998, 255 p. [Recenzie]. In: CTC, 10, nr. 1-2, 1999, p. 2.

1999-2000

În periodice

218. *O încercare necunoscută de a-l captura pe Avram Iancu în vara anului 1848.* In: AIIC, 38-39, 1999-2000, p. 131-142.

2000

În volume

219. *Adenda I.* In: Vasile Bărean, Ioan Nagy. Negură și soare. Memorii de război. Cluj-Napoca, Fapta transilvăneană, 2000, p. 115-118.

220. *Uniunea forțată a Transilvaniei la Ungaria în 1848.* In: Nicolae Bocșan, Camil Mureșanu, Ioan Bolovan, coordonatori. Revoluția de la 1848 în Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică. Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 249-262.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

În periodice

221. *Dialog. Transilvania 1848-1849.* In: Altera, 6, nr. 13, 2000, p. 80-82.

222. O carte de referință. Bibliografia istorică a României, vol. 9, coordonator Gheorghe Hristodol, Cluj-Napoca, Editura Academiei, 2000, 701 p. [Recenzie]. In: Steaua, 51, nr. 9-10, 2000, p. 74.

223. *O încercare laşă de a-l captura pe Avram Iancu în vara anului 1848.* In: Iancule Mare, nr. 1-2, 2000, p. 6-7.

224. *Triumful libertății şi rațiunii la români (din dosarele Unirii de la 1859).* In: C.Cult., 3, nr. 2, 2000, p. 6.

225. Viața exemplară a unui mare român. Nistor, Ioan Silviu, Emil A.Dandea în slujba înfăptuirii şi consolidării Marii Uniri, Cluj-Napoca, Sedan, 2000, 147 p. [Recenzie]. In: Steaua, 51, nr. 9-10, 2000, p. 81.

2001

În volume

226. *Alexandru Roman şi societatea "Petru Maior".* In: Corneliu Crăciun, Antonio Faur, coordonatori. Istoria ca experiență intelectuală. Oradea, Editura Universității, 2001, p. 236-242.

227. *A fost sau nu Simion Bărnuțiu francmason la 1848?* In: Horia Nestorescu-Bălceşti, editor. Inorogul. Caiete masonice. Bucureşti, Centrul Național de Studii Francmasonice, 2001, p. 121-146.

228. Generalul George Pomuț (1818-1882). Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 2001, 134 p. [In colaborare cu: L. Patachi].

În periodice

229. *Eminescu-revoluționarul.* In: Scutul patriei, 53, nr. 348, 2001, p. 5.

230. *Fragmente din corespondența unor studenți români de la*

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

universități străine în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. In: Analele Universității "Dimitrie Cantemir", 1, 2001, p. 89-92.

231. Național și social la 1848. Cucerzan, Eugen, Raportul național-social în concepția revoluționarilor români de la 1848 din Transilvania, Cluj-Napoca, Academic Press, 2000, 192 p. [Recenzie]. In: Tribuna, nr. 45-48, 2001, p. 6-7.

232. *Opt scrisori inedite către "Generalul" Avram Iancu (1848-1849).* In: Gândirea, 10, nr. 1-3, 2001, p. 54-60.

233. *Prietenie de o viață.* In: C.Cult., 4, nr. 9, 2001, p. 6.

234. Vaida-Voevod, Mircea, Conjurația împotriva Iugoslaviei, Cluj-Napoca, V-V Press, 2001, 203 p. [Recenzie]. In: C.Cult., 4, nr. 11, 2001, p. 5.

235. *Vasile Lucaciu și voluntarii români în armata Statelor Unite în primul război mondial (1917-1918).* In: Analele Universității "Dimitrie Cantemir", 1, 2001 , p. 99-114.

2001-2002

În periodice

236. *Din corespondența lui Francisc Hossu-Longin cu George Barițiu (1877-1892)- 12 scrisori.* In: Sargetia, 30, 2001-2002, p. 551-562.

2002

În volume

237. Ciobani români în Montana, Statele Unite ale Americii, 1907-1913. Cluj-Napoca, Societatea Culturală Pro Maramureș "Dragoș-Vodă", 2002, 247 p.

238. *Geneza notei lui Robert Lansing din 5 noiembrie 1918.* In: Gh. I. Florescu, I. Țepelea, K. Treptow, editori. Interferențe româno-americane în sec. XIX-XX. Oradea, Cogito, 2002, p. 42-55.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

239. *Implicarea mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu în mișcarea pentru drepturi naționale ale românilor ardeleni la 1861-un caz rarisim de autocenzură.* In: C. Florea, C. Năprădean, redactori. Societate și civilizație. Profesorului universitar dr. Marcel Știrban la împlinirea a șapte decenii de viață. Târgu-Mureș, Dimitrie Cantemir, 2002, p. 306-317.

240. *Prefață.* In: Ioachim Lazăr. Beniamin Densușianu (1829-1915). Din viața și activitatea sa. Cluj-Napoca, Argonaut, 2002, p. 5-9.

241. *"Ziua zilelor" și ora astrală a României.* In: Constantin Zărnescu. Ziua zilelor (1 decembrie 1918). Cluj-Napoca, Dacia, 2002, p. 15-17.

În periodice

242. *120 de ani de la moartea generalului George Pomuț.* In: Adevărul de Cluj, 14, nr. 3548, 2002, p. 4.

243. *Adevărul atestat de documente privind "incidentul" Andrei Șaguna-Ecaterina Varga (1847).* In: Gândirea, 11, nr. 6-7, 2002, p. 42-46.

244. *Avram Iancu și monumentul "Libertății de a maghiariza" de la Arad.* In: Iancule Mare , nr. 5, 2002, p. 14.

245. *Avram Iancu și monumentul "Libertății de a maghiariza" de la Arad.* In: Adevărul, 14, nr. 3785, 2002, p. 8.

246. *Calul alb-simbol al continuității la români.* In: Alctheia, 13, 2002, p. 522-528.

247. *Consolidarea Marii Uniri și iredentismul maghiar.* In: C.Cult., 5, nr. 4, 2002, p. 10.

248. *Conștiința europeană a lui Avram Iancu.* In: Iancule Mare, nr. 9, 2002, p. 3, 6.

249. *Cum a fost sărbătorită dezvelirea monumentului Matei Corvin de la Cluj în 1902.* In: Curierul, 8, nr. 396, 2002, p. 3.

250. *Din activitatea lui Sigismund Pop la 1848-1849.* In: Marmația, 7/2, 2002, p. 126-139.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

251. *Maghiari alături de revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania.* In: AIIC , 41, 2002, p. 97-126.

252. Manciu, Luca, Presa românească din Cluj (1845-1 decembrie 1918), Cluj-Napoca, Napoca Star, 2001, 120 p. [Recenzie]. In: C.Cult., 5, nr. 6, 2002, p. 22.

253. *Persecuții și abuzuri împotriva unor preoți ortodocși din Transilvania din vara anului 1848.* In: AIIC, 41, 2002, p. 277-290.

254. *Pomuț-un simbol al înfrățirii oamenilor.* In: Foaia românească, 52, nr. 22, 2002, p. 12.

255. *Revoluția de la 1848-1849. Ciucea în timpul revoluției pașoptiste.* In: C.Cult., 5, nr. 3, 2002, p. 1, 12.

256. *Supplexul, continuitatea și contemporaneitatea.* In: Analele Universitătii "Dimitrie Cantemir", 2002, p. 43-48.

257. *Unele aspecte privind imaginea lui Lajos Kossuth din perioada emigrației reflectate în presa românească ardeleană.* In: AIIC, 41, 2002, p. 71-78.

2003

În volume

258. *Adevărul atestat de documente privind "incidentul" Andrei Șaguna-Ecaterina Varga (1847).* In: Nicolae Bocșan, Mircea Păcurariu, Ioan Leb, coordonatori. In memoriam: mitropolitul Andrei Șaguna (1873-2003). Cluj-Napoca, Renașterea, 2003 , p. 64-70.

259. *Evenimentul de la 1 decembrie 1918 în mărturii ale participanților.* In: Ioan Scurtu, coordonator. Marea Unire din 1918 în context european. București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 207-232.

260. Fapte de arme pe frontul de vest. Gheorghe Neamțu, coordonator. Cluj-Napoca, Argonaut, 2003, 364 p. [In colaborare cu: G. Neamțu, A. Fărcaș].

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

261. *Prefață.* In: Câmpeanu, Ioan, Pagini de istorie. Cluj-Napoca, Napoca Star, 2003, p. 5-7.

262. *Prefață.* In: Vasile Iuga de Sălişte. Aloisiu Vlad de Sălişte (1822-1888). Viața şi activitatea sa. Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureş "Dragoş-Vodă", 2003, p. 9-24.

În periodice

263. Două cărți, acelaşi autor. Suciu, Dumitru, Antecedentele dualismului şi lupta națională a românilor din Transilvania (1848-1867), Bucureşti, Albatros, 2000, 319 p.; Suciu, Dumitru, Mişcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria, Bucureşti, Albatros, 2002, 580 p. [Recenzie]. In: Tribuna, 2, nr. 9, 2003, p. 11.

264. *Eroi maghiari căzuți alături de români în lupta acestora pentru libertate națională şi socială la 1849 în Transilvania.* In: Iancule Mare, nr. 1, 2003, p. 5.

265. Hossu, Valer, Nobilimea Chioarului, Baia Mare, Biblioteca Județeană "Petre Dulfu", 2003, 325 p. [Recenzie]. In: Adevărul de Cluj, 15, nr. 3869, 2003, p. 4.

266. *Ideea Daco-României la începutul revoluției de la 1848 din Transilvania.* In: C.Cult., 6, nr. 1, 2003, p. 60-62.

267. *Masacrul de la Târgu-Lăpuş (jud. Someş) din 5 decembrie 1918.* In: C.Cult., 6, nr. 3, 2003, p. 5-8.

268. *Profilul spiritual, moral şi fizic al unui spion maghiar la Bucureşti-Vándory Lajos.* In: Aletheia, nr. 14, 2003, p. 412-425.

269. Singularizarea creatoare. Sasu, Aurel, Cultura română în Statele Unite şi Canada. Vol. 3: Societățile culturale, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2002, 156 p. [Recenzie]. In: Tribuna, nr. 29, 2003, p. 9.

270. *Spectaculoasele începuturi ale emigrației: ciobani români în Montana.* In: Danubius, 4, nr. 3, 2003, p. 10-11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

2004

În volume

271. *Simboluri naționale românești în Ungaria la 1908: "Piatra Libertății" și "Crucea lui Avram Iancu" din Blaj.* In: Repere ale dezvoltării la început de mileniu. Marcel Știrban, Dumitru Suciu, referenți stiințifici, Târgu-Mureș, "Dimitrie Cantemir", 2004, p. 43-50.

272. Prefață. In: *Maramureș – vatră de istorie milenară.* Cluj-Napoca, V, Ed. „Dragoș Vodă", 2004, p. 15-22.

273. *Voluntarii români în armata americană (1917-1918) – Episodul Misiunii Patriotice.* In: *Maramureș – vatră de istorie milenară.* Cluj-Napoca, V, Ed. „Dragoș Vodă", 2004, p. 197-214.

274. *The Revolution of 1848-1849 in Transylvania. Contributions to the History of Mentalities and of the Social Imaginary*, C.T.S., Romanian Cultural Institute, Cluj-Napoca, 2004, 178 p. [În colaborare cu Ioan Bolovan].

În periodice

275. O polemică a lui Alexandru Roman cu Ioan Slavici în "Tribuna" la 1886. In: Tribuna, nr. 32, 2004, p. 7-9.

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Lista periodicelor abreviate

Academica	Academica (București)
Adevărul	Adevărul (Arad)
Adevărul de Cluj	Adevărul de Cluj (Cluj-Napoca)
AIIC	Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițˮ (Cluj-Napoca)
AIII	Anuarul Institutului de Istorie „A.D.Xenopolˮ (Iași)
Aletheia	Aletheia (Oradea)
Almanah Tribuna	Almanah Tribuna 1975-1976 (București)
Almanah „Tribunaˮ '77	Almanah „Tribunaˮ '77 (București)
Altera	Altera (Târgu-Mureș)
AMN	Acta Musei Napocensis (Cluj-Napoca)
AMP	Acta Musei Porolissensis (Zalău)
Analele Universității „Dimitrie Cantemirˮ	Analele Universității „Dimitrie Cantemirˮ (Târgu-Mureș)
Annales. Cultura, historica, philologica	Annales. Cultura, historica, philologica (Budapest)
Apărarea patriei	Apărarea patriei (Cluj-Napoca)
Apulum	Apulum (Alba-Iulia)
Banatica	Banatica (Reșița)
Buletinul Casa Română	Buletinul Casa Română (Oakland, SUA)
Bulletin of the Center for Transylv.St.	Bulletin of the Center for Transylvanian Studies (Cluj-Napoca)
CC	Cultura creștină (Blaj)
C.Cult.	Cetatea culturală (Cluj-Napoca)
Clujul liber	Clujul liber (Cluj-Napoca)
Crișana Plus	Crișana Plus (Oradea)
Crisia	Crisia (Oradea)
CTC	Cele Trei Crișuri (Oradea)
Cumidava	Cumidava (Brașov)
Curierul	Curierul (Cluj-Napoca)
Danubius	Danubius. Revistă pentru emigrație (București)
Făclia	Făclia (Cluj-Napoca)
Familia	Familia (Oradea)

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Flacăra	Flacăra (București)
Foaia românească	Foaia românească (Giula)
Gândirea	Gândirea (Sibiu)
Iancule Mare	Iancule Mare (Deva)
Limes	Limes (Zalău)
MI	Magazin istoric (București)
Marisia	Marisia (Târgu-Mureș)
Marmația	Marmația (Baia Mare)
NEH	Nouvelle études d'histoire (București)
Potaisa	Potaisa. Studii și comunicări (Turda)
Repere transilvane	Repere transilvane (Zalău)
Restituiri	Restituiri (Deva)
R.I.	Studii. Revista de istorie (București)
România km. 0	România km. 0 (Baia Mare)
Romanian Civilization	Romanian Civilization (Iași)
Sargeția	Sargeția (Deva)
Scutul patriei	Scutul patriei (Cluj-Napoca)
Steaua	Steaua (Cluj-Napoca)
Ş.S.P.	Ştiințe sociale și politice din România (București)
Studia et Acta Musei N.Bălcescu	Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu (Bălcești)
Studia Judaica	Studia Judaica (Cluj-Napoca)
St.Univ.Babes-Bolyai.Hist.	Studia Universitatis „Babeș-Bolyai". Seria Historia (Cluj-Napoca)
Transilvania jurnal	Transilvania jurnal (Cluj-Napoca)
Transylv.Rev.	Transylvanian Review (Cluj-Napoca)
Tribuna	Tribuna (Cluj-Napoca)

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Indice de nume

A
Aaron, Florian - 251, 266, 269, 270, 276
Abonyi, István - 108
Abt, János - 357
Adler - 165, 166, 167
Adlerberg, Vladimir Teodorovici - 335, 343, 344
Ajtai, Iános - 258
Ajtai, Mihály - 212
Antal, Anwander - 98, 103, 105
Antal, Kováts - 31
Apor, Lázár - 236
Apor, György - 45
Apor, László - 135
Armatu, Eliseu - 255
Asztalos, Pál - 74, 219

B
Bagossy, Sándor - 79
Balás, Konrad - 114
Balász, Orbán - 167, 169, 176, 179
Bálint, Samu - 171
Balint, Simion - 14, 17, 188, 198, 239, 248, 249, 250, 251, 253, 259, 263, 266, 326, 334, 338, 339
Balint, Vasile - 281, 282
Balog, Áron - 176
Balog, Gh. - 164
Bánffy, János - 220
Bánffy, Miklós - 44, 57, 67, 100, 101, 102, 106, 113, 114, 118, 124, 125, 126, 127, 128, 131, 212, 234, 242, 280, 325, 326
Bányai, Ladislau - 75
Barb, Nicolae - 235
Bariţiu/ Bariţ, George - 13, 14, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 39, 49, 52, 75, 76, 77, 82, 83, 85, 88, 89, 90, 95, 96, 101, 107, 111, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 128, 129, 132, 133, 134, 136, 140, 143, 146, 152, 153, 157, 158, 164, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 183, 188, 189, 191, 194, 195, 197, 204, 205, 206, 207, 210, 213, 216, 218, 220, 221, 222, 225, 226, 230, 233, 236, 239, 244, 245, 248, 249, 250, 268, 270, 272, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 303, 304, 306, 311, 312, 325, 332, 334, 336, 340, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 362, 363, 369
Barry, Gerald - 23
Barta, Todosia - 161, 181
Batthyány, Lajos - 72, 194, 205, 292, 293, 300, 366
Baumgarten - 165, 167, 168, 169, 176, 220
Bădilă, Petre - 156, 184, 326, 330
Bălăceanu, Iancu - 288
Bălăşescu, Nicolae - 187, 188, 207, 277, 338, 339, 340, 342, 360
Bălcescu, Nicolae - 14, 54, 86, 91, 239, 288, 289, 290, 291, 292,

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 304, 336
Bănescu, N. - 335, 336, 344
Bărnuțiu, Simion - 14, 16, 17, 18, 28, 33, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 75, 79, 80, 85, 86, 92, 104, 107, 108, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 131, 184, 199, 207, 212, 221, 232, 234, 235, 239, 251, 255, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 327, 328, 358, 362, 363
Begnescu, Nicolae - 367
Béldi, Ferenc - 117, 118, 119, 121, 122, 187
Bem - 10, 75, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 228, 229, 230, 289, 334, 343
Benedek, József - 106, 107, 114, 127
Benigni, Joseph - 111, 112, 326, 330
Benkö, S. - 96
Beöthy, Ödön - 218, 229
Berindei, Dan - 95
Betegh, Gábor - 156, 160, 161, 165
Bethlen, Gábor - 85, 116, 120, 121
Bethlen, János junior - 365
Bethlen, János senior - 83, 365, 366
Bianu, I. - 287, 341
Biró, Miklós - 122
Birta, Biblos - 331
Bisztray, József - 108
Blaga, Lucian - 246, 278, 279, 374
Boar, Constantin - 180
Boar, Toader - 180, 182
Boc, Ion - 328
Boșca-Mălin, E. - 24
Bocșan, Nicolae - 11, 249
Bodea, Cornelia - 9, 143, 210
Bodea, I. - 140
Bodor, M. - 96, 194
Boer, Demetriu - 235
Bogdan-Duică, G. - 17, 21, 33, 51, 52
Bohățel, Alexandru - 256, 295, 328, 366
Bojincă, Nicolae - 302
Bolliac - 296, 300
Bolovan, Ioan - 11, 78, 129, 281
Borcea, Liviu - 218
Borza, Nicolae - 140
Botezan, Liviu - 96, 109, 138
Brad, Ion - 180
Brad, Iovian - 199, 207
Bran, Ioan - 27
Branea, Ștefan - 104
Braniște, V. - 146
Breaz-Nucu, Ioan - 133
Buda, Al. - 290, 295, 299, 308, 309, 328
Budai, Márton - 173
Bunea, Aurelia - 358, 360, 361, 365
Buteanu, Ioan - 56, 70, 77, 82, 114, 122, 199, 227, 232, 234, 235, 236, 239, 250, 251, 252, 253, 254, 265, 337, 367

C

Câmpean, Ioan - 163
Candin, Danciul - 256
Cârnaț, Nicolae - 99
Căluşer, Simion - 181
Cămărăşan, Dănilă - 163
Cerghezan, Gh. - 99, 130
Chereches - 115
Cheresteşiu, Victor - 10, 15, 25, 27, 28, 36, 40, 49, 52, 53, 55, 56, 58, 61, 64, 83, 97, 101, 143, 183, 302
Chindriş, I. - 51, 96, 269, 303, 328

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Chindriș, Ionaș - 75
Chiș, Toader - 163
Chombart de Lauwe, P.H. - 44
Christianu, Ioan - 221
Ciontea, Sâvu - 98, 99
Cipariu, Timotei - 26, 30, 39, 111, 114, 200, 270, 273, 275, 277
Cismaș, Grigore - 166, 168, 180
Ciura, Al. - 288
Ciurileanu, Ion - 76, 77, 198, 199, 224, 225, 226, 243
Cleja, Cula - 99, 130, 237
Clococianu - 195, 198, 199, 265
Coltor, Iosif - 159, 160, 164, 179
Constantinescu-Iași, Petre - 15
Corcheș, Ioan - 257
Corcheș, Nicolae - 257, 330
Cornea, Paul - 51, 53
Cosma, Ela - 91
Cosma, Gh. A lui Ștefan - 281, 282
Cosma, Lucia - 288
Cosmuțiu, Ioan - 263
Crainic, Simion - 267, 268, 271, 272, 273, 275
Crișan, George - 327
Csulak - 165, 177
Culcer, Al. - 295, 299
Czécz, János - 219

D

Dán, Sándor - 171
Darabant, Dionisie - 340
Dăianu, Ilie - 80, 185
Deák, Ferenc - 83
Deák, Imre - 81, 87, 88, 123, 127, 175, 183, 190, 219, 309, 327, 331, 359, 361, 367
Deak, Istvan - 89
Decean, Pavel - 181
Décsei, Jancsi - 171, 174, 181
Décsei, Pista - 171, 172
Dembinski, Henryk - 292
Dénes, Péter - 43
Densușianu, Aron - 240
Diaconovici, C. - 215, 287
Dic, Ștefan - 161
Dobay, Joszef - 220
Dobra, Petru - 184, 361
Donáth, Pál - 350
Dorgó, László - 355
Dósa, György - 107, 114, 127
Dragomir, Silviu - 8, 10, 49, 52, 53, 54, 56, 58, 61, 64, 71, 75, 82, 84, 96, 130, 132, 134, 145, 153, 191, 199, 216, 239, 242, 243, 246, 248, 249, 270, 283, 293, 294, 304, 306, 310, 329, 331, 335, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 369
Dragomirescu, Mihail - 51
Dragoș, Ioan - 18, 75, 290, 291, 292, 295, 296, 300, 301, 308, 309
Draveczky/Drávetzky, Lajos - 228, 229
Dunca, Pavel - 115, 327

E

Édér, Károly - 279
Edroiu, Nicolae - 348
Egyed, Ákós - 88, 93, 96, 109, 135, 137, 138, 139, 194, 217, 218, 219, 220, 226, 227
Eissler - 148
Erdeli, Vasile - 71, 220, 221, 341
Eszterházi - 101

F

Fanyad, Laszló - 228
Fatița, Vasilică - 181

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Feneşan, Costin - 19, 112, 121, 156, 157, 185
Ferdinand I - 9, 45, 187, 280, 317
Ferdinand V - 45, 353
Ferentz, János - 114, 127
Fesztö, Károly - 351
Fetiţa, Sand - 160, 161, 168, 180, 182
Filipaşcu, Alexandru - 70, 74, 75, 329, 332
Fodor, Ioan - 257
Fodor, V. - 193
Fulea, Moise - 168, 192
Füzi, Ferenc - 359

G
Gál, Sándor - 215, 230
Gârleanu, Em. - 51
Gelei, József - 260
Gerámb, János - 348
Gerendi, Iosif - 115, 122
Gerlitzi - 114
Gheorgiu, Vladimir A. - 246
Ghica, I. - 289, 290, 291, 292, 294, 296, 297, 336
Gibbon - 285
Giurgiu, Blag - 158, 162, 180, 182
Giurgiu, Gh. - 161, 172
Giurgiu, Gligor - 181
Gociman, Aurel - 94
Goga, Octavian - 20, 82, 369
Gojdu, Emanuel - 301, 308
Golescu, A. G. - 184, 211, 290, 342
Görgey, Artur - 215
Gorun, Gh. - 218
Gött, Johann - 27
Gozman, Ioan - 301
Gracza, György - 129, 355
Grama, Alexandru - 164, 176, 180
Gratze - 226
Grindianu, Iosif - 255
Grubitzi - 227
Guizot - 285
Gutman, Karoly - 228
Gyarmáty, A. - 223
Gyergyai, Sámuel - 329
Gyürky, Pál - 144

H
Hada, Gheorghe - 158, 162, 180, 182
Hada, Nuţ - 158, 160, 163, 181
Hallák, Mihály - 262
Haller, Ignác - 36
Hanea, Ioan - 121
Hannia, Ioan - 107
Hasford, [Gasfend] - 30, 276
Hidişan, Pascu - 161, 181
Hidişan, Pascu - 161, 181
Hodossy, Miklós - 227, 228
Hodoş, E. - 269
Hodoş, Iosif - 9, 351
Hodoş, Nerva - 9
Hollner - 114
Horea - 78, 108, 155, 253
Horváth, Jozsef - 173
Hrabovsky - 308
Hurmuzaki, G. - 30

I
Iacovici, Ştefan - 330
Iakobffy, Kristóf - 143
Iancu, Avram - 14, 17, 18, 20, 73, 74, 82, 92, 107, 108, 109, 110, 132, 153, 184, 199, 207, 213, 215, 216, 218, 221, 222, 224, 227, 228, 232, 234, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 253, 254, 257, 264, 265, 278, 291, 292,

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

299, 300, 311, 329, 332, 334, 335, 338, 339, 340, 341, 344, 345, 359, 363, 364, 369
Ilea, Maria - 181
Ilea, Petre - 159, 161, 172, 181
Inczédi, Sigmond - 42
Ioanescu, Ştefan - 322
Ioanovici, Ştefan - 304
Iordache, Anastasie - 292
Iordachie, Ioan - 140
Iorga, Nicolae - 15, 287, 336

J
Jabloncy - 329
Jakob, Elek - 87
Jancsó, Károly - 160, 165, 166, 170, 171, 176
Jósika, Miklós - 24, 36, 37, 201, 365
Jósika, Samu - 27, 32
Josinczi, Josef - 78
Jude, Ion - 331

K
Kabos, Dániel - 158
Kálnoky, Dénes - 47
Kálnoki, Pál - 122
Kapotán, Márton - 109
Katona, Miklós - 76
Kémény, Dénes - 241
Kemény, Dionisiu - 251, 269, 275, 276
Kemény, Domokos - 85, 116, 120, 121
Kemény, Farkas - 160
Kemény, István - 117, 118, 119, 121, 122, 207, 213, 261, 263, 264
Kemény, Jóseff - 162, 164, 171, 180
Kemény, Samu - 156
Kemény, Zsigmond - 303
Kerestes, Ambrus - 311
Keresztes, Bazil - 330
Kis, Lajos - 238
Korodi, F. János - 155, 156
Kossuth, Lajos - 74, 79, 91, 92, 145, 152, 216, 217, 218, 219, 221, 297, 303, 308, 311, 334, 335, 338, 343, 345, 346, 354, 369
Kovács, József - 263, 282
Kovács, Ludovic - 310
Köváry, László - 95
Kováts, Jóseff - 158, 282
Kozma, Gábor - 331
Kozma, Pal - 256, 258, 259, 260, 281, 367
Kurz, Anton - 169, 177

L
Láborfalvi Nagy, Károly - 108, 359
Lammenais, Félicité - 285
László, László - 97
Laurian, August Treboniu - 28, 52, 59, 61, 86, 183, 187, 188, 199, 206, 207, 210, 211, 212, 309
Lazar, George - 370
Lázár, György - 109, 243
Lázár, János - 212
Lázár, Jozsef - 331
Lázár, László - 32, 354
Lazar, Todor - 164
Lechinţan, Vasile - 85
Leiningen - 119
Lemeni, Ioan - 16, 17, 19, 44, 46, 63, 84, 113, 114, 136, 160, 234, 235, 268, 273, 281, 327, 353, 356
Leu, Valeriu - 77, 104, 139, 156, 198, 224, 229, 249, 368
Liu, N. - 15
Losenau - 222, 225, 226, 227

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Losonczi, Lajos - 262
Lovász, Martzi - 171
Lucaciu, Vasile - 287
Lüders, Alexandr Nocilaevici - 30, 246, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 374
Luneanu, Nicolae - 164, 168, 179
Lung, Teodor - 229
Lungu, Dumitru - 180
Lungu, Ioan - 181
Lupaș, Ioan - 10, 96, 122, 134, 153, 225, 278, 340, 357, 367
Lupeanu, A. - 249
Lupu, Pavel - 99

M

Madarás, Gábor - 139
Madarasz, László - 308
Maier, Vasilică - 163
Maior, Liviu - 11, 84, 108, 109, 139, 184, 196, 208, 268, 348
Maiorescu, I. - 31, 249, 309, 341
Man [Maniu], Iosif - 71, 76, 115, 267, 271, 274, 304, 322
Manciulea, Ștefan - 221, 269
Mândruț, S. - 96
Manfi, Ștefan - 113, 325, 326, 327, 330
Manu, Nicolae - 122, 235, 330
Marchescu, Antoniu - 145
Marilai, Ignatz - 263, 265, 266
Matskási, Pál - 255, 355
Mazere, Ioan - 152, 154, 181
Mazere, Todora - 161, 179, 181
Micaș, Florian - 17, 56, 188, 193, 196, 204, 212
Micaș, Francisc - 233, 234
Michelson, Paul E. - 147, 148
Micu Moldovan, Ioan - 249
Micu, Emil - 89
Micu, Samuil - 56
Mihali, Gabriel - 71, 72, 73, 74, 75, 76, 349
Mihali, Gavril - 301, 304, 322
Mihali, Gregoriu - 254
Mihuța, Ion - 331
Mihuța, Ion I. - 331
Mikó, Imre - 207, 213, 360
Mikó, Rhedey - 198
Miller, G. A. - 41
Miloaia, Ioachim - 144
Misling - 166, 169
Mitu, Melinda - 81
Mocanu, Vasile - 168, 181, 182
Moga, Dimitrie - 253, 264, 364
Moga, Ioan - 107, 193, 198, 222, 224, 261, 327
Moga, Iosif - 257, 262, 263
Moldovan, Ioan - 114
Moldovan, Ștefan - 172
Moldovan, Vasile - 139, 185, 355
Molnar, C. - 123, 259
Molnár, József - 258, 331
Morariu, Samoilă - 257
Moritz, József - 127
Müller - 227
Muncaci, Gligor - 225
Muntean, Ioan - 221
Murășanu/Mureșan, Nicolae - 115, 122
Mureșan, H. - 95
Mureșanu, Camil - 53
Murgu, Eftimie - 18, 71, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 290, 295, 300, 302, 305, 306, 307

N

Nagy, Károly - 252, 256
Nagy, Lázár - 43

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Neamțu, Gelu - 18, 27, 71, 79, 83, 90, 96, 112, 117, 134, 136, 141, 145, 153, 174, 190, 198, 211, 219, 222, 237, 250, 281, 285, 297, 299, 302, 304, 307, 328, 332, 364, 371
Neamțu, Ștefan - 164, 168, 169, 180
Nemegyei, János - 109, 244, 256, 259, 260, 331, 360
Nemeș, Vasile - 155
Német, László - 110
Német, Minya - 172
Nemethi, Jozsef - 256, 259, 260
Netea, Vasile - 295
Nicolae (țarul) - 337
Nicolaiasa, G. - 341
Nistor, Ion I. - 339, 344
Nistor, Vasile - 181
Noac, Moise Sora - 204
Nyáry, Pál - 302

O

Olar, Vasile - 178
Oprescu, Dan - 93
Orian, Cula - 130
Oros alias Rusu, Ioan - 137, 353

P

Pálffy, János - 201
Pálfi, Sándor - 136, 137
Papiu Ilarian, Alexandru - 9, 13, 14, 17, 36, 49, 51, 52, 53, 62, 67, 68, 71, 73, 75, 90, 114, 119, 122, 134, 145, 160, 195, 199, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 327, 328, 352, 363, 366, 367, 368
Pascu, A. T. - 191
Pascu, Ștefan - 9, 10, 27, 28, 36, 37, 40, 71, 77, 96, 122, 153, 187, 201, 210, 284, 335, 345, 369
Patiția, Ioan - 257
Patiția, Rubin - 311
Pavel, Ștefan - 163
Păcățianu, Teodor V. - 51, 54, 59, 60, 61
Păcurar, Iuon - 163
Penciu, Avram Nicolae - 326, 330
Penescu, Ioan - 31
Perényi, Zsigmond - 108, 116, 144, 238, 281, 306, 307
Pervain, I. - 210
Pétai, Sámuel - 172
Péterffy - 32
Petöfi - 135, 351
Petra-Petrescu, Horea - 288
Petrescu, Gh. - 31
Petrichevich, Horváth - 39, 42
Pfersmann - 119, 266
Pichler - 148, 151
Pipoș, Ioan - 116, 121, 122, 207
Plămădeală, Antonie - 279
Ploieșteanu, Grigore - 354, 355, 357
Pogány, György - 102, 105
Pogány, Károly - 280
Pogăcean, Vasile - 161, 181
Pomorici, Ioan - 326
Pop, Alexandru - 160, 232, 234, 235, 236, 237
Pop, Andrei - 193
Pop, Gh. - 356
Pop, Ioan - 166, 328, 330, 367
Pop, Ion - 181
Pop, Mihai - 331
Pop, Petru - 181, 194
Pop, Sigismund - 14, 18, 290, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 322
Popa, George - 301
Popa, Gh. - 355

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Popa, N. - 67
Popescu Râmniceanu, V. - 369
Popovici, Eftimie - 328
Poruțiu, Ioan - 138
Poruțiu, Samoil - 79, 80, 117, 118, 354
Poșta, Gh. - 144
Potya, József - 331
Prodan, David - 9, 79, 91, 92, 93, 145, 155, 348
Puchner - 100, 118, 216, 266, 277, 359
Pumnul, Aron - 26, 30, 67, 122, 233, 254, 255, 326, 327
Puşcariu, Ioan - 82, 362, 367
Puşcariu, Ioan cavaler de - 344, 362

R

Rácz, István - 171, 172, 173
Rad, Mihăilă - 168
Ranca, I. - 137, 353
Ranke, Leopold - 285
Rat, Grigore - 52, 62, 123
Rațiu, Ioan - 51
Rațiu, Vasile - 52, 193, 195
Rădulescu-Motru, Constantin - 325
Răduțiu, Aurel - 348
Regleanu, Mihail - 31
Retegan, S. - 296
Rezei, Aron - 228
Rhedey, Mikó - 198
Riczkó, Károly - 220, 222, 223, 224, 227
Roch, Ferentz - 171
Roemer - 225, 226
Roller, Mihail - 8, 75, 96, 219
Roman, Alexandru - 219, 229, 247
Roman, Constantin - 122, 184, 327
Roman, I. - 299
Rosetti, C. A. - 324
Roth, Daniel - 349, 352, 357, 370, 371
Rotteck, Karl von - 284, 285
Rus, Ioan - 328
Russo, Alecu - 82, 243, 246
Rusu, Ioan - 160
Rusu, Ioan V. - 340
Rusu, Vasile - 162, 164, 181

S

Salamon, Jóseff - 158
Salvan, Florin - 77, 284
Sângerean, Matei - 171, 181
Sántha, Gyorgy - 227
Saplonțai, Iosif - 71, 76
Sárpataki, János - 102
Săbăduș, Nicolae - 172, 182
Schalat, Jozsef - 330
Schmidts, Kurt - 96, 146
Schurter - 62, 85
Schwarzenberg - 21, 345
Serb, Teodor - 295, 296, 300, 304, 322
Sereni, Teodor - 113, 325, 326, 327
Sever, Axente - 26, 191, 199, 207, 267, 270
Sion, George - 84, 354, 362
Somlyai, János - 32
Spira, György - 9
Srand, Pal - 72
Stanciu, George - 42
Stânea, Brezdan - 130
Stânea, Cula - 99
Stânea, Toma - 99, 130
Stuller, Ferenc - 303
Suciu, C. - 183, 250
Suciu, I. D. - 56, 93, 142, 152, 293, 300
Suciu, Ioan - 168, 172, 181, 184, 327
Suciu, Petre - 121, 122

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

Svartz, Zsigmond - 37
Szabó Sámuel - 283
Szabó, József - 46
Szabó, Lajos - 57, 67, 280
Szántó, János - 329
Szász, Ferenc - 173
Szász, Károly - 366
Szász, Sándor - 173
Szegedi, Sámuel - 44, 97, 98, 100
Székely, József - 369
Székely, Kocsárd - 351
Székely, Zigmond - 349
Szemere, Bertalan - 74, 116, 117, 144, 175, 186, 191, 238, 281, 305, 306, 309, 311, 331
Szenpáli, László - 72
Szigethy, Miklós - 227
Szilvási, Miklós - 168

Ş
Şaguna, Andrei - 10, 13, 14, 19, 50, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 107, 140, 184, 185, 236, 274, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 362
Şerban, Alexandru - 92, 380
Şerban, Vasile - 156, 166, 181, 182
Şotropa, V. - 242, 308
Şterca Şuluțiu, Iosif - 241, 331, 340, 341
Şuluțiu, Al. - 21, 63, 239

T
Teci, Samu - 156
Teleki, Domokos - 111
Teleki, Imre - 37, 40, 45, 360
Teleki, József - 27, 36, 37, 67, 76, 100, 111, 113, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 127, 155, 234, 235, 242, 243, 264, 279, 360
Teleki, László - 298, 303
Teodor, Pompiliu - 8, 9, 27, 86, 240, 241, 242, 329, 348
Teutsch - 119
Tholdolaghi, Ferec - 235
Thorotzkai, Miklós - 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 170, 176, 178
Tioc, Teodor - 257
Tobias, Dionisiu - 260
Tocqueville, Alexis de - 30
Toda, Nicolae - 328, 330
Tolnai, Elek - 234, 235
Tolnay, Gábor - 217
Tordai, László - 32
Tóth, Z. - 308, 311
Tövisi, Gergely - 257
Trausch, Joseph - 32
Trócsányi, Zsolt - 55, 95, 99
Tucicov-Bogdan, Ana - 40
Tulai, Nuț - 168, 181

U
Udrea, Vasile - 171, 181, 182
Urban - 73, 74, 76, 157, 170, 176, 209, 215, 222, 223, 224, 227, 229, 230

V
Vaida, Aurel - 221
Vaida-Voevod, Alexandru - 91, 92
Vay, Miklós - 29, 158, 159, 168, 170, 174, 175, 176, 178, 186, 188, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 205, 207, 209, 213, 217, 219, 250, 264, 265, 331
Vlad, Aloisiu - 290, 300, 301
Vlad, Vasile - 168, 172
Vukovics, Sebö - 144

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

W
Waldapfel, Eszter - 79
Wardener - 222, 223, 224, 225, 227
Weber, Peter - 84
Weér, Farkas - 201
Wesselényi, Miklós - 17, 37, 43, 120, 331, 362
Winkler, Iános - 258

X
Xenopol, A. D. - 34, 287

Z
Zamfir, Mihail - 51, 53
Zane, G. - 290, 291, 293, 299
Zeyk, Jósef - 201, 365
Ziegler, Daniel - 116, 236
Zivkoviči, Pantelimon - 40

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro

GELU NEAMȚU s-a născut la 1 martie 1939, în comuna Mintiu Gherlei, județul Cluj. Istoric. Studii secundare la Dej și Cluj, studii universitare la Cluj, Universitatea „Babeș-Bolyai", Facultatea de Istorie și Filosofie (1961). Doctor în istorie (1977). Cadru didactic în învățământul mediu (1961). Cercetător prin concurs (1963); cercetător principal (1970) la Institutul de Istorie și Arheologie, respectiv cercetător științific principal I la Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca (1995). Premiul Academiei Române „Nicolae Iorga" (1978). Specializare în Statele Unite ale Americii cu bursă IREX GRANT (1980). Șef de sector la Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca (1998). Figurează în „2000 Outstanding Intellectuals of the 21st Century" (International Biographical Centre Cambridge) 2000. Conducător de doctorat (2003).

Coautor la vol. 1 **Bibliografia istorică a României** (1970) și la șase volume privind **Documentele revoluției de la 1848-1849 din Transilvania** (1977-1998), precum și la patru volume **George Barițiu și contemporanii săi** (1974-1993). Colaborări la 24 volume de studii de istorie și autor a 127 studii de specialitate în reviste de profil din țară și străinătate.

Volume: Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici, vol. I-II (1976) [coautor]; **The Politics of Magyar Governments for Denationalization of Transilvanian Romanians between 1867-1918**, (1993) [coautor]; **Procese politice românești care au zguduit Transilvania în toamna anului 1848** (1995) [coautor]; **Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului** (1995) [autor]. Autor la sinteza: **Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849** (1996). Coautor la sinteza: **Istoria României. Transilvania**, vol. I-II (1997; 1999); **În America pentru Unirea Transilvaniei cu România** (1997) [autor]; **Revoluția de la 1848. Ancheta Kozma din Munții Apuseni** (1998) [coautor și coordonator]; **Generalul George Pomuț (1818-1882)** (2001) [coautor]; **Ciobani români în Montana, Statele Unite ale Americii, 1907-1913** (2002) [autor]; coautor la: **Fapte de arme în marșul spre vest** (2003). **The Revolution of 1848-1849 in Transilvania. Contributions to the History of the Mentalities and of the Social Imaginary** (2004) [coautor]; **Procese politice de presă antiromânești în epoca dualismului austro-ungar (1868-1890)** (2004) [autor].

ISBN 973-7710-48-7

112.300 LEI

https://biblioteca-digitala.ro / https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro